COMMENTARIA
Simplicii Profundissimi, & acutissimi
PHILOSOPHI IN TREIS LIBROS
De Anima Aristotelis, de Græca lingua
In Latinam nuperrime translata.

Euangelista Lungo Asulano Interprete.

AD ILLVSTRISSIMVM ET REVERENDISSIMVM
Cardinalem Mantuanum Herculem Gonzagam.

Aduertat tamen Lector interpretem multa, quæ in prima translatione bene fuerant uersa in latinam linguam, in suam traduxisse, ut sciant omnes hunc non liuore, sed ueritatis amore erroribus compluribus hunc authorẽ expurgasse, id quod omnes æqui bonique consulant.

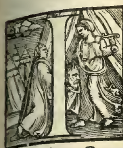

Ne quis hunc usquam alius suæ ditionis locorum impune librum imprimat, alibiue impressum uendat, & Pontificis Maximi, & Veneti Senatus Illustrissimi Decreto cautum est.

Venetiis apud Hieronymum Scotum.
MDLIII

ILLVSTRISSIMI ET REVERENDISSIMI D. D. HERCVLI GONZAGÆ CARDINALIS MANTVÆ.

Euangelista Iungus Asulanus. S.

NTER EA, *quæ humanum animum excolere uidentur, ac mea quidem sententia re uera & excolunt, & perficiunt, unice, ac singularis uirtutum* Mæcenas, Hercules Gonzaga, *nihil magis uel præstare, uel magis conferre ea cognitione ui deo, quæ de bono, & recto est. Ea enim ut primis informis, &* Archetypo *mundo primariam suam habent sedem, ita siquam in hoc sensibili mundo præseferunt similitudinem, ea tamen, licet imperfecta, ac quasi obscura sit, ob mobilē cōtinuæq; mutationi obnoxiam materiam, non paruam videtur cognitionis titillationem hominibus afferre.* Quamuis enim non ita puram, sinceramue eorum essentiam assequi possimus, ut quæ sint omnis penitus a materia seiuncta, nos uero materialibus obducti reticulis, & (vt Platonice loquar) carceribus, satis tamen superque erit, si aliquam eorum imaginem, symulachrum, spectrum, & umbram quandam, quatenus humanis viribus licuerit, integre percipiemus, & intuebimur. Quod ut facilius id contingeret, supernæ caussæ, quibus ab omnium aliarum suprema sumus concrediti, nostri curam gerentes, ita præcauere, ac nostris optatis consulere uoluere, vt nunquam seipsas, in quibus bonum illud sincerum considet, defraudare, & a seipsis degenerare existimarentur. Atque id quidem, ut in primis aggrederentur, quando ita uix, atque adeo difficulter nos ea percepturos, ut quæ abstracta sint, ac totum ipsum formale redoleant, animaduerterent, media quædam excogitarunt, per quę & facilius, & commodius ipsius boni veri, & recti simplices formas, præ oculis ponerent. Ex parte igitur simplicis, verique boni, quod in abstractis illis consistere nullus inficiabitur, ipsius formulam quandam ad hæc inferiora deduxere, quam ipsi fœlicitatem, nuncupamus. Cuius rei parteis, longioremque disputationem ab iis petere poteris, qui cumulate de ea disseruere. Ea enim omnia, quæ sibi cognata, coniunctaque sunt, quæ plurima, ac certe grauiora sunt, quam hoc in loco mentionem exigant, si connumerem, profecto suscepti negotii metam transgrediar. Redeo igitur unde diuerterat sermo. Simplex igitur uerumq; bonum hanc sibi subiectam habet formulam, per quam vtpote imaginem, suiipsius repręsentat essentiam, mortaliaq; ad eam appetendam allicit. Homines enim sub huius boni ratione, quod fœlicitatem potius, & prosperitatem appellare debemus, compræhendunt supernum, auideq; & indefesse ad illud sibi comparandum accingunt sese, ac quasi ab anima ipsa totius boni prænuncia, & motrice rapiuntur. Qua in re multa hanc in sententiam dicenda essent, quę nec me latent, nec ea scribere aliquando pigebit. Sed ex ipsius recti parte, quod uniformi tantum ratione cum bono ipso coniungitur, & tenetur, quod & bonum sit rectum, & rectum bonum, quod non itidem de hoc inferiori dicitur, ex ipsius, inquam, recti parte, uerum ipsum stare uideo, cuius discretione etiam rectum ipsum uerum esse cognoscimus. Quorum amborum cognitio, quippe quę, ut diximus, media data fuit ad cognitionem ex acti ipsius boni, & recti, cum primum locum in excolendo, ac perficiendo humanum animum obtineat, non mediocris profecto fuit caussa, ut qui uere homines dicuntur, quique eam potentiam, qua homo ipse est homo, exercent, omnibus omissis mundanis fabellis ad uniuersi inquisitionē sese traduxerint. Nā cū eā, quæ hoc in sensibili mundo (siqua tñ) supremi boni est imago, demirarentur fœlicitatē, siue magis adhuc prosperitatē appellare libeat, cū eā corruptibilem intuerentur, ac nōnunquā etiam in medio curriculo frustratā, incredibili rapti sunt ardore cognoscēdi ea, quæ a uulgi abhorrerent usu, quęque diuinū quoddā tota sapiunt. Quod cū iam cœpissent & iam aggressi essent, iam tū manifeste palā fuit, quātū ueritatis cognitio, ad perfectionē humani animi conferret. Accedit eo, quod nō iis, quę in naturę sunt usu, cōtenti, tm̄ ad cœlestia penetrarūt, ut iam inde sapientis adipisceren tur nomen. Quod cum iam frequentissimū esset, atq; adeo iam increbuisset id nōis, ut petulantia potius quadam, & ambitione, quiuis etiam uel uulgares homunculi hoc sanctissimo insignirentur nomine, factū inde fuit, ut qui ea tempestate maxime celebres uiri fuerint, ii uel seipsos etiam, ne dum homunculos illos, tantum sibi tribuentes, sanctissimo illo nomine ita indignos existimarint ut se sapientiæ amatores, idest philosophos appellare maluerint, quam ita sibi contribuere, ut per ora hominum sapientes uocitarentur. Quod inde adeo primū a Pythagora factitatum fuit, ut iis postea, qui subsequuti fuerint, maximum importare dedecus uideretur, qui

se sapientes appellassent. Scientia igitur ueri, quę in humanarum diuinarumq; rerum perfecta cognitione cōsistit, & per quam tum perfecti boni, tum simplicis recti, notitiam habemus, cum sapientia dicatur, non ita tamē statim in caussa est, ut inde sapientes denominemur. Licet enim ipsa sit perfectæ cognitionis species, atq; idea, ex parte tamen nostri, qui continua sumus in alteratione, non exacte possumus illius metas attingere, atque sic nec uere sapientes denominari. Sed qua parte illius particulam aliquam consequimur, sic eam nobis comparare existimamus, cum potius uestigia quædam sapientiæ, non sapientiam acquiramus. Quę licet delineamenta, & umbrę ipsius sint, quis tamen illud ignorat, iis etiam ablatis, e foroque, atque conspectu subductis, homines, qui per eam expoliuntur, in ferinam illam priscam naturam redituros? Deletis enim legum formis, in quibus maxima ex parte Socratica relucet disciplina, e cœlo per moralem reuocata, subductaq; naturali inquisitione, quæ medicę facultati subministrat alimenta, a qua gubernandi corporis humani rationes sumuntur, profecto omnia in peius ruerent. Quæ cum ita sint, sic semper existimandum duxi. Diuina prouidentia quamuis per se, ac sine alia ope agere potest, ac re uera agit, nihilominus per quoddam medium, quamuis insensibile, atque a nobis imperceptibile fortassis, operatur. Sic igitur existimo, quod ut sese ars ad naturā habet, sic humana opera ad diuinam prouidentiam, submisse quidem tamen refertur. Quæ quidem opera, actio illa est hominis, qua per ueritatis inquisitionem, atque tandem cognitionem, uel contemplando, uel agendo sese Deo opt. Max. ęqualem proportionabiliter reddit, atque ita quidem actionem eius coadiuuat, & illustriorem reddit. Quam tamē hominis operam non iccirco negarem aliunde deriuare, aut aliunde talem actionis formam suscipere, quam ab ea diuina animæ parte, quæ totum quid diuinum sapit, quam intellectum uocant. Tota enim anima, uel minima quæuis eius potentia, ut est omnium, quæ in homine sunt, pręstantissima, ita eius pars, omnis penitus corporei expers, (intellectum uocant) longe pręstantior, ac nobilior, ut quę cum primis coniungatur, formis, nobiliorique cum mente, atque adeo, ut quæ non ita, ut suprēmus, intellectus pura sit, uestigia sapientię, per quā diuinam coadiuuare prouidentiam hominem diximus, in seipsa concipit, qua & cætera regere nouit animātia, & omnia pro sui arbitrio disponere. Sed, ut aliquando scias, quonam hæc tam longe repetita commemoratio tendat, propositum, & intētio ea a principio fuerat, ut huiusmodi per pleniorē paulo discursum concluderē, eā animę rationalis facultatem, ad quam ipsius sapientiæ habitus attinet, cum prę omnibus aliis rebus maximas, easque doctissimorum uirorum opiniones, dissensionesq; attulerit, diligentissimam, simul & accurratissimā ueritatis cognitionem præseferre. Quis enim non pulcherrimum, atq; dignissimum omnium fateatur, ut per quod uiuimus, per quod sentimus, imaginamur, intelligimusq;, probe, & perfecte sciamus? Eam enim partē, quæ omnia cognoscit, & in qua omnis, quæ de bono est, & recto, sapientia collocatur, ignorare, maximum sane damnum, incommodumq; cuiuis affert contemplationi. De qua quidem re plura dicerē, nisi iam diu longe maius opus ad id declarandum molitus essem, nec molitus solum, sed etiam confecissem, & absoluissem. In treis nanq; Aristo. libros de anima cum adinuenissem Simplicii, qui profundi nomen sortitus est, lucubrationes, & commentarios, qui quantum ualeant, per belle omnes norunt philosophi eosque latinos fecissem, ędidi, ut quantum possem, hac in parte sanctissimę philosophię sectatoribus prodessem. Hoc enim mediante facillimum fore duxi, ut cuiusq; animę potentię cognitione accepta maxime uero ipsius intellectiuę, in qua & boni summi, et recti scientia residet, ad cognitionem statim boni, & recti per ipsam fœlicitatem & uerum cognitum, possemus contendere. Intellectiua enim non solum ipsa cognita, sed & quauis etiam animę potentia, quis dubitat, quin maxima naturalis scientię inquisitione peragrata longe facilius ad abstracta cognoscenda trāscendere possumus? Quasi uero etiam in intellectiua ipsa, quæ cum indiuisibilis, impartibilisue sit, cum indiuisibili quoque supremo intellectu unitur, summi boni, simplicisq; recti non reluceat species, & Idęā quędam. Qua uero ratione hos Simplicii commētarios in latinam linguam uertēdos aggressus fuerim, cum id ipsum, quod dixeram, possimus ex ys, quos Faseolus uerterit, haurire, aliorum esto iudicium & disceptatio. Mihi uero satis, superq; fuerit, si cum tuo exierint fulti patrocinio, Hercules Gonzaga, literarum & bonarū artium optime fautor, & refector, liuoris obtrectatorum acrimonia retundatur; ipsiq; in sua maledictorum copia disrūpantur. Quid enim in me aut posse aut ualere putem maleuolorum hominum maledicta, cum nulla alia in re polleant, quam quod, pręter id quod ipsi nesciunt, maledictis suis etiam nequeunt repellere alios, qui nostra hæc lecturi sint. Sed redeo ad te, cuius iudicio & censurę hæc omnia nostra, quę in lucem dabimus, exponemus, & cuius acie contenti erimus. Non enim uereor, quin, dum labores nostri tibi satisfaciant, eosq; profundissima ingenii sui

acie

acie commendes, quin inquam, uniuersis satisfacturi sint. Is enim es, qui in iudicandis rebus & æquo animo iudicas, quod quidem est ęqui iudicis, & accurate omnia perlustras, quod peritissimi & sapiētissimi lectoris est. Sed quando prǽsens occasio facultatem mihi prębere uidetur, ut de innumeris uirtutibus tuis nonnulla dicam, ne ex assensu potius quam ex ueritate nos de illis differe putes teipsum tibi in Socratico illo speculo demonstrare tētabimus, quod certe nos rectius interpretamur, morum & uitæ pensiculationem, quam ullum chalibęum speculum. In quo sane si teipsum totum collustraris, adinuenies quis, qualis, & quātus inter alios sis homines. Cum uero tria sint a quibus maxime antiqui homines laudare consueuerunt, a naturę, fortunę, & animę bonis, tertium tantum bonorum genus in speculo tuo tibi propono considerandū, duo uero reliqua, a gręcis μέσα καὶ ἀδιάφορα appellata, ut pote quę ex usu bona aut mala sint, nunc postpono, cum hęc fortuito eueniant. Quo uero ad tertium bonorum genus attinet, iam uides quam pulcherrimis bonis animum tum effinxeris, quibus nihil aut ad bonum esse, aut ad ęternum nomen comparandum utilius esse uidemus, in quorum spatiosissimo campo, quantum aliis pręstes, perclare intueris. Neque enim ea duxi recensenda, tum quę infinita sint, tum quia iustum uolumen desiderarent. Sed speculum introduxi, ut & ipse & homines tui te contemplentur, nimirum omnibus philosophię stēmatibus insignitum: & sanctissimis moribus refertū. Ita uero has tibi lucubrationes deditas uolui ut existimes, nullum me scribēdi locum prętermittere, quo & ipse in primis gaudeas, & alii qui hoc in philosophandi genere uersantur, maximum inde laboris nostri ferant fructum. Tibi uero, qui citra controuersiam, uirtutis limites omnes complexus es, ea dono do commentaria, quæ animo suo cumulate satisfaciant, quęque & studiose ut cętera omnia, & accurate perlegas. Inde adeo ut tantum uirtutibus, quas hoc in loco silentio mandare, ne uidear adulando tibi morem gerere, satius esse duxi, tantum, inquam, addas, ut rectissime id de te poeta dicat, μάχαο ἐν εἰδότα πάσας, uidelicet, ἐπὶ παντὸς τῆς σοφίας εἴδους ὑπερέχοντα. Vale Venetiis.

PROOEMIVM SIMPLICII *In treis Libros de Anima Aristo.*

Cuius principium habebis ex translatione Faseoli: quia textus ille græcus in quo reperitur, non peruenit ad manus nostras.

MAXIMO sane studio digna ea quidem primum ueritas est, quę de anima traditur, siue res ipsas, siue alia per multa respicias. Quæ tantum conuenientiæ atque affinitatis nobiscum obtinere uidetur, ut alijs omnibus antecellat. Deinde uero & eorum cognitio eiusmodi est, quæ ab ijs dijudicata sunt, qui ad summum scientiæ fastigium peruenere. Quas equidem ob caussas, & omni diligentia hanc Aristotelis tractationem, quę de anima inscribitur, complectendam puto. Nam licet præceptiones contemplationesque non paucæ, ac diuinæ a Platone de ea nobis concessæ fuerint, attamen abunde a Platonis interpræetibus tractantur, atque explicantur. Verum cum Aristoteles is extiterit, qui hāc tractationem de anima absoluerit, ut & Iamblicho præstantissimo ueritatis iudici uidetur, multæ reperiuntur inter eos, qui hæc, quæ ab eo scripta sunt, dilucida reddunt, dissensiones. Quæ non solum ad Aristotelicarum dictionum expositionem pertinent, sed ad ipsas res, uel maxime uergunt. Quapropter mihi quoque uisum est inuestigandum, literarumque monumentis mandandum esse philosophi consensum: siue ipse secum, siue cum ueritate conueniat. Ita tamen ut quibus in locis alijs aduersetur, obseruem, ac quæ mihi in controuersia aliqua posita uidebuntur, tum perspicuis Aristotelis decretis, tum dilucidis eius uerbis comprobem ubique sane rerum ueritatem, quo ad eius fieri poterit, complectens: ac Iamblichi expositionem ex eius ipsius de anima commentarijs sequens, studium itaque, atque propositum id nunc unum nostrum esse. Quare non sine eius numine, qui animarum, disciplinarumque omnium caussa est, præsens opus aggrediamur. Aristotelis nanque mens aperte patet, quod de anima agere, ac loqui uelit. Inuestigabimus autem postea, utrum de omni anima agat: & propter quam quoque caussam nullum de corporum cœlestium anima uerbum facere uideatur. Nam antea inquirendum a nobis est, utrum naturali philosophiæ, aut superiori contemplatio de anima conueniat. Admodum enim id utile est ad compræhendendum substantiam ipsius animæ, nunquid naturalis ulla ratione sit, an præstantior, an quodammodo utriusque particeps existat. Quoniam igitur haud simpliciter, atque inconsiderate de his quærere Aristoteles uidetur, sed & caussas quoque admouet, ut ipse in libris de animalium particulis demonstrat, ideo describendum, atque exacte quod ab eo dictum fuit, tractandum. Nam cum illud philosophus sumpserit, quemadmodum a naturali non solum materia, sed forma quoque cum in alijs, tum in animalibus consideranda est, infert. Si sane hæc est anima, aut animæ pars, aut non sine anima. Quia ubi ea recesserit, nequaquam præterea animal est, neque ulla ex particulis eadem erit, excepta sola figura, ut ea, quæ in lapides conuersa feruntur. Sin autem hæc ita sese habent, ad naturalem de anima loqui, atque cognoscere spectabit. Licetque haud de omni, ac id ipsum inspiciendo, iuxta quod huiusmodi animal est. Et quid anima sit, aut ipsa particula, & in ijs, quæ acciderunt circa huiusmodi substantiam, instrui & erudiri debet. Præsertimque cum & natura dupliciter dicatur, & cum sit altera quidem tanquam materia, altera uero tanquam forma, quæ etiam est et tanquam mouens & tanquam finis. Huiusmodique sit animalis, aut omnis anima, aut aliqua eius particula. Quare & hac etiam ratione, qui quæ de natura scribenda sunt contemplatur, de anima potius, quam de materia loqui debet. Nam multo magis materia propter eam natura est, quam contra. Lignum enim lectulus ac mensa est, quia potestate hæc est.

Dubitare autem aliquis posset in id, quod dictum fuit intuens, utrum de omni anima naturali loquendum sit, aut de quadam. Nam si de omni, philosophia nulla præternaturalem scientiam reliqua est: intellectus enim intelligibilia requirit. Quare cūcta naturalis cognitio contemplaretur. Ad eandem etenim de intellectu, atque intelligibilibus contemplationibus agere pertinet. Siquidem hæc sub eandem rationem cadunt, atque eorum omnium, quæ sub eandem rationem cadunt, eadem consideratio est, ut & in sensu, atque ijs, quæ sentiuntur patet. Nunquid autem nō est omnis anima motus principium, neque particulæ omnes? Nam accretionis illud quidē est, quod & in plantis reperitur. Alterationis autem quod sentiendi uim habet. Lationisque aliud aliquid. Haud autem quod intelligendi facultatem obtinet. Inest enim latio & in aliis ab animalibus. Cogitatio uero nulli eorum adest. Patet itaque quemadmodum de omni anima loquendum est. Neque enim omnis anima natura est, sed una quæpiam eius particula, aut & plures. In his autem determinatum fuit, quod ipsum quidem esse animæ ex naturali philosophia cognoscendum est. Quatenus ipsa animalium forma est: forma inquam, quæ animalia quatenus aīalia determinat. De qua etiam dubius noster Aristoteles est, sine animam, siue particulam animæ, siue non sine anima appellare oporteat. Quatenusque augendi, atque sentiendi uim habet, & motus secundum locum caussa est. Nam quatenus intelligens existit, se primæ philosophiæ cognoscendum præbet, quæ intelligibilia ipsa cognoscit, * & intellectum intelligibilium rerum contemplatiuum, neque solum eum, qui seiunctus est, sed etiam illum, qui in nobis. Etenim illa sunt nostro intellectui intelligibilia. Intellectiuumque & intelligibile, cum se adinuicem referant ab una & eadem considerantur scientia, quemadmodum & sensitiuum & sensibile. Quapropter neque naturalis simpliciter est, neque transnaturalis ipsa contemplatio de anima, sed cum utrisque cognationem habens, ueluti in his fuit ab Aristotele determinatum. Aristotele autem in latitudine ponere uidetur tum naturalem tractationem tum transnaturalem philosophiam, utranque, inquam, usque ad animam alteram quidem deducere, alteram uero producere. Quoniam manifestum est quod anima neque iuxta naturales corporum formas est substantialis terminus (illæ nanque sunt tanquam corporum, hæc autem tanquam animalium forma: & illæ quidem sunt ipsius moueri principia, hæc autem ipsius mouere. Quod enim a seipsis moueantur, hoc est animatorum proprium, ut in octauo naturalis auscultationis dictum fuit) neque intelligens animæ portio ita est, ut quæ supra naturam, quæque pure impartibilia, & stabilia omnino, atque sincera. Quapropter siquis philosophias ipsas in extremis statueret, ita ut ex hac parte naturalis sit, ex hac autem supra naturalis, media certe ea, quæ de anima, inter utranque ponenda est. cum in latitudine immo uero in profunditate uideatur esse, quantum a sensitiua portione & naturali differt, quæ intelligendi parteis habet. Et patet quidem quod scientia

tia de anima talis est ? Quandoquidem & substantia animæ talis est, ut media dicenda sit inter supra naturalia, & naturalia, habeatque aliquid cum supra naturalibus communicans, aliquid autem ad naturalia uergens & declinans. Tametsi id sese alio quodam habeat modo, quem ratio exponere posset. Quod sane met Aristoteles inquirit, qui sane concludens, in propositis uerbis, clarum, inquit, quod non de omni anima loquendum est, uidelicet a naturali. Neque enim omnis anima est natura: sed aliqua eius particula una, aut etiam plures. Quoniam igitur etiam de animæ intellectu, neque uero de solis ipsius naturalibus particulis sermonem habet, constat tractationem de anima non esse simpliciter naturalem. Id igitur ita sit a nobis conclusum. Intentio autem ipsius uidetur esse de sola mortalium animalium anima. Nullum enim uidetur de cœlestium anima uerbum fecisse, nisi inquantũ Mathematicas Timei demonstrationes de ipsa carpserit. Et fortassis Platonicis contemplationibus, quæ de illis sunt traditæ, tanquam sufficientibus contentus fuit, hac uero sola in re tantum instat, quod haud ijs sit adhærendum, quæ ex Mathematicis apparent. Fortassis autem & id est dictu uerum, quod per ea, quæ de intellectus nostri summitate fuere dicta, censet deducere nos ad cœlestium animam. Eam enim, quæ uniuersi est, animam inquit utique talem esse, qualis aliquando est uocatus intellectus. Neque enim est, qualis sensitiua uita, neque qualis concupiscitiua est. Ratio nanque est pura & intelligens ipsa uniuersi anima, tota per se totam immixta cum secundis istis uitis, quoniam non declinat in corpora, neque ipsa existit corporum, sed corpora istius sunt in seipsa manentis. Ideo quoque latio ipsius circularis est, ob sui totius cõuersionem in se totam. Sed neque de diuersis humanæ animæ sortibus, aut de compluribus, quæ in ætatibus, opinionibus aliquid tractasse uidetur, cum nosset satis absolutum sermonem a uero illo principio habitum fuisse. Sed nec tanquam inseparabilem a corpore animam esse ponit. Caussam igitur qua separabilis uitæ haud meminerimus, assignat in tertio, uidelicet, ut qui iam perfecti simus, ante illum aduentum ad corpus. De sola ergo mortalium animalium anima principaliter tractans nullam ipsius prætermittit tum potentiam tum substantiam illaboratam: sed primo quidem omnibus communiter assignat formalem caussam, non tamen tanquam corporum, sed tanquam instrumentorum uitalium. Natura enim est, quæ tanquam corporum formalis est caussa, non autem anima: quæ uero tanquam uitale instrumentum effingit, ea profecto est aut anima, aut animæ pars, aut non sine anima. Et ea quidem est formalis caussa, secũdum quam ipsum effictum uiuaciter potest moueri. Altera autem ea est, a qua mouetur (ab anima nanque mouetur animal, ut nauis a gubernatore) quæ diuersa est quodammodo, ut uidebimus postea, hæc inquam quæ mouet, ab ea secũdum quam, quod ita mouetur, determinatur. Quoniam mouens non est idem cum re mota, sed per se distinctum est. Vitalibus autem mouetur motibus uerbi gratia ambulatione, & uolatu, & respiratione non simpliciter corpus, sed uiuens corpus. Viuens autem est iuxta uitam, quæ in se est, quare & quod uiuaciter mouetur iuxta ipsum mouetur. Quoniam igitur anima in animali est ipsum mouens, utrum eadem est cum ea, secundum quam mouetur, an impossibile ita esse ? Esset nanque totum animal, quod secundum illam informatur, & mouens & motum. Neque, ut Aristoteli uidetur, anima quidem moueret, animal autem moueretur. Sed & organum ab utente diuersum est, ideo & quæ forma tanquam organi est effictrix, ea diuersa est ab utente. Et actus quoque est id, quod utitur, ut nauta nauis. Duplex nanque est actus: alter quidem iuxta quem est nauis, alter autem ut nauta. Primo quidem igitur, ut dictum est, communiter omnibus mortalium animalium animis formalem ipsarum caussam assignat, quæ duplex est. Postea uero & unam quanque percurrens, differentias ipsarum simul quidem tradit, simul & quod communiter omnibus inest, singillatim iuxta unãquãque considerat, & alias quidem magis ad organicum ipsum declinantes, alias autem magis ex utentis parte stantes intuetur. Omnemque præterea animam tradit esse organici corporis actum, non tamen totam per totam suipsius potentiam. Manifeste nanque fuit dictum, quod intellectus nullum continet corpus, neque corpore ut instrumento utitur: ideoque neque hebescit, cum ad minora cõsideranda descendit, ex maiorum intellectione, quemadmodum sensus, eo quia ipsi sensus utantur corpore tanquam instrumento. Distinguit præterea sufficienti modo ea quoque, quæ de intelligenti animarum potentia dicenda sunt: cum alteram quidẽ cognoscat practicam, quæ imaginatione quoque utitur, quæ quidem uita est corporeum quid referens, utitur inquam in minori propositione: alteram autem contemplatiuam, & eam quidem duplicem existentem. Altera quidem ea est, quæ iuxta actionem a substantia prouenientem consistit, aut imperfecte sese habentem, aut iam perfectam, atque aut in id, quod primo modo potestate est, desinentem ob ipsam imperfectionem, aut stantem iuxta id quod perfectiori modo est potestate: aut etiam iuxta id, quod actu, qui non utitur quidem imaginatione, eam tamen consequentem habet: tanquam quæ cum proueniente & recedente a substantia actiua contemplatione simul moueatur. Altera autem est, quæ iuxta stabile ipsum stat, contrahitque suam actionem in id, quod unum & idem est cum substantia, secundum quam etiam seiunctum imitatur intellectum. Estque ex his substantia actus, secundum quem solum immortalis existit, tanquam quia cũ sempiternis per illum colligetur: & tanquam stabile ipsum semper habens, purum quidem & syncerum in separabili uita, recedens tamen quodammodo a semet in illa declinatione ad corpus, non ita tamen ut nulla ratione maneat. Est quidem igitur & tunc stabile, secundo modo. Quod uero pluribus motibus mouetur, non est immortale, tanquam mutatum, & tanquam in separabili uita non præsens. Distinguens præterea appetitiuas potentias a cognoscitiuis, declarat, quænam sint potentiæ animalium secundum locum motiuæ: & hanc quidem totam contemplationem in secundo & tertio facit. In primo uero postquam breuiter determinauit intentionem, & proposuit, quot & qualia sint de anima consideranda, modumque tractationis determinauit, qui ab oppositis incipit, & mediante actione ad substantiam ascendit, enarratis antiquorum de anima opinionibus, ex quibus & aliqua recipit, & aliqua confutat, ponit animam esse cognoscitiuam & motiuam: incorpoream que, & impartibilem, & quæ corporeis non moueatur motibus. Eamque demonstrat neque corporeã esse harmoniam, neque compositionem, neque illam mixtionis rationem: esseque principium, non ut elementum, neque tanquam ex elementis, sed tanquam rationem & formam, unamque in unoquoque animali uult esse animam, atque in rationalibus, quæ omnes habeat & uitales substantias, & potentias, secundum quas & rationaliter appetit, & iracunde, & cõcupiscitiue: & secundum quas intelligendo cognoscit, aut scientifico modo, aut opinatiuo, aut imaginatiuo, aut sensitiuo. Naturales præterea extremo modo possidet uitas. Deinde in tertio libro cum iuxta rationale ipsum uideret animam nostram in medietate extre-

marum animarum esse, eam aliquando assimilat sensitiuæ, aliquando intelligenti facultati, & aliquando quidem sensitiuam subire, aliquando autem ad intelligentem imitationem ascendere dicit, & quod aliqn̄ quidē in impartibile contrahatur, quo ad eius fieri potest, & tota in semet maneat, cum etiam tunc temporis excelsum ipsum imitetur intellectum. Aliquando autem eam recedere a seipsa inquit in illo incursu ad exteriora, & secundum occursum agere, & impartitionem descendere, at non ita, ut omnino recedat ab oppositis. Etenim partitio ipsius est cum contractione in impartibile ipsum, & occursus cum conuersione quæ in seipsum fit: & recessus suimet fit cum permansione ea, quæ in seipsa existit, quæ quidem hebetit in illo incursu ad exteriora, ut & maneat simul & mutetur anima nostra ob medietatem tum ipsorum manentium, tum eorum omnino quæ mutantur, cum utroque cum extremo quodammodo communicet: quemadmodum etiam quodammodo diuiditur: & quasi impartibilis simul fit, & ingenita existit. Corrumpiturque quodammodo, & incorruptibilis seruatur. Ideoque neque aliquam ipsius portionem manere ponemus, semper eodem modo, & sincere secundum Plotinum. neque omnino prouenire in illo incursu ad generationem. Sed tota prouenit, pur̄eque manet in illo ad hæc posteriora incursu. Sed hæc etiā manifestius demonstrabit totus uerborum transcursus, & expositio, ut quę ita uideantur Arist. manifestiusque a Iamblicho fuerint declarata. Iam uero ad uerba ipsa deueniamus,

COMMENTARIA SIMPLICII
IN PRIMVM LIB. DE ANIMA ARIS.
Euangelista lungo Asulano interpraete.

Inter honesta, ac honorata scientiam esse existimantes.

Raesens procemium propositae facultatis intentionẽ designat, simul & ut dignũ elaboratione maxima ad se homines allicit, tum & auditorem attentum reddit. Nam tum generatim speculationis arduam difficultatem omnium substantiarum, tum & ipsius seorsum animę prae oculis ponit. Inter honesta ergo ac honorata omnem collocauit sciam, non quamlibet quidem cognitionem appellans sciam, uerum eam tm̃, quae certam, ac ueram pariat notitiam. Per hanc si quidem fit, ut sciamus, per opinionem aũt, ut opinemur. Phantasiae aũt, ac sensus a uera scientia in eo uel maxime uincuntur, ꝙ ipsi quidem accidentia semper, at nullam usquam substantiam concipiant, aut sentiant. Scientia ergo quaedam erit cognitio, ex qua certa notitia acquiri possit. Honesta proinde ipsa, ac honorata eadem subiecto sunt. Etenim quod uere honoratum, itidem et honestũ est, quodq; honestum, itidem & honoratum, at uero ratione differũt. Honestum enim amandum, ac ex se quidem maxime expetendum. Quod uero honoratum est, id per quandam uel praestantiam, uel excellentiam sic dicitur, cum maxime illis praestet, quibus honoratius existat. Nos itaq; homines, ut pote ratione perfecti, ac expoliti, speculationem eam, sciam ad generantem inter honesta, ac honorata collocandam, arbitramur, ut pote eam, quae rationem maxime perficiat: eaq; de ratione, ac causa ab illa expetenda ꝑ se uenit, qm̃ ubi eam acquisierit, per ipsam omnia alia, & antecellit, & superat.

Alteram autem magis altera, aut ob certiorem notitiam, aut quoniam meliorum, magisque mirabilium.

Omnis siquidem scientia, tum honesta, tum honorata existit caeterum una alia honestior, ac honoratior est, uel ea quidem ratione, ꝙ certior est, ueluti Geometria ipsa cũ Astronomica de his considerante, quae in coelo appareãt, se habet. In coelo inquã, ut pote eo, quod quidem ob distantiam cognitionem de se certam nõ praestat. Vel quia meliorum sit, ueluti e, contra Astronomica, quaeq; circa apparentia in coelo uersatur, ad perspectiuam illam Geometriae partem. Sed enim quandoquidem hae mathematicae sunt facultates, ab his, quae propriae ac principales appellantur scientiae, superãtur, eo ꝙ nullã speculentur substantiam, nec principia propria ex ueris caussis sint sortitae, uerae etenim, ac certae sunt formae substantiales. At cõdonemus etiam has inter eas connumerari, quae substantias contemplentur, nihilominus cognitio de animalibus certius cognitione ea, quae de rebus celestibus est, aĩs inest nostris ea ratione, quia ob propinquitatẽ planior, ac clarior est. Ea aũt de rebus coelestibus, illa potior, ac principalior est, qm̃ de melioribus siue nobilioribus pertractet. Nobilius ergo perpetuum est, eo quod aliquando est, tũ & id quod magis causse uices retinet, uel ut finis, uel ut efficiens, aut ut forma causato nobilius existit. Sed id in primis ac omnino, qđ ad deos proximius accedit, melius ac nobilius eo est, quod ab ijs maxime alienũ, longinquiusq; sua ex substantia est. Certior aũt ea est cognitio, quae necessaria existit, quaeq; inuariabilis, tum quae etiam cognoscibili rei propria, ac familiaris existit.

Propter haec utraque historiam de Anima, iure inter prima ponemus. Tex.

Idque tum ob certam eius cognitionem, tum quia de melioribus, ac mirabilioribus agat. Etenim ob uicinitatẽ, atq; animae erga seipsam correspondentiã, ea ratione, quia cognoscibile obiectum cognoscenti uicinum, ac propinquum est, certiorem quoq; compositorum praestat cognitionem. Haec enim ipsa comprahensio, ꝙ nos ipsi simus compositi, manifesta, ac certa existit. Animi uero in seipsam conuersio illa per intellm̃ ac rationem sine passione facta, tum clarior, tum & certior est. At uero cum & incorpoream seipsam atque se a corporibus separabilem in ea ad se reuolutione, siue cõuersione aspexerit, ac seipsam cognoscere posse uiderit, eo quod per suã degat uoluntatẽ, consiliumque, principalisque ueluti nobilissima sit, ipsa tã quam a prioribus non abalienata caussis admirationẽ de se praebebit. Non enim penitus primam se inde fatetur, sed ut naturalem inter primas: idque ob continuam quãdam ad illas sub accessionem ac quasi propinquitatẽ fit. Historiae uero nomen loco scientiae usurpatum fuit. Ea n̄ a nobis sciri asserimus, q̃ certiori quodã modo nouimus. Cõ.

Constat praeterea, & ad omnem ueritatem ipsius cognitionem maxime spectare, in primis autem ad naturam. Est enim ceu animalium principium. Te. 2

Per se quidem cognitio de Anima, vt dictum est, et honesta, & honorata est, tũ uero magis, si & eius notitia maxime ad omnem pertineat ueritatem, idest ad ueram cognitionem, certam patiẽtem sciam. Per ueritatem aũt, nõ hic ea est audienda, quae a sensitiua, uel opinatiua deriuat, sed sciam tantum parientem, quaeque de substantijs ipsis considerat. Ad quam non tm̃ cognitio de Anima pertinet, sed & mirifice quoq; confert. Et primo ad eam quidem confert, quae de entibus (ut sic dicamus) agit: qm̃, ut in libris de Animalium partibus dicit, nõ possumus absque intellectus ipsius cognitione, intelligibile ipsum percipere. Sed nec etiam absque illa cognitione, quae nostri intellectus est. Siquidem ipsa quaque ratione cognoscibilia nobis fiunt intelligibilia. Eadẽ pariter cõditione, nec sensibilia ipsa absq; cognitione sensitiuae facultatis, potẽtiq; que percipiuntur. Caeterum qm̃ ipsae substantiae non eodẽ modo sciri possunt, ut sensibilia ipsa, sed ratio, & intellectus substantias ipsas soli contemplantur, ac naturales res eius quoque cognitio ad naturalium rerum scientiam, ut scibiles sunt, maxime conferet. Tũ propterea ꝙ inter ea, quae uere intelligibilia sunt, et ea, quae naturalia, tum & ea, quae impartilia, quaeq; partibilia sunt, media anima est, iccirco contemplatio de ea ad supremas philosophiae parteis referatur. Et ad primã quidem philosophiam in primis, propter eam animae cum his similitudinem, de quibus ipsa agit. Ex medijs nanque facilior fit ad maiora ascensus. Ad naturalem aũt sciam maxime spectat, eo ꝙ maxime scientię intersit, cognoscere a caussis caussata. Merito ergo, subdidit, praesertim aũt ad naturam, qm̃ cognitio a caussis in » caussata nos manu ducens praestantior, ac nobilior ea est cognitione, qua contrario modo a caussatis ipsis ad caussas retrocedimus. Res uero naturales ab aĩa ipsa tanquã a principio dependent. Maxime nanque naturalia inter Cõ.

cætera sunt animalia, quorũ quoddam quasi principium inquit animam esse. Verbumque illud ceu subdidit, qm̃ forma, & intelligibilis, ac impartibilis substantia uerissime principium est. Anima uero ubi ab illa uere indiuisibili substantia deciderit, utique & ab eo, quod uere est principiũ, uincitur. Principium nãque formale impartile existit. Omnis enim forma terminus est, & cuius gratia existunt cætera. Etenim perfectio est, & a quo motus fit principium Intellectus nanque est ipsum primum mouens. Verbũ uero, uidetur, ideo dixit, non quidem ꝙ dubitet, sed ut ab omnibus concessum sit & datum.

Te. 3 *Inquirimus autem contemplari, et cognoscere ipsius naturam, substantiamque.*

Cõ. Intentionem hic suam philosophus manifestius nobis aperit, quæ talis est, ut animæ substantiam, eiqꝫ per se inexistentia, ac per hanc ceteris, speculetur, ac cognoscat. Cõtemplatio autem quendam ex manifestis, ac sensui apparentibus rebus ad ueritatẽ de aia processum denotat: cognitio aũt eam significat compræhensionem, quæ per rõnẽ sciẽtiam comparat. Id uero, naturæ nomen, tum nec genus mihi significare uidetur (nec.n. eius uocis in tali significata est usus) nec ex sensus geminatione positum fuit, q.f. idem, quod substantia dicat, uerum per id nominis notatur, quicquid ipsi inest animæ ad naturalia entia magis declinans. Substantia aũt partem eam, qua anima cũ intelligibilibus cõuenit, ac eius separabilem portionẽ declarat.

Deinde quęcunque circa ipsam contigere, ex quibus quædam propriȩ uidẽtur esse animæ passiones, alia communia, & animalibus per illam inesse.

Ea uidelicet, quæ per se. Ea nanqꝫ ipsi quatenus aiæ, cõtigere. Cæterum qm̃ in caussarũ cognitione scientiam cõparante, cognitio substantiæ eam, quæ accidẽtium est, prȩcedit, nosque scientiam comparare uolumus, merito sane inquirimus prius substantiam ipsam cognoscere, postea quæcunqꝫ euenerint. Verum quia ex nobis disciplinæ tradendȩ ordo est, atque ad natura priora ascẽdimus progredimurque, necessario sane in hac doctrina ex accidentibus ad substantiam deuenit. Per passiones, aũt intelligit, non quæ quouis modo animæ insunt. Nec enim & stabiles eius intellectiua'que compræhendit actiones. Sed ea tm̃ quæ ipsi insunt, in eo ꝙ aliquid ipsa patiatur, cuiusmodi decursus ille ad corpus, ac oĩno & uita ea, quæ ꝑ applicationẽ aut appulsionẽ cum corpore quandã consistit Illa etenim in quodam a seipsa recessu constituta est. Eaqꝫ passio dicĩ. Qm̃ dum stabilis ac permanẽs, illa est actio, eadẽ cum substantia ipsius aiæ existit, neqꝫ uero accñs est. Ex ipsis uero accñtibus, quæ ab ipso appellata sunt passiones, quædam aiæ sunt peculiaria, ut cõtẽplatiua ipsius cognitio, quæ.s. nec sensu, nec imaginatione, nec oĩno nulla corporis parte utiĩ. Quæ uero sensitiua, atqꝫ imaginatiua est, quæqꝫ his duabus utiĩ operatiua cognitio, ea quidẽ oĩbꝰ aialibus cõmunes sunt, nec in ipsis tm̃ aialibus, reuera cõpositis inueniĩ, sed & in ipsa quoqꝫ aia. Etenim ut paulo post dicẽ, aut ab ea exordium sumit, aut in eã terminat.

Te. 4 *Omnino autem, et penitus ex difficillimis est, aliquã accipere fidem de ea. Et quidem cum communis sit quęstio & multis alys dico sane eius, quod circa substantiã, & ipsius quid est, forsan alicui uideri posset, unã quandam esse methodum de omnibus quorum uolumus substantiam cognoscere, quemadmodum & propriorum secundum accidens demonstrationem. Quare inuestiganda esset huiusmodi methodus. Sin autem nõ est una, & communis quędã methodus circa ipsum, quid est, adhuc*

Te. 5 *difficilius fit id tractare. necesse.n. erit inuenire circa unũquodque quis modus. Sin aũt manifestum sit, utrum demonstratio est, an diuisio, aut alia quędam methodus. Prȩterea & multas dubitationes habere possent, & errata, ex quibus nam inuestigare oporteat.*

Cõ. Vbi demonstrauit cõtẽplationẽ, quæ de aĩa fit, idqꝫ ex his quæ dicta sunt, prædixeritqꝫ, nos inuestigare cognitionẽ substãtiæ illius, impræsentiarũ mõ solertes rerum contẽplatores attentos faciẽs uniuersaliter in primis difficultatẽ methodi cognoscitiuę ipsarum substantiarum, nobis ad memoriã reuocat: nec.n. est cognitu facile, una ne, an plures sint. Vna quidẽ uideri forsitã posset, ea rõne, quia quȩ inuestigatur substantia, cõmunis et una in oĩbꝰ esse uĩ, atque entium ita quædam participatio. Tum maxime cum una quoque detur methodus, in simplicibus quidem proprietatibus, compræhensio illa, quæ per rationes cognoscit, qua quidem terminos cognoscere possumus. In his uero, quæ ex pluribus resultãt, ea daĩ, quæ ex genere est, ac differentia Sed & plures uideri quoque possent, ob generum, differentiarũ, ac etiam formarũ diuersitatem. Siue autem una siue plures sint, siue, quod uerum est, & una, & plures, non certe facilis eius est perceptio. Qm̃ & omnis quoqꝫ habitus sciam comparans difficilis est, aptaque indiget natura, longiorique exercitatione, expurgatoqꝫ ingenio, ad hoc, ut propositæ rei substantiam recte ac bene cõsequamur. Verum huiusmodi qõ contemplationi de aia non est uel propria uel peculiaris, sed, inquit, cõmunis etiã est compluribus cum alijs, quorum ipsum quid est, inquirimus, his nanqꝫ oĩbus diffinitiua facultas communis est. Proinde qm̃ cum exceptione quadam unã supposuit methodum (ut enim una est rerum, quæ per se insunt, scia, quæ demonstratiua ipsa est, pariter & una inuenitur, quæ ipsum quod quid est diffinit, qm̃ resolutiua est una, pariter & diuisiua, inuestiganda, inquit methodus hæc est: ea scilicet cõditione, ut diffinitiuum habitum comparemus) qm̃, inquam & quodammodo multæ sunt, quod quidẽ indicarat inquiens, oportebit inuenire circa unumquodqꝫ quis modus. Oportet nanque unaquaqꝫ in re seorsim cõmuni uti methodo. Qm̃ igitur, inquam, & multæ sunt, difficilius fit id tractare, uidelicet, cuiuslibet rei adinuenire substantiam. Quod aũt subdidit, sin aũt manifestum est, utrum demonstratio & c. id mihi exponere, ac interpretari uidetur, quod iam antea fuit dictum uidelicet. Oportebit.n. inuenire circa unumquodqꝫ quis modus. Cum & id quoqꝫ his cõtingat, qui unam quãcũqꝫ ipsius quid est, methodũ esse fateñ. Cõtingit nãqꝫ his inquirere quibus nã ex principijs, cuiuslibet rei sit depromenda diffinitio ipsa.

Alia enim sunt aliorum principia, ueluti numerorum, & planorum.

Tum alia sunt rerũ naturaliũ principia, tũ & idẽ etiã reliquis in oĩbus fit. Scd'm accñs aũt propria, quorũ est demonstratio ita dicunĩ, quãuis substãtialia sint Quãdoquidem oẽ quodquidẽ demonstraĩ, id tãquã aliud dicitur de alio Atqꝫ ea rõne quidẽ accñs, quasi cũ alio cadẽs appellatur. Propriũ uero ita nominaĩ, qm̃ quod cũ multis cõmune est, id ꝑ demonstrationẽ particulariter, singillatimue cognoscĩ. Ea igiĩ de rõne in uniuersum primo in memoriã reuocauit difficultatẽ cõsequẽdi diffinitiuum habitum. postea uero solita usus est breuitate. ac uerborum obscuritate in inuestiganda aiæ substantia, simulqꝫ præ oculis quæstiones ponit postmodum inquirendas, idque ex his. Te. 6

Primo autem fortassis necesse est distinguere, in quonam ex generibus, & quid est. Dico autem utrum hoc aliquid, & substantia, aut quale, aut quantum, aut quoddam aliud ex distinctis generibus.

Et id quidē ex eo, quoniam in orationibus diffinitiuis genus præaccipi solet, postea differētia, atq; ideo subinde, quoniam forma impartibilis est, impartibiliterque circunscriptam rem & effectricem portionem cōpræhendit diffinitio, simul tum diuidens, tum colligens, primo quidem eius portionem demonstrat determinatam, deinde informatiuam, atque designatiuam: quorum quidem, hoc in eo q̃ quid est cognoscitur & dicitur, hoc aūt in eo q̃ quale quid est. Quare & cum dixerit ipse, In quonam ex generibus necessarium esse distinguere, subiunxit statim, & quid est, exponens scilicet, quidnam illa uerba, in genere esse significarent: quoniam uidelicet, secundū quod quid est, ueluti ipsis in differentijs, secundum quod tale. Dubitatur aūt, incertumque de aīa est, num eius genus substantia, an quale, an quantum, sit. Ideo & de hisce generibus tribus priuatim meminit, ut pote his, quæ in opinionibus de aīa habitis peruagant̄. Subdidit uero pħs et uerba illa aut & aliquod aliud ex distinctis generibus, qm̄ continge re posset, q̃ & ad quoduis aliud genus ab alio reducat̄. Pithagorici quidem igitur eam, substantiam esse fatent̄. Qui uero ipsam esse corporum harmoniam uoluere, hi oēs talem mixtionem in qualitate posuere. Xenocrates uero, q̃ ei numerū esse uoluit, in quātitate ipsam collocasse v̄r.

Preterea uero utrum ex iis, quæ in potestate sunt, an potius actus quidam ? differt enim non parum.

Forma q̃dē est purus ac primus actus. Actus nāq; est, ac perfectio. Non solū aūt in potestate constituta est materia ipsa, ut pote ea quæ per se adhuc imperfecta, qua parte recipere formas potest, perficitur, verum etiam & forma ipsa præditū, maxime uero cōpositum ob cognationē cum materia existentem. Quinimmo et corpus oē licet immateriale sit, vt pote non per seipsum, nec a seipso uitā habēs sed aliunde id habeat, itidem afficitur, cū nō ut corpus uiuat. Aīa uero, si ueritati studeamus, inter formas est media, atque informata, ut pote, quæ totius sušpsius tota cōiunctionē, aut cōmunicationē indicet. Aristo. aūt, eo quia ex se uiuat, atque excitet̄, sitque ueluti mouēdorū corporum principium, non ad id declinare censet, ut sit terminatas res, sed potius ut terminans. Quare & quodāmodo sic dixit, aut potius actus, qm̄ non pure, ac simplr̄ est. Etenim et rationalis aia tum et cuius particeps est, intellectus, in potestate, ac materialis esse dicitur. Eademque sane rōne uerbū, quidā, subiunctum est, qm̄ non expresse ac simpliciter est actus, sed per quandā propinquitatē. Ideo nec semper in perfecto cōsistit actu, uerū nōnūquā & in imperfectiori, qui scd'm habitum est. Cum uero in potestate id etiam quod informatum est, reposuerit pħs, quod actu quidem est, nō actus tamē (is nanq; forma est) merito sane non id, quod actu, sed ipsum actum opposuit ei, quod est in potestate. Id enim actu existit, quod informatum est forma uero non in ipso existit actu, sed ipsemet actus est: quod non parum quidē differt. Ipse enim per se substātia est, ut in septimo transnaturalium habetur. Quod uero actu est, per alterum, uidelicet formam perficitur & actus quidem ipse primus, compositum est secūdum: actus quidem caussa, compositum uero caussatum.

Inuestigandum preterea, an & partibilis, & impartibilis.

Simpliciter quidē substantia oīs corporea partibilis est, qm̄ aliæ partes ab alijs sint abalienata. Ea uero, quæ uere intelligibilis est, impartibilis existit. At in multā profunditatem deducta ea est, quæ inter utranq; media dat̄, in qua aīa est. Eius aūt ad partibile uicinitatē, ac propinquitatem cōpræhensio perceptibilis rei declarat, quæ per distantiam fit illius ab obiecto, pariterq; a diuersis ad diuersa transcursus, pariter & discursus ille id indicat, qui alternatim, et per parteis in quæsitis efficit̄. Cæterū q̃ impartibili portione participet, argumēto est cognitionis status circa cognoscibile. cōiunctio. n. utriusq; impartibilis existit. pariter, & processus ille, qui per mutationē in terminis fit, tum cōtractio quoq; ea, quæ post singulariū enumerationē in unū ducitur, idem declarat. Aristo. uero, ut ex parte formæ, ita & ex parte impartibilis potius aiam collocat. Atq; ut ea q̃dem sit nō tanquā partibilis, illud uero, ut non a partibilibus tm̄, sed etiam a substātia circa corpora compartita abiuncta & separata sit rationalis anima.

Et utrum eiusdem speciei omnis aīa, aut non.

Id etiam inquirendum in medium apponitur, unius ne speciei inter se oēs sint aīæ, uegetatiua. s. sensitiua, rōnalisque. Vnius aūt speciei ea profecto sunt, quæ per specialissimam aliquam formam determinantur. Ea. n. quæ per paulo quid cōmunius determinantur, eiusdem quidē dici possunt generis, at non unius speciei. Id aūt propositum inuestigatione dignum fuit, pp introducentes, diuersitatem compositorum ex parte materiæ potius, quā formæ se tenere. Idque perinde ipsi inquiunt res se habere, atque in tibiarum sonis, qui quidē propioribus in foraminibus æditi diuersi oīno ab ijs redduntur, qui longius absunt, licet unus sit inflans spiritus. Sed nec secundum formā, substantiamque talē adesse dicemus diuersitatem. Vt. n. nec quod longius, aut breuius in ipsis est hominibus, nullā facit diuersitatē, aut in forma mutationem, sic nec quod grauius, quodque est acutius ullam in sonis faciet mutationē. Quia oīs substātia cum esse suum, & quod talis sit, per aliquam id habeat formam, ex ea quoq; diuersitatem, per q̃ ab alijs differat, recipiet. Quæ. n. in instrumentis ac materijs consistit diuersitas, ea ex differentibus oritur formis, diuersis ue rōnibus una in forma constātibus. Ponenti uero unius speciei aīas id maxime cōtingit, diuersas quoque in aīa potentias uniformes constituere, ita ut in nobis insint nullo discrimine, uegetatiua, sensitiua, atque rōnalis, quæque sunt reliquæ. At non si dissimiles sunt diuersorū animātium aīæ, ut sensitiua equi, ab ea, quæ hois (altera. n. irrationalis, altera rōnalis) iam & in hoie aderint dissimiles plures facultates. v. g. sensitiua ab opinatiua. Oēs. n. ipsius sunt aīæ, spēmque hoīs per specialissimam formam designant. Cæterum differentibus rōnibus, multæ. n. per unāquāque speciem rationes.

Sin autem non eiusdem sunt speciei, utrum differūt specie, an genere.

Quāuis oēs aīæ, quædam etiā sint uitę, uerum per prius ac posterius differunt inter se, adeo ut nec sub uno sint ponendę genere. Huiusmodi nāque sunt, quæ eiusdem sunt ordinis. Cum prioribus aūt posteriora cōueniunt, ut quę ab uno & ad unum coniunguntur.

Nunc siquidem dicentes, & inquirentes de anima de humana sola uidentur considerare.

In timæum tendere v̄r hic sermo, qui naturali suo in sermone, cum de hois meminisset aīa, ibi terminauit cum etiā de reliquorum aīalium, ac plantarum aīs contēplationem producere debuisset. Ego uero timæum cēseo peculiarem de aliorum animantium aīs sermonem omisisse, cū probe nosset, ac existimaret, secūdæ, ac tertiæ portionis illius animæ, quę in hoīe est, exēplo, nos eas etiā posse, quæ in alijs sunt aīalibus, cōpræhendere, ac percipere.

Cauendum autem est, ne aliqua nos ratione lateat, an una eius sit ratio, ueluti animalis, an iuxta unūquodque diuersa, ut equi, canis, hominis dei. Te. 8

Si. n. unius, & eiusdē speciei oēs sunt aię, una etiā oīum erit ratio, ueluti tum hois, tū, ut ipse inquit, aīalis. Quod si dissimilium sunt spērū, dissimilis quoque scd'm quanque speciem ratio dabitur. Cō.

Vt equi, canis, hominis, Dei.

Dei, inquiens, uidelicet cælestis animalis. Verum quia generis ratio de quocūque eorum, quæ dissimilium sunt

ſpecierum prædicatur, ſubdens differentiam rationis ſpeciei ipſius, cum ratione generis, ſubiungit.

Animal aūt uniuerſale, aut nihil eſt, aut poſterius.

Specialiſsima enim quæq; ſpecies perfectam ſubſtantię propriamq; denotat exiſtentiam, ac a ſeipſa perfectā, quā uis materialis ſit. Qm̄ nō a materia perfectionem accipit, aut a compoſito ipſo, ſed ipſius quidem compoſita parteis perficiat, materiam aūt terminet, ſuſceptiuā ipſius poteſtatem in actum deducens. Genus aūt, eo quod quaſi ſine formis ſubſiſtat, nihil eſt. Cum aliqua .n. ſemper coniungitur ſpecie, uel illa cæleſtis ſit, uel humana, uel equina, aut quęuis alia. Aut poſterius. Nam genus, quod in unaquaque eſt incluſum ſpecie, poſt ſpēm eſt, quandoquidē forma ipſa undequaq; tota impartibilis eſt. Genus uero p particularem quandam eorum, quæ in ſpecie continētur, rōnem determinatur. Quare ut quidem per ſe ſubſiſtens, nihil eſt, ut uero particularis quædam eſt in ſpecie cōſiſtēs ratio, ſpecie ipſa eſt poſterius.

Eodem pariter modo, & ſi aliquid aliud cōe dicatur.

Non tm̄ ſiquid aliud prædicetur tanquā genus, ut plāta ſed magis adhuc ſiquid cōmune ſit, ut prius, ac poſterius. Non .n. purum aliquid commune in his eſt, ſed id, quod quaſi cum quadam alternatione diceres.

Te. 9 *Adhuc autem ſi non multę ſunt animæ, num oporteat antea totam inueſtigare animā, aut particulas. Difficile autem & ex his determinare, quęnam ſunt inter ſe diuerſæ.*

Cō. Sin non multę, inquit, ſunt aīæ, ideſt, ſi in ſpecie non diſcriminantur illæ, quæ diuerſis in aīalibus, & uno ſunt homine, uerum partes, diuerſitatem quidem, non in ſpē tm̄ obtinentes: eo quod unius ſint partes, ſed rationibus diſcriminantur: quemadmodum ignis leuitas, atq; eius illuminatiua facultas. Quod quidem in uno, atque eodē animali, ſiue modo homo ſit, ſiue quoduis aliud, ueriſsimum eſt, unam uidelicet cuiuſque animam eſſe. Siue ergo quæquaq; in re multæ ſunt, uitæ partes, ſiue poteſtates dicanī, eiuſdē ſane, ſpeciei ipſas eſſe, ſed ratione differre, fatendū erit. Illæ uero, quæ diſsimilis formæ in aīalibus eſſe uidentur, in ſpecie erunt quoq; diuerſæ ponendæ, ut inde ipſum animantium diſcrimen ſecundum ſpēm proficiſcatur. In quibus igitur multę ſunt partes, inueſtigādum proponit, prius ne de toto, q̄ de partibus ſit contemplandum, atq; adeo quænā partes uere inter ſe diuerſæ ſint, atq; non: vt num produtrix ipſa uita, alia atque diuerſa ab appetitiua ſit. Nutritiua uero, auctiuaque, ac nutritiua plures non ſunt, ſed hæ oēs in unum conueniunt. Difficiliſq; iccirco de his eſt determinatio ea rōne, qa ſi ueritati ſtuduerim⁹, ſua ex ſubā tū una eſt aīa, tum multæ, idq; & per ſeipſam totam, & iuxta quācūque uitam. Quęlibet .n. & una eſt, et multæ, tum et ob iam prędictā medietatē quodammodo partibilis atq; impartibilis. At neq; id q̄dē p ſeipſam totā, ut uidelicet neq; diſiūctā diuerſitatē, neq; partibilē portionē poſsideat, hēt. Difficilis ergo eſt, iterumq; atq; iterum iudicatu iſtas ob cauſſas difficilis, ſpeculatio contemplatio ue eorum, quæ media, atq; oppoſita ſunt, ob cōmunionē ſcilicet, ac cōmunitatem, quæ cum extremis eſt.

T. 10 *Et utrum oporteat parteis primo inueſtigare, an earum operationes, ut intelligere ipſum, an ipſum intellectum, atque ſentire, aut ſenſitiuum ipſum pariter & in alijs. Sin aūt prius opera, rurſum dubitaret aliquis num oppoſita horum ſint antea inquirenda, ut ſenſibile ante ſenſitiuum, & intelligibile ante intellectiuum.*

Cō. Cognitio ea, quæ ſciam parit, ex ſubſtantia ipſas noſcit actiones. Noſtri uero reſpectu, e cōtrario pficiſcit. Sed nec actiones ipſas, cū ad aliq̄d ſint ob relationē, aut ad cognoſcibile, aut appetitibile, et nutribile, cognoſcere poſſemus, abſque his, ad quæ referuntur. Quæ quidē dicuntur oppoſita, per oppoſitionē eorū, quæ ſunt ad aliq̄d, quaſi cōcurſum, ac reluctationē quādā, eorūq; mutuā inter ſe colligantiā, ac conſiſtētiā dicas. Ac quidem manifeſtior eſt cognitio, quæ de oppoſitis habetur, cognitione, quæ de actionibus eſt. Qm̄ ſenſui ſubijciuntur magis oppoſita ipſa, ueluti ſenſibile ipſum, & inter hæc appetibile: & in quātum in ſenſibilibus ipſis intelligibile eſt conſtituendum. Quod uero noſtri intellectus abſtractum, ſeparatūq; exiſtit, ex ipſo intellectu melius percipiemus.

Videtur aūt nō modo ipſum quid eſt cognoſcere, utile eſſe ad conſiderandas cauſſas eorum, quæ contingunt ſubſtātiis, quemadmodum in Mathematicis, quid ipſum rectum quidq; obliquum ipſum, aut quid linea, et planū, ad perſpiciendum quot nam rectis trianguli anguli ſunt æquales. At et contrario accidentia magnam partem conferūt ad cognoſcendum ipſum quid eſt. Vbi .n. habuerimus tradere iuxta imaginationem de accidentibus, aut omnibus aut plurimis, tunc & de ſubſtantia habebimus aliquid dicere quam pulcherime.

Poſt quæſtiones propoſitas, & difficultates præſentis cōtēplationis allatas, conſequenter copiæ, ac abundantiæ cōparandæ rōnes dat, & id primo quidem ad inuentionē totius diffōnis. Id .n. ad ſciam maxime ptinet, ex diffōne eſſentiā ipſam declarāte cōtemplari ea, quæ ſubſtātijs p ſe contigerint, qm̄ contēplatio fit ex cauſſa, accidentium aūt ſubā eſt cauſſa. Per ſubſtantiam aūt nūc tēporis cōius paulo formam oēm interprætabimur: ſiquis ſub quocūq; reperiatur genere. Pro exēplo ergo rectum, & triangulum accepit, quibus contingentia ex eorum diffōne cognoſcimus. Deffinitio .n. quæ ipſorū propriam eſſentiā indicat, facile nos prǽparat, ad ea, quæ huiuſmodi rei inſunt, cognoſcenda. Id igitur ſcientiale eſt, qm̄ quæq; res eorum cauſſa eſſe dicitur quæ ſibi inſunt. Sed .n. qm̄ nōnunquā, res ipſa non ex ſe ipſa manifeſta, aut nota ſit, cōtrario modo ex his, quæ ei per ſe contingunt, quæque uel a ſenſu, uel ab imaginatione percipiuntur, cognoſcitur. In Mathematicis quidē igitur notum eſt quid eſt cuiuſque eſſentiæ, eo q̄ quædā aut quanta ſunt, uel qualia, quæ diffiniunī, quæ uel ſenſus, uel imaginatio percipere pōt. Subſtantiæ uero, quarū rō atque intellēs cōtēplationē hn̄t, non ex ſeipſis ijs, qui ſcd'm ſenſum tm̄ uiuunt, manifeſtæ ſunt, ſed ex his, quæ ipſis contigerunt, ad eorū cognitionem deuenimus, qui quidem modus neceſſarius in aīa eſt.

Omnis enim demonſtrationis principium eſt, ipſum quid eſt. Quare ex quibuſcunque diffinitionibus nō cōtingit cognoſcere accidētia, nec cōiectura aſſequi de his eſt facile, manifeſtum, q̄, dialecticę dn̄r, atq; inanes oēs.

Cauſalis ſubdita fuit copula, idem, quod, & pp hanc cām, ſonans, cōtēplatio, conſideratioque de ſubā maximā expetit diligentiam, eo qd' demonſtrationis in ſe cōplectatur principium. Demonſtratio aūt ea eſt, quæ ex ipſo q̄d eſt accidentia colligit rōcinando. At nō, e, cōtra in ſubam fit ex his retroceſſus. Inquit igitur aliquid imprimis de ſubſtantia eſſe dicendum, ut inde ipſum quid eſt pro demonſtrationis principio habeamus. Ex quibus quidē corollarium quaſi infert, idque ad diſtinctionē diffōnū, tum rectarum, tum earum, quæ deſcriptiue, ſuperficialiterque a priſcis proditæ ſunt. Ex his .n. diffinitionibus, quæ rei cōtinēt eſſentiam, atque naturā, tum manifeſtius tū obſcurius cognitio accidentium ſequiī. Qd' ſi nō cōſequiī, dialecticæ dicendæ, ac futiles inaneſue habēdæ ſunt, ideſt logicæ, nō aūt naturaliter. Cōſueuit .n. Ariſto. particulæ, naturaliter cōtraopponere

cōtraopponere particulā illā, logice, q̄ p apparentia, et opi nabilia quædā significat, nō aūt naturam, aut rei essentiam portēdit. Etenim nō uerā rerū cognitionē, sed apparētē tm̄ ac fucatā dialectices nomē pfert. Inanes iō dixit, q̄si innue re uelit, q̄ a recta ipsa natura rerū, atq; ordine deciderint.

12 *Dubitationem præterea habent & passiones aïæ, utrum sint omnes communes cum continente, aut est ali quid, & ipsius aïę proprium.* Id nanq; necessarium erit *inuenire quidem, at non certe facile. Videtur enim ex plurimis, nihil sine corpore pati, neque facere, ut irasci, audere, cupere, omninoq; sentire.*

Quas appellat aïæ passiones, simplr̄ nō oēm eius actio nē intelligit, sed illius tm̄, q̄ afficit̄, atq; extrinsecus defert̄. Nec.n.p passiones intelligit stabiles, ac pmanētes actiōes, nec a sub̄a seiunctas, sed quæ insimul cū ea cōcurrūt. Cæte rum studet pħs deducere nos ex his tāquam manifestis in aïæ sub̄am cognoscendam, simul & in eas manu ducere actiones cum aïæ ipsius sub̄a coeūtes, perindeq; atq; ipsa aïæ sub̄a occultas, quare nec facile est eas, ut ipse inquit, in uenire, q̄bus ex solis colligere possimus, quid nā aïa seiun ctū a corporibus habeat. Apparet nāq; oēm aïam ponere sub̄am, tāquā clarum, ac manifestum. q̄nquidē & uita oīs substantia est, ultima illa præsertim, tāquā contrariorum susceptiua, uidelicet, uoluptatis, doloris, cupiditatis, odij, tū et motiua, & corporū cōtētiua pars, pariter & quæ ui uentium est determinatrix. quę quidē cæteris corporibus magis sunt sub̄ę. Quod uero secūdario uiuit, id in primis est uita ipsi, p q̄ uiuētia esse suū acquirūt. Primo ergo, ac principaliter quæuis uita sub̄a est. Inquirit proinde, an aïa quædā a corporibus separabilis sit, inseparabiles.n. mul tas esse uitas prout cōfessum ac manifestū quoq; supponit q̄nquidē nec actiones ipsarū a corporibus ipsis separētur. Verissimū aūt ac manifestissimū id est, ploquiū, qd̄.s. pro priæ, ac peculiares in ipsis sint substātijs actiones, vitales enim in uiuētibus sunt, rōnales uero in rōnalibus. Quare separata quoq; sub̄a seiunctas oīno habebit actiones. Sen sus uero, tum & phātasiæ oēs, siue mauis imaginationes, quæq; cū ipsis passiones coexistūt, ut ira, audacia, cupidi tas, odium, nō absque corporibus agent. Quare nec quæ ipsis afficit̄, & p hæc agit aïa separabilis oīno erit. Sed q̄m multæ sunt inseparabilis partis scd'm pfunditatē differen tię, eę quidē quæ extremæ sunt, inseparabiles existūt, ea rō ne, quia organici corporis perfectiones existāt, atq; act⁹, iuxta quas moueri uiuaciter pōt. Quę uero tales sunt, quæ organum, siue instrumētū moueāt, quæq; nauis guberna tori proportionales sunt, & q̄ meliori quodammodo ita sunt, vt inseparabiles existāt, tāquā motiuæ motas res su perātes, præstātesq; oīno ob eā erga corpora actionē, inse parabiles ab ipsa sunt: cū tn̄ eædē separabiles alias actiones habere possint. veluti et nauis rector. v. g. illas habeat actio nes, ut deambulare possit. Contra alio modo actiue rōnis nostræ, sciæ inseparabiles sunt, respectu minoris saltē pro positionis cū sensui, atque imaginationi ꝯplicant̄. Et ea qdē rōne cōes cū seipsas cōtinēte sunt. At uero in maiori pro positione nulla eius ad hoc indigēt opera. pariter & q̄cūq; naturalia cōtēplant̄. Quæ uero circa intelligibilia uersant̄, nulla i re ipso utunt̄ corpore. Illæ uero, q̄ pstātissimo quo dā alio mō de intelligibilibus cōtēplationē ineūt, nō certe absq; phātasia sunt, cōsequēte q̄dē illa, at nō cooperāte, pe rinde, atq; umbra in lumine corpus cōseq̄t̄, idq; pp illā rō nis imaginationē mouētis, p̄citationē. Hac igit̄ rōne etiam hæc inseparabilis est, vt pote q̄ imaginationē sibi habeat cōsequētē. Q̄m q̄ stabilis est, ac pmanēs ī sui sub̄am actio nes cōtrahēs, undequaq; separabilis est, neq; simul quo cunque moueatur modo, cum quouis corporeo, aut ap petitionis, aut cognitionis motu, mouetur.

*Maxime aūt propriū esse uidetur ipsum intelligere. Cum sentire ipsum tāquā cōe opposuerit superius, ipsasque passiuas appetitiōes uidelicet irasci, audere, et cupere, sub ipsum sentire supposuerit, eo q̄ passiones istæ, uel sen sus, uel certe nō absq; sensu sint, cūq; alia ex pte intelligere ipsum opposuerit, pfecto intelligere ī ipso, oēs, q̄ supra sen sum sunt, cōpræhēdit uitas. i. imaginationē, & oēm actio nē, quæ p rōnem fieri possit, qua utraque id hn̄t cōe, vt in tus principiū sumāt, atque ex seipsis pmoueant̄, excitētur que. Atq; iccirco maxime aïæ ipsi assimilantur.

Sin autem est & id imaginatio quædam, aut non sine imaginatione, nō cōtingeret, neq; id sine corpore esse.

Recte cū hac loquutus est suppositione. Q̄nq̄dē nec quę uis imaginatio intell's est, ut nec ea, q̄ aïantiū brutorū exi stit, atque ideo et uerbū illud, q̄dā, ipsi imaginationi adie ctū est, sed nec intell's simplr̄ est imaginatio: uerū id totū: passiuus, atque formalis intell's. Sed nec qd' cūq; intellige re in rōnali actione nō absq; phātasia est, sed quatenus nō pura adest actio, nec pmanēs assistit, sed a se tota aïa defer tur, atq; a sub̄a sua ptibiliter abiungit̄. Qd' quidē & quo dāmodo passio est, ppterea sane dubiū esse inquit non de actionibus ipsis, uerū de aïæ passionibus. Atque eas q̄dem nūc tpis nō absq; corpore existere supponit. in tertio uero libro libere id affirmat. Verū cur oīno dubiū id habere i quit, si de passionibus sermo habet̄. Manifeste.n. vr̄, quāli bet passionē ex collisione quadā cū corpore, atque eius in teruentu fieri. An sic est, quia licet imaginatio rōnalē actio nē nulla in re corporis opera indigentem subsequat̄, hæsi taret fortasse, q̄spiā, nū cōis cum corpore ponenda sit? Se parabilem.n. portionē manifeste habet. Verū siquidem id ita habeat, ut ipse clarius loquens subiunxerat, q̄.s. nō sine corpore sit, nō id quidem de mortali oīno intelligendum uenit. Sensitiuū nāque, & imaginatiuum id quidem diui num animæ nostræ uehiculum est.

Si quidem igitur aliquod est operum, aut passionū, animæ proprium cōtingeret utiq; ipsam separari, quod si nulla ipsi propria esset, non esset certe separabilis. T. 15

Recte sane ex operationibus ipsis ad sub̄am ipsam nos ducit. vt.n. ex uitalibus ipsis actionib⁹, uitalē nouim⁹, atq; ex rōnalibus rōnalem, sic ex separabilibus actionibus, se parabilē. Q̄nq̄dē conuersim uerū esse pōt, ac necessarium imo est. Rōnalē uidelicet sub̄am, rōnales habere actiones, separabilemq; separabiles. In primis igit̄ dubitationē præ mittens in passionibus, an.s. cōes cū ꝯtinente sint nūc uni uersaliter determinās, nō ex ipsis tm̄ passionibus, sed & ab ipsis etiā actionibus, separabilē aïę portionem adinuenire censet: cum probe nosset passiones quodammodo insepa rabiles esse, ipsius uero stabiles, ac peculiares actiones esse separabiles. Verū quanā rōne inquit. testulā in maris pro funditate cū uideri possit, nunquā uisum iri? Q̄m, dicam, præueniet prius ipsam corrumpi quā uideri possit. Neq; enim qd' deambulatiuū (ut sic dicā) est, id oīno deābula bit, nihilominus tn̄ ut deambulet, aptitudinē adeptum est. At nō, qd' sua ex sub̄a tale, statim & taliter ipsum operari censemus, sed idoneum, atq; aptum esse natum. At & ocu lus pprias hn̄s actiones, nihilominus a toto corpore inse parabilis sua ex sub̄a est. Nō.n. idem esse dicā pprium, ac separabile. Proprium nāque ipsius oculi uidere est, at nō absque corpore, qd' cū eo tn̄ est ppriū. Cōtra uero nauis gubernator, q̄ actiones in naui inseparabiles habēs, sepa rabilis tn̄ sua ex sub̄a est. Q̄m quatenus hō, separabilis est, cū alias quoq; separabiles actiōes habeat: humana q̄dē. n. gubernatrix ars est, sed p cōplicationem quandā cū alia re factam. Neque uero quid impedimēto esse pōt, quin qd' aliq̄n separabile est, propter quandam actionem id, cū eo, a quo separabile est, cōplicari, & coniungi. Cō.

Sed quēadmodum recto, quatenus est rectum, multa contingunt, ut contangere æneam sphæram in pūcto,

non tamen id separatum ipsum rectum tangeret. inseparabile. n. quidem semper cum corpore aliquo est.

Quemadmodum, nomen, album, æquiuocũ est, atque ambiguum, nonnunquam albedinem ipsam significans, nonnunquam rem dealbatam: pariter & nomen, rectum, tum rectitudinem ipsam denotat, tum & per ipsam, rectã rem factam: ueluti per pendiculare corpus, directiuumq; omnino fit. Quoniam a corporibus inseparabilis est rectitudo ipsa. Rectum igitur, quod æneam contangit sphærã, quatenus rectum, est corpus a rectitudine ipsa figuratum: qm̃ & sphæra ænea est: non tñ id, separatum tangeret rectum, per id, intelligens subiectum ipsum. Verbũ uero, rectum, formam ipsum, rectitudineque intellexit. Vult aũt nunc Arist. eius cõtẽplari passiones, qđ determinatũ, præterea & forma sit præditũ, quæq; diffiões qdẽ ꝯsequunt, uerũ nõ ad diffinitæ rei diffõnẽ: vt deambulatio quidẽ ad uitã consequitur, sed non ad huius animalis diffinitionẽ.

T.14 *Videntur autem & animæ passiones oẽs cum corpore esse, ira, mãsuetudo, timor, misericordia, audacia, preterea letitia, et amare aut odisse. Simul. n. cum his ipsum corpus aliquid patitur. significat aũt id, quoniam nonnunquam quidem a uehementibus, & manifestis contingentibus perturbationibus, non incitamur, aut timemus, nõnũquam aũt a paruis etiam obscuris mouemur: cum excutitur corpus, atq; ita se habeat quemadmodum cum ira corripiatur. Adhuc aũt id magis efficit manifestum, nullo enim formi doloso contingente, in passionibus incurrunt, quę timentis sunt.*

Cõ. Postpositis operibus; idest aĩæ actionibus. de passionibus solis aĩæ nunc temporis loquitur. Quæ sibi oĩa contingunt, ratione illius collisionis, ac inhærentiæ cũ corpore. Atque ea quidem ratione passiones dicũtur, quodãq; pacto a corpore inseparabiles. Sed quædam quidem cum eo ita coniunguntur, tanquam subsequente, at non cooperante, quædam uero & ut subsequente, & etiam ut cooperante, coadiutoreque. Atque hæ quidẽ dupliciter fiunt, tum iuxta uitam utentem, mouẽtemque instrumentum, siue organum, idest corpus ipsum uiuens, tum iuxta uitã, que ipsum corpus ut organum characterizat, siue eum tali ęxornat figura. De passionibus aũt corpori[illegible] subsequentis impræsentiarum haud meminit, idque quia, illæ, operationes magis sunt nũcupandæ. Intelligere. n ipsum licet non absque imaginatione sit, operatio actioq; magis est, q̃ passio. Traditæ uero sunt i primis illæ, q̃ ſm ipsam, tanquam instrumentum informantem uitã: videlicet, ira, mansuetudo, quæque huiusmodi sunt reliqua. Quæ quidem uiuaciter moti corporis, tanquam patientis sunt passiones, aĩæ uero ipsius, ut mouentis. Qm̃ nec actiue intellectiones tales sunt, eo q & ipsæ iuxta seipsas totas corpore utantur, qm̃ neque quæ ita ut patiente utuntur, per cõuenientem ac propriam cõuersionẽ utuntur corpore, sed potius ut agente aiali. Hæc aũt & ipsæ quadam cum iudicatrice actione cõsistunt. Ennumeratæ aũt istæ passiones, quæ ex commutatione, atque alteratione insunt corpori, licet ea, quæ utitur iudicatrice aia, innascantur, nihilominus instrumento ita innascuntur, ut uitales dicendæ sint passiones. Neque enim hę sunt huiusmodi, quales inanimatorum quæ ex solo ab exterioribus defluxu fiunt. Sed quodãmodo cũ actione, eo quod uitale id sit. Mouens. n. ipsum in animatis ipsis intrinsecus est. Quare quemadmodum in ipsis imperitis corporea tẽperatura apparet, harũ passionum caussa existens, sic & in ijs, qui disciplinis imbuti sunt, ac refecti, motrix aĩæ uis inest, uel mouens, licet cupiditate corpus ipsum non luxuriet, uel cohibens corporis motum, etiam concupiscentis. Quod uero rationalis aĩa, domina gubernatrixque sit huius tum excitationis tũ retentionis siue cohibitionis, tanquam notum sit ex morali philosophia, pbs omisit. Quare & in huius libri calce, intellectum dominari, ac toto imperare corpori cõprobatũ fuit. Quod uero huiusmodi haud aĩæ sint, sed corporis, hinc probatur. Passiones enim cum commutatione, ac alteratione factas ipse uult esse corporeas. Animam uero ab omni passione abstrahit non eam tñ, quæ separabilis est, quæque in seipsa manet, sed et eam etiam, quæ corpore tã quam instrumento utitur, quæque in mouẽdo ipsum cõsistit. Sola uero ipsius instrumenti uita, prædictas una cum corpore passiones excipit. Verum si per seipsam mouẽs aĩa impassibilis est, qũo eadẽ edocta perturbationes reprimit? qua uero rõne, quæ ex seipsa ad extrinsecus fluit, ac fert aĩa, ab ea differet, quę tota in seipsa ꝑmanet, si ea etiã impassibilis sit? Nunquid in actionibus uicinitas, ac retortio quædam est, quod altero quidem modo passio est, licet nec passio appellanda sit? Quod. n. uere, ac proprie passio est, id extrinsecus deuenit, atq; in mutatione quadã ab aliquo alio mouente facta consistit. Quæ uero mouet, atque corpore utitur non extrinsecus aliquid suscipit, nec ab alio mouetur, sed per propriam actionem, accedit, ac uarijs modis uersando mouet, utiturq; instrumento, dũ obscure, aut pręter rõnẽ, uel incomposite, aut quoui alio modo operetur. Atque eruditio quidẽ ipsa sanatio actionis illius peruersæ est. Intellectiua autẽ contemplatio, est actionis ad exteriora in substantialẽ actionem translatio. Iræ autem, & timores, quæque consimilia sunt cætera, cũ immutatione facta, idque quia uitales sunt motiones, passiones sunt aĩalis, iuxta uitam ipsius animalis effectricem, ac designatricem, fiunt autem ab anima ipsa mouente: incomposite quidem, ab ea quę indeterminate agit, uel ordinate ab ea, quæ secundum naturam, & rationem agit. Quod igitur communes cum continente, huiusmodi sint passiones, prima probatio fidesque inde sumitur, quoniam corpus una cum his compatitur, hoc est, corporea quædam fit mutatio. Altera ab ijs sumitur, qui imperite erga temperaturas corporeas, dispositionesq; se habẽt, quiq; uel immobiles remanent, uehæmentibus etiam extrinsecus occursantibus, tum iucundis, tum molestis (quæ sane passiones appellauit) uel etiam immoderatius paulo mouentur, tum, scilicet, cum corpus ipsum incitatum, cõmotũq; est, ueluti multo semine abũdans ad uenereas sese appetentias hẽt, aut iratum in ipsam uindictæ appetentiã. Vbi uero nec molestũ quid extrinsecus ẽt adueniat, q magis melancholici sunt, in timores incurrũt, manifestius certe apparet, passionum caussam a corporis dispositione pẽdere, quãuis & mouens aĩa ad id conuenerit. Quemadmodum. n. ipse postmodũ dixit, aĩę actio aliqñ a seipsa incipiẽs ad corpus tẽdit, nõnũquã ẽt illius passiones, actionẽ aĩę ad se aduocant: uerũ nõ ut in finẽ, ueluti panis appetitũ ciet, sed tãquã effectricẽ, efformatricẽq; passionum moderatarum, subiectæque temperaturæ conuenientium.

Quod si ita se habet, patet, quod passiones, sunt rationes materiales. Quare & diffinitiones tales, ut irasci, motus quidã talis corporis, aut partis; aut potestatis. T.15

Cõ. Actionẽ uitalẽ rõ ipsa manifestã facit. Inseparabilẽ uero ipsius cũ corporeis immutationibus materialẽ cõmixtionẽ. passiones indicãt, que ꝯpositi sunt ipsius. Rõ itaq; passionũ diffinitiua, quę rebus ipsis cõuenire debeat, nõ uitale ipsum tm̃, sed & corpus ẽt ipsum acceptabit, ac cõplectet. Veluti, irasci ipsum, motus q̃dã est talis corporis, aut partis, mutatio. n. corporea est, atque ideo motus. Atque ideo nõ, corporis, simpl̃r, inq̃t, sed talis corporis s. uiuẽtis, atq; talis uitæ genere uiuẽtis, uidelicet aut appetitiuo. aut sensitiuo, aut ultionis appetitiuo. Qñque etiã nec in huiusmodi diffinitiua rõne. totum assumit corpus, sed pars illa tm̃, quæ passionis primo susceptiua sit, ueluti, sanguinẽ circa cor, aut sensitiuum spũm: atq; ideo quidẽ dixit, aut partis. Quod uero dixerat, aut potestatis, ideo id subiunxit, eo q

diffinitiones

diffinitiones ipse nonnunquam, primo talis uitæ motũ significent instrumentum informantis. Qui enim dicit irã, esse sanguinis circa cor ebullitionem, aut exarsionẽ, uindictæ appetitiuam, enuntiato prius corporis motu materiali, postmodum, ꝑ uerbum, appetitiuum, is formã ipsam denotauit Qui vero uindictæ appetentiã, ex sanguine circa cor feruente, irã esse inquit, is primo potentiæ motũ dicit, idest uitæ organum informantis.

Ab hoc, causa huius.

Accipiendum igitur in perfectis passionum diffinitionibus, nõ tantum corpus ita uiuens, sed & quod ipsum mouet, quodq; eo, ut organo utitur, finalisque caussa sit, uel uere sit, uel apparenter bonum, ut naturalis quidẽ sanitas, uere bonum est, ultio aũt apparens bonum.

Et propterea quidem iam physici est de anima, uel omni, uel tali contemplari.

Per particulam, talem, intelligit non modo ipsius organi informatricem animam, sed & quæ etiã mouet ipsum, quæq; eo ut instrumento utitur quacq; portione, tum mouet, tum utitur: atq; eam, quæ oĩno ad corpus ipsum declinat: tum præterea omnem quæ rerum ueritatem contemplatur, quæ ob sui præstantiam, actionem in substantiam contrahit. Qm̃ enim una, multiplexque est animæ substantia, quatenus quidem una, & subiecto eadem est, tum quæ per se tantum agit contemplando, quęcq; ad corpus declinat, & quæ utitur corpore, quæq; ipsum mouet, de harũ certe quaque uideri naturalis inquisitor posset tractationẽ facere. Materiam enim tangit, qui quouis mõ ipsam considerat. Quatenus aũt diuersa est, ꝙ scilicet, non una solum sit, sed multiplex, qui inseparabilem tm̃ eius cõtemplatur portionem, non de omni is contemplari diceretur, sed tantum de inseparabili quomodocũq; a corporibus, quatenus talis.

Differenter autem diffiniret naturalis, & dialecticus unumquodque ipsorum, ut ira, quid est: hic quidem uindictæ appetentiam, uel quid simile, hic autẽ feruorẽ sanguinis esse diceret circa cor, aut calidi. Horũ aũt alter quidem materiam assignat, alter rõnem & formam.

Posteaquã determinatũ fuit, qũo naturalis pĥs aiæ substantiã ꝯsideret, quatenus.s.a corporibus inseparabilis est, modũ etiã cognitionis ipsius physici rebus cõuenictẽ nũc determinat Qđ.n ipsius a corporibus est inseparabile ut natũ est, ita intelligi debet, iuxta cognitionis earum spẽm, quæ rebus debetur, hoc est, quatenus & illud inseparabile est. Quiq; modus, ordoq; res ipsas cõsequit̃, duo cognoscet tũ uitalẽ.s.formam, tum corpus ipsum. Qui uero inseparabilem uitam, ut non inseparabilẽ cõtẽplat̃, superficialiter, & imperfecte, ipsam percipere vr̃: atq; ideo logice, & disputatiuę tm̃. Superficialem.n neq; realẽ cognitionẽ, logicam tm̃, ac dialecticam appellare consueuit, ut opinabilem solum, ac sciam non redolentem Naturalis igitur inquisitor sciam consectans, eam tum ut inseparabilem tum qũo inseparabilis sit, cognoscet, tum & noscet, qualis nam sit uitæ spẽs illa, de qua sermo habetur. quocq; a corpore inseparabilis sit. Vbi uero suo in textu præmonuit physicum, atq; dialecticũ, diffinire differenti modo, quãlibet uel uitæ spẽm, uel passionẽ, differentiam ipsam per irę ipsius exẽplum apponere uolens, hunc quidẽ solam formã afferre, hũc aũt materiam tm̃ inquit. Nõ ita tñ, ut naturalis materiã solã assumat, intelligit, manifeste.n. utrãq; uel formã uel materiã simul assumere ipsum inqt: uerũ scopum inueniendi differẽtiã dialectici, & physici inquisitoris, statuens uniuersalius, paulo diuidit, quot nã diffinitiones ipsius iræ uiderentur fieri posse. In quibus assumpta quocq; fuit quę ex materia ipsa cõstat, idq; ob diuisionis perfectionẽ. Quæ igitur ex appetitione uindictæ datur, per formam datur, quæ uero ex calore circa cor, per materiam est. Quæ uero ex utrisque constat, statim per hæc infert.

Hæc enim est ratio, illa uero rei. *Necesse aũt esse hanc in materia tali, si erit ueluti de domo, ratio quidem talis posset esse, q, uelamen sit corruptionem ex uentis prohibẽs, imbribus, caloribusque. Illa uero proferre et, lapides, lateres, & ligna.*

Non ea sunt accipienda, quemadmodum Plutarchus philosophus existimat, qui rõnem ipsam cum ea, quæ de re datur, contra distinguit. At cum Aristo. dixerit, appetentiã uindictæ formam ac rationem, rationem rei esse inquit, idest formam, per quam quidem informatur ira ipsa, ac perfectionem accipit. Qm̃ autem ira ipsa composita est, necessarium est, & rationem, & formam in materia uidere, si contigerit, qñquidẽ essentia ipsius non sine materia cõsistit. Deinde cum & in domo formam seorsum, ac materiã dixerit seorsum esse, diffinitionẽ ex ambabus subdit.

Altera aũt in his forma, caussa horũ. Quæ itaq; ex his est naturalis? vtrũ quæ circa materiã, rõnem autem ignorans, aut quę circa rõnẽ solã, aut quę ex ambabus?

In lignis uidelicet, lapidibus, lateribusque adest forma, idest ipsum uelamen, addito tamen etiam fine. Qm̃ in ipsis artificiatis distinctum est, id cuius gratia ex forma ipsa. distinctis uero diffinitionibus in reliquo inquirit, quænã ex his naturalis sit, ipsamq; esse cẽset, quæ ex utrisq; fit.

Ex illis sane, quę utraque.

Quæq; ex forma sola fit, quæque ex materia. Attamẽ uidetur mihi quæ per materiam fit, omittere, demonstrãs nullum unquã ex sola diffinire materia, per ea uero, quæ subduntur, uniuersalius distinguit diffinitiones ex ratione constantes. Materialium nanque rationum, cum alie quidem sint substantiales, per quas cõpositia substantiæ sunt, qualis ea est quæ uitæ animalium quæ ignis, quæque reliquorum elementorum, atque ea, quæ ipsorum cõpositorum diffinitiua est, aliquæ uero sint rõnes, quæ substãtias comitantur, oẽs scilicet illæ, quæ per accñs rationes sunt. Et harum quidem rationum, & ut substantiarum, & ut accidentium, nonnullæ quidem sint a materia inseparabiles, quæ quatenus naturã in se continent, intelligũtur. Aliquæ uero sint, quæ quatenus per se sint considerari possunt, de omnibus his tum ut substantialibus, tũ ut accidentalibus, materialibus rõnibus nec separabilibus existẽtibus, nec ut inseparabiles sunt, naturalis pĥs cõsiderationẽ faciet.

Aut non est aliquis, qui circa materiæ passiones, nõ separabiles uersetur, sed naturalis circa oia, quęcũq; talis sunt corporis, & materię opera, & passiones. T.17

Sed naturalis inquisitor circa oia talis corporis, & materiæ uersat̃ opera, passionesque. Appellat aũt opera, passionesque materiales ipsas rõnes. Quas quidem tum substantiales, tũ accñtales solus intuetur naturalis, quæ ut inseparabiles sunt, ita eas inseparabiles physicus cõsiderat. Cõ.

Quęcunq; autem non ut huiusmodi, alius.

Idest, nõ quatenus inseparabilia, sed ut separabilia, alius uidelicet dialecticus, qui substantiales rõnes, tanquam per seipsas existentes cognoscit, atque considerat.

Et circa quædam quidem artifex, si contigerit, ut faber, aut medicus. Ex his aũt, quę quidem non separabilia, quatenus autem non huius corporis passiones, & ex abstractione Mathematicus.

Artifex enim de his quidem, quæ ut inseparabilia sunt cõsiderat, sed non de oĩbus, sed de accidentalibus tm̃. Accidens enim est, & sanitas, et ligni polities. Atque hac qui-

dem ratione a naturali differt: eo ꝙ de aliquibus, ac circa quædam sola uersetur, ut iam est dictum. Veluti dialecticus qui tanquam separabiles rationes, etiam substantiales contemplatur. De quibusdam sane & Mathematicus tractat, ueluti & ipse artifex, & his quidem etiam accidentibus, atq; adeo non separabilibus. At non iam Mathematicus erit, ubi de passionibus, ut huius sunt corporis, tractauerit, nec enim ut de inseparabilibus tractat, sed ut ex abstractione considerat tum ipsos per se numeros, tum ipsorum figuras, ac situs inuicem respondentes contemplabitur.

Tex. *Quatenus autem separata, primus philosophus considerat.*

Cō. Quod quidem circa separabilia primus uersetur philosophus planum, atque manifestum iamdudum est. Ea uero particula quatenus separata: nō ijs adaptetur, quæ nobis sunt superiora, altioraue, sed ad rationalem animæ nostræ partem referenda uenit, quam mentem uocat. Anima nãq; in ea ad corpus declinatione, separabilis simul & inseparabilis est. Ac quatenus quidem inseparabilis est, ea parte ad naturalem spectat cōsiderãda, qua uero inseparabilis est, ea est a primo contemplanda philosopho.

Tex. *Sed redeundum, unde diuerterat sermo. dicebamus enim, passiones animæ inseparabiles esse a naturali materia animaliū. Quatenus uero huiusmodi sunt, ut ira, & timor, & non quemadmodum linea, atq; planum.*

Cō. Idest redeundum est ad animæ passiones, quæ separabiles a naturali animalium materia, quatenus talia, insunt. Animæ igitur passiones esse dicuntur, licet compositi sint ipsius, sed eius quidem esse animæ dicuntur, eo quod ipsa moueat, unaque cum corpore ipsas efficiat in composito. Veluti etiam solis lumē in aere esse dicimus, quatenus sol quidem ipsius sit efficiens caussa, aer aūt patiatur. Animalis autem materia est, organicum, siue instrumētarium corpus, ad uitamq; accipiendam maxime idoneum, atq; aptum. Quod uero dixerat quatenus huiusmodi sunt: id huiusmodi passiones intelligit, iram, inquam, timorem, consimiliaq; alia. Quæ quidem per abstractionem, ueluti linea, planum, non possunt considerari absque materia, eo ꝙ quatenus talia, secum materiam attrahunt, non autem ut planum absque ære, atque omnino sine subiecto. Planum nanque, ut cauum absque naso intelligitur, ira autem, ut simum. Simum enim cauitas in naso est, ueluti ira appetentia uindictæ, in sanguinis circa cor feruore.

T.19 *Considerantes autem de anima, necessarium est, simul dubitantes, de quibus abundare oportet, recensentesque antiquorum opiniones, comprehēdere, quinam de ipsa aliquid dixerunt, ut quę rectę dicta sunt, accipiamus, quod si quid nō recte dixerint, id fugiamus.*

Cō. Quoniam rerum ueritas non ita statim nobis occurrit, nimirum quia, quō se in generatione habeant, nobis ad cōtemplationem præcedens quædam est inuestigatio, ac recursus ad opposita, simul & dubitatio de his. Veluti in proposita ipsa re. Vtrum Anima est substantia, necne? Ac rursus si substantia est, utrum potentia, an actu? præterea corporea ne, an incorporea? Præterea si substantia est, num separabilis, an inseparabilis? an utraque quodam modo est? Verum qm̄ propositæ de ipsa opiniones, oppósita de illa asseruere multum certe earum enarratio nobis proderit, tum & ad dubitationem, tum & inuentionē tendentibus. Vt inde notemus ea, in quæ inspicientes antiqui, aliqui sic, aliqui alio modo de ipsa statuerunt. Atque hæc, ut bene dicta suscipiamus, atq; comprobemus. Aliqua repudiemus, ut falsa.

Principium autem inquisitionis erit proponere, quę maxime secundum naturam ei uidentur inesse. Tex.

Cō. Quoniam etiam ea, quæ insunt, cognoscere, magnam profecto partem confert, ad cognoscendum, quid est rei. Particula uero, secundum naturam, idem quod, ea quæ per se sunt, significat. Communiora enim accidentia in substantiam animæ cognoscendam, nos non ducunt.

Animatum sane ab inanimato in duobus maxime differre uidetur, motu, & sensu. Accipimus autem ab antiquioribus fere ista de anima. Tex.

Cō. Intentio quidem eius est substātiam animæ ex his, quæ ipsi insunt, depræhendere. Quæ uero sint ea, quæ insunt, ex ijs, quę ab ea perficiuntur, ac determinantur, uidelicet animatis quatenus sunt talia, contemplatur. Quænam autē insunt animato, quatenus animato, iuxta omnium, ut sic dicam, opiniones? Intrinsecus, scilicet, moueri. Motus nanque intrinsecus ei inexistens nunc temporis acceptus fuit, non is quidem, qui simpliciter est. Internus enim animatorum proprius est, qui uero ab altero est, is in animatis etiam reperitur. Ipsum uero sentire, non ut quod omnibus insit animatis, acceptum fuit, sed quod quibusdam tantum. Intrinsecus uero moueri, omnibus. Etenim omnibus in plantis, adest augmentum, ac diminutio.

Inquiunt enim nonnulli, & maxime, & primo, animam esse mouentem. T 10

Cō. Natura quidem principium eius est, in quo est, nō mouendi, sed ut moueatur. Anima aūt non simpliciter principium est, sed taliter, ut uiuaciter moueatur intrinsecus. Quapropter, ut moueantur animalia, principium nō tm̄ dat, sed & ea quoq; est, quæ ex se motiua sit. Insita igitur corpori uita principium est, ut uiuaciter corpus, atque ut eo modo moueatur. Verum quoniam nō hanc omnino aīam appellat, uerum uel partem uel certe saltem nō sine anima, esse dicit, recurrit ad eam, quæ corporibus motum præstat quam per uerbum, mouētem, circumscribit, quæ anima potius est quam uita. Mouens igitur aīam esse, ipse etiam ponit, non tamen primo, ac præsertim aīam quidem eorum, quæ generabilia sunt, de qua nunc mētio habetur. Cælestium uero animæ primo mouent, nisi forte, & ultra has sit intellectus, nostræ aūt animæ nō per se, ut in totum dicamus, mortalia mouentes corpora, sed & aliquem etiam exteriorem intuentes finem ut in physicis iam fuit dictum, obque collisionem, reclinationemq; illā ad corpus per accidens mouentes, non essent profecto uel primo, uel maxime mouentes dicendæ: quandoquidem nec motiuę erraticorum illorum septē corporum caussæ, siue animæ, siue intellectus sint, eo ꝙ non solę omnis ipsorum motus caussæ sint primitiuæ. Fortassis aūt & uerbū nonnulli, appositum fuit ob Anaxagoram, qui non plane clare animam dixit esse intellectum, quem primum esse motorem statuit. Tum etiam ob Empedoclem, ponentem Amicitiam, atque litem, non autem animas esse mouentes, uel ob naturales etiam, qui materialibus tantum caussis utebantur.

Existimantes autem, ipsum quod non mouetur, non contingere aliud mouere, eorum, quæ mouentur, quodam existimauerunt animam esse. Tex.

Cō. Quemadmodum in materialibus caussis, hæc quidem est propior illa autem longinquior, priorque, pariter in formalibus etiam, sic quoq; & in mouentibus caussis ordo seruatur. Et quoniam mouens quidem est caussa, motus uero caussatum, necessum est, primum mouens neutiquam moueri, ad hoc, ut in mouendi caussa pure, acuere maneat. Media uero ipsa quadam ratione moueri uult Plato, ut pote ea, quæ primo motiuo intellectui uiciniora acpro-

pinquiora sunt, nō ita tamen, ut corporeo illo motu mouentur, qui ultimus est, nec motu eorum quę solum mouentur. Decimus igitur in ipsius de legibus cōmentarijs, animæ motus esse dicitur, cum post octo corporeos sit, ac nonum, naturalem scilicet. Etenim iuxta Platonem ipsum natura etiā ipsa mouet, eo q ab impartibili ipso iam diuerterit, ac multo magis anima ipsa. Verū Arist. corporeum tm̄ nominās motum, hanc quidem nulli caussarum mouentium adaptare renuit.

Vnde Democritus quidem ignem quendam, atq; calidum ipsam esse inquit. Cum infinitę nanque sint figuræ, atomique, quæ sphæræ formam habēt, ignem etiam animam dicit, ut in aere, quæ ramenta dicuntur: quę in radiis per fenestras ingredientibus, apparent. Quorum cuiuslibet generis semen, elementa esse totius naturę dicit. Eodē pariter modo & Leucippus. Ex iis aūt, quæ sphæræ formam referunt, animam, quoniam maxime unde quaq; possunt ingredi huiusmodi figurę, & reliqua mouere, cum etiam ipsa mouentur. Existimātes animam esse, quod motum animalibus præstet.

Quare & ipsius uiuere diffinitionem esse respirationem. Cum enim colligat, corpora ipsa continens, & eiiciat ex figuris eas, quę animalibus motum suppeditant, cum nec hæ unquam quiescant, auxilium extrinsecus accedit, ingredientibus aliis huiusmodi in respirando. Prohibent enim hæ, quęq; animalibus insunt, prohibētes diuidi colligens, atq; coniungens. Viuuntq; donec id facere posint.

Videtur autem & quod a pythagoricis fuit dictum eandem sententiam habere. Dixerunt enim quidam illorum animam ramenta esse illa, quę quidē sunt in aere, alii, quod mouet illa. De his autem fuit dictum, quoniam continue moueri uidentur. licet multa sit tranquillitas.

Mētionem primo de Democrito facit, qui corporeum motum, localem uidelicet, aīæ tribuebat. Etenim indiuisibilium corporum, quæ atomos uocabat, unum quid uolebat esse aiam, idq; sphæricum esse dicebat, ut ignis ipse etiam est. Quod.n. facile admodum moueatur, ac per oīa non prohibeatur penetrare, eo qd' inter figuras sola sphærica sine angulis, est atq; ideo nō impediat, id sane igni cōuenire arbitrabatur. Manifesta aūt est democriti de elemētis opinio, idq; ex primo naturalis auscultationis. Qui posuit corpuscula quædam indiuisibilia, qualia in aere apparent ramēta parua, radijs solaribus per fenestras introeuntibus. Sed non ea quidem his similia ob paruitatē Democritus elementa supposuit. Eaq; unius substantiæ oīa esse, magnitudine, aūt, ac figura differenti adinuicem, ac ex his tanquam seminibus composita conglobari oīa asserebat. Vnde & πανσπε'ρμι'αν appellat ipsa.i. omni seminarium, tanquam omnium rerum semina. Quare & uiuendi diffinitionem esse dicebant respirationē, duabusque de rationibus uitæ ipsius cām esse: tum eo quod prohibeat, ueterq; sphæricorum illorum iam intus existentium corporū exitum, cōtraeunte ingrediēteq; aere, atque occursante sphæricis illis figuris, ex seque eo quod permobiles ob rotunditatem sint, exeuntibus, necessarioq; ob solidorum contractionem a continente factam expulsis: atque quidem introeunte aere, cum illa contractione, siue congregatione, pugnante, dilatandi, ac expellēdi gratia solida ipsa corpuscula. Hac sane rōne, uitæ ipsius cām gerit respiratio. Tū etiam quia exeuntium corporum loco, alia introducit denuo. Vtrum aūt hoc modo Democritus ex corporibus aiam gigni uoluerit, quam intelligentem subām, per sphæram demonstratiue innuere uolebat, haud sane asserere habemus. Nec enim Aristo. innitendum est narrationi, eo quod ut plurimum apponit tantū apparentia. Veluti & quod de Pythagoricis infertur statim. Democritum.n. inquit, dixisse elementa ramentis illis in aere apparentibus similia esse, pythagoræorum uero nonnullos eadem ipsa, dixisse. Cum nunquam Pythagorici uiri, hæc opinati sint, at fortsasis demonstrare uoluerint, aīæ substantiam iam diuisam & in pro patulum procedentem.

In eandem sententiam feruntur & qui dicunt animam esse seipsum mouens. uidentur enim hi omnes existimasse, motum esse animæ conuenientissimum, atque alia quidem omnia per animam moueri.

Quod Plato aīam moueri dicat, ob deriuationem a primo mouente, atque propinquitatem ipsi primo motori, iam est a nobis dictum, non simpliciter aūt mobilis, uerū per se mobilis dicitur, ut pote non oīno ab impartibili ipsa substantia, & actione recedens. Idem enim apud Platonem notatur, indiuisibilis substantia, & perfecta actio: ueluti mobile, ipsam diuisibilem esse præsefert. Nomen igitur ex extremis compositum medietati aīæ datur, eo qd' medium de extremis utrisque participet. Arist. uero motus nomen de partibili undequaq; actione eaq;, quæ dum fit, suum habet esse, afferens, merito incorporeas causas motus moueri denegat, uel si sint primæ, uel mediæ, uel extremæ.

Hanc autem a scipsa, quoniam nullum uideant mouens, quod non & ipsum moueatur.

Eodem pariter modo & Anaxagoras animam esse T.23
dicit mouentem, & si quispiam alius dixerit, quemadmodum ipsum omne mouit mens. Non tamen omnino, ueluti Democritus. ille enim simpliciter animam, et mētem. Id nanque uere est, quod apparet. Quare recte scripsit Homerus, quod Hector iacet aliud sentiens. Non sane utitur mente, tanquam potestate aliqua circa ueritatem, sed idem dicit, animam esse, & mentem.

Anaxagoras autem minus clare loquitur de ipsis. T.24
Multis enim in locis causam ipsius bene, ac recte mentem dicit. Alia uero ex parte mentem esse eandem cum anima. In omnibus nanq; ipsum existere animalibus, et magnis, & paruis, & honoratis, & minus nobilibus. Non autem uidetur, cum iuxta prudentiam mens ista dicatur, omnibus eodē modo inesse animalibus, at nec animalibus omnibus.

Quicūque igitur quidem propter ipsum mouere ani T.25
matum inspexere, hi quod maxime mouet existimarunt animam esse.

Quamuis enim intellectus primo moueat, immobilis Cō.
oīno existens, id tn̄ simul cum Anima, atq; natura facit. Si igitur & aia, & natura mouentur, quæ causa ex his & mente conglobata fuerit, ea mota erit res. Cum aūt Anaxagoræ meminerit, qui motus cām in intellm̄ trāsferebat adeo, ut ipsam aīam mouentem esse dixerit, subdit, haud

omnino tñ, quemadmodum Democritus. Hunc enim, ut pote non distinguentem illam semper ueram cognoscitiuam potentiam, quam mentem, siue intell'm appellamus, ab ea quæ nonnunquam aberrat, qualis est sensitiua in nobis, imaginatiua atq; opinatiua aĩa, quæ quodcunq; apparens uerum esse ponit, hunc, inquam, dicit in idẽ mẽtem, atq; aĩam ducere, eam uidelicet, quęcũq; sit cognoscitiua. Laudari itaq; homerum a Democrito Arist. narrat,
» canẽtem. Quod Hector iacet ob uulnus aliud sentiens. Iudicatrice aĩa uel etiam læsa, ob corporeum uulnus, sed
» non ea, quæ a corpore separabilis est, quam aĩæ potentiam appellat, ueritatis perceptricem, atq; intell'm cũ prudentia, idest, scientialem existentem. Homerum itaq; ex poetica licentia indifferenter usum esse nominibus, nõ est, ut demiremur. At Democritus ipse laudando ipsum, patet, quod quacunq; in cognitione intellectum cum prudẽtia introduxit. Anaxagoram aũt inquit non omnino idẽ facere animam, atq; mentem, qm̃ nõ manifeste loquitur, atq; opposita dicere vr̃. Etenim nonnunquam solius rectæ cognitionis cãm esse mẽtem dicit, atque iccirco ipsam mentem separat ab aĩa, ut pote quia non omnis ueritatis ipsa sit perceptrix, sed id ex parte tantum nobiliori facit. Nonnũquam autem quia Anaxagoras ipsum intell'm in omnibus animalibus inesse affirmet, eũdemq; cum anima ipsa esse ponat. Anima enim in omnibus quidem est, at non intell's, nisi forte quis imaginationem intellectum appelare uellet, cuius respectu contradistinguens mentẽ, quæ cum prudentia est, inquit non in omnibus eum esse. Quã doquidem nec omnibus inest hominibus. Per pauci enim sunt, qui per scientialem prudentiam ueritatem contemplentur, non omnibus igitur inest hoĩbus, non ea quidem ratione, quoniam intellectiuam substantiam non habeãt (una enim est omnes continens potẽtia anima), sed quod eo non utantur.

Qui uero in cognoscere ipsum, & sentire res, hi sane inquiunt animam esse principia, alii quidem plura principia facientes, alii solam illam. Quemadmodum Empedocles quidem ex elementis omnibus, esse autem unumquodq; horum animam dicens. Terra nanq; terram uidimus, aqua aũt aquam, Aethere, uero ęthera diuum. At igne ignem sæuum, amore uero amorem. Discordia autem discordia tristi.

T.26 *Eodem pariter modo & in Timæo Plato aĩam ex elementis facit, cognosci enim simili simile, res autẽ ex principiis esse.*

Cō. Subdas ipse, uerbum respexerunt. hoc enim iam est dictum. Duobus aũt cum dixerit aĩam designari, tum qđ moueat, tum quod cognoscat, narraueritq; antiquos posuisse quia moueret, ipsam mouere, subdit etiam, quo modo arbitrati fuerint, ipsam cognoscere entia. Existimantes enim simile a simili semper cognosci, uolẽtesque aĩam, ut pote entium cognoscitiuam, entibus, rebusq; ipsis assimilare, ne ipsam ex omnibus entibus, quippe infinitis existẽtibus, facerent, ex principiis ipsam conglobant: qñquidẽ & principiatarum rerum cognitio a principiis dependet. Rõnabile igitur est, animam ex principiis conglobatam non tm̃ principia quoq; ipsa, sed etiam principiata cognoscere. Sic sane Empedocles ex quatuor elementis ipsam contexebat, atq; ex motiuis duobus principiis, amicitia, scilicet, & discordia: neque modo solum animã esse mixtionem ex omnibus illis dicebat principiis, sed & quodlibet principium, cum ualeat simile cognoscere. Cuiuslibet enim rei cognoscitiuum, dicebat animam esse. Plato aũt in Timeo ex indiuisibili substantia, eaque, quæ circa corpora compartita est, aĩam cõponebat. Quarum altera intellectiuum, altera sensitiuum indicat terminum, cũ ex generabilium rerum elementorum, substantia, eodemq; atque altero componatur. Quæ sane, consimiliaque huius ordinis genera, omnium rerum principia Plato posuit.

Eodem pariter modo, & in iis, quę de philosophia dicuntur, fuit determinatum.

De philosophia, nunc ea intelligit, quæ de bono ipse ex Platonis coloquiis memoriæ in scriptis mandauit. In quibus recenset Pythagoricas, platonicasq; de entibus ipsis opiniones.

Animal quidem ipsum ex unius idea, ac prima longitudine, & latitudine, ac profunditate. Alia uero simili modo.

Arist. apparentia solitus recensere, ac repræhendere, pariter nomina, ac uerba præter antiquorum cõsuetudinẽ, & moren interpr ætari consueuit, sed nec reali quadam in ipsas inuectiua tollere, pdereque cõsueuit horũ hoĩum ueritatem, uerum nominum tm̃ abusionem. Cum iam nõnullos uideret deceptos, q in mathematicos numeros, ac geometricas magnitudines ferebantur. Viri aũt illi uulgatos docendi modos abhorrentes, ac secreto his tm̃, qui digni essent, philosophiam tradẽtes, aliis ipsam per mathematica nomina demonstrabant. Ac clarius quidem horũ hominũ sententia, in his, quæ in transnaturalia, appellata μετὰ τὰ φυσικά, scripsimus, a nobis est explicata. In præsentiarum aũt quantum solum ad propositorum uerborũ facere vr̃ expositionẽ, paucis expediam. Qui numeros dixere species, ut pote primas ab indiuisibili substãtia, ac impartibili illa unitate distinctas, ac disiunctas (quę.n.supra oẽs spẽs sunt formæ, citra disiunctionem etiam sunt) omnimodam formarum multitudinẽ per denarium numerũ innuebant. Prima aũt formalia principia, unitate, ac dualitate, ut pote non adhuc numeris signabant: pariter & ternario, ac quaternario prima innuebãt principia, ut quorũ alterum imparium principium esset, alterum uero parium, ex quibus quidem per quandam geminationẽ, cõcursum que denarius gignebatur numerus. Post numeros aũt, ponẽtes in uitis isti secundis, multiplicibusq; geometricas magnitudines loco naturalium, has etiam in numeros, tanq̃ formales cãs reduxere, atque etiam in horum principia. Vnitatẽ quidẽ pro pũcto ipso indiuisibili repræsentabãt. Dualitatem aũt pro linea, quæ prima est dimensio, referebant. Ac ternarium quidem ipsum pro superficie ipsa, ut pote plures iam in dimensiones resultante. Solidum aũt in quaternarium reducebãt. Ac uocabãt quidem, ut ex Aristotelicis dictis conĳci põt, dualitatem ipsam, primam longitudinẽ, nõ quidem simpl'r longitudinẽ, sed primam tm̃, ut inde cãm ipsam notaret. Pariter & primam latitudinem, ternarium ipsum: primã aũt profunditatẽ ipsum quaternarium. Reduxerunt pariter & quaslibet aĩæ cognitiones in formalia principia. Ac intelligentẽ quidem, perinde, ac in coniunctionem indiuisibilem contractã, ad unitatem ipsam reduxerunt. Scĩalem uero ipsam, ut pote seipsam conuoluentẽ, partem, quæq; sciendi partes tenet, tanquam ab altera cã in causatum deductam, atque adeo per inuariabilia, eadẽque, semper tendentem, referebant ad dualitatẽ, opinionẽ aũt in ternarium, hac quidem rõne, qm̃ non in eodẽ semper potentia ea uersaſ, ac constat, uerum nonnunquam quidẽ ad ueritatẽ, nonnũquam aũt ad falsum declinet. Sensum aũt ipsum repræsentabãt per quaternarium, qm̃ sensus esset corporum perceptiuus. In dualitate.n. unam tm̃ ab altera ad alteram unitatẽ, dimẽsionem esse dicebant, in ternario, duas, ex quacunque ad alias duas unitates respiciendo. In quaternario treis. Reducebant ergo ad principia, tum cognoscibilia quæque, idest Entia, tum horum cognoscitiuas potentias. Diuidebant præterea Entia ipsa, non scd'm latitudinem, sed secũdum profunditatẽ, in intelligibilia, scibilia opinabilia, ac sensibilia,

sensibilia,pariter cognitiones oēs in intellectū,sciam,opinionē,atq; sensum . Quod igitur dixerat,ipsum aīal, acceptum fuit ex cognoscibilium rerū diuisione,qđ quidem intelligibilē denotat ordinē. In quo puræ sunt formæ.i.maximæ primæ , carūq; principia simplicis uidelicet unitatis forma,pariter & longitudinis primæ, quæ quidē pura ipsa dualitas erat, tum & idea primæ latitudinis , pariter & quæ primæ profunditatis . De oībus.n.his cōmuniter accipiendum id uerbū,primū, atq; id oibus cōuenire est dicendum. Idest prima ternitas,ac quaternitas. Reliqua aūt eodē modo,inqt,reliqua intelligēs ex diuisione cognoscibilium ipsorū,scibilia,uidelicet,opinabilia,ac sensibilia.Ex principijs.n.& hæc ipsa sunt,uidelicet,formis,at nō ex puris,atq; simplicibus,tāquā ex elementis , uerū ex illis tanquā causis secundis,unicuiq; rei proportionatis.

Adhuc aūt et alio modo,intellectum quidem, unum, sciam uero duo. Simpliciter enim ad unū . Plani autem numerum,opinionē : sensum uero solidi .

Diuisionē,quæ in ipsis quidē fit Entibus,significat , nō quidem quatenus sunt cognoscibilia,sed quatenus cognoscitiua,his etiam,ipsa in principia reductis.

Numeri quidem,ipse formæ,atq; Entium principia dicebantur . Sunt aūt ex elementis. Iudicantur aūt res, aliquę intellectu,aliquę scia,quædā opinione , nōnullæ sensu . Formę aūt sunt hi rerum numeri .

Postquam separatim utraq;,quæ sunt ut cognoscibilia, quæq; ut cognoscitiua percurrit, eorum nunc adinuicem similitudinem demonstrare parat: vt inde & ex uirorum opinione simile cognoscatur simili. Cū numeri nanq; ipsi, formæ illę essent primæ,cōponebanť quidē ex ipsius simplicis unius elementis,uidelicet,dualitate, ternitate (sic.n. liceat loqui) atq; quaternitate,principia uero dicebantur, tum cognoscitiuarum,tū cognoscibilium subārū. Potentiæ enim ipsæ,quibus res iudicabantur , elementaribus determinabanť principijs , simul & cognoscibiles ipsæ res. Qm formę sunt numeri hi,scilicet formales, atq; harū elementaria principia rerum . Etenim quæq; res cognoscibiles formis determinanť,quatenus formæ sunt.

Quoniam aūt motiuum uidebatur aīę inesse, atq; cognoscitiuum,ideo cōplicauerūt ex utrisq; , enuntiantes, aīam esse, seipsum mouentem numerum .

Xenocrates hanc tulit de anima diffinitionem, cum sane uellet ipsius inter formas , ac formata medietatem , atque pariter ipsius proprium demōstrare. Numerus enim est forma, mobile autem formatis conuenit . Quod igitur ex extremis sit solum , non significat,quod nec numerus simpľr erit,nec mobilis. Huic quidem.n.subnectitur, supponiturq; quatenus ab indiuisibili explosa,atq; expulsa est. Eo uero nobilior est,quatenus diuisibili præstātior est. Vtrūq; igitur esset quodammodo,ut pote de ambobus cōmunicās,numerus mobilis . Quatenus aūt hoc habet proprium,ut media sit , a seipso mobilis numerus esse dicit . Qm non ita media anima esse dicitur cum dimensionibus, qualis physica, naturalisque ratio esse solet , nec præterea qualis etiam iuxta uiros illos mathematica substantia,neque qualis substantia ex lumine intellectus deriuans , intellectiua adhuc manens , sed quia in apertum, et ab intellectu collustratis rebus proportionatū deueniat , stabilem ac latentem annuncians intellectiuæ naturæ uirtutem . Quamuis quæq; uita iuxta uitalem suam proprietatem,ex suscitationem , atq; accensionem denotet quandam,intellectiua autem indiuisibilem , atq; in seipsa manentem . Quæ uero formam refert corpoream , eā denotat,quæ circa corpora compartita est , quæq; altrinsecus in alteram partem subsidet,subsequiturque . Animæ uero,contractionem,denotat ex seipsa in orbem,atq; dimensionem . Propter hæc sane Xenocrates affirmauit animā esse numerum seipsum mouentem. Aristo. autem numerum esse paulo ante dicens,tum cognoscibilium , tum cognoscitiuorum,diffinitiuum,cū quidem ut cognoscitiuū, de aīa rationabiliter dici accipit, atque ideo quidem , inquit,ꝙ qui dixerunt animam esse numerum seipsum mouentem , ij complicauerunt,& coniunxerunt,motiuum, & cognoscitiuum.

Dissentiunt aūt & de principijs,quænam , & quot. Maxime qui corporea ab iis,qui incorporea . Ab his uero,qui miscent,& ex ambobus principia fecere . Dissentiunt præterea et in multitudine, unum enim aliqui, alii plura dicunt .

T.29 *Consequenter aūt his & aīas assignāt . Quod enim motiuum est,naturam primorum arbitrati sunt,nō absque ratione. Vnde uisum est quibusdam ignē esse . Is.n. tenuissimus,& maxime ex elementis sine corpore , prętera mouetur,atque mouet alia primo .*

Cō. Quoniam , qui philosophati de anima sunt, hi componebant ipsam ex principiis , qualia quisque , atque quot principia statuisset, ex talibus,ac tot animam ipsam composuere . Corporea quidem naturales inquisitores principia statuere, Pythagorici uero & Plato incorporea. Anaxagoras , & Empedocles ex utrisque commiscuere, consequenter quoq; his, animas assignauere , cum quisq; suū principium,aut principia in animam deduxerit , ut pote, non entium modo cognoscitiuam, sed etiam motiuam. Non absque ratione enim,inquit, ipsos existimasse motiuam caussam ex primis esse. Quandoquidem caussatum est res ipsa mota . Quod uero per seipsum mouet , neque aliunde id mouet,causalem motus redolet naturam . Qui uero ignē principium esse supposuere , ipsumq; ut tenuissimarum partium corpus,animæ attribuerunt , profecto conuenientius quid, ac magis proprium ipsi attulerunt , his qui aliud ei corpus assignauere.Incorporea n.iuxta ueritatem est anima ipsa , atque adeo tenuissimarū partium corpus,ut incorporeum magis,quam crassum corpus , ei magis cōueniat.Propinquior.n.aīæ naturæ uisus est,quia facile mobilis est,& alia mouere uideatur.

T.30 *Democritus aūt etiam ornatius dixit,declarans,propter quid horū utrūq;. Aīam quidē.n.idē esse et intellectum:quēadmodū dicebamus,& ex primis, atq; indiuisibilibus corporibus,motiuā aūt esse, ob partiū paruitatē, atq; figurā.Inter figuras aūt facillime mobilē esse sphęricā figurā:talē aūt intellectum esse & ignem .*

Cō. Democritus ornatius ea ratione dixit , quia causas dederit , per communes quidem causas , animas ponens intelligentes,per proprias autem positiones constituens ipsam in indiuisibilibus corporibus , atq; quia intellectum, & animam in idem deduxerit,pariter quia principijs ipsis mouendi potestatem assignarit, cum aūt inter indiuisibilia illa corpuscula, sphæricam figuram inuenerit facile mobilem,in hac animam ipsam collocauit.

T.31 *Anaxagoras autem uisus est aliud dicere aīam,esse, & intellectū,ueluti & antea dictū fuit . Vtitur autem his ambobus,ueluti una natura : nisi quod intellectū omnium principium maxime ponit . Solum igitur ipsum inter Entia simplicem esse,immixtumq; ac purum,dat autem ambo,eidem principio,tum cognoscere ipsum , tum mouere,cum dicat intellectum mouere totum .*

Qm̄,ut iam dixit,eius quod bene,ac recte fit, mentem facit esse causam. Vtitur aūt tum anima,tum intellectu,ut una natura. In omnibus enim animalibus intell'm ipsum collocat,eatenus tamen,ut ponat intell'm omnium principium. Quando quidem in primis,ac ante oīa, ipsum immixtum ab omnibus reb⁹ manifeste decātat, ac celebrat, cognoscitiuamq;,ac mouendi facultatem ei tribuit.

T.32 *Videtur autem & Thales ex his, quæ hi commemorant, motiuum aliquid animam existimare. Siquidem lapidem dicebat animam habere, quia mouet ferrum. Diogenes autem,ueluti & alii quidam, aerem hunc arbitratus omnium tenuißimum esse, & principium, propterea q; cognoscere,atq; mouere aīam. Quatenus quidem primum est,& ex hoc reliqua cognoscere,quatenus uero tenuißimum,motiuam habere. At & Heraclitus etiam principium esse, inquit animā, exhalationē.n.ex qua reliqua, constituit. Incorporeum.n.& fluēs semper,motam uero rem,a re mota cognosci. Entia uero in motu esse,& ipse opinabatur,tū & complures alii.*

Cō. Atque ideo quidem ita dixit, quia nullus de hac re ipsius peculiaris ferebatur tractatus. Tantum aūt de Thale locutus est,idq; quadam cum obseruantia,ac reuerentia fecit. Quoniam magneti lapidi aīam concedebat,quippe quia moueat ferrum ut inde ex ipsius sententia aiam esse motiuam probaret. At, q̄ aqua aīa sit, ei non adscripsit, quamuis ipse aquam elementum esse posuerit, quoniam aquam principium, ac elementum esse corporum dicebat: atq; ideo consentaneum incorpoream ipsam posuisse. Quæ de Diogene narrat,probe manifesta sunt. De ipso uero Heraclito loquēs,syllogizanti simili v̄r. Quoniā non ita clare dixit,ignem, aut euaporationem siccam, esse animam. Sed præter id quoq;,quod ignis tenuissimarum sit partium,facile etiam mobilis sit, & cum mouetur, alia mouet,propterea animæ conuenire uidetur, ut pote quæ totum per uiuens corpus penetret, et eo quod moueatur, moueat,ac præterea cognoscat. Nā cum Heraclitus oīa Entia in continua esse mutatione posuerit,quodq; cognoscere debet,ipsa incontactu cognoscere, uolebat inde consequi,ut iuxta cognoscens ipsum in motu essent.

Proxime autem his & Alcmæon uidetur existimasse de anima. At enim ipsam immortalem esse,quia sit similis immortalibus. Id autem inesse ei, ut pote ei, quæ semper moueatur. Moueri autem & diuina cuncta cōtinue semper: Lunam, solem, stellas, cœlūq; totum.

Alcmæon Crotoniates ab aliis quidem tanquam Pythagoricus fuit existimatus. Aristo. autem in Metaphysicis,siue ipse pythagoricis duos illos ordines dederit, aut ab illis acceperit, mentione dignum illum censuit. Maxime autem in philosophia uiguisse uisus est, ut hinc conijcere possumus. Immortalem enim inquit animam esse,ut pote immortalibus similem. Et apud Platonē quoq; æquiuoce,ambigueque dicitur,immortalibus similis, eo quod, & animæ nostræ immortalitate participent, licet remisso modo. Immortalitas aūt ei iccirco inest, quia semper moueat. Sic sane & in phædro,tanquam semper mobilis,eo quod sese moueat, immortalis demonstratur: at non corporeo motu mouetur, sed quo mouentur cœlestes animæ. Quoquidem motu,& quæ apparent eorum corpora perpetuo mouentur.

Ex illepidioribus autem,& aquam nonnulli enūtiauerunt,ueluti Hippo. Visi sunt autem ex semine persuadi,quia omnium est humidum. Confutat enim dicētes aīam esse sanguinem,quoniam semen non sanguis. Id aūt esse primam animam. Alii uero sanguinem, ueluti Critias: existimātes animæ maxime proprium esse ipsum sentire,hoc aūt adesse ob sanguinis naturam.

Ponebat quidem.n.& Thales aquam esse principium, sed corporum ipsorum. Nec oīno quidem Animam esse corpus arbitrabatur. Hippo aūt merito sic existimare potuit,qui deos etiam,e medio sustulit. Atq; ideo quidem in Metaphysicis dedignatus est ipsum inter alios inserere physicos. Ac illepidum hac in loco ipsum appellat, non ut qui solum crassissimum corpus ipsam posuerit animā, hoc enim se defensare censuit, suspicionis cām exponens, sed maxime ob deorum sublationē. Qui uero Critias sanguinem esse aīam affirmauit, siue ex triginta unus fuerit, siue quidem alius sophista,nihil nostra intererit. Hanc uero in opinionē ductus est,eo quod uiderit, quæ in nobis sunt partes sanguinis expertes, ut ossa,insensibiles esse.

Omnia nanque elementa iudicem nacta sunt præter terram,eam autem nemo attulit. Nisi quispiam eā ex omnibus elementis esse,aut omnia.

Idest,omnia elementa sortita sunt iudicem, quod.s.aliquod elementum principium sit,magisq; naturæ aię conueniat,nullus uero solam terram attulit, quippe quæ crassissimum sit corpus,atq; omnino quasi immobile.

Deffiniunt autem animam tribus,ut ita dicam, motu, sensu,incorporeo. T.33

Cō. Primo id quidem, qm̄ ex his, quæ aīato insunt, ad ea, quæ animæ adiacent, processerat. Solum ei sensum derat,& motum(nec enim aīato adiacet,quod crassarum esset partium,aut incorporeum) postremo ex ijs, quide ipsa loquuntur,atq; etiam quia facile mobilis sit, ac per totum corpus facillime penetrare potest, per incorporeum quoq; ipsam ab omnibus diffiniri inquit, non omnino incorporeum intelligens,quod sine corpore est, sed uel tenuissimum etiam corpus.

Horum unūquodq; reduci in principia. Quare qui ex ipso cognoscere diffiniunt ipsam,hi etiam,aut elementum,aut ex elementis faciunt. Loquentes cōuenienter inter se, præter unum inquiunt enim cognosci simile a simili. Quandoquidem enim anima omnia cognoscit, cōponunt eam ex omnibus principiis.

Quicunq; quidem igitur unam aliquam dicunt causam,& elementum unum,& animam unā ponunt,exēpli gratia, ignem, aut aerem. Qui uero plura dicunt principia, & animam plura dicunt. Anaxagoras autem solus,impaßibilem mentem esse inquit,& commune nihil cum alio habere. T.34

Cō. Quatenus aīa cum principijs cognationē, quandā hēt, iā quodlibet horum animæ inest,tum mouendi potestas, iā sentiendi,atq; incorporeum. Quodquidē igitur incorporeum,& motiua potestas principijs ipsis cōueniat, id nūc tāquā notū prætermisit. Quod n.corporeū est, motuq; mouet corporeo,partibile existens, diuisibilemq; habens actionem,atque inde continente indigens, causatis rebus, non aūt principiis cōuenit. Motiuum.n.& incorporeum, tāquā illarum cās,ipse etiam principalia esse iudicat. Qūo aūt & qui sensitiuā potentiam, & cognoscitiuam ipsi cōdonarint,obq; similitudinē illā,ac cognationē cum principiis,id etiā ei dederint,nūc tēporis meminisse cēsuit. Vtiq;

quia arbitrarent, simile à simili cognosci. Excipit uero ab hac cā Anaxagoram tm̄: non ea quidem rōne, quia ipse etiam non posuerit, cognoscitiuam potentiam principali illi facultati conuenire, ponit n. ipsam esse intellectum, sed quod manifeste etiam subdit, quia uoluerit cognitionem per similitudinem fieri. Intellm̄ enim omnibus aliis immixtum esse dixerat, nihil quc cum illis cōe habere, sed nec de illo reliqua participare, id enim impassibilem ipsum denotat, nihilominus oīa cognoscere ipsum dicebat.

Talis autem existēs, quomodo cognoscit, ac propter quā caussam, nec ipse dixit, nec ex dictis manifestum est. Qui uero in principiis contrarietates faciunt, animam etiam ex contrariis erigunt. Quicunq; uero contrarietates in principiis faciunt, animamq; etiam ex cōtrariis constituunt. qui autem contrariorum alterum, ut calidum uel frigidum, uel consimile aliud, aīam etiam eodem modo unum aliquod horum esse ponunt. Quapropter nominibus conueniunt. Alii quidem calidū dicentes, quoniam propter id & ipsum uiuere, nominatum est. Alii uero frigidum propter respirationem, & refrigerationem, uocari aīam. Quæ itaq; sunt tradita de aīa, & propter quas caussas dicunt sic, hæc sunt.

Per quæ quidem uerba immixtam portionem ueri & primi principii respectu principiatorum pariter & eam, quæ impassibilis est, amplexari uidetur. Cū uero opponat ei, ut pote, qui cognitionis cām non attulerit, impermixtum aūt tantum principium simpliciter dixerit, apparet principii similitudinem, atque quadrantiam cū iis, quę a principio deueniunt, perinde, atque in his, quæ eiusdem sunt ordinis, nequaq̄ cōprobasse. Cū nec admittat, ipsum nulla cū colligātia, aut cōmunione existere. Oportet n. cognoscēs ipsum iuxta cognoscibilis rei formā stare. Id autē nō eius esset, qd' nullā cū ea cōmunionē haberet. Oportuerat aūt in principio pręstare nō principium eiusdem ordinis, respectu principiatorū, sed qd' pręstātiori fuisset idea, atque id ipsum, qd' summa erat, ipsorū principiorum cālē cōprehēsionē. Sed uel nec ęquali ordine, sed p similitudinē q̄dā remissiorē, ipsum ad seipsam attrahet, atque cognoscet. Quare & his, q elemētaria principia in aīa posuere, cō sentit, ut pote trāsferentibus in rē motā, inseparabilia rerū motarū principia. Manifestū aūt, quod & qui aīam in cōtrariorū uno collocarūt, existimarūt ipsam utrunque cognoscere, reliquum per alterum cognoscētem. Siquidem
T.36 una est, & eadem contrariorum scientia.

Considerādum igitur primo de motu: fortassis enim non solum falsum est, substantiam ipsius talē esse, qualem dicunt hi, qui affirmant animam esse seipsum mouens, uel mouere ualentem, sed unum eorum, quę fieri nequeunt, quod insit ipsi motus.

Intentio est opiniones traditas examinare, atque siquid bene dictū fuerit, indagare, pariter & emēdare, si qd' nomē citra solitū, ac rectū modū, usumque traditū fuerit. Ne p eas priscorū opiniones uagātes, atque ad sectas tradētiū hæc accedētes, toto cœlo aberremus. In primis igiť a Platone decipi possemus, qui motus noīe in aīata etiam uita usus est, ut pote in orbē cōuoluta aut in seipsam conuersa, ac nō quidē oīno partibili, nec pure etiā manente indiuisibili. noīat aūt. hunc motum, ob declinationē quādam ab indiuisibili, subāmque aīę, ipsum suipsius mobile statuit, ut pote quæ iuxta talē uitā essentiam, pfectionēque suā recipiat, diminutā quidē, atq; decidētē ab impartibili suba, at nō oīno tm̄ consistentē. Ita quidem, ut per hoc, qd' dixit, mobile, remissionē, ac decidentiā ipsius ab impartibili notaret, per id uero, q̄ dixerat, suipsius, solā illam demonstraret potentiam, quæ in indiuisibili cōtineť substantia, quæ uę in seipsa cōsistit, ac a seipsa progrediť. Aristo. aūt consuetus tm̄, ac solum eum motum appellare, qui diuisibilis est, ac per cōtinuitatis numeratur rōnem, iuxta usum uocabuli apud ueteres non usitatum, sed apud uulgus, nō ipsum tm̄ ab animata substantia reiicit, sed nec quouismodo aīam per se moueri affirmat.

Quod igitur necessarium non sit mouens ipsum moueri, antea fuit dictum. Dupliciter autem cum omne moueatur, aut enim secundum aliud, aut per se. Secundum alterum autem dicimus, quęcunque mouentur, quia in eo, quod mouetur, sint, ut nautę. Neque similiter mouentur, cū naui. Hęc quidem. n. secundū se mouetur, illi uero, quia in eo sunt, quod mouetur. Manifestū aūt in particulis. Proprius quidē. n. motus pedū, profectio. Is autē & hoīum. Non inest aūt nautis tunc. T.37

Dupliciter autem cum dicatur ipsum moueri, nunc inuestigamus de anima, si secundum seipsum moueatur, & motu participat, quatuor autem cum sint motus, delatio, alteratio, corruptio, augmētum, aut uno horum moueretur, aut pluribus, aut oībus. Sin aūt mouetur nō per accñs, ex natura certe inesset motus ei. Sin aūt hoc, & locus, oēs enim, qui dicti sunt motus, in loco fiunt. T.38

Sin autem est substantia animæ mouere seipsam, nō per accidens mouere ipsum ei inerit, ueluti albo, aut tricubito. Mouentur enim & hæc, uerum per accidēs, cui nanq; insunt, illud mouetur corpus. Quapropter non etiam est locus ipsorum. Animæ autem erit, siquidem ex natura motu participaret. T.39

Videlicet in octauo naturalis auscultationis: quo q̄dē in loco demonstratum fuit, mouētia ipsa prima p se immobilia esse. Qd' uero maxime, primo motiuum est, p accñs quoque immobile esse, atq; iterū itidē nūc in memoriā reuocat, idque p hoīem in naui mota q̄escētē, q̄ moueť quidem ex uno loco in alium deportatus, at nō similiter cum ipsa naui. Qñquidē nauis p se moueť, qui uero in ipsa q̄escit, nec p seipsum totū, nec scd'm parteis, sed ea rōne mouetur, q̄a in re mota stat. Cōcedit igitur aīam moueri per accñs, eo s. motu, quo corpus, in quo est, moueť: at certe nō per seipsam. Quatuor aūt motus sunt, ipsius tm̄ subæ mutatione nō connumerata, sed his tm̄, quę tribus sunt in generibus. Quorū primus, s̄m quantum est, qui cū nullū habeat cōe nomen, ut duo enumeratus fuit. Veluti & in prædicamentis Quod igitur corporeo nullo motu anima per se moueať, ex loco ipso fuit memoriæ suggestum, qd' enim quouis illorum motu moueť, aut simplr corpus est, aut cōpositum, ut ipsum est animal, hæc autem sunt in loco. Id. n significat, quod ipse dixerat. Quod qui dicti „ sunt motus in loco sunt, ut pote, qui ei, qd' in loco sit, in„ sint, idest ei, quod hinc inde suas habeat parteis, ut inde partibilis rei partibiles etiam sint actiones Anima uero ipsa in loco nō est, cum tota toti adsit corpori, ueluti id ipsum ultima, ac postrema ipsius uita declarat, tactiua scilicet, quæ tota cuilibet nostro membro adest Eadem prope ac talis est, quę aīæ pars perceptiua est, occurrētium ipsorum sensibilium aliis, atq; diuersis particulis, quęq; eorū idemptitatem, ac diuersitatem diiudicat, nō p parteis sui-

ipsius, sed per se totam. Qm̃ simile est, ac si ego hoc, tu uero illud sentires. Cæterum cur non alteratur, aut ex ignorantia, aut malitia, in uirtutem & scientialem habitum mutata? qualitates enim, quædã sunt habitus ipsi. Sed ut quidem in septimo naturalis auscultationis fuit dictum, mutationes hoc quoq; in loco post passiones fiunt, quæ quidem non animæ sunt, sed animalis ipsius, vnita enim, ac collecta habitus illius presentia in aĩa manet, mutatio autem illa generatiua, ac transcursiua in composito fit. Atq; hæc quidem clarius etiam a nobis in illis cõmentarijs fuere pertractata. Qm̃ uero anima non est in loco, utiq; nec localibus mouetur motibus, nisi forte secundum accidens intelligas. Sed si quidem ex sui natura motu participat, idest, si non secundum id, cui inest, sed potius per seipsam, utiq; in loco erit.

T.40 *Præterea etiam, si ex natura mouetur, etiam ui moueretur, q; si ui, etiam natura. Eodem autem se habet modo & in quiete. Ad quod enim ex natura mouetur, & quiescit, in hoc ex natura. Similiter autẽ & ad quod mouetur ui in eo ui quiescit.*

Cõ. Anima. s. animalium, quæ in generatione sunt successiua, de qua sermo est, de quaq; fuerat suppositio, qđ mota moueret. Neque. n. iam inde concessum est omne ex natura sua motum, id etiam ui moueri, id enim ob cælestia falsum est. Sed peculiariter de ea dictum est aĩa, quæ tales ciet motus, qui in toto sint animali, quibus ipsum etiam uiolentum includitur. Etenim ut interdum per tota seipsa ex natura mouentur, quiescuntq; nonnunquam, sic sane & uiolenter moueri apta sunt nata. Atq; ita de anima. quę si mota mouet, interdum moueretur, nõ semper mouẽs. quare & uiolenter mouebitur. Aut nec etiam aĩa mouetur. licet secundum uitam moueatur. Nec etiam quod p impulsionem mouetur, licet aliqñ moueatur, necessarium est etiam ui moueri. Nec enim aliunde unquam motum suscipit, sed a seipso semper, ac uoluntarie defertur, in his uero, quæ aliunde motũ suscipiunt, atq; in corporeis motibus, si aliquando id contingeret, uerum esset illud axioma. Si quid enim horum ex natura mouetur, id etiam ui mouetur. Atq; etiam, e contra, si ui utique & natura. Neque enim cogeretur. nisi ita aptum esset natum, quod autem ita natum esset, habere posset aliquem motum secũdum naturam. Atq; hoc quidem natura etiam quiescere, ac ui censetur. Quin & quem ad locum ex natura fertur, in eo etiam ex natura manet. In hoc enim quod ab alio mouetur ad proprium locum ut pote cum semper proprium non habeat locum, aptum est natum in non proprium deduci ab aliquo præter naturam, ac uiolenter.

Quales autem uolenti animę motus erunt, & quietes, neq; fingere uolentibus, est facile reddere.

Quoniam sua ex natura libera est rationalis anima, libertati autem uiolentum contrarium est. Quare in tiranicis necessitatibus, atque uiolentis imperijs apparet, siue ipsa resistat, siue non, atq; quanam ratione uolũtarie ipsi imperio cædat.

Adhuc autem si superius mouebitur, ignis erit, si inferius, terra. Tales enim sunt horum corporum motus. Eadem quoq; est ratio de intermediis.

Ecce qũo ubique corporeos motus ab aĩa remouet.

T.41 *Pręterea uero, quoniam uidetur mouere corpus his par est ipsum mouere motibus, quibus ipsa moue tur. Si autem hoc etiam conuertentibus uerum erit dicere, quod quo corpus mouetur, eodem motu ipsa mouebitur. Corpus autem mouetur delatione.*

Cõ. Semper enim mouens ipsum iuxta formam motæ rei stat, ut in tertio naturalis auscultationis fuit dictum, formam aũt semper aliquam spectabit ipsum mouẽs, uidelicet hanc, uel talem, uel tantam: quod quidem erit principium, & causa motus, cum moueat. Sed actiue semper id fiet, passiue aũt aliquando, cum dum moueatur moueat. Pater enim, eo quod homo est, hoiem generat: & humano agit modo, humane affectus. Sol aũt generat hoiem in humana agens forma, neque tamen homo est. Atque manus quidem localiter mouet calamum, eadem simul agens localem motum, & patiens. Anima uero, quæ manum mouet, localiter tm̃ agit. Etenim si quę pateretur, ageret, rationabile utique foret, eandem formã duo esse, actionem scilicet, & passionem. Neque. n. per leuitatem sed per caliditatem calefacit ignis & quia localiter mouetur, mouet calamum manus. Sed nec, inquiunt, arans aratur, nec uerberans uerberatur, quæque mota mouent, nec Cœlum alteratur, quia hæc alterat. Quandoquidem, dicam ipse licet in eo, quod moueantur, & moueant, hĩt hæc, agere scilicet, ac pati localem motum, at nõ aratorius motus, aut percussorius, aut alteratiuus mot⁹ motis reb⁹ dabatur, in eo quod paterentur, sed solum, quia agerent. Præaccepta enim in mouẽte est perficiende rei forma, nõ quidem patiendo, sed agendo. Non igitur etiam quid impediet aĩam uiuaciter motã, corporeos agere motus. Qũo igitur Aristo. censet, eodem mouens moueri (si contingat moueri) motu quo mouit? Siquidem nec in corporibus oĩno id uidetur, quod nec cõuenientius in ipsa quoque aĩa. Qm̃ qui in agendo præacceptam esse dicit in mouente formã, nõ aũt in patiendo, cõcedit hic mouẽs ipsum non semper mouere, eo qđ moueatur: sequitur. n. & iuxta illam motus formam, ne qđ aliqua ratione immobile est, moueat. Hoc sane modo, atq; cõditione uerum erit, quod conuertitur.

Quare & anima mutaretur, ueluti corpus ea, & ea quidem uel tota, uel per parteis translata.

Hoc est moueretur localiter, quemadmodum corpus ipsum, aut tota simul, aut transportata per parteis. Quoniam delatio, aut localis motus ille, ab anima daẽ primo animalibus ipsis.

Quod si hoc contingit, contingeret egressam rursus ingredi. Hoc autem sequeretur, surgere animalia iam mortua.

Si. n. quibus ipsa mouetur motibus, corpus quoq; mouet pariter & quod conuertitur, uerum erit, quibus. s. mouet, mouetur, non habebit profecto alium motum, præter corporeos motus. Tales aũt sunt locales, q ab aĩa principaliter corpori subministrantur, igitur & uitales aĩæ locales erũt, adeo ut ob localẽ solũ motũ intrinsecus præsentẽ aĩalia uiuant, ob eius aũt egressum moriantẽ. Qđ quidẽ sequiẽ, resurgere aĩalia mortua, ea rõne, quia localiter moueri põt anima, ingrediq; atq; egredi a corpore.

Motu quoq; secundum accidens, licet ab alio moueretur, impelleretur nanque ui animal. T.42

Cõ. Cum uoluerit aĩam per seipsam immobilẽ esse, nempe quia corporeos tantum, quique cũ corpore fiant, appellat motus, per accidens autem, quia in moto corpore fit, & a seipsa, & ab alio moueri sic consentit. Etenim ab ipsa mouetẽ corpus, ab alio uero quopiam uiolenter moueri forsitan posset.

Non oportet autem cui moueri in substantia inest, hoc ab alio moueri, nisi secundum accidens.

Id etiam qđ secundũ accñs a seipso, uel ab alio mouetẽ, manifestum, qđ nõ qua ratione a seipso mouetẽ, ea etiã ab alio mouebitur. Adhuc quoq; manifestius fit. Quod. n. naturaliter, ac p se (quod ipse dixerat in sũba) a seipsoq; mouetur,

mouetur, qua rõne a seipso mouet, haud ab alio mouet, præter q̃ secundum accidens. Si enim a seipsis alio, ab altero aũt alio motu mouerentur, ut Planetæ, ac erraticæ ipsæ stellæ, eo uidelicet motu, qui ad ortum fit, a se facto, atque eo, qui ad occasum tendit, ab ipsa sphæra, quæ ἀπλανὴς a græcis, a nobis aũt inerratica, siue inuaga appellari potest, oĩum cõfessu, qđ mouet, a seipso atq; ab alio scđm accidens mouet. Sed & si eodẽ a seipso, & ab alio aliquid moueatur motu, ut si v.g. impelleret quis aliquẽ tendentẽ aliquo loci, non secundum se a seipso mouet, & ab alio. Non.n. qua rõne a seipso ad extrinsecus, motum facit, nec quatenus ab extrinseco mouetur, a se motum ædit. Sed p accñs unus est motus, qm̃ ambo in mota resunt.

Veluti neq; quod secundum se bonum, aut per se, id quidem propter aliud, illud autem alterius causa.

Ei, quod secũdum se bonum est, opponit qđ per aliud bonũ est. ei uero qđ per se, quod alterius est, gratia: vt sanitas quidem per se bona est, ut pote uiuẽtis corporis perfectio: sanum aũt ita est, per sanitatẽ. Ac uirtus pariter p se bona, qm̃ ipsa est cuius gratia, & finis. Opes uero v.g. alterius sunt gratia. Quæq; huiusmodi instrumentaria, organicaque bona dicuntur. Nõ igitur, quod per se est, quatenus tale, propter aliud est. Nec quod per seipsum, ut tale est, alterius cã existit. Nec similiter opposita se habebũt. Verum quãuis idẽ per se, atq; per aliud eligibile fit, non tamen id eadem, atque una ratione fit.

41 *Animam aũt maxime diceret aliquis a sensibilibus moueri, si quidem mouetur*

Qñquidem, qui cũ corpore tm̃ fit, motũ appellat, quo quidẽ aĩa ipsa a sensibilibus ipsis nõ mouet, sed sensorium ipsum tm̃ disgregat, cõgregaturq;, aut oĩno alterat, quod quidẽ demonstrare uolens Arist. dixit, siquidẽ mouet.

At enim si mouet ipsa seipsam, profecto & ipsa moueri posset.

Eodem, uidelicet, alteratiuo motu. Quandoquidem solus hic vr̃ esse corporeus aię motus quaq; rõne a sensibilibus fit, ea a seipsa etiã fieri diceret. Qm̃ absentibus, ac sensibilibus ipsis non agentibus, nequaquam fieret.

44 *Quare si quilibet motus est extensio rei motę, dum mouetur, ipsa etiam ex substantia sese trãsferret aĩa, nisi per accidens ipsam moueat. Verum motus ipsius est substantiæ per se. Nonnulli uero, aĩam etiam ipsam corpus mouere, inquiunt, in quo est, ut ipsa moueatur. Vt Democritus similia prope loquens Philippo comœdiarum magistro. Dicit enim motam fecisse ligneam uenerem, cum infuderit argentũ liquidum. Similiter etiã Democritus inquit. Motas enim, inquit, indiuisibiles illas sphærulas, eo quod natæ sunt ideo ut nunquam quiescant, contrahere, & mouere totum corpus. Nos uero sciscitabimur nũ quiescere faciat hoc ipsum. Q ũo autẽ id faciet, difficile, aut impossibile erit dicere.*

Oĩs nãq; mot⁹ in mutatione est. Oẽ uero mutatũ oĩno transfert ab eo, in quo fuerat prius. Quare quocũq; in genere mot⁹ fiat, iuxta illud trãsfert mota res. Vt iuxta q̃tũ, aut quale, uel etiã, ẽm subam. Si ergo aĩæ suba nõ per accidẽs, sed per se moueat, transferet scđm subam, adeo ut uel corrũpat, aut generetur. Tales.n. sunt subales mutationes. Suba uero per accñs mouetur, aut quia in altero per se moto fit, aut quia nõ scđm subam, mouetur, sed p affectum, aut passionẽ quãdã, aut per quoduis aliud prædicamentum. Propter corpus igitur, in quo ipsa est, mouetur profecto per accñs aĩa. Non tñ secũdum passionis prædicamentum, aut secundum quantum, aut scđm ubi. Neque.n. aĩa ipsa quantum est, nec aĩa in loco collocatur. Ac mutationes quidem ipsæ, quæ per affectus in habitibus ipsis bonis, ac uirtutibus fiunt, non in aĩa fiunt, sed in aĩali. Transitum uero, qui per operationes, actionesque eius ab una in aliam procedit, ut pote unitum, ac per terminos semper factum, Aristo. motum non appellat. Sed eum tm̃, qui pertransit, ac continuus est, qñ nec corpora ipsa, ubi ex ipso non moueri, aut e contra sese traducunt, moueri dicũtur, ne inde motus ipsius sit motus. Plato aũt transcursus, aut transitus illos aĩæ per actiones factos, appellat motus. Tale aũt quid ipsum considerare, atq; cõsulere est. Decessum, aũt ac decidentiam illam ab indiuisibile suba, intelligibiliq;, iuxta eius substãtiam factum, appellat motum, ut translatum, recedẽtẽq;. Quod idem termino, ac forma Aristo. non dedignatur. Terminũ aũt, ac formam pħs consueuit subam uocare. Aĩa ergo formalis illius substãtiæ erit decidentia, & recessus, per motum ipsum perfecta, & ab eo essentiam hñs, sed non genita, aut corrupta. Altero ergo modo cum dicatur aĩa moueri, tũ per subam, tum per eius actiones, cõuenienter sane corporeos motus ab ipsa respuit. Verum qm̃, ad distinctionẽ diuersorum mot⁹ significatorũ manifeste ipsius oratio de eo, qđ a seipso mouet tendit, iamq; ab ipsa corporeos reiecit motus, in præsentiarum ea, quæ de Democriti ipsius dicuntur sententia narrat, eaque etiam ex quibus Timęus eundem localem motum aiæ, & corpori assignare vr̃, tanquam alio modo huiusmodi motus in aĩa posset accipi. Nonnullos.n. ita dicere inq̃t, ac si alij non ita senserint. Clara uero sunt, quę de Democrito dicunt ipso: pręter id, qđ per argẽtũ liquidũ significare, dicunt argentũ uiuum. Interrogat aũt eum, qui corpus ipsum motu mouet aiatarũ atomorum, nũ etiam quiescere faciet corpus ipsarum motus. Quod quidẽ ut positione absurda fuit, ita ut manifeste impossibile reprobans, non amplius posuit corpus ob atomorum exitum aut immobilitatẽ quiescere. Exitus.n. uitæ priuationẽ inducebat, at nõ aĩalis quietẽ. Ipsarum aũt atomorum immobolitatẽ nec Democriti posuere sectatores, quippe q eas semper mobiles esse uoluerint, nec etiam possibile est aiatarũ in corpore atomorũ immobilitatẽ ponere, & qđ nullo alio, p̃ter illarũ motũ, aĩal moueretur.

Omnino autem neq; hic apparet aĩa, mouere aĩal, sed per prę electionẽ quãdam, ac intellectionem.

Localiter, uidelicet, moueri iuxta Democriticas suppositiones, uerũ ex quodã cõsilio, prę electiõe ue potius, atq; intellectione. Præ electionẽ aũt nũc tẽporis p appetitione ptulit. p intellectionẽ aũt, imaginationẽ etiã ipsam cõprehẽdit: vt inde etiam alijs in aĩalibus motus cãm notaret, ut clarius ĩ tertio dictũ est libro. Simul p̃terea latẽter innuit, quosnã Plato appellarit aĩaios mot⁹. Appetitiones uidelicet, & intellectiones, ut pote agẽtes motũ corporeũ, p cõtinuationem, atq; adeo ut reuolutas ipsasmet existẽtes.

Eodem aũt modo & Timæus physica rõne ostendit animam mouere corpus. Quia.n. ipsa mouetur, etiam corpus mouet, quia cõplexa est cum eo. Ipsam nanque constãtẽ ex elementis, et secundum armonicas diuisa numeros, quo sensum atq; connatam habeat harmoniam, atq; uniuersum deferatur concordibus delationibus, rectitudinem in circulum deflexit, & cũ diuisisset ex uno circulo duos circulos geminos coniunctos, rursus unum diuisit ĩ septẽ circulos, ceu Cœli lationes sint aię motus. T.45

Cũ per Mathematica quędã cõplicata pythagorici consueuerint, de transnaturalibus, aiaque, ac naturalibus rebus philosophari. Platoq; Timæũ ipsum, pythagoricum hoiem repræsentans, ut simplicibus corporibus quinq; Cõ.

ſolidas, rectilineas figuras deputat, ſimiliter etiam ſubſtantiam animæ ipſius uniuerſi, per rectas, curuataſq; lineas inſinuat, ut inde adeo ipſius mediam naturam inter indiuiſibilem illam ſubſtantiam, atque eam, quæ circa corpora diſtributa eſt, notaret, quemadmodum & linea ipſa media inter punctum eſt, & ſolidorum ipſorum naturam. Simul etiam ut uiciniorem eam intellectui appropinquationem, intellectuique ipſi proximum, propinquumq; ſubgreſſum, ſignificaret: prætera proceſſum illum, inuariabilem, ac citra ullam contortionem factum, quem quidem recta linea portendit, ac illam etiam in ſeipſam conuerſionem, per circulum deflexum notabat. Quemadmodum ſane per diuiſionem unius rectæ lineæ in duas parteis, atque huius rurſus, quæ quidem interna magis eſt, in ſeptē, notat compræhenſionem, complexionemq;, quæ cœleſtium ſphærarum cauſſa, per propriam, ac conuenientem medietatem, eſt. Neque enim, ut intellectus ipſe, omnino indiuiſibilis eſt, ſed ut anima, per cōuolutionem, cuius circulares lineæ repræſentatiuæ ſunt, ueluti linearum iſtarū motus animatā refert uitam. Etenim licet intellectus moueat Cœlum, id tñ mediante aïa facit, quæ quidem per propriam uitam conuolutam, ut pote mediam, deducit motiuam, indiuiſibilemq; intellectus actionem, ad continuam, diuiſibileq; cœli actionē. Quē Ariſto. ſolum appellans motum Timæo contradicit, qui diuiſibilem cum dimenſionem, tum actionē animæ tribuit. Ne uero conſuetum nominum uſum ſequētes, atq; adeo Platonica ſic accipientes, opinemur aïam uel magnitudinē eſſe, uel corporeo moueri motu primum quidem complicatio eius cum corpore, manifeſtum, quod localiter non eſt accipienda, ſed per præſentiam quandam continuam in toto ipſo exiſtentem, ac ſecundum ſubſtātiam cōſtātem. Compoſitio aūt illa ex Elementis reſultans, coagulationem ex ſubſtātia, eodemque atq; altero, ſummatimq; oïum entium, quatenus Entia ſunt, componentium qualitatum cōfectionem, abſolutioneq; ſignificat, quæ peculiari quadam conditione in aïa ipſa compræhenditur. Ex communibus.n. oïbus conficiuntur omnia. Verum quælibet ſtatuto, ac cōuenienti ordine, quem ſortita fuerint, conſiſtunt. intellſ.n. ex indiuiſibilibus conſtat. Quæ uero uitæ corpoream formam referunt ex ſubſtantijs circa corpora cōpartitis, aïa uero ex medijs conſtat. Rurſus & diuiſio illa quoq; per harmonicos facta numeros, ſubſiſtentiam oïum rōnum, quæ in ipſa fiunt declarat, ſubſtantięq; illius modi mediū, tum in diuiſionem deductum, tum in indiuiſibile quoddā contractum denotat, atque ea rōne quidem numeris per harmoniam diuiſis fit. Harmonia.n. per concordantiam ipſam, collectionem quandam rōnū, iuxta diuerſam proportionem, ac proprietatem conſtantium iudicat. Numeri.n. harum qualitatum concurſum declarant. Rōnibus aūt ſui ipſius aïa, tum mouet cœlum harmonica delatione, tum harmoniam, quæ in ſupernis exiſtit partibus quæque in inferioribus, cognoſcit. Qm̄ cum præſtantioribus per continuationem copulantur, inferiorum aūt ſunt cauſſæ, adeo ut cœleſtes delationes aïæ motus ſint. Quando quidem & circulares motus, ut pote ſphæricis delationibus ſimiles hanc ſubminiſtrant ſuſpicionem, aut imaginationem. Quod quidem etiam per argumēta comprobat, tum quia animam incorpoream eſſe demōſtrat, tum quia actionem habet ſcd'm cōtinuitatē indiuiſibilem. Ipſa.n. diuiſibilis actio corporibus competit, ut pote ex magnitudine, aut dimēſione ſic perfectis. Aïæ uero ipſi nequaquā, maxime aūt ei, quæ uniuerſi eſt anima.

T.46 *Primo quidem igitur non recte, dicere animam magnitudinem eſſe, ipſius nāq; uniuerſi profecto uult eſſe, qualis eſt, quę uocatur mens. Neque enim, ſane cuiuſmodi ſenſitiua, aut appetitiua eſt. Harum nanq; motus non eſt circulatio.*

Iam etiam inde aïam incorpoream eſſe demonſtrauit, eo quod corporum ipſorum, motus propria ſit actio. Animæ uero nullus conuenit motus uel diuiſibilis, uel continuus, ea rōne qm̄ non eſt in loco, ut plane id ſignificare pōt, quod ipſa totum per corpus, ac tota per quodcūque membrum diſperſa eſt, qd' manifeſtum eſt in tactiuo ſenſu, ſimulq; cum uiolento quodam motu, mortalium aïa moueri debeat, ſi quidem mouetur omnino. Voluntario aūt, ac ultroneo, liberoue (utroq;.n. modo uertam) animæ motui, opponitur uiolentum, ut pote uitali uita ex ſui natura tranſmutata in localem motum. Demortuo nāque aïali impoſsibile eſt aïam adeſſe: per locum aūt moueri poſsibile fuiſſet, ſi localiter moueri potuiſſet. Neceſſariū aūt eam fuerat ita moueri, eo quod ſimili moueatur modo cum corporę, quod moueret, ſi in eo quod moueretur, per parteis mouiſſet. Localis autē motus erat qui ab aïa corpori inditur: quaſi alteratio illa quę in ſenſibus eſt, quæq; animæ proprie eſſe vr̄, ſenſitiuæ potentiæ, nō ſenſorij potius ſit. Cū anima ipſa ſit p̄ propriam ſubſtātiam uita, a ſubſtantiali uero motu, receſſus per ſubſtantiam ſit: longe uero aliter, ita ut contrarium ſit, cum uita corpus unite complectitur, quantiſper aſsideat ipſi. Per hæc igitur animam incorpoream eſſe demonſtrauit oēm. per ea uero quæ propoſita ſunt, peculiariter rōnalem ipſam tm̄, quam ipſe intelľm appellat, ut innuit ipſe, cōtra diſtinguēs ipſum cum ſenſitiua, ac appetitiua. Quæ quidē nec ſecundum Pythagoricos etiam circulus erit, ut pote, quæ in ſeipſam conuerſionem nullam faciat, quod ipſarū tm̄ rationalium animarum proprium eſt.

Intellectus autem unus eſt, ac continuus, ueluti intellectio. Intellectio autē cogitationes. Hęc aūt quoniam deinceps ſunt, unum, ut numerus, at non ut magnitudo. Propterea nec intellectus ipſe ſic eſt continuus, uerum uel indiuiduus, uel non ut magnitudo quędā continuus. T.47

Platonico more ex operationibus ſubām ipſam Ariſt. comprobat. Ac id quidem maxime in ijs, quæ incorporea ſunt ſit, quibus nulla aut figura, aut color ineſt, ex quibus quidem nōnunquam etiam ad ſubſtantię deuenimus cognitionem. Intell's aūt actio, eſt intellectio. Quæ una quidem eſt, (qm̄ & oē, quod quauis eſt rōne, vnū eſt) at non una per diuiſibilem dimēſionem, qm̄ in illa nec totum, nec quæuis pars inſimul eſt tota. Sed ſi paruū quiddam ſumpſeris, hic atq; illic uel aliud atque aliud, ſuas habebit profecto parteis. Intellectio aūt non eſt huiuſmodi. Verum aut ita eſt una, ut impartilis, ueluti illius mentis, quæ ſeiuncta ab aïa eſt, intellectio exiſtit. Quæ oïa entia in unum contrahit, infinitaque eſt. Tum præterea quemadmodum noſtra formalium terminorum cognitio, non ſimul per oïa ſit, uerum per unamquāque ſpēm, aut formam. Poſt particularium aūt proprietatū demonſtrationem, rōnalis & propoſitionum, & ſyllogiſmorum cognitio in unū, ac in ſe ꝯplicata, ad totius, & uniuerſi ſpeculationem indiuiſibiliter, quantum pōt, ſe cōfert. Dilatata aūt, quaſique adaperta ad cognoſcēdos ducitur particularium propoſitionum terminos, ac ſubm̄ ſeorſum, ſeorſum prædicatum cognoſcit, rurſuſque eos componens, ac, quaſi ſit unum ſit, complexe utrūque ſpeculaſ, atque ſic ſemper rite procedit. Vltimo aūt totum ſyllogiſmum ad unū concludit, non corporea quidem mutatione atque diuiſibili tranſcurrens. Ipſa nanque nec ſecundum quāuis partem, nec ſecundum totum inſimul unitum, eſt. Noſtra uero rōnalis cognitio p̄ terminos ſemper procedit, tū propoſitionum cōpræhendes, conſiderās ue terminos, tum totā contrahens propoſitionem, ac totū colligens ſyllogiſmū, atque ita etiam magis a rōnibus ad formā aſcendit, ut nō id per longum, aut continuum interſtitium fieri ſit dicendum, uerum citius perinde ac ipſi ſolent numerantes, ex unitate ad aliam deuenientes, adeo ut iuxta quāq; actionem

nem indiuisibilis sit, qm̄ etiam cogitatio quæuis indiuisibilis est, ut pote simul cognita, ut animal, ac rursus rōnale, deinde mortale, quodq; ex his oībus resultat, ut unum. Intellectus enim, inquit ipse, unus est, continuusq;: qm̄ separata aiæ mens, una est, ut indiuisibilis. Rationalis uero nostra substantia ob sui conuolutionem ita una est, ut in continuitatem extendatur, non talem quidem, qualis est magnitudinis continuitas, sed ita quidem dicitur, quia purā illam (ut bene rem habeamus) formarum abstractarum indiuisibilitatem deperdiderit, atq; amiserit: quemadmodum & intellectio: qm̄ ut sese actio habet, sic suba etiam. Intellectio uero ipsa, cum nil aliud quam ipsæ sint cogitationes, quæ quidem ordinatim se subsequuntur, inuicēque copulantur, ueluti numerus ex diuisis constat partibus, at non ut magnitudo, nec ipsa, inquam, cum interuallo, atq; dimensione erit. pariter nec intells ipse sic continuus est, ut magnitudo ipsa, dimensionesq;. Sed uel indiuisibilis, uel non perinde, ut magnitudo, continuus, qm̄ intells & immaterialis forma, & rationalis suba sit. Sed is quidem undequaq; impartibilis est. Ea uero in interuallo quodammodo est constituta, ob conuolutionem, ac, quā diximus deperditionem. Verum non ita intelligendum est, ut continuitatem, quæ in magnitudine reperitur, habeat, ueluti corpora ipsa, quantum.n. immaterialibus proxima est formis, tm̄ superat corpoream dimensionē. Per quæ, mediam inter indiuisibilem, atq; eam, quæ circa corpora est compartita, substantiam denotat. Ex his quidem primo uerbis, uel ut magnitudo non continuus, sic sane etiam ex ijs, uel indiuisibilis, immaterialem, quique supra ipsam est animam, intellectum intelligit. Qm̄ & ille, cuius aīa est particeps, medius sane existit. Neque.n. nulla cum proportione, mensuraque aīa ipsius particeps fuisset.

Qua enim ratione intelliget, cum magnitudo sit, utrum uniuersaliter, aut in quāuis particularum eius, particularum autem, aut secundum magnitudinem, aut secundum punctum, si hunc etiam oporteat uocare particulam. Si quidem igitur secundum punctum.

Actio rōnalis animæ pura, qualis quidem est semper eius, quæ uniuersi est, nonnunquā aūt etiam & nostræ, cū nec sensu, nec imaginatione utitur, (eo quod nec in corpus, nec in corpoream ullam formam deferaī, aut extendatur, sed in ea, quæ corporum immunia sunt) neq; corpore, ut instrumento utitur, nec quauis alia rōne, cooperante, non sine quodam interuallo, dimensioneq; ijs cognoscibilibus occurit, quæ non perinde, ac magnitudinis continuitas, uniuntur, quo fit, ut nec intellectio huiusmodi continua sit. Sed quæ per terminos semper consistit. Multo etiam magis nec ipsum intelligēs magnitudo erit. Quod enim intelligitur, unum est, nullaq; cum dimensione. Intelligens aūt ipsum si quidem magnitudo esset, uel secundum se totum cognoscibile sciet, uel secundum aliq̄ sui partem. Ac si quidem secundum se totum, uel per se totum, cognoscet oē, partibus aūt suis, uel extremis, proprietates magis particulares percipiet, uel secundum se totum, etiā unūquodq; cognoscendorum terminorū appræhendet. Si uero id secundum aliquam sui faciet partem, aut secundum puncta, aut secundum minores magnitudines. Quod si totum quælibet pars, & quoduis extremū cognoscet, uel quæuis pars magis particulares proprietates, totum aūt, per se totum oē, uel secundum sui partem, quodlibet, et per totū, ipsum oē cognoscet, quod quidem ut primo cōuenientius supponit. Si naq; magnitudo intellectiua est, utique et ipsius totius actio, & particularum ipsius magnitudinis cognoscitiua erit, at nō ipsius partiū quæq; alia, alia aūt totum eius cognoscet. Qn̄ quidē tale esset, ac diceres, id quidem ego, tu illud sentis. Nec etiam totum cognoscet cognoscibile ipsum totum, nisi & p̄ ille illud totum, quæq; totum componunt, cognoscat. Longe igitur rationabilius est, ut eiusdem rei & totum, & partes quælibet, aut extremum quoduis, si secundum punctum faciat contēplationem, uel quæuis particula, si secundum magnitudines consideret, alia alias cognosceret. Quas q̄dem parteis, non magnitudines.s.tm̄. sed etiam puncta cōmuniter parteis appellans, subdit. Si hunc etiam oporteat uocare particulam. Infert postea contigentia illa positioni absurda, quatenus quidem ad eos pertinet, qui secundū quodq; punctum idem uolunt intellm̄ intelligere, ita tñ, ut alias aliud per motum quendam intelligat.

Hæc autem infinita, planum, q. nunquam transcurrent. Quod si secundum magnitudinem, sæpe, uel infinities idem intelliget. Videtur id autem id semel contingere.

Non igitur circulus erit, nec totum, ut totum cognoscetur. Si enim totum ipsum cognoscetur, utique & puncta omnia quæ in ipso sunt, cognita erunt, ex his.n. totius cōtemplatio unitur, & conglobatur. Impoſſe autem est cognoscere oīa ob infinitum numerum. Subdit autem & quod consequitur absurdum diuidentibus ipsum non secundum puncta. sed secundum particulas. Diuidere autem ipsis est necessarium, quandoquidem positum fuit ipsum intelligere, tum magnitudinem, tum quod mouetur. Quodnam igitur absurdum illud est? Quod scilicet sæpius, aut infinities idem intelliget. Sæpius quidē si magnitudines terminatæ sint, in quas diuisio ipsa fit. Infinities autem, si interminatæ sint: eo quod secundum, uerbi gratia, eius, quod ante seipsum acceptum fuerat, dimidium, aut tertium accipiatur, iterumque atque iterum intelligatur. Necessarium igitur est, ad hoc quod propositæ rei cognitio in toto gignatur, sæpius, aut infinities idē intelligere. Tum ea quoque ratione, quia impossibile est, ut percurrant aliquando. Quod autem sæpius, id etiam absurdum est. Videtur autem id semel contingere: cum scilicet post alicuius rei intellectionē, quam primum ad aliud transgrediamur.

Sin autem satis est, tangere quauis ratione parteis ad quid oportet circulo moueri, uel omnino magnitudinem habere? Si uero necessarium est intelligere toto circulo tangentem, quinam est partibus tactus? T.48

Argumentum hoc, omnem confutat, uel ex particulis, uel ex extremis deuenientem cognitionem. Si.n. cognoscitiua propositæ rei cognoscibilis, uel cuiusq; partis, aut extremi actio est, quid oportet circulo moueri, si quidē statim totum per contactum cōpræhendat. Ad quid autem oportet, cognoscens ipsum magnitudinē habere, si etiam quælibet totius pars, cognoscitiua sit. Manifestum.n. qđ in indiuisibili spatio, ac tēpore cuiusq; rei fit cognitio: quare nec in motu fiet (omnis enim in tempore fit motus) nec diuisibili in spatio. Nec enim proprietatum magis particularium aliquas, altera particula, aut extremitate percipiet, toto autem, omnes. cognoscibile enim impartibiliter contrahi oportet, spatioq; indiuisibili, omnis autem magnitudo diuisibilis est. Quod si alteri, atq; alteri cognoscibilis rei proprietati cognoscens ipsum occurrens, totū ipsum collectim, impartibiliterq; appræhendit, unum & ipsum necesse est esse, quod omnes percurrit proprietates, rursusq; omneis in unum contrahit. Siquidem qui totum nouit, & omnes etiam magis particulares, ex quibus totum resultat, proprietates cognoscit. Reiecta igitur ea etiam est positio, quę ipsum omne, magnitudine tota uoluerit, partibus autem, & extremis proprietates magis particulares cognosci. Reliqua ea est, quæ toti ipsi assignat, & ipsius omnis, & particularium proprietatum contemplationē. Quæ nanq; solis dat partibus utrunq;, ne cōfutatione quidem est digna, ut pote manifestissime impossibilis, quæ Cō.

uidelicet ponit, intelligens ipsum non intelligere. Quādoquidem intelligentis parteis dicere, non intellectiuas esse, undequaq; impossibile dicetur. Quis enim, inquit, partibus est tactus, si quidem totum intelligat, at non ipsius partes? Nec enim intelligentis, quatenus intelligentis, particulae calefactiuae erunt, sed & ipsas etiam intellectiuas fatendum est esse.

Adhuc autem quomodo intelliget diuisibile, indiuisibili, & indiuisibile, diuisibili.

Cognitio omnis licet, diuisibilis sit rei, eam tamen in indiuisibile quiddam contrahit, et reducit, ut inde totū, ut totum contempletur. Quae enim per parteis percurrit, aliamque atque aliam contingit, illius semper est, quam semper contingit. Totius igitur est, cum ut totum illud contingat, non autem quia de partibus tractet, quoniam simile esset, ac si id ego, tu illud sentires. Sed totum, ut unum est totum, in uno, indiuisibiliq; cognoscente contrahitur, complicaturque. Atque adeo inde est, ꝙ sensus, licet partibilium rerum sit extrema, ultimaque cognitio, iuxta tamen formam cognoscibilis obiecti manet, omnis aūt forma indiuisibilis est, ut pote indiuisibiliter rem a seipsa informatam comprehendens. Sed non ita quidem, ut punctum lineae ipsius terminus est. Hoc enim stricte, obque ex partibili excidentiam, ac conditione quadam deteriori indiuisibile est. Puncti igitur ipsius cognitio, ipsius tantum solius est, at non etiam lineae: eo quod lineae sit quoddam extremum. Lineae uero cognitio secundum eius formam facta, & cognitio lineae est, & extremorum. Si igitur intellectus magnitudo esset, licet extrema habeat impartibilia, ex opinione eorum, qui ei lineariam assignant magnitudinem, nec diuisibilia, nec indiuisibilia cognoscet. Cognoscens enim totum, perq; se totum, uniuersum cognoscibile obiectum comprehendet. Neque uero diuisibile obiectum, quod cognoscibile sit, ab indiuisibili percipietur, utpote tanquam suꝑ ipsius puncto existente. Quoniam punctum cum magnitudine non eodem coextenditur modo, ut ita ipsam contingat. Sed nec quod cognoscibilis ipsius impartibile est, a diuisibili suꝑ ipsius parte cognoscetur, ut pote non habili, congruoq; sibi. Si quis enim magnitudini secundum eius formam, cognoscitiuam partem assignaret, iam quidem incorpoream ipsam confessus est, forma enim terminus est, at non res ipsa terminata. Vt enim per motum, mouens, a re uiuaciter mota idest, instrumento, uel (ut uulgato usui inseruiamus) organo discriminamus (non enim quatenus corpus mouetur, uerum quatenus uiuens, animatumque est, mouetur, uel uolans uerbi gratia uel ambulans. Mouens uero ipsum, animatū est, diuersam hn̄s motiuam actionem, ac non eandem cum re mota. Quare & eius tanquam organi anima est actus, utiturque eo, ut uiuente corpore. Quae & a corpore nō tātum est seiuncta, sed & a uita etiam illa, quae corpori inseparabiliter insita est, per quam uiuaciter perficitur corpus motum) sic cognoscitiuum ipsum, quodq; mediante corpore actiones suas aedit, duobus intueri censemus modis. Altero quidem per insitam corpori uitam, cūq; ipso corpore natā: quae non pure quidem, ac sincere actiua est, sed id quidem fit, cum aliqua corporis, aut disgregati, aut cōgregati passione. Altero autem modo in formam terminat, solumq; agit, quodcūq; est in anima utente cognoscēdi potēs, quae magnitudo non est (quia nulla magnitudo, forma) sed forma elaboratum quoddam. Separabilisque quadā ratione a magnitudine est, nō passiue, sed actiue cognoscēs. Intelligens uero ipsum adhuc multo melius separabilem portionem indicat. Si quidem, ut postea demonstrabit, non similis est sensitiuae, & intellectiuae potentiae impassibilitas, quippe quia intellectus non utitur corpore, ut instrumento, ac tū quidem in primis eum separatas formas cognoscat, hoc enim in loco nec corporea utitur cognitione, uidelicet sensu, uel imaginatione. Atq; haec quidē sunt, quae de intellectu hoc in loco demonstrantur. Intellm aūt ut diximus, appellat rōnalem animae uitam, quam etiam contradistinxit cum sensitiua, & appetitiua. Quae igitur nunc demonstrantur, nō tantum intellectum incorporeū esse asserunt, sed nec etiā corpore ut instrumēto uti suis in intellectionibus probant. Quod enim indiuisibile est, aut per terminos semper procedit, ad quid utetur eo, quod secundum diuisibilem tēdit continuitatem, nisi cognita forma in diuisibili collocata sit? Tunc enim organum suppetias infert, propter comprehensionem ipsius diuisibilis, quandoquidem forma etiam cognoscitur, quae in ipso est corpore. Sic ubi separatas formas intellectus considerat, non utetur corpore tanquam ut instrumento: licet huiusmodi intellectui cohaerescat imaginatio ipsa, nō quidem, ut auxilium subministrans ad intelligendum, uerum ut pedissequa subsequitur, perinde, atq; umbra solidum in lumine existens consequitur, aut quemadmodum intensam animae contemplationem insequitur oculorum uibratio. Quaecunq; igitur collecta sunt absurda ei, qui ipsum intellectum magnitudinem esse dixerit, euenientia, eadem contingent & his ipsis, qui posuerunt intellectum, in intellectione separatarum formarū corpore ut instrumento uti. Aristoteles autem ubi eos, qui intellectum magnitudinē esse dixerant, confutauit, confirmat deinceps talem esse etiam Timaei ipsius positionem, inquantum apparere potest, inquiens.

Necessarium autem intellectum esse circulum hūc. Intellectus enim motus, intellectio, circuli autem, circulatio. Si igitur intellectio circulatio, utiq; intellectus esset circulus, cuius talis circulatio, intellectio.

At non ut, actum eius, nec ut organo utentē, nec multo magis, ut undequaq; inseparabilem. Siquidem ex illius sententia circulatio circuli intellectio est, nō omnis profecto, sed huius, quem inquit diuisum, conflexumq; in orbem duci. Vnde igitur rationes haurit, ad probandum circulum hunc intellectum esse? Quoniam quorum sunt actiones eaedem, horum etiam sunt substantiae eadem. Dicitur autē circulatio circuli, etiam intellectio. Sed & intellectus etiam actio, intellectio dicitur ex omnium confessu. Quorum autem sunt actiones unae, eadem quoque ea sunt. Intellectus igitur & circulus hic eadem sunt. Quomodo per mathematicam demonstratiue haec Timaeus scripserit, iam a nobis est sedulo declaratum.

Semper autem sane aliquid intelliget, oportet nāq; sic, si quidem perpetua circulatio. Actiuarum enim intellectionum sunt termini. Omnes enim alterius sunt gratia. Contemplationes autem, rationibus similiter determinantur, ratio autē omnis, aut diffinitio, aut demonstratio. Demonstrationes autem, etiam a principio, habentq; quodammodo finem ipsum syllogismum, uel conclusionem. Si autem non terminantur, at non certe ad principium reflectunt rursus. Assumentes autem medium semper, & extremum recte progrediuntur. Circulatio autem rursus ad principium reflectit: diffinitiones autem omnes finitę.

Oportet enim, siquidem circulatio perpetua est, intellectionem esse perpetuam, cum eadem cum circulatione sit. Atque ita perpetua, ueluti circulatio ipsa. Quae quidem, non eo ꝙ in uno stat termino, perpetua est, uerum in mutatione non per terminos facta, sed per continuationem. Quae nec in statu, nec in fine aliquando est. Talis autem cum sit intellectio ipsa, unius semper erit alicuius. Quandoquidem eo in transitu, qui ab alio in aliud

fit,

fit, necessarium est statu intercipi, qui in ipso, antea intellexisse, occurrerat. Non intercipitur autem circulatio statu. Erit igitur eiusdem semper intellectio, at non in statu, sed semper in fieri, eo quod idem semper percurrat, nunquã que ad finem deueniat. Interrogabat autem, quid semper intelliget. Quod enim semper, breuissime innuit, eo qđ scilicet, circulatio perpetua sit. Non enim agibile est, aut contemplabile ipsum intelligendum. Quoniam utraque scilicet, actiua, & contemplatiua intellectio, terminata est. Quarum altera a fine rerum agendarum principium sumit, terminatq; in actionis) finem. Altera uero determinate quamprimum agit quidem, secundumq; unum stat terminum, in totius comprehensione, demonstratiuo autem modo a propositionibus incipit in ipsamq; terminat conclusionem, atq; adeo inde syllogismum, ac conclusionem pro fine habet, ac conclusionem quidem, utpote in eam terminãs: syllogismum autem, ita quippe quia cum conclusione propositiones insimul trahit, & colligit. demonstratum enim est in libris demonstratiuis, quod non datur infinitus processus, uel in principia, uel in fines: ac quemadmodum extrema sunt terminata, sic & media finita sunt. Nunc autem secundum suppositionem concedens non esse finita, nihilominus huiusmodi infinitatẽ diuersam esse innuit, ab ea, quae per circulationem fit, siquidem fit in conflexione, illa autem in rectum tendendo. Pariter etiam diuisiua, & resolutiua contemplatio terminata ostendetur.

Adhuc si eadem circulatio saepius, oportebit saepius idem intelligere. Praeterea uero intellectio similis est *cuidam quieti, & statui potius, quam motui.* Eodem au *tem modo & syllogismus.*

Nobilior nostri intellectus pars, semper quidem idem intelligit, sed non idem saepius. Non enim, modo, aut modo, nec omnino cum extensione, neque nunc, ac nũc, sed in uno tantum instanti, omnemque temporis infinitatem indiuisibiliter comprehendit. Quare non saepius idem intelligit, uerum semel, iuxta illud semel perpetuum. Nostra uero intellectio transcursiua cum sit, non ab eodem ad idem se transfert, sed ab altero in alterum transit, ac per media rursus ad idem tendit. Si autem circulatio intellectio esset, & saepius facta, at certe non perpetua erit intellectio: & a seipsa in seipsam haud alia per media trãsibit. Nullum autem absurdum fortassis erit, si idem erit, nunc, ipsum uerum, atque illud, nunc, quod in extensione temporis est, quod quidem in generabilibus ipsis terminatum est, infinitum autem in coelestibus ipsis: quoniam naturalium rerum essentia non est perpetua, ut inde in uno semper maneant, nunc. Qua igitur de caussa diuinarum animarum intellectio, non & ipsa ita una est, ut omnium semper quidem sit, & interminata, at nõ ut perpetua in uno, nunc, permanet? Quoniam ipsum perpetuum nobilius est eo, quod per animam consideratur. Sed sicut ipsa, nunc, & nunc, per infinitam manet continuitatẽ, & ea ratione subtexitur intellectui, qui supra animam est, sic etiam & in ea complicatione cum intelligibilibus facta euenit. Altera quidem per indiuisibilem unitionem. Altera autem per quendam contractum fit, atq; adeo etiam in ipso, formaliter fit multitudinis intellectionum distinctio, at ob indiuisibilem contractionem, quae uis id est, quod aliae, atque iccirco cuiuscunq; generis. In diuinis autem animis mutuaque cognitionum contractione, cum iam ea, quae cognoscibilium est in seipsa, contractio, haud pure indiuisibilis sit, non sic res est, cum diuisionem subeat. Si igitur nunc, atque nunc, eadem est, quare absurdum erit, saepius idem intelligere? Quoniam, dictam, non solum idem subijcitur, sed etiam res mutata, si quidem circulatio intellectio est. Non igitur simul est tota, sed qualis illa est, quae apud nos est, dum nondum totum ipsum cognoscimus, sed ad ipsum tendentes, illud diuidimus, eo quod primum substantiam, deinde animatum ipsum cognoscimus, deinde sensitiuam portionem, & ita quidem totum animal. Absurdum autem est, quia rursus, atq; rursus intelligat. Neque enim quae semel elaborata est cognitio eo indiget, atque ideo quidem dixi, quod infinities non indigebit. Quoniam diuinis in animis ne semel quidem indiget. In illis enim intellectio manifestius longe, quieti, ac statui cuidam potius, quam motui assimilatur. Siquidem & in nobis alias ex alijs res colligentibus, uidelicet syllogismum, quietus status citius, quam motus apparere potest, idq;, ob processum semper per terminos factum. Non enim in transitu, aut trãscursu intellectio fit, sed in quadam, unoquoque in termino mora facta consistit.

Atqui neque beatum, quod nõ facile, sed uiolentum. T.4 Cõ.

Manifesta est utraque propositio, facilitas enim in eo quod secundum naturam est, consistit, beatitudo autem in facili stat. Quare & in eo quod secundum naturam est, neque uero in uiolento stabit. Incorruptio enim est beatitudo ipsa. Nõ corrumpi autem in corruptibilibus etiam ipsis, quantisper secundum naturam se habeant, inest. In corruptibile igitur secundum naturam semper est. Praemissum autem id fuit, ob id, quod statim infertur.

Si autem motus ipsius est non substantia, praeter naturam certe moueretur.

Violentum enim est, quod praeter naturam ipsam est, uiolentum autem non est beatum. Quod autem Coeli anima non secundum naturam sit motus, prius quidem id in omni anima communi ratione demonstrauit, demum etiam id in ipsa seorsum notauit. Si ergo mouetur, inquit secundum naturam moueretur, hoc enim probe clarum est. Verum quanam ratione, si quidem eius substantia non est motus dixit praeter naturam certe moueretur? Neque enim coeli substantia, motus est, neque tamen praeter naturam mouetur. An ita quidem, quia, ut in tertio dicet, intellectus ex substantia sua est actus, neq; ille tãtum, qui animis ipsis praestatior est, sed & anima etiam nostra, cum omnẽ ad extra actionem in se colligens, separate uiuit, et quoad eius fieri potest, indiuisibiliter, ac ideo quoq; actiones suas in substantiam propriam contrahit? Longe uero melius, ac non aliquando quidem, sed semper, diuina uniuersi anima, propria ex substãtia erit actio, ac si motus eius actio fuisset, substantia profecto ipsius motus fuisset, si igitur non hoc est, uel non mouebitur, uel si sic, id tamen praeter naturam faciet.

Laboriosum autem est, mixtum esse corpori, ut non dissolui possit, & adhuc cauendum. Si quidem melius est intellectui, haud cum corpore esse, quemadmodum solet dici, ac multis etiam uidetur.

Cum per ea, quae iam sunt praedicta, intelligibilem animae portionem, idest rationalem ipsam, nec corpus esse, nec magnitudinem demonstrauit, (nam & ea, quae primo de uniuersi anima demonstrauit, animae nostrae secundo loco conueniunt) nunc quamlibet rationalem animam a corporibus separabilem esse reperit. Et id quidem, in primis sermone de uniuersi anima facto, agit: ad eam enim quoque absurda illa tendunt, & referuntur. Rationalis itaque animae separabilem portionem, quam intellectum appellat, quadam ratione demõstrat, quoniam, scilicet, ipsi melius est absque corpore esse. Id quod non ipse tantum Plato fatetur, sed & compluribus ita esse uidetur. Nobilior si quidem philosophiae contemplatiua pars est, ipsa actiua parte. In contemplatiua autem, adhuc nobilior est, quae circa separabilia a naturalibus, uersatur, tum etiam quae nullo utitur corpore, ea nobilior existit,

quæ quidem utitur. Quæq; in ſeipſa colligitur; ea, quæ ad extra fertur. Sed non ita quidem illi contingit, quæ a corporibus inſeparabilis eſt. Proprium enim bonum, eſt cuique bonum. Vitæ igitur a corporibus inſeparabili cū corpore eſſe, melius eſt. Quod ſi non cum corpore eſſe, eſt melius, ſeparabilis a corporibus eſt. Vita igitur, quæ corporea eſt, quam ipſe mixtionem appellat ut pote non ſecundum naturam principaliter ſeparabili animæ inexiſtens, laborioſa ac grauis eſt. Non enim ei ut ſeparabili adeſt, uerum potius ut a ſeipſa remotę, & retractæ. At uero laborioſa eſt, grauiſq; ab eo, quod ſibi propriū eſt, ab alienatio, quare nec præ alijs eligenda eſt. Sed in noſtris quidem uix atque uix tolerari poteſt, id quod tantillum cōceditur, eo quod diſſolui a corpore facillime poteſt anima. Ad aliquam nanq; temporis metam commixtio durat. In uniuerſi autem anima, non modo tolerabile nō eſſet, ſed & apprime etiam aufugiēdum, quoniam nulla uia poteſt diſſolui. Maxime igitur graue, laborioſumq; in uniuerſi anima id eſſet, ob perpetuitatem. Quare Platonicis uiſus eſt inſtare dictis, mixtioni, uidelicet, & compoſitioni. Videri enim forte poſſet transfretationem, & transmigrationem illam in corpus factam, atq; uſum eius quoq;, ut inſtrumenti, illi contribuere, atq; iſta quidem conditione bonum & melius in ſeparatione conſtaret. At nō ipſi Platonis dicta ſic percipiamus, nec multo magis res ipſas ſic conſideremus, ut ipſam mixtam eſſe trāsfretatione, trāſgreſſuq; in corpus uel quę ita ut inſtrumento ipſo utatur. Sed quia in ſeipſa manendo, in ſeipſam retorqueatur, corpus quæ ſibi aptum, & obſequens reddat, ſeiunctim pro pe ipſum mouens, ac tanquam appetitibile ipſum antecellens, adeo ut inde aīę noſtræ, ſeparabilis uitæ, quæ ſecundo loco, & aliquando ita eſt, pro exemplo habeamus id, quod ſemper ac primo ſeparabile exiſtit.

T.50 *Immanifeſta autem eſt cauſſa, quod cœlum circulariter moueatur. Neque enim animæ ſubſtantiæ eſt cauſſa, propter quam circulariter cœlum feratur; ſed ſecundum accñs ſic mouetur, nec corpus eſt cauſſa.*

Cō. Confutata ea poſitione, quæ poſuerat, quod quia circulariter mouetur anima, cauſſa eſt orbicularis cœli motus, reſtat modo huius immanifeſta cauſſa. Neque enim animæ ipſius ſubſtātia, cauſſa eſt, ꝙ orbiculariter moueatur. Veluti hi ſunt rati, qui motum ſubſam eſſe arbitrati ſunt, quique ſua ex ſubſtantia circulariter ferri uoluere, atq; ita mouere. Nec enim circulariter, atque adeo ne moueri quidem animam eſt dicendum. Quod igitur moueatur, nulla erit cauſſa. Non enim per ſeipſam, ſed per accidēs mouetur, cum nec corpus cauſſa ſit, aut ſuꝑpſius per eam motus, uel animæ etiam ipſius per accidens.

Sed anima potius, illi.

Illi uidelicet corpori. Verbum autem, potius, ideo additū fuit, quoniam licet natura ſit motus principium, magis autē ipſa eſt anima. Nobilius enim eſt mouēs ipſum, principio eo, ſecundum quod mouetur. Natura uero ita principium eſt, ut ſecundum quod motus ſit, at non ut a quo. Nunquid autem id denotat, quod etiam Iamblicho uidetur, cœleſte ſcilicet corpus per ſe uiuere non autem acquiſitio modo, ut noſtra uiuunt corpora? Sed ſua in ſubſtantia inſitam habens uitam uiuit, & eam quidem motiuam, adeo ut a ſeipſo quidem ad motum excitetur, principaliter tamen longe ab anima ipſa. Quare aīa ipſa magis corpori eſt cauſſa, quam ipſum ſibi ipſi. Adde, quod particula illa, magis, ſuperaddita argumentum præſtat, quod principaliores adhuc adſint motus cauſſæ. Magis enim anima principium motus corpori, quam ipſum ſibimet dat, ſed multo prius etiam intellectus, qui in anima eſt ipſa, quoque ipſa participat: maxime autem omnium ille, quo nulla participat anima. Hæc ergo recte ſe ſe habent. Id autem, quomodo dicitur uere, quod ex Platonis etiam ſententia, immanifeſta cauſa ſit ut circulariter cœlum moueatur? Quoniam animā moueri circulariter, aut quouis alio modo cōfutatum fuit, corporeus enim, ac naturalis motus ab ipſa reiectus eſt, quem ne Plato quidem ipſe de anima dici cenſet. Quod ſi quidem ſecūdum Platonis ſententiam, animatum motum conſideraremus, cum uita ſit, quæ ab intellectu parumper, paulatimq; defluat, ipſumque indiuiſibilem terminum deperdiderit, at non tamen adhuc diuiſa ſit, nec a ſeipſa receſſerit, ſed in ſeipſam (ſecundo tamen modo, ac diminuto) ſe retorqueat, ac reflectat, quod quidem Plato Mathematice loquens per circularem innuit motum: manifeſta ſane circularis motus ipſius cœli eſt cauſſa. Cauſſa enim ipſa eſt proxima, cum cœleſtis motus continuus ac diuiſibilis ſit, ſemper autem in fine, ab eodemq; in idem, idemque ſemper fiat: Prædicta igitur uita ob defluxum, deriuationemque ab impartibili intellectu, diuiſionem quidem facit, at non eam patitur. At ob illam in ſe retortionem, conuerſionemque, in ſeipſa ſemper continua permanet, eundemque ab eodem in idem continue motum facit, ſed, quod ſæpe ſæpius diximus, Ariſto. accipiens nomina ex uulgata conſuetudine, & confutat, & ea de cauſſa immanifeſtam eſſe inquit cauſſam.

Atqui neq; quia melius dicitur. Ac certe oportuerat deum feciſſe, animam circulariter ferri, quoniam melius ei erat moueri, quam quieſcere, moueri autem uel ſic, uel alio modo.

Cuicunq; rei principaliter, atq; per ſe exiſtenti, bonum ſemper adeſt. Etenim cum malū ipſum priuatio ſit, quaſi non principaliter eſt ens, ſic ſane etiam nec bonum. ac rurſus quemadmodum eſt, ſic etiam bonum ipſum eſt, eo quod ueſtigijs quibuſdam ipſius boni fere aſsiſtat. Recte igitur Ariſto. cenſet, quod qui Entia ipſa contemplatur, idem etiam contemplari debet proportionatum cuiq; rei bonum: ſed & alterius etiam confirmationem ex altero depromere. Si igitur motus animæ ipſi non conuenit, pariter nec proportionatum motui bonum conueniet ipſi. Ac qui conueniens animæ bonum nouit, idem ipſam ab eo motu ſeiunctam uidit. Rectiſsime autem boni ipſius cauſam in deum transfert, ipſumque ad id reſpicere cenſet, ꝙ quidem & in omnibus optimum, ac præſtantiſsimum ſit bonum. Per pulchre autem & id fidem Platoni facit, quod non dixerit, melius ipſius motus in anima, quam ipſe intelligit, eſſe. Cuius enim Plato & formam, & perfectionem diffinit, ſubſtantiam ipſi quoque, quę inter indiuiſibilem eſt, & eam quæ circa corpora eſt compartita, uniuerſaliſque huiuſmodi eſt, aſsignauit. Atque inde etiam conſtat, quod ſimplicitatem huius conſeruatricem, contentricemq;, in qua quidem illud bonum, & melius eſt, illi contribuit.

Quoniam autem huiuſmodi conſideratio, alijs ſermonibus conuenientior eſt, eam quidē nūc dimittamus. T.51

Cō. Non conſideratio de motu, ut ſic nos ad naturalē auſcultationem nos remittat, ut Alexandri, & Plutarchi ſententia eſt, non enim principalis de motu erat ſermo, ſed num anima mouetur, ac nunquid id illi melius fuerat: præterea, quod oporteat deum propter bonum ipſum agere. Cōſiderationem igitur eam, quę de bono eſt, nunc tranſpoſtponit, ut pote, quæ alios ſermones expoſtulet, tranſnaturaleis, uidelicet. In quibus quidem bonum ipſum in ſimplicitate poſitum, a primo, ac principali bono deriuare eſt dictum.

Illud autem abſurdum contingit, & huic ſermoni, & plurimis ex his, qui de anima dicti ſunt, colligunt

enim

enim, ac ponunt animam in corpus, nihil ulterius determinantes propter quam caussam, & quo pacto sese habente corpore. Atqui uideretur id necessarium esse.
52 *propter societatem enim id facit quidem, id autem patitur, ac id quidem mouetur, id autem mouet. Horum autem nullum mutuo quibuscunque inest.*

Comprobato, conclusoque hoc, quod anima non est corpus, ea ratione, quia motus est propria corporis actio, anima uero ipsa non mouetur, id modo nunc censet cōsiderandum, quomodo in corpore est, ac non solum de ipsa considerat, sed & quale etiam debeat esse subiectum animæ corpus, quod enim cum corpore sit colligata probe manifestum, ac clarum est. Nunc igitur qui cum colligata sit corpore inspiciendum, quomodoque id se habeat. Nec enim cuicunque inest corpori. At deinde cum acceperit, ut notum, citraque ullam probationem, animam agere, corpus autem pati, atque eam quidem mouere, corpus autem moueri, merito sane ipsam etiam utentem, corpus autem organum, quippe quo utatur, esse uult. Præterea nec quodcunque corpus animæ instrumentum esse, inquit, sed id tantum quod ad ipsam uitam aptum, idoneumue sit, diuersumque diuersarum quoque uitarum respectu. Non enim quæuis a quibusuis patiuntur.

53 *Hi uero conantur dicere, quale quid est anima, de suscipiente autem corpore, non ulterius determinant.*

Vt, uerbi gratia, quod, uiuaciter est corporum motiua, atque adhuc, illa nutriendo moueat, præterea uero & hæc cognoscendo, illa localiter mouendo, appetitiuoque impetu, ea uero rationaliter. De suscipiente autem corpore nihil quicquam ulterius determinant. Neque enim cuiuis, diuersæ uitæ apta organa distinguunt.

Quasi contingat iuxta Pythagoricas fabellas, quamcunque animam in quoduis ingredi corpus.

Recte sane, & nouit, & ita loquitur philosophus, Pythagoricos huiusmodi fabuloso uelamine usos fuisse, uolētes rationalem animam, in irrationalia uehicula ingredi, quasi præ oculis pingere uoluissent ipsius animæ uitā passionibus expositam, ac irrationalem.

Videtur autem unumquodque propriam habere formam, & speciem. Similiter autem dicunt, quemadmodum siquis diceret fabrilem in tibias ingredi. Oportet enim artem uti instrumentis, animam autem, corpore
54 *ipso. Atque alia preterea de anima opinio tradita est, suasibilis quidem multis: nec minor una earum quæ dictæ sunt. Quæ tamen rationes, ut normas dedit, & rationibus etiam cōmuniter dictis. Armoniam enim quandam nonnulli ipsam esse dicunt.*

Etenim iam uiuere corpus oportet, quod ab anima ipsa uiuaciter mouendum est, ac uiuere quidem, secundum determinatam mouentis uitæ formam. Atque id quidem est, quod in iis aggreditur, discernere scilicet uitam, quæ in corpore ipso est, ab anima, quæ ex parte utentis stet utentisque officio fungatur, quæ corpus ipsum tanquam organum, siue instrumentum informat, atque efficit, ut uiuaciter moueatur: ac præterea, potentiam eam instrumenti effictricem, ipsi utenti parti, simillimam esse demonstrare. Vt enim fabrilis ars tibiis non uteretur, sic nec rationalis anima instrumentis uteretur, ab irrationali uita formatis, effictisque: quoniam huiusmodi usus externus esset, non autem innatus, ac insitus. Ac mihi quidem in præsenti Theoremate uidetur philosophus censere, instrumentum, siue organum determinare, per similitudinem, quæ cum utente est uita, attamen similitudinem declinantem, atque egredientem. Egressiue enim animatum animæ per simile est, non quidem ex mouente anima informatum, sed ex ea quidem inde deueniente (eo quod hæc non adhuc motiua sit, sed motæ rei determinatiua existat) per similitudinē autem propinquiore, ac uiciniore facta, per quam etiam mota res mouenti assimilatur, ut pote patiens id, quod motu mouens agit, uerum mota res, ut mouetur, non oportet mouenti assimilari, ac maxime quidem ei, qui taliter mouet, ut sensitiuo motu, aut rationali. Consequenter his sane dictis, ostendit, quod nec rei uiuaciter motæ informatrix anima, nec multo magis mouens ipsa, harmonia est partium corporis. Oportet nanque, corpus uitæ susceptiuum, undequaque concinne apparatum esse, ac quasi per concentum innascenti animæ congrue adaptari, ut ideo ad ipsius uitæ assumptionem percommodum sit. oportet præterea omnino, quod ad assumptionem aptū est, discriminari a re assumenda, quodque formæ, ut materiæ, substernitur. Præterea etiam, quod ad formam intuetur, id eam spectabit, ut organi determinatricem, nūc autem, ut utentem intuebitur. ut huiusmodi lignorum structura, apta quidem est ad nauis formam non eadem tamen cum forma nauis est, nec multo magis cum gubernatrice ipsa arte. Non igitur quoque corporeorum elementorum structura, nec qualitatum tēperatura, uel mutua compositorum, mixtorumque ratio est animata uita uerum ut materia, uitæ organi determinatrici substrata est. Quare igitur opinio harmoniam ponens esse animam, suasibilis multis esse uidetur? Quoniam proximæ materiei perfectam iam habenti aptitudinem, unita innata forma, collectimue, quasi eadem cum ipsa sit, opinio illa imaginatur. Sic igitur nauis figura nulla in re differe uidetur, ab hac lignorum harmonia. Quod & euenit etiam, quoniam multi illi, quibus persuasibilis uidetur illa opinio, non distinguunt uitam utentem instrumento, ab illa quæ organum, quatenus organum est, informat. Quandoquidem & ipse Aristo. expositor Alexander hoc idem peccauit. Qui censuit animā non ut instrumento uti. Nec enim quid uult conflari, ex utente, & instrumento. Quare nec motiuam potestatem ipsi traderet, cum ipsam motæ rei, ut motæ, formam esse ponat. Atque ideo quoque ipsam corporis tantum actum interpretatur. cum præterea quoque Aristo. particulam illam, instrumentarij, addiderit, ac ceu ipsa sit utēs ipsum, & moueat, comprobarit, atque ea quidem ratione naturam ipsam superet. Quoniam natura principium est ipsius moueri, & pati, anima aūt motiua est predita potestate. Qūo igitur unum est animal, ex anima, & corpore cōglobatum, si ex utente ipso, & organo non potest unum fieri? An non hoc simpliciter uerum est, sed aliqua potius indiget distinctione, aut determinatione? Cum enim informatiua, aut effictrix organi dispositio ab utēte portione seiuncta sit, non tunc quidem unum fit, ut ipsis in artibus uidere est. Vbi uero utens ipsum cōtangat, organūque ex sui natura utens ipsum contangat, unum quid elaboratur, non ut quidem ex materia, & forma instrumentaria (iam enim instrumentum est subiectum) sed ut ex organo & utente ob sui substantialem congenerationem, & coalescentiam. Rationes proinde cōmuniter dictas, uocat pl̄s mediocriter, & a multis dictos sermones. Latenter fortassis etiam innuens, eos, qui in Phædone sunt. Forte autem fortuna, etiam illos intelligit sermones, quos ipse in Dialogo, qui Eudemus inscribitur, ad confutandam harmoniam, conscripserat.

Harmoniam nanque temperaturam, & structu-

ram quandam contrariorum esse, & corpus ex contrariis componi.

Non concedit tantum animalium corpus coaptatum esse, sed & id ipsum etiam ratiocinans, ut manifestum accipit, corpus uiuens componi, ex contrarijsq; contemperari mediocri modo. Omne autem ex contrarijs moderate cōtemperatum, compositumque concinnari, inquit. Atque inde patet quod concluditur. Omne igitur uiuēs corpus concinnatum, riteque conglobatum, uerum est, at non statim sequitur cōcinnationē, harmoniamq; ipsius esse aīam: ut ipse per ea, quæ statim infert, ostendit.

T.55 *Atqui harmonia, quædam est ratio, uel compositio mixtorum, animam autem horum nullum possibile est esse. Præterea nec mouere est harmoniæ. Animæ*
T.56 *uero hoc assignant omnes in primis, ut ita dicam. Congruit autem dicere de sanitate magis harmoniam, atque omnino corporeis de uirtutibus, quam de anima.*

Cō. Quid quidem igitur sit compositio, quidq; ratio paulo inferius ipse declarabit. Tantummodo autem accipiēs nunc, q́ habitus quidem est compositio illa & mutua mixtorum ratio, demonstrat animam esse substantiam, non autem habitum, aut respectum, idq; ex eo quod propositum est. Hoc enim ex ratione, non tantum uitam corpore ipso, ut instrumento utentem, non esse harmoniam assertum est, sed nec uitam etiam ipsius organi determinatricem. Omnis enim uita, substantia est, quandoquidem & omne animal, ac quoniam uita ipsa susceptiua est contrariorum. Quod uero sequitur, de utente uita fuit dictum. Ipsa enim mouens uita nō solum est substantia, sed etiam principalis substantia, Harmonia autem, in respectu posita, neque substantia est, neque multo magis principalis substantia. Dimittatur enim nūc temporis ea quæ secundum Pythagoricos, licet mathematica esset harmonia, substantia dicebatur. Philosophus autem sumpta, ex sanitate, reliquisq; omnino corporis bonis habitibus, comparatione, confutat arbitrantes animam esse corpoream harmoniam. Neque enim aut sanitas, aut fortitudo, aut pulchritudo, uel earum aliqua, quas communius paulo corporeos uirtutes ipse appellauit, ut pote corporeas perfectiones, nulla, inquam harum est harmonia. Sed in harmonia, congruentiq; ac moderatione quadam innatæ sunt, hæc quidem in qualitatum moderatione, illa autem similarium partium, ista dissimilarium. Neque ipsæ moderationes sunt dicendæ, sed perfectiones ita innatæ. Præterea hisce magis conuenire uideretur harmoniæ nomē, quam animæ ipsi. Quoniam sanitas quidem, & fortitudo, licet uiuentium sint corporum, non tamen ex parte animæ stant, sed corpoream sequentes formam, illius etiam optimam ostentant temperaturam. uita uero ipsa, uel maxime ultima, animam concomitantur.

Manifestius autem, si quis assignare tentaret passiones, & opera animæ, harmonia quadam, difficile enim adaptare.

Ratio hæc ex ipsis sumitur actionibus. Quarum enim actiones diuersæ, res etiam diuersæ sunt. Actiones enim animæ, quæ passiuæ dicuntur, quas ipse appellauit passiones, quæcunque corpori sunt communes, ut ira, mansuetudo, odium, cupiditas, sensus, imaginatio, quæque impassibiles dicuntur, quas ipse appellat, opera, quales sunt contemplatiuæ scientiæ, separabiliumq; rerum intellectiones, difficile igitur inquam, atque adeo impossibile est, huiusmodi actiones, qualiscūq; corporea sit harmonia, illi assignare. Vitalem enim portionem omnes ostentant, quodq; animalis partibus informentur, at nō ex corporea compositura effingūtur, licet compositi sint ipsius. At uero uita ipsa alia, diuersaque a corporibus est substantia. Harmonia autem ipsa particularum, aut qualitatum corporearum, est dispositio corporea, licet uiuētium sit corporum, at nequaquam, uita est.

Adhuc autem si diceremus harmoniam, ad duo intuentes, maxime quidem principaliter magnitudinum, T.57
in habentibus motum, eorum compositionem, cum ita conueniant, ut nihil cognati assumant, inde quoque & commixtorum rationem, neutro igitur modo, consentaneum.

Positio enim ipsa, est mutua continuarum, & subsistentium partium constructio, & subordinatio. Qua quidem Cō.
re, nec ipsius numeri partes, quia continuæ non sunt, nec temporis, quia non perdurent, nec orationis ipsius, propter hæc utraq; situm non habent. Compositio autē plurimarum rerum esse debet, quæ ad seinuicem situm habent, nulla cognata re, eiusdemue generis intercedente. Harmonia enim, simul & compositio ipsa plura expostulat adiacentia, eaq; ad inuicem colligat. Quare non colligari tantum, sed & exacte etiam contangere sese, quæ uere composita, dicenda sunt, adeo ut non cognatum quippiam, uel utrisque, si quidem similia sunt, uel alterutro, si dissimilia sunt, intermedium possit intercedere. Vt si quidem ligna sint, non lignum intercedat, si lapis, non intercurrat Lapis, si utrunque, nec lignum, nec lapis. Humidum enim quid, ut Aerem, & aquam non est mirandum intercedere. Hæc autem maxime proprie compositio esse dicitur, eo q́ in positione hoc etiam habet, quod coniuncta, ac simul unitur. In magnitudinibus enim, quæ motum, & positionem habent, compositionem potius, quam harmoniam, in earum complicatione, est intelligendum esse. Sed in his quidem, quæ motum, ac positionem habent, maxime proprie cōpositio quadrat. Magnitudines proinde naturaleis innuere uolens eas inquit, motum habere, & positionem. Mathematicæ magnitudines, positionem quidem habent, at non motum. Hinc sane fit, ut commixtorum rationem, ex ea, quæ proprie compositio dicitur, pariter & commixtionem, & temperaturam per rationem factam, communiori, ut fit, usu cōpositionem uocemus. Neque enim uinum cum uino, sed uinum cum aqua commiscetur, ita ut aliud ab alio alteretur, neutrumq; seorsim per se maneat purum. Non quidem ita, ut omnino pessum eant, aut unum ab alio superetur nimis, ut uini uasculum in mare fundatur, uel utraque a quodam alio in alteram quampiam transmutentur naturam, ut si ab igne aqua & uinum in aerem resoluetur. Quare ad hoc quod mixtio fiat, ea fiet per moderationem, mediocritatēq; quandam, quæ mixtorum ipsorū unitio sit mutua, ne forte alterum superabundans, transmutet aliud in sui naturam. Nulla enim esset tunc mixtio. Veluti ea in cōpositione, quę per appositionē fit, id. n. cū superante quouis potest cōuenire: ea ratione quia, quæ sic composita sunt, ab inuicem nō patiuntur. Neutro igitur modo rōnabile est, aut harmoniam, quæ iuxta appositionem fit, nec eā, quę per commixtionē fit, esse harmoniam, inquam, animam ipsam. Quoniam neutra illarum partium, uitalem animæ præsefert portionem.

Compositio autem partium corporis per absolutissima est, multæ enim sunt compositiones partium, & multipliciter.

Idest, facillime confutabilis, eo quod absurditatem per manifestam habeat. Commixtio enim, quæ fit in corporibus compositis, ex eisdem, omnibus corporibus, fit elementis, licet non in omnibus secundum eandem rationē. Quæ uero per parteis fit, non ex subiectis fit eisdem. Sed interdum quidem ossium ad ossa, uel carnes, aliquādo autē, neruorum, aut arteriarum, aut dissimilium etiam partium

tium ad alias dissimiles parteis, ut manus, ad humerum, consistit. Sed nec omnino eadem est compositio. Neque enim ossis eadem est cum carne compositio, aut ossis ad os, & carnis ad neruũ. Multæ igitur quouis in animali erunt animæ, cum multæ sint partes, eæq; diuersę compositæ, fiantq; multipliciter compositiones ipsæ.

Cuius igitur, uel quomodo existimare oportet, intellectum compositionem esse, an ut sensibile ipsum, uel appetibile.

Duo inquit absurda positionem illam sequi. Alterum quidem quoniam rationabiliter nequimus referre, intellectum, uel aliam quandam animatam potentiam esse, uel horum, uel aliorum compositionem. Alterum aũt, quoniam asserit prorsus, omnẽ ex corporea compositione resultantem modum, uitalem effingere sub̃am, quod quidẽ particula illa, quomodo, denotat.

Similiter absurdum est, & rationem mixtionis, esse animam. Non enim tandem habet rationem, iuxta quam caro, & iuxta quam os. Continget igitur multas & animas habere, & iuxta corpus omne. Si quidem omnia ex elemẽtis sint mixtis. Mixtioni autem ratio, harmonia est, & anima.

Similiter absurdum est, inquantum tũ plures sunt mixtionum rationes, tũ & ideo plures sint animæ in unoquoque. Quod autem omnia ex eisdem sint elementis, non sic similiter. Illic enim, quia ex non eisdem sint partibus, absurdum accidit. Continget igitur multas animas habere, & secundum totum corpus. In quauis enim instrumẽtalium partium sunt, uenæ, arteriæ, nerui, ossa, carnes, pelliculæ, membranæue, quę quidem omnia diuersis sunt commixta rationibus, adeò ut multas quoque dicãt esse animas. Nec tantum in solo ipso toto multitudinem aĩarũ adesse, sed & in quauis etiam dissimilium partium.

Peteret autem id ab Empedocle aliquis. Vnumquodque enim eorum in ratione aliqua dicit esse. Vtrum igitur ratio anima est, an aliud quid membris innascitur? Præterea uero utrum amicitia cuiusq; occurrens caussa est mixtionis, aut eius, quæ secundum mixtionem? & hęc utrum ratio est, aut præter rationem alterum quid? Hæc quidem igitur habent huiusmodi dubitationes.

Sin autem est alterum anima a mixtione, quid sane unquam cum ipso carnis essę destruitur, & id aliis animalis particulis. Præterea uero, siquidem haud unaquæque particularum animam habet, si non est anima ratio mixtionis, quidnam est, quod corrumpitur, anima deficiente? Quod quidem igitur neq; harmoniam possibile sit esse animam, neq; circulariter circumferri, patet ex iis, quæ dicta sunt. Secundum accidens autem moueri, quemadmodum diximus, licet etiam mouere seipsam. Vt moueri quidem in quo est, id autem moueri ab anima. Alia autem ratione nequaquam fieri potest, ipsam secundum locum moueri.

Empedoclem quoque ipsum notat philosophus, ut pote, qui non manifeste distinxerit innatam uitæ formam, a ratione illa commixtionis elementorum ipsi substrata; neque de ipsa amicitia commode disseruerit, utrum solius sit mixtionis, quæ per rationem fit, caussa, an cuiusque etiam occurrentis. Licet enim quæuis mixtio per rationem quandam fiat, tamen plurimum ei inest, quod pręter naturam est, at quod secundum naturam est in latitudine est collocatum, quamuis ipsam mixtionis rationem, posuerit esse amicitiæ substantiam, uel ipsius rationis caussam, aliam tamen præter ipsam ponit. Postea dubitationem philosophus infert, negantibus animam esse harmoniam: & una quidem hæc est. Cur una mixtione corrupta, ea uidelicet, per quam caruncula hæc gignitur, & nascitur, aliarum quoque commixtiones particularum corrumpuntur ex quibus partes suum habẽt esse, ut pote animalis portiones, adeo ut anima ex necessitate abscedat, susceptiuo ipso corpore inepto facto. Huiusmodi igitur dubium in eos tendit, qui non unam existimabant esse mixtionis rationem, sed iuxta unamquanque plures: remittitque nos, ut simul plures rationes ponamus, secundum unamquanque similarium partium differenteis, atq; unã esse totius animalis rationem ex omnibus elaboratam, adeo ut principalioribus ipsius partibus corruptis, totum etiam corrumpatur. Quod uero deinceps sequitur, hoc idem probare contendit, animam scilicet mixtionis esse rationem, eo quod quæuis pars animam habeat, & quia deficiente anima, corrumpuntur organa, quia rationes secum deperduntur. Habet igitur quæuis pars animam ipsam, unam autem, eandemque omnes, cum cuiq; adsit. Ac commixtionis quidem ratio ad animæ præsentiam confert. Oportet enim naturam suscipientem aptam, idoneamque esse, uerum hæc ratio haud anima ipsa est. Quoniam autem ab anima, at in materia est aptitudo illa, eo quod illius sit repræsentatio, per quam mixtionis ratio existit, iure sane deficiente anima, & repræsentatio, & mixtionis ratio corrumpitur. Quæ igitur rationes probabant ipsam immobilem esse, hæ præseferebant innuebantq; ipsam incorpoream, atq; adeo indiuisibilem esse. Quæ uero harmoniam excludunt, non permittũt, ut eo quia incorporea est, iccirco eam unum ex accidentibus imaginemur, sed ut substantiam, & eam quidem, ut principalem. Etenim motiuam potestatem ipsam habere ponunt, atque ut unam per totum corpus dispersam, & disseminatam obseruant, & ut corporis compręhensiuam, illiusque aptitudinis ad uitam caussam existentem.

Rationabilius autẽ dubitaret aliquis de ipsa, ut mota, in huiusmodi intuens. dicimus enim animam tristari, gaudere, confidere, timere, adhuc autem irasci, & sentire, & discurrere, hæc autem omnia motus esse uidentur. Vnde existimaret fortasis aliquis ipsam moueri. Hoc autem non est necesse. T.62

Quoniam tum incorporea est anima, tum ut substantia, incorporea existit, per præsentia uerba distinguit effformatricem uiuentis corporis animam, per quam uiuit, uiuaciterque mouetur, eamque quæ mouet, uiuenteque corpore, ut instrumento utitur. Et eam quidem duplicem conspicari possumus. Altera quidem parte, qua solum corpora ipsa mouet, in ijsque mouendis essentiam habet suam, alteram partem agendi non habens præter corporum usum. Secundam autem considerare possumus, cum per se tantum agit, ac tunc quidem ab omni seiunctam corpore. Quæ igitur dubitatio de ipsa, ut quæ moueatur, rationalis est, ad animam uiuentis corporis determinatricem respicit. Ipsa.n. ut corporis uiuaciter moti actus existẽs, uideret forsitã & corporis a se determinati passiones suscipere. Reuocãdũ aũt denuo nobis in memoriã est, q̃ alius est mot⁹ ut corporis naturaliter moti, ut ascẽsus ipsius ignis ad superiora, alius aũt est mot⁹, ut ani- Cō.

mati ipsius, ueluti augmentum, ambulatio, & uolatus, ac quia uterq; diuisibilis est, iccirco diuisibilis est substantiæ. Talis autem existit, quæ forma est prædita, non aūt ipsa formalis. Quare quemadmodum in sexto metaphisicæ facultatis naturalem formam demonstrat esse immobilem licet motæ rei sit determinatiua, sic hoc in loco effictricem corporis uiuaciter moti, animam demōstrat. At uero cum duplices sint uiuentis actiones, & aliç quidem corporeum quid magis ostētent, aliæ aūt uitale magis, ut augmentum, & ambulatio corporeum quid prænuntiant, sensus autē & uoluptates consimiliaq; alia uitale ipsum, priores quidem uno omnium ore motus sunt, posteriores aūt etiam esse uidentur. Oportet.n.aliqua in re organum pati cum corpus sit, motus uero, corporis est passio. Verum qm̄ est corpus uiuens, nō simpliciter patitur. Sed mediante uitali actione. Quod uero uitale magis ostēdit, id actio magis est, quā motus, quare etiam moueri inquit, & rursus, ex positione loquens inquit.

Si enim & quam maxime, tristari gaudere, aut discurrere motus sunt, & unumquodq; horum moueri.

Quoniam humanum animal rōnale est, et anima etiam instrumenti determinatrix discursiua erit, at uero non sola motiua uita, nec gaudere, aut tristari sola, sed & discurrere ipsum erit motus, uel moueri, utraq;.n.de ipsis dicta sunt. Alterum quidem, si ipsam cum passione factā actionem, ipsum gaudere, aut discurrere intelligeremus, alterum autem si copulationem illam in actione factam comprahendamus. Vt.n.ab albedine, dealbatū esse differt, sic a motu moueri, ab actioneq; agere distinguuntur.

Moueri autem ab anima est.

Quæ superius dicta sunt, effromatricem organi, quatenus organi, quod quidem est ipsum uiuens corpus, ostētabant aīam, siue uitam, idq; per proprias, & conuenientes sibi actiones, corporeis motibus cōplicatas. atque ideo quidam uidebantur esse motus, erantq; quodammodo. Hinc proinde ad animam organo utentem transit, eo qd' quoduis motum ab aliquo moueatur, moueri autem iracunde, aut per cogitationem, ab anima dependet, non ab ea quidem iuxta quam mouetur, sed ab ea, a qua: cum & ipsa ab actione sua determinetur. Ipsum.n.mouere illius est proprium, at non cum ipso moueri complicatum est, sed ut actiua assidens causa consistit. Huiusmodi autē uita a priori distincta est, quatenus a quo, & secundum quod, & quemadmodum pure, sincereq; agens discriminatur ab eo; quod cū corporis motibus complicate agit. Quæ quidem deinceps comparans adinuicem, manifeste differentiam animæ, secundum quam motus fiūt, & eius, a qua, constituit.

Vt irasci, uel timere, eo quod ita moueatur. Cogitare autem, uel quid tale, fortassis autem alterum quid. Horum autem contingunt, hęc quidem secundum localem motionem, quibusdam motis, alia autem per alterationem, qualia autem & quomodo, alius est sermo.

Hæc enim animalis ipsius sunt, eo qa uitales ipsç actiones cum corporeo fiunt motu, uel locali motu, uel alteratione, ut in ira ipsa. resilitio cordis, refrigeratio aūt in timore denotaſ. In ipso aūt cogitare, quędā ariditas notaſ.

T.65 *Dicere autem animam irasci, simile est, ac siquis diceret animam texere, uel ædificare, melius enim est, fortassis, non dicere, animam misereri, uel discere, aut cogitare, sed hominem per animam.*

Cō.

Qm̄, irasci, discere, & cogitare, quatenus ad aīal referſ, est quodammodo moueri, non certe animæ sunt motus, sed ipsius animalis, queadmodum nec texere uel ambulare, etenim & hæc utriusq; sunt: licet etiam portendāt magis quid corporeum, quam irasci. Sed hoīem per animam: uidelicet organi determinatricem, ut pote secūdum ipsam irascentem, cogitantem, atq; oīno uiuaciter motū: per aīam autem motiuam, ut qui ab ea moueatur. Videtur autem dixisse, per animam, non eam, quæ organi est determinatrix, sed eam, quæ mouendi habet parteis, quā etiam magis aīam appellat. Alteram enim, uel aīæ Idolum, & simulachrum uocat, aut non sine anima denotant autem id & ea, quæ infert.

Id autem, haud tanquam in illa motu existente, sed aliquando quidem usque ad eam, aliquando autem ab ea ut sensus quidē ab his, reminiscētia autem ab illa ad motus, qui in sensoriis, aut mansiones. Intellectus aūt uidetur adesse cum subā quędam sit & non corrumpi.

Manifestius adhuc ex his motiuam animam, a uita instrumenti efformatrice distinguit. Licet enim ipsa nō moueatur, nihilominus motus quodammodo in ipsa est, cū per ipsam motum corpus determinetur, & absoluatur. Non sic autem in mouente ipsa, ut pote cum in impartibili secundum actiones consistat conditione, at non diuisibili, siue ipsum moueatur organū, siue moto extrinsecus aīali ipso, iudicatricem mouentis promat actionem, iuxta ipsius formam consistens. Aliqñ enim. inquit, usq; ad eā tendit motus. Non ita tñ, quod & in illa sic motus. Hoc enim iam negauit, sed ita quidem, qm̄ motus a sensibili in sensorio factus, in ipsius puram iudicatricē terminat actionem. Reminiscentia uero ab illa ueniens, terminat in motus, aut permansiones, quæ in sensorijs ipsis sunt, quādo, quæ a seipsa mouet, per reminiscentiam excitata mouet, uel quiescere facit aīal, quod quidē sensorium ipse appellauit. At si quidem aliud est, a quo, & ad quod, diuersa quoq;, & altera anima erit, in quam sensus terminat, & a qua reminiscentia exordium sumit. propter corpus uiuēs. Neq;.n.sensus simplr est corporis, sed ut uiuentis, pariter nec simpliciter corporis est ille motus sensorii, aut mansio. At cum corpore quidem ipso uiuente cōpræhensa etiam est effictrix ipsius uita, sed nec a uiuente ipso processus ad hanc fit, nec ab hac in animal. Neque enim hēt peculiarē, propriamq; ultra corpora actionē, nec iudicatiuam purā, nec inceptiuam, cum ipsa sit incipientis rei determinatrix, & iudicatricem partem rōne corporis passibilem habeat. Oportet aūt & sensum ipsum in pura cōsistere actione, & iuxta terminum, qui sensibilis obiecti formam sequatur. Ea quidem igitur uita mouentis aīæ effictrix, animæ respectu, illius, quod moueſ, ut uiuaciter mouetur, non hominibus ipsis tm̄ sed & alijs etiam omnibus aīalibus conuenit. Hominis aūt anima, quam intellm̄ nuncupat, ipsarum actionū motum excitat. Ipsam igitur, in corpore uidelicet innasci inquit adesseq; ita tñ, ut aliqñ separari possit, quam alibi ingredi, & quandam esse subām asserit: nō quia aliæ aīæ non sint substantiæ (omnis enim uita substantia est) sed q non sit materia obducta, materialisq;. ac per se subsistat. Particula aūt illa, quædam, ideo opposita fuit, ut eius denotaret diminutionem respectu earum aīarum, quæ semper in seipsis permanent. Sic.n.per se incorporea, immaterialisq; est, ut aliquando corpori innata, & ad materiam accidens non corrumpatur.

Maxime enim corrumperetur ab hebetudine, quæ in senectute. Nunc autem, quemadmodum in sensoriis, euenit. Si enim acciperet senex oculum talem, uideret, ueluti iuuenis. Quare senectus, non in eo q; anima passa sit aliquid, sed in quo. Veluti in ebrietatibus, & egritudinibus. Et ipsum sane intelligere, & ipsum speculari tabescit, alio quodam intus corrupto: ipsum autē impassibile est. T.66

Quod

Quod corruptio ipsa per priuationem fiat, ipse in primo naturalis auscultationis nos docuit. Priuationis autem nec forma, cuius est priuatio, susceptiua est (nihil enim oppositum suum recipit) nec quod sui ex natura formã habet. Vt nec ignis ipse frigiditatem, eo quod sui ex natura frigiditati contrarium in se habeat. Adeo ut id, quod corrumpitur, ea rõne sic fit, ꝙ subiectum dum aliena, contrariaque patitur, corrumpatur. Id enim est contrariorum esse susceptibile. Quæcũq; igitur aïa, per se subsistit, quęq; suũ habet esse ita ut nõ acquisititio aliquo modo uiuat, undequaq; incorruptibilis est. Atq; adeo inde Aristo. separabili animæ parti innixus, rationalem quoque ipsius portionem incorruptibilem esse affirmat, tum in tertio, tum hoc in loco. Vita igitur instrumẽti effictrix, quæq; in eo, ꝙ organo utatur, suam habet essentiam, substãtiamq; nõ profecto absq; ipso subsisteret organo. Adeo ut si organũ corruptibile sit, hanc etiam uitam corruptibilem esse dicẽdum sit. Nisi forte uita effictrix, aut motrix, alicuius esset incorruptibilis uehiculi. Quæ uero uita separabiles habet actiones quam appellare intellectum, siue mẽtem Aristo. consueuit, queãdmodum nauis nauta, nõ quatenus nauta, sed quatenus homo a naui separatur, sic & ipsa ab organo separata subsistet. Rationalis uero aïæ separabiles partes eæ sunt, quæ in seipsas retorquentur, quæq; nobiliora contemplari possunt, quæue ipsius ueri proprij perceptiuæ sunt, ut quæ omnem formam cognoscũt. quæq; multas proprietates in unum quid contrahunt indiuisibile. Aristo. autem separabilem aïæ rationalis partem ex eo conijcit, eo ꝙ ipsa uigeat opposito sese corpore habente. Viget aũt tunc, cum corpus ipsum uiuens cõsenescat imbelleq; fiat, ut in senectute accidit. Hebefacto n. corpore uitalibusq; potentijs corpore ipso utentibus, debilius operantibus, ob organi imbecillitatem, ut sensitiuis, & appetitiuis præualentior adhuc fit ipsa rationalis uita, utpote, non simul connata nec simul cum corpore corrumpẽda. Cum enim uigeret corpus, ipsa non uigebat simul cũ eo, nec consenescit, una cum senescente corpore. Qđ igitur connascitur, simulq; corrumpitur, necessum est, simul tum crescere, tum deperire, & commori. Quare, e cõtra, quod non simul augetur, & commoritur, non idem connascitur, & insimul corrumpitur. Non sic autem ex opposito. Si quid actiones habeat una cum organo uigentes, & corruptas, iam & idem connascitur, & cum corpore corrumpitur omnino. Nonnunquam enim, non qđ aliquid patiatur, sed quia actio per organũ facta, ob eius instabilitatem, ualentior, aut debilior fit. Quod & ipse uolens indicat Quod si speculari ipsum in morbis, aut etiam ebrietatibus contabescat, iam necesse est, & intellectum ipsum pati, nec enim actualis ipse sensus imbellis fit ita ut sensitiua anima quid patiatur, sed quia subiectum organum patiatur. Si igitur senex oculum susciperet, uideret utiq; ut iuuenis ipse. Sic igitur & intelligere ipsum in dispositionibus, quæ præter naturam sunt, impeditur, alio quodã intus corrupto, ipsum autem est impassibile, uidelicet intelligens ipsum. Qua igitur de ratione in senectute sensus suis in actionibus impeditur, at non sic etiam intellectio ipsa? Quoniam, ut ipse in processu dicet, sensus quidem utitur corpore, ut instrumento (inde fit, ut a potentioribus sensibilibus obtusus, debilius minora compræhendat) rationalis autem contemplatio non utitur, licet propter structuram cum ipso existentem, & coordinationem, id sibi subsequens habeat, quodammoq; ita dispositum, ut corpus in lumine umbram comitantem habet. Hæc igitur ex contemplatione maiorum rerum, ad speculationem minorum roboratur. Cæterum si non utitur corpore, qua omnino fit rõne, ut aliquo intus corrupto, uel spiritu, uel temperatura, contabescat ipsum intelligere? Ob sane eã, quam cum ipso habet, coordinationem, & respectum, & quia aliquibus utitur, licet non in speculatiuis partibus. Quemadmodum & gubernator nauis a uentis, & procellis impeditur, adeo ut non tantum ad ipsius gubernationem nauis impediatur, sed & ad actiones etiam, quæ a naui sunt separabiles, quas præ terrore non potest exercere. Sic sane esset, ubi quis a manu acum abiungeret, cum manus ad suendum utatur ipsa, at non ad fingendum, cũ nullo ad hoc instrumento indigeat. Quod si naturalem acus magnitudinem, propriamq; grauitatẽ habuerit, nulla in re aut ad huius usum, aut ad fingendum manus impediri poterit. Vbi uero maximam assumpserit grauitatem, nõ ad sutoriam tantum artem, sed ad fingendum etiam impeditur. Sic sane etiam rationalis anima, in practicis quidẽ cognitionibus, utens corpore, at non in contẽplatiuis, in grauescente ipso, & præter naturam disposito, perturbata impeditur, donec ita quidem cũ eo coordinetur, & omnino ad extra declinet, non autem in senectute, quoniam non extenuatur in naturalibus corporis detrimentis, & damnis.

Ipsum autem cogitare, amare, aut odisse non sunt illius passiones, sed huius habentis illud, quatenus illud habet. Quare & hoc corrupto, nec meminit, nec amat, nec enim illius erat, sed communis, quod deperditum est. Intellectus autem forte diuinius quid, & impassibile est.

Quoniam cogitationẽ, quæ rõnalis est cognitio in passionibus posuit cõiuncti, impræsen iarum aũt intellectum ponit impa sibilem rationalis aũt cognitio est quoq; ipse intells, determinat ꝙ per cogitationem intelligit uitã rationalis aïali effictricem, cogitare aũt esse rationalis animalis operationem, cuiusdem etiam est, ipsum amare, aut odisse. Intellm aũt appellat rationalem ipsam aïam, uel ut organo utentem cõposito ipso, ut actiuus ipse intells, uel ut eam, quæ per seipsam agit ueluti contẽplatiua pars. Hæc aũt utrũq; agens, ut impassibilis, aliquidq; diuini in se habens, maximis honoribus celebratur: eo quod in corpore principatum habeat, & quod in seipsam conuertibilis sit, eoq; quod ad nullam partem aliquando declinet, & quia cum præstantioribus sese coniungat, uniatq;.

Quod igitur haud fieri possit, ut moueatur anima ex his manifestum est. Si autem non omnino mouetur, manifestum, quod nec a seipsa mouetur.

Quoniam eos motus tantum censuit esse appellandos, qui diuisibiles, continuiq; sunt & ut breuibus dicã eos tãtum, a quibus rõnalis anima libera, seiunctaq; est.

Multo autem irrationabilius his est quæ sunt dicta, dicere animam esse numerum seipsum mouentem, adsunt enim eis impossibilia. T. 67

Quod quidem Xenocratis diffinitionem de anima datam examinet & reijciat, ne secundum nominum cõsuetum usum propositum intelligamus, constat. At realis, & seria eius est intentio, ostendere animæ sũbam oẽm excedere, & superare diuisionem, non eam tm̃, quæ per continuitatem fit, iam enim id ostẽdit, immunem ipsam a corporeis motibus demonstrans, & per terminos semper tẽdentem, non autem partes, uel totum per parteis cognoscentem. Propter ea non solum nõ habere corpus, sed nec ullam quoq; magnitudinem habere demonstrat. At quia numerus ex consueto usu sic dictus, tũ qui ex unitatibus, ut Mathematicus ipse, resultat, tum qui ex indiuisibilibus corporibus, aut actu tantum, aut potentia, & actu, ut Democriti sectatores ponebant, aut oïno positione ab inuicẽ discretus, diuisibilis est, tum quia ipsum in diuisione contemplemur, tũ quia ea, quæ illum absoluunt, particularia, deangustaq; habeat, per ea, quæ Xenocrati opponit, demonstrat aïam non ita diuisibilem esse, aut ut numerus, aut unitates, & puncta, ex quibus, utpote indiuisibilibus numerus consistit. Numerus enim ex aliquibus corporibus conflatus consensu omnium ipsi animæ nõ conuenit, Cõ.

nullam siquidem habet magnitudinem. Xenocrates igitur & ipse formas ipsas per numeros nominans, oēmq; formam indiuisibilem esse uidens, rem uero motam diuisibilem, oīno etiam post formas ipsas, ex utrisq; extremis animæ medietatem significat, cum numerum motum ipsum esse dicat, ut quæ non simpliciter forma sit secundum ipsum, sed hoc totum, scilicet, forma, quæ in diuisionem descenderit quodammodo, licet neq; uere diuisibilis sit, aut in diuisionem tādem cadat, sed nec etiam forma pura maneat, eo qđ recesserit, seseq; ab unione illa indiuisibili exsoluerit, sed media remanserit. Propterea sane nec numerum illum simpliciter moueri dixit, sed seipsum mouētem numerum. Inde adeo, ut ipsius medietatis notam, propriumue notaret, ut quæ ab indiuisibili unione recesserit, quod ipse motus indicat, non ita tamen, ut ab eo numero abiuncta fuerit. Arist. autem, numerum ipsum, partibilem esse multitudinem intelligens, motūq; eum tantum qui per continuationem fit, necessario utrūq; ab anima separat ut quæ ob illam suam medietatem omnem antecellat diuisionem.

Prima quidem, quæ ex ipso moueri contingunt, propria uero ex eo quod dicat ipsam esse numerum.

Duplici modo instantiam facit, tum quia animam numerum esse dicat, tum quia motus quadrare nō possit, numero ex unitatibus, aut punctis resultante.

Quomodo enim oportet cognoscere unitatem motā, & a quo, & quomodo, cum indiuisibilis, indifferensque sit? Si enim motiua est, & mobilis differre oportet.

Partibile siquidem est, quod partibiliter agit. Vnitas uero impartibilis est. Et a quo, & quomodo. Neq; enim a seipsa mouetur unitas. Quoniam diuersa est motiua proprietas ab ea, quæ est motæ rei. Mathematica aūt unitas, nec unam harum præsefert, nec etiam utrasq; simul. Haberet enim discrimen, differentiamq; in seipsam, ut quę simul motiua esset, & mobilis. Restricte autem, angusteq; omnis unitas est simplex. Nec ab altera mouetur unitate, uel enim intus moueretur, & animata erit, nulla aūt unitas uiuaciter agit, uel extrinsecus, aut impulsione, aut attractione, impartibile autem neutrum pati possibile est. Illud autem secundum, quomodo, quod statim particulam illam, a quo, sequitur, innuit, quod nec ut animate, nec ut aliunde motum suscipiat.

T.68 *Præterea uero, quoniam inquiunt, motam lineam facere superficiem, punctum autem facere lineam, utique unitates motæ lineæ erunt. Punctum enim unitas est positionem habens, numerus autem animæ, iam alicubi est, positionemq; habet.*

Cō. Argumentum hoc eo tendit, ut refellat motū quadrare, & conuenire numero ex unitatibus resultante. Sed si tamen detur conuenire, magis certe illi conueniet numero, qui ex punctis componitur, iuxta eorum sententiam loquēdo, qui lineam describebant esse puncti fluxū. Quoniam aūt nonnulli diffiniunt punctum esse unitatem, positionem, & situm habentem, moueretur utiq; numerus ex unitatibus resultans, quę positionem, situmue acceperint. Assumunt aūt positionem in illę animæ cum corpore cōiunctione, si talis quidem numerus est aīa. Iam.n. alicubi est. situmq; in animato corpore habet. Verum his etiā concessis absurdum est, lineam esse animæ motum. Linea enim est puncti fluxus.

Adhuc autem a numero siquis auferat unitatem, uel numerum, relinquitur alius numerus. Plantæ autem et animantium multa diuisa uiuunt, uidenturq; eandē habere animam cum specie.

Hoc idem per se arguit animam esse numerum, at neq; ut numerum motum. Numerus enim & diuiditur in numeros spē differentes, diminuiturq; in illa diuisione. Anima autē, uel & in animati ipsius incisione, indiuisibilis manet, quamuis numero nonnunquam multipliciter, secundum formam aūt inuariabilis permaneat, & immutabilis: ut in plantis ipsis est uidere. In quibus de truncati rami eandem obtinent animam, non quidem unam numero diuersis præsentem, nec etiam toti plantæ, cum multæ insint uniformes animæ, alia quidem in alia, atq; alia particula. Vnum enim ab una quoq; anima animatū fit. Vnde igitur anima, quæ in ramo est, proficiscitur? Extrinsecus, inquam, unde etiam animatis ipsis omnino aduenit, siue tunc fiat, siue etiam præextiterit, & cum primum incisus fuerit ramus, illi innata fuerit, ut qui iam perfectam habuerit ad assumendum illam promptam aptitudinē. Propter naturalis nanque uitæ imbecillitatem, debilitatēque, non multa naturæ indiget opera, ad præparandam subiecti aptitudinem. Sic enim & nonnulla animalia ex putredine ortum habent, contenta sola compositione ex totis ipsis facta. sic perfectiora, causis etiam efficientibus magis particularibus indigent, uerum qua sane fit ratione ut nō nullis diuisis animalibus utrūque sectum uiuit? Alterum enim uiuere, in quo principalia sunt membra, non est mirandum. eadem in ipso manente anima. Reliquum autem quomodo uiuet? Neq; enim a priori abiunctum semel, neq; ab alia anima factum animatum uiuet, cum non assumpserit proprias particulas, quibus aīam suscipere possit. Quare nec sane multum durat, sed quodammodo, et ad quoddam tempus manet uiuens. Neque.n possibile est, uitæ illius apparentiam & similitudinem caussam esse dicere. Qm̄ ad ipsum moueri, & sentire perfecta opus est motiuæ, iudicatricisque animæ præsentia. Nunquid igitur nihil etiam impedit eandē in separatis illis sectis adesse animam, donec utraque eandem contineant aptitudinem ad eam indiuisibilem animæ uitam?

Videri autem posset, nihil differre, unitates dicere, & uel parua corpuscula. Ex Democriticis *nanq; sphęrulis, si fiant puncta, solum autem remaneat quantū, erit aliquid in ea.* Hoc *quidem mouens, hoc autem motares: quemadmodum in magnitudine.* Neque *enim quia magnitudine differat, accidit hoc dictum, sed quia qtū.* T.69

Inconueniens istud, quod in eos, qui animam numerū esse ex unitatibus compositum statuebant, tale est, quod scilicet dicant unitates aliquas motiuas esse, aliquas autem motas. Quoniam si quæuis per se seipsam mouet, quid opus est multitudine, at uero nō quæuis unitas anima est. Si uero numerus est, aliquæ motiuæ erunt, aliquæ motæ. Sed ita quidem unitates abinuicem secūdum formam differentes erunt, punctumque a puncto differens erit. Vnitates enim situm, positionemque in corpore habentes, puncta fiunt. Verum cum id inconueniens cōmune etiā fecerit cum Democriti de anima opinione, ut quia illi etiā opinioni contingat, in primis differentiam opinionum, ipsius scilicet Democriti, & Xenocratis, quo ad id, φ ipsam multitudinem quandam esse dixerint, in memoriam reuocat. ut inde adeo, ut dictum est, utrisque etiam absurdum ex æquo contingere pateat. Licet enim Democritus ex quibusdam corpusculis numerum composuerit, eum tamen ex indiuisibilibus ob densitatem, atque adeo secundum formam, & subiectam naturam indifferentibus conflabat. Anima igitur ex utriusque sententia numerus est, ex indiuisibilibus, & indifferentibus conflatus. Neque enim, quo ad hoc, quod numerus sit quicquam referet, Cō.

quod

quod ea corpuscula tumorem habeant, quod quidem ipse magnitudinem uocauit, unitates autem indiuisibiles esse, quas iccirco paruas dixit. Sufficit enim secundū multitudinem, quantum utrunq; dicere, ad hoc, ut ex necessitate fateantur aliqua motiua esse, aliqua uero mota. Cum igitur philosophus inquit, solum autem remanet quantū, & rursus cum inquit, sed quia quantum, determinatum quantum intelligit.

Quare necessum est aliquod mouēs unitates adesse. Sin autem in animali ipsum mouens est anima, & in numero. Quare non mouens est anima, & in numero. Quare non est mouens, & motum anima sed mouēs tantum. Contingit autem quodammodo unitatem hanc esse. Oportet enim adesse differentiam, quę cum aliis est. Puncti autem, quod ex unitate uenit, quænam esse posset differentia, præter situm?

Diuersum utique, ab his quæ mouentur, aliud quid adesse oportet, quoniam & quæuis unitas, sphærulaq; Democritica quæuis, erit anima. Inquit autem ipse, non contingere unitatem esse mouentem. Differentiam enim aliquam cum his quæ mouentur haberet. Nulla uero prorsus unitati cum unitate est differentia. Sic nec Democriticis sphærulis, ex quibus animam, ipse componit, nulla erit secundum substantiam ad inuicem differentia, præter ipsam positionem. At unitates illas ex quibus anima numerus fiebat, nunc temporis puncta uocat, ut quæ iam positionem assumpserint, propter eius præsentiam in corpore. Sic puncta ipsa nō forma, sed sola positione, eo qđ hic, atque hic collocata sint, discriminantur.

Si igitur diuersæ sunt, quæ in corpore sunt unitates, aut puncta, in eodem erunt unitates, seruabit enim puncti locum. At uero quid prohibebit in eodem esse, si duas, & infinitas? Quorum enim locus indiuisibilis, & ipsa.

Quod si puncta, quæ sunt in corpore, numerus animę sunt, uel si numerus, qui ex punctis, quæ in corpore sunt, anima est, propter quid non omnia animam habent corpora? Puncta nanq; in omnibus uidentur esse & infinita. Præterea uero quonam modo possibile est animas a corporibus separari & dissolui? Etenim lineæ non diuiduntur in puncta.

Quoniam omnis magnitudo uidetur habere puncta, quod si non actu, saltem potentia, & ea ratione etiā corpus ipsa in se contineat, sciscitatur, utrum sint diuersæ unitates animæ, quæ positionem assumpserint, ab ipsis corporeis punctis, an eædem? Si quidem igitur diuersæ, punctum animæ seruabit locum puncti corporis. Indiuisibilis enim cum sit, in indiuisibili collocabitur loco. Ac primo quidem corpus non secundum sui ipsius magnitudinem, neq; secundum sui continuitatem animatum erit, sed secundum sola signa. Neque enim cōtinuum ex punctis componitur. Verum enim uero cum hoc absurdum nunc ipse non ponat, eo q principalis ipsius intentio non sit instare contra positionem diuersitatis punctorum animæ, & corporis, sed in eam tantum, quæ ponebat animā omnino numerum ex punctis conflatum esse, alterum infert. Quid impedimento esse potest, si duo in eodē sunt puncta, multo etiam plura non adesse? Adeo ut omnia animæ puncta, in uno sint corporeo: quod paulo communius appellauit locum, ut pote eorum pūctorum susceptiuum. Sic autem eueniet corporeum tantum punctum animatum esse. Sin autem non diuersæ, sed eadem sunt animæ puncta, cum corporeis, adeo ut puncta, quæ sunt in corpore, sint numerus animæ, uel ut melius dicamus, quod numerus ex corporeis resultans punctis sit anima, omnia corpora animata erunt, siquidem puncta in omnibus sunt. Quod autem subdidit uerbum illud, & infinita, id aliud huiuscemodi positioni contingens inconueniens, denotat, neque enim actu, sed potentia in corpore adsunt, si certe adsunt puncta. Infinita autem sunt, quæ in potentia sunt puncta. Quare nec multitudo ex ipsis resultans numerus est, omnis enim numerus finitus est. Cū etiam illud sequatur, ut animam faciant potentia tantum, non actu in animatis esse. Subdit præterea & aliud absurdum inseparabilem sic fore a corpore animam, quod nec etiam his, qui hæc dicunt, per placet. Nisi diuiduntur lineæ in puncta. Hac enim uia separarentur animæ, si quidem in superficies, superficies in lineas, lineæ in puncta diuiderentur. Neque enim amplius cum continuitate erūt. Hæ uero diuisiones impossibiles sunt, quoniam puncta non partes linearum sunt, sed termini, lineæ aūt superficierum, superficies corporum.

Accidit autem, quemadmodum dicebamus, partim T.72 *quidem idem dicere, cum his, qui corpus tenue ipsam ponunt, partim uero quemadmodum* Democritus *moueri inquit ab anima, proprium absurdum. Si quidem enim anima in omni sentiente est, necessarium in ipso esse duo corpora, si corpus aliquod, anima.* His *uero, qui numerum dicunt in uno puncto, multa puncta, aut omne corpus animam habere.* Nisi *differens numerus adsit, & alius aliquis existentibus in corpore punctis.*

Contingetque moueri animal, *a numero.* Quemadmodum *&* Democritum *dicebamus id mouere.* Quid *enim refert sphæras dicere paruas, aut unitates magnas, aut omnino unitates, quæ ferantur? Vtroque enim modo necessarium mouere ipsum animal, quia ipsę moueantur.* T.73 Connectentibus *sane in idem, motum & numerum, tum hæc contingunt, tum & alia consimilia.* T.74 Non *enim solum diffinitionem animæ impossibile huiusmodi esse, uerum & accidens. Patet autem si quis niteretur ex hac ratione, passiones, atque opera animæ assignare, ut rationationes, sensus, uoluptates, dolores, quæque alia huiusmodi. Quemadmodum enim diximus, ne uaticinari quidem facile ex his.*

Adhuc prosequitur dicere, quoniam impossibilia acciderūt his qui animam dixerint esse numerum seipsum mouentem. Et primo quidem ea absurda, quæ contingunt, ex eo quod moueri eam dixerint, propria uero, eo quod dixerint, ipsam esse numerum. Cæterum quoniam hi soli iure eam moueri dicerent, existimarentq; qui eam corpus esse ponunt, communitatem istorum in istis inconuenientibus, & eorum, qui illam ponebant numerum esse seipsum mouentem assignat, præ oculisque ponit: at non secundum ipsum moueri, hoc enim iam dictum fuit. Sed per alias obiectiones. Qui enim illam dicunt animam esse corpus unum continuum, aut ignem, aut aerem, uel Cō.

quid aliud tenuissimarum, hoc illis contingit absurdum, ut duo corpora in eodem uelint esse. Mouens scilicet, & mota res, per totum enim uiuēs peragrat anima. Qui uero ipsam numerum esse ex unitatibus resultātem faciunt, illis id absurdi sequitur, ut duo puncta, uel plura etiam in eodem ponant. Et omnia quidem quæ sunt animæ puncta, in uno corporeo puncto erunt. Diuersa enim sunt animæ puncta, a corporis punctis: ne inde fateri cogamur, quoduis corpus animatum esse. Hi autem, qui numerum ex unitatibus resultantem ipsam esse dicunt, cōueniunt, & in eo absurdo, quod his accidit, qui corporum multitudinem ipsam esse faciunt, communicant. Dictum autem iam est, quod nam his eueniat absurdi, ut scilicet dicant aliquas animatas particulas mouentes esse, alias autem moueri, cum indifferentes sint. Consequi autem inquit & alia absurda, euenireque his, qui numerū, & motum coniungunt. Quæ etiam statim infert, ꝙ scilicet impossibile sit, atque adeo fieri nequit, ut animæ substantia talis sit, sed nec etiam possibile est hæc, quæ dicuntur, contingere, idest numerum. Neque enim quēadmodum dicebamus motum inesse animæ, & passionibus secundum accidens, eo quod corpus moueatur, sic etiam & numerum inesse dicemus. Qualem enim obsecro quis numerum ratiocinijs, alijsque animæ actionibus, aut passionibus traderet? Quauis enim ratione adaptare difficile est, quemadmodum etiam in ratione harmoniæ dixerat, si uidelicet numerum intelligeremus ex unitatibus. Quoniam huiusmodi passiones per se medietati animæ, quam Xenocrates per numerum seipsum mouentem notare uolebat, tum cum ad generationem tendit, insunt.

T.71 *Tribus autem assignatis modis, secundum quos diffiniunt animam, alii quidem maxime motiuum enuntiarunt eo quod seipsum moueat, alii corpus tenuissimarū partium, uel quod magis est incorporeum aliis. Hęc autem quas dubitationes, & contrarietates habeant fere percurrimus.*

Cō. Non idem est considerare aliquam substantiam, uel actionem, aut quamuis omnino proprietatem, & considerare modum, quo illa fit. Quod igitur anima motiua sit, atque his omnibus corporibus, quæ apparent sit magis incorporea, atque ea quæ animalium est, cognoscitiua sit, hæc quidem sensibilium solorum, hæc autem intelligibilium, ab his, qui hæc falsi sunt, accipit quidem, at non sic traditis modis ipsorum acquiescit. Non enim iccirco quia moueat seipsam, mouere, nec quia tenuissimum sit corpus, iccirco incorpoream magis ipsam dicendum est, nec quia ex elementis sit, iccirco res cognoscit, cum undequaque immobilis sit, pureq; incorporea, ac non per materiale, sed secundum formale principium cōsistat. Materialia autem sunt elementa ipsa. Quod igitur corporeo quouis mōtu non moueatur, & quod uita organi, quatenus organi effictrix incorporea sit, magisque etiam quæ organo utitur, ipsumque mouet, ac multo etiam magis intellectiua ipsa, iam determinauit, idque per rationes oppositum confutantes. In reliquis modo confutat eos, qui illam ex elementis constituebant, qđ ea ratione faciebant, ut Elementorum omnium, & ab ipsis compositorum. ob similitudinem cognitionem haberet. Neque enim Aristote. ea ratione uult animam cognoscere. Sed quandam quidem cognationem, & conuenientiam uult inter cognoscens & cognoscibile adesse: si quidem cognitio, quæ actu est, iuxta cognoscitiuum ipsum consistit, ea uero formalis est, non autem materialis. Quandoquidem, & cum cognoscibile ipsum, perinde, ac ipsum sensibile compositum sit, cognitio non consistit secundum materiam, aut materiam, & formam simul, sed iuxta eius tantum stat formam, ut pote quia cognitio actio est, non autem passio. Verum ea, quæ utitur organo tanquam coadiutore, non absque passione fit, cum ipsa passio non in ipsa consistat cognitione, sed in corpore. Ac tunc quidem iudicium in ipsam terminans formam, impassibilis est actio, præterea ex propria cognoscentis actione facta. Est enim quædam forma, quæ alicui extrinsecus secūdum actum aduenit. Veluti lumen aeri aduenit, non ex aliqua ipsius transmutatione factum: ut eius indicat præsentia, & absentia, nullum secum attrahens tempus. Quare etiam dicitur actus diaphani, siue transparentis. Et ita quidem innascitur, ut uita corpori, atque ut summatim dicam, forma materiæ innascitur, sed extrinsecus deuenit. Cognitiua autem actio, intus immoratur. Et ea quidem non est compositi ipsius, ut calefactiua potentia ipsius ignis. Actio enim in formam terminans, quæque indiuisibilis est, & tota in uno consistit instanti, ea non est diuisibilis, sed indiuisibilis substantiæ. Vnde principale est, purum quodcunque, ut pote quod ex formalis actionis fiet parte. Quod uero ex parte rationalis aut intellectiuæ stat, multo magis principale est, ac tum quidem maxime, cum corpore, ut non organo utitur. Quænam igitur est cognatio inter cognoscentem, & cognoscibile? Formalis, ut dictum fuit, tum ipsa uitalis, tum iudicatiua est: formalis autem omnium indicat, atque significat cum omnibus coniunctionem. Ac unitæ etiam sunt ultimæ formæ, tum quæ ipsius moueri principia sunt, tum quæ rerum motarum determinatrices sunt. Quæ uero cognoscitiuæ sunt formæ, cognoscitiuo modo ab inuicem perficiuntur. Sed ea quidem, quæ uere indiuisibilis est unitio, formis ipsis debetur. Rationalibus autem substātijs inest communicatio, unitioque per rationes facta. Nec enim rationes etiam ipsæ ab inuicem disiunctæ sunt, quoniam earum essentia in diuisione non est collocata, sed quadam in communione, remissa, & proxima saltem coniunctioni illi indiuisibili. Diuersæ autem, atque adeo uariæ sunt remissionis mensuræ. Aliæ enim cognoscentes per rationes intellectiuis formis proximas, uicinasque, modicam habent remissionem, condecentemque communionem. Aliæ autem contra, longius distant. At eæ quidem primarum formarum contemplationem exercent, ut pote per sui substantiam illis coniunctæ, neque omnino ad exteriora tendunt, sed & in seipsas, & in præstantiora quæuis deferuntur. Extremæ autem totæ ad exteriora delatæ, nec præstantiora, nec seipsas, sed res tantum extrinsecus positas percipiunt. Quibus & ipsis media ipsa cognata sunt, non quia ceu eadem sint, sed quia inter ultima sint media. Vt e contra, cum media priores contemplentur formas, cognatio ea, ac conuenientia est, ut secundis adest cum primis. Non igitur mutuam cognoscentis & cognoscibilis cognationem, e medio subducit Aristote. sed non ex necessitate cognationem in idemptitate ponit esse, aut similitudine. Neque enim animam pari modo uult comparari cum illis separatis caussis, ut amicitiæ, & discordiæ, nec subiectis his quatuor elementis. Quomodo igitur hæc, cum materialia sint, cognoscet? quoniam & hæc per physicas determinantur diffinitiones, quibusdem cognata est animæ ipsius diffinitio, & ratio. Si autem quodcunque susceptiuum cognate sese habere debet cum innascente sibi forma, & forma cum recepraculo ipso, utique & materia etiam ipsa cognationem cum formis, & rationibus habebit, obscura, & latenti quadam significatione, & formæ ipsæ cum materia, sed per præstantiam diffinitiuam, determinatiuamque, ac per compræhensiuum, simul & unitiuum principium. Propria autem est unitis rebus unitio, & compræhensis compræhensio. Non igitur res ipsæ, quæ cognoscuntur, in animæ sunt substantia, sed tantum formales proprietates cognatæ cum illis, magis autem formales in intellectu sunt, rationales autem in anima ipsa: diuersæ præterea in diuersis. In ipso enim intel-

lectu,

lectu, secundum formas, quæ insunt ei, secundorum ad est cognitio: In anima uero ipsa per rationes, quæ in ipsa sunt iuxta cognoscibile quodq; proprie prolatas. Hæc autem una cum ipsius philosophi uerbis procedentes contemplabimur.

Restat modo inquirere, quomodo hoc dicitur, ipsam ex elementis esse, inquiunt enim, ut tum sentiat entia ipsa, & unumquodque cognoscat. Necessarium autem est, ut multa, eaque impossibilia contingant huic sermoni. Ponunt enim simile a simili cognosci, tanquam si animam res posuissent. Non sunt autem solæ hæ, multæ immo, & diuersæ. Magis autem fortassis infinitæ numero, quæ ex his. Ex quibus quidem igitur est unaquæque harum, cognoscere animam, atque sentire. Sed uniuersum quonam cognoscet, aut sentiet, ut quid Deus, aut homo, aut caro, aut os.

Nam cum Aristote. nolit res ipsas animæ inesse, positionis inconuenientiam, præcipue in corporibus demonstrat, quod scilicet haud necessum sit in ipsa ponere quatuor elementa sola, sed & multa etiam alia, uidelicet, omnia composita. Non enim ex elementis solis, sed etiam secundum compositionis modum, & rationem cognoscitur. Oportet igitur & cuiusque elementi rationem ei inesse, ad hoc ut uniuersum hoc, idest compositum ipsum cognoscat. Inquit autem deum ipsum ex elementis compositum ex Empedoclis esse sententia, et ipsum etiam sphærum. Terra uero iucunda, amabilisque fuit dicta, hoc est concinna, tanquam cubus ex Pythagorica traditione, aut institutione. Quoniam enim cubus duodecim habet latera, octo angulos, sex superficies, faciatq; harmonicam proportionem, iccirco ipsum harmoniam appellabant. Vascula autem a Græcis choana appellata, a poeta ea dicuntur, in quibus fit mixtorum temperatura. Pone in choanis, inquit uiginti, omnesque impleas. Quæ quidem uascula, uocauit ampla, ut pote lata, propter spatiosum capiendi locum. Ad generationem uero ossium, quatuor ignis commiscet parteis, propter sic cum fortassis, albumque colorem, cum plurimum ignis ipsa in se continere diceret, duas uero terræ commiscebat parteis, atque unam aeris, aquæ similiter unam. Quas sane ambas nuncupat fluentem splendorem, atque ideo quidem fluentem nominat, ob humiditatem, a fluendo, & labendo, splendorem aūt, ut pote perspicuum.

Similiter autem & bonum, & non bonum. Eodēq; modo & in aliis.

Absurdum quidem est, quæuis omnino corpuscula in anima esse dicere, longe autem absurdius ea infinita esse dicere: eo quod composita etiam ipsa secundum formam, humanæ intellectioni incomprænhensibilia sint, ac multo magis ponere priuationes in formali, uel rationali substantia. Priuatio enim ei inest, quod acquisitio modo rationes suscipere potest. At non illa in re, quæ sui ex natura ipsas habet, at nec multo magis in substantia a rationibus ipsis perfecta subsistet. Neque enim formæ generabilium rerum determinatrices sunt priuatio, sed priuationem efficiunt. Hæ quidem, ut subsistentes, cognoscitiuæ aūt cognoscendo, eo quod bonum ipsum in primis gnoscant. Quando autem generabile est bonum, tum norunt ipsum, ut pote nonnunquam remissum, tum & ipsæ ex remissione cognitionis boni ipsius, cognoscunt malum. Veluti uisus uidet tenebras, non per occursum talem, qualem lumen ipsum obijcit sensui, sed ideo quia non contemplatur lumen. si uero quouis cognoscibilia modo in anima quis poneret, non in ipsa tantum bonum erit, sed etiam & non bonum. Simili etiam modo & in aliȷs. Etenim & aliarum quoque formarum priuationes inerunt.

Præterea cum multipliciter dicatur ipsum ens. (Significat enim id quidem hoc aliquid. Illud uero quantum, aut quale, aut & aliquod aliud ex diuisis generibus) utrum ex omnibus erit anima, aut non? Sed non uidentur communia omnium esse elementa. Nunquid igitur quæuis substantia ex his solis? Quomodo igitur & aliorum unumquodque cognoscit? An dicent uniuscuiusque generis esse elementa, & principia propriæ, ex quibus constet? Erit itaque & quantum, & quale, & substantia. At impossibile ex quanti elementis substantiam esse, & non quantum. His inter alios sic dicentibus, hæc, huiusmodique alia contingunt. T.78

Cō. Elementa cuiusque generis appellat ea, quæ communiter omnibus his, quæ sub illo sunt genere, insunt, nequaquam uero alicui alteri, ut substantię ipsius est proprium, esse fundamentum & sedes, & non in subiecto esse, & qđ sit sui ipsius sedes, & subiectum, minimeque ad sui essentiam indigeat accidentibus. Quare eadem, & una numero contrariorum est susceptiua. Quanti autem mensura est & tantum, æqualitatisque, & inæqualitatis susceptiuum, quodque ad finem, aut infinitum attingit, quanti est. Ipsius autem, qualis, est efformatiuum ipsum, tale, simile, dissimileque. Communia autem decem generum sunt quæcunque sunt entium elementa, sed nō uniuoce de omnibus dicta. Quare nunc temporis, inquit, non uidentur esse communia, sed ut, quæ ab uno ueniant, & ad unum referuntur. Quapropter si ipsa cognoscibilia cognoscenti insunt, multipliciter oportet communia ipsa inesse, decemque modis, quot etiam communia. Quod si per rationum cognationem cum ipsis inerunt, sufficit una idemptitatis ratio, ut idem ipsum ubique loci inde dignoscat. Neque enim unius solius uniuoce dicti una est scientia, sed & eius, quod ab uno uenit, & ad unum refertur. Quemadmodum sane clarius hæc in Metaphysicis libris discussa sunt. Veluti etiam ipsius salubris, medicinalis scientia est, licet salubre multipliciter dicatur. Si quis rursus ipsa cognoscibilium elementa, diceret animæ inesse, anima ipsa erit non tantū, substantia sed & quale, & quantum, cæteraq; etiam genera. Rationalis autem ad omnia, uniuersaq; proprietas, nil impeditur, ut substantialis sit.

Absurdum autem est dicere quidem simile impassibile esse a simili, simile autem sentire simile, simileq; a simili cognosci. T.79

In aliȷs quoq; fuit determinatum, quod id quod actu, & omnino simile est, non patitur a simili, ut calidum a calido, & similiter siccum a sicco. Sic sane, quod cognoscitiuum est, a cognoscibili patitur, sed non a cognoscitiuo, licet nonnunquam etiam ab ipso. Etenim cognoscitiuum est cognoscibile, sicut cognoscibile cognoscitiuum existit, & nonnūquā, ut cognoscitiuum cognoscit. Quapropter non simpliciter per similitudinem cognitio fit illa. Cō.

Ipsum autem sentire, pati quoddam, & moueri ponunt.

Cum pati ipsum nō tantū in corporis affectione cōstet,

ſed etiam in ipſo iudicio, & in affectione etiam forſan formæ ſenſibilis, quæ ratione a ſenſitiua portione differt, iccirco fit, atque abſoluitur per ſenſitiuam actionẽ, cum ſit quoddam facere, atq; operari.

Similiter autem & ipſum intelligere, & cognoſcere. Verum cum multas dubitationes, atq; difficultates habeat dicere quemadmodum Empedocles, quod corporeis elementis quælibet cognoſcuntur, & ratione ſimilis, confirmat, quod nunc fuit dictum. Quæcunq;.n. inſunt in animalium corporibus ſimpliciter ex terra, ut oſſa, nerui, capilli, nihil ſentire uidentur. Quare ne-
T.80 *que ſimilia. Atqui conueniens id erat. Prꝫterea uero unicuique principiorum ignorantia potius, quam ſcientia inerit. Cognoſcet quidem enim unumquodq;. Multa autem ignorabit, omnia nanq; alia. Contingit præterea Empedocli & imperitiſsimum eſſe Deum. Solus nanque ex elementis unum non cognoſcit, diſcordiam, mortalia autem omnia, ex omnibus enim unumquodque conſtat.*

Cō. Per uerbum, cognoſcere, intelligit illud cognoſcere, ex quo ipſa ſcientia pati, acquirique poſsit. Atq; ipſa quidem facere, & pati quoddam ſunt. Entia enim per ipſum cognoſcendi actum cognoſcere, facere quoddam eſſet, pati autem eſſet ob perfectionem eam, quæ ab intelligibili uel ſcibili deuenit. Verum immaterialia quidem in quibus in idem ſubiecto concurrunt, & cognoſcere, & cognoſci, contingit ſimul & in ſeipſa facere, & a ſeipſis pati: non ea quidem ratione, qua ſimilia ſibi ipſis ſunt, ſed qua quodam modo ratione ſunt diſsimilia, quoniam tum ſeipſa cognoſcere ualẽt, tũ ſibi ipſis cognoſcibilia ſunt. In his uero, quæ materialia ſunt, non in idem cognoſcibile & cognoſcitiuum concurrunt, ut poſt in tertio dicet. Sed & ſubiecto, & ratione ſeparata, ſeiunctaque ſunt. Non igitur ignis ab igne cognoſcitur, cognoſcibilis enim eſt ignis, ſed non qui cognoſcẽdi poteſtatem habeat. Quod autem non in idem concurrant ambo, teſtantur ea etiam quæ manifeſte apparent. Si enim terra cognouiſſet, terreſtriores utique & ipſæ partes cognoſcitiuam habuiſſent potentiam, cum tamen ex terreſtrioribus corporibus nullum ſentiat. Ea uera in particula, confirmat autem, quod
31 nunc dictum eſt, id ita intelligẽdum eſt pro eo quod eſt, quod nunc dicendum eſt. Quemadmodum optime notat coniunctio, enim, ubique rationis notam inferens. Neruos præterea, in his quæ ſenſu carẽt, collocat, ut qui uoluerit ſpiritum in tactu ipſo ſenſorium eſſe. Cætera quæ ſequuntur argumenta, clara ſunt. Quod enim uere principium eſt ſeipſum cognoſcere poteſt, ac quia hoc idem eſt, principium exiſtit, ac per ſeipſum quidem cætera omnia, quæ a ſe principium ducunt, per cauſſalem omnium rerũ cõpræhenſionẽ, cognoſcere poteſt. His aũt qui principia ita diuidunt, hiſq;, qui per ſimilitudinẽ ipſam cognitionem inducunt fieri, ꝯtingit, unius ſolius cognitionẽ cuiuis aſsignare principio, reliquorum aũt oĩum ignorantiam. Principiatæ uero rei, eique quod ex ipſis componitur, contingit aſsignare omnium rerum cognitionem, præterquam ſphæri. Quem Empedocles deum eſſe celebrat. Ipſe enim ſolus inter compoſita non cognoſcet diſcordiam, quoniam ex ipſa non componitur.

T.81 *Omnino autem quam ob cauſſam non omnia Entia habent animam? Quoniam omne uel elementum, uel quod ex uno elemento, uel ex pluribus, uel omnibus. Neceſſarium enim eſt unum quid cognoſcere, uel aliqua uel omnia.*

Quoniam intellectus, & anima cognoſcitiuam habent potentiam, cognoſcitiuamque etiam potentiam habent elementa, quæque ex ipſis componuntur, oppoſitum quoque uerum erit, quod ſcilicet omne elementum, uel quod ex elementis eſt, anima uel intellectus ſit. An igitur hæc quatenus cognoſcitiua ſunt, habent? Quandoquidem non alia ratione, quam per cognoſcitiuam portionem determinata ſunt: cognoſcitiuam autem portionem elementis, inquiunt, per ſe ineſſe. Cō.

Dubitare autem quiſpiam poſſet, quidnam ſit id, quod ipſa uniat, materia enim elementa uidentur. Maxime enim proprium id, quod continet, quod cũque ſit. T.82

Corpus omne, licet ſimplex, uel compoſitum ſit, ueluti non per ſeipſum, aut a ſeipſo ſuum habet eſſe, ſed per alterum quid formale, uel ab alia aut actiua, aut perfectiua, finalique cauſſa, ſic etiam ipſum unum, quatenus formale habet in ſe, a ſubiectiua etiam conſiſtit cauſſa. Vnde & quod compoſita ipſa unit, forma eſt, ut ſecundum quod, effectiua uero cauſſa, ut a quo. Principalior autem, maximeque propria eſt cauſſa ipſius eſſe, & coniungere, his, quæ perficiuntur, copulanturque. Elementa autem perficiuntur, & copulantur, uniunturque. Quod quidem denotat in ipſis animalibus ipſum contineri ab anima. Principalius ergo elementis principium eſt anima ipſa. Elementa enim ut materia ſunt. Anima autem forma, & ut efficiens: ita quidem, ut quæ eſt uiuentis corporis effictrix anima, ut formæ ſit, quæ uero organo, ſiue inſtrumento utitur, dicatur efficiens. Cō.

Anima uero eſſe aliquid melius, & principalius, impoſsibile. Adhuc autem impoſsibilius, intellectu. Maxime enim rationabile eſt, hunc antiquiſsimum eſſe, & priorem ſecundum naturam. Elementa uero inquiunt, prima Entium eſſe.

Intelligendum, de anima rationali, ipſa enim ea eſt, quæ ineſt, antiquiorque eſt, ob rationis ipſius conſequelam. Id quod denotat illud, maxime rationabile: eo quod innaſcatur, adſitque, nec corrumpatur, ueluti prius eſt dictum: & propria ſecundum naturam eſt. Maxime enim propria eſt cauſſa, quæ eſt tum ipſius fieri, tum etiam eſſe ſeiunctim, ſeparatimque cauſſa. Non ſane igitur bene quidam corporea colunt elementa ut prima entium principia. Per quæ etiam demonſtrauit quomodo anima cognoſcit, quoniam ut forma cognoſcitiua eſt. Quare etiam ipſius cum cognoſcibilibus conuenientia non materialis eſt, ſed formalis intelligenda eſt affinitas, ſiue cognatio.

Omnes autem & qui quia cognoſcit, atq; ſentit anima entia, ex elementis ipſam dicentes eſſe, quiq; ipſam eſſe maxime mobilem, non de omni dicunt anima. Neque enim ſentientia quæuis motiua ſunt. Apparent enim quꝫdam ſtabilia animalia eſſe ſecundum locum. Attamen uidetur hoc ſolo ex motibus mouere anima ipſum animal. T.83

Intentio præſentium uerborum in his eſt oſtẽdere, qđ aliquid quidem eſt, quod cõmuniter omni ineſt aĩæ, non uniuoce tamen, inquam, ſed ut ea, quæ ab uno, uocantur. Quemadmodum, ens, bonum, ſalubre, uel motus. Huiuſmodi enim quid adeſſe oportet, quod omni inſit Cō.

animæ

animæ: per quod & inuicem communicent, colligenturq; & ab alijs separentur. Intentioq; est ostendere, q᷑ huiuscemodi commune ab antiquis non sit traditum. Neque cognoscendi potestas, nec sentiendi, nec per locũ mouendi cuius inest animæ. Per id uero, quod cognoscendi potestatem dixit, uidetur intelligere, cognoscitiuam facultatem, quæ cum ratione coniungitur. Quare paulo post inferius hanc potentiam, intellectum uocat. At licet mouendi uis per locum, tamen motiua simpliciter uis uidebitur omni inesse. Etenim uegetatiuæ ut in plantis auctiua inest uirtus cui mouendi secundum quãtum uis adest. Verum inquit, uidetur anima mouere animal locali solo motu, quoniam nulla exteriori re utens, illud ita mouet. Veluti auctiua potentia utitur cibis, qui externi sunt. Nunq̃d autem sic dixit, quoniam facultas uegetans, ut in plantis, non plane manifeste habet terminum a quo, sed magis declinet ad eum, qui est secundum quem: atq; ideo quidem est natura? Etenim natura est principium ipsius moueri, & pati, adeo ut in his, quæ nutriuntur, id quod per seipsum mouet, ipsum subsistens sit. Veluti in his etiam, quæ secundum naturam mouentur, perspicuus est, manifestusq; motus ille existit, qui ab anima uenit, eo quod per impetum fiat.

Similiter autem & quicunque mentem, & sensitiuam potentiam ex elementis faciunt. Videntur nanq; *plantę uiuere, cum non habeant lationem, aut sensum, animantiumq; multa cogitationem non habere.*

Eadem enim ratione neque hi de omni loquebant᷑ anima, neq; enim irrationalia animalia cogitationem, discursumue in se habent (cogitationem autem, intellectum nũc temporis uocat, idemq; intelligit: ut inde rationalem indicaret uitam) nec plantæ sensum aut localem motum, atq; ideo inde asseruit, quod qui motiuam per locum potentiam ipsi assignauerunt, hi non de omni intelligebant, & dicebant.

Si autem aliquis & hæc concederet, poneret intellectum esse aliquam animæ partem, eodẽq; modo & sensitiuam portionem, nec etiam sic dicerent uniuersaliter de omni anima, nec tota, nec de una. Hoc autem *passus est & in orphicis uersibus sermo.* Inquit enim animam *ex toto ingredi, spirantibus delatam a uentis.* Non *possibile sane est plantis hoc contingere, nec animalium nonnullis, siquidem non omnia respirant.* Hoc *autem latuit eos, qui sic opinati sunt.*

Quoniam fabulosius paulo, ut ipse dixit, Pythagorici, uel ipsa etiam irrationalia, uidebãtur rationalibus etiã animis animata facere, nonnulli etiam ipsas plantas, ut Empedocles, sic sane & localis, quæq; per locum fit motiua potestas, & sensitiua, præterea etiam intellectiua omnibus, adaptari potuisset, hac sane ratione inquit, siquis & hæc, quæ certe absurda sunt, concederet, ut cuiusuis animæ portio esset, sensitiua & intellectiua potentia, neque tamen sic uniuersaliter de omni loquerentur anima, cum autem quadam ratione dixit, de omni, iccirco seipsum exponens, subiunxit. nec de tota, nec de una utpote quia quæuis anima plureis habeat potentias, de quibus nullam profecto fecere mentionem. Constat etiam quod qui animam dixerant ab animalibus per respirationẽ trahi, nec ipsi de omni loquebantur anima. Neque enim quoduis animal, nec planta ulla respirat. Orpheus autem uisus est corporum aptitudinem ad uitam, respirationem appellare. Totales autẽ uniuersalesque motiuas caussas, uentos appellare uidetur, sine quibus neutiquã particulares caussæ apta corpora, animata facere possent. Hoc autem inquit eos latuit, non omnia scilicet respirare, cum re uera existimassent quæuis uiuentia per respirationem animata fieri.

Siquidem oportet animam ex elementis facere, nihil oportet ex omnibus. Sufficit enim altera pars contrarietatis, ad seipsum iudicãdum, & oppositum. Etenim *per rectum, & ipsum, & curuum cognoscimus. Iudex enim utriusq; est regula. Curuũ uero nec suiipsius, nec recti.*

Cognationem eam animæ cum cognoscibilibus, per quam cognoscit, non ex elementis esse, sed formalem, & principalem inter materialia, ipsisque superioremque esse, uniformemque, ut pote indiuisibilem (unde & elemẽta ea, quæ insunt animatis, inuicem copulat, & unit) iam est explicatum. Nunc autem addit, quoniam quamuis oportuerat ex elementis ipsam facere, ut inde seruaretur cognatio cum cognoscibilibus, non ex omnibus tamen oportuisset. Contrariorum enim alterum sufficit, tum ad iudicandum seipsum, tum ad iudicãdum oppositum. Hoc autem non simpliciter, ut ego puto, uerum est: sed cum alterius priuatio sit. Per formam enim priuatio cognoscitur, ut per sanitatem morbus. Quandoquidem quæuis priuatio est in imperfecta formæ significatione, cuius priuatio est: atque absentia est posita in significatione perfectionis ipsius formæ. Per rationem igitur ipsius formæ, significationem ipsius, cognoscam, & absentiam. Vbi uero utræq; formæ sint contrariæ, qua ratione per alteram alteram cognoscam, cum & ipsa proprietatis caussam inducat, ac non per alteram quandam, sed per se cognitionem præstet, atque cognoscatur? Verum cum Aristo. consueuerit appellare frigidum esse calidi priuationem, si quis hæc poneret elementa, cogitur dicere, sufficere calidum in anima esse, ad cognoscendum etiam suum contrarium. Id autem exemplis utens manifestius declarat, accipiens rectum pro forma, curuum autem pro priuatione. Quare nec curuum seipsum cognoscere inquit, nec etiam rectum. Rectũ uero ipsum utraq;. Si igitur & curuum ipsum ut forma assumatur, ut ipsum circulare, haud per rectam regulam, ut circulare cognoscetur, sed tantum, quoniam non est rectum. Sic per circularem mensuram ei congruentem, noscemus etiam circulare ipsum per se, & rectum, tanquam non circulare, uult autem per hæc etiam notare, cognitionem, formalem actionem esse.

At uero nonnulli in toto ipsam cõmixtã inquiunt. T.86

Quamuis in primis principalis eius fuisset a principio suæ enarrationis intentio de mortalium animalium anima tractare, nihilominus de cœlesti etiam iam fecit uerba, ut quæ nulla cum magnitudine, atq; intellectiua sit, ut que seiunctim, separabilique modo corpori adsit, at non ut Plato censet, corpori commixta. Ac nunc quemadmodum animæ, quæ & ipsæ uiuificant, totis adsint elemẽtis, demonstrat. Quoniam adsunt, non quia misceantur, ueluti ipsæ nostræ animæ delatæ & defluẽtes in corpora, eorum fiunt, euaduntque animæ. Et quia non adsunt hisce apparentibus ipsorum elementorum corporibus materialibus, non inquam, adsunt primo, & principaliter, ueluti nec nostræ capillis, aut ossibus. Ideo fit, ut nec aer ipse, animal per se dicendus sit, attamen uiuit, cum insit anima. Per quæ simul imperfectionem harum animarum, respectu cœlestis demonstrat, ut quæ usque ad elementa generabilia, & corruptibilia deueniant, quæ in omnibus, ac per omnes parteis, sui ipsorum sunt portiones. Simul & ut denotaret, quodnam ipsarum momentum aut portio, respectu nostrarum præstaret, antecelleretque. Quoniam sui cum illę sint iuris, uel ipsa etiam elementa uiuificant. Quod autem ad corpora declinent

deueniantq; aiæ, commixtio declarat. Qua quidē rōne, inquit in toto esse, ut quia in partibus cōmixtio adsit.

Vnde fortassis & Thales opinatus est omnia deis plena esse.

Quod quidem omnia sint plena deo, ut creatore, bene factore, & omnia continente, nullus profecto dubitaret. Neque enim id intelligit. Neq; illud uerbum, forsan, hac de ratione dixit, sed eius caussa quod dixerat mixtā esse. Fortassis enim Thales iccirco dixit, opinatusq; est omnia dijs referta esse, eo q commixti sint, id quod absurdum & in conueniens est.

Id autem habet aliquas dubitationes. quam nam. n. ob caussam cum in aere, uel in igne sit anima, non facit animal? In mixtis uero, & propter hæc præstantior in his esse uidetur.

Propositarum rerum ueritatē, quemadmodum cōsueuit, pbs præ oculis ponit per dubitationes. Quarum una ea est, cur cum corpus nostrum, cōpositum cum sit, per aiæ presentiam aial fit, nō sic aūt ignis ipse uidetur animatus fieri ab anima, quæ præstantior reuera vr. Nostrum siquidem corpus, totum corruptibile, ignis uero corpus corruptibile tm̄ per parteis est; perinde, ac alterum eorū particulare sit, alterum uero uniuersum & totum esset. Si igitur totū melius est particulari, summatimq; id qd' per totum perpetuum existit, melius nobiliusq; est eo, quod undequaq; corruptibile existit, cognateq;, & approprie aiæ corporibus innascuntur, ut iam est determinatum, planum quod & quæ aia ignem uiuum, animatūq; facit, melior, nobiliorq; est aia nostra. Qūo igitur non aial est? An ideo, quia præstantior est anima? In primis enim ex Platonis sententia etiam, non eo in loco cōpositio fit ex anima, & corpore, sed aia in seipsa manente, corpus ipsius aiæ efficitur. Animal uero per cōpositionem fit. Secūdo quoq; quia non hic, qui apparet ignis, principaliter illius aiæ uehiculum est, uerum præstātior quidam, qui & ipse ex cœlesti consistit compositione, quāuis in secunda perfectione. Si quis aūt hoc idem, & in nobis esse diceret, is norit, quod et in nobis uehiculum illud præstantius una cum aia ipsa in mortale corpus præparatum est ut ex omnibus conficiatur. In illis autē, quod apparet, id depēdet a nobiliori, & præstantiori, ac mediante illo id quoque animatum fit. Non sic tn̄ ambo ad unius compositionē cōcurrunt. Non igitur, quod per se aial apparet, ex oībus conficitur, qm̄ non sua ex perfectione, sed quia a præstantiori dependeat, uiuit, & quia omnino ut pars est: licet qs concederet unum ex omnibus fieri.

Inquireret enim aliquis, & quā nam ob caussam quæ est in aere anima iis, quæ in animalibus sunt, nobilior sit, & magis immortalis.

Non inquirit an sit præstantior, sed quam nā ob cām sit præstantior. Etenim dictum est, qd' uidetur nobilior. At nec præterea dubitationem fecit, cur ita uideatur, sed cur ita est: ut quia ita quidem sit, sed cā debeat in cōmuni inuestigari: at potius quodāmodo iam ab ipso dicta fuerit, tum, cum contra illos, qui ipsam mixtam esse aīam asseruerant arguebat, uel etiam, quia ignē non appellandū censet aīal. Constat. n. atq; adeo manifestum est, quod qa propter separabilem eius præsentiam nō commiscet' cum corpore, neq; compositum ullum cum eo perficit, præstātior ea est, quæ commiscetur, cōponitq; aliquid unū cum corpore. Atq; ea est illius præstantioris caussa, quæ abstracte citraq; ullam declinationem ad inferiora, uilioraq; corpora, depēdentia corpora uiuificat. Magis aūt immortalis est, nō ut ea mortali quæ in aīalibus est, immortalius enim est, ut albius albo albius. Sed quia sit uniuersarum rerum, & totarum anima, cū immortalitatis mensura longe præstantiori. Vnde & Plato ipse animas nostras æqui-uoce cum immortalibus appellare cōsueuit, ac mulio magis ipsam uitæ formam, & deum etiam ipsum immortale esse inquit.

Contingit autem utroque modo absurdum, & in conueniens. T. 17

Dicere enim ignem, aut aerem aīal esse, absurdissimum profecto est, eo qm̄ animal cōponatur ex corpore, & aia cum ipso. s. commixta & ad ipsum declinante, & a seipsa quodammodo recedente. Incōueniens igitur, absurdūq; est, non quia totus ignis, aut aer non uiuat, sed quia totarū rerum animas perinde ac nostras distensas, dilatarasq; faciunt, nec ut nostras, dissolubiles unquā, sed priuatim hec patientes. Quod absurdum est. Ac manifeste quidem id de cœlesti anima fuit dictum, ut pote contingens illis, qui ipsam cum corpore complicant. Cō.

Etenim dicere animal ignem, aut aerē ualde absurdum est, & non dicere aīalia, cum insit anima.

Omnino. n. animal est, quod ex corpore, & anima resultat inexistente. Manifestum enim est, q non adhuc separabilis permanet, si quidem corpori inest, cūq; ipso et uiuit, & operatur. Quare obseruandum est, ut eam inesse dicamus, hac tn̄ cum appendice, ut separabiliter adsit. Atque ea quidem tota uiuere ponendum est, non ita tn̄ ut animalia sint ob iam prædictas caussas.

Absurdum existimare autem uisi sunt, aīam esse in his, quoniam totum cum partibus est uniforme. T. 18

Ostendit caussam erroris multorum, qua sane dicāt tota ipsa sic uiuere, nempe quia anima ipsis inest sed non ut quæ separabiliter ipsa uiuificet. Quoniam enim intuebantur aerem, qui in nobis est, similarium esse cum toto aere partium, pariter existimarunt, hunc, atq; illū a simili semper anima fieri animatum huic igitur, & illi dicebant aīam inesse. Deinde subdit statim, quod ijs cōtingit, absurdum. Cō.

Quare necessum est illis, etiam dicere, animam cum particulis uniformem esse.

Etenim si quia toti aeri inest anima, uiuificat ipsum, uique & ipsa habebit particulas, quæ partium, idest particularium sunt corporum. Ipsius enim erunt portiones, ut quæ facultas corpore, ut instrumento utitur, nec ea tantum quæ separabilis est, sed & sensitiua ipsa etiam, & imaginatiua, quin & ipsa etiam ira, & cupiditas. His nanq; facultatibus animæ non separabiliter uiuificanti, sed corporibus inexistenti opus est. Erit igitur tum totius aeris, tū particulæ uniformis anima.

Si quia recipiant aliquid continentis in animalibus, animata animalia fiunt. Sin autem aer dissipatus, uniformis. Anima uero dissimilium partium. Quod aliquid quidem eius inerit, patet, aliud autem non inerit. Necessarium igitur ipsam, aut similium esse partium, aut non inesse in quauis particula uniuersi. Manifestum itaq; ex his, quæ dicta sunt, quemadmodum neq; ipsum cognoscere inest animæ, quia ex elementis sit, neq; moueri ipsam pulchre, neque uere dicitur.

Si aliqua animæ particula ipsius ambientis accepta, tanquam oēm uitæ obtinens proprietatem, quam & ipsa habebat, atq; adeo diuidatur, ut in particularius adhuc corpus reducatur, ueluti & ipsius aeris oēm proprietatē, quā & totus obtinet aer, particula continens, superatur tantum eo, quod particularis sit: si igitur sic se habet, & quæ in aīalibus est anima cum ea, quæ in elementis est, utiq; cū ipsa uniformis esset. Qm̄ igitur hæc non intellectiua tantum est, sed et passiua etiam, illa quoq; similiter se haberet. Quod si hæc absurda sunt, qm̄ totorum ipsorum animas

facile pati ponamus, & non aliquando dissolubiles, animisque illis particularibus ad deteriora delatis similes facimus, ac propterea in sola illę positae sint intellectione, manifestum quod non similiter anima totius aeris sese habebit cum anima particulari, quemadmodum aer ipse cum proprijs partibus, hic enim cum partibus uniformis est. Anima uero ipsius totius, dissimilis est cum partibus formae. Quod si hoc uerum est, id quidem ipsis inerit, hoc aũt non inerit. At quia non oĩno totius anima cũ ea, quę partium est, aequiuoce stat, aliquid certe commune habebit, licet ipsum cõmune sit, ut ea, quae ab uno deueniunt. Verum quia particularum anima magis exuberat passionibus, hoc quidem ipsius aĩae inest in totis, id aũt non inest. Intellectiua enim sola adest facultas. Verum licet ea, quae in totis est, eadem sit, neque tamen fieri põt, „ quin & ipsa patiendi insit uirtus. Quare pulchre sane con„ cludit, inquiens, aut similium esse partium. Ea enim, quę „ totius est, & quae partium eadem habebit. Aut non ines„ se in quauis particula uniuersi, per uerbum aũt uniuersi, „ non intelligit, uniuersum aerem, sed mundum ipsum, ut pote quia, quae anima in compositis inest, ea etiam in animalibus indita est, ob contactum cum corpore factum, tum cum ordine, tum etiam declinatione, atq; irruptione constantẽ. Quae uero in coelo reperitur, atq; in ipsis totis, quae sane uniuersi appellauit parteis, non eis inest, uerum ipsa separabiliter uiuificat. Sic quidẽ mihi uisum est Aristotelicum erigere contextum, quam q uoluerit, & tenuerit elementa uita carere.

„ *Quoniam autem cognoscere, animae est, & ipsum sentire, & opinari, adhuc autem ipsum cupere, cogitare, & omnino appetitiones.* Fit etiam motus animalibus *ab anima secundum locum.* Praeterea uero augmen*tum, uigor, & corruptio, utrum toti animae horum quoduis inest?*

Quaesitum ipsum est tale. Vtrum sit quouis in animali una anima, uel plures: quandoquidem & ipsius actiones cum plures sunt, tum etiam multiformes. Ac si una quidem est, utrum composita est ex pluribus substantijs, uel simplex quidem sit, multas uero in se contineat potẽtias, atq; adeo multitudo actionum inde resultet. Neque enim multae substantiae disiunctae erunt & quae nõ unius animae sunt complementa. Quandoquidem, ueluti unum est corpus, & ipsum aĩal unum, necessum est & animam esse unam. Praeterea id minime unum esset, quod exempli gratia dicat, ego intellexi, ego sensi, iratus sum, atque concupiui, nisi una sit quodam modo anima ipsa. Quod quidem igitur una sit, planum est. Verum nunquid iuxta sui substantiam simplex est, potentijs autem multiplex facta, an & ex sui etiam substantia multiplex? Fortassis.n. si simplex sit, & potentia, & actio simplex est (quemadmodum rationalis ipsius, rationalis potentia, et actio) aut in substantia etiam multiplex. Quod si hoc est, utrum intellectiua portio cum passiua, et nutritiua connata est, aut in illa ad corpus coniunctione & declinatione haec tum ac quirit, atque ex pluribus fit potentijs uitalibus facta una, quemadmodum etiam ex aĩa unum fit animal, quamuis non ita semper nos congeniti, & comproducti simus, sed tm̃ aliquando. Quod si ita est, igitur praeexistentibus quidem diuersis uitis con generatio & coniunctio aliquando fit, uel quibusdam etiam tandem factis. Quod si sic semper sint, utrum & reliquae potentiae separantur a corpore ob ipsum intellectum, an intellectus ob reliquas potentias inseparabiles est? Confert deinde praesens caput ad cognoscendum, quomodo corpora ipsa aĩata fiant. An a tota quidem anima, an ab aliqua ipsius potẽtia. Ac si qui dem a tota, an secundum aliquã particulam, alij adest parti, atque alij, an tota ubi uis. Aut tota secundum omnes parteis, aut tota quidem adsit, nõ tamen per omneis parteis, & potẽtias inest, neq;.n. per eas, quae separabiles sunt, inesse uerum est. Manifeste igitur Plato rationali uitę, quã immortalem appellat, subtexi inquit eã, quae passiua est, ab ipso mortalem uitae spẽm nominatam. Nec quidẽ aliter Aristo. ut ego cẽseo, sensit. Qui separabilem quidem aĩae portionem nouit, eamq; corpore non uti ut instrumẽto, neq; comprahẽdentem aliquam corporis particulam, cessantemq; nonnunquam ab illa irruptione ad exteriora facta, inq; sui ipsius substantiam actiones suas contrahentem, separatamq; hanc solam eam esse, quae uere sit, reliquam uero quamuis aĩam, in separabilẽ esse dixit, unaque cum corpore semper agere. Non.n. ipsius animae, sed cõpositi sunt, tum passiones, tum opera: ut sensus, imaginationes, irae, quaeq; reliquae rationis cõpotes, corpore utuntur coadiuuante, quas discursiuas appellare cõsueuit: quae perinde, ac quae separabiles sunt, cum scientiae cõparatione, & acquisitione contemplantur, & intelligunt. Nõ igitur in perfecta separatione ulla ex utrisq; consistit. Neque enim amplius omnino separata esse potest, quandoquidem et manifeste etiam fuit dictum de intellectu ipso, uidelicet separata autem est eius tãtum portio ea, quae uere est, ac uere esse dicitur, inde adeo, ut intellectiua eius pars tantum remaneat. cum uero intells ad ea, quae extrinsecus sunt posita, defertur, tum temporis etiam in uita, quae foras tendit, connascitur eius coniunctio, atq; unitio cum alijs potentijs. Sed ea quidem coniunctio nõ scd'm continuationem fit, qualis est continuatio corporearum partium, sed quae incorporea est, & quae conueniat, cum inuicem indiuisibiliter uniantur, & una quaedam tota indiuisibilis conficiatur, ut albi & nigri aspectus, uisusq; unus est, secũdum duas quidem simul agens rationes, totus autem iuxta utrasque, atq; unus, utpote indiuisibilis duo in indiuisibili tempore, & spatio cõprahendens. Si uero anima ita cum corpore copulatur, coniungiturq;, ut unũ ex ambobus aĩal fiat, multo magis condonandũ erit, id per coniunctionẽ uitae ex diuersis formis fieri. Quãuis illae quidẽ inseparabiles sint, haec aũt separabilis, eo uero quia a seipsa sese abalienet, recedatq;, ad exteriora aũt deferatur, insepa rabilis quodammodo euadit: & cum alijs uitis unitur, & coaptatur. Atq; actiones quidem cões per seipsam totam agit, eas uero, quae sunt separabiles, per separabilem tantum partem agit. ac per illam, quae a reliquis seiuncta est. Nunc igitur Aristo. persequamur cõtextum. Distinguẽs aũt cognoscitiuas aĩae actiones ab appetitiuis, ostendẽsque utrasq; uarias esse, illas quidem, ut opinatiuas, & intellectiuas, atq; sensitiuas, has uero secundum qd' rationis & passionis sunt participes, passiuus nanq; appetitus. concupiscentia est, uoluntas uero rationalis est: cũq; addiderit aĩae secundum locum actiones motiuas, atq; productrices, inquirit utrum toti aĩae horum quoduis insit, toti, inquã animae, secundum quam & intelligimus, & sentimus, mouemurq;, atq; aliud quoduis facimus, & patimur, an aliqua aliquibus adsint particulis. Qm̃ autem intelligere aliquid, proprium est intellectiuę aĩae (maxime uero permanens illud) quae in substãtiam, suam contrahit actionem, uel & ipsum etiam, quod intelligit quadam cum praestantia, prominentiaq; quod quidem non utitur corpore, ut instrumento, nec imaginationem secum assumit, quamuis ipsam sibi perinde ac umbram subsequã habeat, quasiq; pedissequam, id autem intelligere, quod passibile appellat, quia cum phantasia coniungitur, nunc de eo interrogationem faciens distinguit Aristote. a priori intelligendi modo, eo quod nos ipsos esse dicat, qui intelligamus, sicque inquit.

Et *cum omni intelligimus, & sentimus, & aliorũ unumquodq; facimus, atq; patimur, aut particulis diuersis diuersa.* Et *ipsum pręterea uiuere, utrum in aliquo horum est, aut & in pluribus, aut in omnibus, aut & aliqua alia caussa?*

Nos enim, qui cōpositi sumus, intelligimusq́, & sentimus, non id iuxta primum intelligendi modum agimus. Id enim separabili animæ peculiare ac proprium est. Quoniam igitur compositum etiam ipsum intelligit, qua sane intellectione intelligit, etiam sentit, cæteraq́ simul & facit, & patitur (ob uitalem nanq; actionem unumquodq; cōtingit facere, ob corporeum uero motum, pati) planum quod toti animæ ex omnibus uitis resultanti, horū quoduis inerit. Ea enim est, quæ compositum totum sibi circūscribit. Id autem totum etiam est, quod sentit, quod intelligit, quodq; appetit: quandoquidem & unū omnia operatur. Inde adeo ut eorum similitudinem, idemptitatemque, & differentiam dignoscat. Toti igitur animæ horum quoduis inerit, nonnunquam iuxta aliam atq; aliam uitā agenti. Neque enim eadem, ac per eandem uitam & nutritur, & sentit, nec secundum eandem potentiam sentit, et intelligit. Viuere autem, & quoduis aliud huiuscemodi, iuxta quamuis sibi deseruiētem, ut iuxta sensitiuam, intellectiuam, ac nutritiuam potentiam. Quandoquidem nō simpliciter unūquodque est uiuere, sed quadam alia adiecta, appositaque differentia. Quare unūquodque sic simpliciter aliud est, ut aīal ipsum simpliciter, a rōnali differt animali. Atque quod a seipso ita excitatur, ac quasi feruet in quouis simul est, & in omnibus.

T.90 *Dicunt autem aliqui diuisibilem ipsam esse, & alia quidem parte intelligere, alia autem appetere. Quid igitur sane continet animam, si diuisibilis est nata? Neque enim sane corpus. Videtur enim contrarium potius animam corpus continere.*

T.91 *Egressa nāque ipsa euanescit, ac putrefit, si igitur alterum quippiam unam ipsam facit, illud in primis esset anima. Oportebit autem rursus & illud inquirere, utrum unum, aut multas habens parteis. Si quidem enim unum, propter quam caussam, non confestim & anima unum est. Sin aūt diuisibile, iterum ratio inuestigabit, quid sit continens illud, atq; ita quidem progreditur in infinitum.*

Cō. Atqui & ipsi uolunt ipsam totam, intelligere, & appetere, uerum alia, atque alia parte. At uero non innuit, qđ tota alia, atque alia parte intelligat, sed quod tanquam diuisibilis, atque ut per parteis id faciat: cum citius dicere oportuisset, id tanquam indiuisibilem agere, & per diuersas uitas indiuisibiliter inuicem counitas. Vnde & rationabiliter quidem sciscitatur, quod nam sit continens ipsam. Diuisibile enim quoduis indiget continente. Quod si anima diuisibilis esset, nec seipsam, nec quiduis aliud cōtinebit, sic quidem neque corpus ipsum, atqui anima potius corpus continet. Cum igitur euolauit anima, corpus euanescit. Indiuisibilis est ergo. Quoniam si ipsa continēte indiget, aut prope ipsum indiuisibile stabimus, idq; erit anima ipsa, uel in infinitum tendemus.

T.92 *Dubitare autem aliquis posset, & de particulis eius, quam nam potestatem habet unaquæquæ in corpore. Si enim tota anima totum corpus continet, par est, & particularum unamquamq; continere aliquid corporis, id autem simile est impossibili. Qualem nanque particulam, aut quo pacto intellectus continebit, difficile uel fingere.*

Cō. Tota quidem anima tum secundum Aristo. tum secundum eos, qui diuisibilem ipsam esse ponunt, continet corpus. Verum sicuti tota anima secūdum sui sensitiuam potentiam sentit, eo quia quæuis potentia indiuisibiliter cū tota anima uniatur, neque quadam cum distantia aliud quid sit, ut opinatiua ipsa potentia, sic & tota quidem cōtinet, attamen per inseparabileis ipsius uitas, quia & ipsæ cum tota indiuisibiliter coniunguntur, id facit, nequaquā autem per intellectiuas potentias. Quodquidem nō contingit his, qui ipsam diuisibilem esse sunt arbitrati. Cæterum si quis etiam condonaret animam diuisibilem esse, cōcedereτque totam coextensam, dilatatamque totum continere, & compræhendere corpus, erunt & partes animæ cum corporis partibus ita dispositæ, ut quæque quadrantem sibi partem contineat, adeo ut quæuis animæ particula corpoream particulam compræhendat, & occupet. Quare ipse quoque intellectus particulam aliquam continebit. Hoc autem difficile est, uel fingere. Qđ enim proxime ac immediate aliquid continet, a re contenta inseparabile est. Separabilis autem est intellectus. Atque hoc illius quidem est, quod idipsum illud contineat, hoc autem supplius est, quod & seipsum intelligit, & in seipsum conuersionem facit. Præterea quoque licet qđ partibilia continet, indiuisibile sit, nihilominus circa ipsa compartitum est. Et id quidem non solum in seipsum nō conuertitur, sed nec etiam ad præstantiora, cum se iam ad continendum contentam rem exposuerit. Intellectus autem tum præstantiora illa intelligit, ac cum illis complicatur. Quomodo igitur ipsum intelligere impeditur a corpore? Quoniam corpus cum tota anima implicitum est, coaptatumque est secundum inseparabilis uitas. Istius uero connexionis ratione non ijs tantum, quæ ipso nō utūtur, sed & ijs etiam, quæ ipso utuntur, impedimentum infert, ueluti iam fuit de acu dictum.

Videntur autem & plantæ, cum diuiduntur uiuere & ex animalibus quædam insectis, ceu eandem habeant animam specie, licet non numero. Vtraq; igitur particularum, sensum habet, & mouetur secundum locū, ad aliquod tempus. Sin autem non perficiunt, nihil absurdum. Instrumenta enim non habent, ita, ut seruent naturam. At nihilominus in utraque particularū cunctæ insunt particulæ animæ. Et eiusdem sunt speciei inter se, & cum tota. Inter se quidem, quippe quæ nō separabiles sint, cum tota autem anima, tanquam diuisibili existente. T.93 T.94

Id quoque ad id tendit ut plurium substantiarum impartibilem copulationem, atque uitalium potentiarum contractum unicuique inexistentium demonstret. Partes nanque eius, quod tanquam diuisibile est, licet quodam modo unitæ sint, nihilominus quæuis conuenientem, ac proprium sibi seruat situm, ut oculus, & nasus. Vitæ autem adeo sunt inter se unitæ, ut & nonnunquam cuiuis corporis particulæ omnes simul adsint, cum apta, idoneaque sit & parata ad omnem susceptionem, acquisitionemque. Etenim & plantæ ramulus totam habet uegetantem animam, quæ nutritiua, augmētatiuaque, & productrix est. Nec desunt præterea animalia quædam insecti generis, quæ in duas diuisa parteis, utrisque mouētur, & sentiunt sectis, idque usque ad quoddam tempus, & manifestum quidē quod nutriuntur etiam. Neque enim sine nutritiua reliquæ consistunt. Patetque quod cum in diuisibilis tota uita indiuisibiliter tum specie, tum numero, ut iam diximus, in quouis præsto sit, particulis ad indiuiduam illam uitam paratis, & aptis, quamuis continuæ, & proximæ inter se sint, quamuisque distinctæ, disiunctæue, in disiunctis tamen, cum in utrisque sectis non ad sint salutis, & incolumitatis organa, principalia membra Cō.

appellata

appellata, non finiunt ideo eandem numero animam in utrisque degere, commorarique sectis, idque in longum tempus. Etenim in plantis ipsis radices numero sunt diuersæ. Si autem postremæ uitæ indiuisibiliter inuicem cohærescūt, multo magis præstātiores uitæ uniformes sunt, ut ipsæ sunt inuicem animæ, ac cum ipsa tota. Animas autem eas nominat, non eas, quæ in pluribus sunt animalibus, sed diuersas in quouis animali uitas. ut uegetantem uitam, sensitiuam, rationalemque. Has autem inquit & inuicem uniformes esse, & cum tota. Quod non ita est intelligendum, ut dicamus, uegetantē uitam & sensitiuam easdem in forma esse, sed ideo dicitur, ob inseparabilem abinuicem coniunctionem, ut pote quia quæuis uitæ species cum alijs sit unita, & ideo unaquæque quodam modo omnes sit. Quoniam & uegetatiua nostra organum nutritiuum est, & productiuum sensitiuæ, & rationalis potentiæ. Sensitiua autem & ipsa fundamentum, & quasi organū est rationalis ipsius. Visus igitur & auditus, & tactus arte perficitur. Redoletque imaginatio rationē, sed & quodammodo nutritiuam in se continet facultatē. Quod quidem indicat appetitio, & nutrimenti fruitio atque oblectatio, cum utraq; sensitiuam uirtutem in se cōtineat, & rationalis etiam ipsa, quasi de ambobus particípans. Ob uitam nanque illam, quæ cum mortali parte complicata est, societatem, & colligantiam quandam cū ipsis componit. Quare nec intellectio hæc immunis, expersque phantasiæ est. Hac igitur ratione uniformes inuicem sunt, eo quia indiuisibiliter uniantur ad totius animalis structuram. Toti uero animæ uniformes sunt, ut quæ per accidens, inquit, diuisibilis sit, ut ipse Alexander interpraetatur, quia diuiditur, cum corpus diuidatur, adeo ut in utraque particula tota appareat. Verum cum id quidē ad id tendat, ut commonstret particulares uitas cum tota anima uniformes esse, non ita tamen modum ostendit, quomodo uniformes sint. Quod quidem particula illa, tanquam, notat. Magis quidem igitur sic esse intelligendum est, quoniam non tanquam simplex sit, sed quod ex illis conglobetur. Atque adeo ita conglobetur, ut diuidi quoq; posit, cum uno omnium consensu, intellectus ab alijs seiungatur, fortaßis autem & sensitiua ipsa a uegetatiua. Si modo primam suam substantiam non habeat in corpore nutritione, & alimento indigente, sed in præstantiori quopiam. Illud autem probe notum, dilucidumque est, quod huiuscemodi uegetatiua, quæ in nobis est, talis est, ut cum sensu, & ratione ipsa coniungatur, sensitiua autem cum ratione. Quare nec quæ uegetatiuæ, aut sensitiuæ in nobis sunt, eæ similes omnino sunt uegetatiuæ plantarum: aut uegetatiuæ, sensitiuæque, quę in animalibus irrationalibus reperitur. Quæ enim in nobis sunt, quodammodo ratione participant. Illæ autem quæ in plantis sunt, nequeunt deuenire ad rationis participationem. Ea uero dictionis series, inter se quidē, quippe quæ non separabiles sunt, cum tota autem anima tanquam diuisibili existente: incomposite prolata fuit. Quoniam ab anima ad particulas translata fuit. Ea enim particula, inter se, quæ posita est in textu grǽco in genitiuo casu, ponenda erat in illo cōtextu grǽco in datiuo.

T.95 *Videtur prǽterea & in plantis principium quoddam animam eſſe, sola nanque hac participant & animalia, & plantæ, & hæc quidem separatur a sensitiuo principio. Sensum autem nihil sine hac habet.*

Cō. Cum appellauit animas, quæ diuersæ sunt in nobis, uitas, de rationali quidem, & sensitiua, cum manifeste principatum obtineant, & ex parte formæ stent, atque iccirco bene animas appellatas esse uideamus, nihil subdidit. De uegetatiua uero, ꝙ anima sit, nonnihil meminisse cēsuit. Primum quidem ipsum principium quoddam esse prænuntians, id deinde demonstrat, eo quod plantæ, & animalia sola communicent, & quod ipsa uegetatiua a sensitiuo separetur principio, sensus autem ipse nihil absque illa habeat, sensus, inquam, paßiuus, quique ex sensorij commotione excitatur. Ex quibus quidem comprobat satis nutritiuam principatum obtinere, & ex parte formæ stare. Si enim omnium consensu cum formalibus & principalibus uitis congignitur, sensitiua. s. & rationali, utique & ipsa & formalis & principalis esse debet. Q. si etiam & per seipsam, uel sine illis prioribus plantas effingit, utique & ipsa animatum quoddam principium, perfectumq; esse debebit.

Finis primi libri.

SIMPLICII COMMENTARIA
IN SECVNDVM DE ANIMA
Librum Aristotelis.

Euangelista lungo Asulano interprete.

Narratis ab Aristotele opinionibus antiquorũ in prima huius libri sectione, ĳsq; accurate admodum examinatis, ex eaq; examinatione sibi cõparauerit, q aĩa subst. atq; incorporea est, quodq; quędã eius pars est uiuẽtis, motiq; corporis determinatrix, quędã uero tanquam mouẽs, tum pręterea quod rationalis aĩa aliquas habet actiones, quæ corpore, non ut instrumento utũtur, deinde q ipsa maxime sit principalis, & q cognoscit, non quidem secundum elementarem cognationem, aut affinitatẽ cum cognoscibilibus, sed tantum secundum formalem, cũque demonstrarit discrimen animariæ facultatis, quæ in totis est elementis, & eorum partibus, subdideritq; unam in quouis esse animam, ipse modo per seipsum, non ex aliorum opinione loquens, huius secundi contemplationem exorditur, uolensque præsentem tractationem de omni, quæ in mortalibus est animalibus, anima agere, prę omnibus, ac præcipue id inquirit, quid nam commune omnibus insit, per quod mortalium animalium, ut dictum est, animæ, & sunt omnes, & dicuntur animæ. Sed qm̃ nec uniformes inuicem sunt, nec huiuscemodi commune uniuoce inest ipsis, at nec omnino etiam æquiuoce (quandoquidem & animatæ uitę consideratio una quodammodo est, ea uidelicet, quæ intus mouet, sed non plures, ueluti in ipsis æquiuocis, seorsumq;, atq; singillatim in quouis constantes. Alia enim consideratio est terrestris canis, ab ea quæ marini canis, & ab ea quæ cœlestis est, pariter & ab ea, quæ conuulsionem significat: præterea quoque & ea quæ una est animæ consideratio, & quæ commune quoddam habet, secundum unamquamque uariatur speciem, ut quia secundum profunditatem multa fiat diuersitas, quemadmodum ea sese habent, quæ ab uno, & ad unum dicuntur) necessaria iccirco consideratio non tantum ea est, quæ secundum ipsum commune est, nec ea solum, quæ secundum illud uariatum existit, sed etiam ea contemplatio, quæ secundum utrunque fit. Vt inde quẽadmodum sese res habent, eas sic cognoscamus. Ita uero sese habent, ut nec commune unquam sine prædicta diuersitate, nec illud uariatum sine communi, uel esse, uel considerari queant. Verum enim uero quoniam cognitio nostra diuisibilis est, ideoque non statim a principio potest utrunque simul compræhendere, nisi prius seorsim utrunque norit, merito sane philosophus, quid nam commune illud sit, primo considerat, cum ita sit commune, ut ea quæ multipliciter dicuntur. Veluti non horum tantum, quæ uniuoca sunt, sed & eorum etiam, quę ita sunt communia, una est scientia, ut ipse probe nos docuit in Metaphysicis commentarĳs. Quo in loco unam affert ipsius uerbi gratia, unius, rationem, licet multipliciter dicatur Sic sane in naturalibus libris unam attulit motus diffinitionem. nec id quidem repræhendendum est, unam scilicet eorum, quæ multipliciter dicuntur, afferre diffinitionem, quod quidem & omnino facere necessum est. Verum id maxime repræhensionem desideraret, si solo communi contentus esses, nec addas, quod secundum quoduis proprium est, ut sic & secundum commune simul, & proprium exactam cuiusque rei cognitionem habeamus. Rursus uero in memoriam reuocandum est, quod principalis eius est intentio, et scopus, de anima, quę in mortalibus est animalibus: agere, inter quas etiam rationalis nostra anima connumeranda est.

Quoniam uero quæ de anima sunt ab alĳs tradita, inquantum unusquisque protulit, prius fuere dicta, nunc rursus tanquam a principio incipiamus, tentantes diffinire, quid est anima, & quę sit ratio communitatis eius. Te.1

Cõ. Quod dixit ipse, fuere dicta, non tantum significat, ea enarrata fuisse, sed etiam q ad unguem examinata sint: cum ea ex examinatione apparuerit, omnem animam incorpoream esse, atque substantialem, principalem maxime, cum ex formæ fiet parte, indiuisibiliterq; unitam esse. Promittit autem determinare, & animæ communissimam afferre diffinitionem. Vt inde, quæ omni de qua est mentio, animæ insunt communiter contempletur, ut sic postea cuiusque propria assignare posit.

Dicimus sane unum quoddam esse genus entium, substantiam, huius aũt, id quidem tanquam materiam. Te.2

Cõ. Cum de anima illa sit sermo, quæ mortalibus inest animalibus, nec omnis anima quauis cum alia uniformis sit, nec secundum tantum ordinem distinguantur, sed & plurima ipsis insit secundum profunditatem differentia, inuestigat, ut dictum fuit, quodnam communiter ipsis insit, licet non id uniuoce inesse dicatur, sed quod secundũ quãuis formam diuersificatur, adeo ut nec inuariabile illud commune maneat, non secundum eas solas differentias, quæ se ordine eodem diuise contra respiciunt, sed quod secundum etiam ipsam profunditatem uariatur. Quoniam & cõmune ipsum per se diuersificatur, uel melius, uel remissius factum, ita, quo modo est: nec ita quidem uariatur, quemadmodum in ĳs, quæ ordine eodem sunt, contra opposita diuisio fit, & reperitur, non inquam, per hoc ipsum uariatur, sed per ipsas id fit differentias. Neq; enim magis, aut primo, principaliusue in albo ipso color est, quam in nigro. Quod uero maxime proprie est ens atque adeo uerissime ens est, id in substantia prius consistit, quam aliorum generum ullo. Quin & bonum ipsum principalius in diuina est caussa, quam in caussatis, rursus in his, principalius quidem in ĳs, que perpetua sunt, quã in cor-

in corruptibilibus. Diuerſificatur enim & in homine ipſo & equo, animal ipſum, ſed id quidem fit, diuiſiuis ipſius differentijs, non autem compoſitiuis. Quare nō quatenus aīal diuerſificantur. Cœleſte uero, & terreſtre aīal diuerſificantur etiam quatenus animal. Corruptibile nanq; & incorruptibile diuiſiuæ quidē entis ſunt differētiæ, aīalis uero cōſtitutiuē. Eſſe uero ſui ex natura ſedem, et fundamentum aliorum aut non eſſe, ſunt entis differentię. Simpliciter autem, & quadantenus appetere, ſunt boni ipſius conſtitutiua. Hoc ſane commune in animis ipſis pariter adinuenire eſt intentio. Accepto igitur hoc, quod omnis anima ſubſtantia ſit; quoniam uita eſt anima, anima autem ſubſtantia, quoniam & animal ipſum ſubſtantia eſt, atque ſic quidem eſt, quia ante animal uita ſubſtantia eſt, per quam quidem, & qua uita, animal ipſum eſt determinatum (tanquam enim animal ſubſtantia eſt, utque animal contrarium eſt ſuſceptiuum, & corpus ipſius animalis a uita ipſa continetur) accepto igitur hoc ex his quod anima ſubſtantia ſit, at nō quod materialis ſit, quoniam materialis ſubſtantia imperfecta eſt, ob quandam obſcurā formæ terminationem aliarum formarum ſuſceptricem ſubſiſtens. Oportet enim & id, quod eſt formarum ſuſceptiuum, aliquam cum illis habere cognationem, non eas tamen eſſe. Ac uitalis quoque materia obſcuram habet cum uita cognationem & familiaritatem, utpote quia ſuſceptiua ſit. Quare uiuere ipſum potentia ipſi uitali ineſt materię, animæ uero actu ineſt, non ergo anima materialis eſt ſubſtantia animalium, ſed nec eorum compoſita ſubſtantia. Nec enim primo, ſed ſecundo, atque per participationem uitæ animal perficitur. Atque omne compoſitum ob formam & eſt, & hoc aliquid exiſtit. Adeo ut forma, & quod hoc aliquid eſt, primo ſit. Ergo & uita ante animal & ſubſtantia eſt, & uitalis ſubſtantia, non quæ ob alius participationem ſit uita, ſed hoc ipſum ſit uita. Hoc autem ipſum eſt animalium forma. Non igitur ſecundum materiam, neque ob animatum ipſum anima ſubſtantia exiſtens tanquam forma erit ſubſtantia, ſubſtantiæ igitur ipſius, hoc eſſe, ut materiam inquit.

Quod ſecundum ſe quidem nō eſt, hoc aliquid. Alterum uero formam, ac ſpeciem, ſecundum quam iam dicitur hoc aliquid, & tertium, quod ex his.

Verbum illud, hoc aliquid, denotat alicuius determinatam exiſtentiam, nam per illius particulæ, aliquis, adiectionem, indicat id quod eſt in quadam circumſcriptione, & delineatione, & termino ac quaſi ſub ſenſum cadēs & demonſtrationem collocatum, atque ut ſummatim dicam, ipſum particulare, denotat. Particulare autem eſt quoduis compoſitum. Ac non quidem ita particulare eſt, ueluti hæc forma particularis exiſtit, hæc autem eorum, quæ unius ſunt ſpeciei communiter determinatrix eſt, ueluti in alijs eſt determinatum. Non igitur materia, hoc aliquid eſt, ut pote adhuc indefinita, ob imperfectam eius ſubſtantiam, quæ potentia tantum eſt, & termini ſuſceptiua quidem, non adhuc tamen terminata eſt. Nec etiam forma ipſa, hoc aliquid eſt, ipſa enim eſt terminus, & perfectio, primaque, ac per ſeipſam ſubſtantia, at non determinata res, & perfecta, elaborataque exiſtit, ſed ea ſubſtantia, quæ ex utraque, forma ſcilicet, & materia reſultat, huiuſmodi eſt, ut de ea, hoc aliquid, dicamus. Quæ quidem a forma hoc habet, ut & ſubſtantia ſit, & talis ſit ſubſtantia. Ex materiæ uero parte hoc habet, quod adhuc aliquo modo indefinita ſit, & ad aliam acquirendam formam in potentia. Omne enim quod ex materia eſt, generabile, atque corruptibile exiſtit, atque etiam icçirco, uel etiam cum eſt, aliquomodo non eſt, ut quia cum nunc ſit, ſuum habeat eſſe perfectum, & prius quidem non eſſe habeat, ut generabile, poſterius autem eſſe, ut corruptibile, & ex utroque, non eſſendi potentiam: ex ipſa uero forma hoc haurit, ut determinate compoſitum ſuum habeat eſſe, atq; perfecte, & ut tale, quale eſt, ſit.

Eſt autem materia, potentia, forma uero actus.

Non quidem crediderís materiam poteſtate eſſe, ſed ſubſtantiam poteſtate. Non quod aliquando actu futura ſit, manet enim ſemper id quod eſt. Sed quia qua parte ſuſceptiua eſt, perficitur, ſuumque habet eſſe in obſcura, atque imperfecta ſubſtantia. forma uero, actus: ut quæ perfectio ſit, & imperfectione ſuum habeat eſſe, quæque ipſum etiam compoſitum in perfectione continet.

Et hęc, dupliciter, hoc quidem, ut ſcientia, hoc autem ut contemplari.

Conſtituturus animam eſſe aliquam formam, noſcenſque formam omnem, quæ pura ac prima eſt forma, indiuiſibilem eſſe, ac ea quidem ratione nec a ſubſtantia actionem ſuam ſeparantem, ſed ſua ex ſubſtantia actum exiſtentem, noſcenſque animam quaſi primo, ab indiuiſibili forma deriuatam, actionemque ſuam a ſubſtantia diſtinctam habere, atque adeo, ut neque ſemper prę ſto ſit, ubi ad corpus declinet, ideo dupliciter, inquit, formam adeſſe. Non intelligens formam immaterialem, nec immaterialium rerum circumſcriptricem, ſed formā animatorum generabilium, quorum animæ non ſemper agunt eandem actionem. Et formæ omnes aliæ, atq; aliæ ſunt rerum omnium circumſcriptrices, et determinatrices. Manifeſte igitur mortalium animantium anima non in agendo ſuam habet eſſentiam, perficiturque ut quæ aliquando ſit, at non operetur, aut agat, uel non ſimiliter agat. Quare ſecundum habitum eſt actus, non autē hic actus ab habitu ſit. In ijs, enim quæ a materia ſunt immunia, eadem eſt cum actione ipſa ſubſtantia. Id quod in ipſa quoq; eſt anima, ut de ea parte, quæ omnino inſeparabilis eſt, quam licet imperfectiori modo, & ob coniunctionem, contactumq; quem cum intellectu habet, anima in actionem contrahit.

Subſtantię autem maxime uidentur eſſe corpora, atque horum maxime naturalia, hęc enim ſunt aliorum principia. Te. 3

Cum tradiderit ſubſtantiam tripliciter eſſe, atque unam poſuerit tanquam imperfectam eſſe, ac nondum terminatam, ut quæ indefinita quidem ſit, non tamen termino ipſi repugnans, ſed quæ termini ſit ſuſceptiua, & ipſum appetat. Aliam autem terminatam, non quidem per ſeipſam, ſed per aliam, uidelicet formam, quæ & ipſa ſecunda ſubſtantia quodammodo ipſius indefinite participationem habet, de ea loquēdo, quæ ex materia eſt cum forma: aliam uero eſſe, quæ tanquam primus eſt terminus, ac perfectio, per hāc etenim ipſum eſt compoſitum, ac forma ipſa eſt actus, cum inquam hæc tradiderit, inueſtigat in quonam horum anima ſit collocanda: primum quidem ipſam eſſe ſubſtantiam innuens ex his, quæ ab ipſa & determinantur, & circumſcribuntur. Quæ enim noſtri reſpectu ſunt priora, ea naturæ reſpectu ſunt poſteriora. Animata uero, & uiuentia quæque, ab anima determinantur, & circumſcribuntur. Quod uero hæc ipſa ſubſtantiæ ſint, ex eo confirmat, quod & omnia naturalia corpora ſubſtantiæ ſint. Hæc uero ſubſtantias eſſe, ſatis, ſuperque eſt notum: ut quæ in ſubiecto non ſint, quæque contrariorum ſint ſuſceptiua, ac quia etiam ſint ſenſui perbelle nota. Videntur quidem igitur & nonnullis Mathematica ipſa ſubſtātias eſſe, ut ipſis Pythagoricis, pariter & artificiata, et ab arte facta, ut cōpluribus

multis, ueluti lectulus, nauigium, uidebatur, idq; ob subiacentia ipsis ligna. Sed quod uerũ est, sola ex his substãtiæ sunt naturalia corpora, quæ & ita uidetur, & re uera sunt, hæc enim sunt cæterorum principia, ac principia quidem eorum, quæ uidentur esse substantiæ, non tamen sunt, ut Mathematicarum rerum, ut quæ sint per abstractionem a naturalibus depromptæ. Eorum uero, quæ ab arte sunt condita, principia sunt, ut quæ in naturalibus suũ habeant esse.

Ex naturalibus uero, quædam habent uitam, quædam non habent. Vitam autem dicimus per seipsum & nutritionem, & augmentum, & diminutionẽ. Quare omne corpus naturale participans uita, profecto substantia erit, substantia autem ita, ut composita.

Quoniam autem est corpus tale, uitam nanque habens, non profecto erit corpus anima. Neque enim eo-
Te.4 *rum est, quæ de subiecto, corpus.*

Vitam enim non habent, quæ ab elementis sunt disiuncta, quæque obierint. Quæ uero habent uitam, ea
Cō. agunt, non quidem uitam perinde, ac quoddam accidens in se continentia, ueluti lignum habet lectuli figuram. Viuentia enim substantiæ sunt, quare & uita ipsa substantia est, præterea quoque corporea substantia nobilior est ac præstantior. Etenim & per seipsa animalium corpora instrumentaria continentur, licet contrariorum sint susceptiua. Præterea quoque uiuens corpus inanimato melius est substãtia, ea ratione quia uiuentia a seipsis ad actiones moueantur, substantiasque congignant. Viuentia igitur & substantiæ sunt, ac inanimatis melius sunt substantiæ. Vnde & uita, secundum quam uiuentia uiuunt, substantia & prima, & per seipsam substantia existit, ac multo magis ea uita, a qua uiuificantur uiuentia, hac præstantior est substantia, secundum quam uiuentia uiuunt. Anima autem ea est, secundum quam, & ea maxime, a qua uitã uiuentia trahunt. Ea enim, secũdum quam uiuunt, animæ membrum est, uel animæ simulachrum. Quæ uero proprie anima est, ipsum est mouens. Vitam autem appellat internam, ac a semet factam nutritionem, augmentum, & diminutionem, non ita quidem, quia in his solis ipsum uiuere consistat. Etenim & appetitus, & sensus, & intellectus sunt uitæ: nec etiam quia omne uiuens his omnibus participet, sed sola mortalia uiuentia. Quoniam nec nutriuntur cœlestia corpora, nec augentur, aut diminuuntur. Verum quoniam interne moueri, animatis proprium esse uult, ueluti & Plato, postremam hoc in loco assumpsit uitam, ostendens, hanc quoque aliquẽ moliri, ac præseferre motum. Nutritio enim, augmẽtum, & diminutio, mutationes secundum qualitates, & quantitates sunt. Prima quidem replens, quod deficit, quantum fieri potest, uires attendẽs & quantitatem iniungẽs. Secunda uero magis confirmans & incrementum dans. Tertia utroque modo demens. Fit quidem igitur etiam ipsis in inanimatis additio, & detractio, sed quod modo per se fiat, id animatis est proprium. Ignis, enim qui combustiuus est, & ita durat, & augescit, eo quod depascatur, interdum modo quidem fit alius, atque alius ignis, modo aliam atque subministratam sibi cõbustibilem materiam aliam absumens. Quare hic motus nec nutritio, nec augmentum est. Nec enim ignis, qui a principio aderat, remanet, sed generatio quidem atque corruptio est ignis, ut cum alius corrumpitur, & alius generetur, isq; qui consequẽter semper gignitur, ab alio, qui prior erat, fit. Siquid uero cereę pilæ uel paruum addiderimus, idq; eius in superficie, augebimus certe priorem globum, non tamen cera ullum ad augmentum motum agit, sed tantum patitur, idque fit quia per seipsam totam non accipiat augmentum, & a seipsa non roboretur. Ac nec, si aqua fit, tanta quidem, quanta erat, permanens, maior que fiat iccirco quoniam adiacentia, ut segmenta quæuis aut surculi putrescant, & in aquam permutentur, non in quam, aut nutritur, aut augetur. neq; enim quod prius erat aqua adauctum est, sed interim accidit alterius rei in ipsa generatio. In plantis uero ipsis, ac omnino in his, quæ nutriuntur, facultas nutrimenti attractrix intrinsecus est, tum etiam ea quæ ipsum alterat quæque præexistentibus iam membris assimilat illud, & ea tota per tota seipsa roborat. Hæc igitur uiuunt, quia mouens in sese habent, id quod notat particula illa, per seipsum. In ultima enim, ac postrema uita non solum adest, quod uiuaciter mouetur, idest nutritum ipsum, adauctum, diminutumque, sed & mouens etiam ipsum, ac potentia, substantiaque, que hæc & operatur, & perficit. Corpus igitur uiuens substantia est, tanquam composita substantia ex corpore & uita. Anima uero secundum ipsam uitam est substantia, non autem secundum corpus. Neque enim animatum est corpus, uita priuatum, nondum autẽ animam dico ipsam.

Magis autem tanquam subiectum & materia. Necessarinm igitur est animam substantiam esse.

Non enim eo modo, quo substantia accidentibus subsistit, sic & corpus animæ. Sed ita quidem subijcitur, ut materia solet formis subijci, terminata, & ab ipsis actu perfecta, & elaborata. Vnde inquiens, tanquam subiectum, ut denotaret, quomodo subiectum, subiunxit, & materia. Haud sane secundum ipsum compositum existit anima, quandoquidem per seipsam, non autem ipsa est animatum.

Tanquam formam corporis naturalis, potentia uitam habentis.

Quoniam quidem, quod omni quæ in animalibus est mortalibus, commune inest animæ, inuestigat, non ipsi formam separabilem, quæq; per se forma sit, & ex iure suo, assignat, sed formam corporis determinatricem, hæc enim omni animæ communis est. At Anima post formas est ipsas. Siquidem formalis substantia indiuisibilis est. Ea uero quæ est animæ substantia, est reuoluta, atq; implicata uita. Id quod, denotat rationalis actio, quæ quodammodo a propria recedit substantia, retorquens se in seipsam tanquam in alteram, atque cum ipsis cognoscibilibus per quandam abstractionem a seipsa coniuncta. Anima igitur post ipsas est formas, nihilominus ad formalem caussam reducitur, ueluti & omnes naturales rationes. Determinat enim & ipsa anima, & per seipsam perficit, atque absoluit ea, quæ animata sunt unde & actus est. Sunt igitur & formæ quædam, post illas scilicet, atque illis exceptis, quæ primæ, quæque omnino sui sunt iuris formæ, aliorum determinatrices, ut physicæ omnes sunt formæ, & ipsarum animarum, ut intellectus, quo anima participat. Cæterum naturalis forma, licet non omnis sit uitalis, differt ab anima etiam in ipsa impartibilitate, omnis enim forma impartibilis est. Anima uero ratio est quædam circa uitalem distincta formam, & dispersa, inuoluens illam multitudinem, aceruatim prius in forma desumptam. Quod uero separabilis animæ circumscriptiuum, & determinatiuum est, id quidem & ipsum non omnino sui est iuris, sed alterius portio euadit, uidelicet animæ, at non corporis, sed animæ. Quæ uero anima alterius est, ea omnino est actus corporis, & perfectio, atque huius quidem non omnis, sed naturalis: quoniam substantiæ caussa est, Mathematicum enim corpus non est substantia. Nec naturalis quidem simpliciter, sed eius qđ in potentia uitam habet, uita.n. ob aĩam fit, ac qđ uita participat, debet esse uitæ susceptiuũ. Nec simpliciter etiam quæuis naturalia corpora, sed uiuẽtia tm̃ ab anima perficiuntur

perficiuntur. Ac etiam anima actus, & perfectio est corporis potētia uiuētis. Etenim mortale corpus iam uiuens, potentia uiuit, ut quod ipsi corpori non connatam, sed ex inseparabili animæ præsentia tum temporis suscipiat uitam, aptumque fiat secundum talem temperaturam, & instrumentorum constructionem. Determinatiua igitur est & cœlestis anima perpetui corporis, neque tamē ad ipsum corpus uergit, & declinat, nec ipso perinde, ac instrumento utitur. Fortasſis autem & cœleste corpus neq; potentia uitam habet. Non enim solum aliunde eam sibi deuenientem habet, sed etiam cum sui ipsius connatam substantia uitam habet. Quare altero modo illud animatum est, ut quod iam actu uiuat, quodque quodammodo ex proprio motu, atque a seipso ad animā sese applicet, animæq; ipsius uehiculum euadat, & ipsi subiectum, nō anima corpori, uerum ipsa illud sibi subagitat, uendicatque. Mortalium uero animalium anima naturalis corporis actus est, & perfectio, non quæ forma sit, sed ratio. At rationes quidem formales sunt caussæ, licet secundo modo. Rationalis igitur actus est ipsa anima, nec suijpsius est, neque in se tota manet. Vel ipsius tota essentia ita constituta est, ut corporum sit determinatrix, & circumscriptrix, nec in seipsam conuertibilis sit: aut quia duas habet uitas, iuxta illam, quam ad corpus facit, declinationem, atq; iuxta eam, quam ad exteriora facit, uergentiam, uel quidem ut corpus uiuificantem, uel ut uiuente utentem. Etenim ipsa est actus naturalis corporis potentia uitā habentis, quē admodum nauis gubernator: ut quæ moueat, & utatur uiuente corpore: quod iccirco instrumentum, siue organum dicitur, ut quod utenti animæ pareat. Sed ut quædam sunt inter naturalia corpora, quædam inquam inanimata, sic & ipsa quidem sunt formata, non autem ut instrumentaria, siue organica, quoniam nec mouēs ipsum, nec utens intus habent, hoc enim animatis ipsis propriū, ac peculiare existit, ut quia anima ab alijs naturalibus formis discriminetur, ea ratione, quia duobus modis actus sit, determinatio scilicet, & mouendo organum. Apparet autem post ipsam determinatiuam portionem prius assignatam philosophum assignasse deinde motiuam, ut potè perfectiorem, quoniam organicum affectum corpori omni, mortali modo uiuenti attribuit. Omnino igitur illud instrumentarium concurrit cum eo, quod uitam potentia habeat, non tamen ratione sunt eadem, neq; cum eadem uita comparatum instrumentarium ipsum indiscriminatim dicitur, sed ita quidem uitam habet, ut uitali forma affectum, & iuxta quam informatur uitam. Euadit uero organum illius uitæ, a qua etiā uiuificatur, ut inde & interne ipsa utatur, & sola motum inceptet. Discriminatur autem id a quo mouetur, ab eo secundum quod, ut uariari solet efficiens caussa ab ipsa formali. Vna igitur tota est animalis anima, sed ea est, quæ seiunctam & mouentem, & utentem habet partem, alteram uero partem extensam & dilatatam, & illius existentem, ut quæ ipsum determinet.

Substantia uero actus. Talis igitur corporis actus.

Vbi dixit, & posuit animam esse substantiam, ut formam, addit pro maiori propositione, substantiam esse actum, substantiam, inquam, ut formam, quoniam & sæpius formam appellat esse substantiam. Quoniam igitur anima est formalis substantia, profecto actus erit talis corporis, potentia uitam habentis. Dictum autem est animam actum esse corporis, ut potè iam uiuentis, quod uero dicatur potentia uiuere: quoniam nec per se, nec ueluti corpus incorruptibile uiuit.

Hic autem dicitur dupliciter, hic quidem ut scientia, hic autem, ut contemplari. Manifestum igitur, quod ut scientia. In eo enim quod inest anima, somnus & uigilia est. Proportionalis autem est uigilia, ipsi contemplari. Somnus uero, ipsi habere, & nō operari.

Cum omnis mortalium animantium animæ commune indicet, non id ipsi quod separabile est, aut quod in substantiam suam contrahit actionē, assignat: hoc enim proprium est intelligentis animæ, atq; huius quidem ubi separata fuerit. Quoniam & rationalis nostra anima ob illam ad corpus delationem diuisam, ex substantia suam habet actionem, neque uero semper perfectam, neq; totam semper præsentem. Sēsitiua igitur actio in somnis deficit. Fortasſis autem & in Caris morbis concidit ipsa imaginatiua actio. Nequaquam uero omnis cognitio, quæ ab anima ob suijpsius talem structuram recedit, obque sui delationem ad exteriora factam, a uehæmentibus organorum, præternaturalibusque dispositionibus offenditur, & impeditur. Verum de hoc rursus etiam inuestigationem faciemus. Si autem anima per cōtinuationem animato aderit, uiuaciter in ipsum agens, profecto per continuitatem agit uitam subiecti sibi corporis uiuaciter determinatricē, minime uero cognoscitiuam ipsam. In somno igitur sensitiuam deserit, in Caris autem ex soporibus imaginatiuam actionem. Quare neque sui ex substantia cognoscitiuus actus, anima est neque penitus cognoscitiuam actionem habet suam substantiam comitantem, quando cum corpore communicat. Siquidem & nonnunquam, præsens non operatur, nec agit. Proportionalis igitur est substantia habitui scientiam comparanti, contemplationi autem actus ille qui cognoscitiuus est. In ijs enim, qui sibi scientiam compararunt, & possident, habitus profecto, secundum continuationem adest, quantisper sciant. Non semper uero contemplatio secundum ipsam scilicet scientiam reperitur. Sed contingit, ut qui sciat, is non aliquando agat. Aristo. autē pro cognoscitiua actione uigiliam sumpsit, pro feriatione uero, ac cessatione somnum: uitalis enim actio est uel ipse somnus, cum sit sensuum quies & feriatio: non quidem ob aliquam extenuationem, aut debilitatem, sed ob potentiam, & uirtutem. Validam existente natura, ipsa scilicet uitali portione dormire contingit: sed hæc quidē actio haud cognoscitiua est, sed potius cognitionem reprimens. Igitur quamuis anima non semper cognoscitiuo modo agat, nihilominus aliqd agit. Qua igitur ratione primus est actus, non autem is est, qui in ipso est agere? Contemplatiua etenim non erit, simpliciter tamen secundum naturam agere poterit, & ita agere, ne frustra sit, id enim frustra est, quod nihil agit. Nullū uero aut naturæ, aut multo etiā magis ipsius dei opus possibile est, esse frustra. An iccirco quidem, quia primum actum non secundum quāuis actionem uocari censuimus, sed secundum solam contemplatiuam actionem, ut quam non quotiescunq; fit, semper agat anima? fortasſis autē & illud dictu melius fuerit, ex his sane demonstrari mortalium animalium animā diuisam habere a substantia actionem, ut inde quæ secundum substantiam, & uirtutē siue mauis potentiam actionis productricem suū habet esse, eadem habeat alteram perfectionem, cū agat, atque per illam ab intellectu differat & discriminetur, qui sui ex substantia actus existit, & ab anima distinguatur, quæ in unum atq; idem concurrens, in intellectum definit reducta: & utraque copulat & coniungit, inque substantiam actionem dirigat. Mortalium uero animalium anima oēm uidetur a substantia actionem segregare, & seiungere. Licet.n. actionem aliquam præsentem habeat, ut uiuificatricem, qualicunq; tamen propria priuetur actione, non profecto uere, ac pure indiuisibilis esset, ante omnem enim diuisionē, siue separationem, uel localē, uel temporaneā, atq; eam, quæ in diuersarum qualitatum est structura, iuxta quam multa subsistunt uniformia indiuidua, & ante resolutionem in accidentia factam, prior insurgit actionis a substantia seiunctio. Manifestum autem est, quemadmodum actionis seiunctio in mortalium animantium anima sit collocata. Siquidem non semper, nec qualescunque reddit actiones, quas nata erat produce-

re, ita etiam se habens, ut se nunc habet, ubi corporis utitur commertio, & communicatione.

Te. 6 *Prior autem generatione in eodem scientia. Quare animę est actus primus.*

Cō. Processus etenim omnis generationis fit ab imperfecto ad perfectum, prioraq; sunt posterioribus imperfectiora, scientialis aūt habitus, quiq; comparat scientiam, qui sine actione est, minus eo perfectus est, qui cū actione existit. Perfectum igitur imperfecto est prius & natura, & substātia & tanquam caussa. In ipso autē fieri, imperfectum est prius perfecto, tempore, licet tunc temporis in uno atque eodem utraq;, perfectum scilicet, & imperfectum considerentur. Qm̄ in ipsa etiam generatione aliud quid perfectum praeexistere oportet, ex quo imperfectum in altera re proficiscitur, ut sperma ex aīali iam perfecto, ipsum semen generante proficiscitur. Sed in eadem re imperfectum est prius. semen. n. est prius, deinde Embryum, postea aīal. Verum si anima est ingenita, quo modo fit, ut suam habens in imperfectiori, actu scilicet primo, substantiam, tandem perfectius, secundum factum, adipiscatur, cum uidelicet agit? Manifeste nanq; & ipse Aristo. quod hoc modo est prius, id generationi assignauit, atq; iccirco animae primum actum quadrare, conuenireq;, at qui non omnino perfectus sit, at nequaquam, ut Plato, generationis nomine in anima utitur Aristo. ob primam ad diuisionem appropinquationem, sed nec quod unquam ipsam generationi et interitui obnoxiam demonstrarit, ipsam in quam, animam nostram, non dico autem adhuc praestantiorem illam, quam ἀρίστην, hoc est optimam, praestantissimamq; ipsorum generabilium appellat. Verum Arist. in his, quae aliquando sunt, hoc, geniti, nomine utit. Nū quid aūt respondebimus, quod licet non secundum substantiam attamen secundum actionem, & perfectionem, generabile & corruptibile in humana aīa perspicue reperitur, quae & in deterius est prolapsa, & quasi uincta, ligataque nonnunquam? Si autem ut Iamblicho uidetur, nulla progreditur ex impassibili, & perfecta substantia, distorta imperfecta quae actio, utiq; sane etiam secūdum subām passibilis esset: adeo ut ea rōne sit dicenda media, non tantum inter ipsa diuisibilia & indiuisibilia, & inter praesentia, & praeterita, nec tm̄ inter intelligentia, & irrationalia sed inter ea etiam, quae generabilia sunt, & ingenerabilia. Ex parte quidem illius stabilis, praestantisq; portionis, & intelligentis, indiuisibilisq; ingenita existēs, ex parte uero, egressus sui, atq; illius diuisibilis partis, & con societatis cū irrationali, gignitur: nec exacte quidem ac sincere hoc habet, ut ingenita sit, ut intelligens ipsa portio. Quandoquidem non ipsum indiuisibile, neq; ipsum permanens, neq; ipsum genitū simile ijs est extremis, quae omnino aliqn̄ nō sunt. Sed id quidē est quasi a seipso quodāmodo recedere aliquando, in illa participatione ad generationem facta uicina, atq; adeo non simpliciter adhuc manere, sed utrunq; quidem fieri, tum manere quod quidem est, tum fieri. Illud uero nunquam ab ingenito ipso deseritur, sed sibi ipsi semper annixum est, habetq; intrinsecus ipsum permanere, & quasi influens, & reficiens, quod recesserat. Verum ipsius quidem animae genitum & processus nunquam fit sine permanenti illo & ingenito. Ingenitum uero ipsius aliquando seiungetur a societate illa, quam cū generatione habet, insuita scilicet a corporibus separabili. Vnde & immortalis est anima, & permanēs, semper quidem immortalitatem & permanentiam intelligentis uitę, attamen remissam habēs, at nostra quidem sui ipsius respectu diuersa fit. Quae purum quidem, quatenus ipsi conuenit, immortale ipsum & permanens & indiuisibile assumit, id que in separabili & intelligenti uita. Separata nanq;, ut dicet postea, est quod est. In eo uero ad exteriora incursu, non omnino quidem seipsam sinit manere. Id qd' significat omnis rationalis actio, quae non sine conuersione ad seipsam fit. Vnde & fides comprobationem sequitur, cū antea iudicarit cognitum ipsum esse uerum, & tunc assentiatur postea. Hoc enim est fides ipsa. Quod rursus significat, resortio illa ad prçstantiora facta, perfectioq; ex seipsa facta, quę suipsius permanentiam puram nō amplius seruat. Ob ipsum nāq; ad exteriora incursum, tota simul & manet & egreditur, & neutrum omnino habet ab altero seiunctum. Ideo & ipsius immortale reficitur tūc a reliquo per seipsum totum, & nō solum immortale permanet, et ingenitum ipsum quodammodo factum, restat. Veluti & indiuisibile ipsius partitur, cum ex sui substantia nō amplius sit actus, quatenus ipsi datur. Ex parte igitur geniti suipsius, primus est actus, ob illam actionis a substantia partitionem, non aūt ex parte illius, quod fit, neq;. n. erat compositum ipsum, sed ut scientia, uidelicet ut forma.

Corporis naturalis uitam habentis potentia, tale aūt est, quod quidem sit organicum.

Duplicem dictum est mortalium animalium uitam animatam esse. Alteram quidem, secundum quam organū, quatenus organum effingitur, formaturq;, ut inde fit animae organum. Alteram aūt, quae utitur iam uiuente organo, non omnino quidem diuersa uita existens, (neq; enim sui ex natura uteretur, & moueret diuerso modo uiuens) sed una est uita duas praeseferēs formas, unam quidem, ut organi formatricem, at non ut mouentem, sed ut moti organi, uiuaciter effictricem. Aliam uero ut mouentem, & utentem. Etenim omnis mortalium animalium aīa secundum utrasq; formas est actus, mouetur nanq; uiuaciter, & mouens intrinsecus est, at Aristo. quidem hāc duplicem potentiam, & uirtutem eius, per actum ipsum assignat, eādem esse, inquiens, & corporis potentia uitam habentis, & corporis organici. Atq; haec quidem utraq; omnino in idem concidunt, adeo ut quod potētia uitam habet, sit animae organum, & quod sit animae organum, id potentia uitam habeat: nihilominus non idem utraque significant. Alterum enim postremam solam denotās est uitam, secundum quam tāquam mota res, scilicet corpus, uiuaciter effingitur forma. Alterum aūt eam, quae & utit, & mouet ipsum, indicat. Quare utrisq; his opus est ad perfectam animae definitionem: ut inde constet, & denotet, quod corpore ut instrumento utatur.

Instrumenta autem sunt etiam plantarum partes, uerum omnino simplicia, ut folium est corticis fructus defensio: cortex uero, ipsius fructus. Radices aūt sunt *ori proportionales. Ambo. n. nutrimentum trahunt.*

Quoniam anima plantarum postrema existens, manifeste quidem est actus, potentia uitam habentis, non omnino tn̄ manifeste ipso corpore ut instrumēto utitur (neq; enim seiunctū quippiam habere uidetur, ut inde moueat) comprobat, quod non tantum plantarum partes uiuunt, sed etiam, tanq̄ animae ipsi organa existentes, aliae ad aliarum usum sibi subseruiunt inuicem, adeo ut ipsum etiam utens in anima sit uegetante. Non enim a casu corticē fructus folia tegunt, nec cortex fructum, nec etiā radices ori ipsi proportionales, alimentum a terra attrahētes, per totam plantam a casu distribuunt, sed mouentur ab aīa, quę in planta est, quaeq; omnia ad inuicem, & ad totum componit, interneq; quasuis partes ad proprium & sibi conueniens subeundum munus mouet, & impellit.

Te 7 *Si aūt aliquid commune in anima oportet proferre, esset utiq;, primus actus corporis naturalis organici.*

Cō. In anima, inquit, quae uidelicet ad exteriora defertur, et ad corpus declinat, quaeq; corpore perinde ut instrumento utitur. Eam nanque, quae in se manet, quaeq; nō est corporis uitalis pars, in ipsa ad corpus delatione, & impetu facto, intellectum appellat. Qm̄ aūt commune non uniuocum est, sed ut ea, quae ab uno esse dicuntur, talium dictū est, impossibile esse certam assignare diffinitionē, sine particularis

ticularis cuiusq; propria diffinitione. Oportet aũt utrũq;, & commune.f.& proprium cognoscere, iccirco etiam inquit, quod cõmuniter omni inest, atq; id quidem quadã cum dubitatione inquirit. Si oportet proferre. Qm̃ necessum quidem est dicere, at nõ sufficit, nisi addatur etiam & proprium ipsum. Cæterum ubi communis diffinitionis meminit, prætermisit particulam illam.f.potentia uitã habens, ut quod in illa dictione, animę organo cõpræhenda tur. Viuere.n.ipsum necessarium est, ut inde per uitã mo uendi aię complicatum & coniunctum, non alterna ui, sed sola animæ appetitione, & incitatione excitetur.

Quare neq; oportet inuestigare, si unum est anima, & corpus, quemadmodum nec ceram & figuram, nec cuiusque materia, & id unius materia. Ipsum nanque unum, & esse, quoniam multipliciter dicitur, quod proprie actus est.

Acuratius in metaphysica tractatione discussum fuit, omne ens omnino etiam esse unum quidem, uerum formam, & ens esse, & primarie unum, & per seipsum existẽtem. Compositum enim est unum per formam. Vt enim forma est ipsius esse cã, sic & quod compositum sit unũ, caussat, in omnibus quidem, tanquam id, secundum qd', in animatis aũt, etiam ut secundum quod. Qm̃ hoc proprium & conueniens animatis præter alia physica corpora est, ut in se habeant mouendi principium. Multipliciter igitur & unum, & esse dicitur, quoniam uel proprie secũdum se, uel secundum aliud est, aut ut imperfectum, & in potentia, ut quod materia obductum est: quod uero proprie, ac per se est, actus existit. Quoniam per se ac primo caussa est compositi, tum ex necessitate in actu existentis, atq; unius, ut quia determinetur, circumscribaturq; ab eo, quod per se sit, & unum. Vt enim quod est albedine effictum, & definitum, id albũ est, sic id, qd' de eo participat, quod uere est, & unum existit, est tum ens, tum unum, id que ob participationem & compositionem. Verum nõ simpliciter, nec per se id fit. Vt inde quam rationem habet album ad albedinem, eandem & quod determinate tum ens, tũ unum existit, ad id quod formali modo tum ens, tum unum est, habeat, quamuis non ita nomina sint in his uaria, & diuersa, ueluti in ipsa albedine, & albo sunt.

Vniuersaliter quidem igitur dictum est, quid est aĩa substantia, quę secundum rationem. Hoc enim est quod *quid est esse tali corpori.*

Hoc igitur, quod dixit, conclusio eorum est, quæ hoc in secundo libro prædicta sunt. Verbum uero illud, uniuersaliter, non ut id, quod uniuoce prædicetur, est intelligendum, sed perinde, ut communiter, & euarianter. Qd' uero dixerat substantia, quæ secundum rationem, pro eo est dictum, quod secundum formam. At certe magis in anima conuenit, secundum rationem dicere, quam secundum formam, idq; ob decidentiam ab illo uere indiuisibili in reuolutionem factam. Propter ipsam autem formalem caussam ipsa etiam est ratio. Sed quoniam formarũ, & rationum aliquæ sunt separabiles a corporibus omnino, aliquæ autem inseparabiles, ut quæ non in seipsis habeant esse suum & perfectionem (primæ enim substantię sunt formæ) sed quod sint corporum determinatrices. & ea ratione inseparabiles, non concludit animã esse aut formam, aut rationem separabilem, sed quod quid est esse tali corpori, hoc enim erat organici corporis actus: quandoquidem hoc erat commune uel rationali uitæ nostræ cum alijs animis. Commune autẽ ipsum prius uoluimus considerare. Quodquod uero ipsius rationalis animæ separabile est, & iam in primo breuibus innuit, atque etiã in sequenti, ac peculiari de hac re contemplatione enunciabit. Illud uero te mihi meminisse uoluerim, quod quid est esse naturalis organici corporis, potentia uitam habentis, duplex est, alterum quidem ut utens, & mouens, alterum autem ut id, secundum quod est uitale organum, & uiuaciter motum.

Quemadmodum si quid instrumentorum naturale esset corpus, ut securis. Esset enim securi esse substantia eius, & anima, hoc. separata enim hac, non amplius securis est, sed tantum æquiuoce.

Animæ instrumenta sunt non ea tantum corpora, quæ per ipsam animã uiuunt, sed etiam inanimata. Alia quidem naturalia, ut lapides & ligna iam abscissa, alia autem artificiata, ut naturalia quidem & ipsa, at non quatenus naturalia usum aliquem utenti animæ præbentia, sed ab arte bene, concinneq; exposita: ut scutum, & ensis. Si quidẽ igitur ullum artificiatorum instrumentorum, inquit, hæc enim nunc instrumenta appellitat, ut etiam securis exemplum denotat, naturale corpus esset, quod quidem instrumentarium naturale erat corpus, ut in animæ diffinitione dicebat, si inquam id artificiatum corpus idest securis esset tale, profecto tale fuisset securi esse. uerum Aristo. consueuit in ijs, quæ sunt formis prædita, & insignita, ipsum quidem quod forma sit insignitum afferre, formam tamẽ esse eam, quæ ipsi esse suum inferat. At uero & per sæpe apud ipsum substantia denotat formam, ueluti & nunc temporis exponens illud, quid est esse securi, substantiam inquit, hoc est formam, hæc autem fuisset anima, si securis tale fuisset corpus potentia uitam habens, fuissetq; uitale instrumentum, & utens ipsum habuisset intrinsecus, separataq; hac parte non amplius mansisset, quod erat. Vnumquodque enim per formam suam est, quod est. [illegible] simpliciter quidem corpora naturalia habent principium ut moueantur, animata uero hoc præterea habent, ut uiuaciter moueantur, idq; a principio, & ipso motiuo. Illud uero tibi sciendum est, quod non omnino uult animam a corpore recedentem corrumpi. Separatio enim uel maxime de his dicitur, quæ post ipsam etiam dissolutionem subsistunt, sed æquiuoce tantũ, eo quod demortuorum etiam animantium corpora æquiuoce cum uiuentibus dicũtur, uerbi gratia canis, & equus. Similiter, & partes, ut si fortassis equinum caput dicas.

Nunc autem est securis. Neque enim talis corporis *quod quid est esse, & ratio est aĩa: sed naturalis talis, habentis principium motus, & status in seipso.*

Per comparationem eorum, quæ animata sunt, & instrumẽtorum, declarat quale nam sit uitale organum. Etenim cum & ipsum in animatum aliquem animæ præstet usum, aĩa etiam ipsa utente separata, nihilominus suipsius retinet uim, & potentiam, quoniam nõ per ipsam circumscribebatur, aut determinabatur. Non sic tamen uita prędítum, & aĩatum est ipsum, quod quidẽ naturale est corpus, non autem ab arte factum, quatenus est tale. Oportet autem quod quatenus potentia uitam habet, & uiuaciter effictum, eatenus sit animæ instrumentarium corpus (si quidem quod quid est ipsius esse, & ipsius ratio, est anima) & ipsi deseruiens. In ipso nanq; principium status et motus adest, ut mouens, & quiescere faciens: quod quidẽ est animatis proprium. Hoc igitur modo per dissimilium inanimatorum appositionem, & comparationem attulit quod nam sit animatorum proprium. Id quod & deinceps per similium appositionem fecit. Etenim per parteis ipsius, significat quale etiam sit totum.

Considerare autem oportet & in partibus id quod Te. 9 *dictũ est. Si enim esset oculus ipsum animal, anima profecto esset ipsi uisus. Ea enim est oculi substantia, quę secundum rationem, oculus autem materia uisus, qua deficiente, non amplius est oculus, nisi ęquiuoce, ueluti lapi-*

deus, & pictus. Oportet sane accipere, quod de parte in toto uiuente corpore. Ex proportione nanque se habet, ut pars ad partem, totus sensus ad totũ corpus sensi
T.10 *tiuum, quatenus tale. Est autem non quod abiecit animam, quod potestate est, ut uiuat, sed quod habet, semẽ autem, & fructus, quod potestate tale est corpus.*

Cō. Loco totius animalis accepit oculum, loco uero totius animæ accepit animalis uisum. Hic enim est substãtia oculi, quæ secundum rationem est, hoc est secundum formã, oculus autem est materia uisus: non autem, ut Alexander exponit, per oculum ipsum intelligit solum corpus sine uisu. Statim igitur subdit, quod deficiente uisu, nõ amplius oculus manet. Verum uisus quidẽ duplici modo est oculi forma. Altero quidem, quatenus organo uiuaci utitur ipso. Altero autẽ modo, quatenus organum ipsum oculum uiuacem efficit, & oculus quidem cum tali aspectu, siue uisu, materia est uisus ipsius, qui est utens, & deficiente ea uisus parte, quæ utetur, non remanet oculus, quoniam etiam una deficit uisus ille, qui oculum ut instrumentum effingit. Visus enim ille utens, cum præsens est, illum etiã priorem præstat, & cũ recedit, illum etiam subtrahit una. Accipiatur igitur, quod sicut ad oculum se habet uisus, sic et totus sensus ad totũ corpus sensitiuum, quatenus sensiti
11 uum est. Atq; hoc quidẽ, ut probe manifeste & ipse subdit, est quod iam uiuit. Neque enim dictum est id potentia uiuere, quod abiecerit aĩam, aut ut ipsum semen, sed id, quod iam habeat uitam: quoniam semen non habet uitã potentia, sed potentia tale est corpus, quod sit uitæ depropè susceptiuum, atq; iccirco uitam habere dicitur, qm̃ uitæ, perinde ac materia substernetur, uitæ inquam, tum illi, quæ ipsum tanquam organum circumscribit, & determinat, tum huic, quæ ipso ut instrumẽto utitur. Etenim ipsa est forma uiuentis corporis, ueluti etiam gubernator, nauis. Quoniam non eo quia sui sit iuris, & libera, uiuificat, & mouet corpus, ueluti aĩa nobilior mouet cœleste corpus, sed id impetu & declinatione ad corpus facit, et ad utile ipsum facit motum, neque uero ideo solummodo, quia iam in perfectione sit. Merito igitur sane & oculus ipse dictus est uisus materia, totumq; sensitiuũ corpus, quatenus sensitiuum, & iam sensitiuum existens, materia dictum est esse sensus, qui ipso tanquam instrumento utitur.

Quemadmodum igitur incisio & uisio, sic & uigilia actus, ueluti autem uisus & potentia instrumenti, anima, ipsum autem corpus, quod potentia est, sed quemadmodum oculus, pupilla, & uisus, ita etiam anima, & corpus, animal.

Hoc ipsum est illius sermonis conclusio, per quem demonstrabat animam non esse actum secundum corporis, sed priorem iamq; diuisum, atq; actionem a substantia distinctam habentem. Duobus uero ubi usus est exemplis ad declarandam animalis substãtiam, securi uidelicet, atq; oculo, merito quidem & incisione, & uisione hoc in loco, perinde, atq; uigilantia quadã in sensitiua ipsa facultate utitur. Hæc igitur dilucida, atq; perspicua sunt. Oculus autem dictus est esse pupilla, & uisus. Animalq; anima, & corpus, idq; per relationem in proximas caussas factã, ut pote ex utrisq; resultans: qm̃ cõpositũ nequaquam est materia & forma seorsum, sed qđ ex his utrisq; resultat.

T.11 *Quod quidem igitur anima non sit a corpore separabilis, uel quædam eius partes (si diuisibilis est nata) non obscurum.*

Cō. Ex huiusmodi locutione demõstrat, quod inseparabile a corpore esse, omni mortalium animę, de qua sermo habetur, conuenit, quodq; separabile esse, animę rõnali competit, tum præterea ꝙ inseparabile multipliciter dicatur, demonstrat: præterea ꝙ si idem & separabile, & inseparabile essent, non erit diuisibile: ut inde iuxta diuersas partes habeat opposita: sed id quidem diuerso modo, nec diuisibile ipsum, perinde ut corpora sit. Qua quidem rõne ex suppositione loquitur, si inquit, diuisibilis est nata, non ut qui ignoraret, aut non iam demonstrarit, ꝙ non sit diuisibilis, sed quod quodam quidem modo & norit, & oẽm animam indiuisibilem demonstrarit, quãdoquidem & in corpoream esse dixit. Corpus enim est, quod simpliciter diuisibile est. Alio uero modo demonstrauit, partes habere, in id respiciens, quod habeat actionem a substantia distinctam, respiciensque in præstantem illam ac stabilem rationalis partem: ut quæ diuersæ numerarentur partes, tota tamen simul in gignitiuæ uitæ præstantia, & procedat & consistat. Sic autem & tota a corporibus inseparabilis esse dicitur, uel partes aliquæ: quandoquidem & horum utrũq; uerum quodammodo esse potest in ipsa rationali, tum tota ad corpus & declinante, & tendente, tum ipso corpore sibi subseruiente, tanquam organo utente: & rursus quia pars aliqua præstantem illam habeat partem, & ab ipso corpore probe separabilem. Sed ipsum quidem separabile rationalis animæ proprium est, ipsum autẽ inseparabile omni animalium mortalium animæ commune existit, non cuique tantum inseparabili existenti, sed rationali etiam ipsi, quæ uel separabile etiam ipsum habet. At uero ipsum inseparabile non simili inest modo uitę organorum, quatenus organorum circumscriptiuæ, determinatricisq;, ac uitæ, quæ organis utitur, nec etiam uegetatiuis & sensitiuis uitis: ac multum quidem in his adinuicẽ descriminis est, & multo etiam magis ipsum inseparabile, quod in rationalibus est uitis ab aliarum differt inseparabili, cum id sit uere in corporibus principale, quod quidem, ut puto, & ipse denotare uolens subdit.

Nonnullarum enim actus partium est ex ipsis.

Nonnullarum inquit animarum actum sic se habere, ut ipsarum corporearum sit partium, quales illæ sunt, quæ sunt organorum, quatenus organa sunt, determinatrices, quæque ad naturales formas propius accedunt, hæ inq̃ manifestius longe habent, quod sint a corporibus actus inseparabiles. Quæ nanque animalibus, ut organis utunt, minus inseparabiles sunt, magisque præseferunt, quod secundum sui substantiam præstans. Per quæ sane uerba simul notauit ipsius inseparabilis diuersitatem, deinde etiam manifeste intulit, substãtiam animæ omnino separabilem, caussamq; addidit.

Enimuero aliquas nihil prohibet, eo q, nullius sint corporis actus.

Aliquas, scilicet partes. Quandoquidem tota anima & manet, & prospicit, & speculatur, idque nullo corporis ad hoc patrocinio indigens, quamuis cum quid agat, corpore utatur. Ipsius uero parteis appellat quodammodo ipsam tum stabilem, tum contemplatiuam portionẽ, ac rursus, quod prospicit, & agit ex ipsa. Nihil uero prohibere inquit, eo ꝙ dictum fuit animam esse actum corporis. Impedimento enim ita fuisset, si & per se totam, & per suiipsius oẽm actionem fuisset corporis actus. Nihil autem prohibet, si est quidem actus, non per se tamen totam, nec secundum omnem sui actionem: Ea enim ratione nullius erit corporis actus. An enim intellectus ullum cõtineat corpus, uel fingere etiam est difficile, ueluti in primo dixerat: & quoniam, ut in tertio pluribus dicet, contemplatiuus intellectus non utitur, perinde ut instrumento ipso corpore. Quare nec a maioribus contemplationibus ad minores cognitiones descendens hebescit, & contũditur, ueluti ipse sensus.

Præterea

præterea immanifestum est, si sic actus est corporis anima, ut nauta nauis.

Per id, quod superius dixerat, nonnullarum enim partium actus est ex ipsis, uitam ab omnibus corporibus inseparabilem significauit, per id uero, quod modo dixerat, enimuero aliquas nihil prohibet, eo ꝙ nullius sint corporis actus, uitam eam, quæ omnino inseparabilis est, notauit: per hæc autem, quæ nunc dicit, in eadem utrum quę considerat. Actus enim, qui ut utens est, tum quadam ratione inseparabilis est, quia undequaꝗ utatur, tum quadam ratione separabilis, quatenus seiunctim, & separatim corpore sibi inseruiente utatur. Si autem & quadam ratione utitur, & quadam non omnino quidem utatur, ueluti ipsius nautæ exemplum indicat, quæ portio ipsius nō utitur, separabilis omnino est. Qua igitur ratione immanifestum est dicere, si uel fingere etiam difficile est? An quoniam ipsum uti uel ipsis etiam irrationalibus uitis inest, immanifestum aūt prius est, q̃ omnes seorsim, ac seiunctim percurrantur, diligenterꝗ recenseantur, ac dījudicetur, cuinam ex ipsis, præter facultatem organi circumscriptricē, ille usus sit adscribendus, & in quibusnam oporteat uel ipsas separabiles actiones inquirere?

Figurate quidem igitur hæc determinata sint, & descripta de anima.

Figuram appellat, & descriptionem, assignatam animæ rationem. Quandoquidem tradidit tantum quod communiter omnibus inerat. Perfecta autem & completa diffinitio, secūdum uniuscuiusque propriam substantiam assignatur. Propria autem est, quæ commune etiam ipsum particulariter determinat.

T. 11 *Quoniam autem ex immanifestis quidem, notioribus autem, fit manifestum, & quod secundum rationem notius.*

Quoniam assignata prius diffinitio non habuerat perfectionem, eo quod solum, quod omnibus communiter inest, dederit, & id quidem nō simili modo, uerum ut ea, quæ ab uno esse dicuntur (inde adeo fieri nequibat perfectam simul omnium assignari diffinitionem, ut quæ non sint uniuocæ, uerum per unamquāque percurrere oportet, si perfectam accepturi simus diffinitionem) in primis doctrinæ modum aggreditur in medium afferre, quę ex causatis in caussas procedit. Hic enim est cōueniens modus ijs, qui nondum perfectam habuerint diffinitionem, sed eam adhuc inuestigant. Caussæ nanque sunt manifestiores naturæ, & rationi scientiam parienti, quę naturam ipsam subsequitur. Sensui autem, nobisque, qui nondum perfectionē habemus, notiora sunt ipsa caussata, id quod primo auscultationis naturalis fuit dictum, ac nunc etiam inquit, ex immanifestioribus quidē naturæ, (deest enim hac in oratione particulæ hæ, naturæ, & rationi) notioribus autem quo ad nos & sensum nostrum (id enim in ipsius oratione est supplēdum, quod quidem deficit) manifestum in nobis fit, quo rursus in loco prætermisit uerbū, naturæ: at uero non id prætermisit, uidelicet, & quod secundum rationem notius.

Tentandum rursus sic quærere de ipsa.

Verbum illud, rursus, dixit, ut qui antea de ipsa adumbratilem fecerit sermonem. Particulam uero, sic quęrere, ideo eo modo protulit, quoniam præstātiora nobilioraꝗ sunt, quæ notiora sunt ratiocinijs, quam quæ sensui.

Non enim solum hoc, quoniam oportet diffinitiuū sermonem indicare, ueluti plurimæ ex diffinitionibus dicunt, sed & caussam inesse, atque apparere. Nunc autem tanquam conclusiones, rationes diffinitionū sunt, ut quid est quadratio, quod æquale alteri longitudini, & isopleurum esse rectangulum. Huiusmodi autem diffinitio, ratio est conclusionis. Quę uero dicit, quod quadratio est medii inuentio, hęc dicit rei caussam.

Caussam cur uelit de aīa quærere, subdit: unde & caussali coniunctione utitur, quæ rei cām affert: quandoquidē non oportet nos esse caussatis rebus contentos, sed ab illis ad caussas deduci. Dictum autē fuit in posterioribus Analiticis, quod altera quidem est diffinitio, demonstrationis conclusio, altera autem est syllogismi medius terminus. Alia aūt diffinitio est totus syllogismus positione differēs a demonstratione. Ac determinatum fuit, ꝙ diffinitio ea, quæ est per conclusionem, est diffinitio caussatæ rei, et eius quæ forma sit efficta. quam quidem appellat, rem, nūc tēporis. Quæ uero diffinitio per medium est terminum, ipsius est formæ, & rei causatæ. Quæ uero positione a demonstratione differt, hæc simul caussatum dicit & cām, ut homo uita effingitur rationali, terminatas habente mensuras. Id aūt importat, animal rationale, mortale. Estque hæc compositi ipsius diffinitio. Vita uero rationalis terminatas habens metas, forma est & cōclusionis, & rei, ipsius inquam compositi, id quod adaptari pōt in eo, quod ipse dixit, exemplo. Quoniam si tres sint recti, quadrangulum proportionale, a media deductum, æquale est rectangulo, qui ab extremis ambitur, altera uidelicet parte longiori existenti. Qui igitur ipsum quadrare altera parte longius, diffinit, quia scilicet ei, quod altera parte est longius, rectangulus sit æqualis, hic illud, quod perficitur, & demonstratur, æquilaterū esse determinat, & diffinit. Qđ quidem ipse cōclōnē appellat, ceu geometrico modo demonstratam. Qui uero ipsum diffinit esse medīj inæqualium laterum eius, quod altera est longius parte, inuentionem, hic caussam dicit, per quam quidem quadrangulum & fit, et demōstratur æquale ei, quod altera parte longius est, inde adeo ut non solius conclusionis causa sit dicta, sed etiam ipsius rei.

Dicimus igitur sumentes principium considerationis distingui animatum ab inanimato, ipso uiuere. T. 13

Cō. Vbi doctrinę modū perscripsit, qui uidelicet ab ījs, quę nobis sunt notiora, ad ea, quæ naturæ, procedit, atque in memoriam reuocarit, quod oporteat, diffinitionem, quæ bene se habeat, cām complecti, & eam quidem etiam ueram, & certam, neꝗ uero figurate, atque adumbratili modo, nunc ex suo doctrinæ modo, a notioribus sensui exorditur contemplationem de anima, quod quidem statim facit, inquiens, animatum ab inanimato distingui, hoc est, differre per ipsum uiuere. Quia uero cōtemplatio in cām duci debet, iccirco non ipso contentus est animato, uerum in ipsius caussam, uidelicet animam se confert. Cæterum ne figurate adhuc, sed certa ipsam diffinitione consideret, non communiter, sed quāuis animæ speciem separate tractat, & determinat, quoniam & quæ cōmunis tradita fuerat diffinitio, caussam complexa est. Actus enim est forma & caussa eius, quod a se perficitur. Sed nec etiam si cōmune ipsum uniuoce prædicatum fuisset, non inquam sic huius communis contemplatio satis, atque sufficiens fuisset ad comparandam perfectam eius notitiam, absꝗ ipso proprio. Verum quomodo animatum ipsum ab inanimato distinguitur per ipsum uiuere? Per id, quod intrinsecus mouetur: ueluti ipsi etiam Platoni uidetur, & experientia etiam manifestat. Ipsum igitur mouens intrinsecus est. At si res ita se habet, quomodo aīa non est ex se mobilis, quæ a seipsa excitatur? Motus enim quidam est ipsa excitatio. An quia Aristo. res quidem easdem, similique cum Platone modo intelligit, at uero eas, consuetum loquendi modum deuitans, non similiter appellat. Non sane igitur aīam a seipsa mobilem appellat, quandoquidem

nec motum uocauit ipsius actionem esse. Rectum igitur uel secundum ipsius Aristo. intentionē est, id animæ condonare, ut ex seipsa uidelicet agere queat, utpote a seipsa excitata. Actio autem quædam est, excitatio. Vita uero ipsa, hoc est, ζωή, denotat quid æstuans, atque a seipso feruens.

Cum uero ipsum uiuere multipliciter dicatur.

Verbum illud multipliciter, aut in ipsis æquiuocis, aut in his, quæ tanquam ab uno esse dicuntur, proferre consueuit, at nunc temporis, non æquiuoce ipsum protulit, quandoquidem & ipsius uiuere, tanquam unius rei unam tantum proferimus intētionem. In his uero, quæ ab uno dicuntur, quæ quidem perfecte, licet secundo, aut tertio, modo, aut ultimo, perfecte tamen participant, tum maxime nomine, naturam ipsius rei significante, uocantur, tū etiam ab ea participatione, aut functione, quæ ab ipso deducitur. Quæ uero imperfecto modo participant, uocari quidem possunt, atque nuncupari ab ea functione ab ipso deducta, at non ab eo nominari nomine, quod primarie rei ipsius est significatiuum: ut gratia exempli, qđ adhuc fit, id quidem esse dicimus, non autem ens illud dicimus: quodq; album fit, dealbari quidem id, non sic tamen album illud appellamus. Pariter citharizare, & mederi eos dicimus, qui adhuc id addiscunt, neq; tamen iam esse medicos, & citharistas: nō ab simili modo pueros currere, & scribere non tamen iccirco cursores, & scriptores esse dicendum est. Eos uero, qui perfecti iam sunt, & citharistas esse dicimus, & citharizare, id quod de alijs dictū uolo. Sic sane & animalia quidem philosophus appellat, quæ quidem per perfectam uitam a seipsis excitatam efformantur, & horum aliqua quidem primo, utpote quę a seipsis in alia actionem suam ædant. Aliqua quoq; medio modo, ut quæ in utraque. Et hæc quidem iuxta diuersos modos. Quæ quidem omnia, & animalia appellat, & uiuere dicit. Quæ uero imperfectam, ac nō ueram intrinsecus habent excitationem, sed mediam inter hanc, & eam, quæ omnino ab alio mouetur (ne utique immediate cōiungatur id quod a seipso fit cum eo, quod aliunde) hæc quidem, quæ uitali uiuunt uita, uiuere dicit, non tamen statim animalia appellat. Quo fit, quod cum differētiam inter animata, & inanimata afferre uoluerit, distinguit ipsa per ipsum uiuere, quod profecto commune est omnibus quouis modo uiuentibus. Adeo ut quia ipsum uiuere cum animali contra distinguat, planum fiat, quod uiuere ipsum secundum imperfectam uitæ significationē accipiat, quod enim secundum perfectam uitæ significationem est, id quoque animali ipsi conuenit.

Licet unum aliquid insit horum tantum, uiuere dicimus ipsum, ut intellectus, sensus, motus, & quies quæ est secundum locum. Præterea motus, qui secundum nutritionem fit, diminutioq; & auctio.

Id enim uiuere dicimus, cui horum inerit ullum. Intellectus autem nunc temporis fuit acceptus, tanquā rationalem uitam denotans, qua cum & ipsa quoq; uoluntas fuit complexa. Ipse uero sensus acceptus est, non ut qui solam portenderet cognitionem, quæ irrationalis nominatur, et dicitur, sed & appetitum una sibi connatum. Intellectus quidem igitur & sensus primarie uitam indicant. Motiones autem, actiones uitales præmouent. Quarum quidē motionum altera, quæ scilicet per locum est, primo perfectioribus inest animalibus, altera uero, ea uidelicet, quæ per nutritoriam fit alterationem, omnibus inest animalibus mortalibus.

T.14 *Vnde & quæ nascuntur omnia uidētur uiuere. Apparent nanq; in seipsis habentia uim, & principium huiusmodi, per quod augmentum, atq; diminutionem accipiunt, secundum contraria loca. Neque enim sursum quidem crescunt, deorsum autem non, sed eodem modo in utranq; partem, & undique, quæcunque semper nutriuntur, atque uiuunt propter finem, quousque possunt recipere nutritionem.*

Atq; ideo uidentur uiuere & propter nutritionē et propter augmentum, decremētumq;. Verbum quoq; illud, uidentur, ideo hic positum fuit ob ipsius uitæ imperfectionem, uiuentiumque ac non uiuentium distantiam. Inde adeo factum fuit, ut suasiuncula opus esset, ad persuadendum, omnia, quæ nascuntur, uiuere. Etenim si omnia superadditionem quandam suscipientia, eam secundum aliquam statutam particulam suscipiunt, neq; id per omnes oppositas faciunt parteis, eodem modo (licet enim æri aliquid sphærice addideris, non tamen speres ipsum secundum profunditatem aucturum) manifestum fit, ꝙ quæ secundum totum eodem modo augentur, intrinsecus habebunt additionis caussam. Motus autem quidem est ipsa auctio. Quæ igitur intrinsecus motus principium habēt, ea merito uiuere censemus. Cæterum medium animæ statum rursus commonstrare uolens, uim, inquit & principium, ut per principium quidem, principalem animæ cōditionem notaret, per uim autem, innueret imperfectam ipsius conditionem. In ijs enim consueuit philosophus ut plurimum ipsius, uis, nomine uti. Atq; hæc quidem uita omnibus mortalibus animalibus necessaria est. Hac enim generantur, & nutriuntur, permanentque, ut quæ corporea sit uita, ipsisq; quadrās, conueniens, atque iccirco ultima, & ignobilior, neq; uera uita est, & pura. Verum si totū ab ijs ipsis non mouet & excitat, at uero quę ita uiuunt ab alio, mouent qđ nā quæso extrinsecus est excitans? An iccirco quia cum ijs, quę ab alio mouent similia sint, moueri utique & ipsa possent, perinde ut elementa, sm naturam, ab ipso producente, tanquam altera ex parte, & extrinsecus? Atque id quidem, quandoquidem & intrinsecus tota excita etiam ab ipso producente excitantur. Verum hæc quidem agunt ob contactum, quem cum ipso hn̄t, ac quanto magis cum caussa coniunguntur, magis ex se agunt. Quæ uero ab altero mouetur, ob sui distantiam suscipiunt excitationem per diuersitatem. Cō.

Separari autem ab aliis id possibile est, reliqua uero ab hoc impossibile est in mortalibus. Manifestum autem in his, quæ nascuntur. Nulla enim ipsis inest uis alia animę. T.15

Hæc enim est uitæ immediata forma, corruptibilibus assidens corporibus, quæ per influxum ipsa perficit. Aliæ uero non sine hac mortalibus insunt. Quoniam per hāc, & generantur, & nutriuntur. Cō.

Ipsum igitur uiuere per id principium inest oībus aīalibus. Aīal autem primo est per sensum. Etenim quæ non mouentur, nec mutant locum, sensum tamen habēt, animalia uocamus, nedum solum uiuere. T.16

Non simpliciter quolibet modo uiuere intelligēdum, contingit enim, & secundum intellectum, & secundū sensum uiuere, sed id, quod cum animali contra distinguitur, uidelicet imperfecte uiuere, & ultimam uitam. Sic enim cōtradistinguit, inquiens: "uiuere quidem esse per id, animal autem primo per sensum." Cō.

Sensus autem oībus inest primo, tactus. Ac quemadmodum nutritiua potest separari a tactu, & omni sensu, sic & tactus ab aliis sensibus. Nutritiuam autem talem dicimus partem animæ, qua etiam plantæ participant. T.17

cipant. *Animalia uero omnia uidentur tactiuum sen-*
18 *sum habere. Quam autem ob caussam utrunq; horum euenit, posterius dicemus.*

Tactus inquit, ut pote corporalior cæteris sensibus, & maxime passiuus. Quo fit, ut uicina tm̄ sentiat. Cum tactu.n. comprehenditur & gustus: estq; maxime animalibus necessarius, id quod etiam posterius dicetur.

Nunc autem in tantum sit dictum, quod anima horum est principium, quæ dicta sunt, & iis est terminata, nutritiua, sensitiua, cogitatiua, motu.

Particulam eam, quæ dicta sunt, dixit, intelligens aīam principium esse intellectus, sensus, motiuæ, & nutritiuæ uitæ. Per principium aūt, intelligit formalem cām. Anima uero talis est, ut haud id sit, quod ijs participet, sed ut ipse intellectiuus & sensitiuus terminus. Qm̄ uero anima non est partibilis forma, nec ille maxime primus terminus, sed, in rōnalē accessit conuolutionem, non eam tm̄ horum esse principium, sed his etiam terminari, dixit. Extremorum nanq; utrunque simul ipsi quadrat, quod scilicet ea conditione principatum obtineat, ut quadam ratione sit terminatum. Quorum extremorum principium his, quæ ante ipsam sunt, conuenit, terminari autem proprie his conuenit, quæ post ipsam existunt. Cogitatiua autem pro intellectu usus est, id quod prius indicauit, per intellectū uerba faciens.

19 *Vtrum autem horum unūquodq; sit anima, uel particula animæ. Atque si particula, utrum ita ut separabilis sit ratione tantum, an etiam loco.*

Quoniam in rationalibus animalibus omnes hæ, quæ dictæ sunt uitæ, insunt, inuestigandum proponit, num harum quæuis uita sit diuersarum corporearum partium actus, adeo ut simili cum corpore modo anima sit diuisa. Quandoquidem & in primi libri calce, non quamuis uitam seorsum animam esse posuit, sed oēs uitas esse unius animæ parteis. Cæterum ob perfectionem diuisionis, hoc idem, quod iam fuerat disputatum, proponit, utrum scilicet harum quæuis sit ex se perfecta anima, an animę ipsius portio. Verum ad alterum nihil respondens, ut qui satis eam mihi exacte dijudicarit, reliquum aggreditur discutiēdum. Nunquid ita sint portiones, ut nō ratione sola, hoc est proprietate distinguantur ab inuicem, sed etiam loco: ita ut diuersæ uitæ in diuersis corporis partibus cōsistant, tanquam in locis. Veluti Timæus uidetur rationem capiti, iram cordi, epati uero appetitiuam assignare. Hic equidem contemplatiuam rationem omnino penitus a corpore separat. Reliquas uero uitas, quoniam corporeę partes nonnunquam ad diuersarum uitarum receptionem præparantur, nō etiam eas simili cum illis modo existimat ab inuicem disiungi, cum eidem particulæ, uel plures etiam si mul inesse possint. Diuersa enim est animæ diuisio (si oporteat etiam particulas in ipsa dicere) a corporea partitione. Ac ita quidem simul innuit animæ ad formas submissionem, ob partitionem, qualiscūque ea sit, simul & animæ corporum respectu excellentiam, quia omnes simul eodem in loco adsint.

De aliquibus quidem non est difficile uidere. Aliqua
20 *autem dubitationem habent. Quemadmodum enim in plantis nonnullæ diuisæ uidentur uiuentes, uel separatæ ab inuicem.*

Non ipsius Alexandri sententiæ adhærens, existimo ipsum dixisse, aliqua aūt dubitationem habent, ob ipsum intellectum, illum enim aperte etiam superius affirmarat non continere corpus ullum, ac subdit quidem, nondum esse manifesta ea, quæ de contemplatiua potentia sunt dicenda, utpote quia nondū absoluta est speculatio, quæ de contemplatiua potentia est futura. Esse autē animæ quoddam alterum genus inquit, separariq;, ueluti perpetuum a corruptili separatur. Verum enimuero in aliquibus quidem facile, inquit, est, nos uidere coniunctionem, in ipsis quidem uegetatiuis potentijs, ipsius nutritiuæ, auctiuæ, & gignitiuæ, in ipsis autem animalibus, sensitiuæ, & appetitiuæ. Etenim plantis dissectis, tota uegetatiua inest anima. Atq; sectorum utraque pars ad quandā usq; sentit & mouetur temporis metam. At uero aliqua dubitationem habent, ut risus, auditus, odoratus, & gustus, quandoquidē distinctis, determinatisque utuntur organis. At primo quidem utique aliquis ex alijs, de istis coniecturam facere posset, & capere, ut quia sensus non per seipsos, sed p organa ipsa adinuicem sint diuisim distincta, differantq;, cū aliud, diuersumq; ab alio organum sortiti sint. Ac præterea eorum coniunctionem etiam indicat horum adinuicē omnium in unum factus concursus, quoniam & flauum, & dulce, & bene olens, mel ipsum declarat.

Quippe cum sit, quę in ipsis est anima, actu quidem una in unaquaq; planta, potentia autem plures.

Non ita quidem una est, ut in similes plures diuidatur. Partibilis nāque esset, ut ullum corpus, ex similaribus pluribus resultans partibus. Sed quia in planta, & detruncato ab ipsa ramo, ad quoddam usque tempus insit, ipsumque ad peculiarem sibi animam recipiendam, ubi plantatus fuerit, habilem, aptumque faciat. Potentia igitur sunt plures, quæ uni insunt plantæ, utpote quia diuisæ plantæ per ramos, & deplantatæ plures sint affuturæ.

Ita & circa alias differentias aīę uidemus contingere, de ipsis sectis, in iis, quę secantur. Etenim sensum utraq; pars habet, & motum secundum locum. 21.T

Verbum, ita, non ideo, quia plures sint potentia aīæ, dictum fuit (neque enim hoc perinde, ut in plantis, contingit) sed ad id retulit, diuisa scilicet etiam, ipsa totam uitam secundum utranq; ipsius secti partem, uiuere.

Si aūt sensum, etiam phantasiam habet, & appetitionem. Vbi quidem enim est sensus, dolor, & uoluptas cō sequitur: ubi uero hęc, ex necessitate etiam cupiditas. 22.T

Vltima etiam animalia, licet non distinctam, attamē indeterminatam habent phantasiam. Vt inde ipsum absens appetant.

De intellectu autem, et contemplatiua potestate, nōdum manifestum est. Sed uidetur animæ genus alterū esse, & hoc solum contingit separari, ueluti perpetuū a corruptibili. T.22 Cō.

Quoniam philosophus intellectum cognorat, tum uere indiuisibilem, & qui ex sui substātia supra ipsam est, animam, tum uero intellectum uocat, etiam illum passiuum, qui in illius præstātis rationalis uitę coniunctione cōsistit, & corporearum uitalium potentiarum, sed præter hunc & intellectum uocat, actiuam illam scilicet huiuscemodi uitis utentem rationem, at non quidem ex ipsis conflatā, ut etiam rationem talibus uitis non utentem indicaret, & intellectum ipsam uocat, & contēplatiuam ipsi tribuit potentiam, per ipsius quidem potentiæ nomē, ipsius ad præstantiorem intellectum submissionem denotans (qm̄ hoc potentiæ nomine non ualde consueuit Aristo. in indiuisibili substantia uti, sed ipsius actus nomine) per contemplatiuā aūt partē, ipsius rōnis in seipsam, et in pręstantiora etiam innuit cōuersionem. De hac sane inquit nihil esse manifestum, utpote quia nec tradita diffinitio animæ, conueniat contemplatiuę rationi, quatenus est contemplatiua, nec huic, quæ cum corporatis est unita uitis. Contrario nanque modo contemplatio ipsa procedit, uidelicet in

ipso separari ab illis. Quo etiam perspicuum fit atq; manifestum, quod alterum est animæ genere ratio ipsa, ab illis, quæ sunt a corporibus inseparabiles, quæ ut separetur est nata apta. Atq; aliquando quidem una cum ipsis unã perficit substantiam, ueluti & cum corpore compositum perficit. Nonnunquam autem & omnes has secundas deferens. Verbum autem, uidetur, nõ est dubitatiue dictũ, quemadmodum uisum est Alexandro. Neque enim uerbi, uidetur, talis usus apud priscos frequẽs fuit, sed pro cõuenit, atq; adeo apparet. Cum rationalis anima ex sui substantia sit a reliquis diuersa, omninoque ab ipsis tandem separabilis, perpetuo aq; remaneat, his corruptis, quæ seorsum corruptibilis corporis actus est. Siquidem separabile ipsum ab omnibus ijs habet, quæ quauis ratione a corporibus sunt inseparabiles. Contemplatio enim, separabilis est actio: ipsa uero est separabilis substantiæ actio, & eius quidem quæ per seipsam totam uiuat. Magis autem hoc ipsum uita est, quæ seipsum totam contemplatione perficit, neque uero diuisibilis substantię est actio. (Huiusmodi enim nec alia quædam est forma, nec multo magis cognoscitiua ipsa) nec etiam ipso diuisibili utitur, eo quod semper per terminos procedat, atq; adeo ob declinationẽ in seipsam & in ipsum indiuisibile factam: unde etiam perpetua demonstratur. Neq; enim quatenus diuisibilis diuidetur, quoniam non est diuisibilis, nec quatenus composita dissoluetur, quoniam est simplex, neq; id quidem patietur, ueluti diuisibiles formæ, materia ipsa inepta reddita, idque ob separabilem sui partem. Sola igitur separabilis est ratio, quandoquidẽ reliquæ aliæ uitæ corporeas habent actiones omneis.

T.22 *Reliquę uero partes animæ, manifestũ ex his, quod non sunt separabiles, quemadmodum inquiunt aliqui, ratione uero, quod diuersæ sint, clarum. Sẽsitiuo enim, & opinatiuo esse diuersum est, quandoquidem & ipsum sentire ab opinari diuersum est. Similiter & aliarum*
T.23 *unaquęq; quę sunt dicta. Adhuc autem nonnullis animalibus omnes insunt, nonnullis autem, pauciores, alijs autem, una tantum.* Hoc autem *facit diuersitates animalium. Quam uero ob caussam, considerãdum posterius, persimile autem & circa sensus euenit. Aliqua enim omnes habẽt, aliqua pauciores, aliqua unum, tactum scilicet maxime necessarium.*

Cõ. Partes quidem, at non quales corporatæ, id enim iam fuit demonstratum, sed ita quidem sunt partes, ob deriuationem ab ipso impartibili factam. Reliquæ aũt dixit, ac si & contemplatiuus intellectus sit pars, in impetu ad exteriora facto, ac complicatione cum rebus uilioribus. Nõ eæ uero sunt, ut Timæus inquit, partes abinuicem separatæ, ut quæ diuersas habitent corporis particulas. Scite autem, recteq; uitarum coniunctarum, simulque existentiũ diuersam comprobat proprietatem, idq; ex diuersis actionibus. Si enim sentire ipsum diuersum est ab opinari, utiq; & sensitiua ab opinatiua, simul & sensus ab opinione. Differentiam proinde animalium facit, uel quia omnes insint ipsis uitæ, ut ipsis in hominibus est uidere, uel quia licet nõ omnes, attamen plures ut alijs in animalibus: aut una tãtum, ipsa scilicet uegetatiua, ueluti in plantis, quibus quidem uerbis mihi uidetur, cuiusque etiam uitæ erga seipsam discrimẽ latẽter innuere. Non enim similis, nec sine diuersitate, ac differentia omnino est sensus, qui cum ipsa est ratione consociatus, isque qui sine ipsa est ratione. Sed nec is sensus, qui determinatam mouet phantasiam huic similis est, atque adeo cum illo indifferens, qui eã indeterminate imaginatur. Quare & multa & secundum profunditatem abundans in quauis uita differentia adest. Ac inter uegetatiua uita multum est discrimen, aut quia rationalis organi nutritiua sit, aut ipsius quidem irrationalis organi, quod tamẽ secundum locum moueatur: aut solius sensitiui organi, aut uiuentis quidem, non sensitiui tamen, & in terra radicati. Harum uero rerum caussam paulo post est dicturus.

Quoniam autem, quo uiuimus, & sentimus, dupliciter dicitur, quemadmodum, quo scimus, horum autem dicimus alterum quidem scientiam, alterum autem, animam utroque enim horum dicimus scire. Similiter autem, & quo bene ualemus, alterum quidem, sanitas, alterum autem particula quædam corporis, aut etiam toto. T.24

Cõ. Qm̃ positum fuit animam esse formam quandam non quidem talem, qualis est ea, quæ proprij iuris, & immaterialis est (eam inquam animam, quæ mortalium ipsorum est) sed formam esse organici corporis, ex his accipiens, quod anima uitalis est forma, quia animatum ab inanimato differt, nunc quidem temporis distinguit caussas, & caussata, aĩamq; in caussis collocat, nõ quidem causis materialibus, sed formalibus, quibuscum cõcurrunt etiam efficiẽtes & finales. Distinguit aũt & quod ab ipsa aĩa caussatũ est, manifesteq; declarat aĩam esse primam subãm in aĩalibus. Substantia quidem.n. est & naturale corpus, quod quidẽ in aĩalibus ipsis tanquam materia est: magis aũt propria, dignior est substantia ipsum aĩatum, atque aĩal. Qua adhuc prior, longeq; præstãtior est, simul & per seipsam substantia aĩa ipsa. Etenim omnis forma tum prima est subãa, tum etiam per seipsam substantia, atque id quidem multo magis est uitalis forma. Distinguẽs sane formalem cãm ab eo, quod per ipsam effingitur, in ijs, quæ nunc in medium consideranda deduxit, dupliciter inquit dici id, quo uiuimus, non quidem ut materia id inquiens: neque enim quo uiuimus, sed quo uiuere possumus, id materiam dicimus, quandoquidem quod potentia est, id materia introducit. Id uero quo uiuimus, ipsum actu uiuere indicat. Cæterum dupliciter inquit, aut forma, aut composito: forma quidem ut quę sit actus ipse, & perfectio, altero aũt modo, ut quia cõpositum sit actu, & perfectũ existat. Sic enim dicimus scire, uel scientia quidẽ, ut forma, uel anima, non ut ea, quæ nondum, sed ut quę iam sciãm habeat. Similiter & bene ualere dicimus, sanitate quidem, ut forma, uel corpore iam bene ualente: sed non ut corpore nõ participante, apto tamen nato participare, nisi secundum id, quod potentia est.

Horum autem scientia quidem, & sanitas, species & forma quędam est, & ratio, atq; adeo tanquã actus eorum, quæ recipere possunt, altera quidem eius, quod scire potest, altera uero eius, quod bene ualere potest. Videtur nanque in patiente, atq; disposito efficientium inesse actus. Anima autem *id quo uiuimus et sentimus, & cogitamus primo. Quare ratio quędam profecto esset, & forma, at non ut materia, & subiectum. Tripliciter nanque cum dicatur substantia, quemadmodum diximus, ex quibus unum quidem est forma, alterum, materia, alterum autem ex his utrisq;.* T.25

Manifeste quidem hoc dicens, quod scientia, & sanitas pro forma fuerint accepta, atque ideo quod per animam ipsam uiuit, tanquam per formam uiuit, non tamen manifeste uidetur dicere, quonam alio reliquo uiuat, ut pote qui nihil ad illam coniunctionẽ, quidẽ reddiderit. Cæterũ licet

licet contextui nonnihil desit, profecto res sine defectu fuere declaratae. Hanc enim formã ubi dixerit esse actum ipsorum susceptiuorum, ut quae sursus non sit actus, sed alterius, subdit, quid nam illud sit, quod recipere potest, siue susceptiuum sit (nihil differre nanq; facio) & inquit, q; scientiale & sanabile huiusmodi est, quae talia uidelicet sunt iam actu, susceptiuaque, utpote secundum receptam rem determinata. Ac manifestum est, quod secundum alterum in his modum, hoc quidem modo scimus, hoc autem ualemus. Patiens autem, dispositumq; nunc uocat id ipsum, quod ab ipsa effingitur forma, ut ab alio determinatum & perfectum. Quae uero est horum determinatrix forma effectiua quoq; est, ut quę se in praestans, extendat, sitq; secundum actũ et perfectionem, at uero alterius. Quẽadmodum igitur sciẽtia ad scientiale, se habet, sic & anima ad uiuens. Quare ipsius profecto esset & ratio & forma, at non tamẽ tanquam materia, ac subiectum. Sic quidem ex reliquorum appositione manifestius uiuentium formã animae assignauit. Neque enim ipsi materiam nõdum uiuentem, aut quae iam uiueret, quam subiectum appellat, assignauit. Significare uolens quod subijcitur, & quod secundum est, & quod ipsi substructũ est. Quod enim primum est, manifeste assignauit animę, ut quę uita sit, & prima & per seipsam substantia. Animatis ipsis uidelicet secundum illam, & ab illa, uiuentibus & perfectis.

Ex *his autẽ materia quidem, forma uero actus, quoniam quod ex ambobus quidem animatũ, non ipsum cor*16 *pus, est actus animae: sed ipsa corporis alicuius.* Atq; *iccirco bene existimant, quibus uidetur, neq; sine corpore esse, neq; corpus ullum anima.* Corpus *enim nõ est.* Corporis *autem aliquid, atq; ideo in corpore existit, & in corpore tali.* Et *non quemadmodum priores in corpus ipsam concinnabant, nihil praeterea determinãtes, in quo & quali.* Licet *neq; uideatur, quodcũque recipere quodcunque.* Sic *autem fit, & secundum rationem.* Cuiusque *enim actus in eo, quod potestate inest, conuenientique materia aptus est gigni.* Quod *quidem igitur actus quidam est, & ratio eius, quod potentiam habeat, ut tale sit, manifestum ex iis.* Ex *potentiis autem animę, quae dictę fuerũt, aliis quidẽ insunt oẽs, quemadmodum diximus, aliis aũt quędam ipsarum.* Nonnullis *aũt una sola.* Potentias *aũt dicimus, nutritiuam, sensitiuã, appetitiuam, motiuam secũdum locum, cogitatiuã.* Inest *aũt plantis, nutritiua sola.* Aliis *autem & ipsa, & sensitiua.* Quod *si sensitiua, profecto & appetitiua.* Appetitus *quidem .n. cupiditas, & ira, & uoluntas.* Animalia *uero omnia, unum habent ex sensibus, tactum.* Cui *au*28 *tem & sensus inest, ei uoluptas, atque dolor, & suaue ac molestum.* Quibus *autem haec, & cupiditas.* Suauis *nãque appetitio ipsa est.* Praeterea *uero nutritionis sensum habent, tactus enim nutritionis sensus.*

Recte igitur non id, quo uiuimus, materiam interpretabamur, uiuere nãque ipsum in perfectione est, materia aũt est potentia, utpote ex sui natura imperfecta. Verũ cuius nam aĩa est actus? Animati, inquit ipse, hoc .n. est, quod ex utrisq; resultat. Ac sicuti medicum per ipsam medendi sciam figuramus, atq; effingimus, & bene ualentem per sanitatem, pariter & ab animato tanquã in terminum reducimus animam. Etenim aut in corpus aut in aĩam definemus. Sed ipsum corpus indeterminatum est, atque cum ipso animato (si per se acceptum fuerit) opposito se habet modo. Maxime uero anima perfectio esset, si sola per seipsam relinqueret, at enim ipsa est alicuius corporis perfectio, uidelicet animati. Merito igitur eos cõmendat, qui animam nec corpus esse, nec sine corpore existimauerunt stare. Etenim quodquod rationalis animae separabile est, praecipue quidem appellatur ab ipso intellectus, praeterea & ipse corporum est actus in delatione illa ad exteriora facta ita, ut ipse nauta, nauis. Qm̃ uero uitalis actus duplex est, alter quidem tanquam organi effictor, & formator, adeo ut organum sit, alter aũt, tanquam organo utẽs, dupliciter quoq; necessarium est intelligere id, quod dixerat, non sine corpore, atq; id, corporis aliquid esse. Atq; adeo in corpore adesse necessarium est, non quidem quocunq;, sed organico tantum, proprieq; cuilibet uitae instrumentario. Etenim quod potentia est, id ubiq; tale est, qualis actus existit. Sermoq; hic maxime est necessarius, scilicet, cuiusq; actum proprio atq; conuenienti sibi, potestate inesse. Quo in loco rursus uitales potẽtias nobis insusurrauit, quot sint, & quales, et quod põt esse sit nutritiuam quibusdã tantum inesse, animalibus, praeterea & sensitiuam, & qđ has quaedam consequitur appetitio, quandoquidẽ & uoluptas, & dolor, iucundumque, ac graue occurrunt una, primae quidem tanquam quaedam sensitiuae passiones & affectus: posteriora uero tanquam harum passionum effectiua. Quorum amborum sensus iudex est. Caeterum ubi dixit qualis nam consequatur appetitio omnibus, quibus & sensus, quae uidelicet cupiditas est, non ea quidem, quae boni est, ueluti uoluntas, nec uictoriae, aut honoris, aut ultionis, ueluti ira ipsa est, sed cupiditas iucundi illius apud sensum, caussamq; apposuerit, qđ nutritionis sensum habeant, ipsi quidem nutritioni uoluptate subsequente, ἀτροφίᾳ uero, hoc est nutrimenti defectui, maerore, hoc ipsum cõfirmat, quod uidelicet animalia nutritionis sensum hñt ipsum tactum, qui uel omnibus animalibus inest.

Siccis enim, et humidis, calidisque ac frigidis nutriuntur aĩalia omnia. Horum *aũt sensus est tactus.*

Animalia nanque omnia generationi obnoxia his participant qualitatibus, iuxtaque has & generationes, & corruptiones, pariter & alterationes, augmentaque, ac diminutiones fiunt. Tactum aut, manifestũ est, perceptiuum passiuarum qualitatum esse.

R*eliquorum uero sensibilium, per accidens.* Neq; *enim quicquam ad nutritionem confert sonus, neque color, neque odor.* Humor *autem unum quid tangibilium est, fames autem & sitis, cupiditas, fames quidem calidi, & sicci.* Sitis *autem humidi & frigidi.* Humor *uero tanquam condimentum horum quoddam existit.*

Tactus quidem enim etiam sensus est secundum accidens aliorum sensibilium, ut sonorum, colorum. At uero non hoc meo quidem iudicio dicere uult, sed quod is sensus per accidens sentit nutritiua, uel si sint aliorum sensuum obiecta. id quod indicat, huius dicti causam hoc ipsum esse dicens quod ad nutritionem alia nihil quicquam conferant. Quoniam uero dulcis humor nutritiuus est, primo quidem infert, quod humor etiam tangibilium est, cum ita sit gustus ipse, ut pote qui omnibus inest, quibus & tactus: deinde quod nutritiua quidem per se sunt siccum & humidum, & tactilia ipsa, humores autem cõcu. runt ad nutritionem, tanquam tangibilium condimenta.

D*isceptandũ aũt de his erit posterius nunc aũt in tãtum nobis sit determinatũ, quod animalibus habentibus* T.29

tactum, inest etiam & appetitio. De imaginatione autẽ immanifestum. Posterius autem considerandum. Nonnullis aũt prҽterea inest & quod secundum locum mouet, aliis aũt & quod cogitare potest, & intellectus.

Disceptandum inquit, non in his tm̃, quæ hoc in libro sunt dicenda, sed etiã in libro de sensu, & sensibilibus. Longiori.n. ibi serie de humoribus determinat. Cæterum ubi passiuas qualitates, nutritiuas esse primo confirmauit, ex eo, quod alterationes per ipsas fiant, hoc idem cõprobat testimonio uitæ, alimoniam appetentis, fames nanque atq; sitis, sunt nutrimenti appetitiones. Quarum altera calidum & siccum magis expetit, altera uero, frigidũ & humidum. Etenim quæcunq; frigida, atq; humida sunt edulia, ad ea omnia sitis mouetur. Sicciora uero, & calidiora edulia fames arripit. Immanifestum aũt inquit de imaginatione esse, non ita quidem, quod nõ omnibus insit animalibus (si cui placuerit imaginationem appellare, & indeterminatum, & indistinctum tangibilium absentium cõsensum) sed immanifestum inquit, ideo, quia imaginatio nonnunquam ea tm̃ dicitur, quæ determinata, quæq; memoriam reficit: nõnunquam & ea sola imaginatio appellatur, quæ aliqua nobis assuescere faciat, atq; adeo familiaria fieri in caussa est, cum uero dixerit, appetitionẽ his insse, quæ tactum habeant, subdit etiam, & quod secundum locum mouet, nõ tñ in omnibus scilicet: sed ipsis sensitiuis quidem, atq; hoc profecto, ueluti & qđ cogitat.

Veluti hominibus, atque siquid tale est aliud, uel etiam nobilius.

Tale quidem aliud est, humana aĩa ab hoc solido corpore separata, præterea & quæ passibili corpore, eodẽq; tenuissimo utitur. Nobilius aũt. si unquam Dæmoniacum genus supponeretur, qđ & ipsum in passibile corpus migraret. Si aũt cœlestia quoq; animalia sunt, sensumq; habent, & appetitionem, non quidem passiuã, nec a sensibilibus extrinsecus occurrentibus excitatam, sed certe intrinsecus tum sensibilia cognoscentem oĩa, tum ea disponẽtem, profecto uerbum id, nobilius, nõ de demonibus illis tm̃, sed etiam de diuinis aĩalibus accipiendum esset.

T.30 *Manifestum igitur, quod eodem modo una esset ratio animæ & figuræ.*

Cõ. Antea iam determinauimus, q; in his, quæ ab uno, ad unũq; esse dicuntur, necessarium quidem est, cõem quandam assignare rõnem, nõ eam uero solam sufficere ad exactam notitiam, contemplationẽq; certam, sine propria secundum quãq; spẽm ratione. Sic sane & figura de his, quҽ ipsi subiectæ sunt, prædicatur: nec simplr̃ tantum ipsa figura, sed rectilinea etiam figura, primo quidem de triangulis dicitur, secundo uero de polygonis, hoc est multangulis: quandoquidem quia in oĩbus alijs figuris triangulus cõsĩstit. Atqui & aĩa ipsa de diuersis animis ita prҽdicatur. Ea igitur etiam, quæ uniuoce prædicantur, ab ijs sunt inseparabilia, quæ sibi subiecta sunt. Verum in his natura quædam adest, quæ licet non sit separabilis, attamen una quҽdam est communis natura, ab his diuersa, de quibus prædicatur: quæq; sui ipsius ratione non euariat, atq; adeo qa una est, unaq; rõne sit compræhensibilis. In quibus uero primum & secundum adest, illud quidem cõe non reperitur ineuariabile, secundum quanq; speciem diuersificatum tñ. Atq; iccirco quidem nec unam dicẽdum est naturam esse eam, quæ prædicatur, sed hoc totum, unã multiplicẽ, pariter nec unam esse illius communis diffinitiuam rõnẽ, sed præter cõem, dicendum est opus esse disceptatione priuatim per particularia facta. Qua quidem rõne & Arist. communem tradidit rationem. Qm̃ quæ ab uno sunt, nõ omnino æquiuoca erant: non eam tamen ut perfecte elaboratam ac perfectam accipit, sed magis eam rationem, siue diffinitionem accipit, quæ id quod unaquaque in anima, est proprium, tanquam commune quoddam seiunctim, ac peculiariter tradat.

Neq; enim ibi figura præter triangulũ est, & eas, quҽ deinceps. Neq; hic aĩa prҽter eas, quæ dictæ sunt. Esse aũt posset & in figuris ratio communis, quҽ quadrabit quidem omnibus, propria uero nullius erit figurҽ similiter quoq; & in animis, quæ dictҽ sunt.

Non ita quidem ibi non inest figura, qm̃ non est separabilis, sed quia non una natura in omnibus inuariabilis adsit. Neq; hic anima præter eas, quæ dictæ sunt. Non.n. quæuis eodem modo est aĩa, quandoquidem nec quæuis eodẽ modo est actus. Præterea nec sunt a corporibus eodem modo inseparabiles, nec simili quoq; separabiles modo. Vtrum igitur neq; aĩal uniuoce de hominibus, equisque prædicatur, quandoquidem id fit cũ differentijs? An differentiæ hic sunt animalis diuisiuæ, rõnale, uidelicet & irrationale: ibi aũt non est uniuocum, qm̃ constituentia prædicatum, diuersa sunt, ueluti in ipso corruptibili, atq; incorruptibili aĩali? Qm̃ corruptibile, et incorruptibile nõ sunt aĩalis diuisiuæ differentiæ, uerum substantiæ quidem diuisiuæ, ea uero, quæ sub ipsam sunt, cõstituentes. Ipsum igitur corruptibile ab incorruptibili distinctũ est, nõ quidem diuisiua, sed constitutiua differẽtia. Sic sane & ipsum separabile, aut inseparabile, aut partim quidem separabile, partim aũt inseparabile, uel etiam omnino inseparabile, quodq; tanquam instrumento utitur, id quod inseparabile est, aut ut quod est organi effictiuum, nõ aĩarum sunt diuisiuæ differentiæ, sed constitutiuæ. Substantiæ nanq; incorporeæ simpliciter sunt diuisiuæ. Ratio aũt illa in huiusmodi quidem cõis, omnibus profecto quadrabit, quatenus nõ oĩno sunt æquiuoca: nullius uero erit propria. Neque enim cuiusuis speciei erit, quatenus speciei (non enim alijs conueniet) nec erit unius, omnium communis Quoniam nec commune id una quҽdam est natura, eo q;, id, quod prædicatur, non uniuocum est.

Vnde ridiculum est querere communem rationẽ & in his & in aliis, quҽ nullius est eorũ, quҽ sunt propria ratio: neq; secundum propriam, atque indiuiduam speciem omittentes eam, quҽ huiusmodi est.

Non simplr̃ uult ridiculum esse quærere cõmunem animæ diffinitionem, sed ridiculum inquirere cõem, dimittẽdo eam, quæ secundum propriam & indiuiduam spẽm afferri posset. In prædicationibus nãq; uniuocis, uel ex ipsius philosophi mente, cõis inquirenda est diffinitio, quoniam unius cuiusdam est propria. quod scilicet cõmuniter prædicatur. In his uero, nullius est, nisi præter cõem rationem, assumamus etiam propriam. Non enim ipsius communis est, quoniam non est unum, nec etiam ullius indiuiduarum specierum existit.

Proximo autem modo se habent cum eo, quod de figuris, & quҽ circa animam. Semper enim in eo, quod deinceps est, inest potentia quod prius in figuris, & animatis, ut in quadrato, trigonus: in sensitiuo autem, nutritiuum. Quare secundum unumquodq; quҽrendum, quҽ cuiusq; sit anima, ut quҽ plantҽ, quҽq; hominis: aut belue. Quam uero ob caussam ordinatim ita se habeant, considerandum: sine nutritiuo nanq; non est sensitiuũ. A sensitiuo uero saparatur nutritiuum in plãtis. Rur T.31

sus

sus quoq; sine tactiuo sensu, aliorum sensuum nullus consistit. Tactus autē sine aliis consistit. Multa enim animalia, nec uisum, nec auditū habent, neq; olfactus omnino sensum. Ex sensitiuisq;, quędam habent, quod secundum locum motiuum est, quędam non habent. Extremum autem atq; minimum, ratiocinium atq; discursum. Quibus nanq; corruptibilium ratiocinium inest, his etiam reliqua omnia. Quibus autem illorum unumquodq;, non omnibus ratiocinium.

In his, quę ab uno esse dicuntur, omnibus, & primum, & secundum & tertium datur. Quodque in primo est, id in his etiam quæ consequuntur, inest: licet id quidem sit uariatum, & alio, atq; alio modo fiat. Quod uero ipsius communis particeps est primo, non omnino statim & ipsum in aliis, quæ subsequuntur, adest. Ipsa igitur substantia, quæ primo ens est, in ipsis non reperitur accidentibus. At in figuris, triangulus est in quadrãgulo, nutritiuumq; in sensitiuo: non his tamen eodem modo accidit. Neque enim triangulus in quadrato actu est: ut per se erat, pariter nec nutritiuum in sensitiuo, ut per se, adest. In ipsis nanque plantis omnino sese inseparabiliter habet. In animalibus autem manifestius utens ipsum præmonstrat, seq; cū sensu congrue, apteq; habet. Reliquorum nanq; sensitiuorum anima tota, per seipsam totam degit. Quare ipsius nutritiua portio, cum sensitiua quasi connata est. Hinc igitur optime concludit, oportere propria secundum quãq; speciem diffinitionem reddere, ne sola cōmuni ratione contenti simus. Cum uero deinceps uellet caussam subdere, ue luti in superioribus pollicitus fuerat, ob quā uitalium potentiarum nonnullæ sine aliis subsident, atq; subsistunt, ipsæ uero non sine illis, prius quænā sint utræq;, tradit. Manifestaq; ea sunt, quæ fuere dicta. Quoniam autem & perpetua ipsa ratiocinio participant, ratiocinium autem practicum denotat intellectum, agere autem uel ipsa quoque cœlestia inqt in libris de cœlo, cōstat uero, qđ nec in ipsis ratiocinium sit imperfectū, nec actio ipsis necessitatis gratia inest, recte ad modum non oībus iis, quæ ratiocinium habent, cætera inesse asserit, sed in his solis, quæ corruptibilia sunt.

Sed aliis quidem nec phantasia. Alia uero hac solum uiuunt.

Phantasiam nunc appellat, imaginationē determinatā, & memoria participantem, quęq; assuetacere possit.

De contemplatiuo autem intellectu, alter est sermo. Quod quidem igitur de horum unoquoq; ratio, hæc est cōuenientissima, etiam de anima, manifestum.

Non de intellectu contemplatiuo, qui in ipsis est incorruptibilibus, intelligit, sed de eo, qui in nobis est. Etenim de ratiocinio quoque intulit, ꝙ quæ ratiocinatio in ipsis corruptibilibus est, ea non adest sine aliis animariis potentiis, ut sic pateat, non de ratiocinatione, quæ in ipsis est incorruptibilibus philosophum loqui, sed de ea, quæ in nobis est. Est enim profecto & in illis ratiocinatio quædā nō quidem imperfecta, neque uoluntaria, ambiguaq; quemadmodum Plato de ipso opifice usus est. Sed de contemplatiuo intellectu, qui in nobis est, loquitur, ut qui nec ipsis in incorruptibilibus sit, nec sese eodem habeat modo, quo practicus intellectus in nobis aut passiuus se habent. Quorum quidem passiuus cū reliquis complicatur uitis, practicus autem utitur. Qui uero contemplatiuus est, neutrum agit. Quare ratio de ipso diuersa ab eo est, qui in pręstantioribus, quam ut secundum nos sit, inest, atq; ab eo, qui de aliis nostris uitalibus potentiis dicitur: ut qui nobis quidem insit, non tñ ei actus conueniat. Vbi uero cōclusit eam esse animæ elaboratissimam rationē, quæ cuiusq; propriam comprehendit diffinitionem, quandoquidem & ipsum commune priuatim ex unaquaq; accipieť, deinceps tradit modum contemplationis, circa unumquodq; uersantem.

Necessarium autem est, eum qui debeat de his considerationem facere, accipere quid est unumquodq; horū. Deinde sic de coniunctis. Si autem oportet dicere, quid unumquodque horum, ut intellectiuum, aut sensitiuum, uel nutritiuum, prius adhuc dicendum, quid intelligere, quidque sentire. T. 33

Cō. Considerationem appellat scientialem cognitionē. Hæc enim formā ipsam, & quod quid est esse intelligens, hinc etiam diffinitam rem, quæq; huic per se insunt, contemplatur. Hoc autem, quid est, formam denotat. Coniuncta uero appellat, definita, ut pote quæ aliis insint. Verum quo modo ipsum quod quid est cuiusq; sciemus? Ab ipsa, inquit, actione & operatione. Etenim quod sit animal, ex uitalibus illius id nouimus actionibus, quodq; sit rōnale, ex rationalibus nouimus actionibus, pariter qđ aīal, quidq; rationale. Postremo caussam subiungit, ob quā ab actionibus ad substantiam migramus.

Priores nanque sunt potentiis actiones, & operationes secundum rationem. Sin autem sic, horum autem adhuc priora opposita oportet inuestigasse, de illis profecto oporteret determinare propter eandem caussam: ut de nutrimento, sensibili, & intelligibili. Quare primo de nutritione, atque generatione dicendum. T. 34 *Nutritiua enim anima & aliis inest, primaque & communissima potentia est aīę, per quam inest uiuere omnibus.*

Cō. Quæ nanq; formam sunt prædita, nostri respectu sunt formis ipsis priora, atq; in ipsa formis affecta intuētes, operæ prætium est cuiusq; qđ quid erat esse nos accipere. Verum id ipsum, quod forma est affectum, nonnunquā quidem est agens, nonnunquā aūt non, atque sic manifestum est id, quod agens est, perfectius esse, & notius ipsi cognoscenti fieri. Quod enim potentia est tum eo, qđ actu est, existit imperfectius, tum nondum adeo cognitū. Atq; alterum quidem in generabilibus omnibus, prius est tēpore: alterum uero rōne posterius: qñquidem ex perfecto & cognoscitur imperfectum, & manifestatur. Sin aūt sic hoc » est. i. si aūt ab actionib[9] notitia ipsius, quod quid est in nobis gigniť, actionesq; ab iis, circa quæ est actio, cognoscimus, ut nutritiua quidem ab alimento cognoscať, utpote alimenti alteratrix, gignitiua aūt, cognoscitiuaq;, ut quæ formaliter agāt, atque secundum formā, altera quidē in re genita, factiue, altera uero in cognoscibili, iudicatiue, necessarium est prius de illis pertractare. Quæ etiam ab Arist. opposita appellantur, secundum uidelicet eam oppositionem, quæ in iis, quæ ad aliquid sunt, reperitur. Sic nanq; opponitur nutriens ad nutritionem, & cognoscibile ad cognitionem. Quemadmodum enim in prædicamentis est dictū, color quatenus sensibilis, una cū sensatione est, quatenus aūt color, natura prior est. Sed hoc quidem est cōsideratione dignum. Vel in iis etiam, quæ ad aliquid sunt, caussa est caussato prior. Veluti id etiam in illis est dictum cognoscibile aūt, ueluti appetibile appetens, & terminus rē terminatam, præcedit. Eandem uero ob cām, ob quā actus prior est potentia, etiam ipsum cognoscibile cognitionem præcedit: utpote natura prius. Nobis uero deorsum incipientibus uegetatiua prima occurrit anima, eaq; communissima: eo quod omnibus inest mortalibus ex necessitate, & iuxta quam, uiuere omnibus est datum, quod, ut prius fuit dictum, contra distinguitur cum animalium uita.

Cuius sunt opera gignere, & nutritione uti. Maxime nanque naturale ex operibus, quae in uiuētibus, quaecunque sunt perfecta, & non diminuta, aut generationē spontaneam habent, facere aliud, quale ipsum, animal quidem animal, plantam autem planta: ut perpetuo et diuino participent, quantum possunt: omnia enim illud expetunt. Atque illius caussa agunt, quaecunque secundum naturam agunt.

Cum nutritione compraehendit etiam augmētum. Nutritio igitur & ipsa ad esse concurrit. Verum uegetatiuae animae maxime naturale opus est, ipsa generatio, idest primum, & principalissimum, utpote conferēs ad id, ut semper sint, mortalia, quatenus fieri potest. Quod sane diuinum recte celebratur. Entia nanque participant diuino, & in ipso esse, atq; etiam multo plus in semper esse. Vnde omnia diuinum illud expetentia, aeternitatem quoq;, quo ad ipsis fieri potest, omnia appetunt. Sed nonnulla quidē, quae sub aliquam sunt spēm, indiuidua diminuta esse, aut naturaliter oblaesa, ueluti ipsas steriles, aut extrinsecus, ut Eunuchos non est mirum. Quod uero totae adinueniant species, ultroneam habentes generationē, non alterius opere indigentes, nec altero indiuiduo in ipsis conueniente ad alterius generationem, id est consideratione dignum. Esse nanque possunt & animalium integrae species ita degētes, ob sui extremam perfectionem illam, ut eorum indiuidua omnia sine semine nascantur, sintque, ueluti in aīalibus, tota diminuta. At uero & plantae illud diuinum expetunt, eandem ob caussae compraehensionem naturali uiuacitate excitatam. Neq; n. oportet oīno appetitionem accipere, ut cognoscitiuam: sed etiam, iuxta internam, substātialēq; uirtutem, praestantiorisq; retentionē. Siquidem & materiam dictum est quoq; diuinum appetere.

T.35 *Id uero, cuius gratia, duplex. Hoc quidem, cuius, hoc autem quo. Quoniam igitur participare non possunt ipso semper, & diuino, continuatione, propter id, quod nihil contingit corruptibilium, idem, & unum numero permanere, quo potest participare unumquodq;, sic participat: hoc quidem magis, illud minus, & permanet nō idem, sed ut idem: numero quidem non unum, specie autem unum. Quapropter semen animalium, & plantarum, organum est.*

Cō. Quēadmodū id quo uiuimus, duplex est, hoc quidē ut forma, hoc aūt ut forma affectū: itidē & cuius gratia, atq; finis, duplex est. Hoc quidē ut perfectio & bonitas, hoc aūt ut perfectū, & bonū factum. Quorū alterum quidē, ut uirtus, & sanitas est. Alterum ut studiosus, & sanus. Et hoc quidē ut cuius, illius uidelicet, cuius est assecutio. Hoc aūt est ut quo: eo scilicet, quo participatio ipsa acquiritur. Reliqua sunt nota et clara: ut qđ scilicet corruptibilia ipsa, s̄m spēm, at non continuatione sint perpetua, eo quod nō eadem numero maneant, sed ab inuicē disiungantur.

T.36 *Est autem anima uiuentis corporis caussa & principium. Haec autem multis modis dicuntur. Attamē aīa iuxta diuisos modos treis, caussa. Etenim, unde motus, ipsa & id, cuius gratia, & ut substantia animatorū corporum, anima est caussa.*

Cō. Quatuor quidem modis caussae dicuntur, praeter materialem uero caussam, omnes iuxta alias treis animam uiuētium facit caussam.

T.37 *Quod quidem igitur, ut substātia, manifestum. Caussa nanque ut sint omnia, substantia est: uiuere uero uiuentibus esse est. Horū uero caussa, & principium anima. Pręterea uero eius, quod potētia est, ratio, aut actus. Manifestum autem, quod & cuius gratia, caussa est anima. Quemadmodum enim intellectus gratia alicuius agit, eodem modo & natura. & is est ei finis.*

Inquit, ut substantia, hoc est, ut forma. Substantia nanque ut caetera sint, caussa existit. Ad ipsum nanq; esse oēs concurrunt caussae, cuius sunt caussae. Materialis aūt cā, tāquam susceptiua, & sine qua non. Efficiens uero, ut per generationē res in esse deducat. Finalis uero caussa, eius qđ perfecte absolutum fuerit, & secundum naturam. Simpliciter uero caussa ipsius esse, forma est. Quandoquidē cōpositum secundum formam habet esse, ueluti uiuens secūdum uitam, & animatum secundum animam. Qm̄ igitur forma caussa est, ut res sint simplr̄, & absque ulla additione, uidelicet, ut perfecte sint, ut per generationē in esse deducantur, sed tantum ut sint, ipsum praeterea uiuere caussa est, ut uiuētes absque ulla sint additione, anima uero huius uiuere est caussa, profecto anima, erit tanquam forma uiuētium caussa. Atqui id ex tradita ipsius diffinitione, Aristo. in memoriam reuocauit. Quod .n. eius, quod potētia est, existit actus, id formalis est caussa. Potestate nanque compositum est caussatum. Actus autem est forma. Anima uero actus eius est, qđ potestate uiuit: quare & forma est, quam appellat substantiam. Aiam praeterea uiuentium caussam esse, tanquam finem demonstrat praecipiens, id cuius gratia, non in ijs tantum, quae a nobis secundum rationem, & intellectum fiunt, sed & in ijs etiam, quae a natura producuntur, adesse. Sicuti in secundo naturalis auscultationis demonstrauit, quoniam, id cuius gratia, est ipse finis.

Tale autem in animalibus anima secundum naturam. Omnia enim naturalia corpora, animae instrumēta: quemadmodum quae animalium, sic quę plantarum, ut animae caussa existentia.

Tale quidem dixit, pro, id cuius gratia, & finis. Quod quidem ex eo ostendit, quod scilicet tum uiuentium, tum plantarum corpora, sint animae organa. Organa .n. sunt eius gratia, quod utitur: ut illud agat. Quod uero, secundum naturam, additum fuit, alterius de eadem re demonstrationis occasionem tradit. In ijs enim, quae naturaliter sunt producta, adest & perfectum, & perfectio. At quod perfectum est, id secundum naturam dicimus. Qm̄ uero, quod optimum in naturaliter uiuentibus est anima, atque ideo scđm naturam, hoc aūt est finis, aīa profecto in ijs, quae naturaliter uiuunt, finis erit.

Dupliciter autem, id cuius gratia, hoc quidem cuius, & hoc, quo.

De his rursus meminit, idque, ut ponamus, animā esse caussam, non autem ut perfectionum praestantissimam. Etenim hoc, finis est, ut quo, anima uero, ut cuius. Quādo quidem anima non solius tātum uiuere uiuentibus est cā, sed etiam perfecte uiuere.

Atqui & unde primo motus secundum locum, anima, non omnibus autem inest uiuētibus uis haec. Est pręterea & alteratio & augmentum secundum animam. Sensus autem esse uidetur alteratio quędam. Nihil autem sentit, quod non habet animam. Similiter autē & de augmento, & diminutione se habet. Nihil .n. decrescit, nec augetur naturaliter, quod non nutritur. Nihil T.38 *aūt nutritur, quod nō participat uita. Empedocles aūt*

non

non bene dixit, addens augmentum contingere plantis, deorsum quidem radicibus actis, quia terra sic feratur secundum naturam. Sursum uero, quia ignis eodē modo. Neque enim recte sursum, & deorsum accipit. Neque.n.idem omnibus sursum & deorsum, & uniuerso. Sed quemadmodum caput animalium, sic radices plantarum. Si oportet instrumenta diuersa dicere, & eadem operationibus.

Præterea quid nam est, quod continet, ignē et aquā in contraria delata? Dissipabuntur nāque, nisi quid aderit prohibens. Sin autem est, id est anima, & caussa augendi, & nutriendi.

Efficiens quidem est, quod res in esse deducat, quemadmodum id, quod sine generatione, non efficiens, sed finale Arist. appellat. Inquirēs aūt in octauo naturalis auscultationis libro, quid nā sit, qđ naturali motu elemēta moueat, ipsum, quod res in naturā producit, siue constituens ipsum, esse asseuerat. Cui rei ex aduerso illud respōdet, animam, quæ secundum naturam aīalia intrinsecus, at e sola mouet a ppetitione, eorū esse cōstitutricē. Neq;.n. suiq; natura, aut sola moueret appetitione, nisi etiam ipsorum cōstitutrix esset. Cum uero mortalia corpora non sint rpepetua, patet quod per generationem aīa est eorū cōstitutrix. Ipsam igitur etiam Entium efficientem cām, aīam demonstrat esse, ex eo quod ipsa scđ'm naturam tanquā uiuentia moueat. Omnia quidem, ut crescentia & decrescentia, & ut summatim dicamus, nutrimentum suscipientia: quę & scđ'm quantum, & secundum quale mouentur. Aīalia uero oīa secundum quale. Sensitiua nāq; sunt oīa, atq; in sentiendo alterantur. Plurima quoq; interne locali motu mouentur. Sed quod internus localis motus, sensitiuaq; alteratio ab aīa proficiscant, cōstat. Nutritio uero uideri forsitan posset non ab anima dependere, ea rōne, quia nōnulla quoque inanimata nutriri uideantur, qnquidem crescunt, & decrescunt: atq; etiam, quia nutritionis cām plærique elementis assignāt. Quæ concausæ quidem sunt ponenda, non tamen motiua, sed id animæ tribuendum. Vt.n.iam fuit dictum, nil nutritur, quod non participat uita. Quandoquidem non ex oī parte adiectio ipsis in inanimatis fit. Sed nec auctio in ipsis uiuentibus, ob elementorum delationem: quemadmodum in plantis Empedocles dicere uidetur. Qui radices per terram impactas esse inquit, quia terra ad inferius mouetur. Augmentum uero ad superiora fieri, ob ignem, qui eo defertur. Primo quidem enim, non idem uniuerso, & uiuentibus est sursum, & deorsum. Si igitur in plantis, quod sursum est, id sunt radices, siquidem animalium capiti, principalibusq; particulis proportionales sunt, oportuerat ad inferius, quemadmodum in plantis est, terram tendere, ignem uero ad stipitem. In aīalibus nanque terrestre refertur ad ossa, calidum uero ad cor & hepar. Quinetiam cur non ab inuicem dissipantur, tum quod sursum fertur tum quod deorsum? Quam uero ob cām non ipsam plantā derelinquent, ubi alterū quidem ad superiora deferaŕ, terra uero ad radices? Aut quid nā est, quod in unumquodq; membrum ambo contrahit? Aut quid nam est, quod distinguit, & diuidit, quousque augeri uideantur? Sin autem aderit, id profecto anima est, omnis enim forma cohibendi uim habet, utpote ea, secundū quam. Anima uero non ut forma tantum, uiuentium est caussa sed etiam ut efficiens.

Videtur aūt nonnullis ignis natura simpliciter caussa nutritionis, & auctionis esse. Etenim ipse uidetur solus ex corporibus, aut elementis nutriri, & augeri. Vnde & in plantis, & in aīalibus existimare posset aliquis, hunc esse, agentem. Is uero concaussa quodam pacto T.41 *quidem est, nō tamē simpliciter caussa. Sed potius aīa. Ignis.n. auctio in infinitum fit, donec adsit cōbustibile.*

Empedocles quidē, licet nō aperte, manifestus tn̄ posuit Cō. elementa nutritionis esse cōcās. Cām nanque in corpora trāsferebat. Nonnulli uero nō quidem in ignē sed in ignis naturā, hoc est, in formā ignē ipsum determinantē, non ut con cām, sed simpl'r, & proprie, nutritionis cām trāsferūt. Rem inde coniectantes, quod solus inter cætera elementa nutriatur. Vt enim delationis ad superiora igneā formā esse cām dicimus, sic sane & nutritionis, si per se nutritur ignis, atque adeo inde & plantæ, & aīalia ob ignis cōmunicationem nutriantur. Sed nec nutritur ignis, quia nec remanet. Atque maior etiam, quā antea erat, semperfit, ubi maiorē arripiat materiam. Nec etiam simpliciter, & proprie est caussa, sed potius nutritionis con cā. Eo.n. aīa utiŕ, ut quæ moueat. Simul.n. plš demonstrat, quod nec per se nutritur ignis, & quod id aīatorū est proprium, adeo ut recte possimus aīam esse cām dicere, ex eo, quod ignis in comburendo indefinite multiplicetur.

Eorum autem, quę natura cōstant, finis est, ratioque magnitudinis, & auctionis. Hæc autem sunt aīę, nō aūt ignis, & magis rationis, quam materiæ.

Non aīatorum tm̄, sed & oīum naturalium rerum reliquorumq;, quæ ipsis insunt & magnitudinis, cām esse formam existimandum est, atque iuxta quoq; formā, rōnalē illam reuolutionem, quæ ab impartibili deriuās, in diuisionem tendit. Per media nāq; fit processus. Terminus igiŕ est forma, tanquam indiuisibilis limitatio, & finis. Intermedia uero cōtractio, simul & distinctio, est rō. In ipsa uero auctione, non ignem tm̄ naturalem dicendū est esse cām, sed aīatam etiam rationem. Auctio nanq; magis est rōnis ipsius, quam materiæ. Ignis aūt, auctionis quidē materialis est cā, aīa uero tanquam ratio: & hæc quidem etiam longe cōuenientior, atq; iccirco quidē inquit magis: ignis enim mouetur, anima aūt est primum mouens.

Quoniam aūt eadem uis animę, quę nutritiua, & generatiua est, de nutrimento necessariū determinare primū. Distinguitur enim ab aliis potestatibus, hoc opere. T.42

Vbi demonstrauit, qđ nec corpora, nec naturales corporum formæ nutriendi partes hn̄t, sed quædā extrema Cō. aīa id muneris obtinet, nunc modo inquit, quod licet nutritiua eadem cum generatiua sit, de ea tn̄, tāquā de nutritiua est dicendum primo: qm̄ ab extremis etiam incipimus. Generatio uero est perfectior actio, atque etiam qa semen subsequitur nutritionē, siue modo sit ipsius nutrimēti qđdam superfluum, siue quędā corporis particula, ut ij sunt arbitrati, qui ipsum aut sanguinem, aut medullam esse dixerunt: siue aliud quid naturæ opus, hoc ipsum est sane imperfectus fœtus. Qm̄ igitur de nutritiua potētia, est habendus sermo, de nutrimento prius loquendum est: Alimentum, nāq; pro nutriente acceptum, nutritioni opponitur, uelutiea, quæ ad aliquid sunt: ita ut nutritio pro nutrito accipiatur. Ab aliĵs uero aīatis potentiĵs distinguitur hoc opere, nutritione scilicet, & nutriendo.

Videtur autem alimentum esse contrarium contrario, non omne autem omni. Sed quęcunque contrariorū non solum ortum ab inuicem habent, sed & auctionem. fiunt nanque multa ex se mutuo, sed non omnia quęcunque, ut sanus ex ęgrotante. Apparent autem neq; eodem modo illa mutuo esse alimentum. Sed igni quidem aqua est nutrimētū. Ignis autē nō nutrit aquā. In simplicibus T.43

Igitur corporibus, hæc esse uidentur maxime, alterum, alimentum quidem, alterum nutritum.

T.44 *Dubitationem autem habet. Inquiunt.n.aliqui simile a simili nutriri, quemadmodum etiam augeri. Aliis autem, ut dicebamus, contrarium uidetur, contrarium a contrario, utpote quia simile impassibile est. Nutrimẽtum autem mutari, & concoqui. Mutatio autem in omnibus ad oppositum, aut medium.*

T.45 *Preterea nutrimẽtum patitur aliquid ab eo, quod nutritur, at non id a nutrimento. Veluti nec faber a materia, sed hæc ab illo. faber aũt mutatur tantum in negotium ex otio. Vtrum uero est nutrimentum postremũ, quod accedit, an primum, habet discrimen. Sin aũt ambo: sed id quidem inconcoctum, aliud aũt concoctũ, utroque profecto modo contingeret nutritionẽ dicere. Quatenus enim inconcoctum est, contrarium a contrario nutritur. Quatenus autem concoctũ, simile a simili. Quare manifestum, quod dicunt quodãmodo ambo, & recte,*

T.46 *& non recte. Quoniam autem nihil nutritur, quod nõ participet uita, animatum profecto erit corpus, quod nutritur, quatenus animatum.*

Cõ. Duobus cum dicatur alimentum modis, ut ipse inquit, concoctum.s.& inconcoctum, atq; aliud quidem simile, aliud aũt dissimile nutritio, contrarium ipsum quoque appellat: nõ cõtrarium, uti forma formæ. Nutriens.n.& nutritum substantiæ sunt, sed quia alimẽto annexa est eius, quod nutritur, priuatio: potentia enim est ipsum alitum: suntque ut priuatio & forma, contraria Oportet quidem igitur & quod nutritur, ex contrario mutari, non sic tñ ic circo, oẽ, quod ex contrario mutatur, nutritur. Neq; enim nutritio, mutatio illa est, quæ ex nõ albo in albũ, aut morbo in sanitatem fit. Verum oportet nõ secundum solum quale, sed & quantum etiam atq; subalem mutationẽ, ipsam fieri nutritionẽ. Hoc enim est ipsa adauctio. Sed nec ea quoq; est nutritio, nisi nutriens materialius sit, nutritum uero formalius: id quod ex his confirmat, qui, ipsius nutriri, nomine improprie in elementis utuntur. Ignem igiṫ nutriri inquiunt, sed non aquam: licet etiam mutuo fiat. Sed quod formalius est, si hoc nutriri, uocabulo proprie uelimus uti, in ijs est accipiendum, quæ in toto genere excellunt, quatenus.s.animatum ab inanimato discriminaṫ. Quod.n. nutritur, animatũ esse oportet, nutriens uero nequaquam. Nutritio igitur a mutatione fit ex cõtrario facta, idq; non secundum im̃ quale, sed & secundum quantum, atque secundum subam in animatam formam: agente quidem per uitã eo, quod nutritur, nutriente uero patiente, assimilatoq; ipsi nutrito. Oportet aũt nutrimẽtum adhuc inconcoctum, contrarium esse nutrito, ut sic pati & mutari possit (mutatio nãq; a contrario fit) Assimilaṫ autem, ubi concoctum fuerit. Qm̃ aũt os ossi, & caro carni, & ut summatim dicam, simile simili in nutritione adiungitur, quin & nutritum in nutriens agit, id perficiens, qđ potentia in ipso est, atq; in uitale subm transmutans, uidetur autem quoque, quod nunc nutritur ex non nutriri, ad nutriri, mutari non a nutriente mutationem fieri dicit, ac nec oino per passionẽ, sed per actionẽ, ipsaq; nutritiua aĩa intrinsecus ex ocio ad operationem permutata.

Quare & nutritio ad aĩatum spectat, & non secundum accidens.

Verbum, nutritio, pro nutrimento fuit acceptum. Qm̃ uero nutriens & nutritum, ut ea, quæ ad aliquid sunt, inuicem opponuntur, nutritur autem animatum, ut animatum, mortale scilicet, dici profecto p se debet nutriens ad animatum, non aũt secundum accidens: ueluti seruus hominis dicitur. Vt enim dextra pars hepati substãtialis est, sic animato nutriri. Vnde & nutritur etiam, quatenus est animatum.

Est autem diuersum nutrimento, & auctioni, esse. T.47 *Quatenus.n.quantum quoddam animatum est, auctiuũ, tum conseruat enim substantiam, & eo usque est, quousque quidem nutriatur.*

Cõ. Omnino quidem, quod nutrit, & secũdum subam mutatur, & secundum quantum adiungitur. Ac secundum subam quidem mutatur, ut quod secundum subam idem cum nutrito fiat, sed hac quidem ratione nutrit. Secundũ autem quantum, additum auget. Etenim nutritur quidẽ animatum, ut mediante additione secundum subam idem conseruatum. Per adiectionem autem quanti, post deperditarum partium defluxum augetur. Manifeste quidem ubi instauratio maior defluxu fuerit. Iam uero, siue equalis, siue minor, secundum magnitudinem augetur, idq; per qualemcunq;, post defluxum, adiectionem.

Et generationis effectiuum, non nutriti, sed eius, quale nutritum. Iam enim est ipsa substantia. Generat autem nihil seipsum, sed conseruat. Quare tale quidem T.48 *animæ principium, potentia est, sufficiens conseruare, quod ipsam tenet, quatenus est tale. Nutrimento uero præparat ad agendum. Quare priuatum nutrimẽto non* T.49 *potest esse. Qm̃ aũt sunt tria, nutritum, & quo nutritur, & nutriens: nutriens quidem est prima anima: nutritum uero, corpus habẽs ipsam, quo uero nutritur, nutrimentum. Qm̃ uero a fine omnia appellare iustum, finis aũt est generare, quale ipsum, esse profecto aĩa prima posset principium generandi, quale ipsum.*

Cõ. Hinc nutritionẽ per subalẽ mutationẽ fieri liquido apparet. Licet enim non fiat ipsummet nutritum (erat enim & prius) attamen nutrito fit simile. Nutritiua igitur aĩæ uis conseruatiuo modo agit, nutrimẽtum uero ad agendũ ipsam præparat, non qđ moueat uitalẽ potentiam, sed ut materia assidens ad excitãdã actionẽ apta, perinde ac sunt ligna fabro. Neq;.n.anima, sine quidem nutrimẽto, sed intrinsecus a seipsa agit. Inde adeo nutriens est prima anima: prima quidem existens, ob inhærentiam, quam cum corporibus habet. Nutritiua aũt est, ut quæ toti nutriendi actioni intrinsecus præsit, eamq; principaliter disponat: et quam nutritum ipsum eo quod habet ipsam, nutritur, & alimentum mutatur, & assimilatur, similiterq; cum nutrito ipso perficitur: eadẽq; est tum subm corpus cõseruans, tum ipsum augens, atq; similis generatiua. Tribuere namque imperfecto semini potentiam eandem formam recipiendi, huiusmodi animæ præstantissimũ est opus, utpote caussa eius, quæcunque sit. perpetuitatis.

T.50 *Est aũt, quo nutritur, duplex: quẽadmodũ quo gubernat, manus & clauus. Hoc quidẽ mouens & motum, hoc aũt, mouens solum. Omne aũt necessarium est alimentum posse concoqui. Operatur autem coctionem calor. Quare omne animatum habet caliditatem.*

Cõ. Quod quidẽ nutrimẽtũ sit, quo nutritur, manifeste fuit prædictum. Qm̃ aũt oportet nutrimẽtum a calore cõcoqui, neq; uero q ipse primarie sit nutriens, prædictũ.n est aĩam esse nutritionis cãm, ignẽ uero concãm, tribus etiam connumeratis, nutriente, quo nutriṫ, et nutrito: atq; cũ id, quo nutriṫ duplr dicatur, calorẽ in hoc ordine statuemus. Non igiṫ alterum, quo nutriṫ, accipiendum, audiendũue

est

est aīam esse: etenim & ipsa allata exēpla manus, & temo, sunt media inter aīam, tanquam mouētem, et nauim tanq̄ motā. Verum si media sunt ea, quibus nutrit̄, nutrimentum s. & calor, qūo non mouentur a nutritiua aīa ambo? Etenim & manus & clauus a gubernatoris aīa mouentur. Cur igitur hoc mouere dicit, hoc aūt mouere & moueri? An ambo quidem a nutritiua uita mouent̄: ita tū est, ut in ijs, quibus nutrit̄, in quibus alterum quidē est motiuū, ut ipsius uiuentis calor, motiuum inquam alterius, uidelicet cibi. Alterum aūt motum quidem a calore, mouēs uero nutritum, utpote deprope augens, & cōseruans?

Adūbrate qdē igitur, quid sit nutrimentū, dictū est.

Dictum uidelicet, qđ nutrito cōtrarium quodāmodo est, idque dū adhuc incoctū existit, ubi uero coctū, simile: & φ opponit̄, tanq̄ id, quod ad aliquid sit, ipsi aīato: quo conseruatur, & nutritum augetur, aīatū existens, quoque utitur ad generandum simile: atq; etiam quod ab anima primarie mouetur, a calore autem coquitur.

Dilucidandum autem posterius de ipso in propriis sermonibus.

Hoc est in libro de generatione animalium, quod iam etiam in libris de generatione, & corruptione dixit.

Determinatis aūt his dicamus cōmuniter de oī sensu.

Post contemplationem de uegetatiua anima absolutā, nunc ad sensitiuam transit, illam continuato ordine subsequentē: in qua priori doctrinæ modo utetur, incipiens ut prædiximus, ex oppositis, perq; ipsas mediantes actiones ad ipsius sub̄am se conferet. Quæ uero sibi ad propositā contēplationē utilia sunt, praeaccipit. Qm̄ n. sensus in ipso pati cōsistit, ueluti dixerat, cum aīam scđ'm qualitatē corpus mouere dicebat, utpote qa sensus alterationes sūt, in primis determinat, qđ id, quod ab aliquo patit̄, potentia quidē expetit assimilari agēti ipsi, at nō actu, dū patit̄, sed ubi iam passum fuerit. Atq; hinc quidē cōcludit sensitiuā non posse alio agere modo, nisi ab exterioribus moueat̄. Si enim quod sentit, id pati oportet, nihil uero a simili patitur, at nec multo magis a seipso, non profecto sensus per seipsum sine agente ageret, ut potestate prius illud faceret sensitiua esse, nō aūt actu, fieri uero uideat̄ actu, dum agēs est præsens At uero cum duplex sit ipsum agens, alterum quidem potentia, alterum uero actu, pari quoque cōditione dicendum est sese habere tū sensum, tum sentire, aliquādo quidem potentia, aliqñ autem actu. Hic quidem igitur est totus propositæ rei scopus, at quæ mēbratim sunt scripta, nunc temporis exponenda sunt.

Dicamus communiter de omni sensu.

Tractaturus enim est de singulo seorsim sensu. In primis autem de sensu simplr loquens, de omnibus communē contemplationem facit.

Sensus aūt in moueri, et pati cōtingit, ueluti est dictū.

Nō ita quidē, ut intelligas, sensitiuā uitā moueri, actu. n. iudicat, sed sensus in moueri cōtingit. i. in eo qđ moueatur sensorium: quare & ita dixit, in moueri, uidelicet, aliqđ organū. Et qm̄ propria quæq; sensibilia sunt qualia, a quibus principaliter sensorium moueť, merito et pati et alterari dicit̄. Passio nāq; & alteratio sunt scđ'm qualitatē mot⁹.

Videtur enim alteratio quędam esse.

Verbum, uidetur, ideo dixit, qm̄ ipsa alteratio non est sensus. Iis uero esse apparet, qui sensorij passionē in actionem cum ipso complicatā, atque utentē transferunt.

Dicunt autem nonnulli, & simile a simili pati. Hoc aūt qūo possibile sit, aut impossibile diximus etiā in uniuersalibus sermonibus de agere, & pati.

Sic enim in libris de generatione, & corruptione, hunc enarrauit sermonē, & discussit, non quidē de nutritiuo aut sensitiuo pati, sed uniuersaliter & simplr de agere, & pati. Vnde et nūc sic inquit, dictum esse uniuersalibus in sermonibus de agere, & pati. Non enim simplr librum, de generatione, uniuersalem appellat, sed uniuersales intelligit sermones, de agere & pati ibi dictos.

Habet autem dubitationem, cur non & sensuum ipsorum sit sensus. T. 52

Ad id, qđ dixerat, diximus, tēdit ut ego puto hęc clausula: habet aūt dubitationē. Cōmuniter. n. inquit, in illis de agere & pati diximus. Quę uero in sensibus ipsis apparet dubitatio, ex ijs, quę ibi sunt dictę, rōnibus soluēda uenit. Sed quęnā obsecro est dubitatio, & cur apparet esse dubitatio? An qm̄ uitalis & cognoscitiua est actio, nec suīpsius, nec propriorū organorū est perceptrix, a seipsa excitata, uel si etiam sensorium nō moueat̄, patiens ab aliquo exteriori? Viua x. n id est, qđ intrinsecus est, quodq; agit a seipso, atque mouet corpora: sed nō id ad propriam actionē illis motis indiget. Cur nāque ipsorū sensuū non fit sensus? Neque uero, uerbū, sensuum, pro sensoriorum est accipiendum, quēadmodum exponit Alexander. Nō enim rationi consonum est, ut pro ipso instrumēto, ipsum utens afferat, subditq; id inquirens. Cō.

Et quam nam ob cām, sine exterioribus non agunt sensus, inexistente igne, & aliis elementis?

Insunt aūt elementa, in organis. s. Non aūt, ut Plutarcho uidetur, in Emped. Aristo. inuehitur, qui elementa in ipsis posuerat sensibus. Hoc. n. iam dudum reprehendit. At nūc prçter id, qđ non arguit, ipsum etiam per apparētē dubitationē defendit. Est igitur dubitatio talis. Cur cum sensitiua uita cognoscitiua sit, non seipsam cognoscit, ipsa, inquam, a seipsa in seipsam excitata, sed tm̄ corpora sola cognoscit, & ea quidē etiam, ab illis excitat̄? Sin aūt & sensibilibus, quæ corpora sint, indiget, ut ad ipsam sensibilium cognitionē deferatur, cur non ad præsentia sensoria excitatur, cum & ipsa sensibilia sint, quia ex quatuor cōstruunt̄ elementis? Cur. n. inquit, ipsorum sensuū nō fit sensus? Primo aūt dubitat, cur seipsos nō percipiunt. Deinde etiam cur sine ijs, quæ extrinsecus sunt, non faciunt sensum i. cur sensitiua actione nō operantur, hoc. n. est, sensus facere sensum, & id quidē sensibilibus præsentibus, licet exteriorū ullum non adsit, cum elementa in ipsis sint sensorijs.

Quorū est sensus per se, aut p ea, quæ illis accidunt.

Elementorum nanq; sensus est, aut per ea, quę ipsis per se insunt, aut p ea, quæ alio modo ipsis insunt. Etenim terræ sentimus duritiem, quæ ipsi per se cōtingit, præterea & quęcūq; eius colorem, & magnitudinem.

Patet igitur sensitiuum non esse actu, sed potentia tm̄, quare nō sentit, quemadmodum cōbustibile non comburitur sine combustiuo, combureret nanque seipsum, & nihil indigeret eo, qui actu ignis sit.

Per hæc uerba difficultatē illam apparētē soluit. Quod enim a seipsa in seipsam cieat̄, id perfectæ est uitę munus, atq; eius, quę scđ'm actum cōsistat. Quæ uero uita non a seipsa cietur, aut ad exteriora deferť, nō per se solam sufficiens est, sed est alterius indiga: atq; ideo potētia quodammodo est imperfecta, utpote quæ ad suas operationes altero indigeat, uel eo, ad quod, uel eo a quo. Verū ea, quę secundum alterā tantum partē indiget, a seipsa quidē excitata, ad exteriora uero delata, aut ab exterioribus in seipsam retorta non omnino imperfecta est, neq; solum potestate existit. Quæ uero etiam ab extrinseco ullo moueť, atque exteriorū solum est perceptrix, ea tāquā ex utraque parte indiga, ptāte tantūmodo existit Sensitiua nāque uita, ultima cū earū, quæ cognoscitiuę sunt, ad cognoscēdū sit, aliorū quoq;, nō aūt suīpsius præcipue cognoscitiua est: atq; ab exterioribus mouetur, nō ut ipsa inanimata, sed ut quæ interne quidem moueatur, ut inde uitalis fiat actio, præcedentem uero in sensorio ab exteriori passionem factā subsequatur, atque circa illā intrinsecus cieatur: perficiaturq; iuxta occursum internarum rōnum. Ab exterioribus aūt perfici dicitur, ut quæ perfectę intrinsecus, ex suique sub̄a

circa passionem cieatur, quæ ab exterioribus ipsis in sensorio fuerit immissa. Veluti inquiunt panē appetitū mouere, non quidem quia aliquid panis in appetitum agat, sed quod appetitus a seipso ad panem attrahatur. Et quem admodum Plato aīatæ malitiæ causam in corpus trāsfert, quod tñ in ipsam nihil quicquam agit, sed illa ob nimiam cum corpore coniunctionem et curam, a seipsa mala fit, atque longe peior euadit. Est quidem igitur & phantasia solorum exteriorum perceptrix, atq; in principio a passionibus sensorij mouetur, sed uel etiam post priorem motum a seipsa promit imagines, atq; adeo operatur uel ipsis exterioribus absentibus. Sensus aūt semper exterioribus obiectis indiget, ad hoc ut suam obeat operationē: quare sensitiuum tantum est potestate, at non etiam actu, ut qđ nunquam per se sine præsentia exteriorū agat. Cur igitur nō est sensuum sensus? Qm̄ conuersio in seipsum est actionis ex se perfectę munus: sensus aūt potestate tm̄ est. Cur autem non percipit elementa, quæ in sensorio sunt? Qm̄ oportet sensorium a sensibili affici, ut inde sensus ad actionē moueatur. Nihil aūt a seipso patitur, sicut nec combustibile sine combustiuo cōburitur. Occurrit igitur etiā ad secundam dubitationem, idque per hæc uerba. Qm̄ sicut combustibile sine combustiuo non comburitur, sic uidelicet neq; sensorium pati unquam posset a seipso. Sed qūo ignis, cum actu in sensorio sit, non mouet sensum? Quoniam neque exterior ignis in ipsum agit sensum, sed in sensorium. Nihil aūt in seipsum agit.

T.53 *Quandoquidem autē sentire dicebamus dupliciter. Quod nanq; potestate audit, et uidet audire, & uidere dicimus, licet dormiat. Et quod iam agit, dupliciter dici posset, et sensus: alter qdē, ut potestate: alter uero, ut actu.*

Cō. Quemadmodum inquit, sentire, duplex est, potestate scilicet & actu, sic etiam dupliciter dicitur sensus. Ipse aūt philosophus accipit ipsum sensum, tanquam subām huiusmodi animæ, sentire uero, ut actum. Ac recte admodum coniectat ex ipsa actione, qualis sit ipsa subā. Erit igitur & ipsa substantia aut potestate, aut actu. Non quidem iuxta id quod potestate esse dicitur, primum atq; imperfectissimū existēs, id.n. in priuatione est, sed scd'm eius quod potestate esse dicitur, s̄m significatum. Qualia in sciente ipso, sed non agente considerantur. Iam.n. sensitiua effingūtur forma. Imperfectum aūt & hoc est, quod potētia existit. In actu nanq; perfectio consistit: eaq; est perfecta substantia, quæ secundum naturam agit. Quæ uero aliquādo nō agit, ab ea deficit perfectione, quæ simpliciter dicit̄.

Similiter autem & ipsum sentire, & quod potestate est, & quod actu.

Ex actione conferens sese in subām, tanquā ex causato in cām, censet multo magis ad sciam pertinere, ex cā uidere causatum, atq; ex substantia, actionem.

T.54 *Primo quidem igitur, tanquam sit idem pati, & moueri, atque operari, dicimus. Etenim est motus, actio quędam, imperfecta quidem, quemadmodum in aliis est dictum.*

Cō. Vbi dixit, sentire, primo quidem in moueri, & pati cōtingere, ad id uero, quod potestate, descenderit, quod quidem cum eo, quod iam agit, cōtradistinctum esse dixerit, eademque in re, in actuali sensu, et moueri, et pati, atq; agere usus fuerit, & hoc ipsum nunc temporis innuit, et sese de ipso actu excusat, ut qui uel in ipso motu quodammodo eo recte usus fuerit, eo quod, ueluti in naturali auscultatione fuit dictum, motus imperfectus sit actus. Perfectus.n. atque adeo impartibilis etiam actus non est motus. Neq; uero ulterius de pati, atque moueri, qūo inuicem differāt, Aristo. determinauit. Quod siquis in eo motu, qui secūdum passiuam fit qualitatem, ipso pati uteretur, manifeste constat, qđ motus sese latius extendet. Quod si simplr id intelligere accipiat, s̄m mutationē ab aliquo oīno facta, tūc profecto in idē cum pati, ducere uideretur ipsum mutari. Omnis nanque mutatio ab alio fit, atq; in contrauersione consistit. Nequaquam uero ea, quæ scd'm subām, aut quale, aut quantum est, omnino in conuersione consistit, ac præterea quæuis effectiua, aut ex eo qđ præter naturam est, in id quod secundum naturam, aut cōtrario fit. Quæ enim secundum totum mutatio est alicuius rei, ea in cōuersione fit, eo quod uario diuersoque cum alijs modo coordinetur. Quæ uero eandem etiam seruat cū aliis structuram, aut ordinem, atq; in eo quod secundum naturā est, manet, cum res mota non patiatur, sed diuersam locorum faciat transmutationem, ueluti nos in cōmentariis nostris in naturalem auscultationem æditis diximus, non ea profecto in ipso pati cōsisteret, qm̄ nec etiam in conuersione. Sed iam ijs, quæ Aristo prosequitur, attendamus.

Omnia autem patiuntur & mouentur ab efficiente, & ab eo, qui actu est.

Hoc uidelicet, quod actu fit, quod quidē potestate fuit hactenus patiens, tandē uero actu fit: siquidē ubi passum fuerit, assimilatur agenti. At non attritio caliditatē habet, licet ipsam faciat, nec flagellum cicatrices. Neq; enim agēs oportet pati illud, quod agit, sed id efficere. Atq; hoc quidem pacto est actu agens, ut quod in patiente perficiatur, non quidem passiue, sed actiue. Non igitur secundum solum Platonem, sed etiam Aristo. in efficiente cā, præsumptæ sunt, eorum quæ perficiuntur, formæ, non passiue scilicet, sed actiue, & substantialiter. In quibus quidē actus cum substantia, eadem est.

Quapropter aliquando quidem contingit, ut a simili patiatur: contingit autem, ut a dissimili, ueluti diximus, patitur nanque ubi dissimile sit, & ubi passum fuerit, simile est.

Quod.n. adhuc patit̄, potestate simile est agenti, nō aūt actu. Vbi uero passum fuerit, simplr simile est.

Diuidendum autem tum de potestate, tū de actu. T.55

Idq; fit, quia ex his ipsum quoq; pati distinguet, et cognoscet: qđ.s. in uersione, atq; adeo uaria ac uaria dispositione cōsistit, nō tñ in actuali consistit mutatione. Cō.

Nunc enim simpliciter dicimus de his. Est quidē.n. sic sciens aliquid, ut diceremus hominem scientem: quoniam homo ex scientibus est, & habētibus sciam. Est autem ut iam dicimus scientem habentē grāmaticā. Vterque autem non eodem modo potens est. Sed alter quidē, quia genus huiusmodi, ac materia, alter uero, qa ubi uoluerit potest contēplari, nisi aliquid impedierit extrinsecum. Qui uero contēplatur, cum actu sit, atq; proprie sciens, hoc ipsum, a, ambo quidē igitur primi secundum potentiam scientes: sed alter quidem per eruditionem alteratus, & sępe ex contrario mutatus habitu. T.56

Simplr inquit, hoc est, indeterminate. In quibus quidē uerbis, ipsius scientis, exemplo, duplicem tradit eius, qđ potestate est, significatum. Alterum quidem, quod ad generationē, imperfectam pręstet aptitudinem: alterū uero ad actionem aptitudinem præbens, idque propter habitū iam ad agendum cōparatum, nō adhuc tñ agēt̄, atq; hac sola rōne a pfectione deficiens. In tribus nāq; pfectū consistit, in subā, potestate, atq; actu. Oīs qdē igitur hō potētia sciēs est, utpote ad hoc natus, ut possit fieri sciens, atq; hoc generi .i. humanæ inest naturæ. Ac materiale quidem hoc est, qđ potestate est, ut quia ex eo, q fiat, & aliunde suscipiat, perficiatur. Et hac quidem ratione adiacet dictio, & materia. Qui uero iam scialē habitum acquisiuit, non tamen agit, hic non ad idem est potens. Neque enim ad generationem Cō.

nerationem aptus est, sed ad contemplationem, non secũdum materialem potestatem, sed formalem quidem, eam tamen, quæ fit diuisibilium rerum, non solum quia actio a substãtia dirimaẽ, sed q̃a magis diuidaẽ, & quia nõ sem per agat, aut q̃a nolit, aut q̃a ab aliquo prohibeaẽ. Quæ utraque ipse indicauit, inquiens, quod ubi uoluerit põt cõtemplari, nisi quid impedierit: patet.n.quod aliquando uult, & ubi uoluerit, impeditur. Verũ licet hic ab impartibili deficiat perfectione, atque adeo ut semper sit in fine, aliquando tamen, iuxta id, quod sibi concessum est, deinceps sit perfectus, ubi iam contempletur. Priores uero illi sciẽtes imperfecti quodãmodo, atque utrique sunt sec̃dm potestatem: sed alter quidẽ perficiẽ ex alteratione ea, q̃ per ipsam acquisiuit eruditionem, quę generatio quędam est, nõ quia mutetur aut alteretur anima (alteratio nanq; continuus & omnino diuisibilis est motus, anima uero inter ipsos uersatur terminos) sed ipsius quidem animæ confertim est, (licet nonnunquam in scientiali habitu fiat, idque per occursum intrinsecus factũ) at uero alteratione ad aïal se recipiente: ueluti hæc sunt in septimo naturalis auscultationis dicta. Particulam autem illam, & sępe ex cõtrario mutatus habitu, ideo dixit, aut quia ob plures particulariũ occursus, ac sæpe sæpius factos, unitus postmodũ fiat perfectus habitus, aut quia uerbum, sæpe, pro uerbo, nonnũquam, dictum fuit, id quod mihi magis placet. Manifeste nanque in demonstratiuis sermonibus fuit dictum, alterã quidem esse imperitiam, quæ secundum negationem est, alteram aũt esse contrariam: atq; alteram quidem sola ueritate priuatã, alterã uero, quæ oppositã amplectiẽ falsitatem. Nonnunquam igitur mutatio ea, quæ in sciãm tẽdit, ex falsa fit opinione, atque ex opposito fit habitu.

Alter uero ex eo, quia sensum habeat, aut grammaticam, non autem agat, ad ipsum agere, alio modo. Non est autem simplex ipsum pati, sed hoc quidẽ corruptio quędam a contrario.

Ad id enim, quod quis scientiali modo agat, non opus est ullum alterari organum, nisi in ebrietatibus, aut morbis, aut somnis contingat esse, quod uero sensitiuo modo agat, pati quidem aliquid oportet, non tamen talis contingit passio, qualis in substantiali generatione euenit, ut sensitiuum fiat, secundum substãtiales imagines mutatum, sed mutatur per quasdam cõtingentes, atque eas quidem passiuas qualitates. Quare, inquit alio modo: ante uero, q̃ id declararet, quomodo alio modo, quoniam duplex po fuerat ipsum possibile, demum quoque refert, quod pati duplex est: de utrisque nanque propositum est dicere. Alterum enim est corruptio quędam, atq; mutatio ex forma in priuationem, atque adeo in contrarium mutatur, calidum uerbi gratia a frigido, ut inde in calidi deueniens priuationem assimiletur agenti frigido: quo cum est congenita priuatio calidi.

Alterum uero salus magis eius, quod potestate est, ab eo, quod actu est, & simile, ita ut potentia sese habet ad actum.

Verbum, magis, caute adiacet hic positum. Quoniam in generatione licet quid finale cõcurrat, ipsum tñ patiens ab hoc mutatur, quod actu id est, quod potẽtia est patiẽs. Vnde & patiens simile agenti est: sed perinde ut qd' potestate existit, ei, quod, actu est simile sit. Sic sane ubi duplicẽ patiendi modũ in medium adduxit, in reliquis modo exponet, queadmodum hñs ipsum habitum alio modo transit ab ipso non agere, ad ipsum agere.

Contemplans nanque fit, habens scientiam: quod quidem aut non est alterari (in id nanque collatio fit, atque actus) aut alterum genus alterationis. Vnde nõ bene se habet dicere, sapiens cum sapiat, alterari: ueluti nec ędificatorem, quando ędificat. Quod igitur in actum ducit, ex eo, quod potestate est, iuxta id, quod intelligit & sapit, non disciplinam, sed aliam denominationem habere iustum est. At quod ex eo, quod est potentia, discit, accipitque sciẽtiam ab eo, quod est actu sciẽs, aut id non est profecto pati dicendum, quemadmodum est dictum, aut duos dicendum est alterationis modos esse, tum eam mutationem, quæ ad priuatiuas est dispositiones, & eam, que est ad habitus, & naturam.

Cõ. Hæc sunt cum eo, quod superius dixerat, ad agere alio modo, cõiungenda. De utrisque aũt cum superius uerba fecerit, tum de eo, qd' secundũ sensum agat, atq; de eo, qd' secundum grammaticã simpliciterq; secundum sciam, id quod ipse, alio modo, fieri superius dixerat, nũc demũ tradit, qũo sciens ex nõ operari, ad operandum muteẽ, idq; facit, posterius de sensitiuo dicturus, atq; adeo etiam discrimen ipsis additurus. Nõ sane accessus ille ex sciali habitu ad cõtemplationẽ alteratio est. Qm̃ corporata sec̃dm qualitatem mutatio est, ipsa alteratio: in cõtẽplatione uero secundum sciam facta, nihil indigemus corporea mutatione (siquidẽ aut ęgrotare, aut dormire, aut crapulari ipsi contingat, qñ quia mutari oportet, nõ ut cooperaturũ, sed ut nõ impediturum) sed sola aïata collatione, in actionem ex nõ agẽte habitu se referente: atq; hoc quidẽ manifestũ est. collatio nãque ad id tẽdit, atq; in hñtis sciam, actum, qd' quidẽ a seipso perficitur ad ipsum agere: corpore ipso nihil ad hæc affecto. Quare aut talis mutatio non est alteratio, aut aliud alterationis genus: qm̃ aïatã eam mutationẽ, nec alterationem, nec oĩno motum appellat. Cum uero norit Platonẽ uocare mutationẽ, nõ sec̃m corporeos mot⁹, aut & alterationes, ideo inq̃t, aut alterũ genus alterationis. Verũ nõ est, qd' mireris, sapientẽ, cũ sapit, nõ alterari. Hęc.n. est actio ipsius aïæ. Qũo aũt ædificator, cum ædificat, nõ alteraẽ? An quia hic, licet locali corporis utiẽ motu, nõ tñ motu sec̃dm qualitatem mouetur? Quod si qui corpore utitur, nõ alteraẽ, multo etiam magis, qui nõ utitur. Deinde discrimen subdit mutationis aïæ, quę ex ignorantia in sciam fit, & eius, quæ ab habitu in actionẽ tendit. Qm̃ altera quidẽ per disciplinã & doctrinã perficitur, q̃ etiam cõsequitur corporea quædam mutatio, ueluti in septimo naturalis auscultationis fuit dictum. Altera uero per unitũ, aggregatũque plurium rõnum occursum absoluiẽ. Cõsequiẽ igiẽ disciplinã corporea quędã alteratio, ob reductionẽ in rõnes a sensu per memoriam factã. Non tñ disciplina ipsa alteratio est. Ipsa nãque fit ob aïæ actionẽ sec̃dm rationes factam. At corporea quoque alteratio, quæ ipsam cõsequiẽ eruditionẽ, nõ est passio, si pati q̃dem ipsum quis uellet in sola corruptione, atq; adeo in mutatione, quæ in priuationẽ fit, accipere & interprętari, ueluti frequens quoque obtinuit usus. Vel est passio alio modo dicta, siquis qd' mutaẽ in habitum, aut formã, aut constitutionẽ secundum naturam, id pati dixerit, atque appellarit. Hęc ubi de scientifico loquutus est, subdit etiam de sensitiuo.

Sensitiui aũt prima quidem mutatio fit a generãte. Vbi genitum fuerit, habet iam, tanquam scientiam, & ipsum sentire. Et quod secundum actum simili dicitur modo cum ipso contemplari. T.53

Cõ. Qm̃ sensitiua ipsa uita non aïæ simpliciter erat sed uitæ eius, quæ cum corpore cõplicatur: ideo cũ aïali una cõsistit, & connasciẽ: atque illius quidẽ generatio, siue ortus, prima est sensitiui mutatio, quæ ipsum ad esse deducit, ex proportione respõdẽs eruditioni: adeo ut qui genitus est, proportionabiliter respõdeat huic, qui habitũ acquisierit, & actu sentire simili modo dicatur cum cõtemplari. Simili inquam modo, quoniam in utrisque secundum eadẽ perfectio consistit, & quia uel in ipso quoque sentire, tum interne, tum per rationum occursum iudicium fiat aïatum. Ea igitur rõne simili modo cum contemplari dicitur.

T.60 *Differunt autem, quoniam huius quidem, quæ actū efficiunt extrinsecus sunt, ut uisibile, & audibile. Similiter & reliqua sensibilium. Caussa autem, quoniam singularium actualis sit sensus, scientia uero uniuersalium. Hæc autem in ipsa quodammodo sunt anima.*

Cõ. Idest, quoniam oportet sensorium pati aliquid a sensibilibus, quæ extrinsecus, atq; adeo neq; in ipso sentiente sunt: quæ quoque actus illius effectiua dicuntur, non ut quæ iudicium inducant, sed quæ passionem quandam in sensorio imprimant, in quo iudicatrix actio cietur. Neq; uero scibilia ipsa effectiua sunt, non enim in ullam terminant passionem, aut extra id, quod ea scit, existunt. Particularium nanq; est sensus, uniuersalium autem est scientia. Sunt autem particularia, corporea hæc, quæq; diuisibilia sunt, atque caussata, hæc inquam extrinsecus sunt, extraq; animam, quæ incorporea est, indiuisibilisq; atq; animaliū caussa. Vniuersalia uero in anima sunt, non ea, quæ de singularibus prædicantur, hæc enim in ipsis sunt particularibus, atq; sola mentis comprænhensione ab anima seiunguntur. Scibilia autem longe pluribus rationibus sensibilia antecellunt, ac superant, quot quot etiam scientia superat sensum. Scibilia autem ea sunt, quæ sunt in anima. Verum sic uniuersalia appellat scibilia, ut tractationis suæ Metaphysicæ quinto, primam philosophiam uniuersalem esse affirmat, & quidem licet eam circa separabilia, & immobilia uersantem posuerit. Et subdens eo in loco inquit. Si autem est aliqua substantia mobilis, ipsa prior, & philosophia uniuersaliter, quoniam ita prima. At ea quæ in anima sunt uniuersalia tanquam prima, & caussæ sunt particularium. Sed quoniam maxime primæ, & caussæ sunt intelligibiles formæ, quæ quidem indiuisibiles, & oīno sui sunt substantiæ, quæ uero in anima sunt, per rationalē perfecta sunt conuolutionem, non indiuisibili unita modo (atque iccirco sunt secundo modo caussæ) ideo uniuersaliter omnium maxime sunt primę caussæ, ipsæ intelligibiles: in quas per intellectum defertur, demandaturq; scientia. Intellectu nanq; ipso terminos cognoscimus. Termini uero sunt formæ. Hæ uero non primarie animæ insunt, sed secundo modo: ac perinde in ea, ut quæ sit cum intelligibilibus colligata: ideo in ipsa esse quodam pacto dictū fuit, uidelicet per contactum, quē cum intellectu habet.

Quapropter intelligere quidem in eo, cum uoluerit.

In eo, inquit, hoc est, intellectiuo, siue intellectu eo, qui in anima est, siue anima ea, quæ in intellectum retorquendo sese excitatur, aut in homine sciente, eo q intus habeat intelligibiles formas, a quibus, tanquam a caussis posteriora quoq; cognoscuntur scientifico modo.

Sentire autem haud in ipso. Necessum nanque est adesse ipsum sensibile.

In sensitiuo uidelicet. Qm̄ adesse oportet sensitiuum, quod quidem indiuiduum atque extrinsecus est. Neque solū existere, sed etiam sensitiuo assidere, ut aliquid in sensorium agat. Atque in huius passione sensitiua anima, cōmunes sensibilium rationes, quæ in ipsa sunt, depromēs, congrue atq; conuenienter cum passione cognoscet sensibile secundum propriam actionē, idque faciet, iuxta sensibilis consistens formam.

Eodem prętere a modo id se habet & in sciētiis sensibilium, & propter eandem caussam, & quoniam sensibilia sunt particularia, & externa.

Quæcunq; scilicet scientiæ, quæ non formis tantum, atque adeo neque rationalibus solis contentæ sunt, ueluti cōtemplatiuæ, sed una quoq; particularia, atque externa cōprehendunt. Cuius moris sunt actiuæ sciē, & effectiuæ artes. Ipsæ nanque præsentibus indigent sensibilibus.

Sed de his quidem disputare, occasio certe occurrere posset & rursus. Nunc autem determinatum sit in tātum. Quia cum haud simplex sit, quod potestate dicitur, sed alterum quidem, ueluti si diceremus puerum posse militare, alterum uero, ut eum, qui sit in ętate constitutus perfecta, sic se habet & sensitiuum. Quoniam T.61 *autem innominata est ipsorum differentia, determinatumque de ipsis fuit, quod diuersa, & quomodo diuersa:* T.62 *uti autem necessarium est ipso pati & alterari, tanquam propriis nominibus. Sensitiuum autem potentia est, quale sensibile iam actu: ueluti fuit dictum. Patitur ergo, haud simile existens. At ubi passum fuerit, assimilatū est, & est quale illud.*

De his inquit, hoc est, quomodo uniuersalia & ipsum contemplari sint in nobis. Manifestius autem de his in tertio dicturus est. In his igitur concludit, quod secundum eius, quod potestate est, significatum secundum, sensitiuū in animalibus pati dicitur, atque non proprie alterari, eo q neque ipsa quoque anima patiatur, aut alteretur, sed ipsum instrumentum: sed nec id ipsum, iuxta corruptiuam passionem patitur, quod patitur, sed patitur passionē, quę iuxta generationem, non quidem substantialem fit, sed eā, quæ a seipsa idonea, aptaque est ad suscipiendum actionē: ueluti substantialis generatio præcedit corpus ad suscipiendum actionem. Erit igitur sensitiuum potētia, quale sensibile iam actu. Id enim non potentia, sed actu determinatum, circumscriptumque est aliqua forma. Sensitiuum autem non ante perficitur, quam ad actionem deueniat. Sed cum potens sit, iuxta eius, quod potentia est, secundum significatum, postmodum in agendo iuxta sensibilis assistit formam, at non passiue, (neque enim albescit, aut calescit) sed actiue, non in agendo, ueluti effectrices caussæ, sed iudicando & cognoscendo. Qualiscunque uero illa sit affectio, ea in sensorio permanet. Cæterum quando ita fit, ut sensitiuum in actuali sensu iuxta sensibilis formā assistat, omnisque cognitio per cōtractionem in unū factam, atq; per indiuisibilem totius cognoscibilis comprænhensionem consistat, præcedere uero sensorij passionem oporteat, ea ratione, quia sensitiua uita ad extra deferatur, quæ aut sine organis impotens est agere, aut primarie ipsa excitatur, et organum mouet, patet hāc excitationem non earum esse passionum, quæ sensoriis accidunt. Sed simul cum his percipit formas, quæ in corporibus sunt. Illud quoq; manifestum est, sensoria ab exterioribus non perinde, ut inanimata ipsa, pati. Patitur nanque tanquam uiuēs. Inde fit, ut nec oīno sit passio, nec penitus extrinsecus deueniat, sed ea etiam per propriam fiat actionem. Atque simul mouetur, & agit, pariter hoc totum simul passio & actio est, passio quidem, a sensibilibus, actio autē, cum per uitæ, quæ in sensorio existit, excitationem, delationemque ad sensibilia factam, assimilatur formis, quæ in ipsis sunt sensibilibus, neque tamen hoc adhuc est sensus, ideo quia non est sincera actio, diuisibilisque & corporata sit, atque adeo cōmensurata tempore. Sensus enim impartibiliter, principium, medium & finem sensibilis comprænhendit, actusq; est, cum sit iudicium perfectum, totus simul in uno cōstās instanti, iuxtaq; sensibilis formam assistat, non extrinsecus adiectam, atque impositam: ueluti sigillum in cera, neq; enim hoc uitale est, neque per profundum tendens. Nec multo magis iuxta cognoscendi actionem consistit, sed id intrinsecus expromitur a sensibilium ratione prius in anima præaccepta, non ea quidem, quæ organum, ut organum uiuificat, sed in ea, quæ ipso iam uiuente utitur: ut inde quia a corpore eleuetur & abstrahatur, & impartibiliter agat, et sensibilia cognoscat, unum quidem, non secundum deangustam illam coniunctionem, quę ipsis in indiuiduis est; sed

est. sed secundum formalem coniunctionem, quę sit indiuiduorum per propriam caussam perceptrix, uno, inquã, cuilibet proprie quadrante, atque conueniente. Per unam enim albi rõnẽ, particularis cuiusq; albi sensum anima percipit. Anima nanque est, quod iudicat, per exactã ac propriam cognoscibilis rei cõtrectationem. Ea uero propria, atque exacta est contrectatio, quæ est perceptio substãtiæ eius, idque per proprietates facta immediatas. Assimilatur igitur sensibilibus anima, non eo quod ab ipsis aliqd suscipiat, sed quia per propriam ipsis rationem agat. His sic de omni sensu determinatis, ad ea, quæ consequuntur, iam accedendum est.

Dicendum autem iuxta unumquẽq; sensum de sensibilibus primum. Dicitur autem ipsum *sensibile tripliciter.* Ex *quibus duo quidem secundum se dicimus sentire.* Aliud *uero secundum accidens.* Ex *illis aũt duobus, alterum est proprium cuiusque sensus. Alterum uero est commune omnium.* Dico *autem proprium quidem, quod non contingit altero sensu sentiri, & circa quod non contingit decipi, ut uisus coloris, auditus soni, & gustus humoris.*

Qm̃ contemplatio, quæ de unoquoq; est sensu, ab oppositis, tanquam his, quæ ad aliquid sunt, auspicaſ, iuxta propositum a principio factum, merito primum de sensibilibus, paucis complectitur sermonem, atq; inquit, sensibile tripliciter dici. Idque ideo, ut separans sensibilia p accidens, de his solis uerba faceret, quæ per se sentiunſ, simulque ut doceret, quænã primo, quęnã secũdo a quouis hominũ sensuũ noscanſ. Vtraque nãq; tũ propria, tũ cõmunia sunt sensibilia p se: sed primo quidẽ sentiunſ ꝓpria (quãdoquidem cuiusq; sensus sub̃a proprie ac peculiariter ad ipsa est ordinata) secundo uero, cõmunia, qm̃ oĩno cum proprijs & principaliter, & maiori cum cõcitatione, commotioneque agunt in sensorium. Cæterum qũo communia omnium esse inquit? Soli nanque sensus, uisus scilicet & auditus magnitudinem, & figuram percipiunt, fortassis igitur uerbum, omnium, pro. plurium dictũ fuit. Nunquid uero & auditus magnitudinem percipit manifeste, quando etiam magnum & paruum, quod cũ sono defertur, iudicat? Iam quoque olfactus & gustus magnitudinẽ percipit, eo quia per plures & pauciores parteis trãsferaſ, cum alter bene olens, alter uero dulce percipiat. Sed & per hos ipsos fortassis fieri posset magnitudinis cognitio, licet non exacte, sed per translationẽ aut sensuum, aut sensibilium. Qm̃ interualla quodammodo adæquantur, aut alterum quoddam superat multum. Ea igitur rõne tũ propria, tum communia sensibilia mutuo differũt, ꝙ propria quidem unius sint sensus, communia uero plurium. Et ꝙ propria sine errore moueãt sensum circa se operantẽ, sensum, inquam, ſm naturam se habentem, atque a cõuenienti interuallo agentem, neque ab intermedio impeditũ corpore, ueluti uisus ab incrassato aere impeditur nonnunq̃, aut quouis simplr̃ alio exterius posito. Hęc.n. sunt suplenda, licet non manifeste nunc ab Aristo. dicantur. Communia uero non ita exacte sub sensum cadunt. Qm̃ cum quiuis sensus principaliter sit propriorum sensibilium, una cũ proprijs cõmunia quoque cõpræhendit. At nõ ita quẽadmodum uisus iudicat album, sic & uisæ rei magnitudinem. Sed ipsum ꝑcipiens colorẽ, rudius atq; indistinctius figuram cognoscit: nõnunquã etiam hoc loco deceptus, ubi circulare intueaſ rectũ, & rectum, obliquum. At nũquid propria sensibilia, tãquã magis passiua, atque magis corporea sensui conuenientius occurrũt, ut quæ sit corporea cognitio, atque ad corporeum uergens: excepto lumine, quod exacte a uisu cognoscitur, ob sui plurimã actionem? Communia uero sensibilia magis formalia existentia, sunt sensui quoque minus quadrantia, ut quę non omnino a sensu, sed tm̃ rõne sola cognoscanſ, ueluti ipsa sub̃a. Verum tanquam ea quidem, quę sensu cognoscuntur, nõ ita tamen manifeste, ueluti propria sensilia.

Tactus autem plures quidem habet differentias, sed quæuis iudicat de his, neque decipitur, quod color, nec quod sonus.

Qm̃ maxime ipse passiuas percipit qualitates, simul & inter sensus est maxime passiuus. Multæ uero sunt passiue qualitates, quarum tactus tanquam propriorum sensibilium discretiuus est, caliditas, frigiditas, siccitas, humiditas, durities & mollities, grauitas lenitas, asperitas, lenitas. Hæ siquidem passibiles sunt.

Sed quid, quod coloratum, aut ubi, aut quid ipsum sonans, aut ubi. Hęc igitur talia dicuntur propria uniuscuiusq;. Communia uero motus, quies, numerus, figura, magnitudo, talia nanque nullius sunt propria, sed cõmunia oĩbus. Etenim & tactui, motus est quidã sensibilis, & uisui. Per se igitur, hęc sunt sensibilia. T. 64

Decipitur quidem sensus, quænã colorata sit sub̃a. qm̃ substantiam per accidẽs sensus cognoscit. Vbi uero? Quoniam secundo magnitudinem interualli ipsius appræhendit, cum ipsa commune sit sensibile. Cõ.

Secundum accidens autem dicitur sensibile, ut si album sit Diaris *filius. Per accidens nãque id sentit, quoniam albo euenit id, quod sentit.* T. 65

Veluti Diaris esse filium, atque ipsa rerum substãtia, aut quod non adhuc agenti sensui occurrit, ut uisui, ipsa mellis dulcedo, hæc sane sunt sensibilia per accidẽs, ut quę sensibilibus insint. Quemadmodũ & caluum mederi dicimus quia caluum esse medico contingit. Nec est accñs solum ei, quod per se tale existit, sed et subiectam sub̃am, nisi quatenus sub̃a talis sit, per accñs dicimus. Quemadmodum & dominum esse hoĩem per accñs dicimus & statuarium dicimus, qm̃ non quatenus homo. Sic igitur sub̃a ipsa per accñs sensibilis est, qm̃ non ea rõne, quatenus sub̃a est. Verum qũo albo ipsi, quod quidem sentimus, substãtiam accidisse cum rõne dici põt? Contrarium nãque uerum est. An id quidem uerius est? Sic.n. album substantiæ contingit secundũ esse, atque adeo ut sit, per sub̃am acquirit, & sortitur. At uero substantia accidit albo, ex parte. qua est sensibile primarie & per se. At ea rõne, qua cum albo coexistit, ipsa quoque corradit hoc, ut sensibilis sit, non quia secundo modo sensibilis fiat, ueluti communia ipsa sensibilia, sed quia dum cum sensibili coexistit, ratio excitatur ad cognitionem opinatiuam de ipsa. Sic quoque & hoĩem accidere domino, in prædicamentis fuit dictum. Cõ.

Vnde & nihil patitur, quatenus tale, a sensibili. Ex *iis uero quæ per se sensibilia, propria sunt uere sensibilia, & ad quæ substantia est nata cuiusque sensus.* Cu*ius quidem est uisus, hoc est uisibile.*

Nullũ sentiens patitur ab albo, quatenus albus est Diaris filius. Qm̃ neque secũdo modo, neque oĩno Diaris esse filium, per se est sensibile. Quod si primo per se sensibilia sunt ipsa propria (cõmunia.n. sensibilia licet p se sint sensibilia, nõ tñ primo sed secundo) atque adeo si propria sunt caussæ, ut cõmunia sint, sensibilia, uere profecto sensibilia erunt propria ipsa. Atque ideo subiungit ꝙ cuiusque sensus substantia nata est ad ipsa, siue apta nata. Apta.n. quoque est nata ad cõmunia, sed non ita, ut unaquęque, sed ꝑ comuniorẽ sub̃am. Quatenus aũt ipsa, atque ex propria sui sub̃a, ad propria nata est. Quare etiã necessario in propriam cuiusq; sub̃am, nõ ex cõmunibus, sed ex propriis, ad sub̃am inquã cuiusque adducimur. Qm̃ per se ad ea nata est. Neque.n. uisus ad magnitudinẽ est aptus natus, sed

ad colorem, actu quidem in intuendo iuxta ipsius formã constitutus, antequam uero ageret, ex posse ipso effingebatur. Neque enim a seipso solo, atque intrinsecus sensus perficitur, neq; extrinsecus solũ ab ipso sensibili, sed id fit, sensorio qdẽ a sensibili patiente, passionẽ agẽti similẽ. Sensoriũ aũt uiuaciter patiř, passioque ipsa in formalẽ actionẽ terminat, sensitiua aĩa sensibile ipsum cognoscẽte, idq; p rationũ occursum, eaq; iuxta ipsius sensibilis formã cõstituta. Qm̃ aũt & cuiusq; sensus perfectio et potẽtia per ipsam sensibilis formã determinař, uiuaciter scilicet, atq; operatiue, & cognoscitiue, atq; ideo sensũ subaliter hoc ipso existente (propria nãq; atq; cõueniens scd'm naturam actio adest operãti subæ) merito ex proprijs sensibilibus in cuiusque sensus propriam reducimur subam, tãquã ex manifestiori accidẽte, atq; corporato tendẽtes ad id. qd' subale est, uitale, incorporeum, & rõne cõprẽhensibile. A uisu uero exordium sumit, tanq̃ a sensu manifestissimo, ac nobiliori: & quia unita sit eius actio, et quia ualde sit actiuus, minimũq; qd passiuus: atq; ob luminosam sui spẽm, suiq; ad solẽ proportionẽ. Qm̃ aũt uisibilis rei uisus est, nũc modo, quid ipsum uisibile sit, tradit.

Visibile autem est, & color, & quod ratione quidem licet dicere, innominatum autem est. Manifestum autem erit, quod dicimus progredientibus maxime.

Quandoquidem corpus est oĩno sensibile, patet, quod etiam uisibile. Ipsum igiř uisibile corpus, aut in seipso habet, per qd' proprie uisibile dicitur, quod quidẽ ipse per se uisibile appellat: aut acquisititio modo accipit, qd' sibi cã est, ut uideař: ueluti aer ipse ob lucẽ vř. Et qd' in se quidẽ cãm, qua uideař, habet, aut in luce solũmodo aspiciř, ueluti colores ipsi, quæq; hmõi sunt lucida: ut quę apta, idoneaque sint, intermedium diaphanũ actu pficere, aut tñ in tenebris, ut quæcũq; aliquã quidẽ hñt luciditatem, non tñ idoneam ut lumẽ reddat: ut nõnullorũ piscium squammulę, & fungi, et putrefacta aliqua ligna, et cornua. Aliud aũt quoq; reperitur, quod & in luce, & in tenebris vř. Vt ignis quidẽ in tenebris vř, qñ nec aliunde lumen adsit, nec ipse sufficiens sit illustrare oẽm aerẽ intermedium. In lumine uero, qñ ipsum diaphanũ ab ipso fiat actu perspicuum. Vel in solari quoq; aspiciř lumine, quãuis solare lumẽ nihil ipsi cõferat ad hoc ut uideař. Omne igitur qd' cernitur, iam erit, aut qd' iam p acquisititiam pfectionẽ vř: ut ea, quæ sunt actu pspicua, aut qd' iam sibi connatum habet, quod vř. Atq; id quidẽ aut nõ per se sufficiens, sed lumine indigens est, ad hoc ut actu uideař, ueluti ipsa colorata. Aut ex se sufficiens, ut lucidum quoduis, igneumq;. Atq; ex hoc quidẽ aliud aptũ est ad perficiendũ totũ medium: ut sol, ab æquali semper dimensione a nobis uisus, ac nunquã per se obscuratus. Aliud aũt, quod aliqñ quidẽ, omnino medium perficit, quia nec obscurař, nec paruũ sit medium, adeo ut possit in proprio aspici lumine. Nõnunquã aũt aut ob obscuritatẽ, aut ob longinquã positionẽ, nõ illustrat totũ medium, ut ideo possit id in tenebris etiã aspici. Videř igitur oẽ, quod aspicitur, aut lumen esse, aut deprope ad lumen accedere. Vt ignis quidẽ, ac sol, idq; ob luminis generationẽ. At uero cognatio luminis cũ splẽdido quouis, et lucido, ex ipso sensu manifesta est. Qd' si supponereř lucidũ, qd' in cornibus, cõsimilibusq; adest, adaugeri, id quoque lumen præstaret. Iam igitur uisum fuit lignum in nocte, lunare lumẽ per totam domum reddens. Quin & colores, ut quædã lumina sint, ƀm Platonẽ, et ut extrema diaphani illius, quod in solidis ipsis est, ƀm Arist. & ut motiua eius, quod actu diaphanũ est, ac nõ alio aspecta & percepta modo, aut ratione, quãquã quia lumine illustrentur, indicant sui conuenientiam & cognationẽ cum lumine. Sed iam ad contextum migrandum.

Visibile autem est colorque, quodq; ratione quidem licet dicere, innominatum autem est, manifestum autem erit, quod dicimus procedentibus maxime.

Per hæc uerba cõpræhensum est oẽ, quod p se uisibile sit, tum qualis est color, tum quod innominatum est. Lucidum enim atq; igneum, illustrandi præsefert uires. Qd' uero in fungis, squammulisq; in solis apparet tenebris, nequaquã. Quapropter nõ oẽ, qd' prẽter colorẽ est p se uisibile, nomen est sortitũ, siue in solis id aspiciař tenebris, siue cum lumine semp, siue & tenebris & lumine.

Visibile nanque, quod dicimus, est color. Id aũt est, quod in eo, quod per se uisibile. Per se autem, non ratione, sed quoniam in seipso habet cãm, ut sit uisibile. Omnis autem color motiuus est eius, quod est actu diaphanum. Et hoc est eius natura. Quapropter non est uisibile absque lumine. Sed omnino unusquisque color in lumine uisibilis est.

Pro eo quod est, aliquod uisibile, nunc temporis dictũ fuit. uisibile. Huius aũt exemplo declarat omne, quod per se uisibile est. Hoc.n.est, inquit, in eo quod per se uisibile existit. Non.n.color, aut luciditas, sed coloratũ rõne coloris & lucidum ratione luciditatis aspicitur. Estque utrũque tum coloratum, tum lucidum, per se uisibile, non rõne, qm̃ nec in ipsius colorati rõne, aut diffinitione uisibile, tanquã subale quid ipsius assumitur, nec e cõtrario etiam, ut in ijs accidentibus, quæ per se sunt. Sed quia in se hẽt cãm, ut sit uisibile, ad differentiam diaphani, quod quidẽ cernitur, nõ per aliquod sibi connatum lumen, sed p aduentitium. Color etenim formalis est cã ut coloratum uideatur, nõ ut color, sed ut diaphani immutatiuum, quo tñ ipsi innate insit. Lux præterea cã est, ut aer uideař, ita tñ, ut nõnunquã superueniat, nonnunquã rursus recedat, manente ipso aere. In quibus differẽtias eorum, quæ p se uisibilia sunt, ubi tradiderit, de colore primum loquiř, ipsum determinando, & definiendo. nõ quatenus est color, ueluti est in libro de sensu, & sensibilibus facturus, sed quatenus uisibile distinguař ab alijs uisibilibus, ut qui actu diaphanum moueat, qd' ipsum ambit. Idque euenit, ubi & ipsum cõtingit actu illustrari. Diaphanũ aũt est, qd' p seipsum qdẽ aliqñ nõ est illustratũ, aliqñ aũt etiam illustrař illustrantis præsentia, atque hoc qdẽ est, quod actu diaphanũ est potentia uero diaphanum est, antequã lumẽ suscipiat, color ergo circum effusus a diaphano actu, et cum lumine mediante, ipse quoq; perficiatur, mouet diaphanum actu: nõ qa alteret, aut cõmutet, aut aliquã ipsi passionẽ immittat, hoc.n.est qualitatũ passiuarum proprium. quę p mutationẽ & passionẽ in ipsis recipientibus innascunř, quibus & quæ fiunt oĩa indigent ideo, ut ad recipiendum formas apta reddantur. Vbi uero sunt reddita apta, non amplius per passionem quandam sed per actiuã præsentiam a formis perficiuntur. Veluti uita deuenit ad corpus, ut figura ad domum, atque sanitas, & ut sciĩa ad ea, quæ harũ sunt susceptiua: quẽadmodum in octauo naturalis auscultationis dijudicatum & discussum fuit. Ad hoc igitur, ut corpus ullum aptũ fiat ad luminis receptionem, opus hẽt passiuis qualitatibus, aptum uero fit, cum & aer, aut aqua, aut fit uitrum. Iam uero ubi est aptũ, sine passione, aut affectu perficitur, ubi adsit illustrans. Hoc.n.ipsum sunt, uidelicet actus & perfectiones, ipsæ formæ. Sic quidẽ passiuæ qualitates non simpliciter sunt formæ: sed dato esse, eas tñ scito passibiles: ut quæ sint in generatione cõmixtę, appareantque in mutatione, & imperfectione sint refertę. Vnde ex ea mutatione resultãt, atque apparẽt, quæ ab imperfecto ad perfectũ tendit. Quæ uero sunt formæ & perfectiones, hæ adueniũt et actu et unite, collectimque. Quapropter non datur uisibile absque lumine. Illuminatum.n. est, quod est actu diaphanum, quod color ipse mouet, at nõ id quod potẽtia est diaphanum. Quod.n. illustratũ nõ est nec ab eo qd' actu diaphanũ est, ambitur, nõ aspiciř. Dictũ aũt quoque fuit, qũo color moueat, uidelicet, nõ p aliquã passionẽ, & mutationẽ, sed secundum actum, perfectionẽque atque formalẽ præsentiam, non subalẽ quidẽ,

qualis

qualis est formalis uitæ præsentia, sed scd'm actionē, quę a subā proficiscitur, & quæ post substantiam insequitur: cuiusmodi sunt tū dispositiones ipsæ, tū etiam habitus.

Quare de lumine primum dicendum, quid est. Est sane aliquid diaphanum.

Fortassis etenim, ueluti iam diximus, oē etiam, quod ui detur, aut lumen est, aut cum lumine cognatum est. Color igitur cū in lumine oīno cernatur, necessariam suipsius rōnem ijs ostendit, qui de uisibili & uisu aliquid cupiunt discere. At quia lumen est diaphani perfectio, præsumendum primo, quid sit diaphanum. Non.n.lumen est, perinde ut intellectio, quæ in substantia ipsam adducente remanet, eademq; cum ipsa substantia est. Sed actus quidem est lumen ipsum, non idem tamen cū ipso agēte, neq; in ipso manet, sed nec etiam abiungitur, sed simul cū ipso procedente is est iunctus, atque aliunde ingestus, non secūdum passionem, sed per unitam atque collectā perfectionē, idq; fit, cum undequaque conuenientia quædā considerctur in susceptiuo ipso cum eo, quod ingeritur, adeo ut alterum ab altero cognoscatur. Susceptiuum igitur potestate id est, quod est actu susceptum. Actus aūt, & terminus, & perfectio, ea est natura, per quā susceptum determinatur. Hoc quidem, actu, potestate aūt ipsum susceptiuū, ut sanitas: per quam & bene ualens, & quod bene ualere pōt, hoc quidem imperfecte, illud aūt perfecte: ueluti susceptiuū & susceptum: ab ingesto determinatur actu. Atque ipsa quidem scīa, quæ naturam imitatur, ex diffinitione, tum ea quæ actu sunt determinata, cognoscit, tum susceptiua, tanquam iuxta sui imperfectā effictā figurā. Qui uero adhuc a causatis, atque adeo ab ijs, quæ nobis sunt priora, inuestigatis, ad ea, quæ naturæ sunt priora, et quæ sunt caussæ, ascendit, ab imperfectisque ad perfecta tendit, ab ijs perfectionē cognoscit. Ex diaphano ergo, tanquam pro materia substrato ipsi lumini, & per se pfecto, ubi etiā actu fit diaphanū, quale est lumen, cognoscimus, ꝙ sensus principaliter illustrato occurrit, non aūt formæ. Sed dicet quis, at & ipsam quoq; cognoscit manifestissime formā. Quod enim lumine manifestius esse pōt? Simplex igitur luminis proprietas, uel intellectioni quoque nostræ p simplicem applicationē, siue cōceptum ex ipso sensu fit nota. Quid uero sit sine corpore, & quod non sit passio, sed actus, modo syllogizemus, tum quia ipsum uidemus p totum diaphanum penetrare, tū ob pręsentiam, & absentiam ab eo sine tēpore factā. Passiones nāq; & adueniūt, & abeunt cū tēporis interuallo. At corpora ipsa, quę materiam sapiunt, nō se inuicē penetrant. Ignis aūt, qui a lumine deuenit corpus materiale est. Quin & idipsum est aer ipse, qui illud suscipit. Nunquid igitur subā est, ueluti uita quæ ab aīa corpori indita est? Verum licet uita ipsa collectim corpori aduenit, & ab eo recedit: præcedere tū necessum est plenā cōpositi generationē, eiusque absentiā corruptionē subsequi. At uero & contrariorum uita ipsa est susceptiua. Et manifeste quoque aīal est subā: quare ipsius etiam determinatrix forma est uita ipsa. At nō aer illuminatus, quatenus illuminatus, est subā, quēadmodū nec hic, qui acquisititio aliquo modo calefactus est. Neq; aer, aut lumen contrariorum sunt susceptiua, neque pręcedit ulla præsentiæ ipsius mutatio, aut absentiam consequitur. Sed hoc ipsum actus est, qui diaphano ingignitur, nō ut in subiecto, sed separabiliter ipsi adest, ipsumque perficit, nunquam se seiungens ab eo, qđ ipsum adducit. Sed in illo radicatus est quasi cōsidēs, atq; adeo cum illo quasi coniunctus. Vnde & hoc quidem aliorsum trāslato, una tranferr & transportatur. At non sic susceptiuo quōcūq; transmutato, simul quoque transmutatur.

T.68 *Diaphanum autem dico, quod est quidem uisibile, nō per se tamen uisibile, ut simpliciter dicam, sed propter alienum colorē. Tale autē est aer, & aqua, plurimaq; solida. Non enim quatenus aqua, nec quatenus aer, diaphanum. Sed quoniam est natura inexistens eadem his ambobus & in perpetuo superno corpore.*

Non tm̄ diaphanum lumine ipso vī, sed etiam coloratum. Ea uero adest differentia, ꝙ diaphanum quidē tanq̄ illuminatum solummodo cernitur, in quātū diaphanum. Alterum uero etiam, quatenus coloratū. Atque ideo hoc ipsum per se uisibile est, ut quod in propria natura colorē habeat, qui hoc ipsum est, quod in lumine cernitur. Diaphanuū aūt nō est p se uisibile, qm̄ quodquod ipsi lumen adest, id totum aduentitium est: quod quidem id tm̄ est, quod in diaphano cernitur. Quamuis etenim idē & pelluceat & coloratum sit ueluti cornu, & gypsus, nihilominus & hęc tanquā pellucida lumine tm̄ uidentur. Verum quę nam est diaphani natura, Aristo. in alijs nouit, præterea et determinatum diaphanum. Hoc uero in loco uerba facit de diaphano indeterminato, quod quidē id est, quod acquisititio modo per seipsum totū, aut etiam a seipso lumē suscipit, atque ita uisibile fit. Atque hæc est diaphani natura: haud tamen aptitudo est ad suscipiendum lumen per ea tota, quæ eo modo sunt apta producta. Cō.

Lumen autem est huius actus, quod est diaphanum, qua diaphanum.

Sic lumen est actus ipsius diaphani, tanquā qui ipsum perficiat, at non ut qui omnino ab ipso deueniat. Quod uero dixerat, qua diaphanum, ideo fuit dictum, qm̄ quatenus huiusmodi, lumen est ipsius perfectio.

Potestate autem in quibus hoc est, & tenebrę.

Qn̄doquidem & cœleste corpus diaphanum dictū est esse, & est, quod semper actu est, ut quod habeat in se luminis cām effectiuam. Simul.n.& illuminatiuum est cœleste corpus, & diaphanum. Quare licet aliqua eius pars a cono terræ impediatur, quo minus a solari lumine illustretur, non ita tamen dicendum in tenebris ipsum esse, idque ob proprium lumē. In quo uero id, quod potestate est, adinuenitur, ueluti in aere, in eo nō lux tm̄, sed & tenebræ insunt. Si quidē igiť tenebræ sunt ipsius luminis priuatio, non secundum duas potentias, aliquando lumini, aliqn̄ tenebris cum substerniť, diaphanū erit, sed per eandē, & pficitur, cum substernitur lumini, et nō perficitur, cū tenebris substernitur. Quod si nō est priuatio luminis ipsa tenebra, sed & ipsa quoque sit actio terræ, quæ tenebrā faciat, non qua ratione sese obijciat, sed quod quandā proprietatem lumini cōtrariam reddat, ueluti sese habet frigidum ad calidum, nigrū ad albū, duplices quoque erūt ambobus potentiæ. Quarum una secundum aptitudinem, quæ ad illuminandum est, altera quæ ad obscurandum, erit. Non.n. sola luminis absentia tenebræ indigebūt, sed & aliqua etiā præsentia. Verum Aristo. tenebras priuationem esse statuit. Quum.n. tenebras lumini contrarias esse dicat, nō tamen ut formam opposuit formæ: sed ut non ipsas tenebras, tanquam priuationē habitui, ut uero priuationē formę opponamus. Aliquādo.n. utræq; inuicē mutuoq; mutantur, priuatio scilicet et forma, aliqn̄ autem haud fieri potest mutatio a priuatione in habitum.

Lumen uero quasi color est diaphani, quādo est actu diaphanum ab igne, aut huiusmodi, quale supernū corpus. Etenim huic quoddam inest unum & idem. Quid igitur sit diaphanum, & quid lumen, dictum fuit. T.69

Qm̄ quemadmodum colorata per colorem, sic diaphana per lumē uidentur. Nō tū lumen est color diaphani, sed quasi color. Qm̄ nō ut color est connatus coloratis rebus, sic lumē diaphanis, quatenus sunt diaphana. Ab igne aūt fit, aut a prēstantiori corpore. Vt.n.dicebamus, non est actus diaphani, tanquā ab ipso, sed ut actus, qui ipsum perficeret. Cœleste uero corpus licet simul & illuminatiuum sit, et diaphanum, diuersum tamen est, ipsum esse diaphanum, & illuminatiuum. Cō.

Quoniam nec ignis, nec oĩno corpus, nec defluxus corporis ullius. Esset.n.profecto corpus aliquod, & sic.

Non de diaphano, sed de lumine hoc subiunxit, atque in Timæum inuehitur hoc sermone. Apud quẽ quõ ignis species dicitur lumen, & quõ diurnũ lumen & ipsius uisus defluxus simul iuncta & copulata unũ corpus constituere dicantur, ex Iamblici in Timæum cõmẽtarijs est sumẽdũ.

Sed ignis, aut talis cuiusdam præsentia in diaphano.

Id quod dixerat, aut talis cuiusdam, de eo solo intelligẽdum est, quod illuminare ualeat aut posit. Per præsentiã uero intelligit non localem, sed ipsius suscipientis perfectricem, idque iuxta illuminantis efficacem actionẽ, quę qdẽ in passionem non terminat, sed in actionẽ tantum.

Neque enim duo corpora simul possibile est in eodem esse.

Ea certe & manifeste sunt intelligenda, quæ materialia sunt. Qũo igitur in aere lumen igneum adest? Neq; enim frustratim dissecta per poros & meatus inuicem sese penetrant, ueluti Proclus supponit. Sed ita quoniam totus illuminatus aer per se totum uidetur. Et quia certe non seruaretur luminis continuitas ad cãm suipsius. Et qm̃ nõ per omnem sui partẽ illuminans ageret, siqñ impediretur a resistente: nec certe tota ipsius superficies a nobis uideretur, uel nostris, ut inquiunt radiis unite p diaphani meatus penetrantibus. At quisnã esse posset luminis secundum naturam motus? Nã cum sit corpus, aliquẽ profecto habebit motum. Verum nec is, qui circularis est, posset esse. Is nãque potius, qui in rectũ est, ipsi quadrare uidereẽ, sed nec etiam is qui in rectũ est, conuenit: contrarii nanq; motus sunt, sursum & deorsum moueri. At nec utrique hi eidem conueniunt. Lumen uero & sursum & deorsum, tũ præterea eodem modo in latus uergit. Qũo enim & ullus motus sine tẽpore esse posset? Velocior enim esset etiam motu totius cœli, cuius motus in quat uor horis sextantẽ circumfertur. Astri uero lumen una cũ ortu insensibiliter apparet, ut ipsi dicerent, qm̃ re uera ubique existit.

T.70 *Videtur autem lumen contrarium esse tenebris. Sũt aũt tenebræ priuatio talis habitus ex diaphano. Quare manifestũ est, q, & huius pręsentia lumen est, & nõ recte Empedocles, nec si quis alius ita dixit. Vt feratur lumẽ, atq; sit nonnunquam inter terrã & ambiens, nos aũt lateat. Hoc enim est & pręter eam, quæ cum ratione ueritatẽ, et præter apparentia. In paruo nãque interuallo latere posset. Ab ortu uero ad occasus latere, magna admodũ petitio.* T.71 *Est aũt coloris quidẽ susceptiuũ, quod coloris est expers, soni aũt, quod sine sono. Coloris uero expers est diaphanum, & inuisibile, aut uix uisibile: quale uidetur esse tenebrosum. Tale aũt est diaphanum quidem, sed non quando est actu diaphanum, sed quando potestate.*

Cõ. Hoc etiam ad id tẽdit, ut luminis naturã declaret nõ esse corporeã, sed quæ suã habeat in pfectione essentiã. Tenebræ nãq; in absentia atq; priuatione cõsistũt, nõ iñ corporis. Neq;.n.minorẽ obtinet locũ obscuratus aer, nec rarior factus apparet, nec pfecto unita aut collecta in solis occasu, aut in ignis extinctione fieret corporis localis mutatio. Sed queadmodũ tenebra luminis priuatio (qđ sane habitũ pls nominauit, ut quod eius, qđ lumen recipit pfectio sit) in absentia ipsius illuminãtis, ita lumẽ est huius præsentia (præsentia aũt habitus diciẽ & pfectio) huius, inquã, hoc est, ignis aut cuiusdã hmõi. Ad id.n.est prolatũ: qm̃ ex illius actione effectrice procedit & deriuat. Vbi uero dixit lumen esse quasi diaphani colorẽ, ipsum nũc diaphanum inquit coloris expers esse per se. Hoc.n.modo apte recipere posset, qđ est aduẽtitium, uidelicet colorẽ, cũ prius color non impediat ingredientem. Nec tm̃ coloris expers esse inquit, sed etiam inuisibile, aut certe uix uisibile diaphanum absq; colore esse: qm̃ ipsum quoq; tenebricosum est. Inuisibile aũt est, ut quod non uideaẽ in occursu. Qm̃ uero uisus est qui iudicat, tenebras esse, quemadmodum & oĩs sensus priuationẽ proprii sensibilis iudicat, nõ eo quod aliquid uideat, uisus iudicat tenebras esse, sed in eo, quod nihil uideat, dum tẽtat uidere, simul ipsum sentit, atque ideo uix uidetur. Atque hoc quidem proprium est diaphani, qđ sine lumine est, ut quoquo modo uideatur, quãuis non per occursum id fiat. Quẽadmodum & ipsi quoque colores non uidentur sine lumine. Sed nec iis, qui uidere tentant, qualemcũque suiipsorum sensum præstare possunt.

Eadem nanque natura, aliquando quidem tenebræ, aliquando autem lumen est.

Eadem quidem est natura ipsius diaphani, aliqñ autem tenebra est, aliquando uero lumen, utpote quæ sit alterna tim utriusque susceptiua.

Non omnia autem uisibilia in lumine sunt, sed tantum cuiusque proprius color. Aliqua.n.in lumine quidem non uidentur, in tenebris aũt faciunt sensum, ut ignea apparentia & fulgentia. Innominata aũt hęc sunt uno nomine, ut fungus, cornu, piscium capita, & squamę & oculi: sed nullius uidetur horum proprius color. T.72

Cõ. Hæc enim lucida quidem, neq; tñ talia, quæ posint lumen emittere, quæ quidem innominata dicebat esse, in lumine uidentur. Verum quõ proprium tm̃ cuiusque colorem in lumine uideri inquit? etenim & diaphanum ipsum illuminatum uidetur. An quia diaphanum nõ quatenus aliud, in alio uidetur lumine, ueluti color? cum ipsius diaphani actus sit ipsum lumẽ. Vbi uero dixit quõ & ipsum uideatur diaphanum, cum uidelicet actu diaphanum sit, quomodoq; etiam colores, deinde quænã in tenebris uideantur, tradit. Veluti inquit ignea, & fulgẽtia nõ tamen quæ lumen facere posint. Nec n.amplius in tenebris aspici possent, sed ut carbones & nebulæ rubeæ, atq; cicindulæ, ac quæuis alia similia, absq; eo q lumẽ emitiãt in tenebris refulgẽt. Quorũ nullius ullus pprius cerniẽ color, sed tm̃ illud lucidum, qñquidẽ & horum color in lumine uidetur. Hæc aũt absque lumine fulgent.

Quam igitur ob caussam hæc uideantur, alius est sermo. Nunc aũt in tm̃ manifestũ, quod id, quod in lumine aspicitur, est color. Vnde & nõ uidetur absq; lumine. T.73

Cõ. Ipse quidẽ nunc temporis non apponit cãm, ea tñ est in promptu. Quia lumen principaliter uisibile est, & lucidũ illud, quod lumen reddit. Quod igitur ita lucidum est, & id est uisibile, & ob ipsum lumẽ caussa est, ut & diaphanũ & quæ in lumine uidentur, cernantur. Quæ uero talẽ nõ hñt luciditatẽ, ut ea posit reddere lumẽ, non quidẽ caussæ sunt, ut alia uideantur, ipsa tñ ob luciditatem uideẽ, idq in solis tenebris patiuntur. Quia cum a lumine illustranẽ, haud suã possunt luciditatem ostendere, atque propriam: adeo ut principaliter quidẽ uel ipsius luminis cã lucida. Secũdo uero loco lumẽ & quæ actu sunt diaphana. Tertio, quæ colorata, & ea quidẽ a lumine pfecta, ob eã, quæ cũ ipso est, cognationem. Siue lumina quædã uel ipsi colores scđm Platonem sint, siue extrema terminati diaphani. Præter hæc sane alio modo uideẽ ea, quæ in tenebris uidenẽ, et pręter oĩa alio modo uidẽtur ipsæ tenebræ. Cõcludẽs uero ea, quæ de colore sunt tradita, scribit quoq; hæc.

Id enim erat ipsi colori esse, ut moueat actu diaphanum.

num. Actus uero diaphani lumen est, signum uero huius manifestum. Si quis enim ponat, quod habet colorē supra ipsum uisum, non uidebit.

Quatenus uidelicet uisibili, non quatenus colori: simpliciter aūt uisibili colori. Atq; id quidem, ubi & ipse a lumine perficiatur. Qm̄ quod in tenebris iacet, id nō mouet aerem extrinsecus illuminatum. Quod uero illuminatum est mouet, non passiue, uerum ut & id quod secundum actum illuminat. Etenim color a lumine perfectus agit & ipse in actu diaphanum, non per ullam passionem, sed actionem, ut luminosam ipsi tradens quādam actionem. Per se aūt tradit, ubi a lumine sit perfectum. Et perfecto ipso diaphano, per ipsum actu diaphanum tanquā p medium mouet uisum, non aūt primo. Et id quidē fit, quia uel ipsum quoque diaphanum ad motum uisus confert, a colore uiso citatum: queādmodum & uectis confert ad lapidis motum a manu factum: cuius quidem rei signū est, quod coloratum uisui ipsi super impositum non uidetur, ut quia haud fieri posit, ut moueat uisum.

Verum color quidem mouet diaphanum, ueluti aerem. Ab hoc autem, cum continuus sit, mouetur sensorium. Neque enim id dicit Democritus existimans, si esset uacuum medium cerni posse exacte, uel si formica in cœlo esset. Hoc enim esset impossibile. Patiente namque sensitiuo fit ipsum uidere: ab ipso quidem igitur uiso colore, impossibile. Relinquitur autē a medio. Quare necessarium est aliquid esse intermedium.

Mouetur quidem diaphanum a colore, ut quod ab ipso actum recipiat, mouetque sensorium, ut quod eiusdem actus particeps fiat. Sed non qđ per se sine corpore agat, & uisum moueat: queādmodum excalfactum ferrū, uel ipso quoque calefaciente igne non præsente agit, sed quia color actum traducat. Veluti uectis a manu motus lapidē ipsum. Vnde & diaphanum recedēte colore nō amplius secundum illum mouet uisum. Si aūt secundum illum, diaphanū moueret uisum. Nunc aūt & illud & intermedium interuallum percipimus. Ac manifestius quidē hæc sunt a me in compendio naturalium Theophrasti determinata. Sed iam nūc Aristotelicum firmātes dictum, dicimus quidem colorem mouere diaphanum e proximo. Ab hoc aūt continuo existente, inquit, non tm̄ uisui, sed etiam colori (ut per ipsam continuitatem indicaret proximum in utroq; termino motum) ab hoc, inquam, mouetur sensorium. Non quod medium tanquā illuminatum percipiamus, ut per se mouens sensum. Lucida aūt, aut colores ita per ipsum uidemus, nō quod per seipsum moueat uisum, sed ita per ipsum, ut quod cum uisibili coagat, illiusque traducat actum. At postquam Democrito contradixit, quādo subdit, ab ipso quidem uiso colore, impossibile: relinquitur aūt a medio, sub intelligendum uerbum illud, proxime. Quoniam sensorium a colore moueť, actum in ipso diaphano aduectum in sensorium immittēte, actum, inquam, separabiliter & immixte in medio insidētem, & adductum. Vnde & unite adest, simulque totus, actusque diuersorum in eodem colorum adsunt. Verum cur fieri nequit, ut sensitiuum ab ipso uiso moueatur colore proxime? An qm̄ lumine opus est tum ipsi cernenti, ad colorū perceptionem & cōpræhensionem, tum colori ad mouendum uisum. Ambiri igitur ambo oportet a lumine. Quare & intermedium oportet esse actu diaphanū; ut utrūq; ab ipso perficiatur. Vnde non oē simpliciter negat, qđ cerniť, impositum uisui, uideri, sed oē habens colorem. Lucidum.n. utique uideri posset, nisi ob sui potentiam immoderatam sensum offuscaret & hebetaret.

Vacuo autem existente, non quod exacte, sed omnino nihil uidebitur. Quam igitur ob causam colorē necessarium sit in lumine uideri, dictum fuit.

Ex eorum uidelicet sententia, qui medium, uacuū ipsum cōcipiebant. Non modo coloratū aūt ipsum nō uidebiť, sed ne aliquid quidem oīno. Qm̄.n. lumen est diaphani actus, non profecto medium ipsum cerni posset. Qđ.n. mediū vř, id oportet actu diaphanū esse. Sed nec ipsum quoque coloratū uidebiť: qm̄ medio existente uacuo, non erit actu diaphanum, qđ illuminet uisum & colorē. Sed nec ullū quoque lucidū. Etenim horū emittentium actus a medio diaphano existente uel potētia, uel actu defertur.

Ignis autem in ambobus uidetur, & in tenebris & in lumine, & id quidem ex necessitate. Diaphanum namque ab hoc fit diaphanum.

Quæ nāque debiliter lucidum hn̄t taliaq; sunt, ut haud illuminare possint, qđ ptāte diaphanum est, in solis tenebris mouent, nō illuminando, sed ita ut p ipsum uideanť, hac parte coloribus abundantia, quia sine lumine moueāt diaphanum, ob debile uero lucidum nequaquam in lumine uidentur. Non quod lucida ipsa (ut ego reor) in illuminatum diaphanum non agāt, sed quia uisus ob affectū illum a maiori lumine immissum, non amplius pōt lumen debile cernere. Ignis aūt ob sui maiorē luciditatem, quę et lumen quoque reddere pōt, in lumine cerniť, siue in diurno quidem (& quidem oīno licet aliud adsit illuminans) lumine, dummodo nō impediatur, ut a conuenienti interuallo uideatur, siue in lumine a seipso reddito cernať. Veluti in nocte qui propinqui sunt, ipsum uidēt: sed & ipsius lumen quoque percipiunt. Ad quod etiam subditū fuit "id, & hoc ex necessitate, hoc est in lumine uideri, cum uide" licet, id enim subdendum, in proprio cernať lumine. Quādoquidem ignis huiusmodi est, ut in actu diaphanum uel ipsum quoque, quod ptāte est diaphanum, deducat. Cernitur aūt et in tenebris ignis ab ijs, qui noctu e longe proficiscuntur. Quandoquidem oportet aut mouens rei motæ assidere, aut ad ipsam deferri mouentis actum. Nō profecto igitur medio existente uacuo, alterum quidem moueret, alterum autē mouetur. Neque sola aptitudo ad patiendum sufficiet. Alexander aūt contra Aristo. insurgit, ut qui uideatur de solis uisibilibus uerba fecisse, non etiam de uicina actione, de qua ꝓpositum erat dicere. Pro quo defendendo inquit, quod ipse dixit uisiuam potentiam ab actu diaphano moueri, & quod hoc fit, quod uisibile erat: & quod in calce huius secundi libri ipse uniuersaliter loquitur de omni sensu, tanquam susceptiuo sensibilium absque materia. Hæc quidem igitur recte sunt dicta. Ad id uero accedere quoque debet, q. licet in sensorio actio hæc cū passione fiat, nihilominus in ipsa sensitiua uita p propriam actionem fit sensibilium ipsorum cōpræhensio, nō quod extrinsecus suscipiat, sed rationum occursu, secundū sensibilium formas consistat, non quod a sensibilibus patiatur, sed quod circa ipsa operetur & agat, cognoscitiuo modo non autem actiuo.

Eadē præterea ratio & de sono, & de odore est. Nullum.n. ipsorum tangens sensorium, facit sensum. T.75

Eadem rō, inquit, quatenus, ut statim subdit, p medium aliquod externum, in his quoq; actio defertur. Cō.

Sed ab odore quidem & sono medium mouetur. Ab hoc autem sensoriorum utrunque. Vbi uero supra ipsum aliquis imposuerit sensorium sonans, aut olens, nullum sensum faciet.

Dictum fuit, qūo sensorium a medio mouetur, non quidem tāquā p se mouente, sed tāquā actionē a sensibili diferente. Cur igiť sup ipsa sensoria imposita sensibilia nō sentimus? Fortassis ob ipsam proportionem. Aut etiam qn̄ quidem eo per quod actio deferatur, opus est. Veluti & uecte opus est in motu lapidis a manu facto.

De tactu aūt & gustu, hēt quidem sese eodē modo. Non apparet aūt. Quā uero ob cām, postea clarū erit.

In his etenim medium quid esse uult, non id tñ apparere: qm̄ intrinsecus, non aūt extrinsecus est medium.

T.76 *Medium autem, soni quidem aer.*

Cō. Nunc sane meminit aeris, quia manifestius hēt illam (ut sic dicatur) personiam. Qm̄ & aqua, licet minus, est delatiua soni, ut est dicturus post modum.

Odoris uero, innominatum. Cōmunis. n. sane quędam paßio in aere & aqua est: quemadmodum diaphanum colori, sic habenti odorem, quod ambobus inest his. Videntur autem & aquatilia animalia habere sensum odoris. Sed homo quidem, & pedestrium quæcūq; respirant, nequeunt odorare non respirantia. Caussa uero & de his postea dicetur.

Id quod nōnulli diosmon appellitant. i. quod est deportatiuum odoris, diaphano ipsi ꝓportionato existēs. Vt. n. hoc luminis & coloris, oīnoq; eorum oīum quæ uidētur actu effingitur, & efformatur, sic & personium, qd' grçci διηχὲς dicūt, ad sonorum receptionē, & perodorū, quod illi δίοσμον, ad odorum receptionē aptū est. Ac per odorū quidem ipsum & in aere & in aqua est. In ea uero clausula: sed hō quidem: licet ad particulam illam, quidē, uicem non reddidit, nihilominus quid reddendum sit, manifestū est, hoc uidelicet. Quæ uero nō respirant. Cur uero hæc quidē, etiā quæ non respirant, odorēt, quæ uero respirāt, non odorent, posterius cām allaturus est.

T.77 *Nunc aūt primum de sono & auditu determinabimus. Est aūt duplex sonus. Alter quidem actus quidā, alter autem, potestas. Aliqua quidem. n. nō dicimus habere sonū, ut spōgiam, lanas. Aliqua uero habere, ut ęs & quæcūq; solida, aut læuia. Qm̄ sonare possunt. Hoc aūt est inter ipsum mediū, & auditū facere sonū actu.*

Cō. Primo quidē de auditu est determinādū, eo ꝙ ipse post uisum ꝑfectior est cęteris, atq; adeo in longius defert. Est aūt duplex sonus, alter quidē actus quidā, alter aūt ptāte. Quod uero ptāte, & qd' actu est, aliqñ quidē dicit ad ipsorū subiectorū esse, aliqñ aūt nō ut existentium, sed ut sensibilium. Quæ nāq; cera iam alba est, cū actu sit alba, ptāte nonnūquā est uisibilis. Quæ uero flaua existit, etiam alba est ptāte. Quæ uero est & alba & cernitur, iuxta utrūque est actu. Sic sane & sonus, quidā. n. ptāte est, & hoc idem sonus: cū subiecta sunt et solida & leuia, aptaq; ad sonādū. Veluti in his, quę non sunt talia, neq; ptāte est sonus. Quidam uero & actu, q iam factus est, licet nemo audiat. Qui actu quidē sonus est, ptāte aūt audibilis. Adeo ut cū auditur & actu est, & sensibilis fit. Ac de eo quidē, qui actu secundum utrunq; fit, id fuit dictum. Hoc aūt est, inter ipsum medium, & auditum facere sonum actu.

T.78 *Fit autem qui secundum actū sonus, semper alicuius ad aliquid, & in aliquo: percußio nanq; ea est, quæ facit. Quare & impoßibile est uno existente fieri sonum. Diuersum nanq; est uerberans & uerberatum. Quare sonans ad aliquid sonat.*

Cō. Alicuius, inquit, uidelicet ꝑcutientis, ad aliquid uero. s. ad percussum. In aliquo aūt, personio. s. actionē ex percussione susceptā deferente. Cum & utraq; solida fuerint, aut alterum eorū, quæ mutuo cōcurrunt, ac eo magis cōcursus ille fit si uelocia & uehementia, aspera & leuia ipsa fuerint: ipsumq; medium ad suscipiendū idoneū sit, pariter et ad actionem ex ipsis redditā deferendā aptum. Vnde nec profecto in uacuo sonus fieret, quoniam corpus esse oportet, quod deportare debeat, neq; in aliquo eorum, quod non sit personium, aut soni deportatiuum.

Percußio aūt non fit absq; delatione. Quēadmodum aūt diximus, non quorumcūq; percußio est sonus. Nullum. n. sonū faciunt lanæ si percutiātur, aut percussę.

Oportet nāque percutiens ipsum, aliunde accedere, et ꝑcussum offendere, adeo ut inter id, qd' ꝑcutere debeat, & id qd' ꝑcuti, mediū adsit corpus. Qñquidē non datur uacuū. Atque hoc est in quo sonus est, cū ꝑsonium sit, uniteque interclusum, ob delationis uelocitatē infractum maneat. Tunc. n. suscipit actionē ex ꝑcussione factam.

Sed ęs, & quęcūq; leuia & caua, ęs quidem qm̄ leue. Caua aūt, quia ꝑ refractionē multas faciūt ꝑcusiones post primā: cum non poßit exire quod motum fuit.

Non simplr̄ nunc ea tradit nobis, quæ sonū ędunt, sed quæ sunt bene sonora. Quæ quidē tū solida esse oportet, ueluti ipsius aeris exēplum indicat, tū pręterea & leuia, ut interclusus intermedius aer uni sonorę superficiei occurrēs, infractus seruet, atque adeo in uno toto actū suscipiat. Alia qua uero ut sonū ędāt, caua sunt, quia multotiens fit inter clusi aeris percussio, ob ꝑcutientis uelocē motionē, manēte aere infracto, uehemēterque moto, inque cauis incluso, & sępius ipsa ꝑcutiente, ea rōne, quia difficulter exire pōt.

Præterea auditur & in aere, & in aqua, sed minus. Non est aūt soni proprius aer, neque aqua. T.79

Aer in panniculis illis contractus, est auditus organum. Cō. Quod uero corpus extrinsecus sonum defert, non tm̄ est aer, sed etiam aqua, licet aere minus, utpote quæ crassior & auditus meatus obstruens sit. Non est aūt soni ꝓprius aer, nec aqua. Quatenus. n. susceptiua, media sunt caussæ sono ipsi, non ut effectiua. Hæ aūt propriæ sunt: susceptiua. n. sunt materialia. Nisi fortassis obiiciat, qm̄ & ipse aer a flagello, aut baculo percussus sonat. Quo quidem loco duas quoque suscipit rōnes. Alteram quidem, ut a quo sonus, alterā aūt, ut in quo. Ac proprius quidē est ut a quo, non tamen ut susceptiuus. De iis aūt tanquam de susceptiuis dictum fuit, quod non sunt propria.

Sed oportet solidorum percußionem fieri mutuam, & erga aerem. Hoc aūt fit, ubi permanet percußus aer, neq; diffundatur. Vnde si uelociter, & uehemēter percutiatur sonat. Oportet nanque præcedere motum percutientis diuisionem aeris. Veluti si aceruum aut cumulum harenę si cito feratur, uerberaret aliquis.

Bifariam Aristo. dictum intelligi pōt. Etenim duobus solidis inuicem se percutientibus, medium quoque aerē in illo concursu cōpræhēsum, si sonus debeat fieri, percuti necessarium est, subsistereque, atque adeo nō diffundi, ob uelocitatem & uehementiā percussionis, percutientis motu superāte aeris dissipationē. Quēadmodū in ueloci illa plenorum uasorum circūactione, quorū aqua nō diffundit, licet eorum oscula sæpe sæpius deorsum uergāt, cū uelox illa uolutatio præueniat aquę effusionē. Et ueluti ipse quoque Aristo. dixerat de uerberato cumulo, uerbi gratia tritici ibi collocati aut alterius similis, aut acerui harenæ, aut tritici, quod feratur, si præter uehementiam retineat etiam uelocitatem ipsa uerberatio, & ea ratione præueniat diuisionem harenarum, quæ hactenus prope se mutuo erant. Percussio. n. ipsas dissipat. Quæ uero præterea & uehemens & uelox est uerberatio siue percussio, ob ipsam qdē uelocitatem præuenit ipsam diuisionem, atq; adeo tāquā uni cumulo aut aceruo occurrit, ob uehementiam uero sonum reddit. Sic igitur præsens hoc dictum uenit intelligendum, quod simul solida seinuicem & intermedium aerem percutiant. Et præterea, ꝙ seorsim quidem aliquādo solida

solida mutuo se percutiant, intelligi pōt, aliqñ autē solida percutiant aerē, ueluti percussio aeris a flagello facta, subsi stenti, atque adeo non diffusi, compluraq; alia simili modo, his quæ dicta fuere.

Echo autem fit, cum ab aere uno existente, propter uas terminans & prohibens scindi, rursus aer reiiciatur, ut pila.

Aristo. in ipsa Echo dicere uī, q aer a principio percussus, delatus usque ad aliquod solidum leue et cauum atq; adeo quasi uas ob cauitatem euadat, tum manens unus, tum etiam infractus, solidoque & leui & cauo occurrens, retrorsus perinde atque pila retortus inde defertur, & hoc quidem esse, quod dicunt, Echo. Recte uero, ut ego opinor, censet Alexander, philosophum existimare, Echo ipsam fieri, nec quia ipse prior percussus aer deferatur ad uas, neque rursus quia hic idem aer reuerberatus, a uase ad ipsum percutiens deferatur. Hoc quidem igitur recte censet. Neque enim rōni consonum est, motum aeris adeo uelocem ob percussionem fieri. Et oportet quidem, ueluti in ijs, quæ iaciuntur, est iudicatum, motæ rei semper adesse ipsum mouens. Verum illud est cōsiderādum, an recte sentiat. Scribit aūt sic Alex. Sed prior quidem percussus aer, ob percussionis uelocitatem, continuus manens & indiuisus, eum, qui sequitur, simili plaga figurat, qua & ipse fuerat informatus, & hic deinde subsequentem, & hoc serie continuata efficitur, donec deuentū fuerit ad uas. Quousque n. plaga, quæ hac successione fit, ualidior fuerit concussione aeris, eo usque manet, alio post alium aere informato. Quod quidem uel in ijs, quę proijciuntur, ostensum est fieri. At ultimus ille aer, qui uasi proximus est ictus & informatus, impeditus a uase, ne ulterius plagam distribuat, retro a resistentia solidi reijcit, per inde ac sphæra a solido aliquo, ac deinde iterum eum aerem percutit & informat, qui subsequitur, & eodem modo rursus soni distributio ad talem percussionis et soni fit. Quibus omnibus Alexandri uerbis occurrere aliquis posset, ut sonum in figura constituentibus, atq; adeo non determinantibus percussionis distributionem. Nunquid primus aer percussus eum, qui sequitur, percutiat quēadmodum & formare manifeste dicitur, & quænā fieri posset aeris plaga ab aere continuo atq; uno manēte, & ea qui dē etiam sonora plaga? An ea fiet, percutiente solido priorem aerem, atq; eum, qui consequitur, & eum rursus, qui post illum subsequitur? Verum si omnino diuisionē animaduertere uolumus, non præterea sonans aer, infractus manet, atq; unicuique adesse oportuerat ipsum percutiēs. Ego igitur arbitror, quod non quēadmodum præsentia illuminantis in diaphano, & præsentia coloris in perspicuo actu, statim repræsentat, quod erat futurū uisile, sic etiam sola præsentia solidi in medio sonum efficiat, sed percutiēs agit, hoc est passionem imprimit, passio. n. est ipsa percussio, sonus autem non passio, sed percutientium actus, inseparabiliter medio ipsa in passione presens & assidens. Vnde & passio præcedit. Et totus quidem aer passus est, quo usque fuit protensus actus, qui & unus manet, & continuus & infractus, non attamen secundum se totū principaliter, sed secundum eam partem sui, quæ solido proxima est, reliquis uero quasi compatitur, magis quidem, & prius his, quæ sunt continuæ parti primo patienti, minus uero & tardius remotioribus. Atque iccirco qui propiores sunt & magis & citius audiunt ijs, qui remotiores sunt. Ex affectionis nanq; aut passionis mensuris & uehæmentia & uelocitas, & contraria, determinantur. Nequaquam igitur percutiuntur, aut figurantur secundæ partes a priori bus, sed compatiuntur & simul informantur ab eo, qui a principio percusserit, & egerit. Et quia diuisibilia sunt corpora, quæ patiuntur, diuisibiliter passio diffunditur prioraque non percutiunt posteriora, sed ipsam deferunt plagam: uniuersoque aeri qui percussus est, sonora quoque adest actio. Non. n. alio modo fieri posset, ut esset ubicūq; sonus diffusus est. Diffunditur aūt, in quantumcūq; aerem passio a percussione deferatur, in aerem, inquam, infractū & continuum, & unum remanentē. Quando igitur unus hic aer solido alicui corpori adhæreat, & occurrat, nō amplius eodem cum prioribus particulis modo, ex directo continuitatem seruans, ob resistētiam a solido corpore factam, sed aut iuxta seipsum patientem atque adeo adhuc seruantem actum, aut iuxta eum, qui sibi assidet & adhæret, ad huius solidi parteis deferatur actus illius, qui a principio sonat, euadit Echo iam prædicta, non ita quidem quia solidū corpus percutiatur, et sonum efficiat, sed quia, quod a principio sonat, utitur coadiutore ipso solido, & leui, & cauo ad reflexionem, cum solidum ob leuitatem aerem seruet infractum, una plurimum collectum, & ab ipsa Echo informatum, atque non diffusum, et ea quoque ratione manifestius informatum. Solidum aūt rursus, ob resistentiam impedit actum illum ulterius procedere, et ut concausa concurrit, ut ad eadē reflectatur. Sic igitur etiam illud Arist. dictum est intelligendum uidelicet, rursus aer reijciatur tanquā pila. Non ut is aer secundum delationē citatus, sed ut actu sonorus per ipsum sonum.

Videtur autem semper fieri Echo, sed non manifesta. Quoniam accidit in sono, quemadmodum in lumine. Etenim lumen semper refringitur. Neq; enim fieret omnino lux, sed tenebrę extra id, quod a sole illuminatur, sed non sic refringitur, quemadmodum ab aqua, aut ære, aut quouis alio lucido, adeo ut faciat umbram, qua lumen terminamus. Vacuum uero recte T.81 *dicitur proprium audiendi. Videtur nanque esse inane aer. Is autem est, qui faciat audire, cum moueatur continuus & unus, sed quia fragilis est, non resonat, nisi lene sit, quod percussum est. Tunc autem unus fit simul, propter planitiem. Vna nanque ipsius lenis planities.*

Cum uidelicet omnino aliquid sonat, quemadmodum Cō. & in lumine, lumē nanque ipsum semper reflectitur. Reflexionem aūt appellat luminis actionem, quæ non tm̄ a solidis ipsis fit secundum angulos ęquales sed & eam, quę ab humidis fit, a iunioribus διάκλασιν, appellatā. Ex utriq; nanque lumen reflectitur, nedū in ijs solis, quę a sole illuminantur. Quāuis non tale sit qd' possit facere umbrā, ut id quod ab aqua & ære reflectit & reuerberatur. Luminis aūt reflexionē resonantia in latus diducta imitat. Qd' enim & sonus non secus, atque lumen per rectam lineam magis procedat, id declarat, q magis audibilis fit his qui aurem per rectam lineam sono obijciunt. Reuerberationem uero imitatur Echo. Atque eam quidē quæ umbrā reddit imitatur Echo, quæ facillime audit, quæ uero umbrā non reddit, imitatur Echo ea, quæ propter debilitatē nō auditur. Inane aūt recte dicitur proprium esse audiendi, iuxta eos uidelicet, qui aerem uocabant uacuum siue inane. Et, ut ipse subdit, proprium quidē est, non ut effectiuum (hoc enim negarat) sed ut deportatiuum: & ea ratione audire facit. Rursum uero refert quod lene oportet esse ipsum percussum, quo sonus fiat. Si enim plana sit percusse rei superficies, unus etiam manet interclusus aer, non fractus acie & compresione rei percussæ.

Sonatiuum igitur, quod motiuum est unius aeris per continuationem usque ad auditum. Auditus autem connaturalis est aeri.

Sonatiuum quidem inquit, qd' motiuū unius est aeris: quod non potestate tantum, sed & actu quoque mouet. Vnius uero aeris motiuum est, ut quia mota res infracta manere debeat, siue modo ea res sit aer, aut aqua. Sed id quod maxime soni deportatiuum est, nunc fuit dictum.

Et quomodo, unius, declarat per uerbum, cõtinuationem non.n. aer unum est, quatenus indiuisibile, neque ratione unum, sed unum, ut continuum est unum. Particula uero ea, usque ad auditum, non qui omnino audit, sed qui aptus sit audiri, significat, licet audiens non præsto sit. Auditui aũt connaturalis est aer, non is, qui extrinsecus est, neq; enim is connaturalis est, sed is qui ipsi sec'm naturã est cõpactus, tanquam organum. Talis aũt est, qui & uiuẽs existit, & per auditoriam uitam formatus, ueluti humidum, qd' in oculis est adstructũ, per uisoriam uitã formatur.

Propterea autem quia in aere est, moto exteriori, mouetur qui interius est.

Quia uidelicet auditus in aere est, & ea rõne connaturalis est internus aer, atque adeo in eo consistit auditoria facultas. Quæ & ut uitalis organi characteristica, est connaturalis, idest uitalis, & ut utens huiusmodi instrumẽto existit. Quia igitur in aere est, idest in eo, quod est soni deportatiuum, moto exteriori, & actu facto soni deportatiuo, mouetur & ipse una, sonum suscipiens, mouet, inquam, a primo percutiente, & ipso sensorio patiente, & transportata actione, quæ ab ipso fit percutiente per externum medium, ad huiusmodi connaturale.

Quare non ubiq; aĩal audit, nec quaq; pertrãsit aer. Non enim ubique aerem habet mouenda pars, & animatum: quemadmodum pupilla humidum.

Non enim aĩal ubique habet aerem, talẽ uidelicet, qui connaturalis sit auditoriç uitæ, hacque natura formatũ.

T.83 *Ipsum quidẽ sono carens, aer, quia facile frãgitur. Vbi uero probibeatur frãgi, huius motus est sonus.*

Cõ. Vniuersaliter quidem particula illa, sono carens, Arist. sonat, & quod sonum nõ agit, & quod soni non est susceptiuum. Simpliciter igitur aer, quatenus aer sono caret, qa facile frangitur. Aeris igitur constitutiuum est, & id, quia facile frangatur. Impeditus uero ut frangatur, atque adeo motus, aut ab eo, quod ipsum principaliter percutiat, aut ab eo, quod principali quidem intentione aliud uerberat, sed secunda percutit aerem ipsum, tum temporis sonũ facere potest: cũ uidelicet percussio uetuerit ut scindat. Adeo ut, non quatenus aer, sed quatenus is, qui possit impediri, ut frangatur.

Qui uero in auribus fabricatus fuit, ad hoc ut immobilis sit, ut exacte sentiat oẽs differentias motus.

Aer ille, qui auditui connaturalis est, a solidis ambitum fuit, ne a percutiente uicine moueat. Quo fieret omnium motus differentiarum exactus et certius sensus. Oportet.n. & sensorium aliquid perpeti, sed eam quidẽ passionem cõmoderatam esse, ut iudicatoria potentia uincat, neque uero actio a passione obtundatur. Commoderata aũt ea esse posset passio, si proxime percutiatur. Quo uero exacte sentiat, nõ est opus ut uehæmenter patiat, sed sincero modo agere. Vehementior enim paulo facta passio impedit iudicium.

Propter ea & in aqua audimus, quoniam non ingreditur ad ipsum connaturalem aerẽ, sed nec etiam in aurem, propter anfractus. Quando uero hoc contingat, non audit, neque si pellicula laboret. Quemadmodum quæ super pupillam pellis, cum laborat.

Propter ea, inquit, hoc est, quia connaturalis aer est in auribus fabricatus, & quia a solidis corporibus obductus fuit, & quia proxime nõ moueat a percutientibus. Quia enim obductus fuit, aqua non intrat ad connaturalem aerem. Si nanque intraret, ipsam auditoriam actionem obtunderet, uel refrigerando, uel humectando, uel incrassando. Cum igitur in aurem ingreditur, auditum impedit, nõ facile aũt ingreditur, ob anfractus, & illas auris cõuolutiones. Sicuti aũt diaphanum quiddam habet pellicula ea, siue tunica, cornea uocata, ambiens quidẽ humidum, connatum uisionis instrumentum, media aũt existẽs inter diaphanum externum & internum, sicut, inquã laborans impedit uisionem, pariter & pellicula ambiens connaturalẽ aerem, simul & soni deportatiua existens, atque adeo media inter id, quod intus, & extra tale est, sic inquam & ubi hæc ægrotet, præterq; naturã sese habeat, auditũ impedit.

Sed & signum audiendi, aut non, sonare semper aurem, quemadmodum cornu. Semper enim proprio T.84 *quodam motu mouetur aer, qui est in auribus. Verum sonus alienus, & non proprius.*

Natura nolens connatum spiritum ab aliquo proxime extrinsecus moueri, aut incrassari, aut agitari omnino, & Cõ. obstaculis & aurium conuolutionibus suppetias iuit. Vnde & immobilis fuit antea dictus, ut qui proxime a sonoris minime moueatur. Quia uero uiuit, semper ex se mouetur. Manum igitur ad aurem apponentes, parumperq; illam intra impingentes, sonum factum sentimus, nimirũ spiritu interno ob illam manus impactionem restricto, & quia dum mouetur, ob loci angustiam aures inculcat, sonumq; faciat, quemadmodum & insufflatus spiritus in auletarum cornibus. Sonare igitur audiendi signum est, qm spiritus uitali motu mouet. Neque.n. in aurium obstructionibus sonaret. Non sonare aũt signum est nõ audiendi: eo quia laboret, aut non omnino, aut imbecilliter spiritus moueatur. Qm aũt qui in aere fit sonus is fit aut solido corpore moto, et aerẽ ipsum percutiente, aut aere moto, & solido corpori incurrente, cũq; tradiderit Aristo. eodem modo sonum in auribus fieri, apposuit hoc, quemad modum cornu. Quod enim cornu concinit, sonat spiritu moto, & corpori solido occurrente. Semper quidem igitur aer, qui est in auribus, proprio quodam motu mouet, non semper uero sonat. Alienus nanque sonus est, & nõ proprius. Hoc est, sonus non est aeris per seipsum tãtum moti, & per proprium sui motum. Sed fit aut incursũ ipsius ad aliud, aut alterius ad ipsum: eaque ratione, sonus est alienus.

Et ideo inquiunt audire uacuo & sonãte, quoniam audimus eo, quod habet determinatum aerem.

Ii uidelicet, qui non recte uacuum appellant aerem ipsum, nos quoq; dicũt audire uacuo, qm tanq̃ proximo organo audimus connaturali aere: quantisper sanus fuerit. Quod quidem notare uolens apposuit, sonante: in ea uidelicet manus, ut superius est dictum, impactione. Et qm audimus habente determinatum aerem. Determinatus quidem igitur est, non qui est circumscriptus, id enim etiã qui extrinsecus est, pati posset, sed qui a uitali sono characterizatur, & formatur. Audimus aũt nos, qui sumus cõpositi, aut & qui ex tota constamus aĩa, eo quod aerẽ habet determinatũ, idest audimus ex auditoria uita, ipso aere perinde ac organo, utente.

Vtrum uero sonat, quod uerberatur, aut quod uerberat, aut utraque, modo uero diuerso? Est enim sonus, motus eius, quod possit moueri eo modo, quo quæ T.85 *resilliunt a leuibus, ubi quis detruserit. Non sane omne, quemadmodum est dictum, sonat uerberatũ & uerberans, ut si percusserit acus acum. Sed oportet quod uerberatur, æquale esse, ita ut aer unitus resiliat, & concutiatur.*

Hæc enim erant soni propria, uerberãtia, scilicet, & uer Cõ. berata, alia uero soni susceptiua, ut quæ ipsum deportãt.

Dictum aũt fuit compluries, quod unum & idẽ duas has suscipit rõnes. Simul.n.aer & uerberãs est, & uerberatus, suscipiensque sonum. Similiter & aqua ipsa. Inquirit igitur utrum magis sit proprium, uerberans, an uerberatum. Subiungit, quod utraque, licet diuerso modo. Aliud quidem tanquam efficiens, aliud autem tanquã patiens. Verberat aũt mota res, & incurrens. Illud aũt quatenus occurrit, uerberat. Quod uero utraq; sint propria, illud demonstrat, quia medium interclusum sic absilliat, ut ea, quæ a leuibus resilliunt, ubi quis ea detruserit. Quia.n.non frangitur, necessum eo modo est absillire, adeo ut maneat unũ & continuum. Percussum quidem aut primo, aut compatiens cum aliis principaliter percussis, sic autẽ percussum, ut percussionẽ præueniat, percutientiumq; actionem sonatiuam illi inditam ante fractionẽ præuertat. Atq; hic quidem motus nõ est delatio, ueluti motus is, qui salientium est, sed uelox quædã percussionis & actionis distributio, assimilãda resilitioni illi, quæ a leuibus fit, ubi quis aliquid eo detruserit, propterea quia etiam & hic motus, & qui solidorum, & leuium est, unitus ex percussione fiat, ab iis, que ad alia trãseat. Qm̃ igitur & uerberans & uerberatũ latitudinem habere oportet, æqualeq;, hoc est, leue esse, ut ideo maior aeris quantitas interclusa collecta absilliat, & quatiatur, merito non tantum oportet uerberans latitudinem habere, sed & uerberatũ debet esse proprium ipsius soni. Rursus uero ipsum resillire præsefert percussionis et soni uelocem distributionem.

Differentiæ aũt sonantium in sono secũdum actum declarantur. Quemadmodum.n.absq; lumine nõ uidẽtur colores, sic nec sine sono acutum & graue.

Ab actione, inquit Plato, potẽtias & substantias rerum cognoscimus. Quemadmodum igitur, quod sonatiuum fit, ex sono cognoscimus, sic & qđ taliter sonatiuũ sit, ex tali sono cognoscimus. Vt.n.absq; lumine nõ uidenť colores, sic nec absq; sono pcipitur acutũ & graue, nõ intelligens per acutum & graue ipsos sonos, sed sonatiua acute uel grauiter, ut hęc cum prædictis consentanea sint. Dicta uero sunt sonãtia, ut queadmodum lumen a coloribus diuersum est, sic & sonus ab acuto & graui, ea tñ cũ differentia, qđ lumen quidẽ cã est ut colores uideanť, tanquã efficiens: sonus uero, ut acutum & graue cognoscať, tanquã perfectio ipsorum significatiua.

Hęc aũt dicuntur per translationẽ a tangibilibus.

Non simili modo inquit se habere nomina, quibus in audibilibus utimur cũ tangibilibus. In tangibilibus enim oppositum acuto non graue, sed obtusum uocamus. Sed res ipsas simili se habere modo uult secundum proportionem, ut manifeste dicturus est.

Acutum quidem enim mouet sensum in pauco tempore multum. Graue uero in multo parum.

Per uerbum quidem acutum, intelligit nunc ipsum audibile: per sensum uero sensitiuam potentiam, particula uero, in paruo multum, significatiua est, ut cito, atq; adeo in multum interuallum, & multum tempus audibile ipsum remaneat: ueluti ipsum graue dicitur in multo parum. tũ quia & tarde audiatur, minusq; pertranseat spatium, tum quia breuiori tempore perduret. Hæc sane Aristo. scribit non quæ hæc sibi uideantur, sed ut, qui ex aliorũ sententia loquatur. Ac uidetur quidem in Thimeum sermonem suum dirigere, qui uoluit concentum fieri, acuti & grauis soni: præincipiente uidelicet acuto citiusque auditũ mouente, ac in principio quidem uehementius postea uero remissius: quando grauis cum ipso unisonus, desinenti acuto incidens similis lenis, neque uero asper ob similitudinem fiat, tãquam quidem acuto prius auditum mouente, & ad quoddam tempus permanente, graui uero posterius consequente. Aristo. autem non existimat acutum & graue ex ueloci & tardo dijudicandum esse: sed pproportionem, cũ acuto & obtuso quę in corporibus sunt, altero quidem pungente, altero uero impellente: adeo ut & in sonis acutum penetret, & quasi secundum profunditatem percutiat. Graue uero quasi superficialiter & per allusionem, perinde, atque ea que superponũtur, ac præterea impellunt. Iccirco aliorum opinionem ubi recensuit Aristo. subdit.

Non certe uelox acutum, graue uero tardum. Sed fit huius quidem ob uelocitatem motus talis: illius uero ob tarditatẽ ac uidetur proportionabiliter se habere cũ acuto circa tactum & obtuso, acutum enim quasi pungit: obtusum uero quasi impellit, eo quia mouet: altero quidẽ in pauco alterũ uero in multo, quare contingit hoc quidem uelox, hoc autem tardum esse. De sono quidem igitur, hoc modo sit derminatum. T.87

Co. Quamuis enim uelocitas cõsequatur acutum, ueluti in sonis, qui e longe fiunt (in his enim, qui deprope fiũt aut non fit, aut insensibilis fit acuti persensio illa) nihilominus ea proprietas diuersa est, & propriam quandam denotat naturam. Verum licet, ut diximus, acutiem illam uelocitas consequatur, grauitatẽ uero tarditas, nõ tñ idem sunt, sed acuti quidem talis motus ob uelocitatem fit, inquit ipse, in pauco tempore multum, idque ob uelocitatẽ, idest secundum uelocitatem, neque uero secundum acutiem. In pauco nanq; tẽpore mouere sensum uelocitatem, nõ autẽ acutiem præsefert. Quemadmodum, e contra qui motus in multo tempore parum fit, tarditatem, non aũt grauitatem portendit. Vnde licet dicamus hos motus esse acuti & grauis, non tanquã tñ acuti & grauis esse dicimus, sed ut uelocis & tardi. Quemadmodum enim in corporibus acutum & obtusum, ob sui tales figuras, hm̃oi sunt, ut alterum quidem pũgat alterum aũt impellat, quia alterũ mouet in pauco tẽpore, alterum in multo, hoc quidẽ uelox, hoc aũt tardum contingit esse (per accidens nanque quodammodo, ac non per se uelox est ipsum acutum, obtusum uero tardum) sic & in sonis acutum & graue nõ quatenus sunt talia, sed cõsequentia sibi hñt uelox & tardum. Ac talis quidem est propositorum uerborũ sensus. Quantum uero ad Aristo. textum attinet, si scriptura non ita se habeat, non sane uelox acutum, sed ita, sane uelox acutũ, intelligendũ est Aristo. insistere ei, quod manifeste falsum est, quod uidelicet inquit, uelox & acutum idem esse, graueque ac tardum, in quibus quidem iuxta id, quod sibi uidetur, dijudicat, qũo fiat tum motus ipsius acuti in pauco, tum motus grauis in multo, quomodo inquam hi motus fiant, dijudicat qm̃.s. secundum uelox & tardum. Rursus uero in particula illa: acutum quidem quasi pungit, obtusum uero quasi impellit, eo quia mouent alterum quidem in pauco, alterum uero in multo, in hac, inquã, deest hoc totũ alterum quidẽ est uelox, alterum uero tardũ. Sic.n.recta ratione subiungitur hoc, quod sequitur. Quare cõtingit ac quasi per accidens fit, ut acutum quidem uelox sit, obtusum uero, tardum.

Vox autem sonus quidã est animati. Nullum enim inanimatorum uocem ædit, sed per similitudinem uocẽ ædere dicuntur, ut tibia & lyra: quæque reliqua sunt inanimata extensionem habent & cantum & locutionẽ. Videtur enim quod & uox hæc habeat. Multa uero animalium non habent uocem, ueluti exanguia, ex sanguineis uero pisces: & hoc rationabiliter.

Vox est quædam soni species, quæ aliis tum inest animalibus, tum rationali quoque: atque hac ratione una est,

& ut significatiua,& ut communicatiua. Ideo & propriā quoq; sortita est rationem. Manifestum aūt est etiam,uocem in solis adesse animatis, atque adeo ꝙ tibia uel lyra ꝑ similitudinem uocem ædere dicatur,eo quia extensionem habeat,quæ quidem interuallatam apud musicos dictam uocem indicat,qualis ea est,quæ canit, quam musica imitantur instrumenta. In extensione quidem igitur imitatꝛ cantum,qui in uoce est. In sonorum autem interpolatione imitatur locutionem syllabis distinctam. Manifestum proinde quoque est,animalia multa non ædere uocē,quę cunque non respirant scilicet.

Siquidem aeris motus est sonus. Sed qui dicūtur uocem ædere,ueluti in Acheloo pisces, sonant branchiis,
T.88 *aut aliquo alio tali. Vox autem est animalis sonus,et non in quacunq; parte: sed quoniam omne sonat uerberante aliquo,& aliquid & in aliquo: hoc autem est aer. Rationabiliter utique uocem ædere debent hęc sola,quę cunq; recipiunt aerem.*

Cō. Aeris inquit ipse,uidelicet respirati, per ipsum uero sonum,non omnem intelligit sonum, qm̄ etiam in aqua fit, sed tantum uocalem sonum. Et qn̄ subdit, sed qm̄ oē sonat uerberante aliquo,& aliquid & in aliquo, hoc aūt est aer,id quod inquit,in aliquo id uidelicet sonat,quod maxime sonorum est,& cuius necessitas in uoce est. Qm̄ & aqua ipsa sonum defert,licet mitius. Qua igitur de causa, uel in ipsa quoque aqua non adest uox? An qm̄ uox per imaginationem significatiuam fit? Significare aūt est perfectioris uitæ munus,pariter & communicatiuæ,ac etiam imaginationis distinctæ,adeo ut etiam calidioribus & purioribus utatur instrumentis in elementis: unde & quę uocem ædunt animalia hn̄t cor,atque in aere uiuunt. Sed & ipsa uox tanquam in sonis optima & principalis,eo quod a uita proficiscatur perfectiori,in eo quoq; quod maxime sonum defert,rationabiliter fit.

Iam enim respirato utitur natura ad duo opera,quēadmodum lingua ad gustum,& ad locutionem. Quorū gustus quidē necessarius,unde & pluribus inest. Interpretatio aūt cā ipsius bene. Sic & spiritu ad caliditatē, quę intus,ut necessarium. Caussa uero in aliis dicetur.

Necessario quidem ad refrigerationem calidi, quod circa cor,& ad excitationem,ad perflandum eo utitur. Immobilis enim stans extinguitur, ac non refrigeratus consummit animal ob superabundantiam, pręterea etiam ut fuliginosas superfluitates ibi præsentes extruderet,eo utitꝛ. Hæc igitur omnia,licet plura sint opera,commune habentia ipsum necessarium,tanquam unum ob id dicuntur, & tradita sunt ab ipso,tū in tractatu de partibus animalium, tum & in eo,qui de respiratione est.

T.89 *Et ad uocem,ut insit ipsum bene. Instrumentū autem respirationi ipsi est guttur.*

Cō. Platonico quoque more ipse pbs ea, quæ ad ipsum esse pertinent,diiudicat: in quibus quidem necessitas eorum, quæ ad bene sunt, considerari debet. Qualis est tum uox simpliciter,facta et ob significationem,et ob cōmunicationem,tum etiam magis interpretatio, tāquam etiam rōnē perficiens. Quod enim gustus necessarius sit, manifestum est,ad nutritionem conferēs, per quam quidem uiuere ipsum aīalibus comparatur. Instrumentum aūt respirationi guttur existit,uel trachea uocata arteria, per quam & ingreditur & egreditur respiratus aer,nō omnino ipsam derelinquens, eo quod non similiter cum aliis arteriis cōtrahatur,& concidat hęc arteria,impediente soliditate & crassitie id ipsum,adeo,ut semper in se habeat aerem, ut ab exspirato aere,aliquod tempus interius retento, collectimq; emisso,non sola arteria in uoce percutiatur,sed & is etiam aer,qui in ipsa continetur.

Cuius autem caussa,& particula est hæc, pulmo.

Primum quidē ac principalius id, cuius caussā, est cor. Proximus tn̄ arteriæ finis, est pulmo. Qm̄ primo cor. Quoniam hic cōdisśimum,& pulmo ob uicinitatem ipsius. nue indiget respiratione. Hoc enim cali-

Hac enim particula plurimum habent calidum pedestria supra alia,indigent aūt respiratione. Et locus, qui circa cor, est primus. Quare necessarium, eo quod intus,respirato,ingredi aerem. Quare percussio respirati aeris ab anima,quę istis in particulis est,ad uocatam arteriam, uox est. Neque enim omnis animalis sonus, uox est,quemadmodum dictum est. T.90

Per uerbum,pedestria omnia,intelligit aīalia non aquatilia. Inter quæ,respirantia ipsa calidiora sunt. Hac particula,hoc est pulmone,& multo magis corde, tanquā magis excitata ob perfectionem uitam. Quare respirati aeris percussio ab aīa,quæ hisce in particulis est, fit. Quoniam enim omnia mouentur ab aliquo,ab aīa uero uitales motus fiunt,quo philosophus ipsum mouens indicaret,caute adiecit,ab anima. Non autem ut Alexander censet,philosophus uult intelligendum esse, secundum animā. Ipsum enim a quo,significat ipsum motiuum: ueluti ipsum, secundum quod,formale declarat. In anima autē ipsa,aliud est, secundum quod, tanquam uitalis organi determinatiuum,quod quidem etiam solum respicit Alexāder, aliud autem id est, a quo,ut quod utitur organo, quod quidē etiam uiuens corpus mouet. Quæ igitur anima in respiratoriis organi particulis inest,uidelicet ea, quæ illis utitꝛ,paulum quid per has retinens, collectimq; respiratū aerē mouēs,& eo mediante in existētē arteriæ aerē percutiens, per significatiuum aliquem motū,facit uocē,quæ quidem nil aliud est quam huiusmodi dicta percussio. Cō.

Est enim et cum lingua sonare,ueluti tussientes. Verum oportet animatum tum esse ipsum uerberans, tum & cum imaginatione aliqua. Significatiuus enim quidam sonus est ipsa uox,& non respirati aeris, uelutitussis,sed hoc uerberat.

Quod quidem sonus,qui in lingua est,non fit uox, sicut nec qui in manibus est,constat. Tussis aūt uideri forsitan uox posset,eo quod iuxta arteriam fiat a respirato spiritu: non tamen est ita. Tussis enim est incursus uiolētus, non autem per debitum exitum, respirati aeris ad ipsam arteriam factus. Vox autem est per rectū motum, & nō immediate, respirato aere percutiente arteriam. (Quod non itidem in tussi contingit, eo ꝙ phlegma incurrens in ipsam,aut aliquid aliud solidum, aut humidum natura expurgare tentet) sed mediante aere,inexistente ipsi arteriæ. Ita ut respiratus aer retētus,collectimq; inexistētē aerē uerberās,eo mediante ꝑcutiat arteriam. Et hoc qdē indicat inquiens,qđ sonus est uox ipsa,nō qdē respirati aeris,ueluti tussis,immediate ipsam ꝑcutientis,sed hoc quidē,uidelicet respirato aīatū uerberat: hoc.n.ipsum aīatum dixit.

Eum,qui in arteria est,ad ipsam.

Ita ut contentus aer sit is,qui mouetur ab unito respirati motu,ac uehæmentius arteriæ occurrat.

Signū aūt est,nō posse uocē ædere respirātē, nec exspirantem, sed detinentem. Mouet.n.hoc, quod retinet. Manifestum enim & cur pisces sine uoce. Neque enim guttur habent: hanc autem particulam non habent, quoniam non suscipiunt aerem,neque respirāt. Verum di- T.91

centes

sentes quod pisces uocem ædunt, aberrant: quam quidē igitur ob caussam alius est sermo.

Mouet quidem respirans, animatus uidelicet existēs, & quia moueatur ab aīa, utatur aūt aere respirato non ad inspirandum, aut ad exspirandum, sed retinens, ut hoc ipso unite uerberet aerem, qui in arteria est, & obtrudat ipsum arteriæ. Vnde haud fieri pōt, ut & simul respiret animal & uocem ędat. Siquidem uox in retētione respirati aeris, & in motu ipsius in ipsa arteria facto, consistit. Respiratio aūt in transitu aut ad exterius, aut ad interius ad pulmonem fit. De ipsis uero piscibus ut non respirātibus, differt rē ad tractatum de partibus animalibus, ut ipse de hac re loquuturus. Vtuntur enim aqua loco aeris, & branchijs loco pulmonis ad refrigerationem caloris, qui ipsis inest in pręcordijs.

De odore autem & odorabili est minus bene determinabile iam dictis. Neq; enim manifestum quale quid est odor, sic ut sonus, aut lumen, aut color. Causa autē quoniam sensum talem non habemus absolutum.

Quod quidem non absolutus, neq; expressus odoratorius sensus nobis insit, hoc indicat, quod non manifeste subm cognoscit, quodnā sit, præter quā quod sit odorabile. Visus.n. non tantum cognoscit quod uisibile sit, sed etiam quod lumen, aut color, & huius spēs sit. Pariter & auditus subiectum, ut sonum cognoscit & soni differētias. Non sic odoratiua facultas, quid subiectum sit cognoscit: non omnino tñ ignorat. Siquidem hic quidem dulcis, hic aūt acris, aut amarus aut acutus, sed non manifeste exprimit, id quod maxime ex nostromet sensū cognoscere possemus. Manifestum etiam qđ ex eo, quod nullum adest communi odorabili nomen, subiectam ipsi indicat naturā atq; ex eo quod oīa magis particularia nomina ex gustabilibus sunt accepta. Illinc enim & dulce & acre & amarū percipiuntur. Sed non se habet ut in tangibilibus, licet cōmune ipsum innominatum sit, idque ob differentiam, quę secundum genus ipsorum est, non inquā ab alio sensū magis particularia nomina sunt deprompta. Quod quidem declarat & id, quoniam nullā odorabile sentitur sine molestia, aut iucunditate. Non quia odoratus hæc sola percipiat, ut opinatus est Plutarchus, etenim iudicat, quod amarum aut dulce. Sed nec etiam quod simili modo cū gustu, uelusti uult Themistius. Ille enim aliquos sapores fortassis & sine omni uoluptate & molestia percipit, in quibus qdē & qđ suaue & molestum cōsequitur, iudicatoria potentia in his magis, q secundū naturam gustant excellit, q̄ ipsum, quod ex quadā affectione aut amplectitur ob uoluptatem, aut ob ingratum uitatur. Odoratus aūt multo magis secundum hoc, quam secundum iudicatiuam partem facientium aut uoluptatem, aut ingratitudinem consistit. Vtrum igitur homo cā est, ut male odorem percipiat, utpote non exquisite sensum hmōi habens, ut inde etiam in hoc sensū a multis superet animalibus: aut ut Platoni uidetur, natura odoratus ipsius talis est? Eo quia etiā odorabile ipsum semigenitū est, atque adeo non est in Elementis, sed in his quæ media sunt: non quod species odorabilis sint imperfecte (oīs enim species perfecta est, imo perfectio) sed quia ea, quæ ipsas suscipiunt, cōposita sint, & nō simplicia, & per commutationē subsistētia. Etenim Aristo. in mixtione saporosi sicci cum humido, communi tum aquæ, tum aeri, odorabile construit. Aut etiā sententiæ utræque ueræ sunt. Etenim odorabile ipsum non est simplex, & ideo quoq; uel ipse odoratus, non similiter ut alij sensus est & absolutus & exquisitus. Ac homo quidem minus habet de ipso odoratu, quam multa alia animalia. Sed cum ex quadam particula, cām dixerit qua minus determinari possit de odoratu & odorabili, quia uidelicet huiusmodi sensum non exquisitum habeamus, suspitionē afferte vr̄, ut hoc solum cām esse uoluerit. In eo uero, quod inquit, quale quid est odor, nō accipiendum est dixisse, odor, pro odorabili, sed existimādum una cū odore, simul etiam odorabile cōpræhensum esse, quandoquidem odor, qui actu fit, odorabile ipsum est, ut etiā, id, uelut sonus, aut lumen, aut color, consequenti modo subdatur audibile & uisibile ipsi odorabili.

Sed peiorem multis animalibus. Male enim odorat homo.

Male quidem odorat homo, qn̄quidem iudicium hoc in sensu cum affectionibus commixtum est, ac male quidem, respectu cæterorum sensuum: peius aūt cæteris animalibus: nō quia quidē illa maiorem iudicādi facultatem ipsas odorabiles spēs nacta sine. (Hoc enim illis secundū omnem sensum impossibile est) sed quia illa iudicii cū affectionibus ipsis commixtio, secundum omnē sensum multo magis in illis uiget, q̄ in nobis in odoratu: sed illa nos in eo sensū superant, quia odorabile, e longe percipiunt, ueluti uultures, et insecta: atque etiam in eo qđ a minima quapiam incitatione moueantur ad ipsam, ueluti canes ferarum uestigia insequentes.

Et nullum sentit odorabile, sine molesto, aut iucūdo, utpote non existente certo sensorio.

Non quia sola hæc sint, iucundum scilicet & triste. Hęc enim alia semper concomitantur & consequuntur, neque quia simul cum alijs odorabilium differentijs, ipsorum tū iucundum, tum molestum diiudicat: neque.n ideo, utpote non certum existens, damnauisset sensorium, id enim esset, e contra certitudinis signum, sed id quidem dicit, qa uehemētiori indiget passione, & ualde percussoria, eo qđ nostrum odoratorium organum non sit ad iudicium certum & aptum, uehæmentiori inquā percussione indiget, ut ad cognoscendum excitetur, adeo ut ob uehemētiam, iocunda, aut tristis, passio illa fiat, atque ideo inquit non sine iucundo, aut molesto. i. tanquam nō sine tristari aut lætari, cum sensorium uehæmenti indigeat affectione, tanq̄ non certum aut aptum. Hoc aūt ita, quia nō est paratum ad facilem iudicandi actum. Atque inde adeo fit, ut nō purum det iudicium, cum impediatur ab affectione. Oportet siquidē oīno sensorium a sensibili aliquid pati. Verum uehæmentior affectio, aut passio (nihil.n differre facio, ne error in nomine contingat) impedit iudicatiuā actionem. Secundū igitur naturā qđ in nobis est odoratorium sensoriū, uehæmētiori indigēs affectione, id qđ denotat ipsum oino aut delactari aut tristari, hebetiorē merito, respectu reliquorū nostrorū sensuum hr̄e debet dijudicationem.

Rationabile autem sic & quæ duros oculos habent, colores sentire. T.93

Exēplo illius quod duros habet oculos utitur, ad indicā dum sensorium non certū & aptū. Etenim in his, quæ duros hn̄t oculos, ueluti in cancro maiorē sensorium uisiuū & uehementiorem requirit passionem. Cō.

Et non manifestas ipsis esse differētias colorum, pręter terribili, & non terribili, sic autem & odores, hominum genus.

Non quia solum terribile, aut non terribile hmōi aīalia sentiāt, nequaquā uero colorē, aut quę sunt in colore differentias. (Neque.n. in horum ullo timere est, quēadmodū neq; delectari, aut lætari. Si aūt aliqn̄ timent, aliqn̄ contrarie afficiuntur, manifestū, q diuersa sentiunt sensibilia. Videntur autem colores) sed qm̄ nō alio modo ipsos percipiunt, quā quia ualde percutiuntur & quasi obtundātur. Quorum alterum quidem terribile, alterum aūt non terribile appellat. Eo quod uisiua ipsorū facultas nō moueat, nisi ualde afficiatur id qđ indicat, quod dixit, præter terribili & non terribili, pro, nisi timeat & non timeat, cū uerbum non terribili, nō negatiue sit dictum, sed oppositam indicet terribili dispositionem.

Videtur etenim proportionem ad gustum habere, et similiter species saporum cum his, quę sunt odoris. Sed certiorem habemus gustum, eo quod ipse sit tactus quidam. Hunc uero habere sensum certissimum hominē.
T.94 *In aliis.n.superatur multis ab animalibus. Secundum tactum aūt multum alios differenter excellit.*

Cō. Vt enim olfactus ad olfactilia, sic gustus ad gustabilia se habet, & uice uersa, ut olfactus ad gustum, sic & olfactilia ad gustabilia. Hæc autē conuenientiam inuicem hñt. Si quidē gustabile est sapor, qui est sicci purgatio in aqua ipsa. Odorabile uero est immersio saporosi sicci in humido communi tum aquæ tum aeris: ergo conueniētia quędam est olfactus cū gustu, ut qui sit cognatæ rei perceptiuus, uerum gustus excedit olfactum in certitudine, eo qd gustus ipse sit tactus quidam, homo aūt exquisitissimū habeat tactum, tum ob cutis tenuitatem, tum & ob optimā totius corporis temperaturam.

Vnde & prudentissimum est animalium. Signum autem quod in genere hominum, iuxta sensorium hoc, sunt ingeniosi, & non ingeniosi, secundum aliud uero, nullum. Qui enim duræ sunt carnis, sunt inepti mente, qui uero mollis carnis ingeniosi.

Vtpote humano toto organo ob sui bonam temperaturam ad receptionem apto existente, cum aīa per prudētiam agit. Prudentissimum aūt dictum fuit, aut quia alia quoque quę distinctam, atq; adeo bene cōpactam habent imaginationem, cōmunius aliquanto prudētia dicuntur, ueluti uirtutem equi dicimus, aut quia solum humanum animal prudentia, inter generabilia animalia, et ea quidem optima imbutum sit.

T.95 *Est autem sicut sapor, hic quidem dulcis, ille uero amarus, sic & odores sunt. Sed alia quidem habēt proportionabiliter odorem, & saporem, alia uero contrarium. Dico aūt ut dulcem odorem, & dulcem saporem. Similiter aūt & austerus et acutus & pinguis est odor, sed quemadmodum diximus, eo quod non multum manifesti sint odores, ueluti humores, ab his acceperūt nomina secūdum similitudinem rerum. dulcis quidem.n.a croco & melle, acer autē a Thimo, & similibus. Eodē*
T.96 *aūt modo & in aliis. Adhuc aūt sicut auditus & unusquisque sensus, hic quidem audibilis, & non audibilis, ille uero uisibilis & non uisibilis: & olfactus olfactilis et non olfactilis. Non olfactile autem, aliud quidem secū dum id, quod impossibile omnino est habere odorē, aliud aūt paruum habens & prauum. Similiter & non gu-*
T.97 *stabile dicitur. Est autem & olfactus per medium, ut aerem aut aquam. Etenim aquatica uidentur odorē sentire, similiter quoque & quæcunque sanguinea & exanguia, ueluti etiam & quæ in aere. Etenim horum nōnulla, e longe occurrunt alimento ab odore concitata. Vn*
T.98 *de & dubium uidetur, si omnia quidē similiter odorāt. Homo autem respirans odorat, non respirans aūt, sed expirans, aut retinens spiritum non odorat: nec a longe, neque de prope, neque si in nasum intus apponatur. Ex hoc quidem in ipso positum sensorio, insensibile esse, cōmune est omnibus. Verum sine respiratione sentire proprium est hominum. Manifestum autem tētantibus est. Quare exanguia, quandoquidem non respirant, alterum utique sensum habent, præter iam dictos. Sed* T.99
impossibile est, si quidem odorem sentiunt. Sensus.n. odorabilis, & male odoramenti, olfactus est. Præterea & corrumpi uidentur a uehæmentibus odoribus, a quibus quidem homo, ut Asphalto, sulphure, & talibus. Odorare quidē igitur hr̄e necessarium est, nō tamē respirantia. Videtur autē hominibus differre sensorium Tex. 100.
hoc, ab iis, quæ aliorum sunt animalium, ueluti oculi cū oculis, eorum quę duros habent ipsos. Habent enim sepimentum, atque tanquam uelamen, palpebras, quas qui non mouet, aut contrahit, nō uidet. Quę uero duros habent oculos, nihil habent tale, sed statim uident ea, quæ fiunt in diaphano. Sic igitur & odoratorium instrumētum aliis quidem sine operimēto est, ueluti oculus. Aliis uero aerē recipientibus, habere cooperimētum, quod respirantibus retegitur, dilatatis uenis & poris. Atq; ideo quidem respirantia non odorant in humido. Necessarium enim est odorare respirantia, hoc autem in humido facere impossibile est.

Ab saporibus quidem ad ipsos etiam odores translata sunt nomina hæc, dulce & acre, & similia. Non frustra autem. Cur nanque a tangibilibus, aut audibilibus non sunt traducta? Sed quandoquidem & inter ipsas res affinitas est quædam, odorabilibus quidē cum gustabilibus, ob ipsius saporosi immersionem in humido cōmuni aeris & aquæ. Cur igitur nō semper saporem dulcem, subsequitur dulcis odor? Qm̄ imbibitum saporosum aliqñ digreditur. Digressio aūt illa in omogeneum aliquid infert, aut in propriam rei priuationem. Dulcis quidē croci, & mellis. In melle quidem concurrente gustu cum dulci odore, non sic aūt & in croco, sed gustus dissonat ab odore, qui dulcis est, cum ipse talis non sit. Quod uero traducta sint nomina, neque uero principaliter in odorabilibus constituta sint, improprium ipsum indicat. Quis.n. proprie loquens uel dulcem, uel acutum odorem diceret, nisi per relationem ad gustabilia? Quod uero etiam olfactus non odorabile omnino percipiat, eo quod non sentiat, & non tantum uehemens odoratum, sed & qd debiliter est odoratum, manifestum est. Sed & constat, quod id facit, per aliquod medium extrinsecum, deportans actionē odorabilis in sensum. Et quod cōmune hoc est aeris et aquę, qd δίοσμον, uocamus, hoc est perodorum, pisces nāq; odorant in aqua, ad escam ipsam accedentes, ueluti & quæ sunt in aere. Sunt.n. non solum in aqua ipsa exanguia, ueluti quæ testaceæ sunt pellis, sed etiam in aere, ueluti insecta. Quæ uel nec respirantia odorant. Atqui & homo ipse ad olfaciendum natus, quæque reliqua respiratiua sunt, quando non inspirant, sed uel expirant, uel retinent spiritum, non olfaciunt. Cur igitur illa, quæ non nata sunt apta respirare, odorant? Confestim nanque uideri posset, eo quod non respirant, neque odorare, sed per alterum sensum odorabilia percipere. Quod.n. percipiant, planum fit in ape tendente ad mel etiam e lōge, ubi comburatur, sed & ea etiam, quæ a malis odoribus aut grauibus corrumpuntur, si enim sentiunt, manifestum quod per odoratiuam potentiam, id sentiunt. Hoc.n. ipsum est odoratus, is sensus qui odores percipit. Et in aere id faciunt, eoq; pero

doro

doro existente utuntur, deportante odorabilis actū non ut respirato, sed ut perodoro appropinquante ad sensoriū odoratiui, sic enim & nos utentes ipso odoramus, tanquā perodoro appropinquante ipsi sensorio. Verum nos q̃dem, quo appropinquetur, interim adaperire uolumus, quæ antea appropinquationem remouebant, & ad aperiendum quasi utimur aere, ut respirato. Illa aūt non indigent utpote non habentia ipsum remouēs appropinquationem. Sic & eorum oculi, quę dura sunt oculos, nō cōtrahentia palpebras, quamprimum cernunt non mouētes aliquid. Manifestum aūt quod & respirātia haud possunt in aqua odorare, quando etiam nec respirare possunt.

Est autem odor sicci, sicut sapor humidi. Odoratorium uero sensorium potestate.

Saporosum enim siccū immersum in perodoro reddit odorabile, ut est dicturus in libello de sensu et sensibilibus. Gustabile aūt licet sic siccum, non fit gustui sensibile, iuxta saporem, nisi humefactum, ut paulo post dicet. Odoratiuum aūt potestate est, ueluti odorabile in operando iuxta ipsius cōsistit formā. Quemadmodum & oīs sensus iuxta formā stat sensibilis ꝓprij, ante uero q̃ agat, ptātē est.

Gustabile autem est tangibile quiddam, & hæc est caussa, ut non sit sensibile per medium extraneum corpus. Neque enim tactus. Et corpus quoque in quo sapor est, gustabile in humido, tanquam materia, hoc autem tangibile quiddam.

Non per se, sed per subiectum, per se nanque gustabile est sapor. In subiecto autem saporosam qualitatem esse oportet, si actu gustabilis fieri debeat. Vnde & gustabile ipsum, est etiam tangibile ob subiectum. Humiditas nanque tangibilis. Nullum aūt tangibile tactum mouet, per externum medium aliquod. Quod si tamen per aliquod medium, nihilominus id sibi conueniens & familiare est. Quare nec gustabile gustum. Cum humido nanque mouet, humidum aūt tangibile. Particula uero. Neq; enim tactus, ad id prolata est, quod dixerat. per medium extraneum corpus. Et corpus quoque, in quo sapor est, gustabile autem in humido, tanquam materia hanc sane orationem sic erigere debemus. Et corpus, quod humorosæ qualitati, gustabili existenti, omninoque in humido fundatæ subiectum est, tanquam materia substratum fuit. Non enim ut diaphanum non colores suscipit, sed actionē, quę ab ipsis deuenit, sic & humidum saporis actionem, sed & ipsum suscipit saporem, ueluti materia formas, ex susceptiua sola suppositione per proportionem respondens rebus ipsis, quarum est susceptiua. Qm̄ uidelicet aliquo modo tanquam accn̄s, sapor est in humido, tanquam in ipso sedem hn̄s, aliquo modo aūt tanquam formæ in materia, ut sustinentes & in seipsis firmantes illam.

Vnde & si in aqua essemus, sentiremus appositum dulce. Non esset autem certe sensus nobis per medium, sed quia misceretur cum humido, quemadmodū in potu.

Non quia aqua deportet actionem dulcis, ueluti aer deportat actionem colorum, sed quod aqua ipsa dulcedine afficiatur, & tanquam dulcis in sensorium agat. Vnde nō esset tanquam per medium.

Color autem non ita uidetur, eo quod misceatur, neque defluxione.

Mixtio alicuius, quę ad aliquid est, passiuā denotat participationem. Color aūt inseparabiliter & actu adest aeri. Neque.n. aer odoratur, & ita in sensorium agit. At uero nec corporeis suijpsius defluxionibus, ad sensorium delatis, coloratum aspicitur.

Tanquam igitur medium, nihil est, tanquā uero color uisibile. Sic gustabile, sapor. Nihil aūt facit saporis sensum sine humiditate. Sed habet actu, aut potētia humiditatem, ut salsum. Bene enim liquidum ipsum est, & colliquatiuum linguę. Tex. 102.

Quemadmodum in coloribus & in uisu est aliquid, & externum medium, diaphanum scilicet ipsum, nō sic in gustu est medium aliquod externum. Vt quidem igitur color est ad uisum, sic sapor ad gustum. Fit autem sapor gustabilis, aut iam existens actu in humido, ut dulce ipsius mellis, aut qui possit humefieri, ubi humefiat, aut quod ipse spargatur a caliditate, quæ est in ore, ut succi ipsi, aut commixtus humiditati, quæ in ipso est, ut piper. Sal uero ipsum ab humido oris colliquatū diffundit et colliquat linguā, ac maiori humido ipsius linguæ commiscetur. Cō.

Quemadmodum autem uisus est ipsius uisibilis & inuisibilis, tenebræ nanque inuisibiles, iudicat aūt & ipsas uisus. Preterea & ualde splendidi. Etenim hoc inuisibile est, diuerso autem modo a tenebris. Similiter autem & auditus soni, silentiique: quorum alterum est audibile, alterum non audibile, & magni soni, quemadmodum uisus splendidi. Quemadmodum enim paruus sonus inaudibilis quodammodo est, sic et magnus & uiolentus. Inuisibile autem aliud omnino quidem dicitur, sicut & in aliis, impossibile ipsum. Aliud autem quamuis aptum natum sit, non habeat, aut male, ueluti quod expes, & sine gradu dicitur. Sic autem gustus gustabilis & non gustabilis. Hoc autem est paruum & malum habens saporem, aut corruptiuum gustus. Tex. 103.

Quod sæpius dictum fuit, manifestum est, unūquēq; scilicet sensum principaliter & ex primo sui occursu proprium sensibile cognoscentem, eo quod non sentiat, tentantē, & in eo quod non occurrit, priuationē proprij sensibilis cognoscere. sed eam quidem sentit, ob inopiam insensibilis, cum non adsit subiecto sensitiuæ formæ. Cognoscit autem et immoderate excellens sensibile, alioquin melius insensibile dictum, quam priuationem. opposite quidem, ob excellentem sensibilis formæ præsentiam, appellatum. neq; enim ipsi ut pote excellenti adaptari priuatio potest. Ac rursus in hoc ipso, qđ nō una conueniat, insensibile ipsius cognoscit. sic uisus nimium splendidum, & auditus excellentē tonitrum & strepitum. Gustusque corruptiuum ipsius gustus, quodque obtūdat sui occursu ipsius actionem. Quando igit insensibile dicimus per priuationem in subiecto, quod etiam sensibili ipsi e recto occursu substratum est, quod insensibile dicimus, ubi formā nō habeat, licet quidem aptus natus sit ut habeat, aut habeat quidem, sed obscure: ueluti expes, & quod sine gradu aliquando dicimus, in ijs quæ perfecte hæc hn̄t, huiusmodi insensibile cognoscit proprius cuiusque sensus. Vbi uero pro negatione, insensibile dicimus, ueluti uocē inuisibilē, non amplius oīno hoc sensibile a proprio sensu sentitur. Quandoquidem negatio ipsa uel in his, quæ nō subijciuntur formæ, profertur. Vnde & ipse in uno inuisibili, quo tupl̄r dicatur, moram fecit, atque ideo ut sciamus, quale quidē inuisibile cognoscat uisus, quale uero minime. Visus n. nō percipit, quod impoīe est uideri, ueluti ipsa se habet uox. Quod uero natum est aptū, ut uideatur, licet nō habeat, aut diminute habeat, uisu cognoscit. Diminute autem aut quod obscure, aut quod per excellētiam offendit. Sic sane & gustus gustabile percipit, & ingustabile, nō id uidelicet quod gustari non possit. Vnde id quidem dimittit, diuidit aūt id quod diminute gustabile est, quod uidelicet aut paruum, aut malum habet saporem, aut gustus Cō.

corruptiuum, uerbum paruum, aut pro eo, quod est nec omnino dixit, ex attica consuetudine: cum uidelicet, natũ est aptum habere, sed nõ habet, aut hoc quidem omittẽs, tanquam ex sæpius dictis notum existens, paruum intelligens, quod obscure habet & male, non quidem, ἐκ παράλληλου hoc est ex geminatione idem indicans, sed opinor, quod gustum ipsum affligit: quod quidem etiam ingustabile est quodammodo, eo quod gustus circa ipsum non oblectetur, sed & præter id etiam indicat, quod gustum corrumpit.

Videtur autem esse principium potabile, & non potabile, gustus enim quidam, utraque. Sed hoc quidem ut prauum & corruptiuum gustus, hoc autem secundum naturam.

Sapor quidem forma est ipsius gustabilis. Sed quoniam hic uel actu, uel potestate est humidus, ad hoc ut fiat sensibilis, ante uero id, quod potestate, id quod actu est, existit, quod aũt actu humidum, potabile est, merito hoc est principium. Potabile aũt nũc temporis appellat, saporosum aqueum humidum, lenemq; saporẽ, & ut principium se habens, sic ex his, quę ipse dixit, manifestum est, aqueum quidem humidum, insipidum aũt, aut obscurũ, aut indelectabilem habere saporem, aut gustus corruptiuum. Neque n. principium esset, non existens humidum. Manifeste aũt dictum fuit, praue. In quo & non omnino sapidum, & quod obscure, & quod sine oblectatione, est compræhendẽdum. Dictũ aũt fuit & ipsum corruptiuũ.

Est autem cõmune tactus & gustus ipsum potabile.

Non tantum potabile nunc dicit, quod superius cum non potabili contradistinctum est, sed etiam quod est cõmune ambobus. Etenim quod ibi, non potabile erat, etiã commune erat tactus, ut humidum, & gustus, ut per priuationem ingustabile existens, aut per obscuritatem, aut per excellentiam.

Tex. 104. *Qm̃ autem humidũ est ipsum gustabile, necessariũ est, sensorium ipsius neque humidum esse actu, neque impossibile humefieri. Patitur enim aliquid gustus a gustabili, quatenus gustabile. Necessarium ergo est humefieri quod potest humefieri saluatum. Non humidum autem gustatorium sensorium. Signum autem est, quod neque per sicca lingua existens sentit, neque ualde humida. Ipse nanque tactus est primi humidi, ueluti ubi quis prægustauit fortem humorem, gustet alterum, & ut ægrotantibus amara omnia uidẽtur, eo quod lingua plena huiusmodi humiditate sentiat.*

Cõ. Quod quidem sine sapore esse oporteat gustatorium sensorium, constat. Qm̃ proprium gustus sensibile est sapor. Ne igitur adiacens sapor negotium facessat ad aliorum iudicium, ideo sine sapore oportet esse. Passiuum autem a saporibus non quia secundum substantiam trãsmutetur, sed ut saluatum qualitatem percipiat. Aristote. aũt neque humidum ipsum esse uult. Qm̃ licet humidum, quatenus humidum gustus non percipiat, non tñ sine humiditate sentit. Cæterum morbus censetur esse linguæ siccitas. Vnde secundum naturã oportet hr̃e quandã etiam humiditatem, licet insipidam, aut talem, ut non commutãdo in aquam saporosum, ingrediens humidum impediat ipsius actionem. Sed & siccitas cum introeunte humiditate pugnans, non sinit pati, et quia sensorium patitur, in eo iudicat saporem, qui in tangibili fundatur. Vnde nec per arida nec per humida lingua bene sentit, atque eo magis si saporosa sit, quæ in ea humiditas est, ueluti in ijs, quę regio morbo laborant, aut in ijs, qui aliquid aliud saporosum prægustauerint. Ipse nãq; tactus est primi humidi. Qñ quidem non per aliquod medium, sed contacta lingua patitur a gustabili. Si igiť quod humidũ in ipsa est, maius sit tanquam proximi, huius est tactus. Quo uerbum illud, primum, denotet & indicet, proximum: aut etiam præexistens saporosum humidum, ut in ijs, qui saporosum aliquod humidum prægustauerint.

Species autem saporum, quẽadmodum etiam in coloribus simplices quidem contrariæ dulce & amarum. Tex. 105. *Adhęrentes autem huic pingue, illi autem salsum, media uero horum acre & austerum. Et acerbum, & acutum. Hæc enim fere uidentur esse differẽtiæ saporum. Quare gustatorium est potestate tale, gustabile est factiuum actu huius.*

Quemadmodum in coloribus extrema sunt album & nigrum, reliqui autem colores sunt inter illa extrema medij, sic in saporibus extremi sunt dulcis & amarus, reliqui intermedii. Ac extremi quidem sunt simplices, tanquam inuicẽ immixti. Medii aũt ex extremis mixti, nõ tãq ex illis commixti. Simplici aũt modo & ipsi subsistentes, ob communicationem cum utroque extremorum, mixti nõ nunquam ex inuicem dicuntur. Alii quidem igitur ex alterna forma differentes sunt. Acerbus aũt siue ponticus uidetur esse austeri intensio. Incompræhensibiles igitur sunt saporum ideæ siue spẽs, conantur aũt reducere omnes in has, tanquã manifestiores spẽs. Ideo recte dixit. Fere tot uideri esse differentias. Vbi uero dixit quid sit gustabile, » inquit, gustatorium, de quo etiam loqui proposuerat, potestate tale esse (quandoquidem & cognitio quæ actu fit, per cognoscibile determinatur, iuxtaque ipsius consistit formam) patitur uidelicet organum, facitq; gustabile pati, eo ꝙ aliquid in organum agat. »

Cõ.

De tangibili autem & tactu eadem ratio: Tex. 106.

Quoniam quemadmodum in aliis ab ipso cognoscibili considerabat affinem cognitionem, pariter nunc a tangibili, quisnam sit tactus determinat, duo de ipso proponẽs dubia. Alterum quidem, utrum unus sit tactiuus sensus, an plures: eo quia & tangibilia plura uideantur, dissimiliumq; generum, plurésq; habere contrarietates. Alterum aũt est, an sensorium ipsius, & instrumentum primo tactiuo sensui substratum sit, caro in sanguineis animalibus, in exanguibus autem proportionale ipsi carni, aut hęc quidẽ media sint, ueluti in prioribus duobus sensibus, aer est mediũ, sensoriũ uero quid aliud. Atq; ita quidẽ ipse pl̃s iudicare uidetur carnem, aut proportionale carni nõ esse primum sensorium tactus. Sed ut ipse in libro de sensu dixit, iuxta cor tum tactus sensorium, tum et gustus collocatum fuit, licet quidẽ sensitiua sit & caro, & nerui, licet non primo. Quod quidem inuestigans, carnem ut nõ sensitiuã, sed ut proportionalem mediis, aeri scilicet & aquæ, describit respondere. Indicat igitur concludens sermonem, tangibiles quidẽ etiam esse inquiens corporis, quatenus corporis, differentias. Sensitiuum uero ipsorum, quod tactiuũ est, & in quo sensus, qui appellatur tactus, primo inest, potentia tale esse. Particulam aũt, primo, adiecit, ut sic perspicuum sit, de quo tactiuo sensorio inuestigasset, quoque in loco sit ponendum. Et ad quod intuens nolebat carnẽ esse sensorium, tanquam cor sit primum gustus & tactus sensorium. Carnem aũt respectu cordis medii locum obtinere licet & ipsa sensitiua sit, at secundario modo. Qđ quidem & ipse indicat, uolens connaturale, atq; adeo non alienum esse. Connaturalis uero medietas, & non aduentitia cõmunicat cum principali uitæ parte. Verum quam nam ob cãm, inquiet aliquis, non & ossa ipsa sunt sensitiua, licet connaturalia, siue connata sint? Quandoquidem dixero, nec mediorum rationem ad sensum obtinent, connaturalia uidelicet existentia, iuxta uegetatiuam uitam. Sic igitur secundum problema determinatur. Cum uero ante dubitasset,

dubitasset, ne forte plures essent dictorũ tangibiliũ sensus, ob plures ipsorum cõtrarietates (neque enim si omnibus commune est sensorium, siue primũ, siue connaturale medium sit, hoc sufficiens esset ad probandum unum esse sensum) quandoquidem lingua cõmunis sit gustus et tactus, licet non sint idem ipsi, nihilominus ponit unum esse tactiuum sensum, recte sane ostẽdens, & quemuis reliquorum sensuum plures habere contrarietates, ac rursus recte inquiens, quod licet plures sint, unam tñ quãdam esse oportet naturam secundum unumquemq; sensum, circa quam plures adducuntur: ueluti in uisu Lumen. Etenim color est tanquam lumen quoddam uisile In auditu aũt sonus, in odoratu odor, qui saporosum illud est immersum, in cõmuni aeris & aquæ humido, sic in gustu sapor. Recte igitur inquirens quidnam sit in tactu cõmune, licet non id sit nominatũ, cõstituit id esse corporũ, quatenus sunt corpora, determinatiuum. Quorum principia sunt quatuor elementa, hoc est generabilium & corruptibilium. Est.n. quid cõe, tanquam forma eorum, quæ fiunt, determinatrix, peculiares hñs subsequentes proprietates. In positione quidem & situ habens grauitatem & leuitatem, & interistas, medios impetus et declinationes. Iuxta uero actiones, quas adinuicem hñt, caliditatem & frigiditatem, siccitatem & humiditatem, easq;, quæ ex his sunt complicatę, lenitatem scilicet & asperitatem, duritiem & mollitiem, & similes. Adeo ut nobis traditum sit ab ipso unum cõmune genus tangibilium, res ipsa scilicet, licet nomen ipsi nõ sit datum. Sed iam ad textum accedendum. Eandem inquit esse & de tactu & tangibili rationem.

Si enim tactus non unus est sensus, sed plures, necessarium est & tangibilia plura sensibilia esse. Habet aũt dubitationem, utrum plures, an unus sit. Et quod nam sensorium tangibilis tactiuum, utrum caro, & in aliis proportionale, an non, sed hoc quidem est medium.

Verum quidem etiam est & quod conuertitur, uidelicet si tãgibile est plura sensibilia, tactum quoq; plures esse sensus est dicendum. Sed quia hic sermo principalis est de tactu, ab ipso exordium sumit. Vt cum demonstrarit, quod tangibilia non sunt plura sensibilia, ab oibus cõcessum habeat, conuersionem, quæ in oppositione est, tactũ uidelicet unum esse sensum. Resumens aũt dubitationem, utrum unus an plures, aliam quoq; coniungit, quid uidelicet tactiui sensorium, utrum caro, & quod in alijs est proportionale, an non. Per uerbum, alijs, intelligens, sanguineis animalibus, statimq; quod sibi uidetur, demõstrat, quod hoc quidem est medium, & quomodo medium, innuit, cum subiungit.

Primum uero sensorium aliquid aliud est intus. Et omnis quidem unius contrarietatis esse uidetur, ut uisus, albi & nigri. Et auditus, acuti & grauis, & gustus amari & dulcis. In tangibili autem multę insunt contrarietates, calidum frigidum, siccum humidum, durum molle, & aliorum quęcunque talia.

Tanquam caro sit quidem sensorium, sed secundum. Neque enim aliud esse posset primum sensorium. Sed simpliciter sensorium. Veluti humidum oculi, quiq; in auribus est aer. Neq; enim ibi erat medium sensorium externus aer, aut aqua. Deinde priorẽ dubitationẽ Aristo. aggreditur. Ex eo qd' uideatur unusquisq; sensus circa unã se habere contrarietatem, is aũt circa plures uersari.

Tex. 108. *Habet autem quandam solutionem ad hanc dubitationem. Quoniam & in aliis sensibus sunt contrarietates plures, ueluti in uoce, nõ solum acuties & grauitas, sed & magnitudo & paruitas, & lenitas & asperitas uocis, & alia huiusmodi. Sunt autem & circa colorẽ differentiæ huiusmodi diuersę.*

Recte & quandam dixit solutionem, & eam quidẽ respondẽtem ad eam solam dubitationem, quæ ex pluribus emergit contrarietatibus. Subiunget nanque & alterã de eo, quod est, utrum unus sit, an plures, ex eo quod nõ appareat tangibilium genus unum quid esse commune. Ad quam quidem præsens solutio non occurrens sed ad eam solam, quæ ex contrarietatibus insurgit, merito non simpliciter, sed quædam tm̃ est solutio. Quænam igitur hæc est solutio? Quod scilicet & in alijs sensibus sunt contrarietates plures. Constat n. quod auditus sonum cognoscet, secundum omnem proprietatem ipsi conuenientem, atq; eas quoq; accidẽtes ipsi proprietates oppositas, ut magnitudinem & paruitatem, lenitatẽ & asperitatem. Non eas intelligens, quæ in corporeis sunt magnitudinibus, ut inde communia, quod alioqui nihil ad rem faciat, dicẽdum sit in medium deducere sensibilia, ut Alexander est opinatus, sed ipsorum sonorum propria, quæ solus auditus cognoscit. Vnde & uerbum, uocis, adiectum fuit, ueluti etiã optime notauit Plutarchus. Sunt autem & circa colores differentiæ huiusmodi diuersę, ut magnitudo in colore ipso fulgente, atq; omnino qui citius cernitur, uehæmentiusque uisum excitet & percutiat, ueluti color auri & argenti. Paruitas autem, ut in eo, quod ad hoc ut uideatur, pluri indiget lumine, obscuriusque uisum mouet, ut plumbi color. Ac leuitas quidem in ijs, qui uisui sunt iocundi & delectabiles, locatur, qualis est florum ipsorum. Sicut asperitas in ingratis & molestis. Si aũt & oĩbus ijs, quę uidentur, lumen est commune, plurimas profecto inuenies differentias, tum inter lucida illuminantia, tum & quę nõ sunt talia, sed quæ in tenebris cernuntur. Atq; in ijs quidem quoque, quæ se mutuo illuminant, quęq; in tenebris uidentur, atq; in ipsis diaphanis plurima differentia adest, cum manifestius, aut obscurius illuminentur, aut ob diuersitatem illuminantium, aut diaphanorũ, aut etiam ob utrunque. Non igitur mirandum, si etiam in una tangibilis natura, multe contingerent differentię. Dubitatio igif, quæ ex multitudine oppositionũ emergebat, soluta fuit. Quod uero restat, aggreditur inuestigare.

Sed quodnam unum subiectum, quemadmodum auditui sonus, sic tactui, non est manifestissime. Vtrũ autem est sensorium intus, an non? Sed confestim caro. Tex. 109.

Cõ. Dubitatio nanque ipsa non ex rerum natura, sed ex nostra ignorantia insurgit. Vnde non quidem dixit non esse unum, sed non esse manifestum. Fortassis autem ex eo quia non adsit cõmune nomen nostraq; cogitatio non deueniat ad naturam rerum, nonnunquam etiam uice uersa, quia uidelicet res ipsa sit difficilis cõsiderationis, quæ communiter sit corporum quatenus corporũ determinatrix, ac nomine deficiente. Vbi uero philosophus addubitauit, quid nam sit commune, anteaquaquam afferat quod sibi uideatur, inuestigat sensorium tactus. Id autem ea rõne facit, ut per hæc magis intendat dubitationem de tactu, qd' scilicet unus sit: instando contra demonstrationem eam, quæ asserere uidef, quod unus sit, ex eo quod unũ ipsius sit tactiuũ sensorium. Si.n. caro nõ est primũ sensorium, maxime quidẽ immanifestũ est, nisi plura sint prima sensoria. Si autem & unum esse dicamus, nondum est manifestum. Qm̃ & tactus omnium unus est sensus. Vt.n. lingua cõe substernitur organum tum gustui, tum tactui, nõ tñ ipsi iidem sunt, sic nec sensus oẽs dictorum tangibilium sunt unus, licet omnium sit cõmune sensorium. Hoc autẽ ideo facit, ut per sensorium ostendens tactum magis corporeum, magisq; cæteris sensibus passiuum esse, ipsi quoque cognatum adinueniat sensibile, quod sit passiuorum corporum characteristicum. Quo igitur tactus demonstratur corporeus & passiuus ex ipsius primo sensorio, ga

ſtatim nec hoc, quemadmodum nec aliorum ſenſum ullũ ſenſorium immediate ſenſibili occurrat, idque ideo ne uehæmens affectio iudicatoriam impediat actionem. Eo qđ nō præterea poſsit per aliena media ſenſibile percipere, ſed cōnaturali medio indigeat, quod uiuaciter patiatur a ſenſibili: atque adeo, licet obſcure & ſecũdo modo, iuxta iudicatoriam conſiſtat actionem, moueatq; tũc temporis, qđ primo & puriori modo prope ipſam conſiſtit, ueluti primum tactus ſenſorium, etenim guſtus eſt tactus quidam, & non bene ad propriam excitatur actionem, niſi a uitali & ſenſitiua portione moueret, indigeretq; ualētiori mouente, neq; certe uita ipſum determinans ſimiliter cũ alijs ſenſibus inſolubilis eſſet, uerum quia magis eſt inſeparabilis, ideo ad aliena non extenditur.

Nullum uidetur ſignum eſſe, fieri ſenſum ſimul tãgentibus. Etenim ſi quiſpiam circa carnem extenderet, tãquam pelliculam faciens, ſimiliter ſenſum ſtatim eſt,
Tex. *quod non eſt ſenſorium in hoc. Sin autem & innatum*
110. *ſit, citius adhuc pertrãſiret ſenſus. Vnde & talis particula corporis habere ſic ſeſe uidetur.*

Cō. Tanquam quia, cum caro corporeum magis quid referat & ſpēm magis paſsiuam, ſuſpicionemq; primi præſeferat ſenſorij iccirco immediate occurrat ſenſibili. In qđ primum Ariſto. inſurgit, quod caro non ſit primum ſenſorium, probans, licet, ſimul dum ipſa tangit, ſentiamus. Et enim ſi pellicula digito circumducatur, ſimul cum tactione fit tactus, atque etiam adhuc magis, ſi etiam connaturalis eſſet, non tñ iccirco uiuaciter ſenſitiua participaret uita. Propter id nanque citius. Veruntamē primum ſenſitiuũ neq; in pellicula, neque in connato illo iccirco adeſt. Cur non igitur & tactus fieri pōt per medium alienum? Siquidem & per pelliculã & per aquã in digito humectato ſentimus. Aut nō dicendũ, per medium tale, per quale uiſiua potentia uidet: ueluti ipſe declarabit per exēplũ a clypeo.

Quemadmodum ſi circulariter circa nos adnatus eſſet aer. Videremur nanque uno quodam ſentire, & ſonum, & colorem, & odorem: & unus quidam ſenſus eſſet, uiſus, & auditus, & odoratus. Nũc autem quia determinatum eſt per quod motus fiunt, manifeſta, quæ di
Tex. *cta ſunt ſenſoria, diuerſa exiſtentia. In tactu autem*
111. *hoc nunc immanifeſtum.*

Cō. Ex hac ſuppoſitione ſimul quidem demonſtrat, qđ nō eſt neceſſarium, id quod nobi eſt connatum, & quod e proximo ſenſibili iungitur, eſſe primum ſenſorium: ſimul quoque quod non eſt neceſſum, quia unum medium ſit, iccirco ſenſus, qui per medium mouētur unũ eſſe ſenſum: idq; exagerans priorem dubitationem. Verum nunc determinato medio, ſenſorijſq; manifeſtis exiſtentibus, in illis primis tribus ſenſibus, eorũ apparet multitudo. In ipſo uero tactu nũc tēporis immanifeſtũ, quidnã ſit primũ ſenſitiuum, & an una, an plures tactiuæ potentiæ.

Ex aere quidem enim, aut aqua impoſsibile eſt conſtitui animatum corpus. Oportet enim ſolidum quid adeſſe. Relinquitur ſane mixtum ex terra, atque his eſſe, ut uidetur caro, & quod ei proportionale eſt. Si.n. omnis ſenſus per medium eſt, etiam & tactus.

Philoſophus per hæc cãm afferre uult, qua ſit immanifeſtum primum ſenſorium in tactu. Vnde & ea quoq; cō iunctione utitur, quæ rei ſemper cãm aſsignat, uidelicet, enim. Simul aũt aperit, quale ſit in tactu medium. Quænam igitur eſt hæc obſcuritatis cã? Quãdoquidem in tactu qui hoc idem, quod tactus, eſt, oportet ſenſibile immediate occurrere & uicinũ ſe facere uiuenti corpori, & ſenſitiuo ipſi. Viuēs uero corpus in ipſis generabilibus & corruptibilibus, non poteſt aut aereum, aut aqueum eſſe, ut profecto ſit ſimile alienis mediis, quæ in alijs ſunt ſenſibus. Verum ſolidum eſſe, & iccirco ex terra, atque alijs mixtum oportet eſſe.

Quare neceſſarium eſt, & corpus eſſe medium, ei, quod tangit, adnatum.

Corpus ipſum intelligit, uiuentium corpus. Quodquidem adnatum exiſtens, neceſſarium eſt eſſe tum inter tactiuum, tum inter tangibile. Atque hoc quidem non ex neceſsitate collectũ his ex dictis fuit, ex eo, inquam, quod adnatum in tactiua facultate eſſe oporteat medium. Sed id quidem ex eo acceptum fuit, quod oīno id, per qđ, infertur quod poſterius in mentem reuocabitur. Et ex eo quod non per aliquod externum in tactiua facultate motus nat ſed q̃a ab ipſo ſenſibili oporteat pati corpus. Quibus oībus ex neceſsitate quoq; ſubſequit, noſtrum corpus (qđ quidem indicarat illud, adnatum) rationem eius, per qđ ſubire. Ac ita quidem textus eſt intelligendus. Quare neceſſum eſt adnatum corpus eſſe, id quod inter tactiuũ eſt, & primum ſenſorium, & ipſum præterea ſenſibile. Quãdoquidem oportet quidem tactui adeſſe id, per quod, nō aũt extrinſecus. Quæ uero in medio ſunt, ea id, per qđ, exponunt. Qm̃.n. animatum etiam ſolidum eſt, ex terra & cæteris eſt cōmixtum. Etenim medium uiuaciter pati oportet, ut magis ſit ad motum aptum. Cũ primum tactiuum non parum ſit iners, reſpectu aliorum ſenſoriorũ. Idq; ideo fit, quia corporea uita corporeũ quid magis referat, & mixtionem. Quandoquidem huiuſmodi aīatum corpus eſt, quale generabile animal.

Per quod fiunt ſenſus, qui plures ſunt. Indicat aũt Tex. 112.
quod plures, tactus, qui in lingua eſt. Omnia.n. tangibilia ſentit, ſecundum eandem particulam, & ſaporem. Si quidem igitur alia caro ſentiret ſaporem, uideri certe poſſet unus & idem ſenſus, guſtus & tactus. Nunc autem duo, quia non conuertuntur.

Occaſionem dubitationis dedit, ex eo quod lingua, ut ipſe infert, duorum ſenſuum ſit inſtrumentũ ſecundũ eandem particulam, quæ tum ſapores, tum tãgibilia percipit & ſentit, tanquã duo unus eſſe uideantur. Si etiam alia caro ſaporum eſſet iudicatrix. Sed qm̃ alia caro, ſola ſentit tangibilia, ut non poſsit conuerti, ſed quod quidem eſt ſaporis iudicatiuum, id etiam tangibilia iudicat. nō aũt e cōtra quod tangibilia iudicat, idem & ſapores omnino iudicat, manifeſta ideo eorum eſt diuerſitas. Cō.

Dubitaret autem aliquis, ſi omne corpus profundi- Tex. 113.
tatem habeat. Hæc autem eſt tertia magnitudo. Quorumq; eſt duorũ corporum medium aliquod corpus, non contingit hęc ſe inuicem tangere. Humidum autem nō eſt ſine corpore, neque liquidum. Sed neceſſarium eſt aquam eſſe, aut habere aliquid aquę. Quæ uero ſe inuicem tangunt in aqua, extremis non exiſtentibus ſiccis, neceſſarium aquam habere medium, quo ſint plena extrema. Sin autem hoc uerum, impoſsibile eſt, tangere aliud aliud in aqua. Eodem aũt modo & in aere. Similiter enim ſeſe habet aer cum iis, quæ in ipſa ſunt aqua. Latet aũt magis nos, ueluti & quę in aqua animalia, ſi liquidum liquidum tangit. Vtrum igitur omnium eſt eodē modo ſenſus, an aliorum alio modo, quemadmodum nũc uidetur?

uidetur: gustus enim & tactus quia tangunt. Alii autē procul. Id autem non est. Sed & durum & molle per alia sentimus. Veluti & quod sonatiuum, & uisibile, & odorabile. Sed hęc quidem procul, alia uero prope: ideo latet. Qm̄ sentimus oīa per medium. Sed in his latet. Atqui quēadmodum diximus & antea, licet & p pelliculā sentiamus tāgibilia oīa, ita ut lateat, quādo agat, eodē modo nos haberemus, ueluti & nunc in aqua & aere. Videmur nanq; ea tangere, & nihil esse in medio.

Quandoquidem tres sunt corporis dimensiones. Vbi uero accepit iam, in tactu mediū nō esse extrinsecus, sed ad natū dixitq;, qd' superextēsa pelle tactus fit, quo quidē tēpore p alienū medium fieri uī, nūc ex his discrimē ipsius cū aliis tribus sensibus demōstrare intēdit, non tm̄ in pellis extensione, sed etiā si semp aliquid medium interponaē inter tactiuū & tactile: ut si in aqua utraque humectat, intercedatq; aqua, quæ & corpus est, & ideo profunditatē hēt, immediatūq; eorū, quæ se cōtangunt, impediat contactū. Id qd' fortalsis etiam in aere accidit, cū aliqd' aereū intercedat corpus medium, si modo & aer ad uicinationē eam, se hēt sicuti aqua. Sēper igiē nō adest medium aliqd'. Neq; enim uel ipsius aquæ, uel aeris. Ac in quibus quidem est medium, tactiuū sensum nō impediens, id non deportabit actionē ueluti in primis tribus, sed cū carne cōpatiet: uelu ti hoc ipsum optimę repræsentat ex clypei exēplo. Et hęc qdē manifesta sunt. In ea uero orone. Sed necessariū aquā
" eē aut hēe, quo ad humidū dictū est, aquā eē, quo ad uero
" liqdū datū est ūbū, hēe. In eo uero, impossē est aliud, aliud
" tāgere in aqua, præsupplēdū est, immediate. Colligēs aūt
" demū, nūquid alii sensus cum reliquis tribus silr se habeāt, eo quod in his aliqd' intercidat medium, hinc rē iudicat.

Tex. 115. *Sed differt tangibile a uisibilibus, & sonatiuis, quod illa quidē sentimus, qm̄ medium quadā rōne nos afficiat. Tangibilia uero, non quia a medio, sed simul cū medio: quemadmodum qui per clypeum percussus. Neq;.n. clypeus percussus percussit, sed ambo cōtingit pcussum esse.*

Cõ. Qm̄quidē in tactu, & gustu nullū externū rōnē per qd', subdit, oporteat aūt uel in iis adesse id, per quod, ne primū sensorium immediate, ut fuit dictū, a pprio sensibili patiēs ineptū fiat ad ppriā iudicatoriam actionē, uel in iis quoq; id, p quod, licet quidē non externū, attamē adnatū querēdū est, aīatū pfecto existens, ut fuit dictū, id p per sensitiuā quoq; aīam: hac.n. rōne adnatū maxime esset primo sensitiuo. Oportet qdē.n. & primū sensitiuū aliquid a sensibili pati, (quēadmodum id probe indicāt excellētiæ illæ quæ sensibilem faciunt affectionē) sed tm̄, quantū possint excitari ad actionē. Excellēs uero impedit passio. Tūc uero excellit, cū immediata fiat actio sensibilis, ad primum sensorium. Qd' nā igitur in gustu & tactu est id, per quod: Lingua, inquit, in ipso quidē gustu. Tota uero caro in tactu: & hæc quidē distinguit, cum ita scripsit.

Tex. 116. *Oīno aūt uidetur caro et lingua, ueluti aer & aqua ad uisum, & auditū, & odoratū sese hñt, sic se habere ad sensorium, quemadmodum illorū unūquodq;. Ipso autē sensorio tacto, neq; illic, neq; hic fieret certe sensus: ueluti si quis corpus albū in oculi poneret extremū. Quo etiā manifestū est, quod intus est tāgibilis sensorium. Sic.n. profecto contingeret, quemadmodū in aliis. Quę enim imponūtur supra sensoriū, nō sentiūt. Super aūt carnē si imponātur, sentiunt. Quare medium tactiui est caro.*

Cõ. Particulā qdē, unūquodq; illorū, dixit, licet duo tm̄ prę dixerit, aerē.s. & aquā. Aut quia illa tribus dixit inseruire sensibus. Aut p uerbū, illorum, non intelligēdus est aer & aqua, sed simplr, diaphana, & διηχῶν, καὶ διόσμων, hoc est (si uerbū uerbo assignare uolumus) psonia, et perodora, quæ uidelicet sonū & odorē deferūt. Hæc aūt tria sunt, nō tm̄ in aere & aqua solis, sed & in aliis. Cōsimili modo sese his hñt caro & lingua, inquantū ipsæ media sunt, rōnēq;, per quod, subeunt. Qm̄.s. quatenus hæ sunt adnatæ, illa uero externa, nō est similis analogia & proportio. Vnde nec præterea dicendum est carnē oīno insensibilem esse, sicuti aquam. Neque.n ea rōne similitudo est ipsorū, sed inquātū respectu primi sensitiui ipsa quoq; rōnē, p qd', subeāt. Quo etiā fit manifestū, qd' intus est tangibilis sensitiuum. In corde.s. adest, ueluti in aliis fuit dictum.

Tangibilia quidem igitur sunt, differētiæ corporis, quatenus corpus. Dico aūt differētias, quæ determināt elementa: calidum, frigidum, siccum & humidum. De quibus diximus prius in iis, quæ de elementis. Tex. 117.

Cõ. Deqbus dixerat qd' carni superpositæ sensibiles sunt, per hæc aūt, ut iam diximus, tradit unū esse genus naturæ tangibilium ipsorum, qd' est corporū, quatenus sunt corpora characteristicum. Non simplr aūt, sed qualia denotauit ipse per differentias determināntes elementa. Nimirū quatenus corpora passibilia: quæ quidē generabilia sunt & corruptibilia. Horū nāque principia sunt quatuor elemēta. Atque horū differētiæ primo sunt passibiles qualitates. Deqbus in libro de elemētis dixisse inquit, sic qdē ea appellās, quę de generatione & corruptione cōscripsit.

Sensorium uero ipsarum tactiuum, & in quo uocatus tactus inest primo, potestate talis est particula. Sentire nanque est pati quoddam. Quare quod facit ipsum actu huiusmodi, illud facit, cum potestate esset: unde simili modo, calidum, aut frigidum, durum & molle non sentimus, sed excellentias. Tanquā sensus quasi medietas quędam sit cōtrarietatis, quę est in sensitiuis. Et ideo iudicat sensibilia, medium enim iudicatiuum est. Tex. 118.

Cõ. Vbi tāgibilium genus diffiniuit, nūc incipit tactiuū diffinire. Ptāte nāque est tale, quale ipsum tāgibile. Qm̄ qd' actu cognoscit, iuxta cognoscibilis semp stetit formā, sensitiuū aūt a sensibili mouet, cū ex seipso ad id nō sit sufficiēs. Vnde & pati quoddā est ipsum sentire, nō quidē qa corrūpatur, sed quia perficiat. Et ideo nō simplr est pati, sed quoddā pati. Pati itaque oportet, tāquā qd' aliunde pficiatur. Ptāte uero nō aūt actu tactiuū est. Qd' n. tāgitur est tale. Sēsitiuū aūt a sensibili tale fit actu, quale illud est, idq; per formæ impræssionē ab ipso in sensorio factā. Qm̄ iudicatiua actio pfectusque prope formā status intrinsecus & iuxta substantiales sensibilium rōnes sensibilium fiunt. Non.n. ut impressio aut figura aliqua, imponiē cognitio ipsa, atque cognitionis terminus. Verū enimuero necessarium est sensoriū a sensibili pati. Patiē.n. quod ptāte huiusmodi est, at nondū actu. Qui fieri ergo pōt, ut cū sensoriū passibile sit, non participet etiā actu passiuis qualitatibus: Cum uero de ipsis iam participet, qūo scd'm ipsas pati poterit. At non inquit id, quod similiter calidum, aut aliqd aliorum est sentiens, sed excellētias. Et ea rōne a dissimili patitur, utpote quia sensus sit quædam medietas. Aut loco sensorii dixit sensum, aut etiam quia ipsa sensitiua suba, nō simplr, sed quædam sit medietas, eo quod subiecta utatur sensorii media temperatura.

Fit enim ad utrunque eorum alterum extremorum. Et oportet quemadmodum quod sentire debet album & nigrum, neutrum illorum actu esse, potestate autem ambo. Sic sane & in aliis & in tactu, neq; calidū neq; fri- Tex. 119.

Tex. 120. *gidū. Prętérea uero, ueluti uisibilis & inuisibilis erat quodámodo uisus, similiter aūt & reliqui oppositorum.*

Cō. Medium fit excellens calidum, ueluti frigidum. Quando igitur censet rursus, tactiuum neque calidum esse, neque frigidum, non oīno de ipsis non participare dicit, sed tanquam ex utrisq; temperatum esse.

Sic & tactus tactilis & intactilis. Intactile uero, *quod habet omnino paruam differentiam tangibilium. Quale perpessus est aer, & tangibilium excellentię, ueluti corruptiua.*

Etenim in frigore, calidū nō esse aerē sentimus, atq; eum qui paruam habet caliditatē, & qui excellentem.

Tex. 121. *Secundum unumquemque igitur sensum, dictum est adumbrate.*

Cō. Diligentior nanq; fuit de sensibilibus disputatio ab ipso facta in peculiari de ipsis tractatu.

Vniuersaliter aūt de omni sensu oportet sumere.

Vbi priuatim de unoquoq; considerauit sensu, cōem modo de omni reiterat sermonem, tradēs, quod sensum, ut sensum determinat, & quo simpliciter sensorium cuiusque sensus characterizatur & effingitur.

Quoniam sensus quidem est id, quod suscipit sensibiles formas sine materia, ut cera sigilli sine ferro, & auro recipit signum. Accipit autem aureum aut æneum signum, *sed nō quatenus æs aut aurum.*

Manifestum est sensum esse susceptiuā substantiam. Qm̄ aūt & multæ aliæ sunt tales, proprium impræsentiarū sensitiuæ tradit, quod id quidem est, ut ab aliquo externo patiatur, atq; adeo in totum a seipsa non exciteī ad contemplationem, quæ in actu fit: ut intellectus, scientia, & opinio, atq; etiam ipsa imaginatio. Sed quandoquidē omnis, quæ actu fit, cognitio cognoscibilis rei forma determinaī, nō quidē patiens, sed agēs, agēs aūt non faciendo, sed iudicando & cōplectendo. Aliæ nanque cognoscitiuæ actiones ex propria pficiuntur subā, quę a seipsis cognoscibilis rei formam expromūt. Sensitiua aūt sensibili quoq; exterius posito indiget, ad dicēdum actu cognoscibilis rei formā. Inde adeo fit, ut & passiua & formarū dicaī susceptiua, utpote aliunde ingredientium, & ab alijs perficiaī. Qđ ex eo declaraī quod cum extrema sit, instru mento utitur, atq; ita, ut non possit ipsa talis esse, quo sibijpsi ad usum suum sufficiat, neq; instrumētū habeat utenti uitę sufficiēs, quod quidē īdiget aliquid a sensibili prius pati, simul autē et ut cū externa passione uitalis quoq; exciteī actio. Adeo ut cum organum sit corpus sensibiliter uiuēs, passiuam habeat actionem. Vtens uero instrumēto uita non patiendo agit, cōuenienter cū passiua organi actione, sensibilium rōnes intrinsecus eliciens, secundum quas quidē cōpræhendit, & iudicādo agit. Sēsus igiī formarū diciī susceptiuus, diciturq; pati ab eo qđ colorē, aut saporē, aut sonum habeat, eo qđ ipsius instrumentū oporteat quādā ab his impræsionē perpeti, imprēsionē inquā suscipiendo formarū, quæ in hisce fuerāt. Quēadmodum.n. quę in agēte est actio, perfectę formę cōueniens est, sic & passio iuxta formas facta præsefert cum agentibus cōuenientiam, & cum significatione siue impræsione formæ a sensibili facta in sensorio. Et quæ in ipso agit uita, quæq; utiī per cōuenientes passiuæ actioni, quæ in sensorio residet rationes, purā iudicatoriam promit actionē, nō hæc quidē patiens, atq; adeo neque extrinsecus formas recipiens. Intrinsecus.n. est cognitio, quare & status ille quoque, qui ppe cognoscibile fit. Verum sensus quidē pati & fieri, euadereque formas diciī, & eo qđ sensorium formales actiones extrinsecus suscipiat, idque nō sine actione facit, formæ aūt sine materia recipiuntur. Neque.n. forma, sed formatū est oē sensibile.

Quēadmodū est ob formā, ita & sensus ipsum sc'dm formā cognoscit, & p illā cognosciī. Sensorium igiī recipit impræsionē formę, sensusq; prope formā cōsistēs, cognoscit sensibile. Sic igitur cera aurei sigilli impresionē recipit, non aurum recipiens, neq; ut ab auro patiens sed tm̄ figuram recipiens, & tanquam a figurato patiens.

Similiter aūt & sensus cuiusque ab habente colorē, aut saporē aut sonum patitur, sed nō quatenus unūquodque eorū dicitur, sed quatenus tale, & secundū rōnem.

Sensus quidē patitur sensorio principaliter patiente, dū in propriam excitaī actionē, & ab utroque patiī, sed non quatenus eorū unūquodque dicitur. Ac utrūque etiā secūdum formā agit, & sensus formalē recipit actionē; nō q determinatus sit, tanq̄ q albefiat, aut sonet, aut dulce fiat, aut calefiat, nec etiam ea rōne patiaī, sed tanq̄ qui cognoscēdo circa album, aut sonū aut quoduis reliquorū agat, pati aūt ea ratione dicatur, quia sensorium extrinsecus actionē recipiat, quia & ipsē excitatur. Licet nanque corpus calefiat, receptio formæ nō in eo fit, cum calefiat, sed in eo qđ cognoscendo circa calidi formā agat. Qm̄ quatenus organum calefactū est, sensibile reddiī, nō sensitiuum fit. Quare licet uisiua facultas disgregetur ab albo, iudicium fit, nō quia patiatur, sed quia circa albedinis agat formam.

Sensorium autem primum, in quo talis est potētia. Tex. 122.

Cō. Sensorium quidē unoquoque in sensu est diuersum. Id uero in quo est cuiusque sensus cōe: de quo qdē nūc principaliter est sermo, merito est uitalis īpūs. In quo talis est potētia.s. cōis ille sensus, oīa compræhendens: & non quidam sensus, sed simpliciter sensus existit, ut qui cum omnibus agat, & totus in seipsum agat.

Est quidem igitur idem. *Esse uero ipsum diuersum. Magnitudo siquidem quędam esset, quod sentit non tamen quia sensitiuum sit.* Nec *sensus magnitudo est, sed ratio quædam & potentia illius.*

Erat quidē.n. & aīa uitalis instrumenti, quatenus talis, effectrix, quæ ipsius quidem respectu formę rōnē obtinet, nimirū quia per ipsam informaī & absoluitur. Erat aūt & aīa ea, quæ ipso ut organo utiī. Ipsius nāque uel hæc quoque erat actus, iuxta declinationem eā, quæ ad ipsum spectat, determinata, eo quia ipso utaī. Adeo ut & instrumētum & utēs illo, euadāt unū, quia utriusque est actio una, ita ut unū quidē ex utrisque resultet, in ipso aūt esse mutuo differāt & distinguanī, ac multo magis utēs, & sensoriorū qđ qdē sentiendi munus obit. Ac sensitiuū qdem ipsum duplicem habet cām. Alteram quidē materialē, ut magnitudo & ut corpus. Alterā aūt formalē, iuxta uidelicet uitā sensitiuā, quæ ipsum tāquā uitale organū informat. Neque.n ipsa magnitudo est, neque multo magis ipsa utens aīa, sed illius quidē ratio & potētia quædā. Altera quidē tanquā ipsius organi determinatrix. Altera aūt, quæ eo qđ ipso utitur, perficitur, quæ pprie rō, non forma uenit dicenda. Forma n. indiuisibilis est. Illa aūt substantia est complicata. Huiusmodi aūt est animata uita. Verū quando multæ etiā uitales, & naturales sunt rōnes, merito sensitiua uita dicta fuit quædam ratio, sed & merito quoque potentia sensorij est dicta. Altera per quam uiuaciter mouetur, altera aūt tanquam motiua. (Motus enim eius est actus, quod potestate est) potētia igitur etiam est, quęque in mota re, quæque in mouente residet. De potentia autē fuit determinatum in ijs, quæ transnaturalia dicuntur.

Manifestum autem ex his est, & propter quid interdum sensibilium excellentiæ corrumpunt sensoria. Si *enim fortior sit sensorii motus, soluitur ratio.* Hoc *autem erat sensus.* Tex. 123.

Cō. Ipsa nanque sensitiua uita tum oppositorum cognosci

tiua

dua existens, tum ad utraque similiter se habens, medietas est, non quia ab utrisque determinet, sed quia utraq; agat, & proprio innascatur instrumento, quod similiter impressiones ipsas recipit, quę ab utrisque proficiscuntur. Vnde & ipsa in quadam est constituta medietate, quæ non quidem expromit, sed suscipit, non quidem puram actionē, sed quæ cum affectione commixta sit. Si igitur affectio cōpositiuam istam medietatem corrumpit ob excellentiam cuiuslis extremorum, corrumpitur sensorium ut sensoriū, deperturque, inqt ipse, ratio, qui quidem est sensus. Eo.n. corrupto, quod cum commoderantia recipit, necessarium quoque est uitam organi determinatricem corrumpi, quę quia illud determinet, perficitur, simul & utens ipsa uita si quidem in hoc solo, ꝙ utatur, perficitur. Quod si non ita fuerit, sed uel separabiles habet actiones, ueluti nauta a naui, quatenus homo: uel primo in perpetuo corpore subsistit, adeo ut non amplius hoc utatur, soluitur, at uero nō simpliciter.

Quemadmodum et symphonia et tonus, pulsatis ualde chordis.

Nonnunquam etiam et his incisis, cum simpliciter quoque symphonia perditur. Nonnūquam aūt impeditur sola concinentis ipsius actio, idq; ob uehæmētiam percussionis. Hocuero exemplum propriè se habet ad corpoream illam instrumenti commoderationem, at non ad uitam sensitiuam, neque enim ipsa est symphonia, sed symphonia efflorescit ipsa.

Tex. 124 *Et propter quid nam plantæ non sentiunt, cū habeāt aliquam particulam animatam, & patiantur a tangibilibus: frigefiunt nanque, & calefiunt. Causa enim est, quia non habent medietatem, neq; huiusmodi principiū, quo recipiant formas sensibilium.*

Cō. Manifestè fuit & quæsitum propositum, & causæ inuētio, tum a corporea proprietate, tanquam materiali tum a uita tanquam formali. Id enim, quod dixit, non habere medietatem, est intelligendum ob corpoream illam, intermediamq; cōmensurationem, quæ inter extrema stat. Susceptiuum uero sensibilium formarum principium intelligendum per ipsam sensitiuam uitam In qua quidem quō sit susceptiuum ipsum intelligendum, iam fuit dictum.

Sed patiuntur cum materia.

Videlicet cum qualitatibus determinentur, & per ipsas effingantur, sed non quia excitentur per se ad cognoscitiuam actionem. Et quemadmodum actio prope formam fit & cum forma, sic sane passio cum materia. Licet enim compositum a caliditate, dum calefit, principaliter determinetur, id tñ compositi materia patitur. Et quēadmodū ipsa a substantialibus formis primo absoluit & elaborat, sic & cōposita a qualitatibus determinantur.

Dubitaret autē aliquis, an pati posset aliquid ab odore quod impossibile est, ut odoret. Aut a colore, quod nō potest intueri. Eodemque modo & in aliis. Sin autem quod odorabile odor, si quid facit odoratum, odor facit. Quare ex iis, quæ non possunt odorari, nihil pōt quicquā pati ab odore. Eadē præterea rō & in aliis. Neq; ex possibilibus, sed quatenus sensitiuū est unūquodq;.

Vbi dixit quod quædam etiam non sentientia patiuntur, & horum quidem alia cum materia, ut quæ calefiunt & frigefiunt, alia autem sine materia, ueluti cera recipit signum sigilli sine auro aut ferro: dixerit aūt sensum etiā pati, per propositas & dubitationes, & solutiones, differētias passionū modo distinguit, & actionum, quę passiones imprimunt: aliquę nāq; alterātes & mutātes recipiens ipsum agunt. Ac manifestum quidē quod etiam recipientia ipsa patiuntur, dū alterantur, ut quæ tingunt, patiunt dum colorantur: simul et quae aliquē bonū corradunt ab his, quę sibi uicina sunt, odorē, quæq; dulcefiunt, & calefiunt, aut ad sonum aptiora euadūt, ut remissa & intēsa chorda: aliquæ aūt iuxta solā agunt formā, traducuntq; in recipiens formā aliquā sine materia. Veluti antea dixerā cerā recipere signū. Et adhuc quēadmodum purius aer recipit lumen, atque adeo oīno media, inter sensorium & sensibilia sensibilis actionē deferentia. Sic.n. diaphana actionē coloris, & sonatiui actionē, διηχῆ, idest psonia, odorabilis διόσμα, hoc est perodora deferunt. Si aūt & lingua & caro media essent, haberemus utique & in saporibus & in tangibilibus, perinde ut deportatiua, recipientia actionē. Sed hic quidē sunt, ut simul sensitiua, secūdo tñ modo. Quædam aūt sunt sensibilium actiones, quatenus sensibilium, cū.s. recipiens est sensibile. Siquidē hæc adinuicē & dicuntur & agūt, cū sensitiuū sit sensibilis sensitiuū: sensibile aūt sit sensitiuo sensibile. Agit igit ut sensibile in ipsum sentiēs. Quatenus uero color & sonus, hic quidē agit in diaphanum, hic aūt in personium qđ sonū deportat: licet uidēs, uel audiens nō adsit, nō quidē in eo qđ aliquid agant, sed in eo qđ mutuam recipiant actionē, cū diaphanū actu fiat, aut actu personium, sensitiuū aūt actionē hēt cum etiam agat. Ipsius.n actio iudicatoria est. Triplex igit est actio & passio. Prima quidē per alterationē et mutationē recipientis. Secunda aūt per translationē formalis actionis ipsius quidē agētis, sed per traductionē recipientis in se: quæ & ipsa passio dicit ob pfectionē extrinsecus acceptā. Tertia est, quæ iuxta receptionē ab exterioribus factā, p propriam quoque determinat actionē, quęmet passio quoq; est, ob receptionē illa extrinsecus acceptā. In qua sensus solummodo est collocatus. Quo fit ut non oībus passio hæc sit sensitiua Distinguens igitur hæc pħs dubitat, an odorabile aut color aliquid in sensitiuum agat. Ac tādē nihil agere colligit. Siquidē inquit odorabile est odor, odor aūt in odoratum agit, sensus aūt quidā est odoratus. Cōcluditq; nō odorātia nō patiuntur ab odore. Eadē præterea rō & in aliis, inquit ipse, est quod s. nō quid aliud a colore patiatur nisi sit uisiuum. Vnde subiungit. Quod neque est ex possibilibus, sed quatenus sensitiuum unūquodque est, licet.n quod audire pōt, id sentire potest, id tñ a colore non patietur. Quatenus uero est sensitiuū, sentiet a sono, gustatiuumque a sapore. Constat aūt uera esse quæ dicuntur, si non ut color simpliciter aut odor, sed ut sensibile intelligetur & dicetur. Neque enim quæ non sentire ualent, tanquam a sensibilibus patiuntur.

Simul autem patet & sic, neque.n. lumē, neque tenebræ, neque sonus neq; odor, quicquam faciunt corpora, sed in quibus sunt, ut aer cum tonitru scindit lignum. Tex. 125.

Hoc quoque argumentum in idem, in qđ prædictum tendit ad probandum scilicet, quod formæ sensibilium nō per se in corpora, uidelicet quatenus corpora agūt, sed per ea, quæ sibi subiecta sunt. Veluti Tonitrus nonunquam frangit ligna, nō tāquam sonans: sed quia spūs, in quo sonus est, uehæmentius motus & citatus, in lignū cadat. Qm̄ non solum ut sensibilia, nihil agunt sensibilia: sed nec per se, utpote actionis suæpsius aliquid transmittentia sed agūt per aliud aliquid. Quemadmodum si coloratum alicui superimpositum, deorsum impelleret: non scilicet secundū colorē id patiens, sed secundum grauitatem. Et si calefieret, secundum caliditatem id pateretur. Non igit ut sensibile, neque ut color tūc temporis ageret. Cō.

Sed tangibilia & sapores agunt. Si.n. non, a quo pateretur animata, aut alterarentur? Nūquid igitur & alia agent, an non omne corpus passibile est ab odore, & sono? & quæ patiuntur indeterminata, & non manent, ut aer: olet enim, tanquam qui passus aliquid. Tex. 127.

Aristo. quidem uidetur oppositum confiteri, qđ scilicet sensibilia agant, uel etiam in ea, quæ sensitiua non sunt. Duabus uero rationibus ueritatem ipsam declarat, qm̄ & ut sensibiles etiam, sensibilium formæ agūt. Quare in sensitiuum agunt, ut non etiam sensibiles. Et hoc quidem duplici modo fit. Etenim & per suasmet agunt formas, aut per ea, quæ sibimet subiecta sunt, & insunt. Quod enim agant, maxime fit ex tangibilibus & saporibus manifestū. Etenim uel inanimata calefiunt, dulciaq; fiunt atq; salsa, dum alterentur, ueluti & ipse quoq; inquit, dum eo modo, qui a nobis est dictus, patiantur.

Quid itaque est ipsum odorari, præter ipsum pati quicquam?

Præter ipsum pati, ita, ut aer olentis defert actionē: cum utrunque medium scilicet & sensitiuum, formalem recipiat actionem.

Aut ipsum quidem odorari, sentire.

Hoc est, ut non secundum solam externā cōsistat actionem, sed etiam secundum propriam. Sentire siquidem est cognoscendo agere.

Aer autem patiens, cito fit sensibilis.

Diaphanum quidem recipit unitam actionem ab illuminante. Personium uero, & perodorum, διηχὲς, καὶ δίοσμον, idest soni & odoris deportatiuum, quod græci unite recipiunt, aut collectim: quandoquidem eo quod antea patiantur, quodammodo recipiant actionem. Pasio aūt fit in tempore, sed celeriter. Aer igitur patiens, quia ante patiatur, perodorus fit, idest, odorem defert, uel quod aliunde odorabilis actionem recipiat, sensibilis fit, nonnunquam & ipse effectus odorabilis, omnino autē ipsius odorabilis actionem in sensum ducens. Vtroq; autem modo non sensitiuus, sed sensibilis fit. Quia etiam intrinsecus ex propria actione prope sensibilis stat formā.

Finis secundi libri.

SIMPLICII COMMENTARIA

IN TERTIVM DE ANIMA

Aristote. librum diuisa in duo Secta.

Sectum primum.

Euangelista lungo Asulano interpræte

Tex. *Qm̄ aūt non est sensus alius præter hos sensus.*

PRincipalis intētio in hoc tertio libro est, de anima electiua loqui, hoc est de rationali ea, intellectiuaq;, quæ in mortalibus est. Quoniam uel in hoc quoque toto tractatu contemplationem de anima, quæ inest mortalibus, cōstituerat aggredi, ut ad præstantiores fortasis p quandam proportionē ab hac simus ascensuri, nec minus ex ea, quæ in his rationalis est. Cum igitur in secundo libro plurimum operæ insumpserit in tradenda illius aīę cognitione, quæ cum alijs quoq; animalibus est communis, in hoc tertio principalem instituit intētionem de rationali portione. Exorditur uero a sensu, tum sermonem ut suum cum prioribus continuet, tum quo facilius ex comparatione contemplemur diuersitatem rationalis animæ cum ipso: atque etiam adhuc, ut quantuncūq; rationis uestigium in sensum ueniat, consideremus: ueluti indiuisibile ipsum, ueluti quodammodo separabile: & ueluti suipsius perceptiuum esse, & præterea qm̄ actiuus intellectus ipso quoq; utitur sensu. Statim aūt in prima fronte inquirit, an alius est sensus, præter quinque iam dictos, ut etiam ex inductione, rōnis discrimen cum sensibus considerātes, non dubitemus, tanquam aliquis alius sensus nobis incognitus, sit præteritus indiscussus. Et qm̄ etiam ad sciam attinet, quantum possibile sit, omnes cognoscibilium compræhendere formas. Præterea quia etiam utile est ad comprobandum unumquemq; sensum, seipsum percipere: cū uisus hunc colorem uidens, sibi etiam conscius sit, qđ cognoscit. Neque enim ratio primo cognoscitiua est, quandoquidem cognoscibile particulare est & indiuiduum. Sed neque aliquis alius sensus id facit, qm̄ nec etiam aliorū sensuum quatuor ullus id facit. Nec præterea alius q̄s sensus est præter quinque, adeo ut sit necessarium hoc, non alium esse præter illos quinque sensus prætermissum, ne illius esse proprium uniuscuiusque suspicemur consensum. Ac uidetur quidem, aut solum, aut maxime id rationalis animalis sensui assignare, quod scilicet suipsius cognoscitiuus sit. Id quod in tertio quoque libro proponitur. Intellectus enim maxime, ac postea rationis hoc est proprium, ut seipsa cognoscant, uitamq; a corporibus separabilem. Corpus nanque ob partitionem, non est in se cōuertibile, cùm aliæ ipsius atq; aliæ partes hinc inde positæ sint Quare mediante sensu illo, qui rationis refert spēm, id agit, qui licet non oīno, quodammodo tamen a corpore dissoluit. Vnde igitur sumit, quod non sit alius sensus præter quinque? Neque.n. fides ex inductione sumi pōt. Plura enim sunt immanifesta aīalia, tum mortalia, tum quæcūq; numina, plura inquam ijs, quæ manifesta sunt. Sed nec etiā ex elementis sumi potest: adeo ut cum sint quatuor, unumquodque proprio & conuenienti sensui seorsim cōueniat, cum ipsa euaporatione. Cuius quidem olfactus est: quemadmodum uisus ignis ipsius, auditus aeris reliquique reliquorum, scilicet gustus aquæ, tactus terræ. Neq; enim solo uisu, sed etiam tactu cognoscitur ignem esse calidum. Immanifestum igitur, an alia quædam insit ipsi qualitas, quam nos ignoremus, eo quia desit nobis sensus, qui ipsam percipere ualeat. Vnde igitur Aristo. probat, quod soli sint quinque sensus? Id tum ex uitali perfectione in nobis existente, tum ex eo, quod sensoria nobis non desint. Deesset nanque aliquis sensus, aut quia uita, imbecillis, demortuaq; facta esset, cum non posset secundum oēs agere sensus, aut quia organa deessent, quæ ipsa sunt sensoria. Si igitur tum uita adest perfecta, & nullum sensoriorum desit: rationi quoque consonum, atq; adeo necessarium est, huiusmodi sensoriis omneis inesse sensus. Qūo igitur perfecta uita a nobis determinabitur, atq; ea quæ in mortalibus est, de qua quidem sit sermo? Quandoquidem motum intrinsecus exorditur. Is uero motus natura prior est, qui secundum locum fit: in his autem quæ sic mouentur, mouentis

mouentis uitæ perfectio est inuestiganda. Non in iis, quæ ex una tm̃ parte mouentur, ut ostrea, sed quæ per se tota. Et non ut in ijs quæ indeterminate se mouent, ut uermes & pulices, sed in ijs, quæ determinate. Ac rursus neq; in ijs, quæ determinatum illud hñt etiam deangustum, ut formicæ & apes, sed quæ præseferunt intelligendi potentiam & eam quidem etiam accomodatã, ac multo etiam in his magis, qui rõni parere possunt, atq; a ratione instrui & gubernari, quiq; etiam assuescere, & cognoscere ualent ipsius instituta. Nec minus quoq;, neq; in postremis partibus perfecta est sensitiua uita. Quæ seipsam quoq; cum rationali, quæ sensitiua præstantior est, adiungit. Hoc.n. alicuius præstantiæ signum est. Si quidem igitur ipsa per fectissima est, iuxta has uero solas sensuum spẽs hæc determinatur: necessum est nullam aliam esse sensus spẽm. At non ita quidem dico, quod quæ sensitiua in rationalibus est animalibus, ea sola sit perfecta. Perfectum nanque ipsum in profunditate quadam est collocatum. Ac perfectissima quidem hæc est, quæq; in alijs rõni paret, & quę pręfert illud ipsum determinatum dictum, et aptum & intelligendi potens, atque non angustum. Imperfectum nãq; iam est, quod angustum, quodq; indeterminatum, & qđ secundum locum non mouetur. Quod tñ non ut præter naturam, sed secundum naturam sit eorum determinatiuum, quæ extremam & obscuram uiuunt uitam. Vnde secundum naturam etiam est, hoc ipsum imperfectum, & est totarum formarum determinatiuum. Quod quidem igitur, quantum ad uitæ spectat perfectionem non possit in perfectis animalibus sensus deesse, satis ex his sit declaratum. Reliquum modo est considerare, nunquid organũ aliquod deficiens, hunc caussect defectum. Sed qñ sensitiuũ organum necessum est aut ex oĩbus elementis mixtũ esse, aut simplex esse: inuestigandum est ex quibusnam simplicibus possibile est esse sensoria: & quibus sensibus simplicia, & quibus mixtum est assignandum, & nunquid omnia, quæcunque possibile est inueniri sensoria perfectis insint animalibus. Idque ideo faciendum, ut quod ex instrumentorum defectu non deficiat sensus, cognoscamus. Qm̃ igitur prima sensoria per media quædam mouetur, (neque enim immediate a sensibilibus mouentur) recte sanea medijs ipsis sensoriorum naturam iudicium & coniecturam facit. Hæc enim ambo sunt tum actionis sensibilium susceptiua, tum quasi connate et per uicinitatẽ media ipsa actionẽ ad sensoria deferentia, suipsorumq; subam cum illis simul natam significant. Veluti, diaphanum esse oportet, uisibilis susceptiuum. Hoc igitur utrisque inerit, tum medio, tum sensorio. Atqui & per quandam conuenientiam distributio illa actionis fit ab altero in alterum sine uiolentia sed ex sui natura, unde fit per coniunctionem & per comproductionem. Quare medium simile euadit sensorio. Quænam igitur sunt media? Alia quidẽ in nobis sunt collocata, ut in gustu & tactu. Alia aũt extrinsecus sunt posita, ut in reliquis aliis sensibus. Ex iis uero, quę in nobis sunt, quæ circa superficiem sunt corporis, quæ etiam media fiunt, omnino sunt mixta. Qm̃ mortalium animalium natura aliquo indiget defensaculo solido & reluctante, eo quod difficile patiatur, non ita tñ φ sit omnino immobile. Vnde nõ est simplex, sed mixtum. Ex iis uero, quæ extrinsecus sunt posita, duo quidem simplicia sunt sensibilium actiones deferentia, aqua scilicet & aer. Aut licet sint mixta, alterum tñ horum in mixtione omni no excedit. Non enim ex terra componi dicendum, quia immobilis est, difficileq; patitur, atque adhuc difficile trãsportat actiones, quæ ab aliis fiunt. Nec etiam ex igne cõstare, quia facillime agit, aliaque facillime mouet, magisq; propria aliis impartiatur, quam ab aliis moueatur, & trãsportat quæ in illis sunt. Qũo igitur medium in nobis existens mixtum est, & quomodo cum terrestre ipsum proxime excedat, recipit tangibilium & gustabilium sensibiles actiones? An ideo quia uitale est habileq; redditur a uita nostra? Qũo uero luminosa illa fax in aere & diaphana, et personia est, hoc est soni deportatrix? An qa ignis ille est elementaris? Videtur aũt nunc ignis esse id, quod combustiuum & maxime feruens deorsum mittitur. Tanquã quod non sit per se sensorium, adeo ut fax illa in aere cõpræhensa sit. Aut quia omnibus sit communis. Nihil.n. sine caliditate sensitiuum esse potest. Ipsum uero combustiuum nihil sentit. Qm̃ igitur duo sunt media ex simplicibus, aer scilicet & aqua (sit nanq; elementare ipsum in aere cõpræhensum, aut etiam cõe) sensoria aũt ex propinqs sunt, habemus aũt utraq;, quęcũq; aĩalia sumus perfecta, profecto perfectis aĩalibus, nõ tantum perfecta uita inest, sed etiam instrumentorum nullum deest, ergo neq; sensus ullus deficit. Quod si hoc est uerum, soli certe esse debent quinq; iam dicti sensus. Verum magnus ille Iamblichus multa putat nobis immanifesta esse aĩalia, tum cœlestia tũ præstantiora: recte quidem inquiens, non oportere numerum sensuum ex inductione asseuerãdum esse. Atqui nec Aristo. inductione ipsa contentus est, sed uitæ perfectione, atque eo quod nullum nobis sensorium desit. Verum præstantiorem esse inquit ipsorum cœlestium sensum, ut qui impassibilis sit, totusque intrinsecus excitet, atq; adeo externo nullo, quod moueat, indigeat: ipseq; sibimet ad consistendum, & cognoscendum sensibilia sufficiat. Nunquid igitur plures quinque ponendi, ob sensum hunc cœlestium? At certe non est ille cum his connumerandus, tã quam cã cum caussatis, & ut qui horum omnium perceptiuus sit. Qñdoquidem nec cõmunem nostrum sensum iis quinque tanquam sextum connumeramus, licet insepa rabiliter cum ipsis sint coniunctus, propterea quia cõmuniter cõpræhendat. Multo igitur magis, quod ab omnibus est seiunctum, atque adeo separabili modo, caussaliq; more compræhendit, non est connumerandum. Prætērea neq; cœlestiũ sensus a quinque illis simplr̃ diuersus est. Diuersitas nanque in rõnibus consistit, tum secundum rationum diuersitatem, tum in sensibilibus. Cœlestis uero sensus non ea ratione diuersus est, sed modo ipso. Qm̃ nõ plura sunt sensibilia iis, que a nobis percipi possunt. Tota igitur præsentis loci demonstratio talis mihi esse uidetur, ut quæ in ipsa uitæ fundetur perfectione, idq; in animalibus non mutilis, iisque, quæ præter naturam se hñt, quæque in eo fundetur, quod instrumentorum nullum desit. Quodmet Aristo. non ex inductione, sed ex natura sensitiuorum instrumentorum probauit. Ex quibus duo erãt simplicia instrumenta in sensibus, qui longinqua cognoscunt, unum aũt mixtum in tactu. Quandoquidẽ mixtũ quoque est mortalis aĩalis corpus, ut in uniuersum dicamus. Reliquam aũt necessarium est interpraetari dictionẽ membratim, quæ hæc ipsa declarat.

Quod autem non est sensus alius præter quinq;, dico aũt hos uisum, auditum, odoratum gustum, tactum, ex his credere posset aliquis. Tex. 128.

Hæc quidem est, ut geometrice loquar, ꝓblematis propositio. Incipit uero modo probationem sermonis sui, hinc exordiens. Cõ.

Si enim omnis, cuius sensus tactus, etiam nunc sensum habemus, (omnes enim tangibilis, quatenus est tangibile, affectiones, tactu nobis sensibiles fiunt.)

Qm̃ quatuor solæ sunt primæ passiuæ qualitates, caliditas, frigiditas, siccitas & humiditas, ex quibus aliæ fiũt, ut in tractatu de generatione dictum fuit, quarũ omnium tactus est perceptiuus, quandoquidem etiam primas ipsas percipit; tãgibilia uero oĩa, quatenus sunt tangibilia, passiuis informantur qualitatibus, id quod etiam in octauo naturalis auscultationis fuit dictũ, patet, uerissime acceptũ fuisse, oẽs tangibilis affectiones, quatenus tangibile est, tactu cognosci. Quod si tactus inter sensus infimus, nullum tangibilium incognitum prætermittit, oĩno certe & reliquorum sensuum unusquisque nullum sibi proprium prętermittet sensibileq;. Id nanque sequitur ei, quod hypoteti ca conditione fuit prædictum, si inquit, oĩs cuius est sensus

tactus, at non ab Aristo. id fuit additum. Sed quædam etiam alia præcedentia, cum diceret: si deficit aliquis sensus, necessarium est quoq; sensorium deficere sed etiam ad huc tertium illud, quod in medio cõprobat: inquiens. Et si nullum in nobis deficit sensoriorum, cõmuniter ad præcedentia omnia longis uerbis adducit, uidelicet, oẽs ergo sensus habentur a non imperfectis aĩalibus. Si enim sensorium non deficit, qđ quidẽ tertium in ordine præsumptũ fuit, propterea quia aut immediate, aut mediantibus aere, & aqua sensibilia percipiat, nos aũt et tactiuum sensum & utrũq; medium habemus, neque etiam certe sensus deficiet. Quandoquidem ita positum fuit. Si quidem deficeret sensus, sensorium quoque aliquod nobis deficeret. Et ea ratione ad secundum illorum, quæ cum conditione fuerant posita, ad id scilicet, necessarium est, siquidem aliqs nobis deficeret sensus, etiã sensorium nobis aliqđ deficere ad id inq; fuit adductum qđ dixit, oẽs ergo sensus habenť a non imperfectis. Ad primum uero illud, si enim omnis cuius est sensus tactus, & nunc sensum habemus, adductũ fuit hoc, oẽs ergo sensus habentur a non imperfectis. Quãdoquidem sic dicuntur oẽs, ut nullum penitus propriorũ sensibilium prętermittant. Propterea quod tactu ipso nũc quoq; sensum, cuiuscũq; tactus est sensus, habemus: cum particula illa, nunc, prędicta declaret, quod etiam prius demonstratum fuerit, solos esse quinq; sensus. Tactum nanque perfectum habemus, utpote nullum tangibilium incognitum prætermittens. Quod quidem Aristo. ex eo confirmat cum inquit: oẽs enim tangibilis, quatenus tangibile est, passiones, tactui sunt nobis sensibiles. Si quidem, ut dictum fuit, tum primas simplicesque qualitates, tum eas, quæ ex primis per commixtionem cõponuntur, passiuas oẽs qualitates per tactum cognoscimus Quod si tactus omnia cognoscit tãgibilia, necessarium quoq; est aliorum sensuum unumquemq; omnia sua percipere propria sensibilia. Recte igitur oẽs dicũtur haberi sensus in his scilicet, qui illos habent quinq;: tum ut qui non sint plures, tum quia unusquisque nullum propriorum sensibilium incognitum sibi prætermittat.

Necesseq; siquidẽ deficit sensus aliquis, & sensoriũ aliquod nobis deesse.

Secundum hoc quidem est, ut dictum est, cum superioribus coniunctum. Quõ uero necessarium esse dicatur, dignum est cõsideratione. Cur nãque si uisorius sensus deficit solus, possibile aũt est & aereum adesse uisus instrumẽtum, cur inquam hoc non adest habenti auditum: adeo ut sensorium ipsi quidem adsit, uisio uero absens ipso ut nõ uisiuo utatur. Nũquid igitur duplex est sensorii defectus, alter quidem cum subiectum omnino non adest corpus, quod quidem sit sensui deficienti utile, ueluti si non omnino in quibusdam aĩalibus per se aer esset, aut aqua immixta. Alter aũt cum quidem subiectum adest corpus, sed nõ quatenus quidem uerbi gratia uisibile sit. Nec enim frustra, atque ut uisiuum staret in eo, quod natum est aptum uidere. Nunquid uero uel in ipsis quoque perfectis aĩalibus uerior hic sermo se habet? Vnde & nobis, dixit, non aũt simpliciter si sensus deficit, sensorium quoq; deficere, sed nobis ipsis inquit, qui cæteros quinq; habemus. Si.n. aliquis alius est, aliud quoque sensorium corpus habebit, uel ijsmet ad aliud quid utetur. Sed aliud quidem instrumentarium esse sensorium impossibile est; quandoquidẽ neq; aliud præter quatuor corpora corruptibile est, neq; cœleste corpus diuinæ suijpsius, ut instrumẽtum, est subiectum aĩæ, neque enim illi quatenus utenti subijcitur, sed quia ipsum illius est tanquam totum. Verum enim uero neq; hæc hoc hñt, ut secundum quippiam aliud sint sensitiua. In perfecta nanque uita quędam inesset potẽtia, quę ipsa uteretur. Vnde profecto necessarium est, illis nõ inesse organum, quibus ipsa non adest, dummodo id non fiat per aliquam mutilationem aut imperfectionem. In uita nanque perfecta oẽs adsunt potentiæ, et natura consequẽter omnia assignat instrumenta, dummodo præter naturã non sint mutilata, cum uice uersa præsente illa potentia instrumẽtum deficiat. Quapropter nequaquam dictũ fuit, q. deficiente sensorio sensitiua quoque substantia deficiat, sed contrarium, scilicet, non deficiente sensorio neque sensus deficit, idque in nobis, qui cæteros habemus sensus perfectique sumus, atque etiam determinato motu localiter mouemur.

Et quæcunq; quidem ipsi tangentes sentimus, tactui sensibilia sunt, quem habemus. Quęcũque uero per media, & haud ea tangentes simplicibus interuallis, dico autem ut aere & aqua. Tex. 129.

Hoc tertium ex his est, quæ præcesserunt, quo quidem probare censet neque sensorium neque sensum nobis deesse. Quandoquidem enim necessum est sensum fieri aut tãgentibus nobis sensibilia, aut per media ipsa (diuisioque hæc immediata est, aliter uero impolẽ est esse) qm̃ etiam sensus est cognoscitiua est uita corporum, quæ quidẽ extrinsecus sunt posita, & per sensorium, quod quidẽ est corpus, fit, quod quidem ab hac cognoscitiua uita effingitur, & characterizatur, necessarium est sensorium aut ipsa sensibilia contangere, aut per quædam media corpora percipere ipsa sensibilia (Neque enim per uacuum ipsa percipiet) ut ideo actus sensibilis deferatur in sensorium. Aristo. nanque uult ipsum quoque tactum fieri per medium, non quod tamen sit extrinsecus, sed in nobis, ut quod etiam per sensitiuam uiuat uitam, alterum tamen esse qđ principaliter sensorium est. Respectu igitur illius primi sensitiui ipse quoque tactus non fiet sine medio, respectu uero illius quod simpliciter etiam quomodocũq; sensitiuum est, mediatus fiet. Fortassis aũt & ille appellatus consensus in nobis fit, cum particulam aliquã nostram aut frigefactã, aut calefactam per tactum sentimus, principali illo sensorio particulæ patienti occursante. Tactiuam igitur uitam omnia aĩalia possident. Eam uero, quæ per media, sua sentiunt sensibilia, cum non tangant illa, nõ oĩa hñt. Ac quæcunque quidem eam hñt non oẽm tamen sensibilium proprietatem percipiunt. Neque.n. quia odorant, icciro iam audiunt, neque quæ sonum cognoscunt, iam colorem cognoscunt. Qũo igitur censet, & simplicibus mediantibus interuallis hisque aere & aqua, quę per media cognosci debent, cognosci: & animalium unumquodque habentium utrumlibet eorum posse percipere ea, quæ per utraque illa media sensibilia sunt? Sic autem inquit. Quæcunque " uero per media, & haud ea tangentes, simplicibus inter- " uallis: dico aũt ut aere & aqua. Quod uero per hæc duo " media, aerem.s. & aquam sola, ita fiat, paululum procedendo demonstrabit. Verbum uero illud, ut, adiectum fuit in ea oratione. Dico aũt ut aere, & aqua: quo ut ego opinor, demonstraret, qđ non sola hæc duo simplicia, in medio posita, deferũt actionem sensibilium in sensorium, sed & similia alia: ueluti fax, quæ qualis est aer, existit, & formæ quidem quoq; cõpositæ, in iis uero exuperat aer aut aqua, quale est oleum, uinum, & nebula.

Habet autem sese ita, ut siquidẽ per unũ plura sensilia, diuersa quæ inter sese sint genere, necesse eum, qui habeat huiusmodi sensorium amborum sensitiuum esse. Vt si ex aere est sensorium, estq; aer & soni et coloris: si uero plura eiusdẽ, ut coloris, & aer et aqua, ambo nanque diaphana sunt. Et quod alterum eorum habet tantum, sentiet quod per ambo.

Si per unum, qualecunque id ex duobus sit mediis, plura sensibilia possunt in sensoriũ agere, diuersa, inquit, abinuicem genere existentia, tanquam diuersis sensibus occursantia. Neque enim omnino diuersa sunt genere calidum & siccum,

& siccum, quæ ambo sunt tangibilia, sed color & sonus: qm̄ alter quidem uisibilis est, alter aūt audibilis. Vtraque tn̄ fiunt per aerem, ueluti & per aquā sensibilia. Quin & odorabile genus per utrūq; agit medium. Necesse aūt, in quit est, eum qui habeat hmōi sensorium, aqueum uideli cet aut aereū, aut per aliam alicuius exuperantiam effictū, amborum sensitiuum esse, ita quidem loquens, ut de duo bus, quæ diuersa sint genere, uerba faciat: & ideo quidē di xit, amborum, indeq; factū fuit, ut subdiderit duo quædā dicens. Estq; aer & soni coloris. Verum cur id, quod di cebamus, ipsa quoque talpa nō uidet, cum habeat aerem, quo audit? Cur uero non & ipsa purpura audit, cum id habeat, quo odoratur, siue modo id sit aer, siue aqua? Qm̄ ego dicam, neq; simplr idest dignum existimādum, neq; quod dicitur ueritatem sapit, uerum in perfectis tm̄ animalibus. Vnde, ut est prædictum, de nobis sermonē faciebat, cum diceret uerbum illud, nobis, & quęcūq; ipsi tangentes sentimus, sensitiua. s. uita præsente, eaque perfe cta, instrumentisque, quæ ad tactum attinent, utique non deficientibus. Neque n. sine hac esse posset, neque sine iis, quæ ad eam pertinent uitam, quæ per media percipit, nō inquam sine his, que in perfectis aīalibus sunt. Atque si al terum tantum mediorum esset, uterentur eo oēs illi sensus, qui per medium cognoscūt: ueluti & extrinsecis aqua & aere. Cum uero nondū demonstrarit, quod nō sola sint in nobis simplicia instrumenta, quæ sensibus per medium cognoscentibus inseruiunt, sed tm̄ ex inductione accepe rit, duo esse media aerem & aquam, nunc tādē sensorium quidem unum tm̄ supponit, per quod plura quidem, eaq; diuersi generis sensibilia cognoscūtur. Quo quidem in lo
„ co sic scribit. Vt siquidem per unum plura sensilia: &c. Adeo, & ut multa sint huiusmodi media, ut eadē p utrūq; cognoscantur, ut color & per aerem & per aquam. Quod quidem etiam ut uerius iudicat, subiungens cām, ambo ui
„ delicet diaphana esse dicens. Qm̄ non quatenus est aer aut
„ aqua deferunt colorē sed quia diaphana. Censet aūt etiam in priori suppositione eum, qui illud habet unum deferēs plura eaq; genere diuersa, utraque illa genere diuersa senti re posse, ad duo tm̄, ut dictum fuit, sermonem suum diri gens. In secunda uero, eum qui alterutrum mediorum ha bet, sentire quod per utrunq; sensibile pōt esse. Particula nanque illa, per ambo, quæ ibi legitur. Et qui alterum eo
„ rum habet solum, sentiet quod per ambo, sic est interpræ
„ tanda, quod scilicet per utrunq; seiunctim, at nō simul in telligatur, & ut non ex eo, quod ex utrisque. Vitæ nanq; perfectæ quæq; uidendo agere potest, inseruire utrumuis diaphanorum licet.

Simplicium autem ex duobus his sensoria solū sunt & aere & aqua. Pupilla quidem enim aquæ. Auditus uero aeris.

Cum superius acceperit media duo sola esse, aerem. s. & aquam, nunc uult sensoria quoq; ex his solis simplicibus consistere. Quandoquidem sensorium ipsius tactus com positum est, ex simplicibus uidelicet quatuor corporibus. Terestreque elementum exuperat. Cum tactu uero gu stus quoque cōpræhenditur. In his uero, quæ per aliqua media percipiunt, pupilla quidem aquæ est, auditus autē aeris, odoratus uero alterius horum. Et cum ex inductio ne probauit duo sola in nobis esse simplicia sensoria, præ terea & ex eo quod præsumpserit, quod duo sunt media, eadem quoque demonstrauit, idque per rōnem, duo so la esse simplicia sensoria. Quotcūq; nanque & qualia sunt externa, quæ sensibilia deferunt, tot & talia sunt ea quę in nobis sunt suscipientia actionē illorum sensibilium.

Odoratus autem alterius horum.

Vel quia aer sit in nobis, in piscibus autē aqua, uel utra que media sint in omnibus.

Ignis autem aut nullius, aut cōmunis omnium, nihil enim sine caliditate sentire potest.

Nullius quidem ignis est ille, qui combustiuus est, com munis aūt omnium ille est, qui elementaris dicitur. Quod si hoc ita se habet, simplicia quoque iuxta exuperans ip sum simplicia dicerentur. Etenim totum animal in quouis mortalium ex quatuor fit simplicibus corporibus, simul quæuis ipsius particula, quare & sensoria quoque fieri di cendum est.

Terra uero aut nullius, aut in tactu mixta est seorsum.

Nullius quidem est terra ipsa simplex, at in compositis est quæ multum exuperat: ueluti in ossibus & capillis. In tactu uero maxime est priuatim mixta, qm̄ & in aliis quo que mixta est, at non manifeste. Apparet aūt, ut quæ in ta ctu exuperat, & ita quidem, ut alia quoque inde declaren tur, hoc. n. proprium est sensoriorū ipsorum, quæ tāgūt.

Quapropter relinqui certe posset nullum esse senso rium præter aquam & aerem.

Dictionem hanc apparet ad alia referendam esse ob illā coniunctionem græcam, ἂν at nō ad omnia prædicta refe renda uenit. Neque. n. ad ea, quæ de tactu fuere dicta, re feruntur, sed ad eam dictionem sic incipientem. Quæcūq; uero per media, & haud ea tangentes. Ac manifestior q dem dictio redderetur, si ut censet Plutarchus, conditiona lē, aut suppositiuam coniunctionem cōmuniter in omni bus præcedentibus, in dictione illa iam dicta apponere mus, ut ita quidem sic se habeat textus. Si aūt quæcūque per media, & haud ea tangentes, duo sola simplicia inter ualla, aer scilicet & aqua, tot autem & talia, quæ in nobis sunt, oportet simplicia sensoria esse, relinq certe posset nul lum esse sensorium præter aerē & aquā, simplex uidelicet.

Hæc autem & nunc habent quædam animalia. Tex. 131. Cō.

Hæc appellat, duo simplicia, aut re uera, aut sic exupe rantia, ut non appareat mixtura. Quædā uero iccirco di xit, ob ea quæ appellantur Zoophyta, idest (si uerbū uer bo reddamus) plantanimalia in quibus quidem nullus est sensus eorum, qui per media appræhendunt. Vnde ne que aer, neque aqua sunt simplicia sensoria, quoniam am bo in omnibus sunt per commixtionem.

Omnes ergo sensus habentur a non imperfectis & non mutilatis.

Hoc est, quod omnia præsumpta præcedētia sequitur. Si n omnis, cuius est sensus tactus etiam nunc sensum ha bemus: Et siquidē deficeret sensus aliquis, sensorium quo que aliquod nobis deficeret: Et si quæcūque, quæ ipsi tan gentes, sentimus, tactui sunt sensibilia, quem quidem habe mus. Quæcunque uero per media sentimus, haud tn̄ ea tangimus simplicibus interuallis, dico aūt ut aere et aqua, & si ex simplicium his duobus sensoria tm̄ sunt, quæ nunc etiam hn̄t animalia quædam, oēs profecto sensus habētur ab animalibus non imperfectis & non mutilatis. Coniun ctio aūt illa, profecto, apposita nunc fuit aut adimplendi gratia, aut colligendi, ut quæ simul & consequentiam ali quam denotet, & concludens sit. Vbi uero adiunxit uer bum illud, a nō imperfectis, significare uoluit, se fecisse uer ba in animalibus tm̄ perfectis. Ea uero sunt perfecta, quæ ordinate proficiscūtur: imperfecta ergo sunt, quæ nō pro ficiscuntur ordinate, non quia sint ea uita priuata, quæ for mæ suæ quadret. Omnia enim, quæ eiusdem speciei, talia sunt. Sed quod ab ea uita, quæ animalium generi, quate nus animalium, inest, longe superantur. Quatenus. n. aīal est, hoc ideo illi inest, ut sensitiuum sit. Quotquot igir nō oē adest sensitiuum, hæc non quatenus talia aīalia, sed qua tenus aīalia simplr sunt imperfecta. Mutilata uero sunt, quæcūque indiuidua sensu cōuenienti iis, quæ eiusdē sunt speciei, priuantur, aut in primo conceptu oblæsa, aut po stea organo aliquo priuata.

Apparet enim & talpa sub pelle habens oculos.

Quæ licet progreſsiua ſit, non tñ uidet. Eo quia natura maiorem eſſe ipſius curam habeat, q̃ bene eſſe, ut quę faciē ipſa terram fodiat, indeq; nutriatur. An nõ uero certa eſt cã, quæ ſibi prouidentiam faciat conſequentem, quæ & ipſum eſſe præcedat & conueniens quibuſuis bonum? Ob omnium uero aïalium ſubſiſtentiam non ea ſola dicemus eſſe, quæ pfecta, ſed & extrema, & media uacuo nullibi intercepto, neque medio in ipſo progreſſu facto. In talpa igitur, ut ego opinor, intelligendum eſt non abſolutam adeſſe uiſiuæ potentiæ, actionisque priuationem, ſed priuationem uiſiuæ facultatis manifeſtæ. Participat autẽ de ipſa perinde, ac ſi per tunicas faciat uiſum. Talis quidẽ, qualis in nobis ſolet fieri quidam conſenſus luminis p ipſas palpebras. Neque.n.fruſtra ſub pellem oculi ſtetiſſent in illo aïali, niſi etiam ſub pelliculam illã agere potuiſſent, obſcure tamen & in tenebris ob debilitatem, ueluti etiam noctiuaga.

Tex. 132. *Quare ſi non aliquid aliud eſt corpus, & paſsio, quę nullius eſt eorum, quæ hic corporum, ne ullus quidẽ deeſſe poſſet ſenſus.*

Cõ. Propoſita hæc dicta eiuſdem quidem demonſtrationẽ præbent, quod.ſ. ſoli ſint quinque ſenſus, hiſq;, quę ipſos hñt, nullum deeſſe. Vnde & id quidem tanquam cõcluſio eorum quæ prædicta ſunt, ſubiunctum fuit. Quandoquidem ad unum tendit ſcopum. Verbum nanq; quare, parteis hẽt concludendi. Alio aũt modo demonſtrat, qđ propoſitum fuit a principio. Huculque nãq; problema ipſum probauit, tum ex perfecta ſenſitiua uita, tum ex eo, quod inſtrumenta nõ deficerent. Ipſa uero dictio mihi uidetur idem ex ſenſibilibus ipſis in memoriam reuocare. Si enim quinque ſola ſimplicia corpora in tractatu de cœlo demonſtrata fuere, oẽſq; ſenſus circa ipſorum uerſanť ſubſtantiam, ẜm qualitatem, aut quantitatem, aut ſecundum aliquam decem prædicamentorum proprietatẽ (ſuƀa nanque rõne & intellectu compræhenditur, non aũt ſenſu) cõſtat quod non certe deficere põt aliquis ſenſus. Quinque nanque ſenſus cognoſcunt corpora illa quinque, ſecundũ oẽs concomitantes proprietates. Si igitur neq; corpus eſt aliud præter illa quinq;, ut demonſtratũ fuit, neq; paſsio, quæ nullius ſit eorum corporum, quæ hic ſunt (paſsiones intelligens formas ipſas, quæ poſt ſubſtãtiam ipſam ſunt, & fiunt, quæq; ipſam ambiunt, ut figuras, magnitudines, motus, colores, ſonos, et odores, quæ quidem ſunt formæ ab alijs ſubſtantialibus dependentes, in illiſque ſubſiſtẽtes, atque iccirco quidem paſsiones appellatæ. per corpora uero intelligens, non quæ ſub lunari ſunt ſphęra, ſed quæ in uniuerſo mũdo) ſi igitur impoſsibile eſt, aut aliud eſſe corpus, aut paſsionẽ alterius corporis, eo quod horũ ſint oĩa ſenſibilia, ueluti confirmare certe id poſſet, qui certã ſuƀæ ipſorum ſcĩam acceperit, ex qua & conſequentia quot & qualia cognoſceret, nullus profecto deeſſe poſſet ſenſus.

Tex. 133. *At uero neque communium poſsibile eſt eſſe ſenſorium aliquod proprium, quæ unoquoque ſenſu ſentimus per accidens, ut motum, quietem, figuram, magnitudinẽ, numerum unum.* Hæc nanque omnia motu ſentimus, ut magnitudinem motu.

Cõ. Determinatum iam fuit a nobis, quorum nã ſenſus per ſe ſit, a quibus.ſ. ſenſorium patitur, & quorum per accñs: quæ ſcilicet cum ſenſibili coexiſtunt, at non eidem occurrunt ſenſui: ut uiſus quidem flauedinẽ choleræ per ſe cognoſcit, per accidens aũt amarum ipſum: idque a flauedine quidem patiens facit at non ita ab amaro, ſed quatenus ipſi ineſt flauo, dicimus iccirco ipſum percipere (& id quidem ubi & ipſius amari proprius adſit, aut etiam prior factus ſit ſenſus) adeo ut & nũc in aſpectu flaui, aĩa ipſa amarum colligat. Determinatum aũt etiam fuit, quod & ipſum per ſe duplex eſt. Aut principaliter & p ſeipſum ſenſui occurrens. Aut ſecundario & tanquã cãm conſequẽs, quod quidem etiam in ipſum agit ſenſorium, ſed id cum alio oĩno principali facit. Veluti magnitudinem & figuram rei uiſus intuetur. propter colorẽ ipſum a magnitudine & figura etiam patiẽs, ſed eo quia coloratę cũ colore agant. Ea igiť principaliter ſunt per ſe ſenſibilia, quę uniuſcuiuſque ſunt propria. Quæ uero per ſe quidem, attamẽ cum propriis principalibuſque ſecundario cognoſcũtur, ea cõmunia dicuntur, eo quod non a ſolo uno ſenſu, ueluti ſenſibilia propria, ſed a pluribus aut etiam oĩbus cognoſcantur. Cum igitur oſtẽderit nullũ nobis deeſſe ſenſum, eo quod non alius adſit præter quinque, ſoluit quaſi inſtãtiam, quæ communibus etiam ſenſibilibus proprium aſſignat ſenſum: ſoluit, inquam, ita qm̃ unuſquiſq; eorum quinq; per accñs ea cognoſcit. Vt n. quia uiſus amarum bilis per accñs ſentit, alius eſt ſenſus, qui ipſum per ſe ſentit guſtus. ſ. neceſſarium eſt etiam cõmunibus ipſis proprium aſsignare ſenſum ſi ſenſus alii ipſa per accñs cognoſcunt. Hoc aũt, uidelicet cõmunia ab unoquoque ipſorum quinque ſenſuũ per accñs cognoſci, dicere poſſent, qui ſenſum illum firmare uellent. Vnde & ita quidẽ dixit. Quæ uno quoque ſenſu ſentimus ſecundum accñs. Adeo ut illi quidem ſic dicerent, at certe non hoc uerum eſt, quod per accidens ſentiantur. Veluti ſtatim ipſe demonſtrat, prius tñ eo demonſtrato, qualia ea ſint cõmunia. Hæc nãq; omnia motu ſentimus: eo quod aut patiatur ſenſorium a ſenſibili aliquid, ueluti cum diſgregatur aut congregatur. Aut etiã ſine paſsione extrinſecus ſecundum actum, cum ſenſibilis recipit actionem: ueluti aer recipit lumen: ipſa uero ſenſitiua anima ſentit ex ſenſorii, ut dictũ eſt, paſsione. Et hic q. dem eſt actus extrinſecus cauſatus, occurſuſq; aĩæ cognoſcitiuus hic met eſt: eo quod extrinſecus excitetur, & in extrinſeca deferatur. A cõmunibus quidem igitur ſenſibilibus mouetur unuſquiſque ſenſus & patitur. Ab iis uero, quæ ſecundum accñs, minime. Adeo ut quæ cõmuniter ſunt ſenſibilia, non ſint ſecundum accidens: neq; tñ iccirco rõnabile ſit, alium in ipſis ſenſum quærere. Sed & neceſſario non ipſis dari debet ſeparatus ſenſus & proprius, cum plures ipſa per ſe cognoſcant ſenſus, propter illam quam mutuo hñt colligantiam. Proprium.n. opponitur cõmuni. Cõmuniſq; potentia; quæ pluribus ineſt, nõ cũ illis cõ tradiſtingui deberet, ad hoc ut ſit propria, ut magnitudo cum motu. Quod uero ſenſibile ipſum in ſenſorium agat quatenus magnitudo, ea læſio ſignificat, quæ a niue tanq̃ alba in uiſu ſit, ubi nix per multum campi ſpatium extenſa ſit. Sed & ſonus etiam ille id ſignificat, q a lapide magno cadente cum fiat, magis etiam percutit.

Quare & figuram. Magnitudo nanque quędam et figura. Ipſum aũt quieſcens eo quod non moueatur. Numerus aũt negatione continui & proprii.

Ratione.n. ſubiecti tanquam materia utitur magnitudine, ueluti & menſulæ fulcrum lignum eſſe dicimus. Qm̃ omnis figura eſt ſub quale ipſum. Qũo igitur motu? Nõ quia ſenſibilia oĩno moueantur, ſed quia ſentiens ab ipſis mouetur. Cum igitur dixit magnitudinem & figuram cognoſci motu, inquit quieſcens cognoſci, quia non moueatur, ut ſic declararet qũo dixerit, motu. Qm̃ non quia moueantur ipſa. Ipſum igitur quieſcens licet nõ moueatur, tñ cognoſcitur: quod quidem non mouetur, attamen ſenſum mouet. Neque enim, ut exiſtimo, ex priuatione motus dicit quieſcens cognoſci, eo quod non moueat, ueluti tenebræ non mouent uiſum. Prædictum nanque fuit, qđ omnia motu ſentimus, ſimul & ipſam quietẽ, & quomodo hoc in loco dicatur. Qm̃ non quia ipſa moueatur. Sed ideo, quia ſenſorium quodammodo diſponatur, ſenſitiuaque uita in actionem aduocetur. Sed nec numerus ipſe in negatione continui tanquam in priuatione dictus eſt eſſe. Etenim numerus per ſe ſenſibilis eſt, ueluti & unum, mouetque ſenſum, ſed non ita ut tenebræ, non mouendo uiſum, deſiderantem & alioqui uidere tentantem. Aut ita ut quod ſine ſono eſt, ab auditu cognoſciť, ſed quãdoquidem unum opponitur multitudini, ita tamẽ ut multitudo

ſimul

ſimul colligat ipſum unum continuum, in unoquoq; eorum ex quibus multitudo reſultat. Quandoquidẽ in ſenſibilibus ipſum unum, eſt tanquam continuum unum, at non in omnium collectione, continuum unũ apparet. Verum & numerus unus exiſtens, per diuiſam contractionẽ & unus eſt, & cognoſcitur, at non ut ſolum unum. Id quod indicat continui negatio, quod non ut ſolum unum. Hoc enim omnino cõtinuum eſt in ipſis ſenſibilibus: ſed ita in contractione multorum talium conſiſtit, ut contractio illa cõtinuitatem refugiat. Id uero quod dixit, & proprijs, non mihi uidetur ad numerum relatũ fuiſſe, ſed ad, id qđ antea fuerat dictum. Vt ita cum eo copules, quod dixerat. Omnia enim hæc cõmuniter ſentimus, id inquam, & proprijs. Quandoquidem & hæc quidem mouent communia ſenſibilia. Hæc uero conſequũtur, ut fuit dictum, principalia propria ſenſibilia.

Vnuſquiſque enim unum ſentit ſenſus.

Principaliter ipſum proprium, quod unum forma exiſtit, ueluti in uiſu. Vnum enim eſt color aut lumen, ſonuſque in auditu. Præterea unum quoque in tactu eſt, quod per paſsiuam determinatur qualitatem, aut ſecũdum quẽcũque alium modũ, licet cõe non habeamus nomen.

Quare manifeſtum, quod impoſsibile eſt cuiuſcunque proprium eſſe ſenſum horum, ut motus. Sic.n.crit.

Si enim aliquis ſenſus eſſet proprius cõmunium ſenſibilium, cum reliquis contra diſtingueretur, nulluſq; ante illum per ſe ageret, at agunt & mouentur ab ipſis. Quod ſi quidem aliquis ipſorum proprius eſſet ſenſus, ſic certe alij ad ipſa ſeſe haberent.

Quemadmodum nunc uiſu dulce ſentimus. Hoc aũt *eſt, qm̃ amborum habemus ſenſum.*

Hoc eſt, per accñs. Quoniam utriuſque habemus ſenſum, diuerſum ſcilicet cum uiſus ad colorem ſpectet, guſtus ad dulce.

Quo quando coincidant, cognoſcimus.

Pro eo uidelicet, quod eſt ſecundum qđ. Eo quia duos diuerſos habent, quando concurrant. Id.n.uerbũ coincidant, ſibi uult. Adeo quod cum idem ſentimus eſſe et ut flauum & ut dulce, cognoſcamus, hoc flauũ eſſe dulce.

Si autem non, nullo pacto certe. Sed aut per accidẽs ſentimus, ueluti cleonis filium, nõ quia cleonis filius, ſed quia albus: id autem euenit filio cleonis eſſe.

Quod ſi per concurſum diuerſorum nõ cognoſcimus, non fit ſimul amborum cognitio: ueluti quãdo uidemus flauum, idem quoq; tanquam dulce iudicamus, eo quia iam per concurſum in eodem, ſentiamus. Sic enim quod cleonis ſit filius ille, qui accedit, ſcimus, quia ipſum ualde album uidemus, non quod cleonis eſſe filium, nunc audiamus, ſed quia præſenſimus.

Communium uero habemus ſenſum iam communẽ, non per accidens, non igitur ſunt propria. Nullo enim *modo profecto ſentiremus: ſed ita, quemadmodum dictum fuit, cleonis filium nos intueri. Quæ uero inter ſe propria, per accidens ſentiunt ſenſus.*

Adeo ut dũ uidetur flauũ, ipſius quoq; magnitudo cõſideretur, aut motus, uiſuſq; iudicando in magnitudinem agat, cũ uel ipſius colorẽ intueat̃. Id n.ſignificat uerbum illud, iam. Cõmunium aũt dicit eſſe ſenſum cõem. Non quod in collectione multorũ, per cõtractionẽ agat, ſed qa illorum multorũ aſsideat unicuiq; propter mutuã ipſorũ colligantiam, neq; n.adeo ſunt diuiſi, ut non inter ſe communicent. Ideo & quod cuique proprium eſt, quæq; ea ſint cognoſcunt. Altero ergo modo ſenſus cõis dicit̃, qui in concurſu multorum iudicat idem & dulce eſſe & flauũ: ſimul quidem uiſu circa mel, quatenus flauũ agente, guſtu autem, quatenus dulce, neutro uero circa utrunq; agente, ſed eo, qui duo in unum contrahit: quem etiam cõmunem uocamus ſenſum, plura ſimul in propriorum concurſu iudicantem. Altero aũt modo communis ille dicitur ſenſus, qui cõmunia percipit, tanquam quia præter proprium, cõmune quoque unuſquiſq; habeat. Quemadmodum cõmuniter hoĩbus ineſſe dicimus ipſum bipes, quia unicuiq; ineſt. Illo uero modo cõmuniter de digitis quinquenariũ prædicamus utpote ſimul omnibus exiſtentibus per collectionem. Concludit igitur non eſſe aliquem cõmunium proprium ſenſum. Nullo enim profecto modo ipſa ſentiremus, ſed aut ita, quemadmodum eſt dictum. Veluti cũ uiderimus hic cleonis filium album, at non ad id referamus, eo quod prius ſenſerimus. Quia.n proprium ipſorũ ſenſum non habemus, nunquã ea p ſe cognoſceremus. Qũo igitur omnino per accidens ſentiunt ſenſus?

Non quatenus ipſi, ſed quatenus unus, cum ſimul ſenſus in eodem fiat, ut quod bilis amara & flaua.

Licet corporeũ magis ſapiant hmõi uitæ, utpote a corporibus inſeparabiles, nihilominus in ipſis quoque cõmune ineſt cum incorporea ſubſtãtia, quia uidelicet unitio in diſiunctione cõcurrat. Etenim ipſæ tum manifeſte ab inuicẽ ſunt diſiunctæ, id quod indicat propria uniuſcuiuſq; actio circa rem determinatam, tum indiuiſibiliter ſunt unitæ. Id quod rurſus ſenſus ille indicat, qui diuerſa obiecta, diuerſiſque ſenſibus perceptibilia ſimul cognoſcit. Neq; enim uiſus percipit dulce, neq; guſtus flauum: ſed eſt quidam ſenſus, qui nihilominus utraq; ſimul cognoſcit, unus & ipſe exiſtens. Cognoſcitq; tum ipſorum differentiam, tũ amborum concurſum in eodẽ: qui quidem communis uocatur ſenſus, iuxta omnium indiuiſibilem abinuicẽ coniunctionem conſiſtens. Non.n.alio modo, quam cum ipſorum uno quoq;, cognoſcit qđ unicuiq; proprium eſt. Qua ratione igitur diſtincti ſunt, unuſquiſq; proprium ſibi cognoſcit. Ratione autem indiuiſibilis ipſorum unitionis quando non ſolum multi, ſed & oẽs unus ſint, alterna cognoſcunt. Per accidens quidem, quatenus ſunt diſtincti, per ſe autem quatenus unus. Sic enim dictionem iſtã arbitror interprætandam. Senſus per accidens ſentiunt, quæ ſunt alijſmet ipſorum ſenſuum propria. ut uiſus ſentit dulce & guſtus album: ſic enim dicendo, alijſmet, ſignificauit, quæ aliorum ſunt. Non quatenus, inquit, ipſi, hoc eſt, non quando unuſquiſque ipſe per ſe agat, quo ſane tẽpore diſtincti agunt. Tunc enim non per accñs, ſed quatenus tum unus ſunt, tum unite ſe hñt: cum ſimul plures illi ſenſus circa proprium unicuiq; & in unum indiuiſibile cõtrahuntur. Tunc.n.propria aliorum met ſenſuum per accidens cognoſcunt, ex eo quia uniantur oẽs. Dum unus quidem omnia per ſe cognoſcit, ipſi uero tanquam diſtincti, per accidens. Vniuntur uero tunc temporis, cum ſenſus ſimul in eodem fiat. Veluti in cholera, quod amara et flaua oportet.n.& uiſum choleræ flauũ, & guſtum ipſius amarum ſentire ſimul ut cum cõis ſenſus utraq; per ſe cognoſcat, uterque illorũ per accidens proprium alterius cognoſcat. Quod enim cõmunis ſenſus tunc temporis utraque per ſe cognoſcat, oſtendit, ſubiungens.

Neque.n. ſane alterius ipſum dicere, qđ ambo, unũ. Quare etiã decipitur, & ſi ſit flauũ, bilẽ arbitratur eſſe.

Ambo, inqt, hoc eſt flauũ & amarũ. Qm̃ igit̃ qđ utraque ſit paſſum, nõ ad aliũ ptinet ſenſiſſe ſenſum, q̃ ad illũ, q utraq; per ſe cognoſcit, ideo etiam decipit̃, & ſi ſit flauũ cholerã arbitrat̃ eſſe, tũc uidelicet cũ nõ ambo ſimul agũt, ſed uiſus ſolus, eo qa prior iam factus fuit amborũ cõcurſus: atque adeo in illa prioris actione, cõi ſenſu reliquũ colligente, nõnũquam quidem uere, nõnũquã etiã falſo.

Quærere autẽ poſſet aliquis, cuius cauſſa plures habemus ſenſus, at non unum ſolum. Tex. 135.

ſub audiendum tamen, communium. Recte enim Plutarchus ipſe philoſophus cognouit, Ariſto. non ſimpliciter nũc inueſtigare, cur non unum ſolũ habemus ſenſum, ſed cur plures. Huius enim ſunt aliæ cauſſæ, ut diuerſa multitudo ſenſibilium, diuiſibiliſque ipſa geniti corporis ad diuerſos ſenſus aptitudo. Sed quærit cur nam cõmunia pluribus percipimus ſenſibus, non autem uno ſolo. Ipſa quoque cauſſę aſsignatio indicat inquiſitionem.

Nunquid ideo, ut nõ lateant conſequentia, & cõmunia, ueluti motus, & magnitudo, & numerus.

Quod enim omnibus ſenſibilibus, ut ſenſibilibus inſit & motus et reliquorum unũquodq; cognoſcimus ex eo, quod oẽs ſenſus ipſa percipiant. Hinc enim ſimul cognouimus quod cõmunium unũquodq;, aliud eſt a proprio cuiuſque ſenſus, & quod ita diuerſum aliud ue eſt ab illis, ut cõmuniter omnia illa conſequatur.

Si nanque eſſet uiſus ſolus & ipſe albi, latuiſſet certe magis. Viderenturque idem eſſe omnia, quia mutuo ſeſe conſequuntur ſimul color & magnitudo. Nunc autem quoniam in altero ſenſibili communia inſunt, manifeſtum facit, quoniam aliud quid eſt unumquodque ipſorum.

Loco coloris, nũc dixit album, ueluti ſignificat cum infert, quia conſequuntur inuicem ſimul color & magnitudo. Et iccirco quidem minus cognouiſſet magnitudinẽ, tanquam cum alijs ſenſibilibus non coexiſtentem. Cũ ſolo nanque uideretur eſſe colore. Neque.n. tunc in albo, ueluti in nigro quoque, appareret, ſed in colore. Quocũ uideri poſſet idem, non rõne ſcilicet, ſed ſubiecto, eo quia color & magnitudo alia conſequantur. Verum cur nunc lateret magis, inquit, quam prius? Aut quia minus lateat, utpote quia ſcilicet nomẽ aliqualiter lateat. Aut certe, ꝗa certam nũc communium diuerſitatem, reſpectu propriorum ſenſibilium ex ratiocinio, non autem ex ſenſu accipimus. Neque enim ſenſus iudicat, niſi ut genus eſſet commune a proprijs diuerſum: ueluti ſeſe color hẽt ad album et nigrum. Quod quidem ratio ipſa repræhendit propter diuerſitatem generum.

Tex. 136. *Quoniam aũt ſentimus, quod uidemus & audimus, neceſſuu eſt aut uiſu ſentire, quod uidet, aut alio ſenſu, ſed & ipſe erit uiſus & ſubiecti coloris. Quare uel duo eiuſdẽ erunt, aut ipſe ipſius. Præterea uero aut & alius eſſet uiſus ſenſus, aut in infinitũ procedit, aut quidã ipſe eſſet ipſius. Quare in primo id eſt faciendum.*

Cõ. Ariſto. Tota ut iam fuit dictum, in hoc tertio libro intentio ad humanam animam eſt inſtituta. Ideo a principio, tanquam de homine inquiſitionem faceret, ſua uerba in nos referebat, inquiens, & nunc ſenſum habemus & tactu nobis ſenſibilia ſunt. Et ſiquidem deficit ſenſus, ſenſorium quoq; nobis deeſſe, & quæcunque quidem ipſi tangentes ſentimus, tactu ſenſibilia ſunt, quem quidem habemus. Atque etiam ideo quia perfectam noſtram ſenſitiuã uitam eſſe demonſtrauit, ideo, inquã, uerba fecit de hoc, quod non plures quinque ſint in perfectis animalibus ſenſus, & quod ſcilicet communium ipſorum nullus eſt proprius ſenſus. Idque fit, ut quantum ad ipſum ſenſum attinet, nihil in homine deficere poſſe declaret. Sed hoc quidem cum multis aliorum animantium commune habet. Sentire uero quod ſentiamus, hominis hoc mihi propriũ eſſe uidetur. Rationalis enim uitæ hoc eſt opus ut in ſeipſam conuerſionem faciat. Et ex hoc quidem demonſtrat rationale ipſum ad ſenſum uſque noſtrum deuenire. Siquidem ſenſus ipſe humanus ſeipſum percipit. Sentiens enim quodammodo ſeipſum cognoſcit, cum cognoſcat ſeipſum ſentire: & hac quidem ratione in ſeipſum conuertatur, & ipſum ſui ſit iuris. Ac iam etiam multo magis demonſtrat ipſum ſeparabile a corporibus. Si quidem omne corpus habens ſuppſius parteis alias atq; alias alibi ſitas, non certe unquam in ſeipſum contrahi poſſet. Qđ enim eſt tale, id in indiuiſibile contrahitur: omne uero corpus diuiſibile eſt. Rationalis igiť eſt noſter ſenſus: etenim ipſum quoque corpus cum ratione eſt apparatum & inſtructum. Eſtque quod Iamblicus ipſe inquit, noſter ſenſus æquiuocus cum irrationali ſenſu: & cum illo, qui totus ad corpus declinat, is eſt æquiuocus, qui in ſeipſum cõtrahitur, non ita quidem, ut intellectus ipſe & ut ratio in ſe contrahitur. Neque enim cognoſcit ſubſtantiam noſter ſenſus & potentiam, neque a ſeipſo in totũ excitatur, ſed ſuam tantum cognoſcit actionem, & quando agit. Agit autem cum a ſenſibili quodammodo mouetur. Vbi uero tanquam ex noſtramet conſcientia notum accepit, nos ſentire, quod uidemus, pariter & qđ audimus, & in alijs eodem modo, ſtatim demonſtrat, quod non alio ſenſu id facimus, ſed ipſomet ſenſu, quo ſentimus, ut uiſu, quod uidemus, idem enim in huiuſmodi ſenſu fit ſenſus, & uiſus, & ſubiecti color, hoc eſt & huius coloris, qui quidẽ nunc uiſui ſubiacet. Vnde, quod neque ratio ſit, quæ per ſe hoc cognoſcit, neque alius ſenſus quis, demonſtrat. Neque enim ratio per ſeipſam indiuidua cognoſcit. Neque alius eſt ſenſus, qui colorẽ & lumen percipiat, quoniam hoc eſt proprium uiſus ſenſibile. Quod uero cognoſcit ſenſum uiſiuum huius coloris, tãquam uidentem ipſum, neceſſarium eſt idem cognoſcere colorẽ, qui uidetur. Vna igitur demonſtratio hæc eſt, ex propria cuiuſque ſenſus natura accepta. Quæ quidem ad proprium ſenſibile eſt ordinata, in eoque ſuam habet eſſentiam. Altera autem eſt, ex deductione ad impoſsibile. Si enim alius eſſet, qui cognoſceret uiſum uidere, rationabiliter hoc cõſequi debet, illum ſcilicet cognoſci agere, quod agit. Quod ſi unus quiſque ex quinque ſenſibus id facit, multo magis illi ſenſui dabitur, qui non tantum ſenſibilia percipit, ſed etiam ipſoſmet ſenſus comprehendit, cognoſcetur igitur aut ab altero & hic, & ille ab alio. Adeo ut ex infinito hoc contingẽte proceſſu huiuſmodi conſenſus ruat, dum nullum adſit primum. Aut aliquis erit ſenſus, qui ſeipſum cognoſcet. Quod ſi hoc ſic eſt, & uiſui & unicuique aliorum ſenſuum hoc erit condonandum. Siquidem omnino cum ſit ſenſus aliquis, natus is eſt ſeipum percipere, ſi quidem enim dicam id fit, ut rationalis eſt, nec minus etiam priores ratione participant: cum etiam addere poſſim, ſermonem illum ſupponentem alios ſenſus præter quinque fictitium eſſe, tum ob ea quæ ſunt prædicta (per quæ ſcilicet perfectionem in hiſce demonſtrabar eſſe) tum quia ſenſus omnis principaliter eſt alicuius ſenſibilis, non autem ſenſus. Etenim cum ipſius ſenſus ſit, eſt etiam ſenſibilis, cuius eſt ſenſus. Propriũque habebit ſenſibile, ueluti quiuis aliorum ſenſuum quinque. Quid ergo fiet? An ſenſui, qui communis uocatur, hoc nobile munus condonandũ eſt? Aut nec communis ſolus quicquam cognoſcit, ſed id facit, cum unuſquiſque cæterorum quinque coadiuuat. Cognoſcit igitur uiſum, & colorem circa quẽ uerſatur uiſus, cum ipſo uiſu cognoſcit. Seipſum igitur cognoſcere non ſolius eſt communis ſenſus ſed etiam uniuſcuiuſque reliquorum, licet purius meliuſque ſit ipſius communis, quandoquidem ipſe etiam ſeparabile ipſum magis præſefert.

Habet autem dubitationem: ſi nanque uiſu ſentire eſt cernere, cernitur autem color, aut habens illum, ſi cernet aliquis ipſum cernens, & colorem habebit ipſum primum. Tex. 137.

Vbi demonſtrauit ipſam ſeipſam percipere, in conſenſu illo uidendi, quando uidet, nunc contra poſitionem illam dubitat. Quoniam autem quod uidetur, aut Cõ.

eſt

est color, aut habens colorem, cur non & uisus aut color erit, aut habebit colorem, si & ipse uidetur? Videtur enim, siquidem sibijpsi cognoscibilis est. Verbum uero illud, primo, ideo fuit adiectum in illa clausula, & colorem habebit sentiens primo, ut coloratū, inquiunt, corpus significaret, ad differentiam formæ sensui ingenitę absque materia: forma nanque coloris in sensu impræssa non primo, sed a sensibili ipso fit. Prima igitur ea est, quæ est in sensibili. Ego aūt existimo uerbum hoc, primum, melius interpraetandum esse pro eo quod est, per se. Quādoquidem licet ipsum gustabile sit coloratum, attamen non quatenus coloratum est gustabile. Id autem uisibile est, quod per se colorem habet. Etenim & ipsum lumen tanquam color fuit acceptum. Qm̄ ipse dubitationem soluēs dicet, quodammodo etiam uisum coloratum esse. Vnde non est rationi cōsentaneum in dubitatione acceptum fuisse, quod in solutione intelligendum uenit.

Manifestum igitur, quod haud unum ipsum uisu sentire. Etenim cum nō cernimus uisu, iudicamus etiam tenebras, & lumen, sed non eodem modo. Preterea uero & ipsum cernens est quasi colore affectum. Sensorium enim susceptiuum est sensibilis sine materia unūquodq;. Ideo & abeuntibus sensibilibus, insunt sensus & imaginationes in sensoriis.

Duobus modis soluit id, quod fuerat dubitatum contra id, quod est, uisum seipsum sentire. Primo quidem, quod non quia uisus principaliter colores appræhendit, iccirco nō etiam altero modo aliqua cognoscit. Ex eo igiť quod non uidet, uisus iudicat, cum dum tentat uidere, nō ipsi occurrat sensibile: quēadmodum cū adsunt tenebræ, iudicat nunc & quod sunt tenebræ, & quod nō uidemus. Si igitur hoc in loco, quia nō uidemus, q. non uidemus, iudicamus uisu, multo magis dum uidemus, hoc ipsum, qđ uidemus iudicam⁹. Recte igiť, haud unū ipsum uisu sentire. Primo quidem, qm̄ non tm̄ illuminatos colores cernimus, sed solum etiam lumen. Videmus nanque illuminatum aerem. Deinde qm̄ & tenebras, alio tm̄ modo, uisus percipit. Adde quod etiam seipsum ut non uidentem aliquid, et uidentem percipit, cum uidelicet agat, ubi uidet, simulque propriāmet persentiat actionem: cum uero non uidet, uel tunc etiam omnino non sine actione existit. Neque enim persentisceret, qm̄ consensus ille in quadam cōsistit actione. Sed & cum tentat uidere, in eo quod tentat, agit non quidem uisionem, sed illam tentationem. Adeo ut consensus ille non sit uisionis, sed sit tentationis aberrātis. Vnde & iudicat, q non uidet. Subdit quoque alterā solutionem, cōcedens hoc, uisum. s. esse cognoscitiuum colorum. Etenim licet non semper, nihilominus quia colorata sentit, percipiens sensibilis speciem, & iuxtam illam cōsistens, ueluti omnis quoque cognitio a cognoscibilis forma characterizatur & effingitur, ipse quodammodo quoque coloratus est. Videtque tunc temporis seipsum quodammodo coloratum. Vnde non patitur, sed agit in colores uisus non agendo, sed iudicando. Vnde cognoscibile ipsi extrinsecus impositum neque uisus recipit. Verū ipse quidem iuxta occursum rationum cōsistit, propriamque molitur cognoscibili rationem. Molitur autem tunc cum sensorium prius passum fuerit a sensibili. Vnde susceptiuum ipsum non de sensu ipso, sed de sensorio Arist. prædicat. Quoniam quæ ipsi ingignitur, & imprimitur passio, ea a sensibili imprimitur. Quoniam autem patiť, non ut inanimata corpora: nec ut ea, quę uegetatiuam solam uiuunt uitam, sed ut cognoscitiuam uiuens uitam, agendo recipit passionem: cum actio illa passiua fiat iuxta uitam organi, sed actio illa pura sit iuxta uitam organo utentem, & iuxta occursum rationum. Hæc igitur iam fuere abundanter dicta. Nunc uero declarandum restat, quo modo sensorium recipiat sensibile absque materia. Neq; enim, album, sed albi actionem recipit. Est quidem igitur actio conueniens formæ ipsius sensibilis. Circa ipsam autem cum uitale iudicium conuenienter excitetur, iuxtą sensibilis formam consistit, quæ sine materia tunc est, non autem ut quæ in sensibili stet. Ea enim cum materia qdē est, hæc autem sine materia, nimirum in iudicatrice uita p̄ cognoscitiuam actionem firmata. Sensorium aūt sensibilis formam recipit, & eam quidem utrinq; recipiens, tum a sensibili mouente primum sensorium, tum a sensitiua uita, quæ ipso utitur. Quæ primo quidem iuxta iudicatoriam actionem immaterialis formæ consistit, atque adeo ut ipsum quoque perficit sensorium. Adeo ut & ipm sensorium per uitam eam, secundum quam est uitale organum, perfectum factum a uita, quæ ipso utitur, secundario recipiat immaterialem sensibilis formam, idque ab ipsa sensitiua uita, formam inquam, hoc est actionem, quæ ipsius sit cognoscitiua, quæ tamen praeterea nō perficitur a motu illo impræsso a sensibili in organo. Hoc.n totum est passibilis actio, quæ absoluitur ex eo: qui uero motus ab utrᵉe sensu deuenit, impassibilis est & immaterialis. Ideo & abeuntibus sensibilibus, insunt sensus & imaginationes in sensoriis. Cum enim manifestior alicuius fit sensus, remanet quædam sensitiua actio in ipso, imaginationem imitans, remanet inquā etiam post recessum sensibilis atque adeo non praeterea mouentis sensorium. Adeo; ut remaneat sensus, post sensibilium recessum. Qui quidē per colligantiam, quam cum imaginatione habet, fit, imaginatiuusque est. Hoc aūt ideo ipse subiunxit, comprobare uolens, quod immaterialis etiam illa actio, & ex corporea motione non elaborata, usque ad sensorium tendat. Si nanque non præsente motione remanet, manifestum fit, quod motio non perficiebat ipsam.

Sensibilis autem actio, & sensus eadem quidem est, & una: esse uero, ipsis non idem.

Vbi sensorium posuit esse sensibilis sine materia susceptiuū, demonstraueritq; qđ non semper secundum actionē stet (Etenim & quod non uidemus, dixit) & rursus, qđ abeuntibus sensibilibus, merito aliquando potestate, aliquando actu, est sensibile aliquod & sensitiuum (in quibus enim agere nō adest semper, in ijs & quod potestate & quod actu, apparet) rationabiliter hoc pertractat, quādo utrunque in his ambobus adsit, in sensibili scilicet, quatenus sensibile est, & in sensitiuo eodem modo. Et quomodo utrūque sensibile scilicet & sensus causa sit eius, qđ actu, sed quoniam secundum rationem, & simul, atque non extra, sed in sentiente ipso, stat amborum actio et perfectio. Atque hoc quidem caput cæteris animalibus conuenit, in hoc uero tertio motum fuit, quia cōsistentia sensus secundum rationem in animali rationali manifesta fit: & quia philosophi intentio in hoc tertio libro de rationali uita sit loqui. Vnam autem inquit, cum statim caput præsens exorditur, & eandem esse subiecto tum sensibilis, tū sensus actionem. Esse uero non idem. Proprietas enim utriusque diuersa est. Actio autem ipsius sensus est, cū sentit, sensibilis autem, non quando color, aut sonus sit, sed quando sensibi e: quo tanquam sensibile actu sit. Omnino enim concurrit actu sensibile, cum sensu in actu: quādoquidem etiam adinuicem dicuntur. Quemadmodum actu duplum, cum actu dimidio, atque ut simpliciter dicamus omnia, quæ sunt ad aliquid. Et quoniam omnis actu cognitio iuxta cognoscibilis terminum stat, tanquam & per illum perfecta & characterizata siue efficta, non amittens hoc proprium, ut sit adhuc cognitio, sed manens, & maxime perfecta existens cognitio, tota per seipsam totā fit cognoscibile ipsum, licet proprietas ipsa cognoscitiui sit diuersa a cognoscibili, cognoscitiuum uero appetat & ad cognoscibile tendat, & cum potest, percipit, perque seipsum totum illi infigitur, & cum eo unitur, adeo ut duo sint unum. Ob diuersam uero proprietatem ambo sint, & duo. Diuersa quidē.n est cognoscitiua proprietas ab ea, quæ cognoscibilis est: ob unitionē uero, unum fiunt.

Dico autem ut sonus actu, & auditus actu. Licet.n. *auditum habentem non audire.*

Agentem sonum, non aũt simpliciter sonum intelligit, sed hoc totum, tanquam sonum sensibilem. Hic enim in idem cadit cum auditu, qui fit actu. Qm̃ contingit etiam sonum esse, & non audiri. Licet enim, ut ipse inquit, habentem auditum non audire.

Et quod habet sonum, non semper sonat.

Habere sonum inquit, quod iam sonat: ueluti es percussum. Sonare uero inquit, cum agit tanquam audibilis, ideo etiam subiungit.

Cum uero agat, quod potest audire, & sonet quod potest sonare, tunc actu auditus simul fit, & actu sonus.

Vbi tradidit potestatem ipsius sonare, tum æri nõdum percusso, tum æri percusso quidem, non tñ exaudito, licet sonet, ipsum quoq; agendi potestatem habens uerbũ, trãsfert ad exaudiri. Per quæ quidẽ ipsum potestate sensum, & potestate sensibile separata esse, at uero non simul existere demonstrauit. Agentia uero ita, tanquã sensum & sensibile simul sint.

Quare etiam dicere posset aliquis, hoc quidẽ esse auditionem, illud uero sonationem.

Auditionem quidem, auditoriam actionem, sonationẽ aũt, actionem audibilem, quatenus audibilis. Quo uero clarius sequentia teneamus, notandum est, q̃ si quod actu est, perfectius eo, quod potentia existit, constat etiam, quod agens sensus perfectior est non agẽte: atq; adeo manifestius est actu sensibile eo quod est potestate sensibile. Quod.n. actu uitale est, & secundum cognoscitiuam subsistit uitam, in idẽ tendit cum sensu, qui est cognoscitiua uita. Ac neutiquam quidem quod non uiuit, uitalis aut imperfectum est perfecti causa. Neque ergo quod est potestate sensibile cã eius est, quod actu. Verum manifestum est, quod & sensibile perficitur, & in actum constituitur ab anima sensitiua, quæ met ipsius sensibilis formæ occurrit, idq; ex seipsa quidem faciẽs sed ad occursum excitatur ex motu illo a sensibili in sensorio impresso. Eo quod sensitiua uita nõ omnino sit a corporibus separabilis, neq; in mediate occurrat sensibili, sed ad uitalem illam passionẽ, quę in sensorio est, aut ad passiuã actionẽ propriam expromit rõnem, quæ ipsi conuenienter quadrat: atque adeo quæ ex seipsa ad rationum occursum excitatur: longe nanque abest, quod extrinsecus est collocatum.

Tex. 139. *Sin autem est motus & effectio, & passio in eo quod mouetur, necesse est & sonum & auditum actu in eo qui secundum potestatem, esse. Ipsius.n. effectiui & motiui actio, in patiente imprimitur. Ideo non est necessarium mouens ipsum moueri. Sonatiui igitur actio est sonus, aut sonatio. Eius uero quod audit, auditus, uel auditio.*

Cõ. Effectiuum quidem inquit esse, quod est potentia sensibile, quod uero mouetur, & patitur, et efficitur, est potestate sensitiuum, cui & actu sensibile, & actu sensus inest. Neque enim inquit in efficiente, aut mouẽte effectionem, uel motum esse, sed in patiente & re mota, ueluti in tertio naturalis auscultationis fuit proditum. Vnde neque mouẽs ipsum omnino mouetur, ut pote quia motus qui ab ipso deuenit, in eo non fit. Sic igitur & sonus, uidelicet tanquã sensibilis, & auditus in actu existens in sensu erit, qui in potentia est, in eo inquam qui hactenus fit in potentia. Posteaquam uero receperit, actu fit sensus. Quisnam igitur ille est motus, & effectio, cuius sensibile effectiuum est? Neque.n. ea est sane cognitio, quæ actu fit, neque sensus actu. Effectio enim eadem est cum passione. Neque etiam est passio ipsa, & motus. Sed formæ ipsæ & perfectiones. Neque enim quod uita caret, uitalia constituere potest. Sed quandoquidẽ sensorium pati aliquam oportet corporeã affectionem, & moueri a sensibili, in quo sensitiua concitatur aĩa ad occursum rõnum propriarũ affectioni impressæ, secundum quas & actu sensus & actu sensibile stat, icirco quod potentia sensibile est, id est corporeæ illius passionis in organo effectiuum: qui uero potentia est sensus, is est passiuus propter instrumentum, atque huiusmet corporeum motum extrinsecus factum. Qm̃ actio ea, quæ in motu & passione est, iudicatoria est, & ipsius cognoscibilis perfectio, Formaque cognoscibilis sine materia in ufta stat. Animaque & intrinsecus, & a seipsa agit, in ipsa actione indigens affectione organi a sensibili factæ. Quandoquidẽ corporeus ille est motus, qui ipsi extrinsecus imprimitur. Ipsum uero sensorium, nimirum quia sensitiuo modo uiuit, non perinde, atq; inanimata, patitur, sed agẽdo patitur. Et ea quidem ratione aduocat sensitiuam aĩæ puram actionem, proxime et innate uitali motui cõgruã, & quadrantem.

Duplex nanque auditus, & duplex sonus. Eadem autem ratio & in aliis sensibus, & sensibilibus. Quemadmodum enim effectio & passio est in patiente, & non in efficiẽte, sic etiam sensibilis actio in sensitiuo. Tex. 140.

Qm̃ ad utraque dicuntur esse, tum potentia, tum actu. Verum auditus quidem & qui potestate est, & qui actu, in sensitiuo est. Sonus autem qui quidem est actu, in sensitiuo quidem & ipse est (quatenus enim sensibilis est actu, in illo est) qui uero potestate, est extrinsecus. Cõ.

Sed in nonnullis quidem etiam nomẽ impositũ fuit, ut sonatio & auditio. In nonnullis uero innominatũ est alterum. Visio enim dicitur, actio uisus. Quę uero est coloris, innominata est, et gustatio, quæ est gustat.ui, quę uero saporis absque nomine est. Quoniam autem est una actio, quæ sensibilis & sensitiui est, esse uero diuersum, necesse est simul corrũpi & seruari eũ, qui ita dicitur auditus, & sonus: et sapor sane et gustus, et alia similiter. Quæ uero ptãte dicũtur nõ necesse. Sed qui priores illi de natura loquuti sunt, hoc non recte dicebãt. Nihil arbitrantes, neque album neque nigrum esse sine uisu, neque saporem sine gustu. Partim quidem.n. dicebant recte, partim autem non recte. Dupliciter nanq; cum dicatur sensus, & sensibile, horum quidem potestate, illorum aũt actu, in his quidẽ accidit, quod dictũ fuit. In aliis uero nõ contingit. Verum illi simpliciter loquebantur, de iis, quæ simpliciter non dicuntur. Tex. 141. Tex. 142.

Auditio est ipse actu auditus: sonatio aũt est sonus actu factus. In uisibili aũt actu, & actu gustabili deficit nomẽ. Alterum aũt scilicet cognitio illa actu facta uel in his nominata fuit, uisio uidelicet & gustatio. Recte ergo atque adeo quoque manifeste illud concludit, quod subsistunt, atque manent, dum sunt, et corrumpuntur tum actu sensibilia tum actu sensitiua. Quandoquidem licet in proprietate diuersa sint et sensibile & sensitiuum, tñ amborũ actiones subiecto una sunt. Quod aũt potestate sensibile est, ueluti color ipse et sonus, id existimabaẽ a Democriti sectatoribus in sensitiuo subsistere, et absque agente sensu nõ esse. At non hoc recte dicebãt. In his enim quæ actu sunt, hoc solum uerum est. Cõ.

Tex. 143. *Si autem cosonantia, uox quædam est, uox autem &*

auditus

auditus sunt tanquam unum, & est ut non unum hoc idē. Ratio autem est ipsa consonantia. Necessarium est & auditum rationem quandam esse, & iccirco non corrumpere unumquodque excellens, & acutum & graue auditum. Similiter quoque in saporibus ipsis gustum, & in coloribus uisum, quod admodum lucidum, aut tenebricosum. Et in odoratu, uehæmens odor, dulcisque & amarus, tanquam sensus sit ratio quædam.

Recte mihi Plutarchus annotasse vr̄, ꝙ in secunda sillaba, litera illa, ι, non est articulus, sed coniunctionis pars: ita ut non tres, sed duæ orationis partes, sit illud, quod dixerat, εἰ δ' ἡ, sed, εἰ δή, hoc est, si sane, uertendū erit. Et ut particula ea, & uox quædam, subiectum sit, consonantia uero prædicetur. Et ut ratio a prædicato exordiaꝛ, propositusque syllogismus sit ex tribus compositus propositionibus: hoc modo. Actu auditus est actu uox, actu uox est consonantia, oīs consonantia, ratio est, ergo actu auditus est ratio. Prior harū propositionum trium posita est media, a prædicato ipso exordiens. Quodquidem igiꝛ actu auditus est actu uox, tanquam unum & idem, subiecto uidelicet, sunt uero tanquam non eadem, cum ob suas proprietates diuersa sint ex nuper prædictis est probe notum. Vera ergo & illa est propositio, dicens, quodāmodo idē esse actu uocem & actu auditum. Quod uero etiam recte consonantiam de aliqua uoce prædicet, hoc est de illa, quę actu fit, ex hoc profecto possumus cognoscere, ꝙ intensis acuto & graui pereat actu uox. Neque enim, quæ nimis grauis, aut nimis acuta est, audibilis fit, cum quæ fit nimis acuta corrumpat auditum, ut nimius splendor corrūpit uisum. In reliquis uero sensibus, tota quoque aīalis structura corrumpitur, idq; manifeste quidem fit in tangibilibus intensis, & saporibus percussiuis. Iam quoque & ab aliquibus odoribus quales illi, qui in charoneis sunt. In uno quoque igitur sensu, quod est actu sensibile, id uult in quadam extremorum esse consonantia, adeo ut neq; deficiat, neque excedat, sed quodam modo mediocriter se habeat. Hoc n. est consonantia ipsa, ueluti quædam existens extremorum temperatura, acuti quidem et grauis in auditu, fulgoris & obscuritatis in uisu, et in unoquoque sensu, percussiui cuiusque sensus, & propriæ priuationis. Merito ergo de uoce, quæ actu fit, quemadmodum scilicet & de omni actu sensibili consonantiam prædicat. Maior uero trium illarum propositionum statuit, rōnē esse ipsam consonantiam, tanquam compositionem secundum rationem elaboratam ex aliquibus in aliquo uno differentibus. Præcedere enim necessarium est aliquā determinatricem cām, ad hoc ut unum aliquid ex pluribus elaboretur, siue id sit naturale, siue artificiale. Ipsum nanque unum omnino in termino stat, & quod proprie unū est, in perfectione cōsistit. Verum ipsum unum corporeum tanquam perfectū est, determinatumq; ut chordarum consonantia, aut lapidum, & laterum lignorumque ad domus ædificationem cōpositio congrua, artificiali rōne determinata: ueluti carnis generatio ex quatuor elementis facta naturali ratione. Consonantia autem actu sensibilis, quæ sensibilis quidem est forma sine materia & in indiuisibile contrahitur, non certe secundum rōnē consistit, sed & terminus, & ratio, & perfectio est. Igitur & actu auditus, & omnis sensus, idem cum subiecto sensibili existens ratio erit, & terminus iudicatorius. Neque enim terminatum in idem cum termino ueniret, neque multo magis quod indeterminatum est, sed ratio cum oratione, & terminus cum termino. Oīs ergo sensus est ratio. Actiua ratio quidem existēs, qui actu fit. Quę uero hunc ipsum promit hęc est substātialis ratio, tāquam forma sine materia, & tanquam qui in indiuisibile contrahatur, & magis proprie ratio dicatur non autē forma. Quandoquidem anima quædam est quoque, sensitiua substantia. Anima uero est post formas, estque conuoluta substantia, supra diuisibilia quidē ipsa stans, nō omnino tñ indiuisibilis existit. Atque secundario est substātia, & est quædam ratio, at non simpliciter. Discursiua enim simpliciter est ratio, sensitiua uero ipsa est quædam ratio, ob suam submissionem, & actionem, quam cum corpore facit. Constat deinde, quod unusquisque sensus & una et multiplex est ratio, totuplex quidem existēs, quot formas ipsiusmet sensibile comprætendit. Atque icciro tū unūquodque excellens corrumpit, cum in sensorium agit, ineptumq; ipsum reddit ad recipiendum rōnē illam. Ex hac enim & tali elementorum temperatura unaquæq; uita ingignitur, tum quæ organum uitale effingit tum quæ utentis organo officio fungiꝛ. Excellentia uero sensibilis corrumpit cōgruam organi temperaturam. Et ideo impedit actionem sensus per ipsum fieri, ut pote quia sensus ratio quædam sit, non habitus, et quasi consonantia et harmonia commixtorum elementorum. Demonstratum nāque fuit animam esse harmoniam, impossibile eē, sed quod iudicet sensibilium subsistantiam secundum rationem perfectam & elaboratam, utaturque organo præparato conuenienter sibi ipsi.

Quapropter & suauia quidem, cum ducantur ita, ut pura & immixta sint ad rationem, ut acutum, aut dulce, aut salsum. Suauia nanque tunc sunt. Omnino aūt potius quod mixtum consonantia, quam acutum aut graue. Tactus uero, calefactiuum & refrigeratiuum.

Quando priora ipsa immixta existentia secundum quēdam mutuam harmoniam ducantur ad unius rationis cōuenientiam. Vbi uero dixit uniuersaliter sensibilem cōsonantiam in commixtione esse, neq; acutum aut graue immixta in auditu esse: neq; in tactu calidum aut frigidum, uidelicet extrema ipsa, sed in horum cōmixtione (loco. n. calidi & frigidi, dixit calefactiuum & refrigeratiuū, significare uolens materias ipsas extremas calido et frigido insignitas) ubi inquam hæc dixit, subiungit,

Sensus autem ratio.

Hoc est iudicatoria, indiuisibilisq; & actio & subа, quæ una cum organo existens hanc promit actionem.

Excellentia autem aut mœrorem inferunt, aut corrumpunt.

Mœrorem. s. inferunt in transitu breuiter facto: corrumpunt aūt, in extenso, atq; adeo diuturno existente.

Vnusquisq; quidem igitur sensus subiecti sensibilis est, existens in sensorio, quatenus sensorium. Tex. 145.

Vuult quidem ad cōmunē uocatum sensum diuertere, Cō. qui omnium sensibilium unus est sensus, & ea rōne præstans ipsum obtineat (quod quidem manifestius tunc innotescet, cum ex appositione uniuscuiusque quinque sensuum, seorsum considerabitur) circa unum quoddam subiectum genus & non circa omnia uersans. Vnde & hocmet præmonuit, ut ita differentia ipsius cōmunis sensus cū quinque cæteris, perbelle innotesceret non ita, quod habeat differentiam talem, ut aliquod peculiare subiectum, præter illos quinque cognoscat, sed quia secundum omnium cōmunicationem consistat, & secundum terminum omnium iudicatorium, unde neque duo sunt coloris sensus, sed unus uidelicet uisus. Cōmunis aūt secundum uisum, quemadmodum & secundum gustum iudicat. Vtrique aūt simul, magis aūt oēs, iuxta omnium terminationē, & cōcursum in unum factam iudicant. Quod uero dixerat existens in sensorio, quatenus sensorium: id totum ,, tradit, assignatque unicuique ipsorum quinq; ipsum inseparabile, sed non simpliciter a corporibus, sed ut a sensorijs iam uiuentibus, & talem uiuētibus uitam, adeo ut sensui more organi deseruiat, icciro & unusquisq; sic in sensorio est, tanquam utens. Hic, hic inquam est, qui est pro-

prie sensus. Quoniam quæ uita in corpore existens sensorium effingit & informat, ea hoc met sensorium elaborat, & simul cũ corpore patitur, & a pura actione deficit. Ea igitur quæ utitur, sensorioque ut instrumento utitur, inesse ipsi dicitur.

Et iudicat subiecti sensibilis differentias, ut album quidem & nigrum, uisus: dulce autem & amarum gustus, similiter autem se habet hoc & in aliis.

Actio aũt pura iudicium est, idque animæ ipsius, non aũt corporis. Propterea & in immaterialem formam sensibile ipsum terminat. Atq; etiam adhuc magis sensitiuæ animæ seiunctam, selectamq; portionem, eamq; quæ per seipsam sine corpore agere põt pre oculis posuit, cum addiderit iudicare subiecti sensibilis differentias, adeo ut non solum uisus iudicet album & nigrum, sed etiam mutuam ipsorum differentiam, quæ quidem ipsius indiuisibilis est actio, ut dicturus est, indiuisibilisque in tempore fit, & impassibilis est. Simul enim contraria ipsa pari impossibile est, at uero nihil impedit ipsa agere. Inseparabilis quidem igitur a sensorio erit, ut quæ iam aliquo uiuente tanquam organo utatur, quo ad agẽdum excitetur. Per seipsam uero agit, ubi excitata fuerit, tanquam incorporea. Siquidẽ iudicium oppositorum simul factum est ipsius indiuisibilis, occurritque ipsis tanquam indiuisibilibus (spẽs n. sine materia sunt ipsa sensibilia) & actu indiuisibiliter agit, in instanti nãque agit: corporea aũt actio diuisibilis est: ideo motus est actio corporis. Quod si non solus uisus id facit, sed & reliqui huiusmodi sensus, multo magis cõmunis ipse id faciet, tanquam seiunctim omnium contrarietates cognoscens, & per seipsum iudicatoriam habebit actionem, ut qui quasi sit omnium centrum, uniformisque finis ipsa contrahens.

Tex. 145. *Quoniam autem & album & dulce, & unumquodque sensibilium ad unumquodque iudicamus aliquo, & sentimus quod differunt, necesse sane sensu. Sensibilia nanque sunt.*

Cõ. Vbi in memoriam reuocauit unũquẽq; sensum, alium alterius esse subiecti sensibilis, demonstrat, quod aliquis unus est, et cõmunis sensus est omnium, ex eo quod aliqd in nobis sit, quod comparet, & iudicet unumquodq; non tantum quod hoc aliquid est, sed etiam quod ab alijs differt, & ab ijs, quæ alijs sensibus subijciuntur, ut albũ a dulci. Neq; enim est aliqua alia potentia, quæ huius albi differentiam & dulcis differentiam cognoscat, sed ipsa sensitiua. Sensus enim perceptiuus est indiuiduorum sensibilium, quoniam & opinio ipsa cum sensu stat, cum ipsa ut indiuidua esse dicat, aut per sensum fit, si ab his ad uniuersale ascendat, aut cum etiam indiuidua dicat, dum agit cũ ipsa imaginatione.

Tex. 146. *Vbi etiam patet, quod caro non est extremum sensorium. Necesse enim erat tangens ipsum iudicare ipsum iudicans.*

Cõ. Sermo nunc temporis ab ipso non fit de tactiuo sensorio, dum inquit, quod caro nõ est primum tactiuum, sed v. g. Spiritus ille qui cor ipsum ambit, aut quoduis aliud. Etenim si non statim tangit illud sensibile, ueluti caro: nihilominus si corpus esset, non certe in eadem particula diuersas & contrarias sensibilium reciperet passiones. Nõ igitur caro est aut quid aliud. Cur igitur id in carne fuit peculiariter iudicatum? Apparet igitur carnem pro omni corpore dixisse. Extremum uero sensorium, non organum, sed ipsam uocauit sensitiuam aĩam, in quã sensibile ipsum definit. Quæmet quoque est iudicans. Qm̃ igitur quod aliquorum duorum aut plurium differentiam cognoscit, id duo aut etiam plura simul cognoscit, at non alia atque alia sui parte, sed uno indiuisibili, manifestum quod nõ est corpus, quod est extremum iudicans. Corpus nanque tãgẽs iudicat, idest, per diuersas parteis, unicuiq; sensibili occurrens: ueluti tangentia ea, quæ tangunt, iudicant illud solum per obiectionem uniuscuiusq; partis. Quare simile id est, ac si hoc ego, tu illud sentires.

Neque sane disiunctis contingit iudicare, quod diuersum sit dulce ab albo, sed oportet uni alicui, utraque manifesta esse: sic quidem, & si hoc quidem ego, tum illud sentires, dilucidum esset, quod diuersa inter se. Oportet autem illud unum dicere, quod diuersum. Diuersum enim est dulce ab albo: dicit ergo idem. Quare quẽadmodum dicit, sic intelligit & sentit. Quod igitur non sit possibile disiunctis iudicare disiuncta manifestũ est.

Idest, diuersis. Oportet nanque uni & eidem utraq; manifesta esse, ad hoc ut mutua ipsorum diuersitas sentiri debeat, quoniam diuersitas est habitus quidam. Habitus autem & est, & cognoscitur cum iis, quæ perpessa sunt habitum. Neque. n. diceret quod dulce diuersum est ab albo, nisi utrunque probe nosset, constat. n. quod cum unus & idem sit qui loquitur, anteaquam loquatur, cognoscit, siue sentiendo, siue intelligendo id faciat.

Quod uero neque in separato tempore, hinc. Quemadmodum enim idem dicit, quod diuersum est bonum & malum, sic & quando alterum dicit, quod diuersum & alterum.

Quemadmodum nanque unus & idem est, qui utraq; inuicem diuersa dicit esse, sic et quando alterum & reliquũ dicit, siue modo in indiuisibili tempore alterũ cognoscat, in eo toto alterum cognoscens, si tanquam ab inuicem diuersa in eo toto nosceret. Siue modo in uno nunc, quod quidem simpl'r non est tempus, sed hoc totum, indiuisibile tempus, tanquam temporis existens terminus. Fortassis uero latenter innuit, quod puræ animariæ & perfectæ actiones, quæ semper per terminos tendunt, in tempore quoq; sunt ex ipsis, nũc, resultante, tanquã ex unitatibus numerato, sed non quale est naturale tempus in continuitate positum. Abundantius uero de hoc a nobis dictum fuit in nostris commentarijs in naturalis auscultationis libros. Neque enim iudicium diuisibile est, sed actio perfecta est, tota tamen in nunc ipso consistit.

Non secundum accidens autẽ illud quãdo. Dico autem ueluti nunc dico, quoniam diuersum, non tamẽ quoniam nunc diuersum, sed sic dicit, & nunc, & quoniam nunc, simul ergo.

Diuersum uidelicet est, quod per se, ab eo quod per accidens, tum in entibus ipsis, tum in causis, ut in naturali auscultatione dictum est. Atque ipsum quidem, nunc, de illo nauali prælio, quod nunc fit, & de eo de quo loquũtur nunc homines, per se de utrisque dicitur, de ipso nauali uero prælio per accidens, neque enim de eo prædicatur, ut quod nũc fiat, sed ut de aliquo nũc dicatur. Sed sensus quidem, qui non præterita aut futura, sed præsentia semper cognoscit, quando sensibilium dicit diuersitatẽ, idest quando iudicat, iudicat eam, tanquam quæ nunc fit, ita ut ipsum, nũc, per accidens non prædicetur de mutua sensibilium diuersitate, qñquidẽ nũc iudicatur, sed de ipsa quoque per se prædicatur. Sed in memoria per accñs fit.

Quare inseparabile & in inseparabili tempore.

Si duorum aliquorum sensibilium diuersitatem sensitiuum iudicaret, idem utraque percipiet, non quidem secũdum

dum diuersas partes,sed una tantum,& indiuisibili. Atq; hoc quidem est,quod dixerat,inseparabile, & in eodem
" tempore,in quo etiam diuersitas adest. In ipso uero nunc
" est illa. Quandoquidem etiam sensus est entium ipsorum. At quam nam ob rationem non simul quidem, sed in tẽpore diuisibili? An omnino quidem etiam sic,qm̃ alterũ, atque alterum? & quando adest diuersitas,tunc etiam cognoscitur. At quia iudicium est indiuisibilis actio, at non diuisibilis,qualis est motus,ita erit inseparabile,ueluti indiuisibile,atque ita quidem in tempore indiuisibili, tãquam in ipso nunc.

Tex. *Atqui impossibile simul contrariis motibus moueri idem quatenus indiuisibile, & in indiuisibili tempore. Si enim dulce, ita mouet sensum, aut intellectionem. Amarum aũt, contrario modo, & album alio modo.*

Cõ. Vbi demonstrauit,quod unum est,iudicans plura, nõ secundum aliam,atque aliam sui partem, sed ut simul, & indiuisibile est,cum mutuam ipsorum,quẽq; inuicem est, diuersitatem iudicat, ex his modo, consequenti ordine ijs,quæ iam fuere determinata,demonstrat, quod sensitiuum iudicium, neque passio, neque motus est, sed actio & perfectio intrinsecus excitata. Impossibile nanque est contrarias pati affectiones, aut simul in contraria mutari. Qm̃ repugnat,impedit, atq; subuertit cõtrarietas ea,quæ in passionibus est & mutationibus. A seipso uero agere in seipso contraria secundum diuersas rõnes non est impossibile. Qm̃ huiusmodi contrarietas non est talis,quæ resistendi facultates habeat,quãdo circa diuersa recipientia cõtrarias actiones uersatur. Veluti quidem ignis durescere facit lutum simul,& ceram mollescere. Atque idem quidem sensus album chartæ simul iudicat, & literarum ipsarum nigrum. Quare iudicium sensitiuum est,at non idem motus,aut passio,aut receptio extrinsecus ducens. Neq; enim contrariorum simul esset, quoniam impossibile est opposite uerti & disponi. A dulci uero & amaro opposite lingua cõmutatur. Ideo non certe simul secundũ eandẽ particulam a contrarijs moueri posset. At diuersas iuxta particulas cũ hæc patiatur,gustatorius sensus propter suipsius indiuisibilem substantiam, diuersis linguæ particulis idem totus præsens per se iudicium facit de utrisque.

Nunquid igitur simul quidem, & numero indiuisibile, & tempore inseparabile ipsum iudicans: in esse autẽ separatum? Est quidem sane quo pacto tanquam diuisibile, diuisa sentit. Est autem, ut quatenus inseparabile. Suo enim esse diuisibile, loco autem & tempore, & numero indiuisibile.

Cum statuerit,quod idem indiuisibile manens, nũquã contrarijs mouetur motibus, aut contrarias patitur passiones admiseritq; illud axioma, nihilominus dubitat, nunquid omnino indiuisibile sit, quod contraria ipsa sustinet & subit. Numero nãque sit, & simul indiuisibile,& tẽpore quia in eodem tempore per semet totum contraria recipit,in esse autem,hoc est,ratione aũt, diuisum est separatũ. Quandoquidem potentiæ, quæ in eo receptiuæ sunt contrariorum,diuersæ sunt. Quare quatenus diuisibile contraria patietur. Licet igitur iudicium illud sit passio,aut motus,iudicans non impedietur cõtraria simul iudicare. Quãdoquidem iudicans secundum diuersas rõnes erat rõne diuisibile, numero quidem ac loco indiuisibile existens, tanquam unum & idem subiectum,perq; seipsum totũ utraque aut etiam plura patiens (cum numerus quidẽ ipsum unum indicet,locus aũt quod non secundum diuersas sui partes iudicet) in esse autem diuisibile,id est rõne. Qm̃ per formas & rationes uniuscuiusque sub̃a determinatur.

Tex. 148. *An haud possibile est. Potestate quidem enim idem diuisibile est & indiuisibile, & contraria. In esse uero non: sed in agere ipso diuisibile. Et non possibile & simul album & nigrum esse.*

Impossibile est inquit unum & idem numero, licet in esse suo sit diuisibile,contraria simul actu pati. Solum enim idem ad opposita subeunda aptum esse natũ potestate possibile est,sed non etiam actu possibile est recipere. Quod quidem in esse ipse dixit. Ideo exponens quõ nunc utatur hoc,hoc est,esse actu,subiunxit,non inquiens,ipso agere, ut sic passionem & motum indicaret. Atq; hoc quidem manifestius adhuc significat per exemplum, album enim, & nigrũ passiuæ sunt qualitates. Præterea quoque manifestius concludens,ipso pati est usus. Cõ.

Adeo ut neque formas patiatur eorum, si huiusmodi sensus, & intellectio.

Neq; enim sensus & intellectio ipsamet sensilia,sed sensilium formas recipit,si huiusmodi inquit, uidelicet ut patiatur,& extrinsecus recipiat,& quia agat,ut ipse,inqt, actu enim opposita patitur. Ita ut possibile sit, aut ad ambo si "
mul mutari,aut simul secundum ipsa disponi.

Sed quemadmodum quod uocant nonnulli punctum, quatenus unum, & quatenus duo, ea ratione etiam diuisibile. Tex. 149.

Puncti exemplo,sufficienter demonstratur impassibilis & actiua portio sensitiui iudicij,præterea quoque indiuisibile ipsum,& quod in indiuisibili consistit, indiuisibilium nanque indiuisibiles sunt actiones. Omnis uero motus et passio in diuisione collocatus est. In mutatione nanq; cõsistunt. Ideo & utriusque simul & passiones & reliquæ mutationes sunt. Solus aũt circularis motus, licet materialis rei non sit,nihilominus etiam hic est informatæ rei idcirco diuisibilis quoque alicuius, corporis.s. Omne uero qđ per se diuisibile est,actionem quoq; habet diuisibilem,ita, ut quemadmodum est,sic etiam agat. Punctum aũt indiuisibile, quod quidẽ situm & positionem habet, lineæq; est terminus,& cum terminata cõpræhenditur linea, uerbi gratia,cubitali,aut quauis alia, ex seipsaq; aliquid proprium adducit,eo quod principium sit,& finis, nonnunquam quidem unius terminus & finis, alterius aũt principium,sæpius quoque duorum aut etiam plurium principium,& finis existens,ueluti cum est circuli centrum, tunc enim oẽs lineæ ab ipso ad circumferentiam ducuntur. Anima igitur sensitiua puncto assimilata fuit, tanquam sub̃a incorporea quidem & indiuisibili,at quæ sensorio diuisibili existenti utitur,& quæ cum illo tum patiente,tum a sensibilibus citato agit,idque diuersis corporis subiecti particulis atq; diuersis passionibus occursantibus. Atque in ea iudicatoria actione ipsa per seipsam nõ omnino est a corporibus separabilis, quandoquidem in eam quoq; terminat per passionem instrumenti. Quæ neque passio, neq; motus est, neque externorum receptio, sed actio indiuisibilis intus proueniens, non quidem effectiua sensibilium, sed cognoscitiua ipsorum iuxta rõnes eorum in se præacceptas,nonnunquam quidem iuxta unam solam, nonnunquam aũt iuxta plures: cum mutuam quoq; ipsorum diuersitatem percipiat. Patet nãque ꝓbe quod sensibilium rõnes in ipsa sunt. Siquidem a seipsa agẽs, iuxta sensilium stat formas,sine materia tñ. Qm̃ aũt pati atq; moueri oppositis modis,simulque actu cõtraria recipere imposse est, agere aũt eum posse, qui subiectam rem qñq; unam qñq; duas facit,diuisibilemq; atq; indiuisibilem, ad ipsum quidem pati contraria,& fieri nihil confert. Ad agere uero ipsum confert. Etenim punctum quando est lineæ alicuius principium,alicuius aũt terminus, tunc unum & indiuisibile est,utpote quia idem duo agat. Rursus duo & diuisibile est,iuxta diuersas scilicet principij & termini rõnes. Sic quoque sensitiua aĩa, quæ duo simul sensibilia cognoscit,

ſcit, una eſt & indiuiſibilis. Quandoquidem & unum eſt, quod utriuſque cõmune exiſtit, & ſimul. Quatenus uero diuiſibile eſt, bis eodem ſimul utitur ſigno, inquantũ iuxta diuerſas rationes agit, in inſtanti & ſimul. Qm̃ nõ impoſsibile eſt, uel ipſa quoq; contraria ſimul agere.

Quatenus quidem igitur indiuiſibile unum ipſum iudicans eſt, & ſimul: quatenus uero diuiſibile eſt, nõ unũ. Bis nanque eodem utitur ſigno ſimul. Quatenus quidẽ igitur duobus utitur, extrema duo iudicat, & ſeparata ſunt, tanquam ea, quæ ſeparatorum.

Vtitur quidem ipſum iudicans, finis uero eſt ipſa ſenſitiua aĩa, licet iudicans ſit ipſa quoq; anima, ſed ea quæ iam agat. Finis aũt & terminus, indiuiſibiliſq; natura eſt ex ſui ſubſtantia. Eadem quoque ipſa duobus utitur, iuxta duas ſenſibilium ſtans formas, quando duo ſimul iudicet, quæ rõne ſeparata ſint ab inuicẽ & quadam proprietate, ut ea rõne, quia ſeparata ſint, diuerſarum rerũ iudicia fiant.

Quatenus uero unum, uno & ſimul. De principio *quidem igitur, quo dicimus animal ſenſitiuum eſt hoc modo determinatum ſit.*

Quatenus iudicans eſt unum ſubiecto, ſenſitiua que aĩa quæ iudicat, eſt una ſubſtantia, unoq; utitur fine, ipſa uidelicet ſenſitiua anima, & ſimul, utpote in indiuiſibili nunc agens. Quę quidem igitur dicta ſunt, ea quoque unicuiq; reliquorum quinque ſenſuum conueniunt. Etenim unuſquiſq; plura ſimul compræhendit, atque contraria. Ea uero magis conueniunt communi ſenſui: ut qui multo plura iis, quæ omnibus aliis ſunt ſubiecta, cognoſcat, principalior q; ſit, ac magis ſenſoria ipſa excellat. Neque.n.hoc in loco cõe ipſum in collectione multorum cõſiſtit, ſed magis in præexiſtenti contractione. Senſitiua aũt aĩa principium eſt & tanquã forma, & multo magis tanq̃ utens.

Tex. 150. *Quoniam autem duabus differentiis, diffiniunt maxime animam, motu ſcilicet ſecundum locum & ipſo intelligere & ſentire.*

Cõ. Ariſto. ad alteram, quę poſt ſenſum eſt, iudicatiuam actionem ſe transferens, ordineq; recto tendens ad imaginationem, quę quidem ſenſui proxima eſt, primum quidem determinat, quod uel ipſa quoque eſt quædam animæ cognoſcitiua potentia, neque uero appetitiua, quæ quidem in ipſius ſecundum locum motiua facultate uidetur ſimul apparere. Poſtea uero quod non eadem cum ſenſu ſit determinat. Siquidem ipſe ſemper ad propriam actionem præſentibus ſenſibilibus indiget, quæq; ipſa moueant ſenſoria. Imaginatio uero uel non præſentibus ſenſibilibus, nonnũquam a ſemet excitat̃, cognoſcibilibuſq; occurrit, hacq; parte quodammodo cum rationalibus uitis cõmunicans. Eam.n.excitationem cognoſcitiuæ uitæ ad actionẽ ponit intellectiuam eſſe proprietatem. Ideo uel imaginationem quoq; intellm̃ appellat, non quia etiam ſenſus in hoc cum intellectu cõmunicet, ſed tm̃ ſecundum portionem iudicantem. Ideo & ei, quod ſecundum locum motiuũ eſt, & appetitiuo, iudicatiuum opponẽs, in hoc ſentire ipſum, & intelligere compræhendit, accipiens quidem ipſum intelligere pro omni cognitione, quæ a ſemet excitet̃. Quo uero ad dictionem attinet, ad illam coniunctionem, " qm̃, poſt longum proceſſum aſsignauit id, ſcribens, quod " manifeſtum eſt, non eſſe idem ſentire & ſapere, idq; fecit, coniunctionẽ illã, igitur, adiungẽs poſt longiorẽ ſeriem.

Videntur autem ipſum intelligere, et ipſum ſapere, tanquam ſentire quoddam eſſe. In ambobus nãq; bis anima iudicat, & cognoſcit entia. Et antiqui ipſum ſapere, & ipſum ſentire idem eſſe inquiunt. Quemadmodum etiam Empedocles dixit. Iuxta præſens nãq; conſilium augetur hominibus, & in aliis. Vnde ipſis ſemper, & ipſum ſapere aliena adeſt. Idem autem uult cum his etiã illud Homeri. Talis nanque mens eſt mortalium hominum, qualem in diem ducit pater hominumq;, Deũq;.

Tex. 151. *Omnes nanque hi ipſum intelligere corporatũ, quẽadmodum etiam ipſum ſentire arbitrantur.*

Cõ. Intelligere quidem ipſum, ueluti fuit dictum, ab ipſo acceptum fuit pro omni cognoſcitiua uita, quæ a ſeipſa actionem promit. Ipſius uero ſapere actus, quæ a græcis φρονεῖν dicitur, pro omni rõnali cognitione acceptus eſt: quæmet diuerſitatem cognoſcitiuarum actionum indicat. Licet nonnulli non ſolam intellectionem, ſed & actum ſapiendi, id eſt φρονεῖν, in idem cum ſenſu trahant, & id quidem faciunt, reſpicientes tm̃, ut ipſe quoque infert, ad iudicatiuam & cognoſcitiuam partem. Quandoquidẽ hoc eſt cognoſcitiuis uitis cõe. Quod igitur nõnulli, ſiue naturales, ſiue ſophiſtici homines ita opinati fuerint, non eſt negandum. Etenim Theætetus ipſe apud Platonem ſciam in idem ducit cum ſenſu. At uero Empedocles, uel Homerus non ſunt in hac opinione ponendi: licet Ariſto. in uerba indiſtinctius paulo, rudiuſue dicta inſtans, confutet ea, quæ alioquin aliam in partẽ interprætari poſſent. Poſſet.n.aliquis ita accipere, atq; ita interprætari, q́ præſens ipſum ſenſibile ſit. At aut neque ita ab Empedocle dictum, aut ſic ſe ueritas habet. Conſilium.n.non ſenſibilibus ipſis, ſed intelligibilibus ſibi ſemp̃ præſentibus ad ſuimet perfectionem ſeſe cõmittit, & ſapere in ſomniis aliena adeſt, non ob illas, uti dicere poſſet aliquis, reliquias a ſenſibilibus derelictas. Neque.n.ſapere tale quid eſt, ſed quando ratione illa ex aliis quibuſdam diſſoluta a corporis cõſtitutione, nobilior quædam, quam ea, quæ dum uigilamus, fit, cognitio boni, aut ueri gignitur. Homerus autẽ eandem quidem eſſe dicit mentem, at eam tm̃ quæ mutet̃ a ſenſibilibus, non ſimplr̃ intellm̃ intelligens, aut mentẽ, ſed mentem tantum eorum hominum, qui terrene uiuunt, & ut ipſe dixit hominum, qui incuriam agunt uitam.

Et ſentire, & ſapere ſimile ſimili, quemadmodum in ſermonibus iuxta principium determinauimus.

In quibus quidẽ quoque fuit a nobis determinatũ, q̃uo antiquorum ſermo uerus ſit, ſtatuens ſimile cognoſci a ſimili q̃uoq; recte interprætandum Ariſto. eſſe cenſeat.

Atqui oportebat ſimul quoq; de ipſo, decipi, ipſos loqui, conuenientius nanque etiam animalibus maius tẽpus in his commoratur anima. Ideo neceſſarium eſt, aut quẽadmodum nonnulli dicunt, omnia, quæ apparent, uera eſſe, aut diſsimilis tactum, deceptionem eſſe. Hoc.n.cõtrarium eſt ei, quod eſt ſimile ſimili cognoſcere.

Non vr̃ mihi, rõnẽ ex deceptione, tanquam confutationem aduerſus illos inducere, qui dicunt ſimile cognoſci a ſimili, ſed ea ratione in illos inſtare, ut q de deceptione nõ determinauerint quicquam, inde uero ipſum inferre qđ poſitioni illi conſequitur. Vel.n.nihil determinauerũt de deceptione, ut quæ neque eſſet ſecundum illos, qui apparens ipſum, uerum eſſe exiſtimant. Vel ponentes quoque falſam fieri opinionem, dicunt ipſam fieri in tactu diſsimilis ipſius, idq; ideo, quia contraria cõtrariis coniungunt.

Videtur autem & deceptio, & ſcientia contrariorũ eadem eſſe.

Hoc quidem tanquam abſurdum in illam poſitionem inferri expoſitores inquiunt. Neq;.n.ſolũ inquiunt ſimile cognoſci

cognosci a simili in sciali contẽplatione, sed uel ipsum quoque contrarium. Pariter utrūq; in deceptione ignorari. Qñquidẽ unum est, quod cognoscit, aut ignorat utraque. Verum subiecto quidẽ unū, in esse uero, ut ipse dicere cõsueuit, diuersum, utrūq; oppositorum cõtangens iuxta rationes diuersas. Simile quidem simili contangens in utrisque in scientiali contemplatione, dissimiliter aūt in utraq; in deceptione. Vno quidem igitur scire oportet. Eo quia nūc temporis deceptionem non appellat eam, quæ sensui opponitur, sed eam, quæ ipsi sapiendi actui. i. prudẽtiæ opponitur. Semper. n. uerus est, ut ipse dicet, sensus propriorum sensibilium. In eo uero ꝙ decipitur, maius inquit tẽpus commoratur anima. Deinde uero dictum fuit conuenientiam non in anima, sed in aiali esse. Qm̃ aia uersaẽ maius tempus in ignorãtia cū uita, quæ cū corpore est. Qm̃ rõnali uitæ, cui etiã sapere ipsum inest, uerū dicere, est proprium maxime, et cõuenientissimum, ideoq; etiam rõnali aiali. Qño igitur contrarium ipsi dicit cõuenientius esse? Qm̃ ut ipse subdit, maius tẽpus cõsummit aia in hoc, id autem ideo, quia cū aial generabile sit & corruptibile, multū quidem tempus permanet, ꝙ nõ põt recipere affines aiæ actiones, diu uero impediẽ a diuersis occurrentibus ei affectionibus. Præterea quoq; ex necessitatibus, usibusq;, qui ad uitã attinẽt, aiam in cõtrarium trahit, & disiungit, retrahens ipsam a studio inquirendæ ueritatis. Quod uero est maximū, uehæmens ipse incursus aiæ ad corpus, & generationis implicatio, remouet ab illa cõuersionẽ eam, quæ in seipsam fit. In qua quidem sapere ipsum, & ueritas secūdum rationem facta collocatur.

Tex. 151. *Quod quidem itaq; non idem est sentire, & sapere manifestum est. Huius enim copia omnibus concessa est, huius autem paucis animalium.*

Cõ. φρόνησις idest prudentia, siue communius & de omni cõtemplatione, quæ secundum rõnẽ fit, siue priuatim de agibilium cõtemplatione, omnino de ea, quæ recta, & uera, & cū cã fit, dicitur. Ideo & aialium paucis huius est facta copia, neq;. n. oibus hoibus, sed uel horū quoq; paucis est data copia. Sentire uero ipsum, nõ solis hoib⁹, sed etiam omnibus aialibus. Sic sane distinguẽs cõtẽplationẽ rectã, quæ secundum rõnẽ fit, ab ipso sensu, separat qualẽcūq; cõtẽplationẽ secundum rõnẽ factam a sensu, subiungens.

At neque ipsum intelligere, cui inest ipsum recte, & ipsum non recte. Ipsum quidem. n. uere, prudentia, & scientia, & opinio uera. Ipsum uero non recte, cõtraria horū. Neq; hoc sane est idẽ cū sentire. Sensus. n. proriorū semper uerus, & oibus inest animalibus.

Per uerbum, intelligere, simplr appellat agere scd'm rationem, quod quidem compræhendit & recte intelligere, & non recte: ut manifeste ipsemet exponit: tali sane intelligere seiungit sensum, non quia etiam ueritatẽ non percipiat: semper etenim sensus propriorum sensibilium uerus est, aut ut plurimum: sed quia primū ipse sensus descriptus sit in actione per corpus, illud uero quia multam habeat profunditatem, & separabile sit, in cognitionibusq; semper uerum dicentibus uersetur, ut in scia & in prudentia, & in his, quæ aliquando uerum dicunt, ut in opinione uera: Verum quia sensus illud habeat, ut semper uera dicat in proprijs sensibilibus, per deangustiationem, eo quia pauca compræhendat, atq; non perinde ac opinio aliquãdo mentitur, eo quia in multorum aliorum contemplatione, aliqua rõne rem contangat, nonnunquamq; nõ conuenientia de ea prædicet, quin etiam quia extrema est cognoscitiua uita sensus ipse, id quod id indicat, ꝙ ignobilissimis insit animalibus. Intelligere uero solis insit rationalibus animalibus.

Cogitare autem contingit etiam falso, & nulli inest, cui non etiam ratio.

Discursiuam rationis actionem, cogitationẽ appellat, quæ omnino quidem uerum dicit, cum coniuncta caussis percurrit, aliquando tamen sine causis falsa dicit, atq; mentitur. Cogitatio quidẽ igitur est discursiua rationis actio. Quoniam uero hic discursus per terminos procedit, & ꝑ continuationem non fit, cuiusmodi naturalis transitus fit, tum assensus ille animæ per unumquemq; terminum factus, tum adhærentia tanquam in uno termino facta, existimatio est, quæ ipsum tanquam uerum confirmat. Ita tamen, ut non eadem sit cogitatio & existimatio, quamuis in simul conappareant. Rationalis nanque actio in discursu semper est collocata, & in assensu apparentis ueri. Neque uero cogitatio, neque existimatio sensus est, partim quia non est rationalis, siquidem & alijs inest animalibus, partim quia neque discurrit. Neque enim ex alijs alia colligit, neque ita uera dicit, ut semet percipiat uera dicere. Propria quidem enim sensibilia uere cognoscit v. g. uisus, quod album sit, cognoscit. Neque uero sentit, qđ uere cognoscat. Neque enim idem est cognitio rei, & cõpræhensio, ꝙ uera sit illa cognitio. Qualis vr̃ esse existimatio post intellectionẽ rei, quæ iudicat an intellectio sit uera, tuncque assentitur, & cõplectiẽ cognitū ipsum. Sẽsus uero solum cognoscit, quod occurrit, licet falso occurrat, ueluti in imaginibus ipsis contingit, quas non põt diiudicare. Quamuis igitur sensus in proprijs sensibilibus uerus sit, at non certe, quod uerus sit, sciet. Cogitatio uero licet uere, licet false cognoscibilibus occurrat, non contenta est occursu, neque assentitur, nisi insuper quoque iudicet, qđ intellectio illa sit uera, siue recte, siue non, id faciat. Nonnunquam enim in iudicio illo errat. Quod si aliquãdo quidem cogitatio mentitur, non iccirco tñ est inferior sensu, qui proprijs in sensibilibus est uerus. Quod. n. aliquando ipsa mentiatur, id ea rõne cõtingit, quia multa intueatur. Verum aūt dicere, aut mentiri, non iuxta solum occursum contingit, & iuxta intellectionem rei, sed secundum iudicium de ipsa intellectione factum.

Imaginatio nanque diuersum & a sensu, & a cogitatione. Ipsaque non fit sine sensu: & sine hac nõ est existimatio. Tex. 153.

Cõ. Coniunctio illa, nanque, nunc fuit dicta ut quæ reddat cãm, eo quia dictum sit, cogitationem solis rationalibus inesse: perinde, atque si subiunxisset sic. Non enim sane eadem est imaginatio cum cogitatione quemadmodum neque cum sensu eadem est. Hoc enim quoq; addit. Quãdoquidem propositus ipsi est sermo de imaginatione, de qua quidem inquit, quod a sensu & cogitatione est diuersa. Per quæ quidem, quæ infert, simul quidem cãm dicit, qua nonnullis uideatur imaginationem nõ esse cum sensu diuersam, nonnullis autem cum cogitatione uel existimatione indifferentem (ea. n. ratione quia simul insit, aliquando quidem cogitationem uocat aliquãdo existimationem uocat rationalem actionem) simul autem & per hæc eadem, distinguere statuit imaginationem ab utroque, sensu scilicet & cogitatione. Quandoquidem n. non sine sensu, at eo omnino qui praexstiterit, imaginationes fiunt, & imprimuntur, quoniam imaginatiui hi modi in quadam distãtia, & partitione & diuisione, & figuris sunt positi, hęc aūt sensibilia sunt: sensibilia aūt sunt a nobis per sensum cognoscibilia, qui ad intellm̃ non refugimus, sed ualemus ex cã extrema cãta cognoscere, merito nonnulli decipiunẽ, q non distinguūt, quod superuenit, ab eo, nõ sine quo. Qui uero distinguūt, hãc quoq; imaginationẽ a sensu distinctã cognoscūt, pariter & ab existimatione. Totis nãq; uitis ad exteriora uergẽtibus oinoq; ab actione ꝑ se recedẽtib⁹, sed ad sola sensibilia institutis, cõuenienteq; generatiõe & coaduiuante ad auersionem uitæ, quæ secūdum rõnẽ fieri debet, cogitatio indiget primum quidẽ sensu, postea uero & experiẽtia, & memoria: ut vl'e tãdẽ cognoscere possit eorū, q ab ipsa forma determinanẽ, atq; adeo hinc ad determinatricẽ eorū formã recurrere: quorū cogitatiua & in

telligens est cognitio, adeo ut hoc in loco amborum cōfusio hos sequaṫ, qui nō distinguūt, qď memoria retinet ab eo, qď uniuersalia colligit, hisque, qui huic insistūt, sufficiens fiat diuersitatis signum, qm̄ alterum quidem est ut finis, alterum autem ut non sine quo.

Quod aūt nō est eadē imaginatio, & existimatio, manifestū. Hęc quidē.n. affectio in nobis est, cū uelimus.

Existimationē qdē appellat, ut dictū fuit, rōnalē cognitionē, intellectionē aūt nūc tēporis appellat imaginationē, q̄ etiam affectionē uocat, eāq; in memoriali facultatē uult collocari. Qūo igiṫ licet non sine hac existimatio fiat, distinguit ipsam ad existimationē? Qm̄ hęc affectio in nobis est, ubi uolumus. Non qa imaginatio oīs in nobis fit. Etenim quædā fiunt nobis inuitis. Sed qa quędā in nobis ita fiant, ut ad libitū expromi posint, non siṁ aūt etiam reprimi. Affectio quidē igiṫ est imaginatiua actio, quia partibilis, et typos rerū recipit, & quia fit a corporibus inseparabilis, quæ quidē in nobis est, qm̄ nō semper oīno typos fingimus, quales sunt res ipsæ, neq; imaginationes promimus ita, ut semper oīno de ueritate curā habeamus. Quēadmodum n. sensus non percipit tāquā uerum, sed tm̄ tanquā sensibile, pariter neq; imaginatio, sed circa solos tm̄ typos & figuras uersaṫ, quæ p̄ter sensum tm̄ assumit, ut nō semper præsentibus indigeat sensibilibus quibus illæ figurę sunt similes, sed etiā a seipsa ipsas repræsentet, atq; non oīno ījs, quæ prius uisa fuerint acquiescat, sed & adiungat & detrahat, & transmutet, uarieq; modo quocūq;.

Ante oculos nāq; licet cōstituere, quēadmodum qui, in iis, quæ memoria constituuntur, collocant, & qui symulachra effingunt.

Hoc est promere typos & figuras, & secundū illas agere. Quēadmodū ipse inqt, q in ījs, quæ memoria seruanṫ, collocāt, hoc est, q reminiscunṫ, ut ita p reminiscētia, memoria posita fuerit. Sic.n. Alexan. interpretaṫ. Vel potius quēadmodū cū meminisse uolumꝰ, sæpius circa figurā agimus. Qď uo inqt, et simulachra effingere, id indicat, qď nō oīno figurarū occursus rebꝰ ipsis similis fiat, et euadat.

Opinari autem non in nobis. Necesse enim est aut mentiri, aut uerum dicere.

Existimatio latius patet q̄ opinio. Opinio aūt pro omni existimatione accepta fuit. Oī nāq; cōe hoc est, ut aut uerū dicāt, aut mētianṫ. Qñquidē oīs existimatio in assensu cōsistit. Assensus aūt non secundum solā occurrentium intellectionē, sed etiam per ueri & falsi fit distinctionē. Verum aūt & falsum consistit in concordantia & discordātia, quæ inter res sunt. Res aūt non sunt in nobis.

Tex. 154. *Præterea uero quando quidem opinamur horrendū quippiam aut formidandum statim compatimur. Similiter quoq; si audax sit.*

Cō. Assensum aīæ, q in existimatione fit, ex his quoq;, quæ ipsam cōsequunṫ, passionibus, ꝓbat. Timet nāq; et audet in opinatione, quādoquidē opinatio in fide cōsistit.

Iuxta imaginationē aūt, eodē modo nos habemus, quēadmodū, qui intuentur in pictura horrenda, & audacia.

Imaginatio nāq; assimilatrix est: et quēadmodū quæ in pictura sunt aliorū simulachra, sic se hn̄t & quæ in imaginatione sunt. Ideo nō tanquā ueris iis cōsentit aīa, ut cōfidat, aūt timeat. Gaudet enim aut tristatur, non ut quæ in rebus ipsis uersetur, sed ut in memoria illarum.

Sunt aūt & ipsius existimationis differentię, scientia, & opinio, & prudentia, & contraria horum.

Qñquidē proposuit distinguere imaginationē ab existimatione, accepit aūt opinionē, pro oī existimatione, quæ in medio cōsistit. (Hæc.n. oī cōiter insunt nō aūt soli opinioni, tū fides, tū id, q in rebus ipsis, nō aūt in nobis de his sit posita ueritas, & affectiones excitatæ in iis, tāquā ueris habitis & existimatis, ueluti cōfidentiæ & timores) iccirco diuidit existimationis spēs: ut ideo pcurrētes spēs cognoscamus, qď quæ dicta sunt, cōia oīum sunt. Prudētia qdē igiṫ, est cognitio actiua cū ipsa cā. Scia uero, cōtēplatiua est. De utriſq; uero participat opinio uera, utraq; ex parte expers caussæ. Oportet.n. nūc uerā accipere interpretariq; opinionē: qñquidē cū scia & prudētia eodē in ordine construiṫ: & ut in cōtrariis, quēadmodū imperitiam et imprudētiam habemus, sic etiā falsam opinionē ponamus.

De quarum differentia alius erit sermo.

In moralibus nanque manifestius distinguit, quas nunc existimationis differētias esse dixit.

De ipso aūt intelligere, qm̄ diuersum est ab ipso sentire. Huius aūt hoc qdē imaginatio uř eē, hoc aūt existimatio, de imaginatione determinātes sic de altero dicēdū. Tex. 155.

In ipsa aīa & intelligere & sentire, exponēdū est. Nō.n. intelligere illud pręstātius, q̄ ut scd'm aīam fieri posit, aut imaginatio aut existimatio est: sed ita qdē uerba exponenda sunt, ac si ita fuisset dictū. De intelligere aūt aīæ. Cō.

Si sane est imaginatio, iuxta q̄ dicimus spectrū aliqď nobis adesse, aut nō. Si qd per translationē dicimus.

Quēadmodum sensibile sensui, & scibile sciæ, sic etiam imaginationi spectrū siue simulachrū, est cognatū cognoscibile: & quēadmodū unusquisq; sensuum ex ꝓpriis sensibus fuit determinatus, sic et nūc tpis imaginationē describit, iuxta quā spectra nobis adsunt, distinguens ipsam ab ea, quæ p translationem factam ex ea, dicitur: quando in apparenti utimur imaginatione, in sensuq; & in opinione.

Vna quędam est horum potestas uel habitus, iuxta quē iudicamus, & uera dicimus, aut mētimur. Hęc autē sunt, sensus, opinio, intellectus, & scientia.

Cū diuersæ sint aīæ potentiæ, ut nutritiua, motiua secūdum locū, cognoscitiua, appetitiua, imaginatio potentia quædā est cognoscitiua, quæ iudicatrix est, hoc est pcipit, & cognoscit spectrū siue phātasma. Verū nāq; dicit, uel mentiṫ. Verū qdē dicens, cū phantasma siſe rei effingat, cuius est phātasma, mentiṫ aūt, cū dissimile fingit: siue modo hoc inuito patiatur, uerbi gratia p obliuionē: siue ex propria uolūtate addat, aut detradat, aut quouis alio modo uariet. Per quæ quidē comprobat imaginationē esse iudicatoriam potentiam. Vera nāque dicere ꝓprium est oīs cognoscitiuæ. Licet & alicuius quoq; sit ipsum mētiri.

Ptās aūt habitus iuxta quē iudicamus, et uera dicimus, uel mētimur. Hęc aūt sunt, sensus, opinio, itell's, scia.

Potētiā qdē appellat subalē characterē, sm̄ quē inqunt oēm hoīem rōnalē esse. Habitum aūt dispositionē illā uocat inductā: & imaginatio qdē est tum subalis potentia, tū inducta dispositio, sm̄ quā determinate, aut indefinite figuramus phātasmata, uereq;, falsoq;: ordinate, et incōposite. In quibus cognoscitiuas cōnumerat potētias. s. sensum, opinionē, sciam, et intell'm: a qbus imaginationem differre ꝓponit demōstrare. Sēsum qdē esse dicēs, excitatā cognitionē ab organo, recipiēte primo qdē actionē a sensibili, q̄ ipsorū qdē est sensibilium, q̄ tū proxime quadrat formis sensibiliū, q̄ in sensoriis ipsis impræssæ sunt. Opinionē aūt dicit esse existimationē circa cōtingētia aliter quoq; se hr̄e. Fideque esse circa necessaria inqt. sine cā tn̄. Sciam aūt esse rōnalē conuolutionem cum cā, & eorum tn̄, quæ se aliter habere nequeunt, sed ita semper sunt. Intellectum autem collectum & indiuisibilem terminorum cōtemplationem.

Quod quidem igitur non est sensus imaginatio, manifestum ex his est. Sensus quidem enim, uel potentia, uel actus, ut uisus, & uisio. Tex. 156.

Primum huiuscemodi rõne distinguit imaginationem a sensu, sensus uel actus dicitur sensitiuus, ut uisio, aut potentia, cum uisus non agit.

Apparet autem aliquid, uel neutro horum præsente, ut quę in somnis.

Non ita qa aĩali, neq; sensus actu, neq; potẽtia insit, hoc enim est impo͡ẽ: sed qđ imaginationibus dũ neuter insit, apparet aliquid, hoc est phãtasma occurrit, ueluti phãtasmata illa in somnis, plena somnijs: cum neq; sensus actu factus, idem sit cum his (neque.n. sensus in somnis agit) neq; qui potestate quidem sit, non agat aũt. Quandoquidem phantasmata actu adsunt. Adeo ut imaginatio quidem agat, non autem sensus. Iccirco non eadem sunt.

Deinde sensus quidẽ semp adest, imaginatio aũt nõ.

Statim nãque nascentibus animalibus actio sensitiua potest adesse, non aũt imaginatiua. Oportet nãque sensum antea factum fuisse, & fortasśis quoque pluries. Posterior igitur est & iccirco nõ semper adest illa. Siquidem post sensum mouet͡, atq; ab ipso sensu. Secunda igit͡ hęc est ratio, quæ ipsas separat, quæ uero subsequitur, est tertia.

Sin autem actu idem, omnibus profecto contigeret feris imaginationem inesse. Videtur autem non: ut formicę, api, aut uermi. Deinde hi quidẽ ueri semper: imaginationes autem sunt plures falsæ. Postea neque dicimus cum agamus exacte circa sensibile, q, uidetur nobis id homo, sed potius cum non exacte sentiamus, tũc aut uerus, aut falsus. Et quod sane dicebamus antea, apparẽt, & dormientibus uisa.

Tertia hęc rõ a sensibus & imaginationibus, quæ actu fiunt, tum potentias, tum sub̃as ipsorũ determinat, tribus cõsequenter ab actionibus argumẽtis utẽs. Vno quidem, eo quia nõ in oĩbus aĩalibus, figura cuiusq; sensibilis imprimatur. Quẽadmodum uno oĩum confessu in cane fit, & equo, qui cognoscit suũ curatorẽ, multisq; alijs usu uenit. Formicę uero, apibusq;, atq; adhuc manifestius uermi nõ adest cuiusq; determinati imaginatio. Sed paulo communius ipsius nutrimẽti. Aut licet illius nutrimẽti, qđ in illa est couallę, ut in apibus, nõ tñ illius imaginationẽ hẽt, qđ in hoc indiuiduo est flore. Sic.n. interpretãdũ est id quod dixerat, imaginationẽ nõ in oĩbus esse, sed nõ ita, ut oĩno nõ insit. In oĩbus.n est, licet nõ determinata. Sensus aũt in diuidui semper est actu. Quare imaginatiua actio nõ profecto eadem esse posset cũ sensitiua. Secundo aũt argumẽto ex ueritate, & falsitate sumpto propositũ demonstrat. Siquidẽ sensitiuę actiones, ut plurimum sunt uerę, nisi interuallum, aut quid extrinsecum impediat: imaginatiuę autẽ plurimæ falsæ. Contingit aũt illis quidẽ uera dicere, ob eorum angustiam. Istis aũt mendaciũ contingit, eo quia per indeterminatam incitationem excitetur. Tertio uero argumẽto ꝓpositũ determinat a manifesto et obscuro modo cognitionis sensibiliũ: certiora nanq; imaginabilia ipsis sensibilibus, ut recta, supficies, & figura. Verũ ipsius quidẽ sensus actio circa sensibilia manifesta est quę uero est ipsius imaginationis, a longe est & obscura. Vnde & de ipso sentire per translationem prædicamus ipsum apparere, imaginari uero de eo, quod non manifestũ: qñ contingit sensum non omnino uerum dicere, interdum aũt quoque mentiri. Dixit aũt dormientibus quoq; ipsis apparere, ut in somnis. Per uisa uero intellexit uisibilium simulachra.

Tex. 157. *Atqui neque earum, quæ uera dicunt semper, ulla erit, ut scientia, atque intellectus. Est enim imaginatio etiam falsa.*

Cõ. Neq;.n. scĩa, neq; prudentia, neque adhuc magis intells est imaginatio ipsa. Verum.n. semper dicere intellectui, et cognitionibus, quę scđm rõnẽ fiunt, quæcunq; cum causis coniunguntur, assidet, oĩs uero cã sub̃a est, & siquidem est proprie caussa, est quoque prima substantia. Longe uero ab omni & caussa, & substantia stat imaginatio.

Restat ergo uidere si opinio, sit nãq; opinio & uera & falsa. Sed opinionem quidem sequitur fides. Non cõtingit.n. opinãtem his, quę uidentur, nõ adhibere fidẽ. Brutorũ aũt nulli adest fides, imaginatio aũt multis.

Differẽtia imaginationis cũ opinione, quæ nũc dicit͡ eadẽ mihi vr͡ esse cũ prędicta. Illic.n. dicebat opinari ipsum in nobis nõ esse, qa ex necessitate menti͡t, aut uerũ dicit, in his aũt inquit fidẽ oĩno opinionẽ consequi. Ea uero est fides, quę assenti͡t cognito, tãq; uero: iccircoq; irrationalibus nõ inest. Iudicium.n. rei tanq; uerę post intellectionẽ, rõnale est. Nouit.n. & intells, rẽ uerã esse, sed utrũq; indiuisibiliter, & uniformiter. Cognitio uero rõnalis, quæq; iudicat, an intellectio sit uera, ita assenti͡t, ut oĩno rõni innita͡t, aut necessariẽ, aut ꝑsuasibili, aut ut loquẽti ꝑsonæ quę fide digna sit. Et hoc qdẽ ꝑ rõnẽ quandam indicat. Veluti & in ipsis quoq; sensibilibus, duplex fit cognitio, illa qdem sensitiua, hæc aũt rõnalis. Duplex aũt illud apparet in ijs, quæ a longe uiden͡t. Neq;.n. assentior, quod hõ sit, nisi ita ratiocinabor, qđ moue͡t, quod bipes, qđ rectus sit. In ijs uero, quæ deprope, hoc latet: eo quia rei uisæ cognitionẽ statim cõsequitur hęc cognitio, ꝙ uere cognoscimus. Neque.n. idẽ est ea de quaq; re intellectio, & intellectio hæc, quæ hoc cognoscit, ꝙ uera etiam est intellectio, quã assensus cõsequi͡t, q est ueritatis sedes. Aĩa nanque ueritatis est studiosa, neque unquã per falsitatẽ maculari tolerat, sed oĩno & statim ꝑ apparẽs uerũ disponi͡t. Distincta quidẽ igi͡t est in omni existimatione duplex cognitionis portio. Sed illam quidem scĩalẽ entium cognitionẽ, quæ certa est, statim ea cognitio, ꝙ uera sit, cõsequi͡t, id qđ etiam in ea uisione fit, quæ deprope igni͡t. In opinatiua aũt cognitione, ꝑ apparens ipsum & superficiale, atque adeo a lõge discrimen illud apparet, eo qa in profunditatẽ nõ penetret, neque cũ primis causis iungatur. Ac recte qdẽ inqt fidem cõsequi opinionẽ. Quãdoquidẽ cum opinionis ipsius est constitutiua, in plus est, quã illa: ueluti aĩal in plus est, quã homo. Fides nãq; inest scĩæ, & intellectui, & prudẽtię, atque ipsi opinioni. In utrisque nãq; opinio suũ hẽt esse collocatũ, tũ in superficiaria intellectione rerum, tũ in assensu, non tãquã uero. Ea uero fides, quæ rõnalẽ oẽm, & intelligentẽ cõsequitur cognitionẽ, bestijs inest nullis. Qñqdẽ irrationalis cognitio non percipit rẽ tanquã uerã, sed solã rẽ, quã quidem cognoscit: quę quidẽ cognitio est uera, at non hocmet iudicat, qđ uera sit. Id n. officium est cognitionis, quæ in semet cõuerti͡t, quæ percipit, ꝙ oĩno hoc ipsum cognoscit, & ꝙ uere, uel false id faciat. Hæc nãq; seipsam cognoscet: oĩs uero irrationalis uita ad solum extrinsecum est instructa. Qm̃ & extrema sola appetit, eaque sola cognoscit. At neque appetitio ipsorũ externorũ est tãquã bonorũ, sed tm̃ iucundorum. Neque cognitio eorũ est tanquã uerorũ, sed tanquã sensilium solum. In cõsensu enim alicuius rei tanq̃ bonę, aut ut tãquã uerę, colligere necessarium est, aut qđ seipsum utile ꝑstat, aut qđ uera dicit. Neque uero in iudicatione externi cognoscibilis oĩno ipsum cognoscere ꝯsistit, neq; delectãs in ꝯsensu osśis. Cõtra nanque fit, ut & aĩam nostram uehæmẽs circa extrinseca uoluptas afficiat. quemadmodum & uehæmens sensus ipsorum a seipsa illam facit recedere.

Præterea oẽm quidem opinionẽ sequitur fides, fidem uero ipsum persuasum esse. Suasionẽ aũt rõ. Brutorũ aũt nõnullis, imaginatio quidẽ inest. Ratio aũt, non.

Hoc argumẽtũ ab eadẽ quidẽ sententia educi͡t, nõ tñ idẽ est cũ ꝑdicto absq; ulla diuersitate. Illud.n. ex fine ducebat͡, hoc aũt a gradu, qui ad finẽ, se cõfert. Qm̃ finis quidem est fides, persuaderi autem uia est tendens ad illam. Ac robur quidem primo argumento ex fidei definitione dat͡, quæ assensus est rei tãquã ueræ. Huic autem ex sententia de per

ſuaſione, quam oportet præcedere fidem, quæ tanquam finis euadit ipſius perſuaſionis. Eſt enim perſuaſio, aſſenſus per rationem factus. Quemadmodum fides eſt iam factus aſſenſus. Etenim in perſuaſione inquiſitio quædam intellectionis ipſarum rerum: & tāquam uerarum receptio fit. Aliquam uero inquit beſtijs imaginationem ineſſe. Imaginationem appellans eam quæ determinata exiſtit, quæque unius eſt alicuius.

Tex. 158. *Manifeſtum igitur eſt, quod neque opinio eſt cū ſenſu, neque per ſenſum, neque complexio opinionis & ſenſus, imaginatio eſſet propter hec.*

Cō. Qm̄ Plato tum in Sophiſta, tum in Philebo ponit imaginationem in mixtione opinionis & ſenſus conſtare, uidetur iccirco per præſentia uerba inſtare ad poſitionem illam. Quomodo aūt re uera oporteat mixtionē illam interpretari, demonſtrat a deſtructione propoſitarum opinionum. Neque enim eſt ita interpretandum, ut ſenſus quidem præcedat, opinio uero ſequatur, atq; in tali amborū actione imaginatio ſuum habeat eſſe. Quam ſententiam tunc quidem indicauit cum inquit, neq; per ſenſum. Neq; cum ſimul quidem cōcurrant, utraq; uero, ſenſus. ſ. & opinio ſimplicem reddāt propriam actionem, alterius reſpectu immixtam: quod dixiſſe intelligendum eſt, cum inquit, neque opinio cum ſenſu: aut ut quæ quidem cōcurrant, & complicentur inuicem, nō tm̄ diſtincte, ſed qa una quædam cōmunis ex utriſq; actio conflatur, non per aſsimilationem in quadam corruptione utriuſque, ut in mulſo. (Neque.n. in incorporeis poſsibile eſt hoc ſupponere) ſed ut pura & ſincera quidem ſeruentur, quantū uero totius alterius eſt, id totum per reliquum totum tranſeat Non ſane igitur imaginatio eſt mixtio talis ſenſus & opinionis quomodocūq; facta. Propter hæc, inquit ipſe, intelligens ea quæ dicta ſunt, quæcunque ſcilicet cum ſenſus & opinionis ſint propria, diſtinguunt imaginationē: ueluti ſi in phantaſmatibus, quæ apparēt, in ſomnis, neq; ſenſus poteſtate, neq; ſenſus actu inſit, atque ſi ſenſus quidem præſentibus fit ſenſibilibus, imaginatio aūt etiam illis abſentibus. Atque ſi opinio quidem non in nobis ſit, & cum quodam aſſenſu alicui rei, tanquam ueræ, fiat per ſuaſione & rationes, imaginatio autem & in nobis ſit, & ſine fide & rationibus fit, non profecto in actione illorum amborum, ſiue ſimul concurrant, ſiue alterum quidē præcedat, alterum aūt ſequatur, imaginatio conſiſtere poſſet, tum propter hæc, tum propter argumentum, qđ nūc infert. Quānam ergo mixtionem ipſorum Plato intelligit? Eam profecto, quæ in medijs eſt, quæmet etiam ſimplicia ſunt, ob participationem de utriſque extremis, quæ compoſitio & mixtio ex extremis dicit. Sic enim & Ariſto. ipſe ex albo & nigro intermedios inquit fieri colores. Et Timæus ipſe animam facit ex indiuiſibili, ex eaq;, quæ circa corpus compartita eſt, ſubſtantia, ob ſolam participationem mediorū de extremitatibus ex ſimplicitate quadam. Media nanque eſt ipſa quoque imaginatio inter ſenſum & opinionem.

Et manifeſtum, quod non alia quædam eſt opinio: ſed illius eſt, cuius eſt ſenſus. Dico autem ex albi opinione, & ſenſu, complexus imaginatio eſt. Neque enim ex opinione quidem boni, ſenſu autē albi. Ipſum igitur apparere eſt opinari, quod ſentit, non per accidens.

Manifeſtum eſt, quod in medium adducitur, q. ſcilicet imaginatio quidē cōponatur ex utriſque, uidelicet, nō ex ſenſu unius, ex opinione uero alterius, ſed ex ijs, quæ de eodem habentur. Neque ex ſenſu, & opinione, quæ per accidens de eodem ſunt: ueluti de Socrate, non ex ſenſu, φ ſit albus, ex opinione, φ ſit bonus. Per accidens nāque de eodem ſunt. Quandoquidem utriſque, tum albo, tū bono Socrates ſubijcitur. Sed ita ut per ſe circa idem ſint utraque: ut quod albus & bonus ſit Socrates, ad hoc ut una imaginatio ex utriſque fieri debeat.

Apparent autem & falſa, de quibus ſimul exiſtimationem ueram habet. Vt apparet quidē ſol pedalis, perſuaſum autem eſt eſſe maiorem terra. Contingit itaq; aut abieciſſe ſui ipſius ueram opinionem, quam habebat ſeruata re, neque oblitum, neq; diſſuaſum. Si adhuc habet, neceſſarium eſt eandem ueram eſſe, & falſam. Sed falſa facta fuit, cū lateret mutata res. Non ergo unū quoddam horum eſt, neq; ex his imaginatio. Tex. 159. Tex. 160.

Cō. Manifeſtum hoc quoque, ut arbitror eſt, φ ſ. utraq; tū uidelicet ſenſus, tū opinio per ſe de eodem ſint, atq; etiam inter ſe nō diſſentiāt. Diſſenſio aūt in cognitionibus ea eſt, quæ in uero & falſo fit. Quando igitur, ueluti in Sole ſenſus quidem eſt falſus, opinio aūt uera, continget eandē imaginationem, quæ per complicationem ex utriſque his fit, eſſe ſimul & uerā & falſam. Niſi quis mutari, & opinionem falſam euadere, ponere uellet. Quod.n. ſenſus de Sole non cōmutetur ad uerum, manifeſtum eſt. Sed neq; opinio ad falſum cōmutatur, nobis neq; opinionem mutantibus, neque ſole aliter nunc, atque antea ſe habente. Dupliciter nanque ſic, ut in prædicamentis quoque dicitur, contingit eum, qui prius uere opinatus fuerit de aliqua re, poſterius falſo opinari, aut quia diſſuadeatur, aut obliuiſcat, aut quia latenter ipſa res tranſmutetur. Non igitur imaginatio una exiſtens, & de una re, erit quoque falſa propter ſenſum. Id enim indicat, id quod dixit. Apparet & falſa & uera propter exiſtimationem. Quinetiam in eo, apparet quidem ſol pedalis, apparere ipſum pro imaginari interpretabimur, quia propter ſenſum, idem phātaſma etiā uerum fiat, ob fidem quam de ſole habemus, ut qui maior ſit terra.

At quandoquidem licet, ubi motum fuerit hoc, moueri alterum ab hoc. Imaginatio aūt motus quidam eſſe uidetur, & non ſine ſenſu fieri. ſed iis, qui ſentiunt, et quorum ſenſus ſunt, licet autem fieri motum ab actione ipſius ſenſus. Et hunc ſimilem neceſſe eſt eſſe ſenſui. Eſſe iam poterit ipſa motus, qui neq; ſine ſenſu contingat.

Vbi demonſtrauit ex prædictis, φ imaginatio ab alijs cognoſcitiuis potentijs diſtincta eſt, cōſequēter deinceps, quænā ipſa ſit, tradit, idque facit, ab actionibus ipſius ſubſtantiam coniectans. Mouetur quidem igitur ſenſorium proxime a ſenſibilibus, non tm̄ patiens, ſed etiam agēs ob ſui uitalem partem: ſenſitiua uero pura actio, iudiciumq; in hac actiua paſsione excitatur, ſtatque iuxta formā ſenſibilis, non extrinſecus, neque iuxta paſsionem, ſed intrinſecus, ipſa ſenſitiua ſubſtantia per proprias rationes ipſam promens, e directo conuenientem paſsiuæ actioni in ſenſorio impreſſæ. Adeo ut motus quidem fit, quæ in ſenſorio a ſenſibili impræſſa eſt paſsio, rationis uero occurſus, & purum ſenſitiuæ uitæ iudicium, terminuſq; prope ſenſibilis formā cōſiſtens, non motus fit, ſed indiuiſibilis actio. In qua, imaginatiua uita proxime illi unita, & copulata excitatur & eodem quidem organo utitur, ſed nō quatenus ſentiendo, aut ab aliquo extrinſeco affecto ulla in re, ſed ut imaginatiuo, & ut ab imaginatiua uita figurato, & formato. At non eſt profecto mirandum ſi unum & idem uehiculum noſtris diuerſis uitis ſubſtratum eſt: quandoquidē & rationali noſtræ uitę ſubſternitur. Coafficitur ergo una & cum noſtris rationalibus actionibus, nō tm̄ ſpiritus, ſed & ſolidum hoc organum. Principaliter igitur ſpiritus tanquam ſenſitiuus afficitur, ſenſuſque in actione circa formā uerſatur: ſpirituſque aptus fit ad recipiendum imaginabiles figuras. Ipſaque imaginatio excitatur ad promendum imaginabiles

imaginabiles figuras per proprias rationes, conuenienter sensitiuis formis, idque facit, non quae semel, aut bis aliquando tantum indiguerit sensitiuis figuris, sed etiam saepius, ad hoc ut similia promeret. Vbi igitur excitata est a seipsa, phātasmata siue spectra promit, & figuram a seipsa effingit & format: aut cōsimili modo formis sensibiliū, aut certum quid adiungens, ut cum rectam sine latitudine deducat, & certissimas quasq; figuras: & cum nonnunquam indiscrete agat, figurasque multiplici modo euariet. Et hoc ipsum quidem ꝙ ad sui primam excitationem indigeat sensu, cōe id habet cum rationalibus nostris uitis. Etenim ipsae ob totam animae ad exteriora conuersionem, a principio quadam indigent quasi sensorij percussione ab exterioribus facta, ad hoc ut propria percipiant cognoscibilia. Verum cum illae transeant ad incorporeum, & infiguratum, & indiuisibile cognoscibile, imaginatio tūc temporis in eo detinetur, quę d corpoream repraesentat formam, in ipsoque figurabili & diuisibili. Etenim licet omnes nostras rōnales actiones, ut uult Iamblicus designet, nihilominus a sensibilibus formis effigiē recipit effictiuo et diuisibili modo. Vnde est sensui quoq; proxima, excellit tamen ipsum, quia post excitationem a principio factam et a seipsa agit, atque nō semper praesentibus indiget sensibilibus, & quia certitudinem adijciat, quod non omnis fortassis habet, sed tantum rōnalium aialium imaginatio. Omnis aūt hoc habet, ut praecedat & moueat aialia. Inter alias quidem existens tanquam prima cognoscitiua uita in animalibus ipsis: in hominibus aūt prima est, cum ob quāpiam aliam cām ratio obruitur. Nūc ergo Arist. uerba persequamur.

Verum quandoquidem licet, ubi motum fuerit, moueri alterum ab hoc. Imaginatio autem motus quidam uidetur esse, & non sine sensu fieri, sed iis, qui sentiunt & quorum sensus sunt. Licet aūt fieri motū ab actione ipsius sensus. Et *hunc similem necesse est esse sensui. Esse iam ipsa posset motus neq; sine sensu contingens.*

Quemadmodum lapis mouetur a uecti, qui mouetur a manu. At sane in uniuersum oportet sub cōtinuatiuam cōiunctionem illam, quandoquidem, subsequentibus addere, quousq; propria correspondentia afferetur, sic: & quādoquidem imaginatio motus quidem uidetur esse & non sine sensu fieri, sed iis, qui sentiunt, & quorum est sensus. Et quandoquidem licet fieri motum ab actione ipsius sensus: & quādoquidem hunc necesse est similem esse sensui, tuncque reliquū subsequēs reddit, esse iam ipsa posset motus, & cętera sequētia. Sed quō imaginatio, quę est cognoscitiua actio, intrinsecusque excitatur, motus est? An dixit uř, omnino aūt uidetur, quandoquidem id quod cū corpore patitur, etiam quodammodo mouetur, quatenus q dem sensitiuum extrinsecus figuratur, quatenus aūt imaginatiuum a uita imaginatiua figuratur. Quod igitur nō sine sensu fiat, sed iis, qui sentiunt, principium inest, huic cōmune est, ut fuit dictum, cum nostris rationalibus uitis. Illud autem proprium est, hoc est, & quorum est sensus. Neque enim ipsa ad incorporeum trāsit, sed in figuris manet corporatis, dimensionibusque, atque figuris. Quod igiř ab actione sensitiua motus uidelicet alia fiat actio, hoc nō in imaginatione tantum, sed etiam in rationalibus nostris cognitionibus est uerum & manifestum. Sed ob proximam quidem & corpoream affectionem, imaginatio fit ex necessitate similis sensui. Iure igitur concludit, ꝙ cum motus fit, ob corpoream, ut dictum est, figurationem, neque sine sensu fit. Particulare nāque omnino sapiunt & corpoream formam tum figurae illae, tum formae. Particularia aūt & quae corpoream referunt formam sunt primo cognoscibilia per sensum. Quoniam neque ad uniuersalia sine sensu ascendimus.

Neque non sentientibus inesse.

Neque.n plantis inest, neq; iis, qui nulla ratione uiuūt; neque iis, qui ultra sensum uiuunt: quaecūque scilicet per intellectum & rationem intelligentem perfecta sunt. Quādoquidem imaginatiuae actiones cum dimensione & forma consistunt. Quae uero purae rationis, atque adeo magis intellis ipsius sunt, hae excedunt partitionem, quae cum dimensione & forma sunt. Nunc igitur coelestibus & ipsis imaginationem assignabimus, sic enim fiet, si quidem sensum ipsis damus: & sic, ut sensum demus, qui totus intrinsecus, a seipsoque excitetur, constitutiuusque & cognoscitiuus sit tū sensibilium omnium, tum sit antea cognoscitiuus sensibilium, quae sunt externa, sed determinati sensus in ipsis diuinis illorum uehiculis: idque fit iuxta rōnes corporeas praenotionis, non quidē formatiuas, neque alia ratione alias, sed proximas formatiuis, & infinitati, aliorū que atque aliorum comprehensiuas existentes.

Et multa secundum ipsam & facere & pati habens & esse & ueram & falsam. Hoc *autem contingit ob hęc. Sensus quidem propriorum uerus est, aut quoniam minimum habet falsum. Secundum autē & huius, cui euenere etiam haec.* Et *hic iam contingit mentiri. Quod quidem enim album, non mentitur. Si autem id ipsum album, aut aliud aliquid mentitur.* Tertium *autē communium & sequentium accidētia, quibus insunt propria. Dico autem ut motus & magnitudo, quae euenere sensibilibus: circa quę maxime iam licet decipi secundū sensum.* Motus *autem, qui ab actione fit, differet a sensu qui ab his tribus sensibus.*

Pati quidem, quia moueatur a sensibus: facere aūt quia iam cum mota fuerit, a seipsa quoque excitetur, & ex memoria moueat aialia. Particula nanque illa, secundum ipsam, non tm̄ interpraetanda uenit, pro eo ꝙ est ab ipsa, ut sit determinatiua sed etiam ut motiua. Siquidem imaginatiua anima utitur corpore uiuente tanquam organo: & esse & uera & falsa pōt. Etenim imaginatio est una cognoscitiuarum potētiarum, quae in nobis sunt, omnis uero cognitionis finis est uerum ipsum. Verum quandoquidem non una est earum, quae semper uera dicunt, ueluti intellectus & scientia, merito uel uera est, uel falsa. Interdum quidem igitur & quasi uolens mentitur. Nobis.n integrum est, ut dictum fuit, uel quę non sunt phantasmata fingere. Sed hoc quidē rationalis imaginatio fortassis patitur, euarians ob transmigrationem rationis in multa, & opposita. Quae uero est irrationalium aialium imaginatio, id nō patitur, quia in angusto consistit. Verum quod uerum & falsum imaginationem consequitur omnem, id describit, ob consequelam eam quam cum sensu habet, eam quidē ueram esse dicens, ut plurimum, quae cum propriis sensibilibus simul mouetur, cum ob longum spatium, aut qd aliud intercurrens, uel ipse quoque sensus aberret: quoniā cum sensu uera dicēte, una quoque imaginatio nuper mota uerum dicit. Quemadmodum quae cum tempore excitatur, quaeque imaginatio propriorum sensibilium est, saepius mentitur. Iccirco quoque praedictum fuit, ueros qdem esse propriorum sensus semper, at multas imaginationes falsas: non quando adhuc adsint sensus, sed qn̄ iam facti fuerint & post temporis spatium. Circa sensibilia igiř per accn̄s, uel etiam praesentia imaginationes falsae fiunt. Vt ꝙ Cleonis filius sit albus. Quandoquidem & sensus, qui circa haec uersantur, falsi nonnunquam sunt. Similiau tem modo se hn̄t & sensus, q circa cōmunia sensibilia uersantur et imaginationes, quę licet praesentia illa sint, aliquādo tamen falluntur & mentiuntur, eo qm̄, licet per accn̄s non percipiant illa, non tamen primo & principaliter: primo nanque propria apprehendūt. Cōmunia aūt quemadmodum & propria insunt, accidentia existētia utraque

ijs, quæ sunt per accñs sensibilia, & ea quidem sunt ipsæ subiectæ substantiæ. Particula uero illa orationis: circa quæ maxime iam licet decipi: de utrisque est accipienda, tũ uidelicet de ijs, quæ per accidens sunt sensibilia, tum de ijs, quæ communia sunt.

Et primus quidem præsente sensu uerus. Alii uero et præsente & absente possent esse falsi, & maxime cum procul ipsum sensibile sit. Si itaque nihil aliud habet, quæ dicta sunt, quam imaginatio. Id autem est quod dictum fuit, imaginatio esset motus a sensu, qui secundum actum fit.

Tex. 162. *Quoniam autem uisus in primis sensus est, & nomẽ a lumine accepit, quoniam sine lumine non licet uidere: Et propter ipsum permanere, & eodem modo esse cum sensibus, & multa secundum eos faciunt animalia. Alia quidem quia non habent intellectum, ut feræ. Alia autẽ quia obumbretur intellectus nonnunquã, affectione, aut morbis, aut somno, ueluti homines.*

Cõ. Excitatur nanque imaginatio statim præsente quoque sensu, licet nonnunquam lateat, quia sensus percutitur, & contrahit meditationem, & maxime ubi sensibile ipsum a longe fuerit. Quo quidem tempore contingit quoque ut & in proprijs sensibilibus, non solum imaginatio aberret, sed etiam sensus. Ex quibus colligit nulli alii cõuenire ea, quæ dicta sunt, quam imaginationi. Quæ uero dicta sunt, erant hæc, ꝙ scilicet motus fit a sensu, qui actu fit impressus. Motus uero est corporum. Et eo ꝗa figuret & formetur spũs, dum imaginatio excitatur: motus.n. de ea prædicatur, eo quia ipsa fit sensui similis, quia a corporibus sunt inseparabiles, cum semper spũs ab imaginatiua actione informetur. Et quia non sentientibus non inest, & sine sensu non fit. Quandoquidem ex proprio oĩs animæ, quæ tota extrinsecus uersatur, mediantibus sensibilibus excitatur. Imaginatio aũt & manet in sensitiuis figuris, et multa per seipsam facit, & hñs patitur: etenim appetit, qđ uult facere, erubescitque atque pallescit. Quod quidem sub pari reducitur, & uera dicere & mentiri. Eo quia una sit ex cognoscitiuis potentiis: & his quidem etiam, quæ nõ semper uera dicunt. At & nomen φαντασίας, hoc est imaginationis etymologice explanat ad inducendam affinitatẽ cõiunctionẽq; quam cum sensu habet, idque a uisu facit, qui inter ipsos præstantior est, cuius actio lumine perficit, a quo inquit phantasiam, (quæ mer idem cum imaginatione est licet nomina sint diuersa) denominari, quia φῶς græce, lumen est. Et quia simul maneant similesq; sint sensus multa per ipsas faciunt aĩalia ipsa. Omnis.n. actio circa sensibilia uersatur: adeo ut & sensibilibus in actionibus utatur, & in transitu ad illas utatur sensibilium memoria: quæ quidem permanens est actio, & sensibus similis. Sed in alijs quidem aĩalibus imaginatio est, quod actiones incipit & præcedit: idque ideo quia nihil hñt præstantius. In hominibus aũt practicus intells exorditur actiones tunc, cum secundum rationem agimus, non id tñ sine imaginatione. Etenim ipse imaginationibus utitur, eo quia actiones circa sensibilia uersentur, & transitus ad ipsas cum memoria sensibilium fiat. Quia uero nõnũquam intells obũbratur, nos quoque tunc temporis per præcedentes imaginationes mouemur: cũ imaginatio manifestissime in somnis sine ratione, huc atque illuc exiliat indeterminate, & nõnunquam moueat aĩal, id quod etiam in affectibus fit, ut in immoderatis cupiditatibus, indignationibus, uoluptatibus, & doloribus & timoribus, cum hoc tempore aĩa non utatur ratione. Pariter & in nonnullis morbis, ueluti in delirationibus. Caussa quoque ut obumbretur intellectus, est puerilis ætas.

De imaginatione quidem igitur, quid est, & propter quid est, dictum sit hactenus.

Diffiniuit nãque ipsam. Diffinitio autem significat, qđ quid est. Atqui quonam est cognoscitiua potentia, nõnũquam quidem uerum dicens, nonnunquam mẽtiens, eius quoque cãs, quodquidem innuit id, & propter quid, Aristo. tradidit. Alteram quidem tanquam efficientem, quidem est sensus ipse. Alteram aũt ut finalem. Vt per illam aĩalia & multa faciant, & patiantur.

De parte autem animæ, qua cognoscit anima & sapit, siue separabilis sit, siue & non separabilis secundum magnitudinem, sed secundum rationem, considerandum quamnam habet differentiam, & quonam pacto fit ipsum intelligere. Tex. 163.

Cõ. Quid quidem & qualis ille sit intellectus ab aĩs separabilis, ꝙ uidelicet est prima substantia, indiuisibilisque & præstantissima uita, & supremus actus, idemque & intelligibile & intellectio, & intells, & perpetuitas, & pfectio, & mãsio, atque terminus, & cã omnium, oportunius a nobis & absolutius in iis, quæ in duodecimo Metaphy. conscripsimº optime sunt disputata, ex sentẽtia Iamblichi de eo, iuxta Aristo. mentem & intentionem. Nunc uero magis occasio expostulat, ut dicamus, qualis nam ille sit intells, cuius aĩa nostra facta sit particeps. Est enim quidam & proprius quoque intells, cuius anima rationalis particeps facta est: quo quidem unaquæque anima determinatur, de prope accedens ad rem determinatam, et ad rõnẽ loco formæ. Omnis.n forma indiuisibilis est: quandoquidem & terminus est & perfectio. Anima uero non est indiuisibilis, id quod reuoluta eius actio denotat, quæ quidem procedit cum diuisione simul & collectione. Accedens igitur de prope ad determinatam & formatam rẽ particeps euadit, substãtialiterq; attingit terminũ, et formã, propriũq;. In compositis siquidem forma indiuiduata inest, secundũ quam iuxta stoicos dicitur qualis, quæ quidem & collectim superuenit, & recedit, eadẽq; in tota compositi ætate permanet, licet partes aliæ alibi fiant, & corrũpantur. Si ergo & compositum unumquodq; propria determinaẽ forma, multo magis anima ipsa, nimirum quia proxime cum formis iungitur: differet que uidelicet hæc participata forma, a primis & non participatis formis, ut quæ participetur, atque adeo non maneat in seipsa oĩno, neq; terminus sit separabilis, sed alterius sit, uidelicet aĩæ: sed hoc ipsum totum, terminus animæ accedentis ad rem determinatam atque ita quidem ab ipsa differet aĩa, utpote præstantior substantia: ab ea inquam, uidelicet determinata ex termino & ex perfectione perfecta. Et quandoquidẽ aĩa, quæ secundum rõnẽ, cognoscitiua est suba, quod quidem hanc determinat, indiuisibilis erit cognoscitiua suba: hoc aũt determinans est intells, intells inquam participatus: & hoc totum, quod dicitur, animæ intellectus. De hoc ergo ab Aristo. uerba fiunt. Sed hic quidem nõ est animæ particula: sed aĩæ formalis cã, & præstantior substãtia. Adde ꝙ & absurdum ipsi est, immediatum fieri transitũ ab imaginatione ad illum, ut qui excellat rõnalem substantiam, licet a nutritiua uita per media semper ascendat. Quod manifeste quoque quodam in loco Aristo. determinat, scribens. Dico aũt intellectum, quo cogitat & existimat aĩa. Atq; aĩæ quidẽ diffinitionem accipere oportet, quo scientiali modo magis ipsam cognoscamus: quemadmodum etiam in aliis facimus, ut animal rõnale mortale cognoscẽtes, hoiem esse, humanam formam intelligimus consistere in uita, quæ per rõnem perficitur, terminatas habente mẽsuras secundum tempus. Sic sane ubi considerauerimus quoque animam in suba & conuoluta uita tum actiua tũ speculatiua, quæque aliquando ad sensibilia aliqñ ad intelligibilia se cõuertit, profecto formalem quoq; ipsius cãm in indiuisibili & intelligente tũ substantia, tum uita ponemus:

mus: quæ non quidem actiua fit, neq; co̅uoluto modo co̅templatiua, sed illius fit caussa determinatrix, et actus, hãc tradens actionem, & huiusmodi immittens speculationẽ. Dico aũt formalem animæ caussam, per quam præsentem ipsi inseparabiliter, determinatur, ubi iam ad rem determinatam de prope accesserit. Queãdmodum & oẽ determinatũ per aliquem sibi præsentem determinat̃ terminum tum co̅muniter omnibus, quæ sunt eiusdem speciei, tum secundum terminum uniuscuiusque proprium, in quibus multa sunt eiusdem speciei. Est itaq; proposita nostra intẽtio non de intellectu ab anima participato, neque adhuc multo magis de illo quod nulli participatur, sed de rationali tm̃ substantia: quandoquidem etiam tractatio de anima est. Ratio aũt ipsa particula est humanæ animæ, qm̃ tota est una. Dictum aũt fuit q; nunc sit una, rõne co̅plicata in declinatione illa ad corpus facta cum secundis & corporeis uitis. Cũ uero dixisset: quo cognoscit anima, quãdoquidem cognitio quoq; ea est, quæ est sensitiua & imaginatiua, ideo ut rationalem indicaret, subiunxit hoc, & sapit quod quidem proprium est rationis profunditatẽ habentis, tum illius inquã, quæ secundis uitis non utit̃, sed quæ per seipsam agat, at non patiatur, sed agat cognoscibilia: eo quia non extrinsecus, sed a seipsa expromat, tum illius quæ ad extra extenditur, & quæ cognitionibus cum corporeis complicatur, & huius quidem uel imperfectæ, uel perfectæ quidem, at quæ perficitur, & impleatur formis a prima. Adeo ut duplex sit prima aiæ ratio. Altera quidem separabilis, & proprijs cognoscibilibus ex seipsa plena: per quam partem fit conuersio animæ in seipsam, & contactus cum præstantioribus. Altera uero, secundũ quam anima exurgens & recedens a suimet mansione, tota extenditur ad hæc secunda. Aut oĩno a caussis recedẽs, ob magnum recessum rationis tum a seipsa, tum a superioribus, quæ quidem potestate solum et imperfecte formas habet. Aut quia etiam perficiatur in præcelsa illa uita, iuxta rationem in seipsa quidem non manentem, neque in cognoscibilibus, quã sibi ex substantia insunt sua, sed omnino tñ recedat, de prope uero accedat ad uitam quæ expromendo agit, & eam, quæ agit per subsistentiam substantialium rationum: atque adeo etiam quia recipiat cognoscibilia in illis habitibus, qui circa substãtiam uersantur, & quia a substãtialibus procedat, quemadmodũ sciens ipse. Erit quidem igitur & materialis & potestate, & passiua altera, quæ ad extra declinat, & quæ complicata est cum secundis cognitionibus, quæ imperfecta est, & tota ad extra uergit. Altera uero, quæ in occursu quidem est, promendo, nihilominus perfecta est & perfectionem habet. Quæ tamen circa substantiã uersatur, at non secundum ipsam substantialem actionem, cum uel ipsa quoque sit passibilis, eo q; per secundas mensuras perficiatur a substãtialibus primis cognoscibilibus pariter & cognitionibus. Potestate quidem igitur est, at non omnino iuxta imperfectũ consistere debet, sed iuxta secundũ illud potestate esse, qd̃ uidelicet iam in habitu perfectum est, non tñ adhuc agit. Quemadmodum enim uitale organum potestate uitã habere dicitur, licet uiuens sit, eo q; aliunde aduentitie uiuat: Sic & per occursum intelligens ipsum, tanquã quod manentibus formis, & intellectionibus co̅naturalibus ipsis aduentitie perficiatur, potestate intelligere dicitur, licet iam intelligat. Hæc aũt est prima substantialis ratio, quæ quidẽ est tum primum in aĩa cognoscibile, tum etiam prima cognitio, & quantum animariæ rationi pole est, ex sui sub̃a actu est, ob contactum, quẽ cum intellectu habet. Quemadmodum nãque materialis & imperfecta ratio similis est sensitiuæ uitæ ob declinationem, quam ad ipsam facit, cũ & ipsa quoque quantum rõni competit, ad exteriora declinet: sic & quæ ab extrinseco recedit, oĩno, secũq; indiuisibiliter unitur, quãtum fieri pôt, assimilatur intellectui, qui primus est sua ex sub̃a actus. Sic mihi quidem vr̃ duplex, & triplex esse animæ intell̃s. Secundus nanque aliqñ quidem perfectus, aliquando imperfectus est: & hac quidem ratione dupliciter diuiditur. Nõ quia diuisio in duo, aut tria fiat, tanquam quia rõnes sint omnino ab inuicẽ separatæ, sed ut quia duæ circa primã unam stent & ab ipsa proueniant. Secundaq; ac tertia circa primam unam substantiam perficiantur. Hæc.n. est ea prima, quæ a seipsa proueniens, secundas quoque ac tertias in seipsa promit uitas, quæ quidem non sunt actiones non substantiales, sed hoc sane ipsum, uitæ. Omnis aũt uita substantia, tum uel ipsa quoque extrema uita. Siquidem & animal, qđ per ipsa determinatur, substantia est, atque si quidẽ uita quę est generationis author, contrariorũ susceptiua existit. Sed neque ea, quæ prima est, ita ad extra egreditur, ut non in seipsa maneat. In ipso.n. manere, tum ipsi, tum alijs, quomodocũq; maneat, suum attribuitur esse. Sed qñ prouenit, non uere manet. Vnus igitur est, qui manet uere, qđ antea erat, & quod rursus permanens ipsum remittit in ipso occursu & processu ad extra a seipso facto: & imperfectus quidem hac rõne est, licet perfectus est factus: rursusque a secundis occursibus seiungitur & separat̃, & in seipsum recurrit, quo quidem tempore est, quod uere est. In occursu nanque quodammodo a seipso recedit, atq; adeo neque omnino in seipso consistit, neque uere existit, quod est, cum quodammodo secundum substantiam infringatur, non tamen omnino pessum eat. Neque ut quia non etiam maneat, iccirco quadam ratione ad extrinsecus tendat. Sed ita conuenienter id faciat animariæ medietati, ut queãdmodũ inter diuisibile & indiuisibile est medius, sic etiam medius esset inter id, quod semper in seipso manet, & id quod oĩno aliquando a seipso recedit, genitũq; atq; ingenitum, mortaleq; & immortale. Cum uitæ, quæ per occursum perficiuntur, aliquando quidem expromãt, rursus autem in eam, quæ in se manet, se contrahant, hæc aũt aliquando permansionem sinceram in seipsa, supremãq; suipsius existentiam infringat, & comminuat, cum ex ea perficiatur conuersione, quæ in seipsam fit. Adeo ut neq; eodem modo semper maneat: ut Platoni uidetur, neque ita ab intra proueniat, ut omnino a seipsa recedat. Neque enim amplius prouenire posset. Neq; omnino maneret. Quandoquidem in ea conuersione, quæ in seipsam fit suã habet essentiam, & perfectionem. Totus igitur sermo hoc in loco ab Aristo. habetur de rõnali anima, non aũt de intellectu sibi participato principaliter. Pole nanq; ut diximus est, ab hoc transire ad illum, qui non ea patitur, quæ aĩa, sed determinando agit ea, quæ & aĩa determinata ab eo est, & uiuit. Ea igitur est, quæ & mutat̃, & manet, quæ que ad secunda prouenit, rursus uero in sinceram & separabilem retrocedit substantiam. Intellectus uero aiæ participatus, manens semper id quod est, determinat, uniuersales aiæ status & conditiones. Quemadmodum & naturalis & determinatrix forma generabilium omnium: quæ indiuisibilis est, manetq; quod uere est, determinans diuisibilia & ea, quæ omnimodo mutantur. Sed intell̃s, inqt præstantior est aiæ substantia. De ipso aũt intellectu uerba facit Aristo. non aũt de rationali substantia. At qũo si tractatio de aĩa est, præstantissima aiæ uita, rõnalis scilicet prætermittitur? Qũo autem ab extrema uita, uidelicet nutritiua incipiens, perq; proximas ascendens, sensitiuam scilicet & imaginationem, non etiam amplectitur rõnales cognitiones, ordinate quidem ascendens, quemadmodum quoque vr̃, idq; quidem facit, cum primo tradiderit imperfectam, secundum primum significatum eius, quod est potestate esse, deinde eam, quæ per habitum perfecta est, atque ita eam quoq;, quæ secundum actionem cum substãtia concurrit: Sed potius super excedens omnem rõnalem de seiuncto ab aĩa intellectu philosophatur, de quo ne dicere quidem proposuerat? Qũo autem non manifeste dictum fuit, esse animæ particulam, quod nunc in consideratione est deductum, qua etiam sapere fuit dictum? Sapiendi aũt actus, qui quidem est prudentia, rationalis est cognitio, nõ aũt est intellectus munus, qui supra animam est. Rursusque subiungit pħs. Dico aũt intellectum, quo cogitat & existimat aĩa. Existimatio aũt & cogitatio sunt rõnales cognitiones. Atqui intel'm quoque uocat ipsam rõnẽ. Nomen autem intell̃s ipsius usq; ad ipsam quoque imaginationem dilatat. Opinionem igitur ab imaginatio

ne distinguens sic scribit. Quod uero nō est eadem existi/
matio, manifestum. Hæc quidē enim passio in nobis est,
intelligens intelligere ipsum imaginatiuum, quod prę ocu
lis ponitur, cum uolumus, quemadmodum qui in ijs (ut
ipse superius dixerat) quæ memoria constituuntur, collo/
cant, & qui symulachra fingunt. Ac ipsum quidem mani
feste imaginationem nominat inquiens, iuxta imaginatio
nem autem eodē modo nos habemus, quēadmodum qui
in picturis intuentur, horrenda, & audacia. In his quidē
solam imaginationem dixit intellectionem. Existimatio/
nem autem uocauit rationalem cognitionem: de utrisque
autem communiter deinceps prædicat ipsum intelligere,
inquiens. De ipso autem intelligere, qm̄ diuersum est a sen
tire, huius aūt alterum quidem imaginatio uidetur esse, al
terum aūt existimatio, per uerbum quidē illud, huius, de/
notans ipsum intelligere, nō aūt sentire: id quod declarat,
cum imaginationis cum sensu differentiam subiungit. Cæ
terum solam quoq; rōnē intellectum appellat, contradi/
stinguens ipsam cum imaginatione, cum inquit aīalia face
re multa secundum imaginationes. Alia quidem quia nō
habent intellectum ut bruta. Alia uero, quia intellectus
nonnūquam ipsis obumbretur passionibus, aut morbis,
aut somno, ut hoīes. Ac uidetur quoq; Aristo. oē, quod
a seipso in actionem excitatur, cognoscitiuum appellare.
(Quo etiam tempore dilatat ipsum usque ad imaginatio/
nem) & peculiariter animatam rōnem, utpote secundum
intellectum e proximo determinatam, Adde ꝙ nō parui
refert, ꝙ non circa sensibilia conuertatur ratio, quatenus
sensibilia sed uel horum secundum substantiam contēpla/
tur cognoscitiuas formas, aut eas quæ in ipsa rationali sub
stantia existunt, aut quia ad præstantiora ascendat. Tunc
enim actu intellectus fit, tanquam intelligibilia cognoscēs,
non aūt sensibilia, quatenus sensibilia, quæ ipse quoq; sen
sus percipit. Tunc nanque ptāte tm̄ est intellectus. Ipse
quidem igitur Plato in omnibus etiam consueuit tum for
mas, tum, quæ per ipsas formantur, & effinguntur æqui-
uoce appellare. Aristo aūt quando formatum sit diuisi/
bile, uitat æquiuocationem, idq; rōne magnæ distantiæ di
uisibilis ipsius ad formā, quæ indiuisibilis est. Rōnalis ue
ro anima non tm̄ est determinata, sed etiam terminus est.
Nam cum in medio diuisibilis & indiuisibilis sit colloca/
ta, & quodammodo sit utraque, sic utranq; partem osten
dit tū termini tū determinati. Alterum quidē ostēdēs, qa
cōuoluta est, alterum autē, quia per terminos semper per/
transit. propterque contractionem in unum oīum conuo
lutorum, ut quæ adæquetur determinanti intellectui. At/
que ideo in Eudemo quoque, dialogo de aīa a se conscrip
to, affirmat animam esse formam quandam: & in illis qui
dem comendat eos, qui dicebant animam esse formarum
susceptiuam, non totam quidem animam, sed intellectiuā
tm̄, utpote cognoscentem formas ueras secūdo modo. Ve
ræ nanque formæ sunt eiusdem ordinis cum præstantio/
ri aīæ intellectu. His ergo præ determinatis Aristotelicū
resumentes textum, consideremus an ipsi consona sint, ea
quæ sunt a nobis antea determinata.

Te. 1 *De particula autem animæ, qua cognoscit anima & sapit, siue separabilis sit, siue & non separabilis secundum magnitudinem, sed secundum rationem, considerandum quam habet differentiam, & quonam modo fit intelligere.*

Cō. Propositi sermonis intentionem præ oculis ponit, ꝙ. s.
& de rōnali nostra aīa intētio sit, (ea. n. particula est, ut sic
accipiatur una, simul s. cum sensitiua, appetitiua, & nutriti
ua) & non eo usque tantum de ea, quæ corpora mouet,
sed ut de cognoscitiua & actiua. Nam cum uerbum, sape
re, huic uerbo, cognoscere, adiunxerit, non solum expo/
suit, quale sit illud cognoscere, sed & actiuam quoque ip/
sius indicauit uirtutem. Neque. n. ea quæ sapit, est rationa
lis tm̄, sed etiam actiua uita. Atqui conueniens rationali
aīæ accipienda est cognitio, quæ aut proprias rōnes con/
uoluat, aut ad præstantiora ascendat, aut quæ remissas for
mas, atque adeo omnino substantias speculetur, non autē
accidentia. Horum nanque est quoque sensus. Quod ue
ro dixerat, siue separabilis sit, siue non, id non est interpræ
tandum, respectu corporis. Si quidem & prius dixerat.
Quod intellectus, si quod continet corpus, uel fingere dif
ficile est. Præterea quia hoc in loco statim infert. Neque
ipsum mixtum esse cum corpore, neq; organum ullum es
se ei, quemadmodum sensitiuæ parti datum est: sed respe/
ctu illarum particularum animæ, quæ iam dictæ sunt, nu
tritiuæ scilicet, & imaginatiuæ. Aut potius, qm̄, ut dictū
est, assignabit intellectui ipsum tripliciter rationaliter co/
gnoscens, proponit considerare id, quod per se sapit: num
separabile est secundum magnitudinem suipsius, an non,
sed secundum rōnem. Adeo ut hoc sit inquirendum: utrū
tres sint in nobis intellēs, tanquam etiam substantiæ ab inui
cem separatæ. Aut, an unus quidem intellēs, & una substā
tia, ratione aūt uariata & diuersa: Aliqn̄ quidem tota in
seipsam conuersa, aliquando aūt ad exteriora declinans, ea
demq; aut perfecta, aut imperfecta. Adeo ut licet diuersæ
sint substantiæ, non tamen subiecto sint separatæ, sed cir/
ca unam primam illæ tres sint constitutæ, sed diuersæ effi/
ciantur ex uita unius secundum diuersas rationes. Quod
enim dixerat, considerandum quā habet differentiam, de
mente omnium non remittit nos ad uitas iam dictas. Iam
enim notatum fuit. ꝙ existimatio differt ab illis, sed magis
nos remittit ad differentias, quæ sunt in ipso sapere: quod
etiam posterius faciet. Qm̄ aūt nostra anima non semper
perfectam habet intellectionem, cōsiderandum ideo quo
modo ipsum intelligere fiat. Iccirco necessario intellectus
potestate & imperfectus prius fuit ab ipso acceptus. Om
nis enim generatio ab imperfecto incipit, & mediante eo,
quod secundum habitum perfectum est, in eam terminat
perfectionem, quæ secundum actum consistit.

Si sane est ipsum intelligere, quemadmodum sentire, aut pati quoddam esset ab intelligibile, aut quid huiusmodi alterum. Te. 2

Cō. Non de omni intelligere dicit, ipsum tale esse, quale sen
tire. Neque enim id esse tale pōt, quod secundum habitū
perfectum est, quando possit per seipsum agere, cū & ipse
tunc temporis possit seipsum intelligere (quādoquidem
neque sensus seipsum cognoscit nec unquā per se sine præ
sentia sensibilium excitatur) neq; multo magis id tale est,
quod est in eo ꝙ omnia faciat, in eo, ꝙ omnia fiat, & ex
proportione correspondens arti. Quod quidem & im/
palsibile manifeste dicitur & separabile, & ex sui substan/
tia actus. Illud aūt, quod potestate est, & materiale est, &
ab intelligibili patitur. Non igitur de omni intelligere est
accipiendum fuisse dictum, ueluti nonnulli ita accipientes
accusant Aristo. contradicere sibimet. Ac ne id quidē ui/
deatur pati, id de anima interprætemur, aut de intellectu
animæ participato: eum uero intellectum arti proportio
nabiliter respondere, dicamus fuisse dictū, qui non est par
ticipatus ipsi animæ, sed seiunctus est, & separatus Etenim
omne cognoscere & sapere, qđ in hac tractatione, in cōsi/
derationem est propositum, manifeste dictum est esse ani/
mæ particula. Diciturq; intellectus eē quo cogitat & existi
mat anima, ac de eo quoque dicitur, qui secundum ha-
bitum perfectus est. Qm̄ aliquando fit, ueluti sciens ipse,
& aliquando per seipsum potest agere, addiscere, & adin
uenire, quæ profecto omnia soli humanæ conueniunt ani
mæ. Cæterum non tm̄ patientem intellectum, sed etiam
agentem ponit in anima. Necessarium nanque inquit &
in anima has esse differentias. Vnde & agentem animæ in
tellectum assimilat habitui & lumini, ita ut potius intelle/
ctus qui supra ipsam est animam ex parte illuminātis stet.
Tota igitur hæc tractatio proponitur ab ipso, ueluti iam
fuit dictum, ut de rationali hominis substāria loquatur in
hoc loco, quam sane intellectum appellat. Cum uero tri/
plex ipsius intelligere cōsideret, ab extremo incipit, & ma
xime ab eo, quod audientibus notius est, idq; facit, tāquā

hoc

hoc in inuestigationem adducens, quo ipsum intelligere fiat. Omnis aut cognitio ab imperfecto orditur. Extremus aut ille est intellectus, qui materialis est, & ita uocat, eo quia omnia patiatur, & ut dicturus est, quia aliunde perfectionem suscipiat. Eo quia nondum sit ipsa intelligibilia, sed perficitur, quia ea recipit, ueluti sensus dum recipit sensibilia. Ideo quoque assimilatur sensui. Hac quidem igitur rone conditionaliter, siue suppositiue protulit orationem suam, cum usus sit coniunctione coniunctiua, inquiens, si ut sentire est ipsum intelligere, hoc est, si illud intelligere consideretur, quod quidem est, ueluti sentire ipsum: quale illud est, quod recedit ab ea mansione, quae in se est, & conuersione, quae in semet fit: extra uero declinat tum a seipso, tum a formis suis, non ita tamen omnino ab alienatur, ut non etiam quadam rone tum ipsum intelligere maneat, tum quae in ipso sunt formae. Quod profecto contingere suspicari posset aliquis ob ipsius & formaru, quae in ipso sunt, declinationem ad exteriora factam: sic aliud, quod extra prouenit, ab alijs manentibus & perficitur & completur. Nam cum una sit anima nostra, rationalis inquam, tum simul una manet, tum multiplex redditur in declinatione illa ad corpus, cum neq; pure maneat, neq; omnino a seipsa recedat, sed & quadam rone manet & a seipsa egreditur: & quia suipsius respectu diuersa redditur, obscuram facit idemptitatem, quam in seipsam ostedit, remittitq; conuersionem in seipsam factam: cum in fluxu, & declinatione ad secunda quaeq;, non ita fluat, ut no etiam quodammodo se conuertat. Omnis enim rationalis assensus mediante conuersione fit, ueluti etiam fuit dictum. Intellectus uero ille animae, qui facit defluxu ad exteriora, non seipsum intelligit, neque a seipso, neq; per seipsum, sed queadmodu sensus a sensibili, sic hic ab intelligibili, & ab intellectu, qui eiusdem ordinis cum illo est excitatur & perficitur, ut alius ab alio, idque propter diuersitatem fluentis intellectus ad extra cum manente. Et ea quidem ratione pati quoddam esset intelligere ipsum, quod secundum intellectum fluente fit. Particula naq; ea, quod dam, apposita fuit huic alteri particulae, pati, ne acciperemus illud pati corruptiuum. Illud uero, aut qd huiusmodi alterum, tanquam etiam a sensitiua passione differat. Ibi enim magis proprie passio contingit ob motum organi, & propter absolutam diuersitatem sensibilium cum sensu, & etiam quia extra illa consistunt. In ipso uero intelligere neque aliud est omnino intelligibile, neq; extrinsecus, sed intrinsecus stat, neq; corporeus aliquis fit motus, qm neq; corpore ut instrumento indiget: sed fit per perfectionem solam ab altero deuenientem, aut passiones. Quatenus autem etiam ex seipso intelligit quodammodo ob unam animae substantiam est, huiusmodi quid alterum, tanquam quia similitudinem simul cum passione seruat, eo qa quasi aliunde imprimatur, simul aut quia diuersum sit a passione, ob perfectionem, quam ex seipso habet. Vnde & aia inquirit, ut quae non habeat, adinuenitque res, in seipsam intuens, ut quae habeat. Qm uero ab actionibus, quae quidem notiores sunt, ad substantias ipsas nos ascedimus, merito ab intelligere ipso deducit nos in contemplatione substantiae illius intellectus, qui ita intelligit. At non ita facit quemadmodum in sentire accepit sensibilia ante sensitiua actione, sic etiam intelligibilia accipit ante ipsum agere. Quoniam intelligibile occultius est, quam intelligere, qd secundum intellectum fit prouenientem ad extra, tanqua magis substantiale, & permanentius, atque adeo ut omnino primum, excelsiusque sit anima ipsa.

Impassibile profecto esse oportet, susceptiuum autem formę.

Quandoquidem pati dixit ipsum recipere, & aliunde cognoscibilia hre, merito impassibile esse inquit, quod suscipere quide pot, at nondum illud habet. Respicit nanq; Arist. ad ronalem nostram uitam prouenientē ad extra, & a seipsa recedentem, & ea quidem etiam adhuc imperfectam, qualis ea est, quae imperitorum existit, & eorum q nullatenus rerum substantias cognoscere ualent. Qm cognoscit qde etiam tunc aia, sed cognoscit accidetia, & quae subam concomitantur. Sed non ita, quemadmodum sensus & imaginatio cognoscit indiuidua, sed communia, cu rationaliter circa ipsa agit, consideratque quod inuice ipsa consequitur, aut oppositu, & praecedens & consequens. Quemadmodu artes oes, quae circa materialia uersant, id faciunt. Id quod etiam Mathematicae uocatae scientię praestant: neq;.n. ipsae substantias considerant, sed figuras, & magnitudines, & passiones, & motus, mutuasq; concordantias, at non illorum substantiales rones. (Hae nanque absque ulla dimensione sunt, & sunt coniunctae) sed dimesiones, & diuisiones deuenientes ab ipsis, & p diuersitate prouenientes cosiderant. Caeteru si haec quoq; a formis deueniunt, cur no etiam haec intells puenięs cognoscet, idq; per quandam formarum participatione? Idq; eo magis, ne intelligibiles formae frustra insint aiae, nihil in intellectum agentes. An agent quidem etiam tunc, sed non ut intelligibilia, neq; tanq formae. Intelligibilia naq; et forma omnis, substantiae sunt indiuisibiles & termini. Intells aut apprehendit in illa imperfecta declinatione ad extra formas intelligibiles non tanquam substantias, neque adeo ta quam cognoscibilia indiuisibilia, sed tanquam desinentes in diuisionem & passiones, & omnino in naturam, quae substantiam consequitur. Merito ergo cum impassibile ipsius intelligere interpraetatur, inquit tale esse, q. nondu quidem habeat, suscipere tn queat non simplr cognoscibile, sed formam, quae quidem indiuisibilis est, & substantialis terminus, & intelligibilis. Intellectus nanque ille est, quo terminos cognoscimus.

Et potestate tale, sed non id.

Non quidem, quandoquide non iam perfectus est ille animae intellectus, qui ad extra declinat, estque ita natus, ut semper sit imperfectus, nihilominus etiam perfici pot. quando, licet maneat in declinatione ad extra, ueluti scies, ex parte habitus perficitur, qui met occursus est substatiae. Vnde & ipse in substantiae recessu stat, & extrinsecus. Ea quidem igitur ratione ptate est, & ut quia aliunde recipiat, & ut quia adhuc sit imperfectus, & qui nondu recepe rit. Qm autem proueniens hic intells ad extra, secundario intells est respectu illius, qui secundum prima substantiam intells est, neq; adeo illi intellectui par, sed remissus & subalternatus, tale quidem, non aut id merito dicitur. Recte ergo potestate tale, non autem id dictum est esse.

Et similiter sese habere, quemadmodum sensitiuum ad sensibilia, ita intellectum ad intelligibilia.

Videlicet, intelligens illud, de quo uerba fiunt. Quod quidem propositum fuit inuestigare: & de quo fuit praedictum. Si sane est ipsum intelligere, quemadmodum sentire: & a quo fit ipsum intelligere. Cui etiam subiunget rationabiliter eum qui iam factus sit quaecuque, ueluti scies dicitur, qui secundum actum sit. Qui sane nodum factus similiter se habet ad intelligibilia, quemadmodum sensitiuum ad sensibilia. sensitiuum autem uocat, quod sentire qdem potest, nodum aut sentit, ut & quia aliunde perficiantur, & quia possunt assimilari, praeterea quia no eade sunt, sed talia, qualia exeplaria primarie impressa. Neque.n. ipsamet sensibilia in sensitiuo sunt, sed horum formae, quę accidentium sunt formae. Neque intelligibilia ipsa in hoc intellectu sunt, sed sunt talia. Eo excepto q sensitiua quide ipsa praestantiora sunt sensibilibus, utpote uitalia, & in indiuisibile contracta. Intellectiua uero subtexunt intelligibilibus, utpote intus manetibus, ipsa uero ad extra proueniant: & qm ipsa quide sensibilia oino diuersa sunt a sensitiuis, intelligibilia uero simul diuersa, & eade. Neque enim solum diuersus est, qui ad extra fluit, sed etiam idem cum manente existit intellectu & quoniam ipsa quidem sensibilia mediante sensorio excitant sensitiuum, dum agunt in sensoria. Sensitiua nanque anima in occursu propriarum rationum iuxta formam sensibilium stat. Intelligibilia uero ipsum intellectum perficiunt immediate, quimet ex intrinseca sua actione inde excitatur.

Te.4 *Necesse est itaque, quoniam omnia intelligit, immixtum esse, quemadmodum dicit Anaxagoras, ut imperet, hoc autem est, ut cognoscat. Quod.n.intus adiacens apparet, impedit alienum, atque obstruit.*

Cõ. Manifestum est, quod hæc quoq; de intellectu nũc proposito dicuntur, qui quidem ad extra prouenit, atq; adeo imperfectus est. Atque hic quidem nullum est ex intelligibilibus, sed omnium respectu immixtus est, ut oĩa p participationẽ intelligat, atque id non ex se, sed experfectione aliunde recepta. Qm̃ hic intellectus, quemadmodũ sciẽs, quælibet ex se fit, ac nõ amplius immixtus est, sed queuis est. Ac multo magis intellectus ille, qui ex prima aĩæ cõsistit substantia, quiq; ex sui substantia actus est. Sed intellectus ille q intelligit omnia, quia ad illum alia traducantur, immixtus est respectu omnium, anteq̃ intelligat, subijcit̃ nanque iis, quæ intelligit, tanquã materia. Oĩno uero formæ expers existit, qď pure, & sincere materiale est. Iccirco fit ut neq; in corporibus, cõcedamus unũ aliqď ex elemẽtis, aut omnino quid formatũ esse primam materiam. Est.n.in formis mutua quædã oppositio. Per quã, quod ex quauis earum perficitur, impedietur ad receptionẽ aliarum: cum ea quæ insit, obtrudat & sese opponat oĩbus illis. Quo igitur imperet, & uere cognoscat unaquæq; talis intellš, immxtus hic esse debet omniũ respectu. Quẽadmodum Anaxagoras intellm̃ seruat immixtum respectu similarium partium, ut illas oẽs excellat. Hic quidẽ igitur est, qui oĩa agit & intelligit separatim. Ille aũt materialis animæ intellectus remisse agit, ut absque ullo impedimento omnium sit particeps.

Te.5 *Ita, ut neque ipsius sit natura ulla quæpiam. Sed aut ea qm̃ possibile. Qui igitur uocatur aĩæ intellectus.*

Cõ. Quod dixit, ita ut neque ipsius, id nõ etiam est interpretandum ut materiæ. Illa nãque omnis formæ expers est, atque in hoc suam habet locatam substãtiam, ut sit corporearum formarũ susceptiua. Hic aũt intellš iuxta rõnalem animam uel ipse quoque subãm suam collocatam habet, & cognoscit sensibilia ipsa, ut dictum est. Sed neque in ea particula, neque ipsius, ita intelligendũ est, ut q; sensus nullam habeat naturam. Etenim tum intellectus ipse, tum sensus proprias hñt aliquas naturas. Sed orationẽ hanc oportet sic reparare, & erigere, transponentes uerbum illud, ipsius, hoc modo. Ita ut neque sit natura ipsius ulla, idque ideo, ne aliquid aliud cum ipso compræhendere, tanquã simile cogamur. Quod uero ipsius nulla sit natura, uerum est, si acciperemus, naturam intelligibilem, & intelligentẽ. Neque enim intelligit, neque intelligitur actu: sed ad hęc utraq; potestate tm̃ est aptus, antequam intelligat, quantisper imperfectus sit. Quamuis enim sensibilia cognoscat, attamen non percipit intelligibilia. quæ sunt substantiales termini. Neque igitur intellš est, quandoquidem intellectus est intelligibiliũ cognitio: intelligibilia aũt sunt, quorumcũque sensus cognitionem non habet. Quãdo etiam in duo diuidere secta entia ipsa consueuimus, tum in intelligibilia, tum in sensibilia. Merito ergo hunc quoque animæ intellectum uocari inquit, ut qui quidem nõdum sit, quia actu non existat: nihilominus ita uocari inquit, quia solum potestate sit intellectus, & nulla sit intelligibilium formarum. Quas quidem entia esse dicit, ut quæ sint uere entia actu, antequam intelligat intellectus. Intelligens nanque omnino determinatur ab aliquo intelligibilium, estque, quale, quod intelligitur, existit.

Dico aũt intellectum, quo cogitat, & existimat anima, nihil est actu entium, anteaquã intelligat.

In transitu nanque rationis percurrente, quẽ ex eo, q̃a cognoscendo agit, & perficit, cogitatio declarat: & in contemplatione ea, quæ per recessum fit, quam existimatio significat, tum imperfectum ipsum aliquando accedit ita, ut neque intelligat: tum quod secundum habitum est perfectum, qñ potest & alia a seipso & ipsum intelligere.

Quapropter neque mixtũ esse rationabile est ipsum corpori, qualis nanque utique aliquis fieret, calidus uel frigidus. Et instrumentum aliquod esset, quemadmodũ sensitiuo, nunc autem nullum est. Te.6

Cõ. Quandoquidem potestate solum intellectum, de quo locuti sumus dixerat esse, nihilq; esse actu entium, nullãq; ipsius esse naturã, sed hoc tm̃ q; possibilis sit: non de hoc solicitus fuit, ne nos suspicaremur ipsum aut non substantialem esse, aut non uiuere. Vita.n.& substantia omnino est, quæ tum cognoscere, tum sapere potest, & intelligibiles formas cognoscendo appræhendere. Nõ igit̃ de hoc solicitus fuit, sed ne quis suspicaretur hmõi intellectum substantiam uitã esse, quæ corpoream referat formam. Qm̃ quod est potestate, & imperfectum, maxime cõspicitur in corpore. Ac mutationes demonstrãt ipsum ab omni uita inseparabili a corporibus seiunctum. Duplex aũt est inseparabilis uita, altera quidem, quæ ipsum uitale organum informat, secundum quam uiuens est. Altera uero, quæ iam uiuente corpore tanquam organo utitur, ueluti nauta naui, quæ ea qua utitur, ratione inseparabilis est. Quarum neutra ad intelligibilia ipsa adaptari potest, tũ nec ea, quæ est organi uita, quæq; corpori mixta est, tũ quæ cum qualitatibus in ipso existentibus cõplicata est. Etenim & corpus naturalibus submittitur formis & multo magis intelligibilibus: & oẽs qualitates pasiuæ, ubi ab omni deciderint substantia, longe quoque ab intelligibilibus delabũtur. Quare & uita cum illis complicata, & corpori mixta nulla quapiam ratione intelligibilibus adaptari posset. Totum enim cum iam corporis euadat quod quidem mixtio ipsa declarat, a forma quoque cõmuniter generabilia omnia determinante deseritur. Nondum uero dico a formis seiunctis. Derelinquitur præterea & a conuersione, quæ in seipsum fit, ita ut non possit seipsam intelligere. Atque adeo magis qualitatũ repletio ostendit ineptitudinem ipsius ad intelligentem actionem subeundam, & incõgruitatem ad intelligibiles formas. Oportet nanque rationem percepturam formales substantias, mundam esse & purã ab accidentibus, maxime uero ab extremis, quales sunt pasiuæ qualitates, & respectu corporis immixtũ, idque ideo, ut indiuisibilia intelligat, in seipsamq; conuertere sese ualeat. At unde nam demonstratur, quod nullũ est ipsi organum, adeo ut omnimodo sit a corporibus separabilis? An posterius id manifeste demonstrabit, ubi paululũ processerit. Quando declarabit discrimen impasibilitatis ipsius intellectus & sensitiuæ facultatis.

Et recte sane dicentes animam esse locum formarũ, præterquam quod neq; tota, sed intellectiua: neq; actu, sed potestate formæ.

Commendat eos, qui asserebant, aĩam esse locum formarũ, atque simul significat, qď ipse nõ loquebat̃ de intellectu aĩæ participato. Ille nãque non est aĩa, sed præstantior quædã subã: simulque significat, quod formas ipsas non appellat accidentia (hæc enim quoque sensus recipit) sed substantias eas, quæ per se sunt, aut quæ omnino sui sunt iuris, aut quæ ex iis, quæ determinantur, ponuntur in perfectum esse. Locus aũt ideo dicitur, utpote superuenientium susceptiua, & quodammodo extrinsecus: idq; ideo ut seruetur proportio maxime ad corporeũ locum. Quod si hoc ita se habet, neque tota ipsa intellectiua erit locus, sed ea tm̃, quæ dicta fuit, & quæ omnino ad extra fluit. Quoniam, quæ manet, eadem est cum formis sibi æqualibus, atque eiusdem ordinis, at uero non recipit. Atque potestate est, non autem actu, quæ quadam rõne a seipsa recedit. Quæ uero tota in seipsam conuertitur, & iuxta suiipsius substantiam consistit, non amplius potestate, sed actu est. At uero est potius ipse actus.

Ex

t.7 *Quod autem non similis sit impassibilitas sensitiui & intellectiui manifestum est in sensoriis, & in sensu. Sensus nanque non potest sentire ex uehementer sensibili, ut sonum, ex magnis sonis, neq; ex uehæmentibus coloribus & odoribus, neque uidere neq; olfacere. Sed intellectus, quãdo aliquid intelligat uehemẽs intelligibile, non minus intelligit inferiora, sed etiã magis. Sensitiuũ nãq; non sine corpore. Intell's autem separabilis.*

Co. Ex his quidem uult demõstrare, quod prædictum fuit: quod scilicet nullum est organum in contemplatione formarum intelligibilium. Id uero demonstrat a cõparatione sensus cum intellectu. Vt per sensum ipsum cognoscẽtes, quid nam patiatur omne, quod mediante organo aliquid cognoscit, uidentesq; intellectiuum ipsum a passione remotum, ipsum quoq; contemplemur seiunctum a contemplatione, quæ per organum fit. Impassibilitatem aũt ipse appellat, receptionem illam nõdum factã in susceptiuo alicuius rei. Si igitur non similis est impartibilitas ea, quæ in sensitiuo & intellectiuo est, susceptiuum quoq; in utrisq; non simile erit, neq; etiam receptio similis. Quçnã igitur hæc est dissimilitudo? Qm̃ ipsius quidẽ sensitiui receptio cum mutatione quadam & corporea fit passione. Pati nãq; aliquid oportet sensorium a sensibilibus, ad hoc ut sensus agere debeat. Intellectiui uero ipsius receptio est immutabilis. Quod uero per propriam actionẽ receptio in ipso fiat, inde constat. Qm̃ sensus uehæmẽs aliqđ sensibile proprium percipiens, ut uisus percipit splendidum colorem, statim impotens fit ad recipienda obscuriora & debiliora. Intell's aũt põt ex uehæmentium intelligibiliũ cõtẽplatione (hæc aũt sunt formaliora quæq; & termini transcendẽtes, prǽstãtiores, pfectiones, purioresq; subę) inferiora quoq; intelligere. Ac magis etiam põt, anteq̃ intelligeret maiora. Intellectio nãq; roborat̃ ex cõtẽplatione prǽstantiorũ rerũ, roborat̃ inq̃, & ualentior fit ad cognoscẽda hæc posteriora. Vnde cognitio illorũ, q̃ principiata. & cãta sunt, quę ex principijs & caussis sit præstãtissima est q̃ nã igit̃ est huius differẽtiæ cã? Qm̃ sensitiuũ quidẽ non sine corpore agit, recipitq; formas, dũ organũ in receptione disgreget̃, aut congreget̃, atq; adeo oĩno corpoream sustineat passionẽ, manifestissimeq; percutiat̃ in percipiẽdis uehæmẽtibus sensibilibus. Cũ igit̃ sensorium v. g. sit multũ admodũ disgregatũ, hmõi remanens, ut non possit pati a minus disgregãte, nõ mouet actionẽ sensitiuæ uitę circa ipsum. Intell's uero, cum sit ab omni corpore separabilis nulla in re indiget mutatione, aut corporea passione. Iccirco neq; impeditur ad contemplationem inferiorum subeundam: cum ex propria pura actione, ea quoq;, quæ a præstantioribus deueniant, recipiat. Ac nõ patitur ipsum corpus, sed agens diuersa pati dicitur.

t.8 *Quando uero ita quæcunque fiat, ut sciens, dicitur, qui secundum actum.*

Co. Intell's, qui aliquo mõ a seipso recedit, & ad extra prouenit: qñq; quidẽ oĩno circa sensibilia conuertit̃, nullaque rõne formas, aut subas intelligit, quæ quidẽ rõni & præstantiori intellectui sunt perceptibiles, nõ aũt sensui, & iccirco dicunt̃ intelligibilia. Qñquidẽ etiam rõne appellat intellectum, cũ potestate sit intell's, & imperfectus, & materialis, utpote aptus quidẽ ad receptionẽ intelligibilium formarũ, & intellectionis illarum at nõdum receperit. Qñq; uero perfectus, atque intelligibilibus formis refertus est (quatenus tñ intellectui ad extra prouenienti fas est) non quidẽ ab ipsis sensibilibus pfectus, sed ijs quidẽ, tanquam extremis formarũ uestigiis superueniens, inde uero ad ipsarũ formarũ inquisitionẽ excitatus, in illa in semet inclinatione, & ea rõne cõiunctus cum aĩæ manente & maxime prima suba, perficitur a formis manentibus in ipsa, & a cognitione unita illi. Non quia quidem fiat, quod substantialis illius intellectio existit, neque quia euadat ipsæmet formæ, quæ illius in substantia manent, sed quia perficiat̃ & impleat̃ ex formis, quæ ab iis proxime depẽdent, & a cognitione ea, quæ substantiali cognitioni coniuncta est, simul quidem, quatenus ad extra prouenit, ab aliis manentibus diuersus factus, simulque & a seipso. Qñquidẽ unus quodammodo est, et idẽ manet, & egredit̃. Perfectio igit̃, quæ in proueniente consistit intellectu haud est, qualis illa substantialis, sed ex occursu & adhærentia, posteriorque subãli, eique, quæ secundum habitum est. Habitus nãque circa subam uersat̃, non aũt suba est. A posterioribus igit̃ ad priora, in cõtẽplatione ipsarum quasi aĩæ partium, per ea, quæ proxima sunt, ascẽdens pħs, a materiali intellectu, & imperfecto, & eo, qui potestate est, transit ad intell'm, q̃ quidem & ipse prouenit, sed ea perfectione perfectus est, quæ per occursum adhærentiamque fit. Qui qualibet fieri dicit̃, ueluti qui secundum actum sciens, uidelicet hõ. Id quidẽ igit̃ fuit dictũ, ne in hoc quoque ita pfecto intellectu, actionẽ ipsam, aut eandẽ cũ habitu, aut semper sequẽtem ponamus. Sed quemadmodum se hẽt, qui secũdum actũ est sciens, uidelicet is, qui perfectum iam acquisiuerit habitũ, nõ semper uero per ipsum agat, sic etiã prouenientẽ intell'm supponamus perfectum, ut queadmodum ob exitũ illũ ipse a substantia seiungit̃, sic etiam actionẽ ab habitu diuisam habet, atque adeo ut non semper sequẽtem, sed aliqñ tantum, eo q̃a etiam ipse aliquãdo perficitur. Recte igit̃ etiam dictio illa, quæcũq;, fuit dicta de eo, ob diuisam formarũ collectionem in ipso existentem. Verbum aũt, fieri, tum ob perfectionem aliunde factam, tum non perpetuam, sed aliquando tantum existentem.

Id aũt contingit, quando possit agere per se. Est quidẽ consimiliter, & tunc potestate quodã pacto. Non tamen eodem modo antequam addiscat, aut inueniat.

Posse ex seipso agere, proprium est intellectus prouenientis quidẽ, attamen perfecti. Materialis nanque intell's, perficitur quidem etiam a seipso, quatenus unus, & idem est animæ intellectus, qui manet & ad extra prouenit. At nequit agere & cognoscere intelligibilia per seipsum, quantisper sit imperfectus, sed ubi perfectus sit, qui quidem est hic in præsentem contemplationem deductus. Sed neque substantialis animæ intellectus põt ex seipso agere. Neq; enim in eo quod potestate agit, sed in eo quod iam agit, suum habet esse collocatum. Is uero in potestate est, & q̃a non semper agat: ea rõne & ipse potestate quadam rõne est, & tanquã semper non agens, & tanquam aliunde perfectus. Queadmodũ & quod iam uiuit corpus, potentia uitã habet dicitur, ob aduentitiam acquisitionem uitæ, nõ tm̃ aliunde, sed etiam aliqñ inditam. Sed nõ eodẽ modo, & antequã addiscat, aut inueniat. Qualis erat intell's ille imperfectus. Ille nãq; ptãte erat tum ad ipsam perfectionem, tum maiori diuersitate manifestiorique differebat ab ipso perficiente.

Et ipse præterea ipsum tũc potest intelligere.

Non per accñs intelligendum est, quod intelligibilia habeat, idemque quodãmodo cũ intellectis formis sit. Adeo ut principaliter formas, nõ aũt seipsum intelligat, ut Alex. opinat̃, sed principaliter quoq; seipsum intelligit. Qm̃ unde nam Alexander, aut nos aliquid de ipso scribimus, q̃ non intelligit seipsum, intellectionẽque, atque uitã, & substantiam suimet? Vt ita intellectus sit, non aũt sensus, q̃a ad alia extendatur, & in illa extensione ad illa seipsum simul sentiat. Etenim non tantum est intellectus, sed etiam intelligibilis. Qui queadmodum intelligibiles formas ex ijs, quæ sunt substantiales aĩæ, depromit, sic & intellectu & intelligibilis a substantiali intelligente & intellecto fit. Sed nihil, inquit Alexander, a semet patit̃, intelligere uero uidebatur esse in eo, q̃ patiat̃ intellectus ab intelligibili. Non simpliciter, sed illud ita est, qđ ipsi sentire simile est: & quod aliunde perficitur, quãuis ex suamet actione pfectionẽ aliunde deuenientẽ recipiat. Patit̃ igitur etiam ma-

terialis ipse intells, & qui iam per adhærentiam & occursum est perfectus, quatenus a substantiali perficitur intelligibili, & quatenus fit intells & intelligibilis. Vbi uero semel fuit perfectus, ipse seipsum, & quæ sunt in se formas, intelligit & sine passione ulla, & perfecta cum actione. Passio nanq; consistebat in recipiendo aliunde, & explendo, at non in aliqua mutatione collocata erat.

Te. 9 *Quoniam autem aliud est magnitudo, & ipsum magnitudini esse, & aqua & ipsum aquæ esse, sic præterea & multis in aliis, non autem omnibus. In nonnullis.n. idem est ipsum carni esse, & carnem, aut alio, aut alia rõne sese habente iudicat. Caro.n.non absq; materia, sed quemadmodum ipsum simum, hoc in hoc.*

Cõ. Intentio ipsius est hoc in loco diuersas intellectiones tradere intells illius, qui quidem a substantiali sua mansione prouenit, per habitum tñ perficitur a substãtiali perfectione quæ animæ inest. Quarum una quidem est compositarum & diuisibilium substantiarum, alia uero intellectio simplicium & indiuisibilium: ut etiam hac rõne substãtialem animæ contemplationem dijudicet, quæ cõtẽplatio quidem manet, quantum ei possibile est, in simplicibus & indiuisibilibus. Veluti nobilior illæ animæ intells, qui nõ transit a formis ad formata, ad hoc ut etiam ea cognoscat: sed in ipsa formarum intellectione, tanquã ex caussis, formata quoque, quæq; ipsis superueniunt, & ut simplr dicamus, caussata quoque omnia, materiãq; illas extremas suscipientem, cæteraq; omnia, quæ quouis modo ipsi assident, per caussalem cognoscit intellectionem, & id quidẽ, quatenus caussata in formis ipsis caussali mõ præaccepta fuere. Quem sane intellectum anima, quæ in suipsius substantiam retorquetur, quantum ei fas est, imitatur, nimirum quia connate ipsi coniuncta dum in supremis suimet rationibus manet, nullaq; rõne ad extra deuenit colligata que cum formis, quæ in ipso sunt intellectu, in ijs etiam illa cõtemplatur caussata ipsa per caussalem simplicitatẽ. At non ita præterea, anima egrediens a seipsa, licet perfectam construxerit contemplationem, in formali manet simplicitate, sed id quidem fit, ob perfectionem ex substantia inditam, & ob contactum, colligationemq; cum semet, tanquam alterius cum altera quodammodo. Neq;.n.per unionem occurrit formis, licet ea longius sit, quæ uere in se manet, sed ob exitum ad extra, non tñ a causis, sed pari ordine ipsis occurrit, nimirũ caussatis exientibus ipsa exiẽs, & proueniens: cum sensu sensibilia cognoscat, rationali uero cum cognitione cõpositas & omnino formatas substantias cognoscat. Quæ rationalis quidẽ cognitio ab ea, quæ formas percipit, diuersa est: & eadem quoque etiam, sed flexa quasi, & ita quidem determinata ipsa intelligit. Terminos nãque recte percipit, & absq; ulla flexione. Per sectiones quidem.n.sunt termini: & intellectio ipsorum iuxta perfectionem consistit, quandoquidem etiam omnis cognitio iuxta cognoscibile formata uero ipsa sunt per fecta, & intells, qui pari ordine ipsis occurrit. At nõ sunt perfectiones, sed cum quadam perfectionis participatione. Remissio autem siue refractio participationem illam declarat. Etenim medicus est quasi reflexa medicina. Idq; per subsistentiam quidem secundum medicinam consistẽtem, attamen secundum & iam egressam. Quoniam, qď in eo ꝙ participet, est, quod est, diuersum ab eo est, cuius particeps fit, licet iuxta illud sit quod est. Et hac quidẽ rõne recta linea refracta, hoc est flexa, adeo ut angulum faciat, a linea extẽsa facta fuit: cum egressa fuerit iam ipsum simplex, atq; adeo quasi ad diuisionem accesserit. Hęc sane Aristo. in his de intellectu perfecto in exitu philosophatur, hoc ipsum præ omnibus nos edocens, ꝙ formatũ ipsum diuersum est a forma. Magnitudo quidem igitur & caro, & aqua sunt formata. Vniuscuiusq; autem horum esse est cuiusque forma. In eo nanquam qď quid erat esse, forma consueuit determinari. Quandoquidem iuxta ipsam formata acquirunt esse. In quibus igitur forma nõ manet eadẽ, neque suimet iuris, sed alterius determinatrix est, in ijs alterum est ipsum, uidelicet determinatum, & ipsum esse ei, quod quidem est terminus, secundum quẽ determinatur. In quibus uero forma immaterialis est, & per seipsam manet, & non est alterius terminus, in ijs idem est tum ipsum, tum esse ipsi. Vt caro, & carni esse. At non uerum accepit exemplum. Subiungit itaq;, ꝙ caro materialis est. Estque quemadmodum simum. At ꝙ immateriale ita sese habeat, demonstrat. Sed quõ dicitur hoc in hoc, caro, scilicet, & simum, & ut simplr dicamus, quod est compositum ex materia & forma: Siquidem particula, hoc, formam denotat. Illa uero, in hoc, aut naturã formæ refert in materia, aut qualemcũq; habitum ad alterum uergentem, tanquam indeterminatam per se. Neque.n. idẽ est forma tũ ipsum formatũ cũ forma, quæ in alio est. Hæc qdẽ.n.terminus est, licet alterius sit. Illud uero est determinatũ, licet sit immateriale, ueluti cœleste corpus. Nõ igitur idem est simum cum cauitate naris: neq; animal cũ uita corporis. Quemadmodum neque medicus idem est cum medicina, quæ in homine est. Ex caussis aũt elementaribus, & proximis scientiali uia cognoscitur. Videlicet ex forma ipsius determinatrice, & ex materia, quæ illam recipit. Quod igitur dixerat, hoc in hoc, non denotat cõpositum, sed caussas compositi. Collocatio nanque formæ in materia perficit compositum.

Sensitiuo quidem igitur calidum & frigidum iudicat, & quorum ratio quędã caro. Alio uero aut separabili, aut queadmodum refracta se habet ad seipsam cum extensa fuerit ipsum carni esse, iudicat. T. 10

Quandoquidem alio, aut eo, quod aliter se habet iudicare dixit & magnitudinem, & ipsum magnitudini esse, distinguit quænam quidem alio, & quæ eo, ꝙ aliter se habeat. Quæcũque quidem uidelicet sunt sensibilia, ut qualitates, colores, figuras, & magnitudines, & ut ipse inquit, quorum ratio quædam est caro: hoc est, quorum proxima caussa est substantia determinata. Sæpius nãque, quẽ admodum a Platone in Gorgia, & Theęteto, sic etiam ab Aristo. ratio accepta fuit loco proximæ caussæ. Proxima uero accidentium omnium cã est determinata substantia. Quoniam in ipsa, & circa ipsam, & ex ipsa subsistũt. Caro igitur accepta fuit loco omnis determinatæ substantiæ. Sensibilia quidem igitur sensu intells iudicat. Accidentia nanque & particularia sunt sensibilia oĩa. Quorum pari ordine sensus est perceptiuus. Intells aũt substantiarum. Ideo in his alio iudicat. Sensu nanque iudicat, qui alius est ab intellectu, qui quidem iudicat omnino determinatam substantiam. Quandoquidem etiam uisum est ei rõnem appellare, ut est prædictum, intellectum. Non igitur alio terminos iudicat, sed seipso quidem, aliter tñ se habente, iudicat. Idque fit, quamdiu per formas quoque contẽplemur intellectu exeunte & ad extra proueniente, atque adeo in nobis perfecto. Quoniam aĩa, quæ in suimet subãm sese retorquet, iuxtaque actum stat perfectum, cũ formisque unitur, quæque oĩno separatur ab occursu, adhærentiaue horum secundorum, diuersa est a uita illa ad extra proueniente. Ideo hoc in loco adiectum fuit, alio uero, aut separabili, aut quemadmodum refracta sese habet erga seipsam, cum extensa fuerit, ipsum carni esse iudicat, alio quidem, uidelicet cum separabili, hoc est, separata cõtẽplatione ab actionibus, ad extra emissis, & in habitus potestatesque tendentibus, iudicat formas. Nisi certe hunc quoque non alio, sed eodem, diuerse tamen se hñte dicendum sit: eo quia una sit tota anima, tum quæ manet, tum quæ ad extra prouenit. Omnium igitur confessu eodem quidem iudicat, quod tñ aliter se habet: quando intells tum determinatas cognoscat substantias, tum formas per se determinet, quod inquam aliter se habet, ut se habet recta linea ad refractam. Etenim refracta linea, quemadmodum fuit iam determinatum, denotat cognitionem formatarũ

Cõ.

rerum,

rerum, quæ sunt pari ordine. Extensa uero linea tanquam recta & non flexa, compræhensa fuit tanquam signum cognitionis terminorum & perfectionum, propter caussas, quas superius nos diximus.

1 *Rursus uero in iis, quæ in abstractione sunt, ipsum rectum tanquam simum. Cum continuo nanque. Ipsum autem quid erat esse, si est diuersum ipsum recto esse, & ipsum rectum, alteri. Sit nanque dualitas. Altero itaque, aut alio modo sese habente iudicat.*

Aristo. consueuit, & opinari, & dicere Mathematica in abstractione consistere, non inquirens, ueluti Pythagorei ipsi fecere, excelsas illarum Mathematicarum imaginum rõnes, quæ quidem substantiales sunt in ipsa animæ uita, quæ corpoream refert formam: sed ea quidem Mathematica in ipsis imaginabilibus imaginibus esse inquit. Quas quidem circa imagines Mathematici reuera oẽm suam cõsummunt operam. Ipsi quidem igitur in excelsas & uitales imaginum rõnes intuentes, posuere mathematica ipsa substantias esse. Arist. aũt ab istis imaginibus seiungit substantiam, ipsasque inquit per abstractionem imprimi, dũ anima ipsas recipiat, per imitationem quandam factam respectu sensibilium. Non quia per propriam actionẽ has etiam anima promat. Denotat aũt id circũductio illa, quę in uerum & falsum ducit. Neque.n. uere cubica est sensibilis figura, neque uere & certe sine latitudine est linea naturalis, sed quæ Mathematica. Intrinsecus quidem igitur sunt hæ imagines, sed non sine sensibilium cognitione anima ipsas promit. quemadmodnm neque præstantiora scibilia, aut intelligibilia. Sed propter plurimam imaginabilium similitudinem cum sensibilibus, quod ad abstractionẽ attinet, habuit locũ proprie in imaginabilibus, ut quæ quasi eadem sint cum sensibilibus, absq; naturali materia. Qm̃ & quæ in imaginatione est imago non est tanquam forma, sed tanquam formatum. Impartibilis nãque atq; adeo indiuisibilis est oĩs forma, magnitudines uero in dimensione consistunt. Numeri quoque in diuisione sunt. Recte ergo etiam rectum ipsum tanquam simum dicitur, propter continuitatem, et dimẽsionem, eo q̃ neq; forma, neq; quod quid erat esse sit, quod quidẽ est ipsum esse recto, sed aliud sit præter ipsum rectum, Philosophus aũt hypothetice, cõditionaliterq; loquitur, si est diuersum, inquiens, qm̃ non proponit nunc temporis hæc pertractare. Qm̃ in Metaphy. & pertractauit & declarauit. Ac nũc quoque in memoriam reduxit, inquiens. Sit nanque dualitas, rectum uidelicet. Vnitas nanque est ipsum recto esse, quia indiuisibiliter unum sit. Dualitas aũt ipsum rectũ, non q̃ duo sit, unum nanque etiam ipsum est, sed cõtinuũ & diuisibile, & hac ratione repræsentans dualitatem. Mathematica igitur quoque ipsa, aĩa iudicat aut altero, aut eodem, altera tñ rõne se habente. Veluti in ijs, quæ determinata fuere, satis fuit expositum.

Et omnino igitur, ut separabiles res a materia, ita & quę circa intellectum.

Non circa omnem intellectum, impræsentiarum intelligit. Neq;.n. intelligit circa seiunctum ab aĩa intellectum. Neque circa eum, qui in aĩa est, & unitur illi connate, neque enim illi a formarum cognitione recedunt, sed circa eum intelligit, de quo est sermo, qui quidem in illo ad extra prouentu perficitur, quiq; æquali ordine, pariue res ipsas cognoscit. Atque id quidem, ut etiam tanquam terminus ob perfectionem formas occurrat, atque adeo tãquã determinatus ob declinationẽ ad extra, formatis rebus occurrat, tanquam quæ ex ipsis formis proueniant. Huiusmodi uero intells intelligit tũ separabilia ab omni materia, ueluti aĩatam substantiam, & præstantiorem intellectum, tum ea quæ quadam ratione sunt separabilia, ut Mathematicas & naturales formas, non quia ad hoc, ut sint, subiecto indigeant, & ea ratione sint separabiles, at quia alia determinent, inseparabiles ab ipsis existunt. Præterea quoque ipsa formata intelligit, quæ non sunt a materia separabilia. Videtur nanque nunc temporis materiam ipsam appellare determinatam substantiam. Quemadmodum igitur se habẽt res iuxta separabile, aut inseparabile ipsius materiæ, sic etiam se hñt huius intellectus contẽplationes. Ipsæ nanque ita circa intellectum uersanť, ut oĩno separabilia, aut quæ quadam rõne sunt separabilia, aut inseparabilia compræhendant. Quod si illius actiones sunt tales, manifestum fit, q̃ & ipse non solum, aut omnino separabilis, aut quadam rõne, neque solum inseparabilis, sed etiã oĩno separabilis, ob connatam illam iam dictã coniunctionem cum substantia aĩæ, ob perfectionem quã ab illa exhaurit. Præterea quoq; quadam rõne separabilis est, rursusque inseparabilis, quia extensionem ad extra facit, tum ad formas aliorum determinatrices, tum ad ea, quæ secundum ipsas determinantur.

Dubitaret autem aliquis, si intellectus simplex est, & impassibile, & nulli nihil habet commune quemadmodum inquit Anaxagoras, quomodo intelliget, si intellīgere ipsum pati quoddam est? Quatenus nanque aliquid commune utrisq; inest, alterum quidem facere uidetur, alterum autem pati. T.12

Vbi absoluit contemplationẽ de duplici intellectu pro Cõ. ueniente ad extra, qui cum duo sint, distinguuntur scd'm perfectum & imperfectum, & secundum id quod potestate duplex est, atque adhuc iuxta id, q̃ aut totus cũ secũdis cõplicatur uitis, aut q̃ in seipsum retorqueatur aut in substantiam, a qua perficitur, cũq; uelit ad substantialem aĩæ intellectum sese conferre, duas in medium ponit de prædictis intellectibus dubitationes. Quarum prima maxime conuenit imperfecto intellectui, minus autem ei qui iam perfectus est. Secunda uero conuersim se habet. Per has uero utrasque communicationẽ quandam eorum, qui dicti fuerunt, cum eo, qui dicendus est, tradit. At unius quidem longinquiorem, alterius uero propinquiorem. Extremus nanque & materialis intellectus demonstratur, cõmune quid habere cum agente, ut qui sit natus aptus perfici. Et qui secundum habitum perfectus est magis cõmunicat cum eo, qui ex se perfectus est, eo quod etiam ipse sit intelligibilis & immaterialis. Quandoquidem in immaterialibus intelligibile intelligit. Quænã igitur est prima dubitatio, & unde mouetur? Ex intellectu qui secundum actum est, quiq; supra ipsam est animam. Ille nanque impassibilis est, utpote a nullo patiens, & cum secundis istis immixtus. Quæmettñ intelliguntur, ŝm caussalem ipsorum compræhẽsionem, sed non tñ pari ordine cum ipsis. Ideo nihil cõe habet, quod ipsum eiusdem esse ordinis demonstret. Qm̃ in caussali caussatorum compræhensione, seiuncta in primis inest cum secundis cõmunicatio. Qui ergo factum fuit, ut intelligere ipsum in pati collocauerimus, & in communicatione quadam per mixtionẽ factã? Iccirco, ut cõmunicatio illa quodammodo pari ordine se habeat, ueluti in ipsis agentibus & patientibus fit. Seiunctæ nanque & supernaturalis caussæ, oĩum quidẽ constitutiuas non aũt effectiuas esse ab Aristo. dicuntur. Qm̃ de proximo non incipiunt generationẽ. Efficiens nãq; ad id quod fit, respicit, sed illæ quidem caussæ sunt subæ, & huius, q̃ oĩa sint. Est igitur dubitatio. Qũo intelligere in ipso pati locandum, cum intells impassibilis sit, ueluti etiam Anaxagoræ vř? Qũo aũt non habebit aliquid cõe cum efficiente, si patitur? Iuxta cõe nanq; aliquid, hoc quidem agit, hoc aũt patitur, cum intells immixtus sit, cũ nulloq; alio cõe quid habeat. Talis quidem est dubitatio, subdit aũt aliam quoque, cum ita scribat.

Pręterea uero si intelligibilis etiam ipse: aut enim & aliis intellectus inerit, nisi secundum aliud & ipse intelligibilis. Vnum autẽ quid ipsum intelligibile for-

ma: aut mixtum quid habebit, quod facit intelligibilem ipsum, sicut alia.

Dubitatio quidem hæc cõuenit etiam intellectui imperfecto, ut qui possit ipso seipsum intelligere, iuxta primum significatum eius, quod ptãte est. Manifestius aũt adhuc conuenit & intellectui iam perfecto: de quo clare fuit dictum, & ipse seipsum tunc põt intelligere, uidelicet secundum significatũ eius, quod potestate. Quod uero seipsum intelligere potest, patet, ꝙ non tñ erit intelligẽs, sed etiam intellectum, simulque intellectus, & intelligibile. Ac manifestum quidem est, quod etiam substantiali animæ intellectui, propterea quoque prꝙstantiori, quam qui est animæ, ea ratione assimilatur, quatenus in immaterialem reducitur, ob indiuisibilem suipsius ad semet unitionem. Ideo dubitatio hæc communis est, utpote instans tum ad simplex tũ immixtum ipsius intell's. Si nanq; intelligibile ipsum alijs quoq; inest tum naturalibus formis, tum simplr naturalibus substanijs, intellectus uero non omnibus inest, nõ idem certe posset esse forma, hoc est, ratione, & intell's & intelligibile, licet nõnunquam subiecto concurrant. In quibus igitur concurrit, quandoquidẽ nõ quatenus intellectus, est intelligibilis, iuxta aliud aliqd determinatum, quod quidem alijs cõmune sit, habebit intelligibile ipsum. Nõ ergo simplex erit. Verbum aũt illud, mixtum, appositum est, ob adiectionem intelligibilis, ex proprietate sua uariatis ab intellectu. Clausula uero, uelu ti alia, augens dubitationem adiecta fuit, ob intellectus cõmunicationẽ cũ illis, licet partibilibus, materialibusq; existentibus. Talia nanq; sunt, quæ dixit alia.

T.14 *Aut ipsum quidem pati iuxta commune aliquid diuisum fuit prius, quoniam potestate quodammodo est intelligibilia intellectus, sed actu nihil, antequam intelligat. Oportet autem sic, quemadmodum in tabella, cui nihil inest actu scriptum. Quod quidem contingit in intellectu.*

Cõ. Resumit per hæc priorem dubitationem, seruãsq; propriam positionem, ꝙ uidelicet intell's, qui ad extra prouenit, patiendo intelligat, asserensq; hũc habere cõe aliquid cum intelligibilibus, eum quoq;, qui licet adhuc imperfectus sit nõ omnino tñ seiungiť ab intellectu, qui secũdum actum est, demonstrat tum ex eo, quia aptus sit natus intelligere, tum quia susceptiuus sit intelligibilium formarũ, ex superioribus uidelicet formis absolutus & elaboratus, semper nanque agens ipsum nobilius est patiente, ut ipse dicturus est. Quod si ex suamet actione a præstãtiori perficitur, ueluti ipsa intellectio id indicat, quæ pura est actio, cur non multo magis puro intellectui connascitur, & copulatur, atque adhuc multo magis intellectus, qui ad extra prouenit quidem, perfectus tñ est, iamq; ex seipso agere potest, iuxta secundum significatum eius, quod potestate? Hæc quidem igitur est intentio eorũ omnium, quæ ad primam dubitationem dicuntur. Sed uerba consideranda sunt. Pati inquit iuxta cõe diuisum fuit prius. Qm̃ quædam est affinitas eius, quod quauis ratione patitur cũ agente. Qm̃ necessarium est, ut sit potestate, quod quidẽ agens est actu, ideo & potestate quodammodo intell's est intelligibilia, hic uidelicet, qui quia patitur intelligit, & q adhuc imperfectus existit. At & hic potestate quodammodo est, sed non simpliciter, ueluti materia ipsa, ob perfectionem intell's, quæ ex suamet actione ab intelligibilibus absoluitur. Atq; etiam quia nõ duo solum sunt, sed unus quodammodo tum manens, tum prouenien intellectus, & ea rõne quodammodo actu sint. Quatenus uero prouenien est, & a seipso recedens, atq; adeo adhuc imperfectus, potestate; actu uero nihil antequam intelligat, & anteaquam sufficiens fiat per seipsum intelligere. Et hic quidẽ intell's est ille, qui tabulæ nõ scripta assimilať. Nam cũ hæc apta sit, ut inscribatur, nondum tamen est inscripta, & cum anima nostra a propria substãtia ad extra fluat, adeo ut ignorantiam et imperitiam tum suimet, tum omnis formalis substantiæ subeat, perfectione indiget, quæ tanquã ab alio subministretur. A seipsa quidem nanq; id acquirit, attamen quasi ab alia: quoniam a suamet cessit substantia. Perficitur igitur ubi cõuersa fuerit ad substantiales rões, quæ in ipsa sunt, iuxta ipsas & inquirens & inueniens ueritatem entium, quæ quidem rões in contemplationem excitantur, perficiuntque portionem illam suipsius ad extra prouenientem. Vnde & prouenien ille intellectus tunc perfectus est, ubi in eo inscriptum fuerit, aduentitie quasi, & tanquam aliunde. A substantiali nanque actione perficitur. Quod quidem contingit in intellectu, de quo sermo habeť, de eo inquam qui fluit, aut qui ex habitu, adhærentiaq; perficitur, occursuq;. Solus nãq; ille, qui ex pura actione est subalis, & manet in semet, & a seipso perfectus existit.

T.15 *Et ipse preterea intelligibilis est, quemadmodum intelligibilia. In iis nanque, quꝙ sine materia sunt, idẽ est, ipsum intelligens, & quod intelligitur. Scientia nãque contemplatiua, & scibile, idem est.*

Cõ. Secundam deinde dubitationem dijudicat. Hoc.n. ipsum intellectus proprium est, ꝙ seipsum intelligat, aut possit intelligere. Vnde intelligibilis est ille, qui adhuc imperfectus est, tanquam potestate intelligibilis, iuxta primũ significatum eius, quod potestate. Et qui perfectus est, præstantiori modo intelligibilis est, iuxta secundum significatum eius, quod ptãte: & ex seipso sufficiens est seipsum intelligere, tanquam quia iam perfectus, & tanquã quia substantiali intellectui adæquatur, appropinquatq; seipsum ipsi, qui actu intellectus est. Quamuis.n. is etiam intell's, q perfectus est, potestate sit, id tamen est iuxta secundũ eius, quod ptãte est, significatum. Verum si intelligibilis etiam est intellectus, quemadmodum intelligibilia, intelligibiles aũt quoq; sunt materiales formæ, tum quid cõe habebit cum ipsis, tum neq; immixtus cum ipsis erit, & non simpliciter inerit. Siquidem diuersum est intelligibile in forma ab intellectu, id quod indicat intelligibile ipsum, qď quidem materialibus inest, non autem intellectus ipse. Ea nanque, quæ ratione quoque sunt eadem, necessarium est simul concurrere. At uero, qũo plis ad hæc occurrat, animaduerte. In ijs quidem, quæ immaterialia sunt, idem est, inquit, ipsum intelligens, & quod intelligitur, idq; inquit, rationem reddente coniunctione, nanque. sutens, cãm tradens per quam intellectus intelligibilis est. Omnis nãque immaterialis est. Ac si ullum contineat corpus, uel fingere est difficile: conuerticurq; in seipsum. Vt pote cum fides omnino sequať opinionem, quæ ultima est aĩæ ratio. Quæ quidem fides est assensus tanquam in ueritate, elaboratus per opinionis conuersionem in seipsam, quæ quidẽ opinio iudicat suipsius intelligentiam tanquam ueram de rebus ipsis. Qm̃ igitur intellectus oĩno immaterialis est, & intelligibilis, ut qui seipsum intelligat, in intellectu autem, qui secundum actum, atq; forma existit, intelligens & qď intelligitur idem est, qm̃ oĩs cognoscitiua actio cognoscibili determinať, estq;, quod quidem est cognoscibile, iam etiam sensus, multo magis aũt scia id habebit. Quanto nãque nobilior est cognitio, tanto nobilior est unitio ipsius cum cognoscibili. Qm̃ etiam sensus principaliter cognoscit ea, quæ in materia sunt posita, iuxta illorum formas, quæ sunt in ipsa collocatæ, sed non cognoscit formas, quꝙ in seipsa sunt, ideoq; proprie non est sensibilia ipsa. Scientia uero principaliter cõtẽplatur formas & rationes, quæ in ipsa sunt, idque ideo, ut caussata ex caussis contempleť. Licet igitur transeat ad cognitionem caussatorum eiusdem ordinis, nihilominus iuxta præcedentem ipsorum compræhensionem, quæ fit per causas, quæ in seipsa sunt, eadẽ est cum scibilibus ipsis, iis uidelicet, quæ in ipsa sunt, quæ proprie & primo sunt scibilia. Scientia igitur cõtẽplatiua, & quod hoc modo scibile, utpote iam consideratum, at

non

non id, quod adhuc potestate ita est, idem existit. Quoniam scientialis ratio in seipsam conuersa, atq; adeo scibile ipsum in seipsa hñs, & secundum illud in agendo determinata iuxta quoque cognoscibilis terminum cognitionem sistit, adeo ut una & eadem sit ratio ipsius scibilis secundum actum, & sciæ secundum actum, qui quidem est scibilis terminus. Vbi uero dixit in immaterialibus idem esse intelligens, & id quod intelligitur, subiunxit. Scia nanque contemplatiua, & ita scibile, idem est: adeo ut quem iam tradidit intellin, hunc uelit ipsam esse sciam, potestate quidem, imperfectum. Actu uero perfectum, & iam cõtemplantem. Neq; enim scientia utitur tanquam exemplo ipsius intells, sed tanquam manifestiori noĩe sciæ & scibilis existẽte, demonstrat mutuam illorũ idẽptitatem.

6 *Ipsius autem non semper intelligere, caussa est inuestiganda.*

Non oĩno immateriale est ipsum intelligibile, uel semper intelligit, neque id fuit ita constitutum, sed hoc solum, q in immaterialibus intelligibile idem est cum intellectu. Ita ut quod actu intelligitur, sit actu intelligens. Et quãtisper potestate sit intelligibile, tantisper etiam sit potestate intelligens. Nihilominus aũt dignum est cãm inquirere, ꝓpter quã nonnulla immaterialium intelligibilium non semper intelligunt. Quando neque actu sunt sibi ipsis intelligibilia. Ac cã quidem est progressus ille, qui p media semper ab extremis ad ultima tendit, ita ut non detur uacuũ Qm̃ etiam maiora necessarium sit esse media ipsa ultimis, tanquã præstantiora, & magis accedentia ad ea, quæ primo sunt. Media uero cum humana sit aĩa, aut potius huiusce aiæ ratio, quam intellm̃ appellat, inter diuisibilia & indiuisibilia, & ea, quæ sic se hñt semper, eaque quæ oĩno mutanẽ: rursusq; inter ea, quæ oĩno suimet sunt iuris, & ea q̃ alteri insunt, adeo ut ab alteris qdẽ seiuncta sit, ab alteris ṽo superef: quatenus qdẽ sup ea eleuata est, q̃ alii insunt, ipsa quoq; immaterialis est, quatenus uero superaẽ ab extremis, ab ijsq;, quæ semper in seipsis manent, non semper intelligit, aut intelligitur uere: sed manifestissime quidem uita recedens a substantiali intellectione ipsius rõnis in imperfectum & id quod potestate subit: & hæc quidẽ substantialis ipsius intellectio confringi vr̃ mihi in occursu uitæ ad extra prouenientis, idque ideo, ut per seipsam totam medietatẽ seruaret. Atque ut hoc ipsum rõnem ad extra prouenientem promat, & ut separetur, quod Arist. dicit. Separata aũt est, quod uere est. Licet hæc separata non habeat locum, in eo intellectu, q semper est separatus. Qũo aũt cum etiam ita semper permaneat, eodemque modo, qũo inquam aliqñ imperfectam rõnẽ a seipso prouenientem emittebat, aliquando aũt perficiebat, aliquando uero quoque in seipsum cõtraxit? Sed manifestum est, q etiam substantialis aiæ nostræ intells neque uere permanet semper in conuersione in seipsum facta, neq; omnino recedit, ueluti passibilis intellectus. Qui quidem est ad extra prouenïens idq; ideo, ne ipse quoq; altero perficiẽte indigeat. Tm̃.n.substantialis ipse intellectionem remisit, ut sincere quidem non intelligat sibimet tñ sufficiens sit ad suĳpsius perfectionem. Tm̃ quidem, ut ipsum ad extra prouenientem perficiat. Postremo uero in illius quidem recessu, attamen absoluto in seipsum stet regressu. Quandoquidem etiam separatus uere est, quod est. Medietas igiẽ in cã est, ut substantialis ille intellectus haud pure maneat. Nũc uero sermo habitus est a philosopho hactenus de intellectu ad extra proueniente: qui non semper intelligit, aut quia recedens a perficiente substantia ob multum fluxum, totus fiat ipsorum sensuum & imaginationum, atque simpliciter uitæ, quæ corpoream refert formam, & icci rco maneat imperfectus Aut propterea, quia quamuis iam perfectus sit, intellectus tñ proueniens impediatur, quo ad cõtemplationem & id quidem, quia uicissim practice agãt, ob multam illam diuisionem, quæ in proueniente intellectu apparet, illud uero, ob corpus, & casus extrinsecus occurrentes, quæ multa negotia facessant. Præterea ob imaginationes indeterminate motas, & excitatas. At cum de immateriali loquutus fuerit intelligibili, q idem sit cum intellectu, anteaquã determinaret de materiali intelligibili, in medio subiunxit de scientiali rõne, eo quia semper intelligat. Idq; ideo, ut absoluto sermone de immaterialibus intelligibilibus, sic ad eum migraret, q de materialibus est tractaturus intelligibilibus.

In habentibus autem materiam, potestate solum unũquodque est intelligibilium.

Non quia sibiĳpsi possit fieri intelligibile. Hoc.n.nõnullis immaterialibus intelligibilibus tm̃ contingit. Neq; qa aliquando possit alteri fieri intelligibile. Licet nanq; semper ab alio intelligatur, & nũquam a seipso, potestate est. Quemadmodum etiam quod iam uiuit corpus, potestate uitam habere dictum fuit, utpote quod non p seipsum, neq; ex seipso, sed acquisititio modo uiuat. Intelligibile sane, & quod materiale alteri est, imperfecte existit intelligibile. Neq; enim sufficiens est ipsum per seipsum intelligi, nisi adsit intelligens, diuersum ab ipso. Id igitur imperfecte intelligibile erit, quod altero indiget, ad hoc ut intelligatur. Id uero quod potestate, est ipsius imperfecti. Adeo ut æquiuocum quodãmodo sit, aut ita, ut ea quæ ab uno se habent, quod immaterialibus intelligibilibus, & quod materialibus contingit.

Quare illis quidem non inerit intellectus.

Illis, uidelicet materialibus intelligibilibus, ueluti tum ipsorum formis, tum compositis substantĳs. Caussamq; apponit, propter quam intellectus non inerit.

Sine materia nanque potestas est intellectus talium.

Immaterialem oẽm esse asserit intellectum, et ea ratione materialibus non inesse: esse tñ inquit materialium potestatem, ut quia, quod potestate est ipsorum perficiat. In Metaphy. nanq; non tantum in patiente, sed etiam in efficiente id, quod potestate, ponit, atque adhuc in omni cã, quæ potestate cum caussato complicatur, & eo, quod potestatem ipsam terminat & finit. Merito igitur ipse quoque intellectus potestas est materialiũ, quo potestate sunt intelligibilia, ita ut ipse, quod potestate illorum est in actũ ducat in seipso. Vt enim mensurans circa mensuratũ agẽs nihil in ipsum facit, sed a seipso cognitionem habet, quantum illud sit, sic & materialia ipsa intelligens circa ipsa quidem agit, non tñ in ipsa aliqd facit, neque aliqd ab ipsis patitur, sed iuxta cãs. quæ in se sunt illorum perceptrices, cognoscitiuam illorum promit actionem.

Illi autem intelligibile inerit.

Intellectibus uidelicet, quandoquidem omnes sunt immateriales. Non alterius aũt, sed suĳpsius est id omne, qd immateriale existit. Suiipsius igitur etiam est intellectus. Id uero, cuius est intells, intelligibile existit. Quare omnino intellectibus intelligibile inerit. Atque hoc quidem in loco absoluto sermone de intellectibus ad extra prouenientibus, ad eum transit, qui ipsos & promit & perficit.

Finis secti primi.

SECTVM SECVNDVM.

Voniam autẽ quẽadmodum in omni natura est aliquid: alterum quidẽ materia unicuiq; generi, hoc aũt est, quod omnia potestate illa. Alterum aũt caussa & effectiuum, eo qa faciat omnia, & ars respectu materię passa est. Necesse & in aĩa inesse has diuersitates. T.17

Cō. Haud mihi uidentur hæc aut de participato intellectu ab anima, aut de eo, qui hoc præſtantior eſt, ſed de ipſa noſtra rationali aīa dici. Et hoc quidem, quandoquidem tractatio tota de anima eſt. Id uero, qm̄ manifeſte ipſe quoque infert, & in anima ineſſe has diuerſitates: & quę deinceps dicta ſunt, omnia in memoriam reuocabimus, quæ non tranſcendunt contemplationem de ipſa anima. Iccirco cum prædictis continuationem facientes dicamus, ꝙ tradito iam duplici intellectu, qui a principali animæ ſubſtātia recedit quidem, & propterea etiam a connata ipſius actione, attamen prouenit ad ſecundas uitas & contēplationes, aut imperfectas, aut perfectas quidem, ſed quæ per occurſum fiunt, & tanquā ab alteris formis in prima ſubſtantia manentibus perfectæ fiant, cōſiderat nūc intellm̄, qui iuxta ipſum ſubſtātialem ſtat actum, quiq; formas intelligit, non prouenientes ad extra, ſed, quæ in ipſa animę ſubſtantia manent. Declinatio nanque illa ad extra cū in quandam deferatur diuiſionem (hoc enim ipſum eſt, qđ extra, qualiſcūq; diuiſio, & ad ſecundam in anima uitam progreditur, quæ non eſt idem, quod illa prima) actionē quoq; ſubſtantiæ diuidit, non ſolius tm̄ primæ uitæ, ſed etiam eius uitæ quæ occurrit, adeo ut nō amplius ſub̄a ſit actio, ſed ſolum ab ipſa ſub̄a appenſa fuerit. Quemadmodum recurſus animæ ad ſupremam ſuimet ſubſtātiam, & permanentia in illa unit & copulat cū ſubſtantia actionē, idq; ob totam conuerſionem ad interiora factam. Ipſum nanque hoc, quod dico, ad intra, collectionem denotat indiuiſibilem. Atqui aīæ illa extremitas immediate connata eſt cum intelligente ſubſtantia, quæ ſupra ipſam eſt, & cum formis, quæ ipſi inſunt. Indiuiſibilis aūt eſt oīs, quæ ſuper animam intelligens ſub̄a exiſtit, unde & actio idem eſt quod ſubſtantia, & ſubſtantia, quod actio. Non uidelicet quod id proprietate fiat, ſed ex collectione amborū in unum. Cum igitur animæ extremitas et ſuprema pars cum intellectu, qui ſupra ipſam eſt, una producatur, multum habet de indiuiſibili, & hac quidem ratione ſecundario ipſius quoque actio cum ſub̄a copulatur. Quēadmodum igitur in proueniente ad extra, atque adeo adhuc imperfecto intellectu ipſius actio aſsimilabat̃ ſenſitiuę actioni, non quidem quia idem omnino (ſubiūctum nanque fuit diſcrimen) ſed ob ipſam paſsionem in utriſq; aliunde deuenientem, pariter actionem ſupremi & ſubſtātialis aīæ intellectus aſsimilat intellectui, qui ſupra ipſam eſt, non ꝙ præciſe inuariabilique modo eadem ſit, ſtatim igitur diſcrimen ſubdit. Siquidem hic quidē aīæ aliqñ agit aliqñ non, atq; ſi quidem ſeparatus eſt hic, quod uere eſt. Ille autē & ſemper agit, & ſemper eſt ſeparabilis. Siquidem igit̃ omnino eadē maneret aīæ ſuprema ſubſtantia, actione tamen nō eadem manente nequaquam erit, quod quidem uere ſubſtantia exiſtit. Siquidem aliquando quidem intelligit, aliquando aūt non intelligit. Sin aūt & ſuprema ipſius ſubſtantia non remanet ſincera & pura in incurſu ad hæc ſecunda facto: ut etiam ea ratione media ſit, quemadmodum etiam Iamblicho in proprio tractatu de anima uidetur, media inquam non tm̄ inter diuiſibilia & indiuiſibilia, ſed etiam genita & ingenita, atque corruptibilia & incorruptibilia, & ut hoc ipſum aliqñ intelligat, aliqñ autem non (a ſeipſa nāq; agens, eadem ineuariabilis manēs, ſemper quoq; ageret. At non certe aliqñ quidem, adhærens ſecundis uitis, cum ijſq; complicata in ea cōplicatione inſeparabilis ab ipſis remaneret, aliqñ aūt ſepararetur. Fortaſsis enim & hoc ipſum eſt ſeparatio ipſa, uidelicet incorrupta ſubſtantiæ puritas. Quod quidem etiam Ariſto. indicat ſcribens: ſeparatus aūt eſt, quod uere eſt. Adeo ut uita a ſecundis iſtis inſeparabilis haud ſit, quod uere eſt) rationabile profecto, atque adhuc neceſſarium magis, nō ſolum actionem, ſed etiam ſub̄am aīę & eam quidem etiam ſupremam, noſtræ inquam animæ, uariari quodammodo, & remitti, & quaſi ſubmitti in ea declinatione ad hæc ſecunda facta, non quia omnino a ſeipſa recedat (neq;.n. amplius remaneret anima) ſed quia ſincerū illud non amplius ſeruat. Adeo ut & ſimul eadem, & non eadē cōſeruetur, neque omnino ſeipſam a diuerſitate liberet, neq; in ea pura & ineuariabilis maneat idemptitas. Ac ita quidē diuiſa, qualiſcunque ea ſit, immutatione ex ipſa, & nō manens, quod quidem erat, diuiſionem quoq; actionis ab ipſa ſubſtantia ſubit, ut etiam aliquando non agat. Recurrens uero ſincere in ſuijpſius ſubſtantiam, dimittenſq; omnem illum occurſum ad exteriora faciendum, & firmata, roborataq; in conuerſione in ſeipſam facta, & mediocritatem, menſuramue ſibi debitam, recipienſque quod eſt, tum conuerſione illa in ſeipſam indiuiſibiliter cōtracta, ipſam quoq; actionem cum ſubſtantia unit. Atq; ipſa quidem ſuprema animæ perfectio in abſoluta a ſecūdis uitis ſeparatione conſiſtit. In inſeparabili uero complicatione cum ipſis perficitur, eſtq; ſecundo modo perfecta: quæq; ſufficiens eſt perficere, quæ iam occurrit, ſiue agendo id fiat, ſiue contemplando, non quia uidelicet ipſa imperfecta ſit, perfici certe poſſet. At non tn̄ adhuc iuxta extremas mēſuras perfecta eſt ita, ut ſuimet ſit ſolius, ſed iuxta menſuras alia perficientes, ſecundum quas eſt, ducit ſeipſam, aſcenditq; ad ſuijpſius extremam perfectionem. Sed age iam ad textum ueniamus.

Quoniam autem in omni natura eſt aliquid. Alterū quidem materia unicuique generi. Hoc autem eſt, quod omnia poteſtate illa. Alterum autem cauſſa & effectiuum, eo quia faciat omnia ut ars reſpectu materię paſſa eſt. Neceſſe & in anima ineſſe has difficultates.

Verbum ipſum, natura, nō fuit cōmunius acceptū pro omni ſubſtantia impræſentiarum. Neque.n. in omni ſubſtantia adeſt agere & pati, idque ideo, ut in omnibus proportionatum quid ſit materiæ & efficienti, ſed ea accepta fuit, quæ peculiariter determinata fuit eſſe principium motus & quietis. In ijs nanque, quæ ſecundum ipſam ſubſiſtunt, ijſque, quæ ad illa declinant & incurrunt, agere & pati conſiſtit. Ac materia & efficiens proprie quidē in generabilibus reperitur, per proportionem aūt quoq; in cœleſtibus, in noſtraq; anima, quum in ipſam tendat naturā, de qua quidem naturalis etiam uerba facit & tractat Quoniam cum in ſeipſa pura maneat, eadem ſupernaturalis manet, cum neque agat, aut patiatur, neque habeat aliqđ materiæ proportionale, neque talis, ut poſsit a naturali conſiderari, ſed ab eo, qui circa diuina philoſophatur, ueluti ipſe dixit in tractatu de partibus animalium, atque in Prohœmio nonnulla ſunt a nobis appoſita hæcmet declarantia. Qñ igitur aīa noſtra in naturam declinat, ſecundas illas in ſeipſa uitas promit, & ex ſeipſa ubi non manſerit adhuc ſincera, qualis antea erat, alterum quidem habebit paſſiuum, uidelicet uitam ad extra prouenientem, alterum autem effectiuum, eam uidelicet, quæ producit, & educit ipſam. Ac materia quidem illa ſimplr̄ haud dicenda eſt, neque enim talis eſt, qualis ea, quæ corporea, ſed ut ipſe inquit, genere hoc eſt, proportione. Huic uero facere cauſſa illa eſt, quæ producit, tanquam in alterum quid, & id quidem etiam quod poteſtate, & quod fit, ſuijpſius extendit actionem. Altera nanque ita eſt, quia omnia fiat, altera uero quia omnia faciat, quæcunque uidelicet formæ in intellectiua anima ad extra proueniente imprimuntur. Eas nāque ipſa patit̃, facit aūt ea, quæ promit. Ac recte quidem artem aſsimilat efficienti, materiam aūt patienti. Qñquidē ars proprie, quæ circa materialia uerſat̃, eſt effectiuus aīæ habitus ſecundum rationem. T.18

Et eſt huiuſmodi quidem intellectus, eo quia omnia fiat, ille uero quia omnia faciat, ut habitus quidam, ut lumen. Quodammodo enim & lumen facit, qui poteſtate ſunt colores, actu colores. Cō.

Quandoquidē ea animæ ſubſtantia, quę ſecundas producit uitas, nō aliquo in exteriori loco exponit, ſed eas in ſeipſa ponit, neque omnino manet ab ipſis ſeparata, ſed ipſa quoq; cum illis complicatur, & illorum quodammodo

portio

portio euadit, recte habitui & lumini ea ratione asimilaẞ, quemadmodum etiam antea per seiunctam partem arti asimilauit. In eo nanq;, q, ad hæc secūda declinat, & qua dam ratione manet in seipsa & exit a seipsa, ut iam fuit dictum. Ars quidem igitur stabile illud & separabile potius respicit, lumen aūt & habitus respicit inseparabile, & quod cum secundis complicatur. Inseparabile nanq; etiā est lumen ab illuminatis rebus, & habitus ab habentibus habitum. Verū quoniam in illa declinatione ad exteriora facit uitā, estq; quodammodo seiuncta simul, & connata, cōgenitaue cum uitis prouenientibus, recte simul & ut ars, & rursus ut habitus, & lumen facere a philosopho traditur. Est uero scitu dignum, q, ubi asimilauit ipsam habitui, iuxta complicationem uidelicet cum secūdis istis, subiunxit, ut lumen, & de lumine reliquum sermonē facit, at non de habitu simplr. Quandoquidem ipse quidē habitus magis quædam est qualitas, quæ nequaquam cōuenit substantiæ, quæ separari posit. Lumen uero licet illuminatæ rei adsit, est tamen tanquam actus, & is quoque, qui separetur ab eo, qđ nūc recepit. Ac si quidem in ea declinatione complicatur substantialis animæ intellˀs cū proueniente ad extra, attamen aliquando separatur, & p seipsum subsistit, queādmodum & ipse statim subiungit. Sed hactenus, qūo lumini asimilet effectiuam animæ portionem, interpraetatur. Eo enim quia colores actu manentes colores, potestate tñ uisibiles, lumen præsens facit ipsos esse actu, hac rōne similitudinem manifestat cum intellectu, qui actu perficit formas in pasibili intellectu potestate cognoscibiles. Demonstratq; simul, quod in pasibili intellectu, non ita potestate erant, ut omnes non subsistant, sed ita quidem sunt, at ut incognitæ. Quemadmodum & colores hucusq; luminis expertes.

19 *Et hic est ipse intellectus separabilis, & immixtus, & impasibilis, sua ex substantia existens actus. Semper nanque nobilius est faciens patiente, & principium, materia.*

5 Separabile in hoc intellectu in contēplationem nūc deducto, non est interpraetandum id, quod semper separatum est. Subiungei nanq; de ipso inquiens: separatus aūt est solum id, quod uere est, quia aliquando separatur. Sed tñ ita, ut aliquādo aut iam sit separatus ab omni uita, quæ ad extra tendit, aut paratus ad separationem: utroq; enim modo & separabilis & impasibilis, et immixtus, et actus est sua ex substantia. Atq; ut qui ad illa pura contendat, aut iuxta ipsa stet. Verum separabilis quidem est, nō tantum a corpore, neq; a solis uitis corpoream formam referentibus, sed etiam rationalium uitarum respectu, tū actiuarum, tum contemplatiuarum per occursum, idq; cum ab illis recedit. Impasibilis autem, non ut ab altero, diciẞ, neq; ex diuersitate, neq; ex participatione, sed ipse a seipso aut actu perficitur, aut iam est perfectus. Etenim licet a præstantiori intellectu perficiaẞ, non tamen disiunctus, sed cōgenitus est cum ipso, & unitus, iuxta suipsius uidelicet supremam substantiam, idq; ideo, ut & optime cum perficiente iungeretur, & euadens quod quidem est ipsum pficiens, sufficiens sit seipsum perficere. Separabilis igitur ex sua substantia erit ab ijs, quibus non indiget ad hoc ut sit, aut agat. Licet adhuc cum illis sit complicatusˀ tanquam in declinatione quadam ipsa constituens. Immixtus autē est, qui ne quauis quidem ratione complicatur, aut q productus est aptus, festinansque ad id. Ex sui uero substātia est actus, ob indiuisibilem cōuersionem in seipsum factā, quæ nunquam actionem a substātia dimittit, ita ut & substantia sit actio, & actio subā. Si enim proueniens intellectus, quando seipsum intelligit, idem est cum ipso intelligibili, hoc est cum semet, actioque cum substantia est eadem (substantia nanque erat intelligibilis, intelligere uero actio) quanto magis, qui omnino in seipso manet, neque a seipso neque a superioribus recedit, talis erit? Vnde & efficiens est, ob unitionem cum prçstantissimis factam, efficiens inquam eius, qui per diuersitatem ad extra prouenit, & qui tanquam ab altero perficitur, & ideo patiẞ. Estq; principium tāq pfectrix cā eius, qđ potestate (qđ quidem materia est) nobilius uidelicet existens, tanquam præstantius, & præstantiorem quoque retinet unitionē. At quanam in re dicere posset aliquis hūc differre a uero intellectu, si præter alia hic aīarius intellˀs ex sua substantia actus esset? An quemadmodum pasibilis intellectus, ille inquam, qui adhuc imperfectus est, iuxta impasibilitatē & potestatem cōparabatur quidē sensitiuæ, quatenus uero differebat, determinabaẞ, sic etiam in supremo animæ intellectu, cōparato quidem cum superiori, de eo philosophus prædicat, quæ dicta fuere, uidelicet quæ principaliter diuiniori conueniunt intellectui, ob cohærentiam uero cum ipso, substantiali quoque aīæ intellectui, secūdo tamen modo conueniunt? Discrimē uero deinceps subiungitur. Sed adhuc etiam in illa instemus. Atque in unum quidem sic In quonam differet separabilis hic animæ intellectus celebratus, si quādo & ipse prouenit extra, a proueniente ipso? Propter quā nanque cām non unus est, tū qui manet, tū q prouenit ad extra? In alterū uero ita. Qua sane rōne proueniens intellˀs nō etiam intelligibilis est, quē admodū intellˀs? Siquidē intelligibile intellectui omnino inest, licet nō oīno intelligibili, intellˀs insit. Qūo igiẞ intellectum ipsum appellat, at non ponit ipsum intelligibilem esse? Quandoquidē & in ipso formas imprimi uult, quæ quidem etiam sunt ea, quæ intelliguntur, ita ut intellectus quidem per se sit, intelligibile uero aduētitie. Aut ad hoc etiam respondendum est, ut etiam fuit dictum, q proueniens intellˀs, cū adhuc imperfectus esset, neque actu erat intellˀs, neque intelligibilis. Sed potestate utrunque esse, & ad ambo potestate sese habere, cum aliunde ex substantiali intellectu perficiatur. Qui uero iam perfectus fuerat, & intellectus erat, & intelligibilis, iuxta secundum significatum eius quod potestate, ita ut & aliquando agere, & intelligere ipsum per seipsum posit. Verum hac rōne pasibilis est, quia ab altero perficitur. Concurrit igitur cum intellectu intelligibile, quod eiusdē est ordinis cum ipso, et simul perficitur. Verum philosophus ex quadā proprietate præfert intelligibile intellectui. Siquidem illud substātiam præsefert & significat, hic uero potius actionē, ac si quidem illud expetitur ab intellectu, hic aūt ad ipsum tanquam ad finem tendit. Licet intellˀs nomen in imperfecto conuenire posit, at nequaquam in intelligibili. Hoc autem magis manentibus & perficientibus formis tradit, & ijs, quæ iam in proueniente intellectu perfectæ fuerint. Quas etiam philosophus dicit describi, non qdē eas, quæ imperfecte, & potestate sunt, sed quæ pfectæ & actu sunt formæ. Quod uero prius eorū, quæ in cōsiderationem a nobis proposita fuere, fuit sufficienter, ut ego puto, & in primis dilucidatum fuit. Substantia nanq; aīata pura manet quidem, in pura illa erga seipsam & extrema coniunctione. Aliquādo autem illam dissoluens coniunctionem, a seipsaque recedens in ea declinatione ad hæc secunda, manet quidem, ut etiam sit, at uero non pura, utpote, quæ iam secundas promat uitas a seipsa. Ipsaque in expromptione harum manet, quæ erat, atque etiam multo magis in declinatione ad illas facta. Ipsa autem secunda uita est substantia. Quandoquidem etiam ita est ea, quæ ultima existit, sed illa quidem & rationalis, & intelligens est potestate. Secunda tamen ipsi producenti quatenus caussa caussato, substruitur, & quatenus ei, quod aliqua ratione manet, quod totum ad extra prouenit. Et quatenus ei, quod ex potestate perficiẞ, atque aliunde, substruitur, quod actu & a seipso perficitur. Vnde & id nunquā in ultimam decidit imperfectionem, sed tantum in remisẞ sam perfectionē. Quod uero prouenit omnino quoque aliquando fit imperfectum. Recte ergo duplex fuit nobis traditus animæ intellˀs, & qui manet, & qui ad extra prouenit: & hic quidem aut imperfectus, aut perfectus est. Qui uero manet, aut omnino manet, aut aliqua ratione. Quoniam autem hæc sunt impræsentiarum declarata, animaduertamus, quomodo philosophus tradit

discrimẽ intellectus, qui perficitur iuxta supremam ipsam animæ portionem, & illius, qui præstantior est, participatum inquam animæ & non participatum, quandoquidẽ quo communicent, considerauit, uidelicet quia in ipso separabili, & impassibili, & immixto communicent.

T.20 *Idem aũt est secundum actum scientia cũ re. Quæ uero secundum potestatem, tempore prior in uno: omnino autem neque tempore. Sed haud aliquando quidem intelligit, aliquando autem non intelligit. Separatus autem est solum id, quod uere est.*

Cõ. In quibus primam demonstrat differentiam, ꝙ non solum intellectus sit aīata illa altitudo, sed etiam ratio. Scientia nanque rationalis est cognitio. Vocat aũt nunc tẽporis sciam, quem appellabat antea intellectum, qui sua ex subã actus est. Ac sciam quidem, quæ actu sit, eandẽ demonstrat esse cum scibili, quod quidem est res. At nõ ita est, quemadmodum in sensu forma diuersa est a sensibili. Ac rursus quidem præstantissimus Platonis interpres declarat nobis, qũo dictum fuerit ab illo. Quod est semper intelliget, ꝙ cum ratione comprahendi potest, ita ut & simul intellectio, & scĩa sit excelsa illa animaria cognitio. Intellectus uero simpl'r est ille superior. Ea igitur est prima differentia, & propter submissionem rationis respectu intellectus, & propter remissionem cognitionis respectu cognoscibilis. Et quemadmodum generabile ipsum, qñ est, superatur ab eo, quod absque ulla stat generatione, eo qa complicatur cum tali potestate, ut esse nõ possit, sic & qđ aliquando intelligit, aliqñ aũt non intelligit, tunc etiam cũ intelligit, habet potestatem ut non intelligat. Neqꝫ talem habet intellectionem, qualem ipsum intelligens, neque cõiunctionem cum ipso indiuisibili. Ipsius nãqꝫ certioris intellectionis maior quoqꝫ est coniunctio. Animarius igiť intellectus separatus ex sui substantia actus erit, at non eodem modo, quo is, qui semper separabilis est. Noster nãque nondum separatus in ipsa cognitione inseparabili a secunda, nec ipsam quoque actionem perfecte cum substantia coniungit, aut etiam quantum est aptus natus. Verũ adhuc imperfectus, quod quidẽ potestate ipse dixit. Quãdoquidem etiam aptus est natus, ut perficiatur. Priorem aũt tempore eam esse, quæ potestate in uno est, hoc est in generabilibus ipsis uerissimum. Omnis nanque generatio ex imperfecto ad perfectius tendit. Ideo imperfectum ipsum tempore prius est, quod quidem id est, quod potestate in uno est, quod iam fit. Qm̃ quod actu, necesse est in proxima caussa præexistere ante illud, quod ab ea potestate fit in eo, quod fit. Recte igitur adiectum fuit particula, in uno. In ijs uero, quæ perpetua quidem sunt, aliqñ autem intelligunt, & rursus aliquando non intelligunt, neque in uno prius est, quod potestate, tempore. Cur.n.id magis, quam quod actu, cum semper alternatim sibi succedant? Vnde & ipse in anima non statuit priorem esse tẽpore potentiam, sed illud quidem uere inesse, ut aliquando ipsa intelligat, aliquando autem non. Etenim si in cõposito homine potestas est prius, intellectus tamen hic animata substantia est, quæ separabilis est, ueluti cõfestim subiungit. Simul tũ tertiam tradens animarij intellectus respectu pr̨stantioris differentiam, tum idemptitatis ipsius cognitionis respectu cognoscibilis. Separatus.n.inquit, q semper separabilis. Semper aũt separabilis indubie quidẽ ille cuius non particeps est anima, at uero omnino etiam is, cuius est particeps, neque enim ille est ipsius animæ, sed anima illius. Ille nãque absque ulla declinatione in seipso manens suijpsius contangit animam. Ipsa aũt anima nostra, ea est, quæ in declinatione & incursu secũdas has producit uitas, cum ipsisqꝫ complicatur. Atqꝫ non tantũ iuxta eam uitam quæ permanet, uiuit, sed & iuxta eam sui uitam quæ recedit, & prouenit, rursusque separatur. Quando etiam iuxta suijpsius permanẽtem portionem statum suũ firmauit, existẽs hoc solũ, ut ipse inquit, qđ uere est, at nõ etiam aliud quid, cuiusmodi erat illud intelligẽs, qđ in occursu absoluiť, qđ quidem separabili uitæ inerat. Igiť etiã separata, quatenus quoqꝫ inseparabiliter apta est nata uiuere, ne tunc quidẽ separabile ipsum habebit, quale qđ semper separabile est. Quatenus igiť separabile & immateriale sequitur, seipsum intelligere. Intellectio uero suijpsius ex sui subã est actio. Quatenus uero separabile animarij intellectus submittitur separabili ipsius præstãtioris intellectus, ea quoqꝫ ratione coniunctio actionis cum substantia recedet, & deficiet.

Et id solum immortale & sempiternum. Non reminiscimur autem, qm̃ id quidem impassibile. Passibilis uero intell's corruptibilis, & sine hoc nihil intelligit.

Sciendum est, ꝙ cum in omni sese firmet rõne, subãlem aīæ intellectum, immortalem & perpetuum esse asserit. Idque ideo, ut & hac rõne consonantiam ipsius cum Platone simul intueamur, & demiremur diligẽtiorẽ particularium comprobationem, quæ ille uniuersalius, & cõpendiosius ex solito, atqꝫ debito antiquorum usu tradiderat. Neque enim, quoniam in solo cõtinuo & diuisibili actu, ipsius motus noĩe utiť, nõ tolerat quadrare, & aplicare ipsum aīæ, tanq̃ nõ diuisibile existenti. Qm̃ trãsmutati tibi nomẽ hoc, quod per se mobile, in hoc qđ per se uiuens, et quod p se perfectũ, & quod per se faciens, & patiens, tota inde oratio moueri tibi uidebitur. Etenim uel apud ipsum Platonẽ, nomen hoc, quod per se mobile, duplicitatẽ aīæ quandam præsefert: cum & per manẽs ipsius portio, formalisque & factiua idem denotent (quibus etiam noĩbus in supremis formis uti cõsueuit) ipsum uero mobile, passibilem aīæ portionẽ, prouenientẽqꝫ, & perfectam aliunde, & determinatam. Hinc igitur etiam Aristo. cõmotus efficiẽtẽ partẽ in anima, quã qdẽ ille p se, dixerat, separabilẽ, impassibilem, immixtã, demonstrat. Tanquam principium & cãlẽ, nobilioreqꝫ materia ipsa, & omni re genita, naturã (loco nanque cuiuscũqꝫ geniti materia ipsa fuit ab ipso accepta) atqꝫ adhuc quæ sui ex substantia actus sit, ob sui indiuisibilem cõtractionem in formã factã. Vnde accepto hoc, quod ipsa efficiens pars immaterialis sit (omne nãqꝫ materiale diuisibile est) ipsaqꝫ in seipsam agat, demonstrat immateriale omne seipsum intelligere: Cũqꝫ simul & intelligens & intelligibile demonstrarit esse quoqꝫ simplex, tanquam nõ per parteis intelligens & intell's, sed secundum totum utraqꝫ, quod etiam immortale & perpetuum sit enuntiauit. Quod.n.separabile est & simplex & suiipsius est, seipsumqꝫ perficit, et uiuificat ita, ut in declinatione ad exteriora secũdas effundat uitas & subãs, nõ solum recipere mortẽ & corruptionẽ demonstrať, sed etiam principaliter uitã & substantiam præstare demonstrat, & ideo quoqꝫ immortale. Adeo ut totus syll's, si breuiter cõponať, talis esse possit. Cõstat, ꝙ de aĩa nostra propositũ fuit, quod in nostra aĩa non tantum patiens adinuenitur, sed etiam ipsum efficiens, principium & cã eorum, quæ fiunt. Præterea efficiens in anima seipsum intelligere põt, actionemqꝫ cum subã indiuisibiliter coniungit. Quod & incipit, & cã est eorum quæ fiunt, & quod ex sua substantia actus est, separabile est, & simplex. Quod separabile est & simplex suiipsius est, & non in altero. Quod tale est non recipit contrarium, idest uitæ & substantiæ priuationem. Neque enim aliquid aliquãdo recipiet oppositum in seipso, neque in altero, quod tantum suiipsius est. Efficiens ergo in anima, cum mortem & corruptionẽ nõ recipiat, immortale de necessitate & perpetuũ est, nõ principaliter ea rõne, quia nõ recipiat corruptionẽ et mortẽ, sed qa ut dictum fuit, in illo incursu ad exteriora effundit subãs & secundas uitas. Quæ sane omnia omnino, ut diximus, philosophať Arist. cõsonãter demonstrationi Platonis, q ex eo est, ꝙ anima per se moueatur. Quod enim de anima dicat ipsa, non autem de intellectu animæ participato, neqꝫ multo magis de non participato, sed de anima nostra & iam fuit a nobis in memoriam reuocatum, & ex

pluribus

pluribus alijs adhuc aliquis scire posset. Quo enim, quod potestate, aut illud aliqn intelligere, aut aliquando separari ijs conueniet & quadrabit, quae supra particularẽ sunt aiam istam? Sed neq; immateriale ipsum, aut intelligens simul & intellm, aut quod oino separabile, ulla in re corporis nostris uitis conueniunt. & adhuc multo magis animae aliorum animalium, atq; plantarum. Id quidem igit manifeste (ut ego reor) & necessario collectum fuit, quod quicquid efficiens in aia est, id totum tum immortale est, tum perpetuum. Recte nanque adiecit uerbum illud, perpetuum, quemadmodum & Plato ipse in Phaedone, qd sine interitu. Ne ita, ut Boethus ipse, existimemus animã ipsam, tanquam animatam quandam rõnem, immortalẽ quidem esse, at ita ut superuenientem mortem non expectantem, sed recedentẽ, cum illa superueniret, atque ita uiuens perire. Cur aũt hoc solum immortale est? An quoniam subiungit manifeste, pasibilem intellectum corruptibilem esse? Sed dubitare posset aliquis, quomodo cum et ille intellectus sit, corrumpitur, si uel ille immaterialis est. Statutum nanque fuit omnem intellectum sine materia esse, & ea quidem ratione quoque oẽm quidẽ intellectum intelligibilem esse, at nõ e conuerso immaterialem formã, quae sit intelligibilis, intellectum esse. An pasibilis intellectus materialis erat & potestate, et hoc ipsum pasibilis et imperfectus intells, id totum existens, quantisper pasibilis sit & iccirco etiam corruptibilis est, quatenus pasibilis existit? Immaterialis aũt fit & actu intellectus & intelligibilis in contactu, & complicatione cum efficiente facto. Perfecte aũt immaterialis & perfectus fit intellectus in recursu in efficientem ipsum facto. Adeo ut pasibilis intellectus corruptio sit, non recessus ille in non ens, sed contractio in id, quod praestantiori modo est: cum animata illa separata substantia in seipsam quoque illam reuocet, quae ad extra prouenit, quae non amplius prouenit, sed in ipso maneret, tanquam in caussa stat. Pasibilis igitur intellectus, quatenus pasibilis, est corruptibilis. Veluti aũt opponit ad perpetuum ipsum animae demõstratum, quomodo non reminiscimur ea, quae nobis ante generationem, aut ortũ nostrum euenerint, si ab eterno praeexistebat? Quo etiam adhuc constat, q. de anima ipsius est sermo, non de prestãtiori autem intellectu. Qualem nanque dubitationem habuisset, quam ob cãm nos non recordamur, cum perpetua ipsa sint nobis ipsis praestãtiora. Ac oppositionis quoque illius solutio propria est animae. Quoniam proueniẽs quidem intellectus impasibilis est, & iccirco immortalis, pasibilis uero corruptibilis, quatenus pasibilis, quemadmodum modo dixeram, & quatenus in permanens ipsum contrahitur. Sine pasibili uero ipso, quatenus pasibili, & proueniente usque ad corporeas uitas, nihil intelligit ille, qui impasibilis, nihil, inquam eorum, quae memorabilia sunt, de quibus uerba fiunt, quae quidẽ, ut ipse nos in alijs docet, omnino sunt imaginabilia. Vnde in memorabilium ipsorum intellectione omnino indigemus ratione ad imaginationem deueniente, & sine hac ne ipse quidem impasibilis aliquod memorabilium intelliget. Neque enim sane simplr particula illa, nihil, interpraetãda est ita, ut impasibilis nihil sine pasibili intelligat. Quo enim praeterea separabilis dici poterit? Quomodo immixtus? Quomodo ex propria substantia actus erit? Quoniam etiam anima, quae hoc corpus uiuificat, separabiliter aliquando uiuit, & intelligit. Quod enim deus est semper, inquit ipse in duodecimo transnaturalium, id nos aliquando sumus, secundum potentiam uidelicet nostram. Separabilis autem semper est deus, ergo & nos licet aliquando tantum, nos inquam, qui naturalem adhuc hanc uiuimus uitam: cum anima deum ctae cum corpore & secundis uitis, licet breui tempore, disposita fuerit.

T.21 *Intellectio quidem igitur indiuisibilium in his, circa quae non est falsum. In quibus autem falsum & uerum, compositio quaedam intellectionum, tanquam quae unum existant, quemadmodum* Empedocles dixit. *Certe multorum quidem capita absque ceruicibus germinarunt. Postea composita fuisse amicitia: sic & haec separata componuntur, ut quod incommensurabile, & diameter ipsa.*

Quoniam quidem de alijs animariis potentiis Aristo. disciplinam tradebat, uidelicet tum naturalibus tum sensitiuis, ideo tradebat subiecta ipsis, & ante substantias actiones ipsas considerabat, ex manifestioribus nobis ad immanifestiora procedens. In hac uero, quã de intelligente portione disciplinam prodit, contemplatur intellectum, quisnam, & qualis sit, idq; ante intelligibilia, ut quae sint ignotiora. Postea uero contemplatur intelligibilia, ut ex utrisque accipiamus actionem ipsius intellectus ad intelligibilia, & perfectionem intells ab intelligibilibus deuenietẽ. Quẽadmodum igitur in pasibili intellectu ubi prius tradidit substantiam, subiunxit ipsius cognoscibilia, duplicia existentia, uidelicet tum formata, tum formas illorum determinatrices, explicuitq; diuersam illius actionẽ circa ea, sic efficientis intellectus prius substantiam contemplatus, & perfectionem & perpetuitatem, nũc nos ex his docet, quaenam sint ipsi intelligibilia, & quaenam sit huius intellectus actio circa illa. Vbi uero posuit efficientem intellectum esse caussalem intellectum et rationem, simpliciterq; scientialem, consequenter tradit intelligibilia ipsi, duplicia esse. Alia quidem indiuisibiles, & impartibiles sunt formae, quatenus intellectui datae. Alia uero conuoluta, & cum quadam compositione & diuisione, participantia de coniunctione, ut scibilia ipsa, quando cum caussa iuncta sunt. Atque aliam quidem actionem ueram tantum, at nunquam falsam esse tradit. Alteram autem, quae defertur in partitionem quandam, quae per compositionẽ & diuisionem fit, circa quam contingit aliquando uerũ aut falsum, quae quidem non est scientialis. Illa nanque semper est uera. Sed omnino circa compositionem & diuisionem & uersatur, quae a causis quidẽ recedit, opinatiuaq; est & superficialis, atq; adeo rerum non contangit profunditatem. Eorum igitur, quae proposita sunt, haec est finis & intentio. Confestim autẽ Aristo. per breuissima incipiens uerba indicauit, & quaenam essent intelligibilia, & qualis intellectio, ita inquam, quoniam intelligibilia sunt ipsae formae, intellectio aũt est uera, inquiens, indiuisibiliũ intellectionem circa ea esse, circa quae non est falsum. Pluribus igitur modis indiuisibile dicitur, ueluti etiam ipse ponet. Etenim & longitudo actu indiuisibilis est, licet potestate diuisibilis & ut punctum & finis dimensionis. At id ignobilius est dimensione, & decidens ad hoc, ut nõ sit dimensio, sed extremum dimensionis. Nunc autem forma dicta fuit indiuisibilis. Quae quidem, ut in primo naturalis auscultationis fuit dictum, ac multo magis intransnaturali tractatione, de naturali quidẽ forma in septimo et octauo de supernaturali uero in duodecimo, quae inquam substantia est prima, & per seipsam, & perfectio, & actus, impartibilisq; terminus, uniformiter omnes compraehẽdens rationes, quae circa ipsam sunt complicatae, & proprietates, iuxta quas diuisibilia ipsa subsistunt. Simplexque quidem est, at non iuxta restrictam simplicitatem stat, sed secundum eam, quae proprias omnes rationes quae quadã ratione circa ipsam sunt compartitae, defert. Naturalis quidem, naturales, animatus autem animatas. Qui uero per seipsum, & suiipsius est, uereq; est, quod ipsum, ita ut dictos constituat terminos uniformiterq; hos etiam cõpraehendat. Terminus ergo aiae maxime primus, intellectus est, & cuius oẽs cõmuniter humanę aiae participes sunt, & cuiusq; proprius. Quoniam autem praestantius ipsis naturalibus ipsaq; natura, animata substantia connexa fuit cũ ꝓprio termino, & forma, ob cuius impartibilitatẽ oĩbus quoq; cũ alijs formis impartibiliter cõiuncta fuit, ipsa quoque, secũdario tñ, oĩbus repleta est formis, quę nõ, quales erãt, remanent purae formae, sed cõmixtae cũ pręstãtissima substantialium rõnũ conuolutione. Ideo etiam post rõnem ab intellectione sunt compraehensibilia, & ut inquit

Aristo. intelligibilia, & scibilia. Quibus mediantibus anima cum præcedentibus formis connectitur. Illas nanque quoque cõsiderat, ubi perfecta fuerit per medias eas, quæ in ipsa sunt, sed proxime cõsiderat proprias. Ac talia quidẽ sunt intelligibilia substãtiali animæ intellectui, tum quę proxima tum quæ præstantiora. Substantialis aũt actio talis est, qualis, & ipse talis erat. Intellectus aũt erat cũ præstantissima cõmixtus ratiõne. Ergo & actio ipsius, uidelicet ĩtellectio similiter se habebit qualis etiam est rationalis illa altitudo, & extremitas: et quatenus quidem intellectio impartibilis est, & eadẽ cum substãtia, indiuisibilium quoque est, uidelicet formarum, solumq; ac secũdum seipsam uera est, habens ueritatem oppositam falsitati. Omne nãque falsum in complexione alterius cum altero stat, atque in diuisibilibus cognitis. Vt & illud quadã rõne cognoscens contangat, quadam autem rõne non. Qm̃ neque quod nulla rõne contangit, adhuc mentitur de eo, de quo nihil opinatur omnino, neque quid asserit, neque etiam id, quod totum ipsum apprehendit. Huiusmodi nãque tale oportet uera dicere. In ijs igitur, quæ aliquo modo cõtangunt, & falsitas, & quæ falsitati opponit̃, ueritas cõsistunt. Impartibilis uero indiuisibilium intellectio, cũ non habeat id, quadam rõne cõtangere, eo quia indiuisibilis, aut quasi totum contangit, aut minime. Quare iuxta Plotinum in nullum incidet errorem, & solum uera est iuxta ipsum Arist. Falsa uero nullatenus. Quatenus igit̃ intellectio, talis est. Quatenus ṽo rõnalis altitudo & extremitas, & scĩa, non ea, q̃ per occursum fit, sed quæ substãtialis, eadem quidem ẽt hæc est cum re ipsa (idq; ideo, ut & scĩa, & substantialis cognitio sit) sed secundo modo. Atq; ea quidem idemptitas cum quadam est diuersitate, et quadã dimensione. Id quod significat & nostra rõnalis cognitio, quæ per occursum fit cum in diuisione consistat, & in collectione semper. Tum quia ipsa non secundum unũ simplicem terminum stet, sed quia reuoluatur & complicet̃. Tum quia etiam propria & cognata ipsius cognoscibilia sint rationes, non aũt formæ, sed cum quadam dimẽsione coniuncta sunt cum rationibus animarũ, & ijs quidẽ etiã substantialibus. Ipsa igitur & rationalis cognitio respectu suipsius nõ sine diuisione est, & ipsa cognoscibilia mutuo similiter se hñt. Atque ea etiam, quæ utrorũq; est, cognoscitiui scilicet, & cognoscibilis ad inuicem, se consequitur, similisq; est. Ac semper quidem uera est scientialis ipsa cognitio, sed non ut rationalis simplr̃, sed tanquam quæ ex caussis sciam pariat, & omnino cum ueris rebus cõiuncta. Falsum igitur & quod huic opponitur, uerum, nõ sunt in ijs, sed in quibus iam adest compositio, quæ uidelicet in rationali cognitione, et ea quidẽ prouueniente est posita. Vbi uero intellectionũ cõpositionẽ dixit ne ipsas intelligibiles formas interpraetaremur, sed magis particulares rationales proprietates, quæ post formam sunt, subdit. Quemadmodum Empedocles dixit. Profecto multorum quidẽ capita sine ceruicibus germinarũt, postea composita sunt
„ amicitia, ita & hæc separata componuntur, ut quod incõ
„ mensurabile, & diameter, aut commensurabile, & diame
„ ter. Hæc quidem enim tãquam forma tetragoni, simul totum indiuisibiliter comprehendit, & latera, & diametrũ, & quod incõmensurabile est eorum atque æquales angulos, & æqualia latera habere. Vnumquodq; uero horũ priuatim est proprietas rationum particularium, ex quibus fit rationalis compositio.

T.22 *Si autem factorum, aut futurorum, tempus una intelligit & componit. Falsum nanq; in cõpositione semper. Nanque si ipsum album, non album, ipsum non album composuit. Contingit autem & diuisionem dicere omnia. Ergo est non solum falsum, aut uerum, quod albus Cleon est, sed & quod erat, aut erit.*

Cō. In perpetuis nanque ipsis cõplexio tm̃ fit prædicati, & subiecti, in ijs uero, quæ in generatione sunt & corruptione tempore quoque opus est, utpote quæ non semper, sed aliquando sint, aut non sint. Atq; oportet nos ita legere. Si aũt factorum, uidelicet compositionem aliquis faciat, hocq; in loco pũctum interdudere, deinde ita subiungere, tempus una intelligit, & componit. Quo in loco rursus in memoriam reuocat, q; falsitas omnino in cõpositione consistit. (quandoquidem quod est album, possibile est opinari non album esse) & quod non sine diuisione compositio est, ideo quoque dicendum est diuisionem in ijs esse, in quibus compositio.

Quod uero unum facit, id intellectus, unũquodq;.

Complicat nanque ratio simplices aĩæ intellectiones, quam sane intellectum appellat, ut iam fuit demonstratũ. Nisi fortasis etiam illud demonstret, quod longiori serie in Metaphy. demonstrauit. Quod formalis cã, quemadmodum caussa est ipsis formatis ipsius esse, sic etiam ipsius unum esse. Et id quidem in naturalibus quoque uerũ est. In animis uero, intell's forma est, intell's inquam participatus, quiq; iuxta ipsam aĩæ substantiam stat, tanquam intellectus. Quatenus.n. ratio, ipse quoq; coniungit̃, et unitur. Textus uero est sic ordinandus. Quod unãquãq; cõplexarum intellectionum unam facit, id intell's est.

Ipsum uero indiuisibile, quoniam dupliciter, aut potestate, aut actu. T.23

Dictum quoque iam a nobis fuit, q; pluribus modis ipsum indiuisibile dicitur. Vno quidẽ modo, ut forma, quę nullo modo diuisibilis est aut actu, aut potestate. Altero uero modo ut longitudo, & omne continuum, quod quidem actu solum indiuisibile, potestate quadam rõne diuisibile. Aut quia re uera sit aptum natum diuidi, ut quæ in generatione sunt. aut sola tm̃ cogitatione, ut cœlestia, id que, quia corpora diuisibile hñt ipsum. Punctum uero & ipsum nunc, alio modo dicunt̃ indiuisibilia, quatenus quę cunque sunt extrema, dicimus indiuisibilia esse. Etenim linea, quatenus extremum superficiei secũdum latitudinem indiuisibilis est. Et superficies, quatenus extremum corporis iuxta profunditatem indiuisibilis est. Quod igitur ita indiuisibile est, & ut extremum, est quidem & ipsum indiuisibile omnino, nõ tm̃ actu, sed etiam potestate, sed opposito modo formis, & terminis rerum. Illa nanq; sunt perfectiones, uniteq; totum comprehendunt. Puncta uero & omnino extrema ipsa, utpote decidentia, & hoc ipso, quia extrema sint ab iis etiam destituta, quorũ sunt extrema, in priuatione sunt ipsorum terminatorum & finitorum. Neque.n. talia puncta Aristo. nunc accipit, qualia Pythagorici supponunt, uidelicet formalia principia, dimensionum, & cãs determinatrices. Sed accipit Arist. extrema ipsa, & ut dictum fuit, fines. Ideo Pythagorici consequenter puncta esse substantias constituebant. In idem nanque illa reducebant cum formis diuisibilia ipsa determinantibus. At Aristo. recte ipsa in priuationibus ponit. Adeo ut tot' de ipsis intelligibilibus sermo talis sit, si paucis exponatur. Duplr̃ intelligibile ipsum dicitur, aut potestate, aut actu. Quod igitur potestate, o.no etiam actu potest esse. Quod uero actu, non etiam omnino potestate. Actu quidem igitur tantum sunt longitudines, ut ipse inquit, & omne continuum. Potestate autem, & hæc quoq; ratione indiuisibilia sunt, tum formæ, tum termini, & quæ tanquam extrema, quatenus extrema & fines, indiuisibilia. Ex his autem, alia quidem sunt formæ, tanquam perfectiones. & perfectis rebus prçstantiores, uniformiterq; totum ipsum comprehendentes, primæque, ac per seipsas substantiæ. Puncta uero sunt tanquam extrema rerum finitarum, habentque indiuisibile ipsum per decidentiam a diuisibili factam, habentque simplex ipsum non per comprehensionem, ueluti formæ comprehendunt, sed per restrictionem & decidentiam a dimensionibus. Intellectio igitur indiuisibilium tanquam formarum, & terminorũ principaliter fuerat ab ipso in contemplationem deducta. Illa nanque recto & cognato ordine percipit intell's ipse

tanquam

tanquam intellectus, & ille qui animæ substantialis est intellectus. Atq; horum intellectio omnino, ut ipse tradidit, uera est, ac nunquam quauis rõne falsum ipsum recipit. Quo uero etiam indiuisibilia aliter dicta ab ijs, quæ ut formæ sunt, distinguat, & intellectiones illorum ab illis, quæ sunt formarum, necessario subiungit, tũ quotupliciter indiuisibilia dicantur, tum quænam sint omnium cognatæ intellectiones: cum intellectiones eorum, quæ secũdario indiuisibilia dicuntur non sint puræ. Neque.n. manent in indiuisibili pure. Sed nimirum quia cognate cognoscunt actu quidem indiuisibilia, potestate tñ diuisibilia, aut quę per priuationem sunt indiuisibilia, ipsę quoq; ab altis & puris intellectionibus in quandam diuisionem, quæ potestate existit, deferuntur, atque id subeunt, ꝙ nõ per se, sed per accñs cognoscant fines & extrema. In eo nanq;, ꝙ fines & extrema cognoscimus, decidentias quoque ipsorũ cognoscimus. Quemadmodum ex recto cognoscimus obliquum, & ex bono malum, atque omnino ex formis priuationes, quarum sunt priuationes. Si nanque aliquid non cognato ordine, sed præstantiore ipsas intelligit, id nihil impedit, quin illa, non ita ut sunt, sed ut intelligens ipsum est, sic intelligat: nõ quia simul cum intellectis rebus diuidatur, neque diuisionẽ subeat, sed caussali uia, & quia maneat in seipso. At nunc ut dictum fuit, de iis habet sermo, quæ cognate res ipsas cognoscũt. Qm̃ igit hæc sunt prælibata Aristo. uerba persequamur.

Ipsum uero indiuisibile, quoniam dupliciter, aut potestate, aut actu.

Primam facit diuisionem, quod omne indiuisibile, aut ptãte, aut actu est. Hæcque diuisio non est mutila. Quod enim potestate indiuisibile, omnimodo etiam indiuisibile est. Quod aũt actu, nõ ex necessitate etiam omnimodo.

Nihil prohibet intelligere ipsum indiuisibile, cũ intelligat longitudinem. Indiuisibilis nanque actu, & in tempore indiuisibili. Similiter nanque tempus diuisibile, & indiuisibile longitudini.

Est nanque etiam in iis, quę potestate diuisibilia, ipsum indiuisibile, quod actu facit ipsa indiuisibilia. Hocque tanẽ indiuisibile, cum inseparabile sit, uel ab eo quoque, qđ cum dimẽsione, est, compræhensiuum est, non tanquam cã, ueluti forma, sed tanquam supremum ipsius formati. Quemadmodum sanitas perfectio esse dicitur uiuẽtis corporis. Sed haud tanquam finalis caussa, quę in ipsa sit forma. Nullum nãque diuisibile aut subsistere possibile est, ita ut nihil in se impartibilis contineat, aut secundum naturam sese habere sine perfectione illis conueniente. Intellectus igitur cognato ordine cognoscens, quod actu qdem est indiuisibile, potestate uero diuisibile, intelliget illud ꝑfecto, ut est, uidelicet ut indiuisibile actu: põt nanque idẽ quoque intelligere iam diuisum. Sed quando ut unũ totum ipsum intelligit, & nondum diuisum, tunc illud tanq̃ indiuisibile intelligit. Recte igitur dixit id, nihil prohibet, quandoquidem possibile est, ut & quatenus indiuisibile illud intelligat, & quatenus iam diuisum. Qñ igitur tãquã indiuisibile illud intelligat, tunc in tempore quoq; indiuisibili id facit. Statimque remissam portionem cognitionis horum demonstrauit. Neque.n. in illo impartibili, nũc, toto tempore præstantiori id facit (si modo oportet appellare, nunc, id quod toto tempore præstantius est) sed in tempore quidem, manente tñ actu indiuisibili. Constat autẽ, ꝙ qui cognato ordine hæc cognoscit intell's, nõ simpl'r est intellectus, sed complicatus, & agens cum rõnali reuolutione primario introducente dimensionem id facit. Agere nãque in tempore rõnalis est uitæ. Intell's tamẽ est, quatenus indiuisibile ipsum separat a rõnali hac dimẽsione. Quantisper nãque continuum tanquam indiuisibile intelligimus, ne ipsum quoque diuidimus tẽpus. Vtrũuis.n. diuidamus, siue longitudinem in dimidiam, siue tẽpus, sequitur ut etiam reliquum una diuidatur. Etenim si longitudinis dimidiam partem prius, deinde alteram posterius cognoscimus, utique etiam tempus una diuisum cum priori & posteriori. Rursusque tempus diuisum secundum prius & posterius, aliam habebit partem cognitam secundum prius, alteram aũt secundum posterius, ita ut etiam actu diuidatur. Quare alia quidem longitudinis pars prius, alia ṽo posterius erit cognita. Recte ergo phs infert. Similiter nanque tempus diuisibile & indiuisibile longitudini. Quemadmodum nanque longitudo, atque adeo continuum omne se habuerit, sic etiam tẽpus: & id quidem ex his manifeste comprobat.

Haud igitur licet dicere, in dimidio aliquid intelligit utroque. Neque enim est, nisi diuisum fuerit. Sed aut potestate. Separatim autem utrunque intelligens diuidit & tempus simul. Tunc autem quasi longitudines. Si autem tanquam ex ambobus, & in tempore eo, quod ex ambobus.

In quocũque quidẽ.n. ut indiuisibile cognoscit, nec ipsum quoque tempus diuidet. Cum nõ habeat dicere, qd quidem in priori dimidio, qdque diuersum in reliquo cognoscat. Ita ut etiam actu intellectione diuidat tempus, tã quam aliud qdem prius, aliud posterius cognoscens. Qđ nanque contemplatur secundum continuitatẽ absque ulla diuersitate, non actu ipsum diuidit, sed potestate tm diuisibile nouit tempus, in quo intelligit.. Qm̃ etiam diuideret ipsum, si utrãq; partium longitudinis in partibus huius tẽpo is, hanc qdẽ prius, hanc aũt posterius consideraret, Sic si quidem longitudinem cogitatione diuideret, et alteram quidem ipsius partem prius, alteram uero posterius cõsideraret, simul quoque diuidet tẽpus oĩno iuxta prius & posterius. Atque tunc tẽporis non tanquam indiuisibile, totum ipsum cognoscetur. Ideo dixit recte. Quasi longitudines. Omnino enim, quod unum est, plura cogitat, qa cogitatione diuidit, & hac quidem rõne, quasi, dixit. Qm̃ non oĩno cogitationem nostram diuidẽtem seqtur, ꝙ iam etiam res ipsæ diuisæ sint. Quamuis igitur nõdum sit multitudo, at tanquam multitudo consideratur. Si.n. non ut multa, sed ut unum quod ex utrisque est, intelligamus, ea quoque in indiuisibili oĩno tempore noscemus, tempore, inquam actu indiuisibili. Ac recte quidem phs facit, qui hac rõne indiuisibile ipsum, quod in ipsis diuisibilibus continetur, distinguit a formali, non tm̃ qa in tempore cognoscatur, sed etiam qa diuidi possit ac præterea, qa ex partibus absoluatur. Ideoq; dixit, quod ex ambobus, tanquam duas parteis supponens. Formale nanque ipsum indiuisibile omnino est impartibile, nullasque habet parteis.

Quod autem haud secundum quantitatem indiuisibile, sed forma, intelligit in indiuisibili tempore, & in indiuisibili animę. T.24

Cõ. Antequam perfecte absoluat sermonem de intellectione indiuisibilium in ipsis diuisibilib⁹, interim nobis in memoriam reuocat discrimen ipsius, respectu intellectionis formarum. Quo etiam cãm demonstraret, qua omnino intellectio de illis nunc sumpta fuerit, uidelicet ob clariorẽ dilucidationem, & distinctionem formalium intellectionum. Ipsæ nanque neque in tempore, neq; diuiduntur ullo modo, aut potestate, aut actu. Sed quemadmodũ formæ ipsæ sunt impartibiles, neq; tempore extensæ, neque iuxta ullam dimensionem partitæ, sic etiam cognitiones, e directo illis quadrantes indiuisibiles omnino erunt: cum neque dimensionem ullam habeant, neque conuoluanť, neque omnino in tempore fiant. Licet.n. in tempore, dixerit Aristo. nihilominus apposuit illam particulam, indiuisibili. Ideo ut quod supra omne tempus est significaret. Omne nanque tempus diuisibile est. Quẽadmodum igiť

lapidei adiectio in eo quod lapidea nauis sit, destruit nauẽ esse, sic etiam adiectio ipsius indiuisibilis tempori facta, aufert ut tempus sit. Secundum quantum quidem igitur indiuisibile est, quod est quidẽ quantum, at non diuisum, uerum actu quidem indiuisibile, nõ aũt potestate. Quod uero non est tale, sed forma, hoc est, tanquam forma existẽs indiuisibile, intelligit, inquit ipse, in tẽpore indiuisibili, uidelicet, aut in ipso nunc, aut ut uerius dicamus, præstantius quã secũdum tempus, & in indiuisibili ipsius animæ. Idq; qa Platonis dicta optime nouit, ꝙ s. anima ex utrisq; sit, uidelicet ex indiuisibili substantia, & ea, quæ circa corpora compartita est. Quod quod igitur indiuisibile est, & impartibile, id recte quadrat formis, cognatoq; ordine ipsis adhæret, indiuisibili inquam suimet parte cum indiuisibilibus. Ac rursus quoque manifestum est, ꝙ de præstantiori, quam secundum animam, intellectu, non habet sermonem, neque de participato ab ipsa, neq; adhuc multo magis de non participato, sed de substantiali & permanente ipsius animæ uerba facit. Etenim nunc manifeste dixit, indiuisibili aĩæ, utpote qui norit portionẽ ipsius quodammodo diuisam. Hæc ubi in medio dixit de formarũ intellectione, tradens nobis differentiam istius cum ea, quę alio modo indiuisibilia dicũtur, rursus reassumit de ipsa sermonem, sic scribens.

Secundum accidens autem, & haud quatenus illa diuisibilia, quo intelligit, & in quo tempore. Sed quatenus indiuisibilia: inest nãque & in his aliqd indiuisibile.

Reassumit quidẽ, ut dictum fuit, sermonem de ipsis indiuisibilibus, quę sunt in ipsis diuisibilibus, quõ intelligatur. Vbi uero in medio distinxit intellectionem, quæ de ipsis fit formis, eamq; fieri dixerit indiuisibili animæ & in indiuisibili tempore, dicit intellectionem indiuisibilium, quæ in ipsis sunt diuisibilibus neque simpl'r fieri indiuisibili animæ ipsius, neq; simpl'r in tempore indiuisibili, sed eo indiuisibili quod actu quidẽ, non aũt potestate fit. Qđ quod enim ipsius animæ diuisibile est, aliqñ quidem etiã actu in contemplatione diuiditur, aliqñ autem potestate solum est diuisibile, at non actu. Quando nanque seorsim quidẽ animal rursusq; rationale, deinde mortale cõsiderat, diuidit actu contemplationem hoĩs. Vbi uero simul totum contrahat, actio ipsius cognoscitiua indiuisibilis fit, non etiam potestate. Apta nãque fuit producta, sed potestate tñ. Licet igitur hoc ipsum aĩæ, quod cognoscit ea, diuisibile sit, & in tempore ex sui natura diuisibili cognoscat, non tñ tanquam diuisibile, neque in tempore tãquam diuisibili cognoscit. Quando ita etiam cognoscibile ipsum tanquam indiuisibile appræhendat, quod qdem ex sui natura diuisibile est. Ideoq; dixit ipse, secundum accidens. Neq;.n. diuisibile, quatenus diuisibile, sed tanquã indiuisibile cognoscit. Neque in tempore diuisibili id facit, licet diuisibile sit sed ut indiuisibili, neq; ut diuisibili ipsius animæ cognoscit, sed & hoc tanquã indiuisibili. Non enim ipsius diuisibilis respectu acceptum fuit, quod secundum accñs in ipsis indiuisibile existit. Neq;.n. qua ratione sunt diuisibilia, ea sunt etiam indiuisibilia. Et iccirco tanq̃ diuisibilia, per accidens habebunt ipsum indiuisibile. Nõ quod illud secũdum accñs deterius quid denotet, sed qđ secundam aliam rationem sit, & præstantiorem. Per accidens igi? diuisibilia cognoscit. Particula nãq; illa, Arist. significat diuisibilia ipsa. Quemadmodum & ipse subiungit inquiens. Et haud quatenus illa diuisibilia, cum indiuisibile ipsorum considero. Quod uero secundum accñs dixit, id censet non in ijs solis, quæ cognoscũtur, quę met diuisibilia sunt, accipiendum a nobis esse, sed etiam in intelligente ipso, & tẽpore, inquiens, quo intelligit, & in quo. Id quod sane addidit, ut indicaret, ut diximus, quod agit diuisibili ipsius animæ, intelligente hæc talia, non tanquã diuisibili existente. Quod igitur in ipsis indiuisibile est, ꝑ se tanquam indiuisibile cognoscit, diuisibilia uero ipsa per accidens. Quoniam ex alia ratione habebat ipsum indiuisibile, & non quatenus indiuisibilia. Hoc.n. denotat, ipsum indiuisibile per se cognosci, quia appõsuit, sed quatenus indiuisibilia. Vbi uero dixit, sed quatenus indiuisibilia, per ea quæ sequuntur, confirmat, quod est aliquid diuisibile in ipsis indiuisibilibus, est nãque uel in his aliquid indiuisibile.

Sed forsan haud separabile, quod facit unum tẽpus & longitudinem. Et id similiter in omni est cõtinuo, et tempore & longitudine.

Quod quidem aliquid sit indiuisibile in ipsis cõtinuis, confirmauit ex hoc, ꝙ omne cõtinuum unum quoddam sit. Indiuisibile nanque est ipsum unum. Participansque ipsum, fit non ipsum unum, sed coniunctum cum diuisibile sit. Quod quidem demonstrans, aliquid dixit. Id uero, fortassis non separabile, dixit, quandoquidem non ipsam subiecti formam contemplatur, sed subm ipsum, tanquã unitum. Illud nanq; oĩno inseparabile est, qm̃ est aliquid ipsius subiecti. Forma nanque aliquid habet separabile. Quemadmodum etiam in naturali auscultatione uoluit, quo in loco formas quoq; naturales separabiles esse dicit: quia substãtiæ sunt, perficiuntque subiectum, neq; ab ipso perficiuntur. Et iccirco quidem apposuit uerbũ illud, fortassis. Significare uolens, ꝙ si quidem ipsum formale indiuisibile acciperes, illud quadam rõne inseparabile est. Si uero accipias id, quod est subiecti, inseparabile existit.

Punctum autẽ & omnis diuisio, & quod ita indiuisibile indicatur, ut priuatio. Et similis rõ in aliis: ut quo nam pacto malum cognoscit, aut nigrum. Contrario.n. quodammodo cognoscit. T.25

Post intellectionem de ijs, quæ actu solum indiuisibilia sunt, deinceps tradit etiam eam de ijs, quæ omnino quidẽ sunt indiuisibilia, hñt tñ indiuisibile ipsum, per decidentiã ex diuisibilibus. Etenim uel superficies ipsa, lineaq;, atq; ipsum punctum, & nunc, habent quandam propriam figuram, & propter illam non oĩno in priuatione sunt ponenda. Sed tanquam indiuisibilia habent illud priuatum. Vt enim superficies secundum longitudinem & latitudinem habet ipsum figuratum, secundum profunditatẽ uero ipsum priuatum, sic alię oẽs diuisiones, quatenus a diuisibili deficiunt, cuius quidem sunt extrema, eatenus sunt in priuatione. Rursus igitur qui cognato ordine extrema intelligit, cognoscit ipsa etiam tãquam proprie priuata subiectis, idq; ob contemplationem cognati ordinis existentem, per formæ fit priuationem. Qui enim intelligit formam, ipsum quoq; illius priuatum noscet, tanquam non participãs de illa, uidelicet forma, cui etiam priuatio est apta nata assidere, hoc est generabilis ipsius. Qm̃ sempiterno bono nullum assidet malum, neq; ulli alteri perpetuarum formarum ulla assidet priuatio. Quõ igitur priuationes, quatenus priuationes cognoscimus? Ita, ut tenebras, eo quod non uideamus lumẽ, malumque, eo quia nõ uideamus bonum in ipso. Qm̃ in cogitatione boni & luminis, malum quoq; & tenebras cognoscimus. Quẽadmodum etiam ex regulę rectitudine cognoscimus obliquũ. Nigrum nanque & album nunc temporis Arist. accepit, alterum quidem pro tenebra, alterũ aũt pro lumine. Qm̃ uel etiam nigrum ipsum forma est. Quo uero ad textum attinet, aĩaduertendum est, ꝙ non simpl'r uult punctũ per priuationem intelligi. Neque.n. tanquam diuisionem habere putat, sed quod a dimensione deficiat, cuius est extremum, secundum quod priuationem subijt. Punctũ nãq; inquit, & quod sic indiuisibile, ut ipsum nunc, & oĩs diuisio, ea rõne existens priuatio, quatenus a propria dimensione deficit, indicatur, tanquam quæ omnino sit diuisio. Vt malum. Etenim licet oĩno malum ipsum firmetur in significatione boni ipsius, attamen quatenus malum suũ habet esse in absentia boni. Quemadmodum non ens, in quantum nouit natura nõ ens, nõ aũt nulla rõne ens, in absentia est entis, quatenus non ens. Licet alicui assistat enti. Cõ.

Oportet

Oportet autem potestate esse ipsum cognoscens, & unum esse in ipso.

Præsens dictum uidetur mihi rursus manifeste demonstrare, quod hæc diuisionum istarum intellectio posterior sit, multisque gradibus deficiat a contemplatione formarum. Illa nanque iuxta puram consistit actionem, hæc uero cum eo quod potestate complicatur. Hæc enim ipsius est formæ, cui priuatio assidet, quando etiam formam tanquam priuatiue agentem cognoscimus, hoc est, cum formā intelligimus, quæ pōt etiam ab informatis ipsis abesse, in ea uidelicet intellectione cōplicata cū eo, quod potestate est. Neque.n. perfecto actui, neque puro, sed imperfecto, at neque ei soli, quod actū sit, sed ei etiam, quod possit, & priuatū sit, occurrit, per propriam ipsius cognatamque cognitionē. Hoc.n. rursus fuit adnotandum, ne præstantiorem ipsarū rerum cognitionem, seiunctamque, ac non proprio & cognato ordine, sed excellentiori modo cognoscentem, aliquis proponens sibi dubitaret. Illa nanque ita ut cognoscēs ipsum, nata est. Atque non consequens ipsa cognita, præstantiori modo nouit ipsa, quam sint illa. Oportet igitur, inquit ipse, potestate esse intelligens, uidelicet ipsa, hoc est imperfectius, quam quod formas ipsas intelligit, complicatumque ei, quod potestate est. Inesseque ipsi intelligenti id quod potestate. Hoc aūt adiunxit, ne solum potestate esse ipsum intelligens suspicaremur, qualem uidelicet superius tradidit eum esse intellectum, qui prouenit ad extra, & adhuc imperfectus est. Neque.n ita potestate esse ipsum intelligens nunc fuit dictum, ut neque intelligens esse possit, sed intelligens quidem, & actu intelligēs, sed cum eo, quod potestate, complicatum, hoc est cum imperfecto, & propria cum priuatione. Vt enim obscure uidere nō est omnino non uidere, sed uidere sui ipsius priuatione, sic etiam est ipsum intelligere, ubi complicatur cum ipso non intelligere quodammodo. Id autem contingit, cum quis formam simul & ipsius priuationem cognato ordine cognoscat. Non enim solum intelligit, sed etiam nō intelligit. Priuatio nanque nunquam per seipsam intelligitur: quoniam neque aliquando per seipsam est. Est iccirco quidē huiusmodi intellectio quodammodo imperfecta est, & cū proprio eo, quod potestate est, uidelicet priuatione cōplicata.

Si autem alicui nō est contrarium ex caussis, ipsum seipsum cognoscit, & actu est, & separabile.

Quemadmodum superius, ubi tradidit cognitionē indiuisibilium, quæ in diuisibilibus sunt, distinxit intellectionem pure impartibilium, utpote factā ipso indiuisibili animæ, atque supra omne tempus: quoniam principalis sibi cōtemplatio proposita fuerat de intellectione formarum, atque ex declaratione illius assumpserat omnia quouis modo indiuisibilia, idque ideo ut ex horum cōparatione, nos manifestius perciperemus puram formarum intellectionem, ita & nunc ubi diuisionum tradidit intellectionem, distinguit rursus formarum intellectionem, tanquā illius actus respectu, qui cum potestate sit: & respectu illius, qui cognatum seruat ordinem priuatiuis naturis, & generabilibus (qui quidem hac etiam ratione habet aliquid oppositū ei, quod potestate, quod in ipso est, uidelicet separabilem & purū actum, cui quidem nihil opponitur) atque adhuc respectu, qui cum sui ipsius sit, alterius quoque est. Quæ quidem omnia diuinius profecto & præstantius non participato insunt intellectui, unde & posterius insunt, secundarioque intellectui animæ participato. Insunt aūt uel primæ substantiæ animæ, licet remissius, idque ob complicationē iam cum conuolutione factam, de qua nunc ipse sermonem habet, ueluti pluribus uerbis antea satis probauimus, ita ut intellectus simul sit & scientia, quod quidē ipse censuit. Præstantior nanque animariæ substantiæ pars in telleatus quidem est, at non anima. De animaria igitur substantia, & de intellectu secundum ipsum consistente & nunc habetur sermo, & statutum fuit de ipso, quod nulli opponitur. Quandoquidem etiam sempiternus est. Manifeste nanque, quod immortalis sit dictum fuit, cum a philosopho dicebatur, & est id solum animæ immortale, (in ipsis aūt generationi obnoxijs contrarietas et priuatio inest) & quod caussa esset, dicebatur. Erat.n. is efficiens ipsum. Quemadmodum intellectus ad extra proueniens erat patiens, ipsius nanque animæ aliquod efficiens esse aliquod patiens antea dicebat, atque efficiens ipsum, principium et cām esse ponebat, patiens uero, materiam, caussa igit est, uel ipsius animæ suprema substantia, at & ex sui substātia actus erat, licet posterius, ut dictum fuit, substantialis animæ intellectus. Ideoque ipsum nunc seipsum cognoscere concludit. Ipse nanque etiam cognoscit formas, idque ob coniunctam sui existentiam cum intellectu qui supra ipsam est animam. Neque enim per diuersitatem ut natura, & corpora ipsa, sed connaturaliter ipsum contingit. Est autem etiam actus, ut nulla ratione cum eo quod potestate complicatus. Immaterialis autem est, ubi separetur ab ijs secundis, quæ promuntur, & ad exteriora declinant, uitis. Vnde & cum ipse dixerit huiusmodi intellectum actū esse, apposuit, & separabilis. Tunc nanque & actus est, & immixtus, & reliqua quæque, quæ de ipso nunc fuere dicta, ubi separatus sit. Neque enim separabile ipsum accipere oportet, ut de eo, quod semper sit separatum intelligamus, sed de eo, quod aliquando. Separatus nāque, inquit ipse est, quod uere est.

Est autem dictio quidem, aliquid de aliquo, quēadmodum & affirmatio: & uera, aut falsa omnis, intellectus aūt non omnis, sed qui ipsius qd est, iuxta quod quid erat esse, uerus, & non aliquid de aliquo. T.26

Co. Vbi dixit, & confirmauit in animæ summa substantia, & intellectu eo, qui secundum ipsam est, quæcunque primo, de intellectu, qui supra aīa est, determinabamus, uult rursus, quemadmodum etiam prius diximus, discrimen demonstrare, ac manifeste tradere inter substantialem nostrum intellectum, et inter supremum, ex adiectione rationalis diuisionis. Atque etiam hac de cā eadem dictione sæpius utitur, tum ipsam subām substantialis nostri intellis tradens, tum etiam actionē, idque ideo, ut cum cōmunicatione ipsius cum præstantioribus, discrimen quoque nosceremus, atque undique in animæ medietatē intueremur. Quoniam aūt medietates haud facile apprehenduntur, nōnūquāque propriorum noīum penuria, obscuriores fiunt, iccirco ex utrisque extremis, tum quæ ante ipsas, tum quæ post ipsas sunt, ab antiquis & priscis declararantur hominibus. Sic sane Plato cōponit ipse ex indiuisibili & diuisibili, nō per comparationem, sed ut ipse inquit, per cōmixtionem, commiscebatur nanque, inquit, ex ambobus, ut assereret totam per se totam aīatam substantiam indiuisibilem quodammodo simul, & declinantem in substantiam esse circa corpora diuisam, at uero non ex parte una quidem indiuisibilem, ex altera uero parte declinantem in ipsum diuisibile, totam aūt per se totam, in utrunque, sed neutrum uere & sincere. Magis uero neque utrumlibet commixtū est, sed simplex quiddam: & proprium id aīæ quidem esse asserere uolens, quod mediū inter indiuisibilem & substantiā circa corpora diuisam est cōmunicationem quādam propter sui medietatem cum extremis seruans. Vt uerbi gratia flauus color, cum simplex re uera sit, non autem ex cōmixtione albi & nigri, quæ sunt colores extremi, a natura cōstitutus, sed proprius & simplex color, ut dictū fuit, nihilominus ex utrisque dicitur esse extremis, ob communicationem & participationē de utroque omnium mediorum. Sed quandoquidem media ipsa neque nominibus oīno proprijs appellantur, neque facile a nostris intellectionibus percipiuntur, commendandi sunt illi præstantissimi philosophi, qui ab extremis ipsa tentauere uenari. Sic sane Arist. ex intellectu, & scientia, quæ rationalis est actio, per habitum & occursum substantiam aīæ & substantialem actionem accipere tentat, utpote simul & intellin existentem, & sciam. Quæ tota per se totam neque intellis est,

qualis est supremus aīæ intellectus, neque scientia, qualis est cognitio, quæ secūdum habitum & occursum ex causis fit. Vt enim ipse manifeste innuit, scia est anima, uidelicet animata cognitio, quæ cum re eadē est. Idq; ita, ut ex ipsa idemptitate cum re intelligentem animæ partem, & ipsius cognitionis significaret. Per ipsam uero scientiam indicaret rōnale ipsum, quodq; conuolutum in ipsam submittitur diuersitatem quæ a substantia deuenit. Hac de ratione mihi uidetur, & incipiens ab hoc dicto, dictionem, dicere, substantialem esse animæ cognitionem, & adiecisse illud aliquid de aliquo, non quod, ut ab expositoribus dictum fuit Alexandro uidelicet, & Plutarcho Nestorij filio, dictio pro negatione accepta fuerit, aut pro aliqua latenti oratione. Compositio nanq; est horum utrunque. Vbiq; uero Aristo. & ante ipsum Plato in simplicibus intellectionibus & dictionibus, φάσεως, hoc est dictionis nomine utuntur: sed etiam nunc temporis uerbum illud, dictio, significat simplicem intellectionem. Per illam uero appositionem, aliquid de aliquo, significare uoluit cōplicationem substantialis animariæ actionis cum ipso cōuoluto. Talis quidem nanq; simplex & intelligens esse pōt: quæ uero simplicitatem illam remiserit in cōplicatione facta cum ipsa rōne. Nec quæ aliqua quidem rōne intelligens sit, aliqua aūt rōnalis, sed tota per se totam utrūq;, ac etiam magis neutrum exacte & uere, sed simplex quædā media amborum forma. Atque ideo quoq; ex utrisque resultat tanquam de utroque propter medietatem participans Ideo etiam subiunxit, quemadmodum affirmatio. Quandoquidem ipsa quidem dictio id simplex totū erat, uidelicet aliquid de aliquo, idque ut extremis ex ipsis medium denotaret. Affirmatio uero, quæ oratio est ex se, in eo quod est, aliquid de aliquo, suum habet esse. Quemadmodum igitur, siquis diceret, quod flauū disgregat uisum, quemadmodum album, qm̄ proprie album disgregat: flauum uero, quia de albo participat, disgregatiuam aliquam retinet significationem, qm̄ non est per se disgregatiuum: sic sane & ipsius animæ substantialis actio, nō est quidē aliquid de aliquo, dictio nāq; dicta fuit, quia uero de ratione participat, & ad illam uergit, præsefert quandam tanquam alterius de altero prædicationem. Et id quidem significat pbs, cum inquit, quemadmodum affirmatio. Ipsa nanque ex se, ut dictum fuit, in complicatione alterius cum altero consistit. Ac recte quidem pbs fecit, q̄ negationem in his non assumpsit, sed tm̄ affirmationem. Qm̄ quemadmodum in intelligibilibus ipsis nulla rōne, inquit Parmenides non ens considerari debere, sic etiam summa animæ substantia actioque iuxta subām stans, cū sit suimet plena, nō enti non tradit locū. Etenim licet Plato in sophista uel in ipsis intelligibilibus celebret non ens, non tñ id celebrat, quod subducit oīa, atque e conspectu aufert, neque omnino, quod per negationem est. Sed qd' potius actu, & cum quadam proprietate, aut præstantiore, uel ipsa quoque substantia, quale illud supra substantiam est, aut quod secundum diuersitatem est, non quidē diuisibilem sed formalem. (Proprietas aūt quędā est uel principalis ipsa diuersitas, quæ opponitur idēptitati Qua cum concurrit proprietas ipsius non entis, licet eadem nō sit cum diuersitate, quemadmodum clarius interpretantibus ipsum Sophistam vr̄) aut id quod secundum causalem actionem cōsistit constituentē ea, quæ ab ente aliquo modo recedunt, intelligit. Vbique igit̄ loci, non passio ipsum non ens in intelligibilibus celebratur a Platone, sed proprietas, & actio, & perfectio. Quod uero nō ens e medio auffert ens, exterminatum fuit a uere entibus. Quibus cum etiam summitas illa animæ connate iuncta, secundario etiam ipsa suimet plena euadit, cum conuersa in seipsam fuerit, separataq; ab occursibus ad extra, & uere cum superioribus colligata. Licet igitur cognitionem aliquā habeat cū rōne conuoluta, magis tamen conueniet cū affirmatiua parte, quam cum negatiua. Quod uero dixit, & uera, aut falsa oīs. id de affirmatione dictum fuit, nō autem de dictione. Infert nanque, intells aūt non omnis (accipit aūt intellectum pro dictione) idest non omnis uerus aut falsus est. Intells nanque proueniens ad extra, & qui potestate, passibilisq; intellectus ab ipso dictus, aliquādo quidem erat uerus, aliquando aūt falsus. Qui ergo substātialis est, nunquā uerus aut falsus, sed solum uerus. Hic nāque percipit quid est, iuxta quod quid erat esse, hoc est p̄cipit substantiam rerum. Hoc nanque quid erat esse, hoc est p dicitur, cōtemplatiuus ipsius, quid est, iuxta quod quid erat esse, quod met est ipsa forma: ita ut oratio talis esse possit. Intellectus, qui substantias cognoscit iuxtas ipsas formas, non est recipiens falsum. Constat autem, quod ipsum quid est consueuit significare apud Aristote. ipsam substantiam. Ipsum uero, quid erat esse, formam significare consueuit, quandoquidem differentiam uult in materialibus esse inter, ipsum, & esse ipsius. Quorum alterū quidem, ipsum, substātiam materialis denotat, alterum uero ipsummet esse, formam. In immaterialibus uero ambo in idem tendunt. Dicta autem iam a nobis fuit cā, qua intellectus impartibilium & immaterialium substantiarum cognoscitiuus, & ut simplr dicam⁹, cognoscitiuus formarū cognato ordine seruato, semper uerus est, quando cognoscit. Neque enim habet, ut quadam parte cōtangat, quadam aūt parte non contangat rem, quo possit mentiri, aut uera dicere iuxta ueritatem falsitati oppositam, falsum nāque, & opposita huic ueritas in complicatione sunt & diuisione. Complicatio aūt & diuisio in diuisibilibus quodammodo & compositis sunt rebus: formæ v̄o sunt simplices, & impartibiles. Atque oīno etiam falsum consistit in eo, quod quadam rōne contāgat rem, ut aliquid dicat de ipsa, & quadam rōne non, idq; ut in hoc mentiatur. Impartibile uero non tendit ad contactum secundum aliqd' sui membrum, quia impartibile est: sed totum, (si modo totum oportet in indiuisibilibus dicere) cognoscitur, aut nullo alio modo. Et id quidem erat, quod Plotinus dixit, ut etiam meminimus. Quod intells aut tetigit, aut nō tetigit: quare nō aberrat. Vbi igitur de affirmatione dixit, quod & aliquid de aliquo, & aut uera, aut falsa, cōtra opponit intellectum, utpote neutrum hn̄tē, uidelicet neq; uerum neque falsum, sed tm̄ uerum: neq; illud, aliquid de aliquo, idq; facit, ut per opposita rursus illius medietatē indicaret. Cum n prius dixerit, dictionem esse aliquid de aliquo, quemadmodum ipsam affirmationem, ne statim cōplicationem in dictione intelligeremus, demonstrabat quidem & ex ipso dictionis noīe simplex quoddam indicante. Adhuc aūt ab intellectu remouet manifestius hoc, dū negat, aliquid de aliquo ipsum intelligere: eo q̄ ut dictum fuit, medium ipsum significat ex oppositis.

Sed quemadmodum intueri quod proprium, uerum. Si aūt homo, ipsum album, aut non, non uerum semper. Ita sese habent, quæcūq; sine materia.

Manifesta utitur similitudine in speculatione intelligibilium, quę simplicia sunt, ex uisione propriorum uisibiliū, & non ex alio sensu. Licet n. propriorum & simplicium cognitiones sint ueræ, nihilominus uisus ob affinitatem, cum lumine, & quia longinqua maxime percipit, & quia unite & collectim cognoscit, & quia maxime, quantum sensibus licet, impassibilis & actiuus sit, cōuenientissimus est, qui comparer intellectui. Ipse igitur uerus est. Nisi.n. aliquod interuallum, aut quędā alia affectio impediat, sensus propriorum semper est uerus, ueluti quod album aut flauum, quod apparet, sit. Sed si Cleonis filius albus sit, cum hoc non sit simplex, nec proprium sensibile aīæ, nō etiam omnino est uerum. Ita igitur sese hn̄t, & quæ sine materia, ingr ipse, ut ppria sensibilia, quæ simplicia sunt, cum solum iuxta simplicitatem ipsam assimilari debeant. Quandoquidem illa sunt perfectæ substantiæ: atq; adeo citius perfectiones & puræ actiones, terminique omnino impartibiles, simplicia autem præterea sunt, at non eodem modo cum proprijs sensibilibus. Hæc enim ita sunt per restrictionem. Illa autem per simplicitatem compræhendentem omnia. Verum comparatio facta fuit ab Aristo. iuxta solum illud simplex, tanquam ab uno, & ad unum

ad unum tendens intelligatur, & ea ratione affinitatem habeat quandam.

27 *Idem autem est, quę secundum actum scientia cũ re. Quæ uero secundum potestatem tempore prior in uno. Omnino autem neque tempore, sunt ex actu ente, ea, quæ fiunt omnia.*

5. Sententia præsens ad uerbum fere antea fuit ab Aristo. tradita, & nunc, non tñ fuit frustra dicta. Qm̃ antea prędicatio sciæ de intellectu tunc tẽporis declarabat substantiã, & essentiam substantialis aïæ intells, remissam respectu illius, qui supra ipsam est animam. Quod n. simul intelligit, & scientiale est, id submittitur illi, quod tm̃ intelligit. Quoniam eisdem nominibus tum actionem, tum substantiam significamus, tunc quidem temporis interpretari censebamus nomina intellectus & sciæ, tanquam substantias indicantia, nunc aũt tanquam actiones. Vt etiam ubi nũc intellexerimus, animæ intelligentem actionem consequẽter cum substantia remissum a superiori intelligente actione, idq; per scientificã cognitionem intellexerimus, hinc etiam substantiam, remissam, submissamq; credamus. Sed qualis nam est ea scia, quæ in hisce prædicatur de substantiali animæ actione? Non ea, quæ secundum habitum in nobis fit. Neque ea etiam, quæ per occursum recedit a promente substantia, & quæ per alicuius diuersitatem, & cũ aliquo recessu ipsam capit. Sed ea, quæ propter idemptitatem cum ipsa coniuncta est. Hanc enim statuit eandem esse cum re, hoc est, cũ cognoscente substantia, simul & cognita. Idq; ideo ut rursus medietatem demonstret. Quę quidem ratione idemptitatis intelligens ipsum habet (intellectus nanq; est proprie, qui sui ex substantia actus est) rõne aũt quia dicit omnino sciam, habet hoc, q; declinat ad rationum conuolutionem. Expositum aũt iam a nobis fuit pluribus uerbis, quõ quod secundum potestatem est, tempore prius est in una re, ac nunc breuiter memoriæ reuocetur q.s. in generabilibus, ijsque quę aliquãdo sunt, hoc est uerum. In quibus processus fit ex imperfecto in perfectum. In quorum quidem numero aïa etiam quodammodo est. Quæ ob coniunctionẽ, quam cũ hoc corpore habet, tanquam ex potestate in agere ipsum cõtemplatiuo modo, ad formas tendit. Sed in ipsis quidem omnino generabilibus nunquam quod actu est, prius est tempore eo quod potestate in una re. Quandoquidem licet pater actu præexistat ante filium potestate natum, id tamen non fit in uno. In aïa uero non ita intelligendum statuit. Sed & in uno qđ actu est, id ante illud qđ potestate, existit. Quamuis n. non in hac cõmuni cum corpore uita id quod actu, prior sit tẽpore, eo qđ potestate in ipsa anima, attamen in ipsa anima, quæ una est, prior erit, & cũ ante corpus præexistat, separabiliterq; aliquãdo uiuat, intelligendoq; in seipsam conuertatur. Prius aũt esse tempore id qđ potestate pbs di it, eo quod alijs, prioris, significationibus de mente omnium hic nõ opus sit, ut natura, honore, dignitate. Sufficiẽs igitur antea fuit dicere, quod non est tempore prius simplr in ipsa aïa id, quod potestate. Sed aliquando quidem intelligit, aliquando aũt nõ intelligit: ut in illo dixit loco. Nunc aũt necessitatẽ sermoni suo adiungit, quo etiam in loco rursus Platonem sequitur. Etenim quodam in loco ille inquit: q; nunquã in eam figuram aïa ueniet, nisi contemplata fuerit entia. Cui etiã assentitur Aristo. censens omnia, quæ fiunt, ex actu ente fieri. Adeo ut in ipsis quomodocũq; generabilibus id qđ actu, tempore prior fit imperfecta potestate. Ita ut ex seipso fiat. Sed in anima diuersum est, quia in una & eadem re prius sit id quod actu. Hac enim ratione simplr quidem in aliis dictũ fuit, quod potestate, prius esse eo quod actu in una re. In aïa aũt non ita censetur. Sed contrarium potius, quod actu, præcedere uel in ipsa quoq; una existente aïa, idq; ideo, ut possit etiam seipsam perficere, cum in ipsum imperfectum tetenderit, cum iam antea ageret, & qa rõnes habeat, neq; multa indigeat opera ad hoc, ut rursus similiter quoq; agat, ubi in seipsam conuersa fuerit, inque sui met supremam partem recurrerit. Oportet. n. & quod apta sit nata ad talem actionem, et quia sæpius iam egerit, aliqd aptũ hẽat ad hoc, ut rursus agat, assuescatque modo huic, qui per conuersionem fit: eo quia sæpius, magis autem infinities conuersa fuerit, ut quæ immortalis sit.

Videtur autem ipsum quidem sensibile ex eo quod potestate sit sensitiuum, actu efficiens. Neque enim patitur, neque alteratur. Vnde alia est species motus. Motus nanque imperfecti actus erat. Qui autem simpliciter actus, diuersus, qui perfecti. T. 28

Co. Vbi absoluit, ut ego puto, sermonẽ de oĩ cõtẽplatiuo intellectu, inceperit aũt ab eo, qui imperfectus est, potestateq; tm̃ est, ascẽderit aũt ad eũ, q & ipse qdẽ ad extra puenit, pfectus tñ est scđm habitũ, & occursum atq; mediãte hoc ad substantialẽ deuenerit intellm hũcq; oĩno perscrutatus fuerit, substantiamq; ipsius & actiones caussaleq;, & separabile, & perpetuũ ipsius cõsiderarit, demonstraritq; affinitatem ipsius cũ superioribus, submissionẽque, ob declinationẽ ipsius ad hęc secunda uergentẽ, nihilque, ut absolute dicamus prætermiserit, quæ ad eius cõtẽplationem attinent, nunc ad practicũ, hoc est actiuum uocatũ intellm trãsit, quẽ etiã cogitationẽ appellat, imaginationeq; uult uti, & circa bonũ & malũ conuerti, queadmodũ & circa falsum, & quod huic opponitur, uerũ. At nõ queadmodum supremus cõtẽplatiuus circa solum uerũ uersaŗ. Intellectus nãque proueniens adhuc imperfectus existens, ipse quoque uersabaŗ cõtẽplando circa falsum & uerũ, at non dũ traditus est pcipere bonũ aut malũ, qđ in ipsis est agibilibus. Est nãque & oĩs cõtẽplatio nõ solius ueri, sed omnino etiam boni. Verum bonum ipsum ita assequitur, non tanquã aliud præter ueritatẽ, sed ipsam ueritatẽ tanq̃ præstantissimũ finẽ, & quę de bono participet, sibi statuit assequi. Aut etiam, id, qđ Aristo. in Metaphy. nos docuit, dicere possumus: Mathematicas n scias dixit a finali cõtineri cã, idque iuxta ipsam cognitionis ueritatẽ & certitudinẽ. Practicus aũt siue actiuus intells in cognoscendo bonũ, suũ nõ hẽt finẽ, sed in agendo, aut in iuste operãdo, aut tẽperate uiuendo, aut strenue res pertractare. Cũ autẽ de hmõi intellectu sit uerba facturus, rursus ex sensu nos remittit ad contẽplationem ipsius, ex eo, inquam, tanquã ex notiore. Queadmodũ etiam tũc fecerat, cum de contẽplatiuo intellectu sermonẽ est exorsus. Etenim eo in loco ita quodãmodo incepit. Si sane est ipsum intelligere queadmodum sentire, aut pati aliquod certe esset ab intelligibili, aut aliquid hmõi alterum. Ac nũc quidẽ sensu utitur pro similitudine & imagine, non simplr quatenus cognoscitiuo, sed ut qui percipiat iucũdum & triste aliqđ, molestumue. Idque ideo ut accommodet imaginẽ practico intellectui, qui nõ tm̃ cognoscitiuus est, sed etiam bonum & malum inuestigat. Quo in loco etiam qũo dictũ fuerit antea sensitiuũ pati a sensibili nunc interpretatur. Qm̃ nõ simplr fit iuxta imperfectũ motũ determinatũ ab ipso in naturali auscultatione, qui actus est eius, qđ potestate, cum imperfectum sit id, quod potestate. Neque. n. secundum illum moueŗ sensitiuum ipsum a sensibili. Sed si quid certe moueri cõcedaŗ, solum sensorium id erit. Ipsa uero sensitiua uita perfecta iam existẽs iudicat occurrẽs sensibile, iuxta perfectũ cõsistẽs actũ. Iudicium nãque ipsum intrinsecus est, nihilq; extrinsecus assumit. Sed indiget sensibili, ut præsente, & ut mouẽte sensorium. Qñqdẽ nõ ita ut imaginatio uel ad absens quoque in actionẽ excitatur, sed ad solũ tm̃ id, qđ præsens est. Et ea rõne qdẽ diciŗ, q; cũ antea ptãte fuerit, actu fit a sensibili, nihil ab ipso patiẽs. Neque enim, inquit ipse, secundũ imperfectũ moueŗ motum. Sed quia cũ antea nõ ageret, posterius, qa sensibile adsit, collectã promit actionẽ, & eã qdẽ impartibilẽ, & simul totã, at non qualis ille motus est, qui in partitione, & cõtinuitate est, & ideo quoque pfectę rei mot⁹ est, & ut ip-

se inquit, absolutæ rei. In ipso uero contextu recte apposuit uerbum illud, uidetur. Neque.n re uera sensibile agit in sensitiuum, sed tm̄ uidetur, qa in sensorium imprimat. Ideo etiam ipse tradēs cām, propter quam dixit, uidetur, coniunctioneq; rōnē reddēte utens, inquit, neque enim patitur, neq; alteratur. Verum uidetur quidem, sensibile ipsum ex potestate, actu facere ipsum sensitiuum, at non uere id fit. Sensitiuum nanq; pateretur ab ipso. Patiens uero secundum imperfectam mouetur mutationē. At sensitiuum nō mouetur in agendo, sed simplr̄ iuxta actionem consistit. Motus nanque hoc totum, imperfectus existit actus. Qui uero actus simplr̄ sine imperfecto dicit, impartibilis est actio. Tale aūt etiam est sensitiuum, ut dictum est, iudicium. Videtur aūt omnino motus nomen ipsi cōuenire, licet alia ipse inquit sit hæc motus sp̄es, eo qa a nō agere, ad agere aliquando mutetur. Dicimus nanq; uel in hoc sensu motum esse, non quidē qui transeat, sed q unitus sit. Iuxta quem & indiuiduarū & particularium formarum præsentiam & absentiam perfici traditum fuit. Infert aūt caussam, propter quam non censet sensitiuā actionem in aliquo motu ponēdam esse. Cuius etiam nos iam mentionem fecimus. Motus itaque, inquit, est imperfecti actus eius uidelicet, quod potestate. Quæ uero simpr̄ est actio, hoc est ea, quæ sine imperfecto tm̄ actio existit, diuersa est ab actu imperfecti ipsius. Et qūo diuersa sit declarauit adijciens particulam perfecti, quandoquidem nō est imperfectæ, sed perfectæ rei. Hæc igitur dicta fuere, tanquam expositio sermonis antea dicti. Qm̄ pati quodammodo est ipsum sentire, quemadmodum sensitiuo secundum ueritatem conuenire potest, nō quod sensitiuum uere patiatur, sed quod perfectam quidem actionem agat, et aliquando, uidelicet, cum sensibile præsens sit. Ideo quoq; uidetur a sensibili pati. Quod uero sequitur, sensus similitudinem cum actiuo intellectu tradit.

Ipsum quidem igitur sentire, simile ipsi dicere solum & intelligere.

Hoc sane ipsum, quod nos diximus, Aristo. innuit, ꝙ scilicet sensitiuum ita dictum secundum ipsam solā cognitionem assimilatur intellectui practico. Hæc enim erat similitudo cum rationali, & intelligente cognoscitiua actione. Affirmare nanque & negare rationalis contemplationis sunt opera. Intelligere uero intellectiui proprium.

T.29 *Quando autem suaue aut molestū, ut affirmans aut negans, persequitur, aut fugit. Et est ipsum lætari & tristari, agere cum sensitiua medietate erga bonum aut malum, quatenus talia. Et fuga sane, & appetitio id quæ secundum actum.*

Cō. Ex his significabit quando sensitiuum tanquam imago & similitudo actiui intell's assumitur, cum uidelicet nō simpliciter, sed ut suaue & molestum iudicat ipsum sensibile. Sensitiuum nāq; iudicium utrauis rōne in sensibili collocatum, siue modo id sit suaue siue molestum, tanquam affirmationem dixit. Quemadmodum etiam negationē, utriusque eorum recusationem. Quandoquidem in complicatione quodammodo hmōi quoq; consistit sensibilis iudicium, & tanquam cognoscibilis & tāquam proprium. Hac.n.rōne est tanquam affirmatio. Dictum aūt fuit, tanquam, quandoquidem proprie in rationali conuolutione est & affirmatio & negatio. Qn̄ igitur tanquam suaue & molestum iudicat sensibile tunc persequit, aut fugit Quādoquidem sensus insequit suaue ipsum tanquam bonum, molestū uero tanquā malum deuitat. Rōnalis nāq; dijudicationis persæpe est distinguere bonū a suaui, malum aūt a molesto. Illa uero insecutio significat dilectionē & desiderium. Fuga uero auersionē & recessum. Atq; in ipso quidē delectari sensus amplectit propriam actionē tanq̄ bonū. In ipso aut tristari siue dolere, tanq̄ malum renuit. Hæc aūt significant ea quę dixit. Et est ipsum lætari aut tristari, agere cū sensitiua medietate erga bonū, aut malum, quatenus talia. In quibus quidem uerbis sensitiua medietas accepta fuit, utpote amborū susceptiua, suauis uidelicet & molesti, aut ut melius dicamus, ipsius lętari, & tristari, utraque nanque iudicat. Quia n. sensorium corporeo instrumēto utit, affectiones illius conseruatiuas aut corrupti uas tū cognoscit, tum tanquā propria, aut aliena, alia qdē diligit, alia aūt auersat & fugit. Particula uero illa, quatenus talia, apposita fuit, huic alteri, bona aut mala, hac rōne, qm̄ nunquam sensus bonū ut bonum iudicat, aut malum ut malum, aut alterū quidē insequit, alterū aūt fugit, sed suaue quatenus bonum, & molestum quatenus malū, alterum quidē insequitur, alterum aūt fugit, particula igitur, talia denotat adiecta, quęnam sint similia bono & malo, suaue scilicet, & triste. Primo quidē igitur sentire oportet, & actu fieri sensitiuum ipsum: posterius uero lætatum esse, aut tristatum esse. Præcedit nanq; iudicium ipsam affectionem, quæ cum uoluptate aut tristitia fit. Quandoquidem sentire quidem sine uoluptate & tristitia posse est, lętari uero siue delectari & tristari absq; cognitione impossibile. Ideo prior est natura cognitio ipsa hisce affectionibus. In tertia uero classe, appetiisse aut fugisse, hoc est insecutum fuisse delectabile ipsum, aut totis uiribus euitasse ipsum tristans. Quod quidē fuga ipsa significat, quēadmodum insequutionē significat appetitio ipsa, quę cupiditas, & ad suaue extēditur, & impetum facit. Hæc igitur iam actio est. Neq;.n.in pati simplr̄, quemadmodū lętari cōsistit, sed etiam in ipso insequi. Insecutio uero illa nō est passio, sed actio, fuga igitur & appetitio sunt tanquā actio, sed non tanquam ipsum lætari aut tristari. Hęc enim sunt tanquam affectiones, quod insequēdum aut fugiendum. Insecutio uero suauis, & fuga ab eo quod triste, sunt tanquam actio, altera quidē appetitio, altera uero fuga, auersioq; existens.

Et nō diuersum quod appetit, aut fugit, neq, mutuo, neque a sensitiuo, sed esse aliud.

Quandoquidem complicauit appetitionem & fugā cū sensitiuo, antequam traderet, qūo assimilet intell'm actiuum, statuit, ꝙ unum & idē subiecto sunt quod appetit, & fugit, utraque uero eadem cum sensitiuo ipso. In quo enim sensitiuū est iudicium, hoc est in sensitiua aīa, in hoc etiam appetitio & fuga. At non in alio quidem est iudicium, in alio aūt appetere aut refugere, sed in eodem. Ratione uero & uniuscuiusque proprietate illorū (hoc enim indicat quod dixit, esse) pluralitas & diuersitas apparet. Fugere nanque aliud quid est ab ipso insequi, & utrunq; a iudicare: licet oīno etiam cum iudicio sint. Sufficiens uero diuersitatis signum est, ꝙ sensus etiam sine appetitione aut fuga aliquando fit: rursusq; aliquando cū sola appetitione, & e contra. Ex his aūt tradit theoremata de actiuo intellectu. Atq; similitudo fuit nūc ab ipso præaccepta.

Discursiuæ autem animæ phantasmata tanquā sensa insunt, quando uero bonum, aut malum dicet aut negabit, fugit aut insequitur. Ideo nanque intelligit sine phantasmate anima. T.30

Discursiuam quidē appellat aīam, quæ peragit, quæq; circa partibilia conuertitur, non actiue tm̄ sed etiam cōtēplatiue. Quæq; ipsas formas non adhuc collectim percipit, sed circa partitas circa formas rōnes conuertit & peragit, eo quia partibiliter tū priuatim et sec'm unūquodque agat, tū rursusq; quia in unū quid cōmune cōtrahat, quæ priuatim cognita fuerint: v. g. animal, postea rōnale, & tunc tandem mortale, at tria simul ultimo. Tali ergo cognoscitiuæ actioni imaginabilia ipsa, quæ Aristo. notat p uerbū phantasmata, hoc est, imagines in imaginatiua uita impræsse substratæ sunt, ueluti sensibilia sensui. Sensum nāq; nūc fuit acceptū ab illo pro sensibili, cū imaginabilia ipsa haud ea sint, quæ ab ipsa discursiua pcipiant. Manifeste nāq; demōstrabit posterius, ꝙ nō sunt ipsius discursiuæ intellectiones Cō.

intellectiones phātasmata ipsa, sed bene nō sine phātasmatibus. Qua uero de caussa, nō sine, considerandū est. Quā doquidem nō erat talis animæ actio, quæ circa partibiles conuertitur rōnes, non erat inquam talis, qualis quæ ipsarum est formarum. Sed per ipsam partitionem iuxta extensionem actionum ad extra: cui ex necessitate exteriora assident, quibus quidem persæpe cogitatio usa est. Quando & sensibilibus & imaginibus ipsius imaginationis, aut ad solam cognitionem perficiendam, aut ad expletionem appetitionis illarum rerum, indigeat. Aliquando autem ipsa non utitur quidem, actio tamen extrinseci entis simul mota necessario sequitur ipsius, ut dictum est, extensionem ad extra. Ideo tantum Aristo. dicit, quod anima nunquam sine imaginatione intelligit, sed non ꝙ usa fuerit. Manifestum autem quod etiam anima nunc dicitur, de qua etiam antea locutum fuit. In eo uero ꝙ ipse dicit, quoniam tanquā sensa insunt phantasmata discursiuæ animæ, demonstrauit, ꝙ posterius dicturus est, quoniam uidelicet non sunt cogitatiuæ intellectiones: sed tanquam posteriora quædam substrata sunt, quemadmodū etiam sensibilia sensui, hoc autem iuxta similitudinem sensus præacceptam. Illic nanque præcedebat iudicatiuū ipsum lætari aut tristari, & hic præcedet cogitationis iudiciū simpliciter rei tanquam cognoscibilis perceptionem eam quæ tanquam boni est aut mali, quam quidem non amplius, tāquam, sed simpliciter affirmationem aut negationem appellat. Qm̄ cogitatio quidem complicās bonum aut malum ipsi cognoscibili affirmationem facit, utrumlibet uero diuiserit ab ipso, negationem. Similiter rursus in sensu, in tertia illa classe, insecutiua, aut euitatiua sequitur actio, insecutiua. s. ipsius boni, euitatiua uero mali. Suaue nāqꝫ & triste sensitiua aīa insequitur & fugit, alterum quidem tanquam bonum, alterum uero tanquam nocuum. Rationalis uero habet principaliter bonum pro fine, malum uero pro auersione. Licet suaue aliquod habeat malum, triste uero bonum. Quod uero de contemplatiua cognitione ipse sermonem non habeat impræsentiarum, ut quæ nunquam sine imaginatione sit, quemadmodum peripatetici ipsi interprætantur, indicant quidem & ea quæ prædicta fuere, in quibus contemplatiuarum cognitionū supremam & separari dicebat, & esse id solum, quod uere est, eādemqꝫ esse cum re, neqꝫ uero per diuersitatem cum ipsa copulari, at & ex sui substantia actum esse, impassibilemqꝫ & immixtam manere. Indicant præterea id quæ nunc dicuntur, cum pars hæc dicta fuerit discursiua, nō autem intell's aut contemplatio, id autem est, cōuersio ipsius circa bonum & malum, quæ opposita sunt, quæqꝫ in generatione, & ultima diuisione subsistunt. Qm̄ contēplatiuus intell's, qui aut scd'm habitum perfectus est, aut qui tāquam idem cum substantia, uniformi rōne habet bonum ipsum oppositum malitiæ, quemadmodum etiam uerū oppositum falso. Non solum. n. ex substantiali intellectu, sed etiam ex eo, qui scientiali modo secundum habitum perfectus fuit, falsum ipsum exterminatum est, similiter & malum. In actiuo autem intellectu ex necessitate malum aliquando inest, & quod huic opponitur bonum, idque, ob conuersionem circa generationem & partibilia ipsa, contingit. In ijs enim actiones consistunt. Quāuis enim moderans appetitionem perficiat in nobis, aut excitet in iustas actiones, nihilominus utique circa particularem agit rem, sed non ita, ut contemplatius intell's, uersatur circa id, qd' eodem modo semper sese habet.

T.31 *Quemadmodum aer pupillam talem reddidit, ipsa uero alterum, & auditus eodem modo.* Extremum aūt *unum, & una medietas, ipsum uero esse ei plura.*

Cō. Eadem quoque propositorum uerborum intentio est, a sensu scilicet tanquam notiori delegare nos in unam aliquam animæ intellectionem, quæ communiter dijudicat quæcūqꝫ intelligibilia. Quemadmodum enim unusquisque sensuum quinque propria sensibilia, quæ plura & diuersa sunt, cognoscit, mutuamqꝫ ipsorum idemptitatem, & diuersitatem, unaqꝫ & eadē potentia licet secūdū diuersas rōnes diiudicat & determinat, ut uisus quidem album & nigrum, et medios inter hæc colores, gustus autem dulce & amarum, atqꝫ medios inter hæc sapores, & unusquisque reliquorum similiter propria sensibilia: sic & communis uocatus sensus oīa simpliciter sensibilia, mutuāque ipsorum diuersitatem & idemptitatem in impartibili cognoscitiuo, & in indiuisibili tempore cognoscit. Quoniam simile est, ac si hoc qdē ego, tu uero illud sentires, ut in principio tertii libri fuit dictum ab Aristote. Hinc ergo censet Aristo. delegare ac deducere nos ad unam animæ intellectionem, quæ quidem & ipsa agibilia omnia contrahit & cognoscit, nō tantum quæ contraria, ut bonum & malum, quod in iis quæ ad gulam & Venerem attinet consistunt, sed & quæ in possessionibus, quæqꝫ in horrendis & audacibus, consimilibusque aliis omnibus. Etenim intelligens asseret & dicit, quod ego temperate, iuste, & magnanime, & liberaliter uiuo, nouitque differētiam eorum de quibus loquitur, mutuamque ipsorum affinitatem, utpote in impartibili & indiuisibili ipsorum faciens intellectionem. Esse autem posset aliquid adhuc etiam cōmunius intelligens in anima, quod quidem agibiles & contemplabiles intellectiones contrahit. Quod etiam differentiam & affinitatem mutuam agibilium & contēplabilium noscet: Quod unum & idem est & impartibile, multitudinemque simul compræhendit. Vnum quidem iuxta ipsam intelligentem uitam, ratione uero multiplex, eo quia diuersis occurrat sensibilibus secundum diuersas rationes. In tales sane intellectiones, in eam uidelicet communem, quæ agibilia omnia percipit, & in eam quoque, quæ magis hac compræhendit, quæ uidelicet omnia a nobis intellectu simpliciter appræhendit, nos deducit, idque facit utens communi sensu tanquam similitudine. Et hæc quidem est orationis intentio Incipiens aūt philosophus in contextu scribit. Quemadmodum autem aer pupillam talem reddidit, ipsa uero alterum. Et uideri posset ita incepisse, ut qui ad illam coniunctionē quemadmodum, reddere debuerit hoc totum, sic, uerbi gratia, hoc agibile & aut hoc intelligibile, intellectionem, at uero non reddidit: neque dixit particulam illam, quemadmodum autem, ideo ut postea redditurus esset illam alteram, sic: sed tanquam ad id, quod cognitum iam fuerit, refert. Quandoquidem enim iam sensum assimilauit actiuo intellectui, utpote eum, qui iucundum & triste compræhendat, assimilaritqꝫ illi, quod bonū & malum diiudicat, modū etiā subiungens, nūc intulit, quomodo sensus suaue siue iucundum & triste inuicem comparat Sic enim & actiua cogitatio opposita & diuersa agibilia sciet. Particulam igitur, quemadmodum, dixit, nō qui ad eam aliquid redditurus esset, sed potius reddidit ad id, quod dictum fuerit. Sensus autem habet similitudinem cum actiua cogitatione, uel ex alia conditione, quam ipse quoque subscribit philosophus. Neque enim immediate extrema & maxime particularia sensibilia aut agibilia ad id deferuntur, quod communiter omnia compræhendit, sed eo tendunt per propria unicuique & proxima organa, & cognoscitiuas potentias. Sic enim aer illuminatus in pupillam perspicue agit. Hæc autem in actionem euocat uisiuam potentiam. Illa uero communem sensum. Sonus autem in auditorium agit spiritum, hicque mouet auditoriam potentiam, quæ quidem rursus excitat communem sensum: similiterque quinque sensus, ad omnium communem deferuntur, iuxta unam coniunctionem, quæ omnē complectitur sensum. Non qui tamen ex omnibus conflетur & colligetur, sed quia ante multitudinem præexistat, & cum oībus agat sensibus, & unoquoque seorsum, & communiter. Similiter quoqꝫ referūtur agibilia ipsa tanquam intelligibilia ad cōmunē omnium intellectum ea cognoscentem: cū sensibilia imaginationem moueant eo modo, quo dictū fuit ab Arist. in iis, quę de imaginatione loquutus est. Imaginabilia uero inuitant & aduocant proprium & in quibusuis

ordinatum actiuum intellectum ad cogitationem de ipsis faciendam. Vt v. g. phantasma illud, quod circa cibaria uersatur, prouocat ratione ad iudicium, si oportet, & quãdo, & quantum, & quali ratione, eam uidelicet prouocat rationem, quae proxime horum iudicatrix sit, quae quidẽ ratio eum quoque una excitat intellectum, qui agibilium omnium communiter iudex est. In quem quemadmodũ ratio iudicatrix cibariorũ, sic etiam rõnes iudicatrices omnium aliorum appetitibilium & euitabilium cõtrahunt. Ita ut & insit quod horum omnium & identitatẽ & diuersitatem dijudicat, & alia quidẽ prohibeat, alijs autẽ uniformi ratione modum & mensuram imponat. Et hoc q̃dem praeexistit ante multas rõnes, neq; tñ ex illis cõgregatur: sed coniunctione quadam praestantiori impartibiliter horũ praeoccupauit multitudinem. In cõtextu uero, talem, inquit, reddidit aer pupillam, quando v. g. dijudicabat, & ut simplr dicamus, quando uitalem passionẽ in ipsa excitabat. Dictum nanque fuit longiori uerborum serie in sermonibus de sensibus, ꝙ nõ perinde ut inanimata nostrum sensorium patitur, ut v. g. solum ab extrinsecis tale fiat, sed quod etiam cũ quodam obtuso iudicio & propria actione id fiat. Ideo nõ erat simplr passio, sed hoc totum, uitalis haec passio, ipsa uero alterum. Quandoquidem sensitiua illa passio aduocat, ut diximus, sensitiuã uitam proxime sibi insidentem, ut pupilla uisiuam & auditus auditoriam. Ac manifestum, ꝙ usque haec non consistunt, alioqui ita unum esset extremum ipsum. Sed quando etiam sensitiuae ipsae uitae ad ipsam cõmunẽ recurrant, tunc enim unum est ipsum extremum. Vnum quidem, q̃m unus est cõmunis sensus, qui uel omnium sensuũ propria iudicat obiecta, atque de illis omnibus enuntiat, tanquam oĩa cognoscens. Extremum aũt dicitur, non tanquam remissum factum, sed tanquam praestantius quidẽ, fit tamen extremum ab imo ascendentibus. Hoc aũt qđ quidem unum extremum dixit, una quoq; medietas dictum fuit. Vna quidem, quandoquidem & illud, unum. Medietas aũt quia tanquam centrum, tanquã multas ab ipso prouenientes & ad ipsum deuenientes lineas cõpraehendens, suscipiatq; atque adeo oĩno iudicet. Medietas igitur, quandoquidem etiam centrum est medium, & quoniam medium ipsum de oĩbus participat extremis. Quẽadmodum aũt consueuit determinare Aristo. unum quidem est, & una subiecto. Qm̃ una & eadem impartibilis existens aĩa cognoscit omnia. Qm̃ ratione, & ut ipse cõsueuit dicere, esse ipso, multa sit, cũ sensibilium proprietates diuersas secundum diuersas cognoscat rationes. Neq; uero ut dictum fuit, subiungit, quod etiam ita sese habeat ea, quae circa actiuum uersantur intellectum. Quia uerbo illo, quẽadmodum, non usus est nunc, quia ad aliqd reddere uelit uerbũ illud, sed quia illud potius ad aliquid praedictum redditum fuerit.

Quonam, autem diiudicat, qua differt dulce & calidum, dictum quidem etiam fuit antea, dicendum autem etiam nunc. Est enim unum aliquid. Ita autem & ut terminus.

Vbi dixerit, quod unum est extremum, quod omnia sensibilia iudicat, idemq; rõne, plura, hoc ipsum cõfirmat per expositionem quasi demonstrans uerum esse quod dictum fuit, haec eademq; praedixit iam in sermone de sensu communi, ac nunc etiam breuiter in memoriam reuocat, obq; breuitatem obscuriorem suã reddidit orationẽ. Quonam igitur inquit dijudicat hoc, quod cõiter sensitiuum est, discrimen rerum cognitarum. Qm̃ nõ una & eadem rõne, licet ipsum unum sit, sed diuersis utens rõnibus id facit, secundum quas proprie diuersas cognoscũt proprietates. Est nanq;, inquit & ipse, unum quid ipsum iudicans, quemadmodum & terminus. Terminum autem nunc appellat id, quod etiam antea dixerat, quod quidẽ cõe est punctũ diuersarum linearũ coincidentium in unũ. Illud nãq; unum & impartibile existens, idẽ diuersos habet habitus & respectus cum diuersis lineis.

Et haec unum, propter proportionem & numerum, quem habent erga utranque, quemadmodum illa inter se. T. 32

Per uerbum, haec, intelligit dulce & calidum, per quae simplr omnia sensibilia demonstrat. Haec itaq; unũ, aut proportione, aut numero, quem hñt erga utrũq;, quatenus illa inter se. Quando cognoscitiuum cognoscibili determinatur, ut saepe saepius fuit ab ipso determinatum. Si igitur unum & idem numero est, quod cognoscitiuũ est dulcis & calidi, quatenus cognoscitiuum, illa quoq; unũ & idem numero erunt inuicem. Sin autẽ secundum proportionem quandam non autem numero ipsum unũ concedamus cognoscitiuo, in ipsis similiter cognoscibilibus secundum proportionẽ ipsum unum uidebimus, eorũ mutuo respectu, & cognoscitiui respectu: & utraq; quodam modo sunt uera. Qm̃ tum numero tũ proportione illud unum reperitur & in cognoscitiuo, tũ sibimet, tum cognoscibilium respectu, & in alijs mutuo respectu eorum, & respectu cognoscitiui. Etenim numero unum est ipsum cognoscitiuum, quandoquidem etiam unũ subiecto, & proportione unum, at nõ numero, idq; propter actionẽ iuxta plures rõnes similem. Quemadmodum.n.cognoscit calidum rõne calidi sic etiam nigrum ratione nigri, & cum utrisq; quadrat, & tanquã idẽ cum ipsis numero fit. Quoniam ut dictum fuit iuxta ipsum cognoscibile determinatur. Quod si ambo simul cognosceret unum ipsum existens, idem cum utroque erit numero. Rursus uero secũdum proportionem erit, propter similem secũdum diuersas rõnes quadrantiam cum ipsis. Quemadmodum enim secundum calidi rõnem calidi forma afficitur, sic etiam secundum dulcis rõnem dulcis forma effingitur. Ipsa praeterea quoq; cognoscibilia tum inuicem unum fiunt, tum ipsi cognoscitiuo, idq; aut secundum numerum, aut secũdum proportionem. Numero quidem quia utraque insunt cognoscitiuo uni & eidem, secundum numerum existente, ita ut ipsum determinent. Secundum proportionẽ autem, quia secundum diuersas quidem rõnes id faciunt, similiter tñ, atq; eodem modo, quia neutrũ magis aut minus sic fiat. Sed quemadmodum calidum, sic etiam dulce, secundum propriam utranq; sui rationem cognoscit. Verba autem illa, erga utrunq;, fuere in contextu apposita, non autem, erga unumquodq;. Quandoquidem duo erant, quae sumpta fuerant, dulce, uidelicet, calidumq;.

Quid enim differt id dubitare, quonam pacto, quae omogenea sunt, judicat, aut contraria, ut album & nigrum. Esto sane ut ipsum, a, album, erga ipsum, b, nigrum. Ipsum, g, erga ipsum, d, ut illa inter se. Quare & conuersim. Si sane ipsa. g, d, uni essent inhaerẽtia, sic sese habebunt, quemadmodum & ipsa, a, b, idem quidem & unum. Esse autem non idem, & illud eodem modo. Eadem autem ratio, si etiam ipsam quidem, a, dulce esset, ipsum uero, b, album.

Cum dulci atque albo pro exemplis usus fuerit, quae omogenea quidem, hoc est eiusdem generis sunt, tanquam sensibilibus existentibus, longiusq; inuicem cognata sint, aut etiam contraria dixit, eo ꝙ quae contraria sunt, sub unum & eundem cadunt sensum, illa uero sub diuersos, innuit Aristo. ꝙ nihil differt. Etenim si quae longinquiora, qualia ea quidem erant, quae omogenea, unum quadam rõne fiunt numero & proportione, ipsa quoque contraria tanquam ab eodem iudicata sensu, ipsum unum habebunt numero, aut proportione, quemadmodum illa. Nihil itaq; differet dubitatio, quae in omogeneis & in contrarijs fit. In quibus tanquam in contrarijs modo sermonem habet per literarum elemẽta. Et id quidẽ facit accipiens

cipiens in albo ipsum, a, in nigro uero, b, alia uero, ubi quædam supposuit contraria v.g. dulce & amarum (neq; enim manifeste p lis ipse determinauit qualia sint contraria ipsa) in elementa hæc, g, & , d, reduxit illa. Vt igitur, a, se habebit ad, b, sic, g, ad, d, contrarietas nanq; in utrisq; est. Si igitur ipsa, a, b, unum ad inuicem fiunt, cum simul cognoscuntur, ipsa similiter, g, d, unum fiet, aut numero, aut proportione. Numero quidem, quia uno & eodem cognoscuntur. Proportione aũt, quia secundum diuersas rationes nihil magis, aut alterum minus. In proportione autem, etiam quod conuertitur, locum habet. Eritq; ita, ut quemadmodum, a, ad, g, sic, b, ad, d, se habeat. Hoc autē assumptum fuit, ne tantum in contrarijs, sed etiam in omogeneis, quod unum fit, intelligamus. Quando ut dictum est unum fit, quod simul diuersa cognoscit. Tunc.n. & album & dulce unum fit, & nigrum & amarum, quæ contraria quidem non sunt, attamen & ipsa omogenea sunt, iuxta quoddam genus longinquius quam color. Qui ergo concesserit, ut quacũq; uia inter se unum fiāt, a, b, aut, g, d, altera quoque dabit, præterea & quod cõuerso fit ordine. Omnino aũt & multitudinem uidebit cum coniunctione. Quandoquidem unitarum rerum rõnes sunt diuersæ: in quibusmet esse ipsum locatur. Eademq; ratio, si etiam, a, dulce esset, b, uero album. Quod conuerso ordine demonstrauit, cum non etiam cõtraria, sed longinquiora omogenea assumpta fuerint. Hoc autē manifestius adhuc per elementa, & exempla facit, dulce & album inuicē comparans, at non amplius, contrarijs accomodat, sed hæc albo & nigro accomodat.

33 *Ipsas quidem igitur formas intellectiuum in phātasmatibus intelligit, & quemadmodum in illis determinatum fuit, ei, quod insequendum aut fugiendum, & extra sensum, quando in phantasmatibus sit, mouetur.*

Manifeste post sermonem de sensu ad actiuum per transit intellectum tanquam ab imagine, similitudineq; ad exēplum. Censens nonnunquam ipsum uel in ipsis sensibilibus quoq; præsentibus, quod insequendum aut fugiendum est determinare. Vt cum uidet facem moueri, & qđ hostes omnia perturbant, per ipsum sensibile cognoscēs, consulat, ut ipse inquit, quid agendum sit. Vt plurimum autem contingit in ipsis phantasmatibus, quod intell s acti uus intuens sensibilium symulachra, ratiocinetur, & deliberet. Etenim nonnunquam cogitatiua aĩa præsentibus sensibilibus, in seipsam conuersa, ratiocinia de ipsis agibilibus excitat. Atq; in ea in semet conuersione, ex necessitate non in ipsa respicit sensibilia, sed in effigies, & figuras ab illis impressas: ijsque utitur, tanquam partibus existētibus syllogismi in minori propositione. Ideo ex necessitate imaginatione utitur. Atq; hinc quoq; manifestum esse potest, ꝙ de contemplatiuo intellectu nõ enũtiauit hoc, quod nunquam sine imaginatione ipse intelligat, sed de practico siue actiuo locutus est, quemadmodum etiam ex alijs prædictis comprobauimus, & ex ijs, quæ nũc dicta fuere, manifestum est. Præterea adhuc magis absentibus sensibilibus, in ipsis phantasmatibus, uidebit ea, de quibus actiones sunt, quæ particularia sunt, indiuiduaq;, & sensibilia quodammodo, & ea ratione aut sensu, aut imaginatione cognato ordine cognita. Hæc sane ubi p lis tradidit, inquit, intellectiuum ipsum intelligere formas in phantasmatibus, formas aũt uocat, figuras ipsorum sensibilium. Iam enim sæpius dictum fuit, & rursus dicetur, ꝙ nõ quidem ipsa sensibilia, sed sensibilium formæ sensui & imaginationi imprimuntur, sensui quidem tãquã sensibilia, imaginationi uero tanquam phantasmata. Recte igitur etiam nunc formas dixit, siue modo sensibilium exponas, siue simpliciter agibilium. Etenim uel ipsa quoq; agibilia sunt quadam rõne sensibilia. Quandoquidem etiam quando meipsius mores aut alicuius alterius peroruare uolo, uel ipsi etiam mores, quia in particulari sunt hoĩe, sensibiles fiunt. Atq; etiam magis adhuc, quia inde sensu cognoscitur, qualesnam sint, & ex inordinato aut ordinato motu, & actione. Intellectiuum aũt dictum fuit, hoc est practicum siue actiuum. Hoc enim est, quod insequit, aut euitat. Dictum aũt fuit, ꝙ in phantasmatibus formas agibilium recipiens, intelligit, respiciens in ipsas, non quia intellectiones ipsæ imaginabiles sint, sed & aliæ in ipso intelligente absoluantur, & excitentur inspiciendo in ipsa phantasmata. Manifeste nãq; & ipse dicturus est, ꝙ neq; huiuscemodi intellectiones phantasmata sunt, non tñ sine phantasmatibus. Respicit aũt in phantasmata, cum a sensibilibus recesserit, aut non amplius præsentibus, aut etiam præsentibus, ob declinationem in semet. Quod.n. & in ipsa sensibilia aliqñ intueatur, declarat scribens, & quemadmodum in illis determinatum fuit, ei, quod insequendum & fugiendum & cętera in illis inqt, hoc est sensibilibus. Quē admodum ipse manifeste interpretatur, cum distinguit ab ipsis, quæ extra sensum sunt, quæ quidem sunt ipsa imaginabilia. Qñ.n. inquit, in phantasmatibus sit, mouetur: hoc est, excitatur in ratiocinium, & consultationem circa illa. Atque adhuc manifestius declarat hoc, ꝙ quandoq; scilicet ipse in sensibilia ipsa respiciat, quandoq; autem in imaginabilia, idq; ex sequentibus.

Vt sentiens faces, quod ignis, communi cognoscit, cernens, quod mouetur, quoniam hostis. **Aliquādo autem in iis phantasmatibus, aut intellectionibus, quemadmodum cernens ratiocinatur & consultat futura respectu præsentium.**

Quam primum enim uidet facem, cõmuniq; utitur sensu, constat ꝙ in sensibile respicit. Arbitror aũt ꝙ communis sensus fuit ab eo acceptus, loco eius, qui cõmunium est sensibilium. Quorum quidē etiam uisus est per seipsum. Maxime uero cõmunius sensus ille vr̃, tanquam qui perceptiuus sit communium sensibilium, & cũ priuatim cũ unoquoq; agat. Cõmune uero sensibile motus est, quēad modum color ignis, et luminis, proprium est uisus sensibile. Intelligensq; cognoscit, componens, aliud quidē a sensibili, aliud aũt a rõne, quæ circa hæc uersatur, reducensque ad hoc, facem esse signum præsentiæ hostium. Fax enim mota sensibilis est. Id uero, cuius hoc indicium est, a rõne de promptum fuit: quæ cõsuetum ipsius usum respicit. Hocq; in loco legendum ita est, transponemus tñ nõnullas dictiones. Vt sentiens facet, ꝙ ignis, cõmuni cernens, ꝙ mouetur. Hocq; in loco pũctum firmare debemus, & postea inferre hoc, cognoscit ꝙ hostis: cognoscit aũt non tñ ex ipso sentire, sed etiam ex ratione. Aliquando quidē igitur in ipsum respicit sensibile, aliqñ aũt in phantasmata, aut intellectiones, quæ sunt in anima, ut ipse inquit: aut ipsamet phantasmata intellectiones appellat, quandoquidē imaginationem quoq; appellauit intellectionem, ut superius demonstrabamus. Aut diuidendum est, & phantasmata quidem ipsa in imaginatione ponenda sunt, intellectiones aũt eas esse actiones statuemus, quæ in intelligente sunt, quæmet determinãtur intelligibilibus agibilium formis. Omnis.n. rationalis cognitio licet externæ sit rei, nihilominus, dum conuertitur in seipsam & suimet intellectionem iudicat, gignitur & fit. Ideo etiam dictum fuit, fidem sequi oẽm opinionem. Recte igitur in phantasmata, aut intellectiones is dictus est respicere, qui rõcinaꝛ, aut cõsultat de agibilibus, non diuisus quidem aliqñ in illa, aliquando in hæc, sed simul in utraque, attamē magis his, quam illis attendens. Ratiocinatur autem & cõsultat futura, respiciendo ad præsentia, quæ quidem a sensu recipit, futura uero ex cognitione, quæ de futuris est habita: quæ uidelicet rationalis est. Adeo ut ob hanc rationem, particulas illas, phantasmata & intellectiones, non ἐκ παραλλήλου, hoc est ex sensus geminatione, & non ut eadem significantes, exponere debeamus. Sed phantasmata quidem figuris, intellectiones uero actionibus huiuscemodi intellectus assignare debemus.

T.34 *Et quum dicat, quemadmodum ibi, quod suaue aut molestum, tunc fugit, aut prosequitur, & omnino in actione.*

Cō. Neque n. qui principaliter actiuus est intellectus, suaue aut molestum, finem sibi statuit, quēadmodum sensus & irrationalis uita. Sed ipsum bonum sibi proponit tanquā insequendum, malum aūt tanquam euitandum. Ideo cū uoluerit ab ijs quoq;, quæ sensui sunt notiora, determinare, quæ sint actiuo intellectui appetenda aut fugienda, a, suaui & molesto exorditur, dixitq; quēadmodum ibi, intelligens, in sensu. Qn̄ igitur ita iudicat rem, non tm̄ ut cognoscibilem, sed quatenus talem, quale erat in ipsis sensibilibus suaue & molestum, tale aūt est, quod in ipso bonū aut malum, tunc, hoc est, in tali iudicio, aut fugit malum, aut insequitur bonum, & uniuersaliter aliquid agit. Hoc enim significat id, quod dixerat, omnino in actione. Agit autem, aut insequens acquisitionem boni, aut malum ipsum reijciens.

Et quod sine actione, & uerum & falsum, in eodem genere est cum bono aut malo. Sed ipso simpliciter differt, & quopiam.

Qm̄ quidem agibile quatenus insequēdum aut fugiendum, non tm̄ in intellectione, sed etiam in phātasmate, aut etiam in sensibili consideratur, eo quia demonstratum sit, q in agibilibus ratiocinijs, quæ de bono & malo sunt, minor uocata propositio, particularis oīno sit. Aristo. autē nunc temporis statuit, & quando practicus intell's uniuersaliter in seipso mouet speculationē de agibilibus, licet non tanquam insequendum, aut fugiendum, sed tanquam cognoscibile, aut vīr cōsideret: qualem v. g. oporteat esse bene instructam ciuitatem, cuiusmodiq; legibus uti debeat, aut omnino in quibus actiones uersentur, & circa quænā entia. Qm̄ tunc non circa ea uersatur, quæ sic semper sese hñt, sed circa ea quæ mutantur, & quæ contingentia sunt, tuncq; sine actione est, hoc est absq; eo, q aliqd agat. Cōsiderans igitur agibilia, & qualenam in ipsis sit uerum & falsum, tanquam actiuus etiam tūc operatur, non q aliquid tunc agat, sed ita, q cum agere oporteret, usurus esset uniuersaliter ueritate apparēte in ipso. In eodem igitur genere, inquit, est cum bono & malo. Hæc aūt in actiuo reperiuntur intellectu. Quare & uerum hoc & falsum in actiuo intellectu erunt. Qui neq; tunc sine imaginatione agit. Quandoquidē uniuersalia Theoremata sunt talia ipsi, qualia sunt ea, quæ in particularibus cōmunia sunt. Cum v g. dicat, omnis ciuitas bene legibus instructa, aut oīs uir ornatus, aut quid tale. Neq;. n. quia intelligibilia contēplans quatenus intelligibilia, ea, quæ in sensibilibus sunt, uniuersaliter accipiet, neq; uero & falso, quæ sunt bono & malo proportionalia, utetur, sed uerum ita dicet, ut falso opponat sese, uidebitq; bonum oppositum malo. Practicus nāque intellectus, is est, qui circa opposita uersatur, eo qa & circa contingentia, & ea quæ mutantur, uersetur. Qm̄ igitur, licet uniuersaliter de agibilibus sermonē habeat, non omnino recedit a particularibus (in ijs. n. cōmunia consistunt) non omnino etiam ab imaginatione recedet. Illa nāque particularia oīno respicit, quibuscūq; cōmunia cōsistunt. Sine actione aūt uerum & falsum esse dictum fuit, qn̄ non agens uniuersalius ut dixi de agibilibus disceptat, iuxta practicam. s. sciam. Differt aūt solum uniuersalis de agibilibus intellectio, ab ea, quæ in ipso cōsistit agere, qm̄ etiam particularia cōpræhendere necessarium sit, eo q simpliciter & quopiam. Altera quidem. n. simplr est, tanquā ex duobus uniuersalibus existens. Altera uero est, quędā tm̄, tanquam ex particulari & uniuersali particularem colligens conclusionem. Hucusq; aūt cum pl̄s produxerit, & compleuerit sermonē de practico siue actiuo intellectu, uolens rursus se cōferre ad summum illum cōtemplatiuū, per eos, qui intermedij sunt, ascensum suum facit. Proxime autem a practico apparuit is, qui mathematicas res contemplari ualet, quæ met quidem materiales sunt, non tamen in materia generabili, quæque alio atque alio modo se habeat, nihilominus materiales sunt, utpote in dimensione omnino & partitione quadam consistentes, & hac ratione imaginabiles existentes & ipsæ, intellectusque ipsas cōtemplatur, terminum aūt atq; ordinem ipsis imponit, qui quod opus est adiungit, & superfluū auffert, cōsideratq; ipsas tan quam imaginabiles: actiuusq; intell's uel ipsa quoq; imaginabilia per relationē ad sensibilia cognoscit, & hac rōne mathematicus actiuum superat.

Quę uero in abstractione dicuntur, intelligit, quemadmodum siquidem simum, quatenus simum, nō separate. Quatenus autem cauum, siquid intelligeret actu, sine carne certe intelligeret, in qua ipsum cauum. Sic mathematica nō separata, quatenus separata intelligit, quādo intelligat illa. T.35 T.36

Cō. Paululum, si vī gradum firmantes, consideremus, quęnam sint ea, quæ in abstractione cōsistunt, & quanam ob cām ita uocentur, & quænam sit ipsis cognata potētia cognoscitiua. Illud aūt præaccipiemus, q cognoscibilia q̄dem ipsa percipit etiam potentia ipsis cognata, at multo magis & præstantius ea percipit, quæ non est cognata, qa excellit, quæ met pōt nonnūquā agens uel cū ipsa cognata potentia cognoscitiua, & per seipsam solā, tanquam ex cā posteriora accipere. Sic igitur & ratio nostra, quæ naturalia scire pōt, tum sensibiles cognoscit passiones, aliquādo quidem cum sensu agens, & cum ipso cōplicata, atque adeo hac rōne occurrens sensibilibus, aliqn̄ aūt sine sensu substantias cognoscens tum formarum naturalium, tū eorum, quæ secundum ipsas determinantur, cōpositorū, cognoscens inquam a substantiis tanquā a causis: tum affectiones passionesue, tū accidētia quæ circa sub̄as sunt, qualia sint iudicat. Qua etiam rōne dictus est naturalis a mathematico differre, in secundo naturalis auscultationis. Mathematicus. n. nimirum quia iuxta ipsa accidentia, ut figuras, & magnitudines & motus, & numeros, et armonicas rōnes cōsiderat, ad ipsam cognitionem obeundam sensu indiget. Naturalis aūt ex formis & ex ipsis cōpositis substantiis, tanquam substantiis perinde atq; ex causis, figuras quoq;, quæq; reliqua proprie superueniunt substantiis, contemplatur. Ideo & naturalis tractatio philosophia quædam est, ut quæ circa sub̄am conuertat̄, cognoscatq; tanquā ex causis caussata. At non ita ipsa mathematica. Sed ut inquit Plato, vīr esse pons. Principium nanque ei sunt ea, ut idem asserit pl̄s, quæ non nouit, media autem & finis ex iis sunt, quæ non nouit, qm̄ defertur a substantiis, eo quod non consideret substantias. Substantia nanque omnino proprie cā est, aut ea etiam præstantior. Mathematicam aūt nunc appello, non eam, quæ iuxta Pythagoricos consideratur, quæ secundum uiuaces rationes dimensiones & figuras promentes, siue in naturalibus corporibus, siue in imaginationibus imprimantur, suam cōsiderationem facit. Illa nāque philosophia est, sed eam intelligo, quæ tota circa ea, quæ promuntur, ut figuras & magnitudines & motus conuertitur, quæ quidem oīa consueuit Aristo. ex abstractione uocare. Quæ considerant̄ quidem etiam in corporibus natura consistentibus, in ipsa tñ quoq; imaginatione proponūtur. Ita uero ex abstractione esse dicuntur, ut quæ per se sine substantiis a nobis cōsiderentur, at non ita quidem etiam sine substātiis subsistūt. Neque. n posse est accidentia per se subsistere sine substantiis. Accidentia autē hæc oīa sunt circa quæ mathematici suam oēm faciunt contemplationem. Omnis circulus, inquiunt, æquales habet oēs, quæ a centro ducuntur, lineas. Et oēs motus, qui circa centrum sunt, iuxta unum & eundem existentem polum, educuntur, tū maiores tum minores. Et oēs pariter par numerus usque ad unitatem in duas diuiditur partes. Omnisq; ꝓportio duplex ex Hemiolio siue ex epitrito componitur. Accidētia uero sunt omnia,

uidelicet,

uidelicet, & figuræ & motus, & singulares numeri & pro portiones illæ, quæ habitum habent & respectum, quę ex abstractione dicuntur. Qm̃ non quatenus sunt cum substantijs, sed quatenus ab illis separata per se cognoscūtur. Quandoquidem etiam qñ in imaginatione protendūtur, una cum uitalibus rõnibus, quæmet ipsa producūt, cõsistunt, tanquam ab ipsis seiuncta sint, & circa ipsas habeāt esse, tanquam extrema, & fines. Quemadmodum & accidentia ijs quæ natura constant, sunt substantiarum extremitates. At non ita, ut peripatetici, nõnulli dicēdum, qui imaginabilia, tanquam oĩno sine substantia existentia, ex abstractione uidentur appellare, eo q̃ a separata a sint substantijs, que sunt in sensibilibus ipsis. Quod.n. imaginabilia quoq; circa uitales actiones uersentur, certitudo illorũ declarat, quæ supra sensibilia est ipsa, & additio illius, qđ desit illis, & detractio superflui. Quæ quidem non extrinsecus innascuntur, a uilioribusq; illud præstantius hauriũt. Sed manifestum est, ꝙ proxime promūtur a uitalibus rationibus: quemadmodum iudicatrix ipsorum actio declarat: cum affectio nequaq; sit iudicium illud, sed pura actio, intrinsecusque non aũt extrinsecus. Dictũ ergo fuit, & quænam sint ea, quæ in abstractione, qm̃ sunt mathematica ipsa, non quæ sunt caussæ, neq; quæ tanquã substãtiæ sint, sed quæ protenduntur & accidentia sunt. Et dictũ est, quænam sit huius uocabuli caussa, qm̃ non quatenus cum substantia, sed quatenus sine substantia, considerant a mathematicis uulgo uocatis. Iis aũt sensibilibus & imaginabilibus, quæ accidentia sunt, sensus & imaginatio, cognatæ sunt cognitiones. Hæ nanq; ptãtes accidentia iudicant, non aũt substantias. Ratio nãq; & intell's percipiunt substantias. Impos aũt, inquit Plato, sensus est percipiẽdi subãm. Præterea quoq; manifestum est, ꝙ oẽs sensus circa qualitates, & quantitates, & passiones uersanẽ. Quare & figuræ illę a sensibilibus in imaginatione impressę nõ erunt substantiæ. Hæc sane oĩa non solum, ut dictum est, considerātur cognatis cognitionibus, sed etiam intellectu nostro. Qui nonnunquã complicatur tum cum sensu tũ cum imaginatione, circaq; sola ea agit, sine cognitione substantiæ ipsorum (quem sane mathematicũ etiam intellm̃ dicere posset aliquis, iuxta nomẽ & uocabulum illud, mathematicum, cõmuniter usurpatum) nonnunquã autem in ipsa non respicit, sed in cãs ipsorum, quæ substantiæ sunt, tum formales, tum compositæ, atque adeo ab ijs tã quam ex caussis, accidentia recipit, quæ quidem caussata sunt. Hic aũt intellectus præstantior est, qui subãs ipsas apprehendit. De quo sane Aristo. antea locutus est, ubi nobis intellectiones tradidit intellectus, qui prouenit quidẽ, perfectus tñ iam fuit, quas duplices esse posuit, alias quidẽ secundum infractam lineam existẽtes, quæ formas cognoscunt, alias iuxta incisam lineam, quę cõposita cognoscũt. At de hoc ab Aristo. sermo non habetur, sed de intellectu cõplicato cum sensu & imaginatione. Vnde ne hic quidẽ etiam sine imaginatione intelligit, qñ ita intelligat. Quemadmodum neque is, qui practicus est. Quando.n. ex substantijs tanquam ex caussis accidentia quoq; accipit secundum perfectionem utique intellectionem contemplatur, non autem quæ in abstractione cõsistunt. Ita qñ, quę in abstractione intelligat, non quatenus talia sunt, intelligit, sed separans a substantia intelligit. Quemadmodum cum uidet simum, non considerat secundum utrũque, uidelicet cauitatem & subiectam carnem, sed tm̃ secundum cauitatem, suam facit contemplationem. Qui igitur simum quatenus simum intelligit, non intelligit separatam cauitatem. Qui uero secundum ipsam cauitatem intelligit, tanquam separatam eam, quæ separata non sit, considerat. Cũ uero Aristo. dixerit, simum, quatenus simum nõ separate, cũ debuisset subiungere, quatenus aũt cauum qm̃ simitas est cauitas in naso, loco quidem caui, curuum, quod contrarium est intulit. Quandoquidẽ qui considerat curuum in inspectione simi, manifestum, ꝙ nõ per se intelligit. Neq; enim fieri põt, ut in eodem sit & cauum & curuũ. Locutus aũt est ex suppositione, cõditioneue, inquiens, si quid intelligit actu. Qm̃ aliquis potest uel ipsum curuum cum alia carne intelligere, ut in ijs, quæ sunt adunca nasum, & id quidem etiam per se. Siquis igitur curuum consideret per semet, & non potestate sed actu, quod separatum nõ est, neq; aptum est natum ut separate subsistat, tanquã separatum profecto intelligeret. Illud aũt quod dixerat, in qua cauum, ideo dixit reuertens ad ipsum simum, neq; in trãsitu ad curuum facto permansit. Similiter igiẽ & mathematica (dictum fuit aũt, qualia nam mathematica) cũ non sint nata apta sine substantijs subsistere, ut quæ sint fedes, & fundamentum illorum, tanquã separata mathematicus cõsiderat. Duplex aũt huius loci fertur scriptura, aut enim ita, non separata tanquã separata, aut nõ separate tãquam separate. Ex hoc aũt scripturæ ordine indicat, intelligens quod secundum naturã sese habeat, substãtias principaliter ꝑcipere, & non separate sola accidentia, indicatq; ipsum in tali contẽplatione separate agere, quasi in hac secunda recedat a semet, ab illisque actionibus, quę secundũ naturã ipsi maxime conueniunt. Prædictum aũt quoq; uel ab ipso iam fuit, ꝙ sicut res sunt separabiles a materia, ita & quæ circa intellectum se habent. Quando igitur intellectus consideret, quæ a substãtijs sunt separabilia, hoc est accidentia, tanquam separabilia, ſm inseparabiles suimet, & cum extremis complicatas actiones agit, quæ quidem iam recesserunt ab ijs, quæ substantias cognoscunt.

Omnino autẽ intellectus est, qui secundum actum res intelligit.

Vult quidem & nũc, quod & sępius antea dixit, & rursus dicturus est, in memoriam nobis reuocare, quod omnis intell's, cum agat, idem est cum rebus intellectis, estq; quæ quidem sunt res intellectæ. Operepræcium aũt est ut clariorem faciamus textum, paululum orationem mutare & transponere, atq; ita legere. Omnino aũt intell's est res ipsæ, qui secundum actum intelligit.

Nunquid autem contingit separatorum aliquid intelligere, cum sit ipse non separatus a magnitudine, an non, inuestigandum postea.

Vbi considerauit, perpenditq; Aristo. extremas intell's actiones, secundum complicationem cum sensu & imaginatione, quæ accidentia sola, & ea quidem etiam tanquã per se percipiũt, ueritus quasi, ne uel ipsam intelligẽtis substantiam a corporibus inseparabilem ex huiusmodi actionibus existimemus retinet nos, aduocatq;, ut cõsiderem", ꝙ non est impoſe, ꝙ quatenus inseparabilis est, cognoscitiuus est formarum separabilium. Prædictum nanq; fuit, ꝙ uel ipse intell's proueniens ad extra, perfectusq; per habitum protensum a substantiali intellectu, & seipsum & separabiles potest cognoscere formas. Neq;.n. nisi separabilis esset, cũ separabilibꝰ quadraret, neq; euaderet ipsa separabilia, cum agit. Vt.n. qui sanitatẽ intelligit, iuxta sanitatis consistit formam, ita & qui separabile intelligit iuxta separabile fulcietur. Non fieri tñ poſe est, ipsum inseparabile euadere, quod quidem separabile Pħs tñ hanc inquisitionem dimittit, ut qui forsan postea hoc sit demonstraturus, licet non manifeste. Fortassis autẽ legentibus quæstionem proponit, ut qui ex sæpius iam ab ipso traditis debeant propositum discutere. Etenim dictum fuit, quod si nullum cõtinet corpus intellectus, uel fingere difficile est. Et quod sensus quidẽ utitur corpore pro instrumẽto semper, at non intell's: & quod seipsum põt intelligere. Ea uero, quæ in seipsum fit, conuersio, toti omni corpori per totum impossibilis est. Verum Alexan. intellm̃ quoq; inseparabilẽ dicit posse hoc, ut separabilium cognoscitiuus sit. Quandoquidem etiam ab inseparabilibus ad separabilia ascensum facit. At ascensus ille non idem erat cum intellectione. Ascensus nanq; ille percusio quędã est & excitatio, intellectio uero finis. Incipit quidem igitur & hinc aĩa, & ex inseparabilibus, ob absolutam sui declinationẽ eam ad exteriora factam, quæ nõ amplius põt in seipsam aut præstantiora agere, quia multum ad exteriora uergit.

At ubi illis tanq̃ imaginibus occurrit, tanquam ab imaginibus recedens deducit sese in exemplaria illa prima. Neque.n. ut inseparabile nequit separabiles habere actiones, sic & separabile nihil inseparabiliter promit. Sed qñ cum secundis & inseparabilibus complicet uitis, tunc etiam inseparabiles promit actiones. Quẽadmodum vlis propositio cũ particulari, conclusionẽ reddit particularem. Cum particulari autem nunquam, per seipsam, neque cum uniuersali uniuersale aliquod concludi posset.

T.37 *Nunc autẽ quę de anima dicta sunt, summatim colligentes, dicamus iterum.*

Cō. Verba illa, summatim colligentes, non ad illud uerbũ, dicamus, adaptanda sunt. Vt ita dicat, quod summatim & contracte dicamus. Neq;.n. subdit, quæ dicta sunt, de aĩa, neque summatim colligit. Vt quæ de uegetatiua anima dicta sunt, aut de sensu, aut de imaginatione, neque de practico siue actiuo intellectu: sed ea oĩa, quæ dicta fuere, inquit, summatim colligentes, hoc est absoluentes: hocq; in loco punctum interdudentes subiungere debemus hoc totũ, dicamus iterum, quæ quidem etiam dicit.

Quod anima entia quodammodo est omnia. Vel.n. sensibilia sunt entia, uel intelligibilia. Est autem scientia quidem ipsa scibilia quodam pacto: sensus aũt sensibilia ipsa. Quomodo autem hoc, oportet inquirere. Se-
T.38 *catur igitur scientia & sensus in ipsas res. Qui quidem potestate, in ea quæ potestate. Qui uero actu, in ea, quæ actu. Ipsius uero animæ sensitiuum, & quod scire potest, potestate hæc est. Alterum quidem scibile, alterum uero sensibile.*

Cō. Hæc inquam, ut dixi, dicit, illa nobis in memoriam reuocans, quæ iam dicta fuere. Ideo etiam dicamus iterum inquit, quod cognitio quæ secundum potestatem est, potestate est cognoscibilia quodã pacto. Hoc n. apud Arist. indicat uerbum illud quodammodo. Quandoquidem, ut dicturus est, sensus nõ est ipsa sensibilia, sed sensibilium formæ. In sensu quidem igitur agente sensibilium imprimuntur formæ, non extrinsecus, sed intrinsecus collocatæ ex substantia in ipsa actione, quãdo iam agit. Etenim ipsa cognoscitiua actio tota intrinsecus locata est. Quare etiam formæ, secũdum quas determinatur, interius sunt positæ. Sed hoc seducere posset, q; & actio ipsa & quæ cognoscuntur, secũdum respectum quendam ad exteriora promantur. Quemadmodum aũt actio non extrinsecus posita est sic neq; formæ, secundum quas cognoscitur, in scia aũt scibilia sunt, quæ etiam intelligibilia uocat. Qm̃ uel ipsam scientificam cognitionem, quẽadmodum etiam omnem rationalẽ actionem, intellectionẽ appellat: & qm̃ supremus aĩæ substantialis intell's erat quodammodo etiam scia, ob illam declinationem ad rõnem factam. Scitu tñ dignum est, q; in ipso quidem sensu manifeste distinxit formas in ipso impressas a sensibilibus extrinsecus positis. Neque enim, inquit sensus illa est, sed illorum formæ. At nõ idem distinguit in ipsa scia. Sed uult ipsam esse scibilia ipsa. Hoc aũt ideo, qm̃ sciẽtia tum inferiorum iudicatrix est, quemadmodum cum naturalia aut mathematica considerat, tum rerum sibi cognatarum, indeq; ascendit ad pręstãtiora. Et constat, q; neque præstantiora neque inferiora, uilioraue existit ipsa scientia: sed illa tm̃ quæcũq; cognato ordine sunt ipsi cognoscibilia. Quæ remisso quidem modo sunt, qualia ipsa prima, præstantiori aũt quæ post hęc sunt. Iuxta illa nanque, quæ in se sunt, tum ad prima ascẽdit, tum posteriora quoq; contemplatur. Adeo ut dicendum sit, q; ipsa scia sit scibilia ipsa: sed alia quidem est, ut sit eadem exactißime & certißime: alia autem posteriori, alia præstantiori modo. Iccirco ubi dixerit, scientiam esse quodammodo scibilia ipsa, sensum aũt sensibilia, statuit modum inuestigare. Vt cognoscamus q; sensus quidem non est ipsa sensibilia, sed ipsorum formæ: scientia uero fit ipsamet scibilia, idẽptitate, ut dictum est, aut exactißima, aut existente remissa. Vbi uero distinxerit iuxta id quod potestate & actu, & sciam & sensum, & quæ sunt ipsis cognoscibilia, ut quæ aliquando quidẽ cognoscibilia sint potestate, aliqñ aũt actu, determinaritque qñ sensus & scia potestate sint, quãdo.s. cognoscitiua aĩæ pars & sensitiua nõ scit aut sentit, sed scire posse & sentire tunc dicimus, nũc declarat, qũo quidẽ sensus sit sensibilia, scientia uero scibilia, declarat inquam sic scribens.

Necesse autem aut ipsa, aut formas esse. Ipsa quidẽ enim sane nequaquã. Neque.n. lapis in aĩa sed forma.

Sensus quidem de mente omnium non est sensibilia ipsa, sed formæ illorum. Quandoquidem omne sensibile diuisibile est. Impartibilis uero substantia non est sensibilis aliqua rõne. Vnde diuersum in ĩs est & ipsum & quod est esse ipsi, quẽadmodum & hæc fuere iam a philosopho determinata. In scibilibus aũt, siue intelligibilibus, si quidem scibilis substantia cõposita sit, ipsa non erit in scia sed forma ipsius. Secundum nanq; formas oĩs cognitio fuit determinata, non aũt secundum res formatas. Si uero formæ sint ipsa scibilia, siue naturales sint, siue immateriales substantiæ, ut ipsa aĩa, & quæ sunt aĩa præstantiora, non est diuersum, ipsum, & quod est ipsi esse. Atq; scia iuxta ipsam rerum essentiam facta, quemadmodum & sensus et omnis cognitio, quandoquidẽ etiam cum hisce rebus idẽ est esse ipsarum, non tm̃ erit eadem cũ formis, sed etiam cũ rebus ipsis. Ideoque & in sensu distinctum fuit, qm̃ iuxta exteriores formas cognoscit, non aũt & eas, quæ in seipso sunt. At non ita quidem etiam in sensu contingit. Aliquando quidẽ.n. formas ipsorum, in cognitione.s. formatarum rerum, aliquando autẽ & res ipsas habebit, uidelicet in impartibilium contemplatione, in quibus idem est, ipsum, & quod est esse ipsi. Ipsa nanque scia, licet externarum rerum sit, iuxta formas, quę in ipsa sunt, ea tñ quoq; quæ in se sunt speculatur. Cum uero in his tm̃ immorati fuerimus, ad sequentia migremus. Quod uidelicet scia duplex existens, altera quidem prouenientis ad extra & perfecti intell's, altera uero, quæ substantialis & perficientis est intellectus, hæc quidem coniuncte cum formis colligatur, illa uero quadam cum diuersitate, & utraq; quidem potestate aliquãdo fit. Sed ea quidem quæ perficit, est intellectus prouenientis, qui nunquam distorquetur, immo quasi ligetur, secundum Platonis mentem. Altera uero illius est, qui progrediens distorquetur, ut quæ omnino indigeat præstantiori ad sui perfectionem.

Quare anima, quẽadmodum manus est. Etenim manus instrumentum est instrumentorum, et intell's forma formarum. Et sensus forma sensibilium. T.3

Aristo. uult ex his demonstrare potestatem rõnalis aĩę cognoscitiuam, mediam esse inter formas primas, quę cognoscuntur, atque inter extremas, quæ quidẽ cognoscuntur at hæ non sunt amplius formæ neq; secundum substantiam suam, sed secundum quædã cognoscuntur accidentia. Cō Et ad huius quidem medietatis declarationẽ pro similitudine manu utitur, tanquã instrumentorum instrumento. Non tñ manum quatenus instrumentum assimilat. Neq;.n. uel intellectus, uel sensus, tanquã organa siue instrumenta cognoscunt, sed in quantum medium, instrumentum est. Vt sententia talis sit. Qm̃ quod quidem in instrumentis manus est, quæ media est inter ea, quę utuntur ipsa, & ea, quibus utitur, hoc est in ipsis cognoscitiuis aĩa, quæ tanquam media cognoscit prima & extrema cognoscibilia. Manus igitur artificis mota ab anima, instrumentumq; illius existens, & ipsa est illius instrumẽtum, & ipsa altero utitur instrumento, v. g. securi, ad secandũ. Et iccirco quidem recte dictum fuit, instrumentum instrumẽtorum utentium ipsa, eorũq; quæ, tanquam deseruiunt.

Anima

Anima uero non tanquam instrumentum, ut dictũ fuit, sed tanquam cognoscitiua, media est inter præstantissima illa cognoscibilia, qualia sunt intelligibilia ipsa, ad quę quidem etiam sua contemplatione ascendit, & inter extrema, qualia sunt sensibilia, quæmet etiam percipit iuxta extremam suimet cognitionem, sensum scilicet. Et rõne huiusmodi quidem cognoscibili um utrinq; acceptorum medietas cognitionis ipsius aiæ accepta fuit. Formę nanque considerantur ab ipsa, ut quæ nõ amplius media sit. Nisi fortassis & hic tanquam media dicatur, quatenus cognoscitiuũ submittitur cognoscibili. Quẽadmodum fini subditur, quod ad finem tendit. Atq; ea ratione possibile est animam interprætari ipsam, nõ ꝙ solum cognosciuiua ipsius facultas inter extrema cognoscibilia media sit, sed ipsius cognoscibile quoq; sit tale. Ideo non simpliciter cognitio ipsius, sed aia dicta est media inter formas, & forma formarum, & forma sensibilium, quæ quidem oĩa cognoscitiuam facultatem indicabant. Etenim forma, & formæ, & sensibilia significant cognoscibilia: queadmodum intellectus & sensus cognoscitiuas facultates. Verũ siquidem etiam secũdum Aristo. aia est omnia entia quodam pacto, quanã in re differet ab Empedoclis positione, quæ animam ex entibus constituebat, ut simile simili cognosceret, cuius tñ opinionis in primo libro fuerat acerrimus accusator? An etiam in illis dicebamus, ꝙ pbs repræhendebat ratione illam, quæ uidebatur ponere in anima, ipsa prima & extrema, non autem eam, quæ talem animæ medietatem determinabat, ut cum omnibus quidem affinitatem habeat, at non quemadmodum illa existat, sed quod per propriam subsistentiam rationalibus proprietatibus, una simul & multiplicata sit, tum per totam simul, tum per ꝯueniente proprietate cuiq; cognoscitiuo modo quadrãtem. Instat autem Plutarchus, quõ cũ superius dixerit, animam susceptiuam esse formarum, non omnemque animam talem esse asseruerit, sed tantum intellectiuã, nũc etiam dixit sensum esse sensibilium formas, aut potestate, aut actu? Soluitq; ipse, dicens, quoniam ibi omnẽ simul rationalem animam intellectiuam posuit, intelligẽtem inquam & sensitiuam dixit esse intellectiuam, quo cum ijs, quæ hoc in loco dicuntur, concors sit. Qm̃ uidelicet non tm̃ secundum intellectum anima formas recipit, sed etiam secundum sensum. Nos aũt eo in loco annotauimus, ꝙ formarum noĩe magis proprie in substantijs utebatur. Accidentium nanque formæ aut formæ uocandæ non sunt, ut in sexto Metaphysi. dicit, aut alio modo & remisso. Et fortassis non simpliciter dicendæ formæ, sed id totum, accidentes formæ. Quemadmodum etiam nunc sensibilium formas dixit eas quæ sunt in sensu, hoc est accidentia. Talia enim sensibilia sunt, quatenus sensibilia. Scibilia uero simpliciter appellat & nominat formas, tanquam substantias.

9 *Quoniam autem neque res ulla est, præter magnitudines ut uidentur sensibilia, separata, in formis sensibilibus ipsa intelligibilia sunt.*

Quod quidem nos particulariter, & per loca annotabamus quando dicebat intellectum contemplari formas in imaginabilibus, quoniam scilicet non simpliciter omnem intelligebat intellectum, sed uel practicum, uel eum, qui cum sensu & imaginatione complicatur, ut sensibilia & imaginabilia, quæcũque sint, appræhendat, sic ipse communi ratione hoc determinat Aristo. Et hęc quidem est propositorum uerborum intentio, docere in quibusnam intellectus imaginatione utatur coadiutrice, & cooperante. Non enim sine hac cognoscit, in cognitione ipsorum sensibilium aut imaginabilium, siue modo tanquam agibilia sint, siue etiam tanquam solum cognoscibilia. Particularia nanque cum sint, ex necessitate cognatis cognitionibus coadiutricibus utitur. Idq; ideo, ne ut peripateticorum nonnulli asserunt, existimemus ipsum dicere, omnem intellectum non sine phantasmate & spectro agere. Quid enim sane etiam inquit, in sensibilibus uideri, nihil esse separatum a magnitudine, hoc est a dimensione. Talia nanq; sensibilia esse dicit, quæ non sint a magnitudine separata. Hæc sane igitur in naturam accidentium cadentia, nimirum quia cum dimensione inseparabiliter consistant, quæ quidem quantum est, & præterea accidens, in formis sensibilibus intelligibilia sunt. Sensibiles autem formas uocat totum hoc, formas sensibilium in ipso sensu & imaginatione existentes. Intelligibiles autem formę, ipsius intellectus intellectiones. Nihil autem aliud dicit, quã quod & antea dixit. Quod scilicet intellectus formas in sensibilibus imaginabilibus intelligit, & non simpliciter oẽs, neque enim, quæ sunt immateriales, intelligit, sed ita, quemadmodum nunc manifeste subdit.

Quæque in abstractione dicuntur, & quæcunque ex sensibilibus, habitus & affectiones. Et iccirco neq; non sentiens, quicquam disceret, aut intelligeret. Cũque contempletur necesse simul cum phantasmate contemplari. Phantasmata nanque tanquã sensa sunt, præterquam sine materia.

Quorum quidem uerborum, illa uidelicet, quæ in abstractione, mathematica denotant. Habitus uero denotant qualitates, quæ secũdum primam & tertiam speciem sunt qualitatum, ut sanitatem, figuras, formas aspectusue. Affectiones autem denotant passibiles qualitates. Quĩ nãque intellectus hæc intelligit, coadiuuantibus utitur sensu & imaginatione. Hæc igitur sine sensu non potest anima nostra, quæ semel tota ad extra fluxit, & quæ non amplius potest, tãquam ex caussa accipere illa, sed necessario per sensum appræhendere. Vt quando aliquis deficit sensus (neq; enim aliquem omnino sine sensu esse supponit, quandoquidem neque hic talis cognoscere nõ põt, sed aliquem, qui sensu careat) nõ potest aliquid cognoscere horum, quorum sensus deficit. Atque in cognitione eorum, quæ actu sit, licet ipsa non habeat sensibilia, nihilominus habet figuras in imaginatione ab illis impressas. Idq; indicat ꝗ, de necessitate ipse contempletur phantasmata. In ipsa uero philosophi oratione, quæ aliqua ratione obscurior est, ea inquam. Quoniam autem sic neque res ulla est "
pręter magnitudinem, ut uidentur sensibilia, separata, uer" "
bum separata, transponendum est, ut manifestior fiat ora "
tio, & clarior ita. Quoniam autem sic res nulla est præter magnitudines separata: quibus subiungendũ statim est, ut uidentur sensibilia. Estq; intelligendum, ꝙ sensibilia ipsa non fuere accepta tanquam exempla eius, quod separatum sit a magnitudinibus, sed contrarij uidelicet inseparabilis. Oportetq; post uerbum illud, separata, paululum ut nos transposuimus, nos firmantes, subdere illud, ut uidentur sensibilia. Idq; ideo, ne ad uerbum illud, separata, sed ad id, quod prædictum fuit, referatur clausula illa, nihil esse præter magnitudines. Sensibilia nanque omnino, ut dictum est, in dimensione sunt. Verbum autem illud, uidentur, appositũ fuit, ueluti etiam Alexan notauit, ut ipse quidem exponit, propter mobiles cœli formas, quæ separabiles sunt. Ego uero existimo, ꝙ non solum propter illa appositum fuit, sed etiam propter ipsas naturales formas rerum generabilium. Etenim separabiles illas esse dicit in secundo naturalis auscultationis, in quãtũ ꝙ ad hoc, ut sint, non indigent dimensione, aut omnino accidentibus. E contra uero suo ipsarum esse, illisq;, quæ circa ipsas, et circa compositas uersantur substantias, quamcũque permanentiam contribuunt. Vocamus autem sensibilia proprie, & tanquam sensibilia, quæ sensui occurrũt: quæ quidem erant accidentia ipsa. Sæpius autem & ipsas formales substantias, sensibiles appellamus, ab ipsis accidentibus, quẽadmodum cũ Galenum significare uolumus, ex medico id facimus, Socrateq; ex simo, aut caluo. Verbũ igit̃ illud, ṽt, propterea positũ fuit hic. Si.n. sensibi-

lia tanquam sensibilia accipiant, nihil re uera est præter magnitudines, uidelicet dimensiones, quod sensibile sit. Quod si etiam de naturalibus substantijs ipsius, sensibilis, nomen accipiatur, non erit illud pro uero habendum. Verum uidetur solum nullum sensibile esse separatum a magnitudine. Postquam autem in illa positione, quæ nullum sensibile separatum a magnitudine in formis sensibilibus asserit, hoc est in ijs, quæ in sensu rerum sensibilium acceptæ fuere, intellectus cognoscens intellectiones, quas de his facit, roborat & firmat, uidelicet in figuris illis formarum, ipsarum rerum, in imaginatione impressis, quod quidem etiam prius demonstrauerat per uerbum, uidelicet, manifestius nunc declarat, determinans quænam sint secundum ueritatem sensibilia, quę non sunt præter magnitudines Quarum etiam intelligibilia in sensibilibus & imaginabilibus formis existunt. Quæ namque in abstractione dicuntur, & quæcunque affectiones sunt atque habitus & harum cognitio, in intellectu ne a principio quidem sine sensu fieret. Neque omnino aliquo tempore intellectio illorum, intellectui inesset, nisi huiusmodi formis uteretur, cum omnino in principio formis, quæ sunt in sensu, indigeat. Quandoquidem uel ab illis, figuræ ipsæ in imaginatione imprimuntur. In illis uero intellectionibus, quæ posterius de ipsis habentur, contentus est ipsis imaginabilibus. In tantum enim phantasma a sensibili differt, quod hoc quidem, circa partibilem consistit naturalem substantiam, quam nunc temporis materiam appellat, non illam ultimam generabilibus substratam. Quandoquidem etiam cœlestia, cum sensibilia sint in materia esse possent, ut nunc dicitur. Ipsum uero phantasma, cum accidens sit, omnino quidem in substantia aliqua firmatur, non tamen naturali, sed uitali. Et iccirco non dicitur esse in materia. Licet enim inseparabilis sit imaginatio a corporibus, quatenus uita & substantia est præstantior corporibus, inseparabilis est ab ipsis, quemadmodum etiam materialis forma inseparabilis est a materia. Ideo non quia innitatur & firmetur est inseparabilis ab ipsis, sed potius quia sustentet & comprehendat. His autem, quæ sequuntur, subiungit.

Est autem imaginatio diuersum a dictione & negatione. Complicatio nanque est intellectionum, quod uerum aut falsum.

Vbi dixit imaginationem esse formam sine materia, rationaleque uitam nostram immaterialem esse, differentiam subiungit statim inter imaginationem & rationem, quo demonstraret ipsam esse a corporibus inseparabilem. Ratio nanque in complicatione stat, aut affirmatiua, loco cuius accepit nunc, dictionem, aut negatiua. Ideo etiam circa uerum et falsum uersatur. Imaginatio uero in simplicibus restrictis manet, tanquam quæ corporeã formã referat neque ualeat colligere huiusmodi simplicia, quo unum aliquod ex ipsis pluribus resultans cognoscat, sed partibiliter tamen unumquodque. Ideo etiam expers est ueritatis & falsitatis eorum, quæ cum complicatione sunt. Quoniam & ipsa, & sensus aliquando ueri, aliquando falsi sunt, idque iuxta propriam, aut alienam simplicium congruentiam, aut incongruentiam cum ipsis rebus contingentem. Ad distinguendum igitur imaginationem a rationali, appositus fuit hic textus & dictionis series. Cum uero oportuisset dicere. Complicatio namque intellectionum est affirmatio & negatio: dixit, uerum aut falsum, & consequens dixit, pro antecedente. Complicationem namque ipsam sequitur uerum aut falsum.

Primæ uero intellectiones, quomodo different ab eo, quod haud phantasmata sint, aut neque aliæ, phantasmata, sed non sine phantasmatibus.

Ex his quoque nos docet, quod non omnis intellectio imaginationem habet coadiuuantem, siue cooperantem. Præterea quod neque intellectio, quæ ipsa utitur, eadem est cum imaginatione, sed quatenus præstantior, illa, quæ remissa est utitur. Interrogat enim, cur non etiam primæ intellectiones (primas autem appellat, quæ substantiarum ipsarum cognoscitiuæ sunt, & maxime, quæ cognoscitiuæ immaterialium formarum sunt) phantasmata sunt? Responderque, quod neque quæ prædictę sunt, quas ipse, aliæ, dixit, quę in sensibilibus formis & imaginabilibus extensę sunt, phantasmata existunt, sed illæ quoque tanquam substratis phantasmatibus utuntur. Non quia etiam primæ intellectiones sint tanquam hæ, quemadmodum Alexan. uult, sed quod illæ quidem, licet non eędem sint, quæ quidem sunt phantasmata, ijs tamen utũtur, eo quod ne omnino quidem sensibilia, aut imaginabilia fiant intellectiones, sine actione intellectus circa extrema (cum cognitionibus namque cognatis eis cognoscit partibilia & sensibilia). Primæ igitur intellectiones ne omnino quidem utuntur, neque in extrinseca primo declinãt, sed in separata uita elucescant. Cõsidera uero quomodo mediantibus practico intellectu, & contemplatiuo, ubi demõstrauit eum, qui ex abstractione, & qui sensilium tanquam sensilium est speculator, eumque qui substantias naturales & harum formas, & eas quæ sunt in anima, contemplatur, qualis erat ille, qui scientiam parit, recurrit in supremum ipsius substantialem intellectum. In ipso nanque sunt intellectiones maxime primæ. Rursusque quod separabilis sit, testatus est, ut qui nulla ratione declinet in sensum, aut imaginationem. Concludens uero hoc in loco sermonem de omni cognoscitiua animæ portione, ad potentiam motiuam corporum ipsius animæ pertransit, ut ipse in sequentibus determinat, quod & absoluit sermonẽ de iudicatiua parte animæ, & quod de motiua disputabit.

Quoniam autem anima iuxta duas determinata fuit potestates, quæ animalium, tum iudicatiuo, quod cogitationis opus est, & sensus: tum etiam quia moueat motu secundum locum, de sensu quidem, & intellectu determinata sint tot. De mouente autem quidnam est, animę, considerandum. T.40

Cætera quidem manifesta sunt, at nunc etiam oportet insistere: quoniam quam dixit cogitationem, eandem nunc etiam intellectum appellauit. Adeo ut ipsius intellectus nomen, quemadmodum etiam prius demonstrabamus, in omnem rationalem uitam dilatet. Et hanc ob rẽ fortassis etiam in imaginationem dilatat, non quidem eã, quæ irrationalium est, sed eam, quæ in hominibus, hoc est, id totum, rationalem imaginationem. Quam uel ipse Theophrastus in proprijs naturalibus dubitat, utrum rationalem, an irrationalem ponat. Inquirit autem deinceps ubi nam loci, animæ potestas corporum secundum locum motiua consistat, utrum in tota anima, an determinate in aliqua ipsius particula. Si autem particulam animæ uocat, licet in principio id renuerit, ut quæ partibilis non sit, sed potestates habeat, quas alijs particulas dicũt, non est mirandum. Non enim ignorauit, quod in rebus immaterialibus, potentia non adest, quæ materia careat. Ideo quemadmodum multas anima potestates habet, sic etiam multiplicem habet substantiam, multitudinemque substantiarum disiunctam non habet (huic nanque contradicet) sed quo ad ipsam unitionem, maior est unitio in substantijs, quam ea, quæ in potentijs, quanto præstantior est substantia ipsa potentia, ideoque, Aristo. multitudinem potentiarum animæ manifestius assignat. Demonstratur præterea, quod multiplicem substantiam habeat, quantum ad unitionem illam, ut dictum fuit, ex eo, quia etiam particulas dicit. Cõ.

Vtrum una aliqua particula eius separabilis existens aut magnitudine, aut ratione, aut tota anima, & si sit particula aliqua, utrum propria quędam præter eas, quæ dici consueuere, & eas, quę dictę sunt, aut illarum una quæpiam. T.

Vbi

Vbi dixit uerbum illud, particula, appoſuit hoc totū, ſeparabilis exiſtens, aut magnitudine, aut rōne: tanquam quia alij uideantur particulas animæ ab inuicem diſiunctas ponere. Ipſe uero conſiderans, quod earum abinuicē ſeparatum ſit rōne tantum, accipit rōnem, ſignificare mutuam diuerſitatem ſecundum proprietatē, magnitudinem uero ſignificare ſubſtantiam diſiunctam. Quandoquidē etiam magnitudo eſt apta nata ita diuidi, ut etiam ab inuicem diſiungantur particulæ, quæ hactenus continuę fuerant. In eo enim ꝙ continua ſit, alia pars alibi poſita eſt, prima, aut media, aut ultima, quæ localis partitio eſt, cum nulla incorporea ſubſtantia in loco ſit. Iccirco particulę illius totæ per totas permeant. Atq; non propter id omnino, ueluti in ſuperioribus adnotauimus, unam ponit & ſeparatam totam noſtram aīam, ut etiam uegetatiuā, et ſenſitiuam, & omnino eam, quæ irrationalis uocatur, circūducentem. Neq;.n. amplius ſeparari oīno poſſet. Sed quemadmodum in hac uita omnium rerum authore, cum hoc oſtreo complicatur corpore, ita multo prius etiam cum uitis corpoream formam referentibus, quando nō adhuc ſeparabiliter uiuit. Tota igitur nunc ab Ariſto. una eſſe ſtatuitur, ſed non ſemper. Inquirit igitur nū unaquæpiam ſit illius particula, quæ corpora moueat, an tota, adeo ut ſecundum totam ſuimet potentiam moueat. Et ſi non tota, ſed una quædam illius ſit particula, utrum una quędā eſt earum, quæ prædictæ ſunt, ut appetitiua, aut imaginatiua, aut ſenſitiua, aut ratiocinatiua, aut alia quædam præter eas quæ dictæ ſunt, quæq; conſueuere etiam perturbari. Videtur nanq; Plato in tria diuidens animam, in rōnē, indignationē, & appetitionē, ſola diuidere, et ſola tradere, uidelicet rōcinatiuam partem, & appetitiuam cum irrationali cognitione. Similiter & qui ipſam in rōnale et irrationale diuidunt. Et hæc ſunt, quæ conſueuere dici. In ſuperioribus autem dicta quoque fuit cauſſa: propter quam omnes his duobus maxime effingunt animam, iudicatiua inquam parte, & motiua corporum. Quoniam ut Platonice loquamur, non ſolum ex ſeipſa uiuit, ſed etiā alijs, quæ mouentur, omnibus fons & principium eſt motus. Habens quidem hanc poteſtatem, tanquam corporum cauſſa, non tantum ut formali modo uiuentium, ſed etiā efficiente & finali, quemadmodum ipſe in primo huius tractationis ſtatuit. Iudicatiuam autem habet partem, per ſeipſam.

41 *Habet aūt dubitationem ſtatim, quonam pacto oportet particulas animę dicere, & quot. Modo enim quodā infinitæ uidentur. Et non ſolum quas quidem dicunt determinantes, ratiocinantem, & iraſcibilem, & appetitiuam. Alii uero eam, quæ rationē habet, & irrationalem. Iuxta differentias enim per quas has ſeiungunt, etiā aliæ apparent particulæ, maiorem differentiam habētes his, de quibus etiam nunc dictum fuit. Queq; nutriendi poteſtatem habet, quæ plantis ineſt, & omnibus animalibus, & quæ ſentiendi, quā neq; tanquam irrationalem, neque tanquam rationem habentē aliquis facile poneret. Adhuc quę imaginatiua, quæ ipſo quidem eſſe, ab omnibus eſt diuerſa.*

42 *Cuinam uero horum eadem, aut diuerſa habet multam dubitationem, ſi quis poſuerit ſeparatas particulas animæ. Præterea quę appetitiua, quæ & ratione, & poteſtate diuerſa eſſe uideretur ab omnibus, & abſurdum ſane hanc diſiungere. In ratiocinatiua nanq; uolūtas fit, & in irrationali, cupiditas, & indignatio. Si aūt*

43 *tres, anima, in unoquoq; erit appetitio. Ac ſane & nūc de qua ſermo inſtat, quę mouens ſecūdum locum animal eſt. Ipſo motu enim ſecundum augmentum & diminutionem, quę omnibus inſunt, ea quę omnibus ineſt, uidetur utiq; mouere, eam quæ gignit & nutrit. De reſpiratione autem & expiratione, ſomnoque & uigilia, poſterius conſiderandum. Habent nanque etiam hęc multam dubitationem.*

Qui particulas dicit, hic multas utiq; dicit ſubſtantias. Cō. Partes nanq; ſubſtantiarum, ſunt etiam ipſæ ſubſtantię ut in prædicamentis ſtatuit. Hæcq; ſane multitudo, ꝙ unius quidem ſit totius, manifeſtum eſt. Particulę nanque ſunt, quouſque non ſunt ab inuicem diuiſæ, ſed & totius ſunt, alię aūt ita ſunt, ut quæ ꝯtinui, hic et hic poſitę, & localiter diuiſæ. Aliæ uero eo modo qui cōuenit incorporeis, ut unaquæq; in omnibus ſit, atq; adeo nequaquam in loco interſeptæ ſint. Quemadmodum etiam in ipſis naturalibus formis, calidum v. g. ignis a leui diſtinguimus, nō localiter ipſa dirimentes, ſed per proprietatem. Vtrūq; nāque ibi eſt, ubi reliquum. Manifeſte ſane Ariſto. diuerſitatem talem facultatum animæ, quæ animæ particulæ dicuntur, ſæpius confirmat, enuntians ipſas ipſo eſſe, et rōne ab inuicem differre. Cum uero non ſtatuat ipſas ab inuicem ſeparatas cōſiderare, neque diſiunctas, diuiſionem in ipſis renuit eam, quæ corporibus, omninoq; continuis cōuenit, quæq; localis eſt, ut diximus. Non igitur cōtra multitudinem particularum animę ſimplr pugnat. Fateř nanque multas eſſe rōne, ſed pugnat aduerſus id, quod diſiunctæ ſint, & localiter diuiſæ. Omnino aūt impræſentiarū mouit ſermonem de hoc, adinuenire uolens particulam ipſius, quæ corporum motiua eſt, hoc ſane primum diiudicans, quod etiam in principio tractat, quomodo ſcilicet oportet animæ particulam interpratari, uidelicet nō corporeo modo, ſed modo incorporeis conuenienti, & proprio. Verbum igitur illud, quonam pacto, modum Ariſto. ſignificat, hoc eſt corpoream formam referentem, aut incorporeum. Illud uero, quot, manifeſtum quidem, ſignificare multitudinem, ſed non id, quod omnino diuiſum eſt, ut equus forte & lignum, ſed id, quod cum quadam unitione, aut impartibili, ueluti in puncto, principiū & finis impartibiliter unita ſunt, aut partibili, ut in linea particulæ ſunt per continuationem unitæ. Ac non temere quidem adiecit uerbum illud, quot. Sed demonſtrare uolens, quod particulæ continui, aliquando ſimplr ut continui particulæ dicuntur iuxta localem dimenſionem, ſine differentia, quæ ſecundum rationem eſt, ueluti ſe ſe habent particulæ rectæ lineæ. Aliquando aūt, ꝙ non tantum hac ratione differunt, ſed etiam ratione, ut neruus & caro, & ꝙ quæ ſunt tanquam cōtinui particulæ, eę ſunt infinitæ potentia. Continuum nāq; diuiſibile eſt in infinitum. Quæ uero ratione differunt, licet cōtinui ſint particulæ, licetq; non a nobis percipi poſſint, non tamē ita naturæ ſunt. Natura enim non nouit infinitam multitudinem in ipſo, nūc, ut in tertio naturalis auſcultationis, ubi q; (ut uerbum uerbo reddam) totalitatem & perfectionem, & non infinitum entibus tradebat, demonſtrauit, ubi poſuit infinitum in ſolo fieri, non autem in ipſo eſſe. Recte itaque & in anima dictum fuit id, modo autem quodam infinitæ. Quoniam licet quidem nondum ſint diſtinctæ, ſiue ipſius animæ tanquam continuæ ſint particulæ, ſiue ut incorporeæ, omnino quidem erunt finitæ. Quandoquidem non tāquam continui ſimpliciter, ſed tanquam ratione differentes dicuntur. A nobis autem fortaſsis non poſſunt percipi, eo quia multifariam diuiduntur, ſeparabili uidelicet, & inſeparabili, rationali & irrationali, cognoſcitiuo, & motiuo, cōtemplatiuo, & appetitiuo, atque appetitiuo ſecundum rationem, aut ſine ratione, perficienteque & perfecto: prætereaq; ſenſitiuo & inſenſitiuo, pluribuſq;, quæcūq; ſunt aliæ, differentiis. Hoc itaq; modo apparet, qui à nobis cōpræhēdi nō po

test,donec nos ita nosmet habeamus, ut nos habemus,in becillius inquam,quam ꝙ omnes percurramus. Neq;.n. sufficit diuisio in duo membra, ad demonstrandum oēs aīæ particulas:ea inquā, quæ in rōnem & irrationale fit, neq; ea,quæ in tria fit apud Platonem in politicis libris, ui delicet,quæ in rōnem, indignationem & cōcupiscentiam fit. Qm̃ neq; ille totius animæ diuisionem facere propo/ suerat: sed ea,quibus indigebat ad demonstrandam pra/ cticam uitam,sola tria accepit. Queadmodum & Arist. in Ethicis secundum electionem determinans, electionem aūt in ratione & appetitione ponens,nō ea,quæ secūdum rōnē consistit,sed in irrationali (rationi nāq; ipse oppo- nit appetitionem) ille inquam uidetur in rōnē & appeti/ tionem diuidere nō totam aīam,sed practicam tm̃, & mo ralem. Id aūt & Plato fecit: eo excepto, ꝙ irrationalē ap petitionem in indignationem diuisit & concupiscentiam. Et id quidem necessarium erat moribus instituentibus, q̄a in contrarietate,& oppositione concupiscētiæ cum rōne, indignatio semper assidet rōni. Hæc igitur pro defenden- do Platone sint dicta. Clarum prętera est,quod uegetati ua pars magis a rōne differt, secundum sui subam, quam irrationalis ipsius uocata particula. Hæc.n.in pluribus ra/ tioni ipsi affinis est,tum tanquam cognoscitiua (sensitiua enim est, aut etiam imaginatiua) tum tanquā appetitiua (appetitio nāq; quædam est & ipsa rōnis uoluntas) & tā quam motiua corporum secundum locum. Illa uero ab ijs omnibus abest cōditionibus. Sensitiua uero,nō tāquā & ipsa magis differat a rōne,aut quæ indignatiua & con/ cupiscitiua est (sic enim dicamus,ut expeditius sensum ha beamus) in mentionem deuenere: sed q̄a simplr̃, tanquā diuersa est appetitiua ipsa.Sensus enim nomē cognitionis est,indignatio uero & concupiscentia appetitionum, tan/ quam nomen ducentes ab appetentia quadam,licet etiam cognoscitiua pars una secum attrahaꝛ. Quandoquidem haud fieri potest,ut sine cognitione appetas.Quod.n.sensi tiuam acceperit,non tanquā quæ magis differat, sed cōtra rium potius in cā fuerit,uidelicet, quia tanquam prçstan/ tior ea,quæ irrationabiliter appetat,existat,& tanquā ma gis ad rationem accedens, indicauit,dubitans,utrum tan/ quam rationalis aut tanquam irrationalis ipsa sit ponēda. Etenim omne cognoscitiuum,simplr̃ loquendo, præstan tius est appetitiuo eo,quod sibi cognatum est,cum appe- titiuum semper indigeat cognitione,ad hoc ut appetat,co gnoscitiuū uero nulla in re indigeat eo, ad hoc ut cogno/ scat, Atq; ipsum quidem cognoscitiuum vr̃ dirigere ap/ petitionem secundum naturam (quandoquidē & quod recte appetit, opus est,ut rectitudinem cognoscat) appe/ titiuum uero vr̃ cogere cognitionē, qñ cum appetitiuum præcedit,& in ea tendit,in quæ nō oporteat,cogat cogni tionē machinam aliquā excogitare ad appræhendēda ea. Est quidem igitur etiam ut simplr̃ dicatur,ueluti fuit dictū, omne cognoscitiuum præstantius appetitiuo eo, quod si bi cognatum,& sui ordinis est,qm̃ alterum quidem a fine deuenit,alterum aūt ab infinito, ut fuit in Philebo demon stratum. Manifestius aūt id apparet in sensu nostro,atq; in humana irrationali appetitione. Rationalis nāq; uterque est tum sensus, tum appetitus qui sunt in hoīe. Atque is cum rationalis sit,ualde conuertitur, ac magis quam in ip sis irrationalibus,assumēs sibi, quod ipsius rationis sagax sit,indeq; in extremam defertur malitiam. Sensus aūt q̄a rationalē quandam habet formā cōtrario modo tēdit ad præstantius,adeo ut & semet sentiat, imiteturq; rōnis cō/ uersionem in seipsam. Videbatur nāq; nobis antea quo/ que,non id cōe esse oīs sensus,sentire,quod sentiat, sed tm̃ sensus rōnalis, licet maxime quidem cōmunis sensus, sed iam etiam singillatim uniuscuiusque. Irrationale igitur ir- rationali appetitui Aristo. maxime attribuens, qui pro/ pter uehæmentem extensionem ad exteriora neq; retine/ re,neque gubernare seipsum pōt,tanquā uidens talem sen sum præstantiorem esse tali irrationalitate,medium esse ip sum ponit inter irrationalem appetitum,et rōnem,& am- bobus quodammodo cōterminum esse, rōni quidem ob id,quod finis formam refert,et propter contractionem in impartibile factam,& quandam conuersionē in seipsam. Appetitiui uero ob substantiam,quæ corporeā refert for mam,& quia eorum sit,quæ extrinsecus posita sunt. At/ qui de imaginatiua portione cū tm̃ nobis ad memoriam reuocarit:quod.s.in ipso esse ab omnibus alijs particulis di uersa sit,subiecto uero, si quis localiter separatas particu/ las aīç interpretaretur,dubitationem multā afferri ingens, siue oporteat uel ipsam ab omnibus alijs separare,siue tan quam eandē cū una aliarum ponere,ad alias aīæ trāsit po testates. Cæterum ꝙ quidem in ipso esse ab omnibus alijs differat,ex ijs,quæ superius philosophati fuimus, habui- mus. Quam uero ob cām priuatim hoc fuit in ipsa adno/ tatum,quod.s.multam præbebit dubitationē ijs,qui loca liter particulas separant & seiungūt? Si quidem eadem es- set cum una aliarum,subiecto.s.Quod enim ipso esse diffe rat, modo fuit dictum. Siue & ipsa ad omnibus diuersa est,tanquam particularis quæpiam magnitudinis particu la. An quia multam hēt & præsefert cum sensitiua affini- tatem? Quandoquidem etiam iuxta figuras semper par/ tibiles & sensibilibus similes,agit. Et quandoquidē etiam imaginatio est cognitio corporeum quod referēs, iccirco eadem esset subiecto imaginatiua cū sensitiua,ueluti & ipsi magis uidebatur. Qm̃ uero non amplius indigebat omni no sensibilibus præsentibus post illum primū motum ad obeundā actionem illorum cognoscitiuam,sed etiam hoc T.4 magnum momentū habet in nobis,qñ illam uelimus pro mere,ea rōne multam præsefert cum rationali potestate af finitatem. Habet præterea & medium locū inter opinio/ nem & sensum: iuxta quē etiam Plato imaginationem po nebat in horum amborum cōplicatione,ut quæ participa ret de utroque pp medietatem. Merito igitur in dubium uertitur ijs,qui statim nolint oēs animæ particulas mutuo se permeare, sed localiter ipsas dirimunt: utrū & ea a sen/ su et opinione diuersa sit,an utrique ipsorum eadem subie cto sit. Appetitiua nāque manifeste a ratione diuersa est, id quod etiam ipsius actio indicat, & prās ea, quæ actio/ nes reddit. Ideo etiam adiacet rōni potestas. Neque n. Cō cum cognoscitiua eadem esse pōt,cum non iudicet appeti tiua,neq; cum nutritiua. Ea.n.nulla rōne cognoscitiua est, appetitiua uero oīno cum cognitione stat. Et ea quidem de omniū mente non est subiecto seiuncta aut a rōne, aut ab imaginatiua. Etenim uoluntas in rōne appetitus quidā est,in imaginatiua uero indignatiua (sic.n.expeditius lo/ quemur) & concupiscitiua. Neq;.n.fieri pōt,ut dictū est, ut sine cognitione quis appetat: quare cum cognitione quadam simul est. Absurdum igitur esse recte asseriꝛ, di/ siungere appetitiuam ab alijs. Manifeste nanque cum co- gnoscitiuis facultatibus semper cōsistit. Indignatio uero & cōcupiscentia & per se sunt appetitiones,& ipsa motiua pars animæ dubitationem præbet ijs,qui ita separāt parti culas aīæ. Quemadmodum.n.appetitiua tum in rōne tū in imaginatione uidebatur esse, ita & motiua facultas, cū appetitiua sit cum cognitione, ut dicturus est,rōnalis erit aut imaginatiua, & utraq; cum cognitione sibi cognata. Quare absurdum est separare illā, ut in magnitudinibus. Non dubitat aūt quidnam moueat aīal, sed quid nā mo/ ueat animal secundum locum. Qñquidem aūt non mo/ tus simplr̃ naturalis,qualis est motus ignis,cām nūc inqui rimus,sed cām appetitiui motus, qui quidem in aīalibus est,motiuam sane facultatē secundum locum inquirēs,mo tiuā quoq; secundum alios motus esse deinceps subiungit. Quo etiam recta sit additio in motiua parte aīæ,ea quç se/ cundum locum. Est enim quid aliud quod nō tantū tan/ quam naturaliter mouet,sed quod etiam iuxta alteram ui tam,uegetatiuam uocatam,mouet,quæ nutrit,auget, & gignit. Motus aūt hi quoque sunt uitales, nutrire, & cre/ scere,& gignere,quorum motuū cā est efficiens,ipsa uege tatiua,ut dictum est,uita. Quandoquidem ea etiam sola & omnia,quæ illam hn̄t,huiusmodi motus consequunꝛ. In libellis uero de memoria & somno,in libelloq; de respi ratione & expiratione propriam determinat potestatem, quæ horum,qui motus quidē existunt, efficiens est,qui et ipsi quidem uitales sunt motus, non tn̄ uegetatiuæ pro-

prij. Neque.n.plantæ dormiunt,necꝫ sentiunt,necꝫ uticꝫ respirant,aut expirant. Neque etiam tanquam aīalis animæ proprij sunt motus, nisi profecto somnus & uigilia. Videntur nāꝫ mortalia omnia,ut in alijs Aristo. uult,licet nō omnia uisa fuerint aliquando dormientia, a ratione tñ cognosci, ꝙ aliqñ de somno participent,ob imbecillitatem uitæ, quæ mortale quid præsefert, quæ aliqñ quiete indiget,quæꝗ haud ualet incessanter uti sensu. Ipsa igitur respiratio & expiratio,cum non oībus insit,sed tm̄ habentibus pulmonem,propria deberet esse alterius cuiusdā uitæ magis particularis præter cōmunem omnium animalium aīam. Quare recte dictum fuit id. Et hæc multā habent dubitationem. Necꝫ.n.facile est reddere, quænā sit uita horum motuum cā. Neque.n.ea,quæ secundum locum mouet. Quandoquidē necꝫ,quæ sentiunt,aut respirant & expirant secundum locum mouentur,qm̄ necꝫ tota locum mutant,quod quidem proprium est motus,qui secundum locum fit. Necꝫ uegetatiua cā est. Vegetātia enim ne tantillum quidē secundum appetitiuum locū mouentur. Respiratio aūt & expiratio,somnus & uigilia habent quidem aliquid etiam necessarium: habent tñ & qd' cum appetitiuo est motu. Prohibemus igitur interdum, & remittimus iuxta libitum nostrum appetitiuum.

4 *Sed de motu secundum locum, quidnam mouens animal ambulatorio motu, considerandum. Quod quidem igitur non nutritiua potentia, patet. Semper enim alicuius gratia, motus ipse. Et uel cum imaginatione, uel appetitione est. Nihil.n.non appetens aut fugiens mouetur, sed aut potestate. Præterea si plantæ motiuę essent, haberēt aliquam particulam instrumentariam ad motum hunc.*

5. Multa nobis declaratio, & cōmoditas in inuestigationibus accidit,ex cōparatione oppositorum: qua quidē philosophus ipse nunc utitur,prius exponens, quænam sint uitæ non mouentes secundum locum. Idꝗ ideo ut ex cōparatione cum ijs facta, facilius mouētem secundum locū adinueniamus,quam etiam ambulatoriam dixit, ut quæ nō simplr localis sit,sed uiuaciter localis. Ambulare nāꝫ est cum appetitiuo motu. Et hactenus quidē demonstrat, ꝙ non uegetatiua aīa mouet secundum locū, uolēs ambulatorium motum alicuius gratia oīnō fieri, non ꝙ augmētum,aut nutritio alicuius gratia fiat (oīs enim motus,qui secundum naturam,ad aliquē ducit finem) sed aut hoc totum coniungēdum,ꝙ alicuius gratia ambulatio fit,& uel cum imaginatione,uel appetitione, idꝗ ideo ne priuatim uerba illa,alicuius gratia de ambulatione prædicemus,sed hoc totum, alicuius gratia cū imaginatione aut appetitione. Aut si hoc uiolētum vr̄;ob coniunctionē illam,&, interpositam in eo, & aut cū imaginatione (hæc.n.coniunctio occasionem futuram alterius argumenti præbere vr̄) ipsum quod dicimus,alicuius gratia, nūc ita interpraetandum est,ac si cognoscitiuo modo distinctū sit ab eo,cuius cā. Ita ut ambulans,ubi præ imaginatus fuerit, & intellexerit finem, tanquā alicuius gratia, motū ad ipsum carpat. Quod igitur ita alicuius gratia est,non inerit ijs, quę uegetatiue oīno mouentur. Eritꝗ nobis id,alterum argumentum,uidelicet. Et aut cū imaginatione,aut appetitione est. Oppositio aūt vr̄ mihi non simplr cognitionis esse atꝗ appetitionis. Qm̄ imaginatio est cognoscitiuum nomen. Omnino.n.ipsum mouens appetitiuum,& cognoscitiuum est. Sed hæc mihi vr̄ esse appetitionis diuisio,aut imaginatiuæ existentis,id quod indicat illud, aut cū imaginatione,aut rōnalis,ut in iis, quæ secundum cogitationē & rationē mouentur,cum etiam illa per uoluntatē et rationalem cognitionem moueanť, & nō amplius imaginationem sequantur. Manifeste nāque & ipse subiunxit nihil moueri,quod nō appetat. Quare & quod cum imaginatione mouetur,appetens mouetur. Igitur & uermes et erucæ mouentur, nondum hn̄tes appetibile ipsum præsens,sed ut consequantur ipsum. Quod si hoc ita se habet, præimaginantur etiam illud,ut appetāt. Necꝫ.n sentiunt ipsum cum nondum præsens sit: sed ob indeterminatam ipsorum imaginationem,ubique et Aristo.& hoc in loco Plutarchus pħs, non cēsent imaginationē hisce cōcedere, quia pħs imaginationis nomen non tm̄ de sola determinata,sed etiam de ea,quæ addiscere pōt, profert. Iccirco neque apē dicit Aristo. imaginationē habere,licet etiam determinatam illam habeat. Nihil n.inquit, nō appetēs aut fugiens mouetur. Appetitionem nunc tēporis appellans eam,quæ solius insequendę rei appetitio est. Quādoquidem & auersio ipsius fugiendæ rei appetitio quędam est, desiderans hoc ipsum euitare & fugere. Clausula uero illa,sed aut uiolentia,adiectum fuit,quādoquidem nōnulla animalia inuite attracta, & non per proprium motū appetitiuum,mouentur. Hoc uero id demonstrat,ꝙ scilicet uegetatiua uita non sit cā motus,qui secūdum locū, ꝗ. etiam plantæ non hn̄t organa ambulatoria. Propria nāꝗ & cōuenientia instrumēta fuere semper potētiis assignata. Quare si uegetatiua uita esset potentia secundum locū motiua, haberet uticꝫ etiam instrumēta cōuenientia potentiæ suæ. Qm̄ igitur non habet (necꝫ.n.secundum totum, necꝫ secundum particulas apta est nata moueri) patet ꝙ nec etiā propria ipsorum uita talem habebit motiuā prāē. Necꝫ enim natura in toto genere defecisset,ita ut instrumēta pręter naturam ipsis deficerent. Si quis uero cām inquireret, pp quam plantæ non indigent ut moueantur secundū locum, inquit Aristo. qm̄ plantæ in terra radicatæ præsens semper hn̄t paratum alimentum. Cur igitur etiam in perfectioribus aīalibus natura non curauit hoc magis, ut minori cura & studio nutrirentur? Qm̄ dicam,perfectiorem hn̄t uitā, & non tm̄ determinatā iuxta ipsum nutriri, sed etiam iuxta alias, sensitiuas scilicet,imaginatiuas, & rōnales uitas,& hoc sane ipsum ad alia,atꝗ alia ferentes,& tanꝗ plura faciētes,huiuscemodi uero uitis nō ꝑuenit ipsum, radicari. Necꝫ.n.plura ageret,aut ad plura ferreť. Et cōsidera,qūo appositio huius uegetatiuæ uitæ tanquam non mouentis secundum locum, occasiones præbere uidetur ad inuentionem uitæ ita mouentis. Si.n.uegetatiua iccirco non mouet, quia non præcognoscit finem, necꝫ appetitiuam habet uitam,manifestum est, ꝙ oportet has potētias omnino inesse huic mouenti uitæ.

Similiter autem neque sensitiua. Multa.n.sunt animalium,quæ sensum nō habent, stabilia aūt sunt & immobilia propter finem. Si igitur neque quicquam natura facit frustra,neq, deficit a necessariis, præterquam in mutilatis. Talia uero animalium perfecta,neque diminuta sunt. Signum autem, quia generatiua sunt, & augmentum habent & decrementum. Quare & haberent uticꝫ partes organicas ambulationis. T.45

Neque ipsum sensitiuum animæ membrū uult,quēadmodum neque uegetatiuam portionē, esse cām motus,ꝗ secundum appetitionem fit. Quatenus nāꝫ est sensitiua uita, cognoscitiua tn̄ est rei prę̄sentis, non aūt præteritæ, aut futuræ. Imaginatiua uero qñ manifestius sensitiuę adsit,ut ex prioris rei memoria in inquisitionem deferať, secundum illam mouetur. Sin autē sensitiua,subiecto,eadē etiam est cum imaginatiua,hebescēte hac secundum naturam, illam quoꝗ hebefieri necessarium est. Manifesta aūt est imaginationis remissio in aīalibus. Vt.n.nunc temporis dimittamus eā,quæ in rationalibus ipsis est, ea tñ quæ in irrationalibus est,alia quidem talis est, quæ assuefieri & discere pōt,ut quæ canum,& equorum, & ursorū existit, alia aūt,quæ in hoc quidē deficit, memoriam tñ habet determinatam,ut apes ad consuetos flores, & propria aluearia tendunt. Alia aūt indeterminatam hn̄t appetibilis rei memoriam,ut ea quæ uermium erucarūꝗ, que ad nullū Cō.

determinatum locum mouentur. Alia aũt, quæ ne memoriam quidem omnino prioris habet, sed ad appetibile tm̃ extenditur, qualis ea, quæ in ostreis est. Licet n. uel nõ præsente nutrimento, hiauerint, desiderantes ipsum, esse tñ profecto debet in ijs obscura imaginatio tanquã nutrimenti. stipula igit iniecta manent, ut quæ hactenus pp nutrimẽtum hiauerint. Cæterum sensitiua quoq; in ipsis obscura est facta & hebes, manifeste quidem, tãquã quę prę stantioribus tribus deficiant sensibus. Si uero sensus una cum imaginatione hebescit, iuxta & gustatiua, illud. n. fuit iam de omnium mente dictum, qm̃ non quatenus sensitiua, ambulant aĩalia. Sic enim ostree ipse quoq; ambularent. Absurdum nanq; est ea sola culpari, ut quia nõ adsint ambulatoria instrumenta, tanquam potẽtia quidẽ in ipsis motiuis sit, non moueat tñ ob absentiam instrumentorum. Præter naturã nanque & aliquando & quibusdã potentijs adest propriorum instrumentorũ defectus. Nihil uero præter naturam cõtingit totis spẽbus, perpetuis existentibus, & secundum naturã subsistentibus. Si qdẽ ei, quod secundum naturam, id quod præter naturã, contrarium est. In ijs igitur nõ perfectum est quod scd'm naturã existit. In totis uero & perpetuis omnino etiam perfectum existit. Ideo neque superfluũ quid in totis fit, aut necessariorum aliquid deficit, præterquã, inquit, in diminutis, & imperfectis, tanquã quia natura in iis deficiat, ad hoc ut oĩno necessaria tradat. In diminutis igitur, haud est mirandum. Diminuuntur nanque non oẽs spẽs, sed aliquãdo, & aliqua eorum particularium, quæ sunt sub speciem. In quibus non est quod secundum naturã perfectũ est, sed quodam pacto, atq; quod præter naturam est, id ipsis assidet. Ideo etiam ptãte sunt corruptibilia, cũ a principio non sint quod uere sunt. Imperfecta uero, ut ex iis, quæ alibi sunt ab ipso dicta, possumus coniicere, uidentur etiam ad totas se extendere spẽs, quæcũq; non hñt omnes sensus, ut talpa, & purpura, licet sint ambulatoria animalia. Qũo igitur in totis speciebus est, quod præter naturã? Quod. n. deficiat præter naturam est. Nunquid imperfectum ipsum, ut etiam dictum fuit, aliud quidem dicit, tanquam ad ipsam spẽm respiciendo, quemadmodũ cæcum dicimus imperfectum, ad ipsam humanã spẽm respicientes, quæ oculis utitur. Aliud uero, tanquã ad proximum respiciendo genus, qñ etiam spẽm imperfectam dicimus, quæ aliqua re eorũ orbata sit, quam proximũ genus est aptum natum habere. Sic nãq; talpam imperfectam esse dicimus ad aĩalium genus ambulans respicientes, in quo etiam uisiua potestas apta est nata esse. Talpa igitur ea orbata, imperfecta dicitur tanquã ad genus respiciendo, nõ tamen ꝙ spẽs apta quidem sit nata habere, nõ aũt habeat. Quod nãq; ambulat, aptum natum erat, at nõ ipsa particularis talpæ species. Qm̃ respectu propriæ speciei perfecta est oĩs talpa, quæ solis orbata est oculis. Ita igitur & ostreas perfectas esse Aristo. demonstrat. Talia. n. inquit animalium perfecta sunt. Et hoc quidem in memoriam reuocauit, per augmentum decrementum, & generationẽ. Quæ quidem sunt motus a uegetatiua anima indici quos cum habeant & huiusmodi animalia, non certe erũt priuata hoc, ut secundum naturã se habeant. Id. n quod secundum naturam & quod præter naturam est, maxime iudicamus respicientes in uegetatiuã uitam. Quod. n. animalia sint, declarant & ostreæ aliquẽ hñtes sensum. Multo igitur magis species talpæ perfecta erit, ut quę ambulare possit, pluribusq; utatur sensibus. Sed tanquam ad totũ genus aĩalium ambulans cõparata, imperfecta dicitur. Augmentum quidem igitur & decrementum de omnium mẽte ostreæ hñt. Generatiuã uero haud uidetur habere, nisi profecto ut etiam plantarum nõnullæ, non quia fructũ ferant, sed ramis abscissis foetũ hẽant. Ita & huiusmodi animalia humiditate quadam emissa a se, ad generationẽ similium, perfectã reddunt recipientem terrã. Nisi ꝓfecto & prolem quidem ferant, nõ aũt similem. Quẽadmodum musca dicitur uermium esse generatiua, at non muscarũ. Recte igitur concludit, ꝙ haberent instrumentarias ambulationis partes, ad eã orationis suæ partẽ cõclusionẽ referens, uidelicet. Si igitur natura neque facit frustra quicq;, neq; deficit a necessariis. Cum. n. in medio in memoriam reuocarit, uel talia, ꝙ perfecta sunt secundum naturam, tanquã uicem suam longiori serie reddiderit, coniunctione, quare, usus est.

Atqui neque ratiocinatiua, neque appellatus intellectus est qui mouet. Ipse nanque contemplatiuus nullum agibile intelligit, neque dicit de fugiendo & insequendo quicquam. Semper autem motus aut fugientis aliquid, aut insequentis est. Sed neque cum cõtempletur aliquid tale, iam iubet fugere, aut insequi, ut persæpe cogitat aliquid timendum, aut iucundum, non iubet aũt timere, cor autem mouetur. Si autem iucundum, aliqua alia particula. Præterea & imperante intellectu, & dicẽte cogitatione fugere aliquid, non mouetur. Sed secundum desiderium agit, quemadmodum intemperãtes. Atque omnino uidemus, quod habens medicinam non medetur, quippe cum alius aliquis sit dominus, ut secundum scientiam agat, & non scientiæ. T.46 Cõ. T.47

Atqui neque appetitus huius motus dominus est. Temperantes nanque appetentes & concupiscentes, nõ agunt, quorum habent appetitionem, sed consequuntur intellectum. T.48

Intellectiuam quoq; aĩæ partem non mouere dicit, sed non ita ut uegetatiuam dixerat, sed ꝙ tm̃ nõ sit ipsius mo- ueri principalis caussa. Neq; n. sufficit intelligere, neq; uel intellis cognitio, uel uoluntas, nisi etiam appetitus corporeũ quid referens una mouebit. Sed nec etiam sola sufficit in ipsis rõnalibus, nisi ratio cõcedat. Neminẽ igitur dubitare uelim, quo pacto hoc in loco intellectiuam nõ mouere dixerit, posterius uero eandem quoq; cum appetitione mouere uelit. Hoc. n. in loco ita dictũ fuit, ut quia ipsa totum nõ habeat principaliter munus mouendi, ita moueat. Illic uero tanquã quę mouens quidem sit, id tñ cum alio faciat. Quapropter hæc cũ illis consonant. Intellectus uero cõtẽplatiuus ne omnino quidẽ etiam mouet, tãquã cõtemplatiuus, sed hic circa uerum & falsum uersat, non aũt circa agibilia. In quibus insequendum aut fugiendũ cõsistit: ad quæ & ex quibus motus fit, qui secundum naturam est. Qui uero intellectus agibilia cõsiderat, & iccirco insequendum, & fugiendum contemplatur, uult quidẽ aliquando aut mouere, aut facere quiescere aĩal, neutrum tamen solus principaliter curat. Sed iubente intellectu, ut quiescat, mouetur v g. cor in timendis rebus, partesq; generatiuę in intellectio nibus rerũ uenerearũ. Et e cõtra imperante intellectu etiam fugere, nõ mouet aĩal neq; fugit, quemadmodum se habet in incontinẽtibus & intẽperantibus, ubi pugnantibus intellectu & cõcupiscẽtia, uincit cõcupiscentia. Tales n. sunt, qui intẽperantes dicunt. Quare intells nõ est in totum principale mouens hunc motum. Qm̃ & qui artes habent ipsas, uoluntq; uti arte secundum rõnem ab affectione nõnũquam impediuntur, tanquam quia ipsi nõ sint secundum rõnẽ tantum illius arti domini. Clausula uero illa, quippe cum aliquis alius dominus sit, nõ ita dictum fuit, ut q debeas intelligere appetitiuam ipsam, sed qui utrunque simul intelligas. Quemadmodum etiam ipse subiunxit. Neq;. n. appetitus solus dominus est huius motus Quẽadmodum ipsi tẽperantes indicãt, cũ & hic appetitus ab intellectu differat, uincat uero intells; eo quia temprantes sequantur intellm, non aũt concupiscentiam, aut omnino irrationalem appetitionem. Cõ.

Apparent autem duo hęc mouẽtia, aut appetitus, aut intellectus,

intellectus, siquis imaginationem ponat tanquam intellectionem quandam. Multa enim præter scientiam consequuntur imaginationes. Et in aliis animalibus non intellectio, neque ratiocinatio est, sed imaginatio. Ambo itaque hæc motiua sunt secundum locum, intellectus & appetitus. Intellectus autem qui caussa alicuius ratiocinatur, & in actione uersatur. Differt aũt a contemplatiuo, fine, & appetitus caussa alicuius omnis. Cuius enim appetitus illud principium practici intell's. Quod autem extremum, principium actionis.

Appetitum nunc intelligit & appellat eum, qui irrationalis uocatur. Intellectum uero ambigue, aut ipsam solam rationalem cognitionẽ, aut etiam oẽm, quæ a seipsa excitatur, atq; adeo non solum, qñ instrumenta ab exterioribus percutiantur, quemadmodũ sese in sensu habet. Adeo ut secundum hanc rationem uel ipsa imaginatio sit rõnalis quædam intellectio. Fortassis nãq; quæ in irrationalibus est, oĩno indiget aliqua organi percussione ad propriam obeundam actionẽ. In intellectu uero, qui secundũ rationẽ agit, uoluntas quoq; cõpræhensa fuit. Imaginatio nanque impræsentiarum accepta fuit tanquam solum cognoscitiua actio, at non etiam ut quæ cũ irrationalibus appetitionibus cõueniat. Ideoq; nũc tẽporis accepta fuit tanquam in eodem ordine collocata cum intellectione, & distincta ab appetitionibus. In illis igitur oppugnationibus mutuis intellectiuæ, & appetitiuę, aut intellectus mouet, ut in tẽperantibus continẽtibusq; uidet, aut appetitus ut in intemperantibus. In ĳs uero, qui aut oĩno sequunt rõnem ut in studiosis, aut qui affectionibus toti sunt dediti & intemperantĳs, utrũq; simul est motiuũ. In intemperantibus nãq; ratio affectionem illam intẽperantiæ sequẽs cooperatur. Et in prudentibus appetitus uoluntarie cedit & paret rationi Hæc sane cum Aristo. philosophetur, ex positione dixit. Siquis imaginationem poneret tanquam intellectionem quandam, uidelicet propter sui ambiguitatẽ. Quatenus enim uita est, quæ corporeum quid refert, non est intellectio. Quatenus aũt & a seipsa aliqñ excitat, eaq; ratione cum rõne participat, & cõmunicat, ipsa quoque intellectio dicitur: cum uero dixerit, aut appetitum, aut intellectum esse mouentem, qm̃ aĩalia multis mouentur motibus secundum imaginationẽ (irrationalia nanq; iuxta solam ipsam mouentur, rationalia uero, cum aut nõ agat in ipsis ratio, aut non uincat illas affectiones, perturbationesq;), seipsum quasi a calumnia defendit, rẽspõdẽs, quare dixerit, aut intellm̃ aut appetitum. Verus nãq; est sermo, si etiam imaginationẽ tanquã intellm̃ ponat. Qm̃ tria oportebit esse mouentia, intellm̃, imaginationem, appetitum, cum uoluntas in intellectu (ut dictum fuit) compræhensa fuerit. Oportet aũt ut prius intercludentes punctum in dictione ipsius post illam dictionem, imaginationes, ita subiungere. Et in irrationalibus aĩalibus non intellectio, neq; ratiocinatio est sed imaginatio. Ambo.n. hęc motiua sunt secundum rõnem, intell's scilicet & appetitus; aut priuatim in ipsis temperantibus, ut dictum fuit, & intemperantibus, aut cõmuniter, ut in immodestis & studiosis: eo tñ excepto, quod & quando alterum priuatim ponitur, nec etiam intellectiua sine uoluntate mouet. Voluntas aũt appetitio quædam est, sed non irrationalis, neque quod irrationaliter appetit sine imaginatione est, non tãtum ut cognoscente, sed etiam ut assentiente & superante appetitum. At & cum utrũq; simul mouet, intell's sequẽs appetitiuam mouet, propriam inquam appetitiuam, ut in studiosis uidere est: in immodestis uero, irrationalẽ sequitur. Ideo dicturus est, appetitiuam ipsam, tanq̃ maxime præferens, esse motiuam. Licet.n. aut cum intellectu, aut cum imaginatione moueat, principalis tñ ipsa mouet. In agibilibus nanq; ipsis, mouet quod insequitur, aut fugit. Id aũt est, ipsa appetitiua. Ideo & ipsa mota ab appetibili mouet. Appetibile uero appetitiuã mouet, non tãquam intellm̃, aut imaginationẽ, sed tanquam appetitiuã. Intell's uero practicus mouet. Hic.n. est, qui insequit, aut fugit, differtq; a contẽplatiuo, in ipso fine. Alterius nãque finis est ipsum uerum, alterius uero bonum agibile. Atq; alteri quidem finis in cõtemplatione positus est, alteri uero post motum: & id Aristo. significat illud, quod dixerat, alicuius gratia ratiocinari. Neq; enim in ipso ratiocinari finis stat, quẽadmodum in ipso cõtemplari, sed oportet moueri post ratiocinationẽ, atq; in ipso motu assequi finem. Et non tm̃ intell's actiuus practicusue alicuius gratia agit, cum diuersus sit finis præter ratiocinationem, sed etiam oĩs appetitus. Etenim qui irrationalis est diuersum habet appetibile ab ipso appetere. Cuius.n. inquit est appetitus (oportet aũt aspirare uerbũ illud græcũ οὗ idest, cuius, ut significet appetibile ipsum) id, inquit, principium est practici intel's. Quãdoquidem intell's practicus est quid appetitiuum: ab appetibili uero appetitiuũ mouetur. Licet.n. intus excitetur, nihilominus tẽdit tanquã ad appetibile, & ea rõne dicitur ab appetibili moueri. Quod uero extremũ huius, principium est actionis, huius inquiens, hoc est practici intell's. Extremum aũt dicit id, in quod practica ratiocinatio desinit. Exempli gratia, siqs appetens cooperimentum in hyeme, cõsiderat, & ratiocinatur, quod quidẽ erat appetibile sibi, qũo debet in opus exire. ratiocinãsq; adinuenit, q̃ indiget fulcientibus, & sustentantibus, & iccirco lapidibus & lateribus ad sustẽtatione opus esse. Inuenit aũt lapides & lateres in fundamẽtis firmatos. Ita ut tota ratiocinatio desinat ipsi in fundamenta, quæ quidem principium fiunt actionis. Oportet nãq; præ omnibus fundamẽta iacere, deinde lapides & lateres, prætereaq; ubi ultimum posueris cooperimentum, habere ipsum appetibile, qđ quidẽ erat ipsum cooperimẽtũ.

Quare rationabiliter duo hęc uidentur mouẽtia, appetitus & cogitatio practica. Appetitiua nãque mouet, & iccirco cogitatio mouet. Quoniam principium eius est appetitiua ipsa, & imaginatio quando moueat, nõ mouet absq; appetitu. T.50

Cõ. Appetitiua nãque mouet, & iccirco cogitatio mouet, qm̃ appetitiua principium est ipsius. Et imaginatio præterea cum moueat, non mouet absq; appetitu. Ex quibus præfert appetitiuam tãquã cãm esse magis ipsius motus, quæ assentiens appetitioni ipsam mouet. Ita ut præcedat appetitus semper in mouendo ipsam cognoscitiuam potestatem, siue cognoscitiua ipsa potestas sit intellectiua, siue imaginatiua.

Vnum sane quoddam est mouens, ipsa appetitiua. Si enim duo intellectus & appetitus mouerent, iuxta aliquam cõmunem speciem mouerent. Nunc aũt quidem intellectus non uidetur mouẽs absque appetitu. Voluntas.n. appetitus. Quando uero iuxta ratiocinationẽ moueatur, etiam secundum uoluntatem mouetur. Appetitus autem mouet præter ratiocinationem. Concupiscẽtia enim appetitio quædam est.

Intellectus quidẽ igitur omnis rectus est. Appetitus uero & imaginatio & recta & non recta. Quapropter semper quidẽ mouet, quod appetibile. Sed id est aut bonum aut apparens bonum. Non omne autem, sed bonũ agibile. Agibile uero bonum est, quod contingit etiam alio modo se habere. T.51

Quod quidem igitur talis uis mouet animæ, quę uocatur appetitus, manifestum est. Diuidentibus aũt par- T.52

tes animæ, si iuxta potestates diuidant & separent, multæ adsunt, nutritiua sensitiua, intellectiua, consultatiua, prætereaq; appetitiua. Hæ nanque plus differunt inter se, quam concupiscibilis & irascibilis.

Duplex nanque scriptura est. Intentio igitur est reducere cām in unum mouens localem animalium motum secūdum appetitionem factum, declarareque quidnā illud sit, non aūt in duo mouentia reducere, quemadmodum huc usq; dixit, uidelicet in cognoscitiuam & appetitiuam, sed & ambo in unum contrahere mouens. Nam cum unus sit motus per appetitionem factus ipsorum aīalium, una est etiam reddenda caussa. Quare cum etiam duo quædā unius & eiusdem cām facimus esse, existimandum est, nos illa duo cām esse facere iuxta aliquid cōmune: si debemus unius & eiusdem rei cām reddere. Quod uel ipse Aristo. censet: si duo, inquiens, essent mouentes, intelīs & appetitus, iuxta communem utiq; speciem mouerent, adeo ut opus sit facere omnino unius rei unum aliquid cām esse. Etenim si iuxta aliud quidem, hoc, iuxta aliud uero, alterū esset cā unius & eiusdem rei, tanquam unius, etiam totum neutrum erit. Oportet igitur, ut adsit caussa, quæ duo ipsa compræhendat, quæ tanquam tota, & unius caussatæ rei caussa erit. Hoc sane unum inquirens, non ad unū aliquid, præter appetitiuam, & cognoscitiuam se recipit, sed ipsammet appetitiuam cām esse facit, ut quæ principaliter moueat cognoscitiuam, quæ nō principaliter, sed tanquā adiuuans appetitiuam, mouet. Atq; nulla alia rōne, quā cū appetitione ipsa cognitio fit: ita ut & cognoscitiua iuxta appetitionem moueat. Ipse uero appetitus licet omnino cum cognitione insequatur, aut fugiat, nō tamen id facit iuxta cognitionem, sed per seipsum: & iccirco mouet. Quoniam igitur & appetitus iuxta seipsum, & cognitio iuxta appetitū (neq; enim alia ratione mouet neq; insequitur, aut fugit, nisi cū appetitu sit) recte pbs determinat appetitiuam esse tanquam principaliter mouentem. Aliquādo nāque dicebamus duas facultates caussas esse huius motus. Ideoq; Aristo. inquit intellectum non mouere absq; appetitu: quandoquidem etiam uoluntas proprius est intellectus appetitus. Non mouet aūt intellectus absq; uoluntate, qualis est ipse contemplatiuus. Appetitus autem, quando cum imaginatione fit, qualis ea est, quæ irrationalis uocatur, mouet absque ratione. Id igitur demonstrat, q; appetitiua principaliter moueat, id inquā, q; cognitio quidem ab appetitiua separata non moueat, appetitus uero præsens, siue in eo, quod rationaliter cognoscit, siue in imaginatione, moueat, tendens ad rem insequendam iuxta ipsam proprietatem appetitiuam, aut fugiendam rem auersans. Hæc ubi determinauit, dijudicat deinceps, qualis quidem sit cognitio & appetitio, quæ secundum intellectum sit, qualisq; ea, quæ secundum imaginationem, ipsa, utraque secundū seipsam existens. Videlicet, q; altera quidem recta sit semper quando scilicet per seipsam sit, neque uero cum ulterioribus uitis & cognitionibus complicetur. Altera uero & recta & non recta, uidelicet imaginatiua, quia indeterminata sit. Si quidem igitur in orationis principio scriberetur, appetitiua, recte declaratū fuit, quomodo hæc sit tanquam unum mouens. Si autem appetibile, scriptum esset, accipiendum esset, quæ actu est appetitiua, hoc est, quæ simul & appetibilis, & appetitiua est. Vt.n. quod actu est scibile idem est cum eo, quod scit, & e conuerso, ita et quod actu appetit, ambo unum & idem subiecto est. Opus nanque est, ut appetibile cognoscatur ab appetitiuo, ad hoc ut actu fiat, tum appetibile, tum appetitiuum. Recte igitur concludit, inquiens, semper appetibile ipsum mouere. Siue appetibile sit, atq; in orationis principio ita scriptum, siue appetitiuam: quandoquidem qđ actu appetit, idem est cum appetibili. Appetibile uero est aut uere bonum, aut apparens bonum, licet non sit. Nihil enim malorum, aut mediorum appetitur, sed tm̄ bonum. Et siquid hēt subiectā formā boni, tāquam bonum & id fit appetibile. Veluti ubique etiam apud Platonem manifeste asseritur, atq; ab Aristo. in Ethicis fuit traditum, q inquit, omnia bonum appetere. Bonum quidem igitur ipsum, quod secundum ipsam ueritatem ita est, intellectus quoq; contemplatiuus appetit. Practicus uero & ut simpliciter loquar, appetitiuus appetit bonum agibile. Communius enim paulo nunc agibile dixit, non quod tantum homines insequuntur & fugiunt, sed quod etiam ab irrationalibus animalibus expetitur, & euitatur. Quod quidem etiam describit, tanquam contingat aliter se habere, cum generabile sit, & non eodem modo semper proueniens. Contemplatiui nanque intellectus bonum est necessarium, quod iam optimum. Concludens igitur propositum a se problema, quæ nā scilicet sit particula in anima principaliter mouens motum localem in animalibus, rursus nobis in memoriam reuocat multas esse aīæ particulas, quæ non localiter, sed secundum potentias diuisæ sunt, ita ut ratione sint diuersæ. Ideoq; plurimæ una posT.54 sunt adesse, quæ existente eędem subiecto, iuxta diuersa obiecta possunt plures considerari: quemadmodum ipse meminit, nutritiua, sensitiua, intellectiua, consultatiua, prętereaq; appetitiua. Nutritiua nanque manifeste, & absq; ullo dubio plus differt ab intellectiua, consultatiua, & ab ipsa quoque appetitiua, quam tum differant inuicem concupiscitiua, & indignatiua, tum & a ratione differant, cōmunicant nanq; hæ mutuo & cum rōne, iuxta ipsum appetitum. Intellectiuam aūt nunc dixit eam, quæ contemplatiua est: quo practicum intellectum ex consultatiua significet. Appetitiua uero differt a consultatiua tanquam cōmunior, eo quia irrationalis quædam sit appetitiua. Demonstrat igitur ex his, q, si oportet ponere particulas potestate differentes, eę magis sunt ponendæ, quæ plurimū differunt, quā quæ prope sint. Dictum præterea fuit, q propositum fuerat in ciuitatis instructione particulas ad institutionem utiles exponere, & iccirco Plato tres eas solas tradidit quemadmodum & Aristote. in Ethicis, rationē & appetitum.

Cō.

T.55 *Quoniam autem appetitiones fiunt contrariæ inter se. Id autem contingit, quando ratio, & concupiscentia contrariæ sint. Fit autem in iis, quæ temporis hn̄t sensum. Intellectus nanque propter futurum, retrahere iubet: cōcupiscentia uero propter id, quod iam. Videtur enim quod iam iucundum, & simpliciter iucūdum, & bonum simpliciter, eo quia non uideat futurum.*

Cō. Cum iam mentionem habuerit de temperantibus intēperantibusq; manifeste nunc tēporis determinat, q utriq; hi collocati sunt in pugna duorum aliquorum appetitiuorum, quorum alterum rōnē habet, alterum non. Quibus utrisque commune est, quod sempēr appetitiuum existit, non tanquam genus in cognatas species diuisum, sed potius ita se hn̄s, ut quæ ab uno proficiscuntur. Præstantius nanq; est quod cum ratione appetit, quam quod sine: ita ut in ipsis affinitas sit & diuersitas. Anteaquam uero coniunctioni illi, qm̄, aliquod correspondens reddat, interim in memoriam nobis reuocat, in quib⁹ apta sit fieri pugna illa, uidelicet, q, in hominibus, in quibus rationalis uita cū irrationali complicatur, sæpiusq; cum ipsa dissentiat & aduersetur. In hominibus nanque cum ratio sit temporis cognoscitiua, futuri quoque aliquid sentit, quemadmodum & præteriti. Concupiscētia uero, quemadmodum etiam omnis irrationalis uita, cum tempus nō percipiat, non distinguit temporeas mensuras, imo licet a præterito percutiatur, non cognoscit illud tanquam præteritum, sed tanquam patiens ab ipso ex memoria affectionis. Et nūc quidem præsens sentit, non hac ipsa in re insistēs, quod adest, sed id sentit, tanquam agens. Quoniam intellectus quidē ipse atq; ratio non tantum ad præsens appetitionem extēdit, sed etiam ad futurum. Concupiscentia uero semper ut finem, habet ipsum præsens, quod etiam sentit. At rō non tantum iucundum percipit, sed etiam bonum. Dijudicat

dicat nanque iucundum, tanquam non omne sit bonum. Concupiscentia uero & ad solum iucundum respicit, tanquam quod oino sit bonum, & ad praesens, at non ad futurum, eo quia tempus non percipiat. Quando igit praesens ipsum iucūdum sit, futurum uero aut utile, aut etiam magis iucundum, ipsa quidem concupiscentia ipsum praesens insequitur. Ratio uero secundum naturam sese hns, futurum insequitur, si maxime sit bonum. Concupiscētia nanque, nimirum quia non distinguat futurum a praesente, praesens iucundum, tanquam simpliciter existēs & iucundum & bonum, recipit. Tanquam enim idē sit, qd' quidem iucundum, id etiam tāquam bonum insequitur. His sic interim dictis, reliquum correspōdens coniunctioni illi qm̄, antea a principio dictae reddit, hoc modo.

Specie utique quidem esset unum ipsum mouens, appetitium quatenus appetitium: primum autem omniū ipsum appetibile. Id nanque mouet, & nō mouetur, quia intelligatur, aut imaginatione concipiatur. Numero au*tem, plura ipsa mouentia.*

Specie unum esse dicit ipsum appetitium, non absolute, sed quemadmodum dictum est ita, ut quae ab uno proficiscuntur, & ad unum reducuntur. Antequam uero rursus clausulae isti. Specie quidem utique esset, redderet illā, plura autem numero, quoniam duo appetitiua sunt, nonnunquamque inuicem dissidentes, rationale uidelicet appetitium, & quod sine ratione appetit, in medio reduxit in memoriam, q̄ appetibile ante appetitiuū mouet: qm̄ & ipsum appetitiuum propter appetibile mouet. Principaliter igitur ipsum appetibile, non quod adhuc potestate est, sed quod iam actu factum est appetibile, quia uidelicet intellectum fuerit, aut imaginatione conceptum, mouet. Quo etiam tempore idem est cum appetitiuo secundum subiectum. Quādoquidem & quod ratione differt, praecedit appetitiuum. Appetitiuum nanque percipit appetibile tanquam finem.

Quoniam autem tria, unum quidem ipsum mouens, secundum autem quo mouet, & praeterea tertium quod mouetur. Mouens *autem duplex: alterum quidem immobile, alterum mouens, & motum.*

Vult quidem per haec uerba colligere & tradere, quaecūque concurrunt ad localem motum animalium. Et haec quidem est huius sententiae intentio. Sed antequam particulatim res tractemus, opus est in oratione sistere, ueluti expositores insistūt. Quod .s. incipiens a coniunctione illa, qm̄, tanquam qui aliquid correspōdēs illi redditurus esset, nō vr̄ reddidisse. Sed oportet subaudire, punctū intercludētes, post illud: est aūt, alterum quidē immobile, alterum aūt motum: hoc inquā, quatuor essent cōcurrētia ad talem motum. In quibus merito cōnumerantur, quae sint haec quatuor. Appetibile .s. appetitium, id quo mouet, qd' mouet. Tria nāq; prius enumerauit, mouēs, id quo mouet, quodq; mouet. Inferens uero mouēs ipsum duplex esse, alterū quidē immobile, alterū aūt mouēs, & motum, quod reliquū fuit quatuor enumerat oīa. Immobile quidē igit est id, quod tanquā appetibile mouet. Eo.n.q intellim, ut dixit, hoc est actu factū appetibile, quo etiam tēpore idē subiecto sit cū appetitiuo ipso, mouet: & appetitiuū principaliter mouet, quatenus rōne differt ab eo. Qñquidē appetitiuū ipsum mouetur ad appetibile, tāquā ad finē. Manet aūt ipse finis immobilis, neque ipse ad appetens tendit. Sic qdem appetibile mouet, tanquā immobile. Appetitiuū uero, qd' etiam uicinius mouet ea, quae mouentur, ab appetibili excitatū, atq; in ordinē illius tendens, & ea rōne moueri dictū, iuxta id, quia appetibile insequit, mouet aīal, adnatū sibi lubm instrumētum. Propterea nō uiolētia aliqua, sed suapte natura cū illius appetitiuo motu simul mouet. Mouet aūt utēs altero quodā, quod quidē medium est inter ipsum mouens, appetitiuū inquam, & rē motā, quod quidē est aīal. Hoc aūt medium vr̄ Aristo. dicere in libello de motu aīalium, esse spūm uitalē, qui in nobis est. Qui quidem medius est inter ipsum mouens cor, & solidiores aīalis motas particulas. Dicit aūt in illo libello, aliud quoque esse medium inter superiores & inferiores aīalis particulas, dextrasq; & sinistras, qd' qdē magis in superficie ponit, q̄ oppositas copulat particulas. Qñq; aut sursum, aut deorsum, aut dextrorsum aut sinistrorsum ipsum flectit, dum aliqua rōne mouet, aliqua aūt qescat. In flexione nāque illa cōtingit alteram oppositarum particularum moueri, alteram aūt qescere. Qñquidē quod mouet, omnino iuxta aliquid stans firmatū, ita uult moueri. Cōtingit igit mediam oppositorū superficiem tanq̄ finem quidem stantis quiescere, simul uero moueri cū eo qd' mouet, tanquam principium huius. Sed haec qdē, siue spiritum quis dicat, siue hmōi superficiem, corporea esse fatetur. In qua & Aristo interpraetes oberrarūt: arbitror aūt & hac uia sermonē esse dijudicandū. Traditum, ab ipso fuit oēm animam esse actum corporis organici, & uti uiuente corpore tāquam instrumēto. Vtens aūt non est simplr forma instrumenti, tanquam instrumenti, semper.n. utens ab eo, quo utitur, seiunctum est. Qm̄ igitur animal substratum fuit instrumētum utenti aīae, aīa, quae ipso utitur, non est, ut in uniuersum dicat, forma instrumenti: sed tanq̄ utēs, id a quo, & efficiens cā. Mouēs nāq; est sub ipso efficiente. Verū ipsa quidē uegetatiua obscure praesefert ipsum utēs, manifestius aūt ea, quae ostrearū, cōsimiliumq;, ut quae licet non uniuersaliter, secundum particulas tn̄ ipsas localiter moueant. Quae uero ambulantium est ipsorum manifestior est, quae alia est ab eo, quod mouetur. Mouens nanq; & efficiens diuersum est ab eo, quod mouetur et patitur, praesertim cum non sit aliquid rei motae secundum Aristo idq; ideo ne idem sit & mouens & motum. Animal aūt erat id, quod mouetur, anima uero mouens, quae non est formalis uiuentis corporis uita. Talis enim uita est aīatis effictrix, & tanquam instrumenti: quod quidē erat id quod mouetur. Anima igitur ipsa iuxta ipsum mouēs, non aūt iuxta formam rei motae, tanquam rei motae est, atque seiuncta est, ueluti mouēs a re mota, & efficiens a re effecta: & propter excellentiam medietate quoq; indiguere, quae ambo mutuo colligaret. Atq; haec quidē medietas haud erit corpus, ut puto, rursus nanq; erit, quod mouet, non aūt quo mouet: at corporeum certe quid, nō tamen corpus: qualis ea est uita, quae instrumentum quatenus instrumentum effingit: quae per seipsam quidem nō mouetur, cum incorporea sit: principium autem est eius, quod mouetur, tanquam uiuentis, cum formalis sit caussa: uelu ti sanitas recte ualentis: eo quia tota inseparabiliter penetret corpus, cum corporea dicatur. Animal uero id est, quod mouetur, qm̄ non tanquā corpus ab aīa mouetur, sed tanquam aīal. Medietas uero ipsa & quiescere & moueri quodāmodo dicitur, cum per seipsam quidē immobilis sit, eo quia uita existat, per accñs uero moueatur, propter inseparabilem complicationem cum animali.

Est aūt quod quidem immobile, agibile bonum.

Non tanquā per se agibile. In mutatione nāque se hn̄t agibilia ipsa, & contingunt sese aliter hr̄e. Sed qd' in eo quod moueant appetitum, non mouentur, quo moueāt. Nam quia maneant bona, aut uideantur, mouent.

Quod uero mouet & mouetur, appetitium. Mo*uetur enim quod appetit, quatenus appetit.* Et *appetitus motus quidā est, quatenus actus.* Q*uod uero mouetur, est animal.*

Non quia localiter moueatur, sed localiter quidem mouens, mouetur uero, tanquam ab appetibili excitetur ad appetendum actu Rectius enim Plutarchus ita exponit, inquiens, appetitiuam ipsam actionem nunc temporis dictam fuisse motum Platonico more ab Aristotele. Et

fortassis propterea, quia omnino in motum terminet, & hoc totum fit, localis motus, at non passibilis. Aut ita ut Alexander, qui inquit appetitum moueri per accidēs, eo quia cum in corpore sit, simul mouetur cum subiecto per accidens, ut dictum est. Neque.n.is qui totus in uiuente corpore innatus est, mouet, sed is, qui habet aliquid & separabile, & seiunctū, quique iuxta ipsum efficiens manet, & hic est, q medietate indiget. Qui uero, quod mouetur, tāquam quod mouetur, effingit, immediata est ipsius formalis caussa. Exponit aūt ipse Aristo. seipsum, quomodo appetitiuum esse dixerit, quod moueaꝛ, uidelicet quatenus appetit, indicare uolens hoc, iuxta ipsam appetitionem. Etenim per id, quod mouetur, non intelligit nūc animal, sed appetitiuum, quatenus appetitiuum. Atq; adhuc manifestiorem faciens sermonem, appetitum statuit motum quendam esse, tanquam actionem desinentem in motum in ipso animali. Quo particulam illam, ῇ, idest, quatenus, uidelicet, aut ibi posita, quatenus actio, nō interpretemur coniunctionem disiunctiuam, uidelicet, aut, sed ad uerbium pro eo, quod est, secundum quod. Si autem & tanquam coniunctio, hoc est, aut, dicta fuit, significatur, ꝙ appetitus uocetur ita, scilicet, aut actus, tanquam impartibilis & perfectus actus, aut motus, tanquam ab appetitiuo excitatus, atq; adeo tāquam in animalis motum desinens. Animal uero est, quod mouetur, iuxta motum proprie determinatum, qui est actus mobilis, non actus naturalis, sed ambulatorius, & ab anima deueniens, & qui animalibus conuenit.

Quo autem mouet instrumento appetitus, iam id corporeum est. Quapropter in cōmunibus corporis & animę operibus contemplandum de ipso.

Per corporeum ipsum, non intelligit corpus, id enim mouetur omnino, sed intelligit uitam, quæ corporeū qd refert, & extrema est. Quapropter etiam differt contemplationē de ipsa in posterum, ut de qua loquuturus sit, cū communia considerabit opera animæ & corporis. Commune autem est non mouere ipsum. Neque enim etiam a corpore mouetur animatum ipsum, sed neque etiam a uita commixta. Etenim ipsa terminus erat eius, quod uiuaciter mouetur. Mouens uero iuxta mouentem consistit. Merito igitur in libello de motu animalium dicturus est de eo, quo mouet.

T.55 *Nunc autem, ut summatim dicam, ipsum mouens instrumentarie, ubi principium, & finis idem, ut gigglismus: ibi enim curuum, & cauum. Id quidem, finis, illud autem principium. Quapropter alterum quidem quiescit, alterum autem mouetur. Ratione quidem diuersa existentia, magnitudine autem inseparabilia.*

Cō. Est quidem, ut dictum fuit, uel corporeum quid instrumentarie mouens, at nunc quidem uitam eam, quæ organi quatenus organi effictrix est, uult instrumentarie mouere, quam dicet & manere & moueri. Sin autem & in libro de motu animalium hanc manifeste dicit, aut etiam demonstrat, illinc est accipiendum. Videtur autē & ibi omnino de ea loqui. Nunc enim, inquit, summatim hoc est collectim, quæ diffusius in illis dicta sunt, dicenda sunt, atque sane intelligit ipsum instrumentarie mouens, quod uidelicet post appetitū quidem est, qui non instrumentarie, sed primo & ipse mouet, propterea quia, licet ab appetibili excitetur, ex seipso tamen tendit ad appetibile. Omne autem instrumentarium post ipsum primum mouēs est, sed ante id quod mouetur est, Siquidem non tantum est id quod moueꝛ sed etiam mouens. Tale itaque existit ipsum instrumētarie mouēs, quod mouetur quidē a primo mouente, mouet autem quod solum mouetur. Sit quidē igitur, ut dictum fuit, & corporeum aliquid tale, ut cor, ut spiritus uitalis, ut superficies media inter oppositas particulas. Sit præterea & uita inseparabiliter animal ipsum informans, quæ ipsum quatenus mouetur, effingit, quæ met & ipsa mouere animal dicitur: quoniam iuxta ipsam mouetur, sed non tanquam ab ipsa: moueri aūt dicitur ab ipso primo mouente: quod inseparabiliter mouetur, & quia tanquam rei motæ est forma: & quia magis per accñs mouetur, quam per seipsam. Quod enim mouetur, omnino est corpus: meliusq; & magis est proprium, accipere hanc uitam esse instrumentariam, quam quoduis corpus. Impossenanque est corpus secundum eandem particulam per se totam esse principium & finem. Manifeste nāq; Aristo. id subiunxit, idem uolens esse principium & finem, id scilicet, quo mouet. Ipsa igitur insita uita tota per seipsam totam ea est, quæ mouet animal, tanquam, secūdum qd, non aūt, a quo, mouens: mouetur autem per accidens, tāquam formalis rei motę caussa. Atq; gigglismus quidem acceptus fuit ab ipso pro similitudine eius, quod totum ꝑ se totum mouetur quodammodo, et quiescit. Neq; enim ut corpus, sed ut superficies. Est aūt gigglismus, quēadmodū etiam Plutarchus uult, duorū anulorum complicatio, cum alter in reliquum sit iniectus: qñ curuum unius tangat cauū alterius. Et, ut Alexan. demonstrat, quādo circa unam fibulam stātē, annulus ei adiunctus, cū porta, quæ conuertitur simul agit, fibula autem manente immobili, ipse annulus contrarijs moueꝛ motibus, in illa cōuersione portæ intus & extra. Sed gigglismum, quōdocūq; sese habeat, accipiendum est, ut expositores uolunt: aut alterius annulli curuum, alterius uero cauū: aut annulli quidē cauum, fibulæ uero curuum. Atq; hic quidem sit curuum fibulæ manens, cauum uero annulli quod mouetur. In duobus uero circulis, moueatur quidem curuum eius q ab alio ambiꝛ, immobile uero sit cauum ambientis annulli. At non mihi uidetur hęc cum oratione consona esse, quæ hoc in loco supponit quiescens & quod mouetur inseparabilia esse magnitudine, quę sola rōne diuersa sunt: cum consueuerit Aristo. inseparabiles magnitudine appellare, non continui particulas, eo quia in cōtinuitate alię alibi posita sint, neq; eas, quæ se cōtangunt, quia neq; istæ per continuitatem mutuo sit coniunctæ, sed illas omnes, quæ totæ per se totas cū subiecto mutuo sunt unitę. Ideo & Alexan. in hoc insistens, non intelligit de giggliimo dici quæ subiunguntur, uidelicet, inseparabilia esse magnitudine principium & finem, & quiescens et quod mouetur, sed quod de nobis hæc dicantur, intelligit. Quando oppositis partibus (intelligo autem supra & infra, dextris et sinistris flexis) altera oppositarū manente, altera uero mota, superficies media tanquam finis quidem etiam ipsa sit eius, quod mouetur, tanquam principium autem quiescētium, dum manet tota per seipsam totam. Neq;.n. habet profunditatem, & quiescens & mota. Ac iudicio meo uel in ipso gigglismo similitudinē accipere oportebat, ne frustra fuisset acceptus. Quomodo igitur id de corpore dici accipiemus profunditatem habēte, cum, & alibi curuum, alibi cauum habeat? An ut diximus, nō iuxta ipsum corporeū accipienda est ipsius similitudo, sed iuxta ipsam corporis superficiem, siue cauā siue curuā appellatā. Etenim curua oīno & caua eadē est tota per se totā, & caua similiter oīno curua. Si igitur internū annulū intelligeres, qui iuxta sui curuū moueaꝛ, ſm quod cōtangit ambientem se annulum, annulus, qui.s. ambitur erit quod moueꝛ. Corpus enim erit quod moueꝛ. Ipsius uero superficies, quæ simul curua est & caua, quæ qdē est iuxta ipsum ambientē annulū, quatenus quidē proxima est ei, qd' moueꝛ, id aūt est cauū, moueꝛ, tanq̄ finis potius cōtāgēs id qd' moueꝛ. Quatenus uero qesc̄ēti & ambienti annulo ꝓxima fit iuxta ipsum curuū, quiescit. Qñquidē finis quidē est eius qd' moueꝛ iuxta ipsum quoq; curuū, sed lōgius, q̄ iuxta cauū. Curuū vō & cauū subiecto qdē sunt inseparabilia, qd' quidem ipse Aristo. dixerat, magnitudine. Totum enim per totum, qd' quidē sit cauū, id & curuū est. Siue igitur in linea, siue in superficie, siue in corpore id aliquis cōsideret, forsan totum uidebitur & moueri quodāmodo et qescere,

T.55

Cō.

re, neutrum uero per se. (Ipsum nanq; per se moueri & quiescere, corporibus ut dictum est conuenit) sed per accñs & per quendam respectum accidentem aut ad rē motam, aut ad quiescentem. Et hac etiam rōne similimodo similis erit superficiei inter oppositas partes constitutæ, & illi uitæ, ut nos posuimus, quæ organum quatenus organū esse fingit: quam quidem & iuxta hanc rōnē couenientius ali quis interprætaretur, quandoquidem appetitiua uita tan quam mouens est substantia & tanquam quod mouetur. Oportet nanque animal ipsum, & medium, quo mouet, substantiam esse. Vita aūt substantia est, non aūt superficies, & tanquam medium est præstantior quidem anima li, remissa uero respectu appetitiuæ uitæ.

Omnia nanque impulsione & attractione mouentur. Quare oportet, quemadmodum in circulo manere aliquid, & inde incipere motum.

6 *Omnino quidem igitur, ut dictum fuit quatenus appetitiuum ipsum animal, ea ratione ipsius motiuum est. Appetitiuum autem non sine imaginatione. Imaginatio autem omnis, aut ratiocinatiua, aut sensitiua. Hac quidem igitur & animalia multa participant.*

Qūo quidem motus extrinsecus facti in impulsiuam & attractionem reducantur, in naturali auscultatione ab ipso didicimus: quo uero modo & qui secūdum naturā sunt, scitu dignum est. Omnia nanque dixit, quare & quæ secū dum naturam mouentur. Ac vr̄ quidem impellens & at trahens dicere cām eē ipsius motus aut extendentē aut cō trahentem rem motam, impellentem quidem cum exten dat, attrahentem uero cum contrahat. Quæ non tm̄ tanquam efficiens est caussa, tanquam ea a qua, sed etiam formalis, tanquam secundum quam. Quod aūt trahitur & impellitur id est, quod mouetur, aut extensum aut cōtractum, ueluti sese habet animal, quod calefit, aut frigefit. Nam dum pudore afficitur, calefit, sanguine diffuso & ex tenso, dum uero timet contrahitur & colligitur: unde etiā supra ipsam superficiem pallor contingit accedere. Sed in motibus quidem naturalibus, & non uitalibus, ut in motu ignis ad superiora, leuitas potestas ea est, secūdum quā mouetur. Ignis aūt est, quod mouetur, tractus quidē secundum naturam, & non uiolenter cū propria totalitate collectus, & ad ipsam festinans, at iuxta progressum diuisi bilē & cū dimensione impellit̄, nō quidem uel in hoc uio lenter, sed quasi sua sponte, attamē extendit̄. Ei uero qđ propositum fuit, coaptandum est hoc, quia dū mouet̄ im pulsione & attractione, aliud quidem quiescit ab eo, quo mouens mouet, aliud uero mouet̄, idq; ideo ut ipsum quiescens impellat aut attrahat: quod uero mouet̄, impellatur aut trahat̄. Veluti in ambito & circundato annulo curuū ipsum est impellens aut attrahens secūdum quādā propor tionē: cauum uero, qđ impellitur aut trahitur: impulsum quidem quatenus recedit a cauitate ambientis annuli: qua tenus aūt in idem fertur, attractum. Qm̄ si quidem annulus, non is qui circundatur, sed qui circundat moueret̄ circa illum qui intus manet, iuxta cauum interioris superficiei habebit ipsum manēs: iuxta curuū uero habebit qđ mouetur. Iuxta curuitatem nāq; habebit magis, qđ supp sius ꝓfunditati uicinū sit, iuxta cauitatē uero habebit. qđ longius quidē a propria profunditate positū sit, propius uero manenti annullo aut fibulę, ut Alexan. gigglissimum interprætatus est. Vita uero illa secundum q̄ mouet̄ qđ mouetur, permanens, quidem habebit iuxta contactum, quē cū mouente facit, hoc est cum appetitu, qđ uero mouetur permanens, illud habebit iuxta contactum cum aīa li factum. Id enim erat id qđ proprie mouetur. Qm̄ aūt impellens & tradens iuxta manens, quod uero impellitur & trahitur iuxta id quod mouet̄, designātur, in omni mo tu erit hoc quidē manens, hoc aūt motum. Veluti in circulo centrum quidem manet, impellēs quidem circulum quatenus mouet illū recedētē a seipso. Trahens uero, qua tenus circa ipsum mouet. Ipse uero totus circulus, qui ita impellitur & trahit̄. Quo in loco cōclusionē problematis a se propositi subiunxit, uolēs quidē ipsum appetibile esse cām proxime motiuam. Appetitiuū uero cū imaginatione fieri oīno enūtians: quæ quidē imaginatio aut rōnalis est, qualis ea, quæ in hoibus, quæ rōnale quid refert secun dum subām suam (alioqui neq; cū rōne couenirет) aut irrationalis, qualis ea quæ in brutis est. Cōtemplatiuus nan que intellš non oīno imaginatione indiget, nisi cum sensibilia, aut ex abstractione cōsiderat. Qui uero appetitiuus est, actiuus practicusue est, cū semper circa particularia se habeat, particularemq; propositionē cum vl̄i cōplicās, ipse semper imaginatione adiutrice indiget ad cognitionem particularium ipsorū obeūdā. imaginatio aūt tū ipsa tum intellš animal mouent, non secundum cognoscitiuum mē brum, sed iuxta appetitiuum, ut dictum fuit. Etenim tan quam appetitiuum mouet, licet cum imaginatione sit rationali, aut uita irrationali. Ideo dixit oīno appetitiuum ipsum esse mouens.

Considerādum autem & de imperfectis quid ipsum mouens est quibus tactus solum inest sensus. Vtrū contingit imaginationem inesse his, an non, & concupiscentiam. Videtur enim dolor & uoluptas inesse. Si autē hæc, & concupiscentiam necessarium est. Imaginatio autem quonam pacto inerit? Nunquid quemadmodum & mouetur indefinitorum? & hæc insunt quidem, indefinitorum autem insunt.

Quænam quidem appellet imperfecta, ipse exposuit, uidelicet, qbus solus sensus tactus inest. Oīno.n. quibus ta ctus inest, ijs etiam gustus: ideo ut per iucūdū & triste, quę in saporibus sunt distinguāt qđ possit nutrire, & qđ non possit, & hoc quidē amplectat̄, illud uero auersēt: quēad modum per tactū distinguāt, quod cōseruatiuū & corruptiuū est corporis. Ambobus nāq; sensibus opus est aīa libus. Iis enim, quæ terrestre multum hñt in tota corporis natura ne sensu quidem ullo opus est, nimirū quia neque ullo modo moueri sunt apta nata, & iccirco neq; inse qui ipsum eligibile, neque uitare fugiendū. Sed & quia ex trema uita sola, uegetatiua ſ. ipsis adest, iam delabuntur & prope quid iaciunt in naturales motus. Sensus uero ijs adest, quæ quomodocūq; intus mouentur. Quādoquidem & imperfecta uocata animalia uidentur mouerī, nō per seipsa tota sed per parteis. Ac præter id, quod nō adsit iucundum aut triste, quod secundum sapores requiritur, aperiunt ostreaceum illud carni superinductū, inquiruntq; nutritiuum aliquod. Quod si aliquis festucā. aut aliud quid durum inijciat, claudunt̄ tanquā euitantia molestū, recipiunt aūt iucundū, tanquā nutritiuū ipsum desiderantia. Patet igitur ꝙ nō sensus mouet ipsa, ad aperien dum aut claudendū. Sensus nanque eorum tm̄ est, quæ præsentia sunt, at absentium curam gerit ratio & imaginatio. Sed neque ratio in illis est. Ratio nāq; uniuersalium est, imaginatio uero in indiuiduis sensibilibus uersatur, licet ea quoq; absint, attamen similia quædam iam in memoria innata fuerunt. Cōcedenda igitur de necessitate ipsis est imaginatio. Quod sane etiam Aristo. syllogizat ex eo, quia dolor & uoluptas in huiusmodi animalibus insit. Hoc autem manifestum est ex eo quia amplectantur nutrientia, aliena uero respuant: quibus autē uoluptas & dolor, hæc statim consequi concupiscentiam inquit, qđ quidem etiam per se manifestum est. Appetitus nanque est. qui ad iucundum dirigitur; aut etiam ad bonum & malum, ut in iis, quæ rationem habent. Quapropter etiam conuertitur in mortalibus animalibus. Quod si aliquis concederet concupiscentiam esse, omnino erit uoluptas & dolor in his: siue conuersim uoluptas & do lor inesset, omnino etiam concupiscentia inerit. Præterea

manifestior adhuc fit hic sermo, quando uel non præsente iucundo ipso, uidentur moueri in id quacunq; rone. Manifestum nanque, q secuudum appetitum non aūt secundum sensum simplr mouentur. Sensus nāq; præsentium tantum est, appetitus aūt etiam absentium. Quibus autē appetitus inest siue concupiscentia, ijs etiam imaginatio, quo ex memoria iucundi, ut dictum fuit, ad illud moueātur. Verū in ijsce aīalibus talibus imaginatio plurimum indeterminatum habet. Indeterminata nanque & ea est, quæ uermium & errucarum & eorum existit, quæ indeterminate huc & illuc mouentur, sed illud indeterminatū in latitudine potius hn̄t, at non restricte. Neque enim illic solum quærunt iucundum, ubi hactenus immobilia manserant, sed hoc atque illo loco, ad aliud, atq; aliud ferūtur iucūdū, & ut simplr loquamur, determinate percipientes. & ubiq; ipsum insequentes. Indeterminate uero ad illud mouentur dum, ut forte occurrit, ipsum inquirunt: at non ita, ut apes ad solitum pabulum, & ad cōsueta aluearia deferuntur. Animalia igif imperfecta percipiunt & ipsa quidem determinate iucundum ipsum, eo uero, q nō in pluribus inquirant iucundum ipsum, ita ut hic & illic illud acquirāt, sed solo in eo loco, in quo quidem etiam manent, tum restrictum hn̄t ipsum terminum, tum magis indeterminatum, quam illa, quia multis in locis terminum nō ponunt, sed in uno solo, ut dictum est, loco. Hac ergo ratione motus etiam ipsis indeterminatus inesse dicitur, quia restricte & per parteis, non autem tanquā tota locum ex loco mutarit, & quia non appetitiuo motu moueantur huc & illuc, neque tanquam ex seipsis, ad percipiendum illud suaue ex semet, sed ad solam eius quasi receptionem, quādo illud extrinsecus occurrat.

T.57 *Sensitiua quidem igitur imaginatio, quemadmodum dictum fuit, uel aliis animalibus inest. Consultatiua uero in ratiocinatiuis.*

Cō. Vbi dixerit imaginationem imperfectis quoq; animalibus inesse, licet indeterminatam, ac multo utiq; magis cōcesserit ipsam inesse ijs, quæ secundum locum mouentur, tanquam perfectionibus, dixerit aūt sæpius, q & quæ in nobis est ratio imaginatione utitur, tanquam quia imaginatio insit hominibus, neq; uero solis brutis, scite admodum & philosophice determinat discrimen humanæ imaginationis & eius quæ irrationalium est brutorum. Alterius quidem, ut quæ cum ratione & opinione simul sit, et aliquod consilium acquirat, & aliquando quidem dirigatur a rationali uoluntate, aliquādo autem cōtra ipsam resistat, ut nonnunquam superet in intemperantibus, tantam habet cognationem cum eo, quod rationis formam refert ecundum naturam. Alterius aūt quæ non est apta nata cum rōne aut consilio coniungi. Licet in nonnullis, quæ ꝑpræseferūt aliquid, quod rationis referat formam in ipsis, assuefieri a rationalibus et ipsum quodammodo aptari nō a se sed extrinsecus, insit: eo quia natura nō collectim trāseat ad ea, quæ multum distant, sed semper per proxima. Canes nanq; & simiæ, & ursi, & equi, licet rationem propriam nō habeant, attamē humana rōne aptantur, quodā uidelicet rythmo, at nō qualiter & quātū ipsę nostræ imaginationes. Non sic ūo formicę, apesq;, aut quę serpūt, aut quę natāt faciunt, neq; multo magis ea, quæ indeterminatā hn̄t imaginationē. Hæc igitur est dictionis intentio distinguere humanam imaginationem, quam nūc consultatiuam uocat, ab ea, quæ in irrationalibus est. Particularia uero consideranda sunt uerba. Consultatiuā appellat eā, quæ in ratiocinatiuis, tanquam omni imaginationi quodammodo ambiguum tradens, & q circa contingentia se habeat. Neque n. est circa perpetua & quæ eodem modo sese habent semper, & quorum finis necessarius est, qđ cūq; consilium. Sed in agibilibus, & particularibus, & in talibus uersatur, quæ aliquando quidē in finem exire possunt, aliquando aūt non, & quæ nō possunt semper idem eligibile inferre. Ideo uidetur, quemadmodum neq; sensum tradit, sic neque imaginationem cœlestibus assignare, ut quæ secundum intellectum solum agant. At n. quo modo, quæso, qualecūque cōsilium in illis esse posset, quę semper eodem modo mouentur, sempeq; in fine sunt? Si quis uero alia rōne sensum ipsis assignat, hic certe alio modo de sensu philosophatur, & non de hoc, secundum quē nos, & mortalia omnia animalia sentimus, indigentes percussione ab exterioribus facta, et organo sensorio utentes. Sed cognitionem sensibilium, totam intrinsecus excitatā, non indigentem percussione, aut organo, sed totam secundum præstantiorem actionē consistentem, atq; adeo nequaquam ex corpore in intellectum recurrentem, sed ex intellectu in corpus prouenientem, & quia sensibilium sit rerum, hic sensum appellat. Siquis igitur imaginationē in ipsis poneret, eodē modo assignabit, quo sensum. Cōsilij uero ambiguitatē demōstrare uolēs & ipse, subiūxit hoc.

Vtrum enim aget hoc, aut hoc, ratiocinationis iam est opus, & necesse semper est, uno mensurare, quod. n. magis, prosequitur. Quare potest unū ex pluribus phantasmatibus facere.

In ambiguis nanque, & non necessario unum & eundem terminum habentibus, & unum finem, utitur hoc dicendi genere, utrum hoc, aut hoc. Simulq; declarat rationalem partem cōsultantis uitæ. Irrationalia nanq; animalia ad apparens iucundum tantum tendunt, propter restrictum, ad unum aliquid respicientia, uidelicet iucundum. Et non ita ut ratio, ob latiorem contemplationem & appetitum, & ad multa se dilatantem, aliqn̄ quidem in bonum intuetur, aliquando autem in iucundum. Quare imaginatio, quę uel in ipsis ratiocinatiuis est, rationalis quidem est, sed circa contingentia uersatur. Sensitiuam aūt imaginationem uocat eam, quæ a solo excitatur sensu. Oportet nāque, ut in sermonibus de ipsa fuit ab ipso pħo determinatum, omnino prius sensisse, & tūc figuras a sensibilibus de promptas in imaginatione imprimi, secundum quas postea moueatur. Consultatiua nanque ab ipsis mota, omnino quidem & ipsa a sensu in principio excitatur, non tū ab eo solo, sed propter cognationem, quam secundū substantiam cum ratione habet, fruitur etiam quodam pacto consilio illius, & ita simul erga ipsum agit, ut aliquando quidem consequatur, aliqn̄ aūt ad alterum declinet eius, quod a ratione approbatum fuerit, & aut superet ut in intemperantibus, aut superetur, ut in temperantibus. Et qđ sit consultatiuum præ oculis posuit, non solum quia necessum sit consultantem uersare in contingentibus & agibilibus & alio atq; alio modo se habentibus, sed quia necessum sit, ut ad unum respiciat, et ad illud tanquam maxime eligibile, referat, quod quidem dixit unam mēsuram. Etenim quando aut utile eligi oportet, aut iucundum, consultat, respiciens in id, quod maxime eligibile est. Ceterū & ubi determinauit utile esse quod maxime eligibile, consultat, utrum hoc utilius sit, an hoc, rursusq; in uno & eodem utili firmatus consilia facit. Similiter quoque, qui iucūdū ipsum esse finem ponit. Quare potest unum ex pluribus phantasmatibus facere. Qui ergo consultat, non restricte, ut dictum est, in hoc solum respicit, sed in plura, & ea qđē etiam particularia, & generabilia, & aliquando existentia, contingentiaq; aliter atque aliter se habere & mutuo cōparata: & propter id qđ ex pluribus hisce in unum ratiocinatione contrahitur quemadmodum quodam in loco Plato dixit imaginatione coadiuuante oīno utif. Cuius opus est talia cognoscibilia proxime percipere.

Et caussa hæc, quod opinionem haud uideatur habere, quoniam eam, quæ ex syllogismo, non habent. Ipsa uero illam.

Si quidem aliquis simpliciter opinionē, iuxta superficiarium quid & apparens uocaret cognitionem, hęc esset maxime irrationalibus cōcedenda animalibus, saneq; et Iamblichus

blichus opinionem ponit in irrationali uita. Quod si eã, quæ ex ratione,& ratiocinio conflatur,& quæ ex múltis particularibus in unum vſe contrahitur, non certe hanc aſſignare deberet irrationalibus animalibus. Cauſſa igitur, inquit,eſt,quia non omnis imaginatio,de qua uerba fiũt, quam etiam appetitus ſequitur,opinionem habere uideť: qm̃ eam non habet, quæ ex ratiocinio fit. Qm̃ cognitionem eam,quæ ſecundũ apparens fit,omnis appetitus habet. Neque enim poſe eſt ſine cognitione aliquid appetere,& omnino abſq; cognitione quæ ſecundum apparens eſt. Apparentia nãque circa agibilia uerſatur,ueluti certitudo circa contemplabilia. Ipſa uero illam. Hoc eſt,opinio quæ ex ratiocinio fit,habet imaginationem conſequẽtem,nimirum quia uel talis opinio circa agibilia uerſetur, & contingentia aliter ſeſe habere.

Quare conſultatiuam non habet appetitus. Vincit autem aliquando, & mouet uoluntatem. Aliquãdo autem illa hunc.

Appetitum nũc proprie appellat eum, qui irrationalis eſt: conſtruitq; ſyllogiſmũ in ſecunda figura. Appetitus, qui in irrationalibus eſt, non habet ratiocinatiuam: cõſultatiua habet ratiocinatiuam,talis igitur appetitus nõ habet conſultatiuam. Adeo aũt appetitum,qui in aliis eſt, appetitiua noſtra imaginatio ſuperat, ut æqualis rationi quodammodo fiat,quemadmodum dictum fuit,& uoluntati rationis, ita ut in agibilibus & reſiſtant & pugnent,aliquando etiam ſuperet ipſam, nonnunquam etiam uincatur. Quando igitur & principium quidem fit ab irrationali appetitu, qui in nobis eſt, mouet quidem ipſe rurſus. Mouetur autem tunc rationalis uoluntas. Atque nõnunquam tota uoluntas illum ſequitur,ut in immodeſtis, aliquando autem reſiſtit quidem non tamen ſuperat, ut in intemperantibus.

Quemadmodum pila appetitus appetitum, cum incõtinentia fiat. Natura aũt ſemper,quæ ſurſum principalior,& mouet. Quare tribus lationibus iam mouetur.

Similitudinem eius quod dictum fuit,affert, unam ſcilicet pilam eorum,qui eam ſibi mutuo proiiciunt,cum qui iacit quidem moueat,qui uero recipit,moueatur,rurſuſq; quia propulſet eam,moueat. Ita nanque etiam in intemperantibus,deteriorq; appetitus præſtantiorem mouet appetitum,& qui præſtantior eſt,deteriorem mouet, tãquã reſiſtentem,uincitq;,ut in iis,qui pila ludũt, uincit, qui uehæmentius percuſſerit. In intemperantibus uero deterior appetitus,quemadmodum etiam in ipſis imperantibus q̃ præſtantior eſt. Ac uidetur quidem incontinentiam nũc appellare omnẽ illam pugnam & controuerſiam: licet deterius,ſed præſtantius uiuat: in quantum non oĩno unius uictoria fit, ſed aliquando unius,aliquando aũt reliqui. Expoſitores aũt σφαίρας, quam nos diximus pilæ,ſimilitudinem, de cœleſtibus exponunt fuiſſe dictam, ut quia, ea,quæ ἀπλανὴς uocatur,non erret, & proprium motum errantibus tradat. Idq; ideo ut unaquæq; errantium ſphærarum proprio moueatur motu, & ipſa,quæ ἀπλανὴς dicitur,motu ſuo,& tertius qui a non errante datur,uincat ſecundum. Quandoquidem natura,hoc eſt ſecundum naturam,uolũtas præſtãtior eſt & principalior, nimirũ quę poteſt tota a ſeipſa excitari,& cum tanquam bonũ ipſum finem, intentionẽq; & ſcopum ponat,ſecũdum naturam profecto moueret ſecundam. Aut quando erga præſtantiorem ſeditionem mouet,mouet & ipſa illam quodã pacto,ut in iis, qui pilam mutuo ſibi proiiciunt, dictũ fuit. Si igitur neq; demulceatur,neque cogatur, ſed e,cõtra uoluntas ſuperare debeat,tertius erit motus, qui a uoluntate fit,qui reprimit motum irrationalem: cum prima fit tanquam imperans iuſſo ſecundum naturam exiſtens. Imperat nanque uoluntas ſui ex natura appetitui imaginatiuo. Ipſa uero adhuc ſeſe imperite habens,e,cõuerſo illam, non amplius ſecundum naturam, ad proprium eligibile attrahere conať: uoluntas uero non attracta reprimit quadam cum inſtantia motum illius.

Ipſum uero ſciendi poteſtatem habens,nõ mouetur, ſed manet. T. 58

Ex iis,quæ ſequuntur,uidetur quidem Ariſto. ſummatim concludere omnia quæ prædicta ſunt,a ſummo incipiens uidelicet a ſuprema animarum noſtrarum ſubſtantia. Etenim totus a principio directus fuerat ſermo ab ipſo ad omnem mortalium animalium animam. Per id igitur,quod ſciendi poteſtatem habet nunc intelligit, nõ qđ poteſtate ſit tale,ſed quod perfectum,& actu ſit ſciens,ueluti textũ,quod iam textũ, deauratumq; quod iam deauratum. Qm̃ id quod poteſtate, tanquam adhuc imperfectum,& mouet & mouetur. Ac mouet quidẽ ipſum animal,tanquam quod per ipſum, & per ſenſus & imaginationes ad ſpeculationem formarum rapiendum ſit: mouetur autem tanquam quod perficiatur a ſubſtantialibus animæ intelligibilibus formis. Sed & quod iam perfectũ eſt, tanquam iam potens ſeipſum intelligere,ſed ſecũdum habitum & occurſum iam perfectum,iam & id mouet manifeſte a lumine,quod quidem actu cognoſcibiles facit colores,quaſi non illuminatos in ſe exiſtentes, & tanquam diuidens artificiata ab arte,& tanquam ſeiungens actionẽ a ſubſtantia: atque etiam mouet animal ipſum non proxime,ſed tanquam cauſſa practici intellis. Oportet nanq; maiorem uocatam propoſitionem ante cõſideratam fuiſſe, deinde particularem applicatam facere practicum intellectum. Ipſam uero maiorem per ſe,intellectus, qui ſecundum habitum perfectus eſt, cõſiderat,quemadmodũ particularem per ſe conſultatiua imaginatio in rationalibus animalibus: utraſque uero per complicationẽ, practicus uocatus intellectus. Quapropter ipſe quoque deinceps inquirit,utra magis moueat animal an maior, an minor propoſitio. Si enim quacũq; uia maior etiam mouebit,ſcientialis quoq; ratio, & is qui ſecũdum habitum, & qui proueniens eſt. Separatus iccirco ipſe, & qui tantum id eſt,quod uere eſt,& qui iuxta ſubſtantialẽ cõſiſtit actionem ſecundario,poſt intellectum,qui animariam ſubſtantiam excellit (ideo & intellectus & ſcientialis, ſiue ſciendi potens dicitur,cum hoc ipſum quod dicimus, ſcientialis, indicet ipſum ſecundum eſſe) hic inquam ſane intellis neq; mouet,neque mouetur,ſed manet. Solum enim hoc eſt, quod uere eſt,ut ipſe inqt, cum nulla quapiam complicatus ſecunda uita,ſed magis actionem in ſubſtantiam contrahens,ob contactum cum præſtante intellectu factum, qui non ſit ex diuerſitate. Neque.n.perinde atq; natura, & corpora ipſa dependet a formis,ſed potius iuxta unitionem & idemptitatem inſitam, pauca diuerſitate inexiſtente. Vnde etiam eadem de ſummitate animæ ſecundo loco prædicantur,quæcũq; de ſeiuncto ipſius intellectu, cũ demonſtramus eam ſecundam eſſe poſitam ex appoſitione ea intellectui facta huius uerbi, ſcientialis, qđ quaſi medium denotat inter ipſum manẽtem & prouenientem,et intelligentem, & reuolutam cognitionis formam: cũ ſubſtãtia & permanentia denotetur per ipſum manẽs & proueniens,ſcientia uero per intelligentem & conuolutam cognitionis formam. Ipſa quidem enim cognitio actio quędam eſt. Permanſio uero & progreſſus, ſubſtãtiales ſubſiſtentiæ,quæ impartibilem ſimul & partibilem, ſiue mediam apud Platonem exiſtentiam præſeferunt: quemadmodum intellectus & ſcĩa apud Ariſto. ſignificant circũductiones illas apud ipſum,quę iuxta eiuſdem & alterius circulum fiunt. Sed anteaquam ſequentia tractemus,paululum ſiſtẽtes dubitemus aduerſus nos ipſos duas dubitationes,alteram quidem ab ipſis rebus ſumptam, alteram autem ab opinionibus eorum hominum q̃ exacte & acute philoſophati ſunt. Quarum ea,quæ a rebus deſumiť, inquirit hoc, cur non etiam ſummitas ipſa animæ mouetur ab intellectu ſeiuncto ab ipſa,et ab ipſo quidẽ ab anima penitus ſeiuncto,tanquam efficiente, ab ipſo uero ſibi

participato tanquam determinante. Ideo tanquam quæ moueatur, & quæ per se sit mobilis a Platone fuit tradita. Cur igitur nos nec moueri dicimus, nec mouere summitatem illam animæ, sed manere separatam dicimus, & hoc solum existentem, quod uere est, licet tunc ab intellectu dependentem, & ab intellectu perfectam? An ut dictũ fuit dependentia illa non erat cum aliquo recessu facta, sed tantum cum cohærentia & immediata erat? Quandoquidẽ etiam corpus ipsum non proxime depẽdet a naturalibus formis, sed naturales rationes a forma dependent, quibus mediantibus ipsum partibile uenit. Rõnes nanque post formas sunt ubique proximæ, ratio aũt est etiam animata substantia, & præstantior quoq;, quam naturales rationes. Ideo etiam cum propria forma magis proxime, & magis coniuncte colligatur. Partibilium aũt proprius est motus, qui actus est secundum Aristo. qui uocabulo motus in hoc utitur, & non quemadmodum nonnũquã Plato uel in ipsa impartibilium actione, ut in summa intelligẽtia. Etenim inquit illę intellectum circa eadem, & iuxta eadem, & eodem modo moueri, & ipsam præstantißimam ipsius actionem appellat motum. Nouit aũt & oẽs naturales motus, a quibus seiungit animatum motũ. Aristo. aũt ex sua consuetudine immobilem uocãs & animatam substantiam & actionem, eo quia partibilibus solis motũ tradat, merito immobilem etiam nunc appellat. Ac neq; mouere statuit donec sincere pureq; in seipsa maneat, eam nanque mouere uult, cum quodam pacto proueniat. Nequaquam uero & quod apud Platonẽ est per se immobile, existit tale. Non tanquam quod simplr̃ moueatur, sed tanquam medium denotatum ex ipsa extremorum compositione eius inquam, quod ipsum est, & ipsius mobilis. Q̃uo igitur intellectus perficit animam? Non ex recessu, sed ex immediata adhærentia. Quapropter magis ex permãsione, & non quia moueat, sed quia in seipso collocet, & perficiat non separate, sed quia separet quidẽ ab extrinsecis, cõuertat aũt & coniungit maxime cũ seipsa & seipso. Hæc igitur quæsita sint, & soluta, iuxta dubitationem & contemplationem res ipsas respicientem. Quæratur autẽ & illud, q̃uo cum diuino Iamblicho consoni simus, qui et intellectum potestate, & intellectum actu, de præstantiori aię ipsi⁹ exponit, aut de illo, q̃ aĩam determinat, aut de nõ participato. Cum nos existimemus utraque tradita fuisse de ipsa animata substãtia ueluti ex ipsis Aristo. uerbis ubique memorauimus. At certe non audeamus cõtraria Iãblicho loqui, concordabimus aũt quo ad fieri poterit, tanto inferiores existentes, quanto illi hactenus iudicati fuere præstare excellentißimis uiris. Quorum alij quidẽ a caussatarum rerum contemplatione, in eam quæ caussarũ est, ascendunt, alij e contra tanquam ex speculis profundiora, ita ex caussis caussata considerant. Eadem nãq; quodammodo ratio est. Quoniam quadam rõne eadẽ etiam sunt & caussæ & caussata. Quoniam iuxta caussarum ꝓprietatem & actionem caussata ipsa suũ hñt esse: & qualis apparet caussa secundum formam & simplicitatem, tale quoque apparet caussatum secundo modo & per participationem. Et e conuerso, qualia apparuerint caussata secundo loco & per participationem ijs, qui ea prius contemplantur, talis etiam caussa apparebit, simplr̃ tamen et non cum participatione. Quæcũq; igitur in ipsa cã per proprietatẽ considerantur, totidem in caussatis considerari poterunt. Ille igitur diuinus uir secundum suijpsius summam cõtemplationem, primo contemplans hãc in ipsa caussa, dat nobis in anima quoq; ipsam intelligere. Nobis autem placet prius considerare ipsam in aĩa, ita deinde ad cãm recurrere. Vt contemplati quod aliquando quidẽ pure manet, aliquando aũt recedit quidem a pura permansione, tendit tamen ad progressum fluentium uitarum, & cum ijs complicatur, contemplati inquam in anima nostra id, tanquã iuxta illud perfecta, cẽseamus intellectum ipsam determinantem, talem esse, tanquam quod hanc rem determinet, & rursus quod aliquando in actionem eius puram sese recipiat, ex eo tamen, quod potestate, censeamusq; rursus intellectum huiusce substantię determinatiuum, eius inquã, quæ aliquando quidem potestate, aliquando aũt actu pura sit, uel ipsum quoque potestate perfici, non q̃ afficiatur eo quod potestate est, sed quod determinare ualeat & cõstituere substantiam quasi affectam eo, quod aliquãdo sit potestate, & aliquando in actum se recipiat. Hæc igiť sint discussa in secunda quoque quæstione, sed reliqua Arist. uerba prosequamur.

Quoniam autem hæc quidem ipsius uniuersalis existimatio & ratio, hæc autem ipsius particularis. Illa quidem enim dicit, quod oportet talem tale agere, hæc autem quod hoc tale, & ego talis: iam hæc mouet opinio, non quæ uniuersalis, aut ambę, sed hæc quidem quiescens potius alia autem non.

Cum hucusque summatim ultimam manum imposuerit ijs, quæ de contẽplatiuo animę intellectu dicenda erãt, q̃ scilicet summus manet solum, at neque mouet neq; mouetur, ex ijs, quæ sequũtur, demonstrat de proueniente intellectu, q̃uo moueať, licet iam perfectus sit, & iccirco scialis. Demonstrat præterea quomodo moueatur, eo quia uniuersalem ipsius contemplationem, ñon tñ impartibilẽ dicat: ut perpetuam quidem & necessariam ipsius cõtemplationem seruet, quæ quidẽ est vl̃is ab ipso appellata propositio. Quæ tamẽ percipit formas, non eas, quæ substantiales sunt & caussales, sed eas, quæ iam prouenerunt, quadrantque cum rationibus caussatis & particularibus, quæ sunt in anima. Talia nanque ea sunt, quæ uniuersalia dicũtur, & de particularibus prædicantur, suumq; esse cum ipsis inseparabiliter hñt. Quod aũt etiã moueat, manifestius demonstrans, eo quia uniuersalem ipsam propositionem intellectui practico tradat, quæmet una cũ particulari mouet aĩal, indeq; ad practicum ipsum ascendens intellm̃ cõcludit ea quoque, quæ de ipso tradita fuere, tãquam suniuersalis propositio contemplatiua sit, magisque quiete & magis seiuncte moueat: particularis uero magis cognoscatur a cõsultatiua imaginatione, et proxime atq; magis moueat animal circa agibilia & contingentia alia atq; alia ratione sese habere, nimirum quia particularia sunt, & particulari semper indigeant motu quo perficiantur: cũ practicus noster intellectus ambas simul cõsideret propositiones, easque cõplicet, & alteram quidem a contemplatiuo sumat, alteram uero cum rõnali consideret imaginatione, moueatq; aĩal ad eligibilia aliqñ existentia, aut quæ ita uidentur, seiuncte quidem, ut dictũ est, & quiete magis maiori propositione, proximius aũt & secundum multã mutationẽ aliam atq; aliam, ipsa minori. Qualis uero uniuersalis & maior sit, minorque & particularis ipse meminit. Vtrãq; quidem rationalem esse, affirmãs, dum inquit, existimationem & rõnem. Etenim quæ particularis est, rationalis existit, tanquam etiam imaginatio nostra consultatiua sit, atq; tanquam ipsa ab intellectu nunc cognoscať. Distinguit aũt eas inter se, eo quia aliam quidem statuat tale facere (cum tale consueuerit, ueluti in prædicamentis, assignare ei, quod aptum est natum esse vl̃e, ut q̃m bonũ colendum sit, non hoc aut hoc, sed simpliciter omne bonũ) alteram uero determinare ipsum particulare, q̃ bonum, hoc est, q̃m v. g. Socra est bonus: subiectũ aũt quidem in hac appellat uerbum, hoc, ut puta particularem Socratem, illud, uero tale, prędicatum, tãquã quia semper prædicatum sine determinatione sit, & iccirco non sit hoc, sed potius tale. Duarum aũt particularium propositionum exempla posuit, alterius quidem, ut quæ de tertia persona sermonem habeat, ubi hoc tale esse dicit, tanquam si de Socrate sermonẽ habuisset, alterius autẽ tanquam de prima, quando inquit: & ego talis. Subiungitq;, iam hanc mouet opinio, hãc, intelligens particularem propositionem. At quia illi tanquam manifestius mouenti hactenus totã tradidit cãm motus localis animalium, non aũt vl̃i, deinceps quasi emendans diligentius, inquit, q̃ ambę quidem mouent, sed hæc quidem quięscens potius, q̃m ipsa non

mota

mota mouet: Manet nanq; eadem semper, nunquam mutata, neq; alio atque alio modo sese habens. Scientialis nanque erat. Cur igitur potius, non aũt simpl'r quiescens dixit? Quoniam complicata cum particulari, & cũ ea, quæ mutatur, iuxta ipsam complicationem una cõmutaf. Perpetua nanque est, quatenus ipsum bonum colendum esse affirmat. Quatenus uero complicatur cum ea, quę aliquando dicit Socratem, aliquãdo Pythagoram, aut Platonem esse bonum, concluditque aliud atque aliud esse quod colendum (conclusio nanque non ex sola fit particulari, sed etiam ex uniuersali) ea ratione quodammodo & ipsa mouetur, et ideo uerbum illud, potius, in ea, quæ per seipsam quiescit, appositum fuit, indicans ipsam quoque quodammodo moueri iuxta complicationem. Conclusit igitur ea, quæ de practico intellectu dicenda erant, ut qui scilicet imaginatione utatur ea, quæ in rationalibus est, & ut qui cõplicet particulare cũ uniuersali, & utraq; contempletur, et quia moueat animalia secundum locum secundum utrasque quidem propositiones uicinius tñ & manifestius secundum minorem, sed ut absolutius loquamur, secundum ambas, & quodam pacto iuxta utrãque. Quod autem & appetitiua sit, quod simpliciter mouet, cum superius pluribus demonstrarit, & nunc in sermone de practico intellectu meminerit, eo φ etiam particularem imaginationem maxime mouere dixerit, nequaquã etiam de hac concludit priuatim. Sed tanquã qui locutus fuerit de omni sensu & contemplatione, & appetitu (per imaginationẽ nanque & ea quoque demonstrauit, quæ de sensu dicenda erant, rursusq; pro ipso hãc accepit, quoniam ex sensis imaginatiuæ figuræ concipiantur, atque adeo imaginatio ex sensu excitetur, ueluti ille a sensibilibus) transit modo tum ad sermonem de organo (a principio nanque arguebat illos, qui quale oporteat esse uitale organum non determinabant, sed solam ipsius uitæ formam cõtemplabantur, at nõ etiam determinabant quale oporteat esse ipsum susceptiuum) tum ad distinguendum, quænam quidem sint ultimæ uitæ in quauis ratione uiuentibus & quęnam illæ, quæ semper proxime superueniunt, & quæcũq; omnino ad hoc ut agant indigent corporibus tanquam organis: eas enim quæ nequaquam utuntur, tanquam manifeste seiunctas dimittit. Præterea transit ad hoc, ut concludat, φ perfectiora quidem animalia omnes habent uel uiliores uitas. Quod non etiam uice uersa dici potest. Præterea et quænam sint imperfectiora uiuentia, & quænam, ut dictum est, quæ semper proxime superueniunt. Intentio igitur ipsius est de organo loqui, magis uero concludẽdo recapitulare, quæ latius ab ipso fuere dicta. Quod scilicet organum uegetatiue & insensitiue uiuentium simplicius est alijs, cum multa prædominetur terra, propterea φ difficile patiatur, atque ipsum difficile pati, nõ consistat in medietate elementorum, sed ita sit in abundantia terrę, atque etiam φ ineptius fiat ad patiendũ ab occurrentibus sensibilibus & hac de caussa a sensibus derelinquatur. Qđ enim quauis ratione sensitiuum est in medietate elementorum potius consistit, non aũt in abundantia terræ, quod quidem denotatur a tactiuo, quod quidem ultimum est sensorium: Vt idcirco etiam diuersas qualitates, quę sunt in ipsis, cognoscere possit, v. g caliditatem quę in igne, frigiditatem quę in aqua, humiditatem in aere, siccitatem in terra. Quia quod secundum unum prædominans ablouitur, non habebit similem medietatem erga contrarium. Determinat igitur primum quale sit ipsum uegetatiuum organum. Secundo loco quale id, quod solummodo tactiuum est & gustatiuum, ut illud, quod eorũ animalium est, quæ secundum tota immobilia sunt secũdum locum. Tertio loco quale sit eorum, quæ ambulant, & perfectiora sunt. Cum iuxta ipsum tactiuum nullum ex immobilibus per seipsa tota differat, sed quatenus ambulantia, indigentiaq; ut a longe sentiant, & nequaquam immediate occurrentia tangant, sed per media: cum talia sensoria iuxta præstantiora elementa perficiantur. Opus autem erat ei ad harum rerum recapitulationem meminisse, φ omne quacũque uia genitam uiuens uitam uegetatiua indiget anima, quod uero quacunque rõne sensitiuum esse debet indiget tactiuo & gustatiuo sensu. Quod uero ambulat perfectioribus quoque sensibus. Vnde incipiens adijciet ea quæ de proprio cuiq; sensui organo diceda sunt.

Nutritiuam quidem igitur animam necesse est omne habere, quod uiuit, & animam habet ab ortu ad interitum usque. Necessarium enim est quod factum est augmentum habere & uigorem, & diminutionem. Hęc autem sine nutrimento habere impossibile est. Necesse itaque inesse nutritiuam potestatem in omnibus iis, quæ producuntur & diminuuntur. T. 59

His, quæ quouis modo uiuunt, mortalibus tamẽ, nutrimento est opus. Neque enim possunt non parum saltem nutrita, seruare uitę speciem. Quoniam non sine materia ipsa recipiunt uitam. Id quod indicat illud, quod aliquando uiuant, & aliquando nõ, & quia in ipsis sit aliquid nõ connate, sed aduentitie recipiens uitã: quod & anteaquã receperit, & postquam abiecerit, priuatur ipsa. Materia autem est id quod aduentitie recipit. Quemadmodum & quod connate recipit, est ipsum animal, cuius tanquam uiuentis nihil remanet post uitæ abiectionem, neque ante aquam reciperet, erat aliquid tanquam præexistẽs uiuẽs. Et hæc sunt a nobis pluribus in locis iam commemorata, atq; in ijs, quæ hanc in facultatẽ fuere conscripta. Ob materiam aũt aduentitie recipientem uitam, & propterea ad priuationem ipsius accelerantem atq; fluentem & quantũ in defluxu illo fieri potest, quam celerime ipsam abijcientem, natura æqualem se faciens nutritiuæ facultati, nimirũ quia nutrimẽtum in fluxus sit, aliquando quidem magis superans ipsum defluxum, ut in augmento, aliquando autem adæquatus ut in consistẽtia & uigore, aliquando aũt superatus, ut in diminutione, in hac quoq; nutrimento indiget, quando etiam multus sit defluxus. Vt cum quocũque influxu aliquod tẽpus resistat maiori defluxui. Merito igitur ab ortu usque ad interitum quæ ita uiuunt, nutrimento indigent. Necesse nãque est ipsa aut crescere, aut uigere aut diminui. In quorum officiorum unumquoq; quæ ita uiuunt, nutrimento indigent. Neque enim in animatis omnino est nutritiua potestas. Etenim exempli gratia, si quis concedat metalla quoque augeri, in illis quoque obscuram adhuc magis, quam in plantis concedet uegetatiuam inesse uitam. Neque etiam ijs inest, quæ perpetuo uiuunt, nimirum non materialibus, neque aduentitie recipientibus uitam, sed uiuentibus ipsam, iuxta id, quod innate tm̃ in ipsis radicatũ est, & iccirco nullo introductio auxilio indigentibus ad hoc ut uiuant. Cõ.

Sensum autem non necessarium in omnibus uiuentibus. Neque enim quorumcũque corpus simplex, tactũ contingit habere: neque sine eo põt ullum esse animal. T. 60

Videri posset philosophus id assumere, quod quærit. Qua nanq; de caussa non etiam omnia uiuentia ad distinctionem proprij & alieni tactiuum saltem & gustatiuum habent sensum, ita ut omnia uiuentia sentiant? Quoniam & corpus aliorum omnium sensitiue uiuentium hoc tale existens, ut in medietate sit, & tactum habeat, simplex uocamus, eo quia, ut dictum est, secundũ abundãtiam unius elementi scilicet terræ tactiuam habeat cõstitutionem, nõ utique quia omnino sit simplex, siquidem omnino iuxta unius abundãtiã, ex reliquis tamen etiam omnibus conficitur, ueluti & ipse ubique uult, & actio declarat. Quid igitur impediebat, quin & hæc in medietate quodammodo existentia, eo quia omnino sint contrariorum, licet non adæquata haberent quidem aliquem sensum, obscuriorem tamen, quam qui cum sensu alio modo uiuentium comparari posset, & ut inquit Plato, quasi dormientem sensum? Sed fortassis Aristo. haud censet ipsis Cõ.

assignare sensum, & id quidem, quoniam nō tanquā uigilantem habent, sed ut ille inquit dormientem: hoc autem propter difficilem passibilitatem & terrestre ipsarum plantarum, ut ipse inquit: facile nanque pati oportet. quod sensitiuum esse debet. Etenim in quibuscūque natura tantum ad esse respicit, ijs, ut difficulter paterētur, dedit, cum non indigeret sensu. & ita habent a seipsis ut non facile patiantur. In quibuscūque uero non attendit esse, sed potius bene esse ijs, ut facillime patiantur, donauit, idque iuxta totam corporis constitutionem: ut etiam maxime sensibile sit. Quapropter humanum corpus maxime, ut in uniuersamus dicamus, facile pati potest, & in bona temperatura alijs animalibus praestat, & cutis tenuitate iuxta proportionem magnitudinis, quo eum, qui per totum corpus est certiorem habeat sensum, cū in particularibus sensibus superetur a multis animalibus. Recte igitur non necessario dictum fuit omnibus uiuentibus sensum inesse. Quandoquidem neque tactum habent, neque oportet alium praecedere hunc. Non necessum autem est sensum omnibus inesse. Quoniam ultima ultimum habent, & finem, qui omnino quidem est bonus, qualiscūque est finis, sed alius quidem praestantior, alius autem uilior, & proprius qbuscūq; perfectis ueluti etiā extremis extremū. Sensitiuū aūt bonū non ultimū, sed & excitatū, & iuxta iudicātē actionē stare uidetur. Ideo postulat, quod adhuc uilius, ut etiā ultima sint bona. Tale aūt potius est id, qđ est concurrens bonum iuxta ipsum solum esse. Nonnulla autem fortassis horum uiliora existentia quodammodo sunt bona, ut ipsum inanimatum, ueluti quod potestate, ueluti quod materiale, uelutique priuatiuum. Sed de his nunc non habetur sermo. Sine tactu autem, quo cum et omnino gustus complicatur, impossibile est animal esse. Quoniam cum animal facile pati possit, ut dictum est, ad hoc etiam ut sentiat, oportet ut & per semet totum sensitiuum sit (quoniam corrumpetur, quatenus non habens sensum) & secundum aliquam partem, secundum quam habebit distinctionem proprij & alieni in nutrimento, & hac quidem ratione gustare potest: secundum distinctionem autem, quae per totum fit corpus, tangere. His itaque omnino opus est ei, quod quauis ratione sentire debet. Sed quid est, quod subiungitur?

Neque preterea quaecunque non receptiua formarū sine materia. Animal autem necessarium sensum habere, si nihil frustra facit natura.

Quaedam enim uult significare, quę receptiua sunt formarum absque materia, ideo, ut ab affirmatione cognoscamus ea quoque, quae formas non recipiunt absque materia. Et ad quid negatio illa, neque, in principio adiecta, fuit dicta? Neque enim simpliciter adiecta fuit, sed intentionem quandam habere uidetur. Magis autem hoc pacto sententia tota declaranda est. Si sane uidetur dicere nūc etiam formas inanimatas, si quidē ulla sit in uniuerso inanimata forma, at non solum indiuidua, quaecūq; cadauera. Et habetur ab ipso sermo de sensitiuis. Videtur autem neque nunc animata ipsa accipere simpliciter, sed & quae sensitiua sunt, aut adhuc praestantius cognoscentia. Quae ergo tales formas recipere possunt, perpetua sunt animalia, quae quod aduētitie recipiant, nulla ratione habent. Quibus neque Plato neque Aristote. qualecūq; dedere sensum. Quandoquidem passibilem appellant sensum, non eum, qui totus intrinsecus secundum actionem propriam excitatur, constitutiuam & iudicatiuam sensibilium. Haec quidem sunt igitur, quae formas absque materia recipiunt, dictumque fuit, quales recipiant formas, quoniam scilicet cognoscitiuas quidem, praestantiori tamen modo, et non sentiendo, iuxta hos antiquos philosophos. Manifesta igitur sunt & quae cognoscitiuas formas non sine materia recipiunt. Neque enim sunt in animalibus perpetua. Talia sane omnino sensu etiam ob ea, quae praedicta sunt, tanquam impassibilia indigent, & primo quidem ipso tactiuo. Verbum igitur illud, neque, coniungendum est, si tamen prius acceperimus quod fuit ante a dictum, uidelicet, sine hoc, idest tactu, possibile est nullum animal esse, & cum hoc dicto coniungentes illud ultimum subiunctum, neque, ita reliquam dictionem inferemus: scilicet, quaecūque nō receptiua formarum absque materia, idque ideo fiat, ut duplex reddatur caussa huius, quod omnino mortalia animalia tactiuum habeāt sensum. Altera quidem quoniam nō sine hoc reliqui cōsistunt. Altera uero, quandoquidem cum omnino animalia sint, aduentitieque cognoscitiuas formas recipiant, id enim est, non sine materia, sentientia esse: necessarium etiā est, ut passibiliter sensitiua sint. Si nihil frustra facit natura. Hoc est, nisi proprium bonum animalibus, quaternus animalibus assignabit. Bonum enim est cuiusque cōseruatiuum: ueluti & in politicis Platoni uidetur. Quod igitur non recepit quod caussa salutis sibi est secundum naturam, id erit frustra. Sed nihil frustra natura ipsa facit. Quare & quod animalibus omnibus secundum conuenientes quibuscūque mensuras traditur, id conseruatiuū est. Conseruatiuum autem est mortalium animalium ipsum sensitiuum, cum caussa sit ut euitentur aliena & recipiantur propria.

Caussa enim alicuius omnia subsistūt, quae naturā, aut accidentia erunt ex iis, quę caussa alicuius. Si igitur omne corpus ambulans, non est habens sensum, corrumperetur utique & in finem non tenderet, qui naturae est opus. Quomodo enim nutrictur? Stabilibus.n. inest id, unde nata sunt.

Haec etiam in naturali auscultatione fuere clarius determinata, quod scilicet quae secundum naturam fiunt, alia quidem tanquam ipsi fines sunt, quemadmodum formę, & uirtus, & sanitas, & omne quid simile: & haec quidem sunt, tanquam id, cuius caussa. Alia autem, non tanquā fines quidem, attamen tanquam ea, quae ad ipsos ferāt, ut exercitia, & propria materia, & instrumenta. Alia uero tanquam consequentia accidentia, aut ea, quae iam acquisiuerint finem, aut consequentia ea, quae adhuc ad finem tendūt, ut sudor, & sputum, & pili, qui ut inquiunt in alis sunt, quae etiam iam bene ualentia animalia consequuntur, & ut labores, & aerumnę consequuntur eos, qui adhuc ad sanitatem tendunt per exercitia. Aristo. autem uidetur diuidere omnia ea, quae natura fiunt, in duo, in ea scilicet quae alicuius caussa, & in accidentia, cum ijs, quae alicuius gratia, simul omnino inferens & quae cuius gratia. Neque enim possibile est alicuius gratia aut esse aut fieri, nisi adsit etiam cuius gratia Quibus omnibus recte philosophus copulat, tanquam conclusionem earum, quae praedictae sunt, propositionum, copulat, inquam, hoc, quod scilicet ambulantia animalia magis etiam requirant sensum, quam stabilia & imperfecta, eo quia & secū dum multa & alijs atque aliis locis ocurrāt iis corporibus, quae ipsa & conseruare possint, & corrumpere: & quia tanquam perfectiora perfectiori quoque participent sensu, quā ipse tactiuus sensus, & iccirco q magis agat. Et prę terea quia alios sensus ex necessitate habeant longius percipientes ipsum sensibile, ut &, anteaquam conseruatiua & corruptiua tangat, sentiens, haec quidem fugiat, haec autem insequatur. Sine sensu autem nō possunt maxime seruari ipsa ambulantia animalia. Quod quidem erat finis, & bonum & salutis ut dictum est caussa, quae quidem maxime secundum naturam est: quandoquidem etiam praestantissima est caussa, ipsa finalis: cuius gratia & efficiens agit, & formalis determinat, & materialis caussa proprię substrata est rebus. Et cum optime comprobauit ea, quae dicta sunt, subiungit, quod ipsis stabilibus animalibus, & ipsis animalibus, quaecunque sunt stabilia, natura dedit ut nutrirentur, atque in ipso nutriri manent, manifeste quidem plantis, sed iam etiam stabilibus animalibus,

quae

quæ a principio ibi fiunt & subsistũt, unde & nutriri quoque ualent.

Nequaquam autem possibile est corpus habere quidem animam & intellectum iudicatiuum. Sensum autem non habere, cum stabile non sit, sed generabile. At neque ingenitum. Propter quam enim caussam non habebit? Aut enim animæ melius est, aut corpori, nunc autem neutrum. Hæc quidem enim nõ magis intelliget. Id autem nihil erit magis propter illud.

Nullum igitur habet animam corpus non stabile sine sensu.

Manifestum est, quod hoc non fuit dictum de omnibus ambulantibus, sed de animalibus perfectissimis, quæ inter ea sunt, in quibus iudicans intellectus inest. Dubitatum est autem & adiectum ijs, quæ dicta sunt, aduersus dubitantes, quamnam ob caussam præstantiorem habeant cognitionem, quæ secundum intellectum, neque sufficit, ea ad conseruationem, licet ambulantia sint, sed etiam indiguere sensu. Atque una quidem quæ iam sæpius fuit dicta, dimittitur caussa, uidelicet quia necessarium sit, cognitionem cognatam rebus cognitis animalibus inesse. Sensus autem ita ipsis cognatus est, ut neque aliter ab intellectu, qui in ipsis est ipsa cognoscantur, quam per sensum. Sed hanc quidem caussam tanq̃, ut dixi, Sæpius dictam Aristo. dimisit. Immo uero neq; omnino dimisit, sed & cum aliam addiderit caussam, hãc quoque demonstrauit. Impossibile inquiens esse, animalia genita & ambulantia intellectum quidem habere, ipsa tamen sensu carere, & rursum huius rei caussam apponẽs. Neque enim hoc animæ ad intelligendum est melius, neque inde corpus salutem habebit, nisi etiam sensum assumat. Etenim rationalis anima non alia uia ad intelligendũ excitatur, quam tota ad corpus declinans, nisi per sensum primum. Atque in actionibus utitur ipso coadiuuante, & imaginatione quæ ab ipso dependet. Et corpus nõ per solum intellectum sed etiam per sensum saluatur, qui hoc ipsi noceum esse demonstrat, hoc autem conseruatiuum esse, aut hoc quidem molestum, hoc autem iucundum & amænum. Vnde etiam prædicta caussa tradita fuit, quæ sensitiuis animalibus sensum assignat, tanquam cognitionem sensibilibus cognatam. Ideo uniuersaliter reliquum concludit, ꝙ nullum habet animam corpus non stabile sine sensu, quo in loco, particula illa, non stabile, apposita fuit propter plantas, quæ animã, quidem habent, sine sensu tamen. Aut etiam propter astra, ut Alexander uult, quæ animata quidem sunt, stabilia tamen, eo quia cum radicata sint in proprijs sphæris, non per se moueantur, quẽadmodum illius est sermo. Atq; ita quidem uidetur Alexander interprætari ob id, quod proxime dictum fuit, uidelicet, quia possibile non est, corpus quidem habere animam & intellectum iudicatiuum, non tamen habere sensum, cum non sit stabile, sed generabile. Ipsum enim non stabile, & intellm̃ habens iudicatiuum, generabile autẽ ad differentiam acceptum fuit eius, quod habet & animã & iudicatiuum intellectum, id tamen stabile sit & ingenerabile. In generabilibus nanque nihil est tale stabile. In nõnullis uero exemplaribus adiacet hoc, atqui neque ingenerabile: quod quidem Plutarchus exponit, tanquã quia nunc Aristo. cœlestibus etiam sensum tradat. Neq; enim ingenita, eo quia non per seipsa locum de loco mutent, & iccirco stabilia sunt, expertia erunt sensu. Apparet autem Aristo. nulla ratione in cœlestibus sensum applicare, sed & hoc ipsum deinceps respuere. Quapropter rectius ut opinor Alexander interpræetatur illud, atqui neque ingenitum, censens exponere referendo ad illud, sensum autem non habere, ne ad id, quod proxime dictum fuerat, sit subiunctum, id inquam, non possibile est corpus habere quidem animam, sensum autem non habere, sed ad illud a principio dictum, sensum autem non necessarium in omnibus uiuentibus, neque enim quorumcunque corpus simplex contingit tactum habere: atqui neque ingenitum necessarium habere sensum, particula autem ea, iudicatiuum, apposita fuit intellectui, tanquam indicans ipsum contemplatiuum, ad distinctionem practici, clariorem reddens orationem. Quoniam ipsum quidem practicum omnino indiget sensu, contemplatiuum uero cum non omnino uideatur, attamẽ & ipsum a principio indiget, & deinceps omnino in contemplatione de sensibilibus facta.

Atqui siquidem sensum haberet, necesse est corpus esse, aut simplex, aut mixtum. Non possibile autem est esse simplex, tactum enim non habebit. Est autem necesse hunc habere.

Hoc autem ex iis manifestũ. Quoniam enim ipsum animal corpus animatum est, corpus aũt omne tangibile, tangibile aũt quod sensibile tactui, necesse est & animalis corpus tactiuum esse, si debet seruari animal. Alii nã que sensus ex aliis sentiunt, ut olfactus, uisus, auditus. Tangens uero si non habebit sensum, non poterit hæc quidem fugere, hæc autem accipere. Si aũt hoc, impossibile est seruari animal.

Quod quidem sint plures generabilium uitæ, & aliæ quidem remissæ & ultimæ, aliæ autem parum ascendentes in iudicatiuum terminant intellectum, & ꝙ cum præstantioribus oĩno quæ remissæ & ultimæ sunt simul existunt, non e conuerso autem cũ deterioribus quæ pręstantiores omnino, nuper ex prædictis conclusit. Quale autẽ proprium unicuique instrumentum sit, qualiq; instrumẽto unaquæque uita proprie utatur, iam quidem apparet, cum hoc ipsum demonstrarit. Manifestius aũt nunc sermone prosequitur, distinguẽs uegetatiuum corpus a sensitiuo, simpliciter & hoc ab eo, quod nõ simpliciter quidẽ, sed hoc totum est, ambulans sensitiuum. Et cum hucusq; tradiderit diuersam instrumenti substantiam, nõ quidem adhuc aut tanquam imaginatiui instrumenti, aut tanquã rationalis, infert diuersam quandam sciens naturã, ꝙ corpus proprie (quemadmodum in prioribus dixit) licet rationale sit, ipsius sensus proxime instrumẽtum est, & proprie. Etenim imaginatio, appetitus sensus quidam est, appetitus inquam, quicũq; etiam in aliis est animalibus. Ratio autem & rationis uoluntas, licet aliquando quidẽ utantur corpore, eo quia sensum & imaginationem tanquam coadiuuatores assumat, utuntur etiam corpore tanquam instrumento. Quoniam, ut ipse dixit, si quod cõtinet corpus ipse intellectus uel fingere est difficile. Et propter id rursus dat caussam, propter quam prius ualentiora sensibilia sentientes non possimus statim de obscurioribus rectũ iudicium facere, at quãto puriora magis intelligibilia percipimus, tanto magis etiam obscuriora statim cognoscimus. Quoniam, inquit, ipse quidem sensus corpore indiget pro instrumento, quod quidem ob uehæmentiorem affectionem a maioribus sensibilibus impræssam, obscuriorem non patitur, donec a uehæmẽtiori detineaᷣ, intell's aũt ad hoc ut intelligibilia cognoscat, non utiᷣ corpore pro instrumento. Merito ergo nunc etiam non pertractat, quale quod tanquam intellectus aut rationis sit instrumentum: sed quale id quod tãquã sensitiui est, licet duplex quidem sit ipsum sensitiuum, alterum quidem per se, & irrationale, alterum uero, quod rationis refert formam, tanquam cum ratione connatum. Cæterum

ipse philosophus, tanquam qui sufficienter superius de uegetatiuo corpore loquutus fuerit, quod scilicet quodam simplex est ob abundantiam terræ, determinat quale id, quod simpliciter loquendo sensitiuum est, idque facit, sermonem aggrediens a diuisione. Aut enim, simplex erit, aut mixtum: propter diuisionis perfectionem accipiens ipsum simplex: quo quasi a principio uerba faciat. Quoniam iam fuit dictum, quod impossibile est esse simplex: ideo & hoc ipsum statim subiunxit, non possibile inquens, esse simplex. Quod enim simplex tactum nō habet, sensitiuum autē omne ex necessitate habet tactum, ita ut in secunda figura id concludi possit, nullum simplex esse sensitiuum, mediumq; accipiatur hoc, tactum habere. Vtranque uero propositionum nobis in memoriam reuocat ex aliis, & primum eam, quæ statuit, omne sensitiuum habere tactum, pluribus comprobat, eam enim, quæ dicit, quod nullum simplex habet tactum, posterius probabit. Eam igitur affirmantem ꝙ omne sensitiuum habeat tactum, ex his nobis in memoriam reuocat. Animal inquit, mortale intelligens, corpus animatum est, omne uero corpus tangibile est, non quidem intelligens ipsum cœleste impræsentiarum. Neque enim uult ipsum esse tangibile, quemadmodum Plato ponere uidetur. Quoniam hic philosophus determinat tangibile esse, quod secundum passibiles dictas qualitates agendi potestatem habet. Omne igitur corpus, quod generabile intelligit: ac cum debuisset subiungere illis duabus dictis propositionibus hoc proximum, omne ergo animal tāgibile, quo hic sit sermo: omne uiuens corpus animatum est, omne corpus tangibile est, omne ergo uiuens tangibile est. Ipse uero non hoc infert, sed omne ergo animal tactiuum est, qđ quidem omnino sequitur hoc, quod omne corpus tangibile sit, neque enim solum tangibile esse oportet eorū corpus, sed etiam tangere. Quia enim omnia sunt tangibilia, ex necessitate oportet adesse, quod iudicando contangat, & quod non simpliciter ex appositione tangere dicatur, sed tanquam etiam cognoscens, quale eorū unumquodque, iuxtas passiuas qualitates tactiuum sit. Quo rursus sit a principio sermo talis. Animal est animatum corpus, omne corpus tangibile est, oē quod ita tangibile est, quatenus ipsius tāgibilis cognoscitiuum est, tactiuum existit. Omne ergo animal tactiuum erit. Verum Aristo. ultimā propositionem prætermittēs, prioribus illis duabus, quę conclusio in tribus erat, eā tradidit. Immo uero neq; tertiam prætermisit, sed eam posuit, statuens id tāgibile esse, quod tactui sensibile, ut indicaret conuersim ipsum sentiens esse tangibilis tactiuum, & ita concluderet, animal ergo tactiuum est omnino, sed duritiem aliquam peccauit, eo quia conuersam, non aūt ipsam principaliter posuerit propositionem, statuentem ipsum tactiuum esse tangibilis cognoscitiuum, sed eam, quę ipsi æquiualet, uidelicet tāgibile omne a tactu cognosci. Cū uero ex prædictis animalis corpus tactiuum esse demonstrarit, idem etiam secūdum alterum demonstrat modum, ex eo.s. Si debeat seruari animal, ut animal, simpliciter: necq; enim tanquam uidere potens, simplr aut audire, aut gustare. Quod enim est tale, sensibus quoq; indiget, q per medium absoluunť, quatenus autem animal, simplr, tactu indiget, ut passiuas percipiat qualitates a quibus omnis, quę per substantiam fit, & generatio & corruptio, & salus absoluitur. Adeo ut hæc sit ratio, cum passibile sit, tanquam genitum, & passibilia corpora semper iudicando tangēs, necesse est pati ab ipsis iuxta passiuas qualitates, aut moderate, aut immoderate: quod uero ita patitur, aut seruatur, aut corrumpitur, insequens quidem ipsam moderantiam, fugiens autem immoderantiam, ob naturam iudicatricem. Quod uero in insecutione moderatæ affectionis aut in euitatione immoderate seruatur, tactiuum esse necessum est. Tactiuū enim cognoscitiuum est ut dictum fuit, passiuarum qualitatū. Aīal ergo necessarium est esse tactiuum. Ac syllogismus quidē nunc dictus a priori differt, quia hic a salute aīalium argumentatur. Ille uero iuxta ipsam cognitionem percipientē tangibile, quatenus tangibile id demonstrabat. Præterea & tertiam apponit rationem, q. oportet animal omnino esse tactiuum, iudicans sensibilia perceptione immediata, tale autem cum sit oportet aīal de necessitate sensitiuum esse eorum quæ immediate ipsi occurrunt, per quæ etiam seruať, aut maxime petit. Quod uero immediate occurrentia cognoscere pōt, id tactiuum est, animal ergo tactiuū. Et hæc quidē est tertia ratio. Sensus uero per media cognoscētes adiuncti fuere, ad manifestā distinctionē eorū, quæ immediate iudicare possunt, hoc est tactus & gustus. Ex appositione nāq; eorū, qui per medium, magis cognoscimus, qui nam ipsi immediati. In quibus secundā rōnem cū tertia copulat, nō tantum propinquitate tactus utens, sed & adiutore ad uiuendum. Quod.n. tangit, & proximum & adiacens tangibili oportet habere sensum. Nisi enim sensum habebit, non poterit hęc quidē fugere, hæc aūt euitare. Rōnis ergo tertiæ hæc cōclusio, id impossibile erit seruari, simili modo accepta fuit cōclusioni secundæ rationis.

Quapropter & gustus est, tanquam tactus quidam, nutrimenti nāq; est. Nutrimentum autem corpus tangibile. Sonus autem & color, & odor non nutriunt, neque faciunt aut augmentum, aut diminutionem. Quare & gustum necesse est tactum esse quendam, quia tangibilis & nutritiui sensus sit.

Alia hæc est ratio idem cōcludens, ꝙ oīno oportet animal tactiuum esse, quæ quidem non deducitur & moueť a tactu proprie dicto, sed a gustu, & non amplius a qualitatibus passiuis uocatis, sed a saporosa quadam cōstitutione. Corrumpunt enim aīal & seruant principaliter quidē passiones tangibilium iuxta ipsum tactū, calidū v. g. & frigidum, & quæ cum his eiusdem sunt ordinis, non simplr quatenus animal, sed quatenus passibile. Saporosum aūt, quod gustus percipit, tanquam aīal aut seruat aut perdit. Nutriri nanque necessarium est animal, & quia animal est, iudicare saporosum, ut conueniens quidem recipiat, alienum uero fugiat. Corporeum aūt & tāgibile est omne saporosum, nō quatenus saporosum, sed quatenus non sine tangibili saporosum existat. Ea igitur rōne, quia saporosum in tangibili est, non tantum quatenus gustabile, sed etiam quatenus tāgibile occurrit, ita ut hac rōne gustus sit tactus. Quoniam igitur gustus etiam confert animalibus ad ipsum esse gustus ṽo nō sine tactu est, ea, quæ indigent gustu, non tantum eum habebunt, sed etiam omnino tactum. Atq; id nunc quoq; argumento cōprobatum fuit, non simplr ab ipso principali tactu, sed & a gustu, ut qui necessarius insit animalibus ad salutem. Et quoniam non per se gustus, est tactus, sed quia nō sine tactu est, id autem est, quoniam & saporosum & gustabile omnino in tangibili sit, gustum tanquam tactum esse affirmat, non tamen per se tactum. Nunc igitur, solerter disquirit, & caussam subiungit, quod gustus per se non est ipsius tangibilis, sed nutrimenti, nutrimentum autem est corpus tangibile, sed non quatenus tangibile, sed quatenus saporosum, rursus autem & ex oppositi appositione manifestum facit, quod nutriens omnino in tangibili est. Quod enim non tangibile, sed per alterius medium cognoscitur, ut color, & sonus, & odorabile non nutrire inquit, neque augmentum facere, neque decrementum. Etenim augmentum, ut prædictum fuit, & decrementum nutrimenta quædam sunt, alterum quidem, superato defluxu, alterum autem, superante. Quare iuxta uocatam conuersionem, quæ cum oppositione fit, si ea quæ non immediate cognoscuntur, non nutriunt, nutriens ex necessitate iis inest, quæ immediate cognoscuntur. Hac igitur ratione concludit rursus, quod & gustus sit tactus quidam, ex ea particula, quendā, demonstrās idem, quod & antea per eam, tanquam, demonstrabat.

Quandoquidem

Quandoquidem gustus principaliter quidem est nutritiui, cotingit aūt nutritiuum oīno etiam tangibile esse.

Hi quidem igitur necessarii animali sunt. Et manifestum quod non possibile est sine tactu esse aīal.

Tanquam etiam ad esse coferentes, alter quidem, quia passiuæ qualitates maxime salubres aut corruptiuæ sint, quas tactus percipit. Gustus autem nutrientia iudicat, quibus quidem semper indiget animal ad ipsum esse, ob continuum particularum defluxum.

Alii uero ipsius bene caussa, & generi aīalium iam, non cuicūque, sed quibusdam, ut ambulanti necesse est inesse. Si enim debet seruari, non solum oportet tangēs sentire, sed & procul.

T.61 *Id autem esset si per medium sentiens esset, quia illud quidem a sensibili patiatur, atque moueatur, id autē ab illo. Quemadmodum enim & ipsum mouens secundum locum, usque ad ipsum mutari facit, & impellēs alterū, ita ut impellat. Et est per medium motus, & primum quidem mouens impellit, cum non impellatur. Extremum autem solum impellitur, non impellens. Medium uero ambo, multa autem media.*

Cō. Qui nāque dicti sunt, ad hoc ut quacūq; ratione sit animal, & sine quibus impossibile est esse, conferunt. Reliquis uero tribus uel secundum naturam nonnulla animata priuata sunt, & quæcūque alia præter naturam priuata fuere nihil minus animalia sunt, tāquam quia ad ipsum esse non necessarij insint ipsis, sed gratia ipsius bene: idque ideo ut etiam præstantioribus agāt sensibus, qui non ita a sensibilibus percutiuntur, eo quia per diuersa media moueātur ab ipsis, magis aūt aptiores sint agēdum, animalq; iam non simpliciter, sed perfectius informēt, quod Arist. dixit, non quodcūq;. Comprobatque tāquam præstantius sit, ex ipso ambulante. Quod enim libentius ad proprium assequendum finem tendit, ipsumque ex pluribus uenatur, ex proprio motu & appetitu, perfectius est eo, quod in aliquo restricte stat, et expectat finem ut plurimū fortuito occurrentem, aut etiam quod corruptiuum est, nimirum quia non possit a longe præcognoscere, anteq accedat, ipsum apparens, ut id caueat, & id attrahat. Hoc igitur argumētum a forma & bono, nobilius illorū trium respectu duorum sensuum demonstrauit. Quod uero sequitur, eos etiam tanquam necessarios iudicat. Necessarii nanque uel ipsi sunt licet non simpliciter ut animali sed ut ambulanti animali si debet seruari tāquam ambulans, cū indigeat etiam sensibus, quæ per medium percipiant aliquod: ne per proprium appetitiuum motum improuide & temere in nocuas res delatum, collectim occurrens aliquando corrumpatur. Necessarii igitur & ipsi sunt, sed speciei uitæ præstantiori & tanquam præstantioris cōseruatiui habent ipsum necessarium, nobilioresq; sunt. Declarauit proinde quomodo fiat sensus per medium, nō prætermittens tamen quæ proposita fuere, idq; ideo ut ipsos impassibiliores, aptioresque ad agendum demonstraret. Passibiles nanque magis, qui immediate a sensibilibus percutiuntur. Impassibiliores autem ii, qui per medium absoluuntur, ut quia nō statim a primo mouente percutiantur: qui autē impassibiliores, ij aptiores ad agēdum sunt. Excellens nāque affectio offuscat iudicatoriam actionem. Hæc autem uel ipse demonstrare uolens: ipsum primo, inquit, mouens non in ipsum sensitiuum immediate agit, sed in alterum, uidelicet medium. A quo, medio inquam sensitiuum mouetur, ita ut non nimis ipsum patiatur, quēadmodum illud, quod immediate percutitur a primo agēte. Neque enim quādoquidem in aliud prius agit ipsum primo mouens, non etiam qui ab ipso fit motus, in sensitiuum transit, idque ideo, si forte aliquis suspicatus esset, non omnino nos sentire primum mouens, tanquam quia mouens actio ab ipso deueniens non præueniret ad nos accedere. Exponit igitur quomodo pertranseat, idq; etiā exemplis. Multa enim cum sint motiua aliquorum, quæ proxime contangunt, per ea mouent alia, quæ nequaquā cōtangunt, quemadmodum manus per uectem mouet lapidem, hicque per alium medium alium impellens, impellit, qui longius stabat. Ipse nanque qui primo impulerat medium, cum faciebat mouere, qui subsequebat, nonnunquāq; illum alterius motiuum. Vniuersaliter igitur quod secundum locum mouet, mutare censet.

Desunt paucula quædam.

Oportetq; dictioni illi, quemadmodum ipsum mouēs secundum locum, usque ad ipsum mutari facit, colligare, & per continuationem legere eam, & impellens alterum facit, ita ut impellat, & quod dicitur tale sit. Quemadmodum omne mouens secundum locum quale & ipsum impellens, mutare facit, quod proxime impellitur, adeo ut & id impellat aliud quid, siue aliquando, siue omnino id fiat: quando contingit ut per medium aliquod proxime motum ab ipso primo mouēte, alterius impulsio fiat, primo quidem mouente immobili per se manente: ut quando anima moueat corpus, hoc uero moueatur quidē ab anima, moueat uero calamum, & ipsum quidem mouere uideatur & in primo & in secundo, ipsum uero moueri tum in medio, tum in tertio, ita ut primum quidem moueat tantum, tertium uero tantum moueatur, medium uero utraq; patiatur. Si autem & calamus ipse motus aliud quid moueret, plura erunt media, & plura sum simul mouentia tum mota. Inter extrema autem primum quidem mouet tantum, ultimum autem solum mouetur.

Ita in alteratione: præterquam quod manentia in eodem loco alterat, ut si in ceram tingeret aliquis eo usque motus esset, quousque tinxisset. Lapis autem nihil, sed aqua procul usque. Aer uero plurimum mouetur, & facit & patitur, si maneat, & unus sit. Ideo & de refractione melius, aut uisum exeuntem refringi, aeremq; pati a colore & figura, donec unus sit. In leui autē est unus. Ideoq; rursus & hic uisum mouet, quēadmodū si quæ in cera nota est, succederet ad finem usque.

Primum alterans alterat, non tm̄ quod proxime ab eo.

Cætera desunt.

Quod autem haud possibile sit, simplex esse animalis corpus, manifestum. Dico autem ut igneum, aut aereum. Sine tactu enim, neque unum alium sensum contingit habere. Corpus nanque tactiuum, animatum omne, ut fuit dictum. Alia uero præter terram, sensoria quidē esse possunt. Omnia uero, quia per aliud sentiuntur, faciunt sensum, & per ea, quæ media sunt. Tactus autem quia ipse tangit, est, ideo & nomen id habet. Licetque alia sensoria tactu sentiant, attamen per alia. Is autem uidetur solus per seipsum. Quare ex huiusmodi

quidem elemētis, nullum esse posset corpus animalis, neque sane terreum.

Manifeste in ipsa ꝓpositione intentionē sibi ꝓpositā determinat, quę s. demonstrat, ꝙ nullum sit corpus simplex hn̄s sensum, hoc est, nō sit aīal, omne nanq; animal sensitiuum est. Nam cū quinque sint corpora simplicia, diuinū quidem ab omni seiungit sensu. Ac neq; de illo aliquid nunc dicendum proposuerat: quādoquidem a principio sermonem de anima, quę mortalibus est in animalibus, habebat. De aliorum uero unoquoq; aliqua facit uerba: non solum quia simplex sincere manens non habebit tactum, sed etiam id, quod in mixtione cum alijs nimis superat, ut in plantis terra. Quomodo igitur Aristo. demonstrat? Omne animal statuit, queādmodum etiam fuit demonstratum, omnino tactū habere, nullum uero simplex corpus esse tactiuum. Id autem nondum in his demōstratum confirmat in uno quoque simplicium corporū, quæ sub luna sunt, sermonem habens, concedens quidem hic igneum & aereum, & aqueum corpus sensorium fieri, nō autem esse tactiua, neque terram superantem omnino fieri sensitiuam uult. Concedit autem igneum corpus, nō quia sibimet ita uideatur, sed fortassis ideo, quia dictum fuit ita a Platone. Ille nanque igneum corpus tradit uisui: quemadmodum hic noster aquam. Quoniam ut in secundo dixit, ignis per se, quia corruptiuus, non potest fieri sensorium, ubique uero fit, cum alijs si cōmisceatur, quod sane etiam illic demonstrauit.

Desunt non pauca.

Statim a tangibili dissolui, cum tenuium sit partium. Quod enim tenuium est partium facile pati potest. Quapropter quæcunque sunt elementa tenuium partium, sensoria quidem fiunt, non immediate tamen sensibilia cognoscunt, sed ea per medium aliquod percipiunt: idque ideo, ne passio immoderata in ipsis facta ut quæ facile patiantur ob partium tenuitatem, in immediato sensibilium occursu, omnino aliquid in sensorium agentium, destruat & corrumpat tactiuam potestatem. Non erant igitur tactiua. Tactiua nanque in eo quod sensibilia tangant ipsa, sunt hoc ipsum, quod quidem dicuntur, uidelicet tactiua, iudicando scilicet & immediate tangentia ipsa. unde etiam nomen duxerunt. Prima nāque nominis positio in ijs est collocanda, quæ prope sunt sita, ut in naturali auscultatione determinatum fuit, quorum extrema sint simul, licet quæ ita prope sunt sita, neque uiuentia sint, neque sentientia. Tactus uero qui ut sensus dicitur, iudicatiua quidem est actio, nominatur autem & ipse ex adiunctione, quæ adiacentium extrema simul componit. Ea nā que cognitio sensitiua, quę per alterum fit medium, occurrens sensibili, uideri utiq; posset iuxta ipsum occursum tactus quidem & ipsa, non tamen proprie, neque simpliciter. Neque enim tunc extrema sensitiui & sensibilis simul fiunt.

Paucula desunt.

Rursus b in loco alt qd de est. Quandoquidē et in tactiuo sensu principale * ipsum nō in carne neque in neruis, neque in ulla alia particula proxime ipsum tangibile tangente, ponitur, sed in eo, quod tangibile per hæc media percipit. Quoniam autem ipsum medium non extrinsecus est, quemadmodum in præstantioribus sensibus, sed uitalis est & propria ipsius uiuentis corporis particula, ita ut licet non primo, secundario tamen sit sensitiuum & id per quod, ideo sensitiui cōtactus cum sensibili immediate in hoc fieri dicitur. Concludit igitur, quod inter elementa tenuium partium, licet quædam sint sensoria, non tamē tale sensorium fieri possent, quale est totius animalis corpus, sed quale illud sensorium, qđ secundum aliquam particulam ita est, uerbi gratia uisiuū, aut auditorium, id enim secundum aliquā particulam sensorium est: quod uero per totum omnino, tactiuum est. Tactiuum autem ipsum solidum esse oportet, ut dictum fuit, at non tenuium partium. Sed quantum ad hāc spectat rationem nihil impediebat terrestre ipsum esse tactiuum. Ideo quod restat, demonstrat subiungens, quod neque terrestre, aut ut omnino simplex, aut ut magis superans, sit tale.

Omnino nanque tactus tangibilium est, tāquam medietas. Et susceptiuum sensorium, non solum quot differentiæ terræ sunt, sed etiam calidi, frigidi, & aliorum omnium tangibilium, & propter id ossibus & capillis, & talibus particulis non sentimus, quoniam terræ sunt. Et plantæ propter id nullum habent sensum, quoniam terræ sunt. Sine tactu autem, ut una quidem possibile est alium adesse. Hoc autem *sensorium non est aut terræ, aut alius elementorum ullius.*

Manifestum igitur, quod necessum est solo hoc priuata sensu aīalia mori. Neque enim hunc habere possibile est non animal, neque animal existens alium habere necesse est præter hūc. Et propter id alia quidē sensibilia excellentiis non corrumpunt animal, ut color, & sonus, & odor, sed solum sensoria: nisi sit secundum accidens: ut si simul cum sono impulsio fiat, & percussio. Et a uisis, & odore alia mouentur, quę tactu corrūpunt. Saporq; præterea quatenus simul contingit tactiuum esse, ea ratione corrumpit. Tangibilium *autem excessus, & calidorum & frigidorum, & durorum destruit ipsum animal.* T.67

Omnis quidem enim sensibilis excessus euertit sensorium: quare & tangibile tactum. Hoc autem determinatum est ipsum uiuere. Sine tactu nanque demonstratum fuit, quod impossibile esse animal. Ideo tāgibilium excellentię non solum sensorium corrumpūt, sed etiam animal. Quoniam necesse solum habere hunc. T.68

Cō. Tactus ipse nunc indicat iudicatoriam ipsam actionem talis uitæ, sensorium autem subiectum ipsi instrumētum. Medietas autem & omnis cognoscitiua actio ea est, quæ opposita percipit. Et quando una cum instrumēto agat, oportet etiam instrumentum medio modo sese habere ad passionem illam contrariam ab oppositis in ipso factam, ut non magis hanc uel hanc amplectatur, sed ambas eodē modo, ita ut hæc utrūq; oppositorum iudicet, id autem, similiter & ipsum amborum passionem recipiens, ex æquo aduocet iudicium in utroque. Quoniam igitur tangibilia ipsa non solum sunt terrestria, sed nonnulla quidem terrestria, ut siccum simul & frigidum, nōnulla autem aerea, quæ his quidem sunt opposita, ut calidum simul & humidum, & tāquam quidem humidum & frigidū, aquea, tanquam uero siccum simul & calidum ignea, horum certe medietas non posset esse terrea.

Hic desunt nonnulla.

Rursus igitur in secunda figura hæc conclusio sequitur. esse tactiuum sensorium. Siquidẽ ipsum tactiuum est medium inter calidum & frigidum, & siccũ & humidum, terra uero non est media, sed iuxta sola altera determinata. Deinde secundum quoque cum hoc coniungit syllogismum tanquam consequentem, qui statuit tactiuum sensorium esse susceptiuum nõ tantum terrearũ qualitatum, sed earum etiam, quæ sunt in elementis alijs. Terreum uero corpus, donec quidem sit, quod est, nõ recipere qualitatis aliorum elementorum, sed corrumpi in illorum præsentia. Nõ ergo quod susceptiuũ est omnium tangibilium qualitatum possibile est esse terreum. Quod enim susceptiuũ est, tolerare oportet, in pręsentia omnium earum, quarum susceptiuum est, ut etiam recipiat. Ex tertio idem quoque concludit ab ipsa re manifesta & ab inductione. Videntur nanque manifeste uel inter ipsas animalium particulas, quæcũq; terram habent magis exuberantem alijs, uidentur inquam sensum ipsum hebefacere, ut ossa, licet sint animalium particulæ. Tanquam terreum elementum, non tantum simplex elemẽtum, sed etiam id, quod commixtum quidem sit, superet tamen, uegetatiue quidem agere possit, sensitiue tamen nequeat. Tales nanque particulæ sunt similes plantis. Infert igitur totius orationis cõclusionem, statuens nullum quidem animal sine tactu esse, accipiens hoc ex iam prædictis. Quod uero tactum ullum unquam simplicium habere possit, ex ijs, quę nunc demonstrata fuere, acceptum fuit. Demonstratum nanque fuit, ꝙ neque ex terra, neq; ex aliquo simplicium alio constat tactiuum instrumentum, sed in medietate cõsistit. Vt enim nõ est, terreum quoniam iuxta aliquas determinatas qualitates perfectum est, & non est oppositorum medium, eodem modo neque igneum neq; aqueum possibile est esse. Neque enim horum ullum in medietate suam habet essentiam, sed in quibusdam determinatis qualitatibus. Et syllogizans nullum esse ex simplicibus aial, eorum scilicet, quę in generatione sunt et corruptione, quibus etiam opus est sensu, ad hoc ut sint animalia.

Desunt nonnulla.

Quod igitur tactum destruit, animal destruit. Sed & qui hunc solum destruit, tanquam animal destruit. Hic enim solus erat ex necessitate tanquam animalis constitutiuus. Priores uero tres habebant quidem & ipsi aliquid necessarium, sed non tanquã animalis, sed ambulantis animalis constitutiui, ueluti iam fuit traditum. Gustatiuus uero sensus tãquam animalis etiam perfectiuus, necessarium introduxit, eo quia ad nutritionem ipsam utilis sit, at non quia sui ex substantia constitutiuarum qualitatum cognoscitiuus sit principaliter. Passiuæ nanque qualitates cõstitutiuæ sunt. Has aũt percipit gustus non per se, sed tantũ sapidas. Et quatenus cum tactu omnino etiam cognoscit passiuas qualitates, non quatenus gustus, sed quatenus tactus. Solus igitur per se tactus destructus, destruit totum animalis organum. Nonnunquam etiam aliorum sensuũ aliquis una destruit & totum, sed non per se. Quando scilicet contingat ut in destructione proprij illius sensus sensorij, ob aliam caussam destruatur etiam tactiuum. Vt si ex fulminis sono læso auditorio organo, contingat ob frequentem & uehæmentem sonantis spiritus occursum, uiuenti corpori occurrentem, contingat inquam, uel ipsum lædi, non propter sonum offendentem totum ipsum, sed propter uehæmentem sonantis spiritus ad totum tactiuũ occursum, qui ipsum tãquam tactiuum destruit. Ita enim uenenum feræ occurrens linguæ corrumpit totum: non quatenus amarum, neq; quatenus gustabile totus, solum enim gustum consumeret, sed quatenus siccum, & quatenus cum tangibili nullum seruat proprietatem. Quæ sane quoque Aristo. manifeste declarat, censens unumquodq; sensorium a proprijs excellentibus sensibilibus corrumpi: non tamen simul omnino & destruere totum animal, nisi ut dictum est secũdum accidens, eo quia tactiuum ipsum alio modo deleatur, ut in sono fuit dictum, & ut in gustabili. Ac in sono quidem, cum addiderit quod secundum accidens corrumpit auditionem: in uisu autem & odore, indeterminate.

Desunt nonnulla.

Ob passibilium qualitatum immoderantiam corrumpit totum at nõ quatenus sit mali odoris. Sic ergo & uisibile, ueluti flamma, non quatenus nimis luminosa, & immoderata oculo corrumpit animal (hac enim ratione corrumperet solum id quod uisiuum est) sed quatenus calida collectim aliquando occurrit, occurrit autem tanquam tãgibile tactiuo toto. De sapore autem dictum est, quomodo corrumpit, quod scilicet & ipse per accidens corrumpat. Excellentia igitur tangibilium per se, & non secundum accidens corrumpit animal. Vt enim proprium aliorum sensorium, excellentia proprij sensibilis corrumpit, ita etiam tangibilis excellentia corrumpit tactiuum. Sed quoniam iuxta ipsum tactiuum, animal tanquam animal suum habet esse, simul quoque tanquam tactiuum corrumpitur & tanquam animal.

Alios autem sensus habet animal, quemadmodum dictum est, non ipsius esse caussa, sed ipsius bene, ut uisum. Quoniam in aere & aqua quodammodo cernit: Omnino autem quoniam in diaphano. Gustum uero propter ipsum iucundum & molestum: ut sentiat, quod in nutrimento & appetat & moueatur. Auditum autem ut significet aliquid sibi. Linguam uero, ut significet aliquid alii.

Quod quidem uisum, & auditum, & odoratum nõ ad ipsum esse concurrentes animal ut animal habeat, sufficienter ex prædictis determinatum fuit, sed ad ipsum bene esse. Hi nanque animali conferunt, quatenus ambulanti: quatenus uero ambulans, animali simpliciter pfectius est. Gustus uero etiam tanquam animali necessarius esse uidebatur: nunc autem cum ijs connumeratur, qui conferunt ad ipsum bene esse, & utrunq; uere dici potest. Quoniam confert ad hoc, ut animal magis duret, & ut longius uiuat, sed non ad esse simpliciter. Quoniam autem ipsum esse, uerum est tum de ijs, quæ unius horæ uerbi gratia spatio sint, tum de quacunque particula, & de ijs, quæ per annum, & maius etiam tempus uiuunt, nutrimentum autem non confert ad hoc, ut sit aliquid unius horæ spatio, sed ad annum esse, quatenus quidem ad ipsum esse confert, ea ratione cum tactiua facultate communicat, quatenus autem non simpliciter ad esse, sed in longius spatium temporis, in quo haud fieri potest sine nutrimẽto uiuere, ea ratione gustus præstantior est tactu & perfectior. Quoniam participatio quoque de hoc, quod magis est, perfectior existit.

Finis tertij libri.

SERIES CHARTARVM.

*ABCDEFGHIKLMNOPQRS.

Omnes sunt duerniones.

Venetiis apud Hieronymum Scotum,

M D L I I I